

HISTORIA PERSECUTIONIS VANDALICÆ

IN DUAS PARTES DISTINCTA.

PRIOR COMPLECTITUR LIBROS QUINQUE

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI, & alia antiqua monumenta, ad codd. mss. collata & emendata, cum Notis & observationibus. Posterior Commentarium historicum de Persecutionis Vandalicæ ortu, progressu & fine.

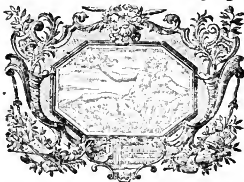
Opera & Studio

D. THEODERICI RUINART,

Presbyteri & monachi Benedictini e Congregatione sancti Mauri; cujus Vita nunc primum ad hujus Operis initium accedit.

PRIMA VENETA EDITIO

A mendis quamplurimis expurgata.

VENETIIS, MDCCXXXII.

TYPIS JOSEPHI BETTINELLI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

ILLUSTRISSIMO ac REVERENDISSIMO D.

JOANNI ARCHIEPISCOPO
MINOTTO OTHOBONO,
EPISCOPO PATAVINO;

Comiti Saccenſi, atque Prælato domeſtico & Solii Pontificii aſſiſtenti,

JOSEPH BETTINELLI
S. P. D.

Arum ego prudenter, ne dicam temere feciſſe videar rerum quibuſdam non ſatis juſtis æſtimatoribus, qui tibi, ampliſſime Antiſtes, Viro omnium humaniſſimo ponam ante oculos & perſecutorum humanita-

tem omnem exuentium crudele ſpectaculum, & immaniſſimæ perſecutionis imaginem. Refugit enim animus non modo intueri, ſed etiam reformidat dicere quæcumque exhibet Hiſtoria noſtra, ſanctiſſimorum nempe omnis ætatis ac ſtatus hominum carnificinam, dolores, vulnera, equuleos, mortes ac mortium genera intolerabilia; reformidat dicere barbarorum ubique ſævientium crudelitatem, Epiſcoporum, Sacerdotum, aliorumque infinitum numerum ita pro nomine Jeſu conſtanter firmiterque patientium, ut tortor ipſe prius ac tormenta viderentur defeſſa, quam qui ea paſſi ſunt, licet eo uſque cruciati fuerint, ut quo minus haberent virium ad perferendum, eo vim magis tormentorum & cruciatuum acerbitatem ſentirent. Verum hujuſmodi athletas Chriſti, tales ac tantos Religionis noſtræ auctores & magiſtros, liceat tibi Pontificali auctoritate graviſſimo ſi non oculis adſpicere, animo certe & cogitatione complecti; liceatque mihi dignitatis ac virtutis tuæ præco-

nium

nium facere meditanti, quorum nomina ſunt ſcripta in cælis, eorum memoriam annalium monumentis commendatam nomini tuo conſecrare. Quos igitur non vidiſti, vides tamen qui & quales poſtulent patrocinium tuum; vides quam dignum ſit generoſo Principe porrigere afflictis dexteram, atque opis indigentibus opitulari: quam dignum optimo Epiſcopo Epiſcopos ſibi ſimiles, Sacerdotes miniſtroſque ſacros pro Chriſti fide perpeſſos, benigne ſuſcipere: quam dignum denique humano pectore miſerabilium miſereri hominum, laborantibus ſuccurrere, & præſidium petentibus nihil negare. Hæc quum videas, non ego cædes, non verbera, non ſecures, non vincula, non reliqua ſuppliciorum genera propono oculis; ſed quæ mutuæ caritatis ac benevolentiæ exempla nobis paſſim occurrunt in hac Hiſtoria; atque eo propono libentius, non tam quod omnia te digna ſint, quam quod majorem eorum partem moribus tuis exprimere videare. Utinam vero is ego eſſem, ut, tu qui

ſis &

sis & quantus semper fueris, quum satis videam admirerque maxime, satis etiam quæ tua sunt non modo dicere, sed dignis celebrare laudibus dicendo possem. Sed quum persequi omnia non queam (quis enim omnia persequatur ejus, qui non honoris nomen, sed honorem adeptus sit?) patere æquo animo, me bene multa præterire consulto, quæ in medio posita & cernunt omnes & mirifice laudant. Dicant alii nobilitatem generis, vetustatem familiæ, Patriæ inclitæ & Parentum decora, cognationes, majorum nomina, quæque ab iis præclarissime gesta sunt; ea tu quamvis tuorum sint atque magna, respuis tamen tamquam aliena, neque quidquam tuum putas nisi quod virtus fecit tuum. Dicant alii, te Alexandro VIII. Pontifici Maximo Nepotem esse, te Petro Othobono Cardinali amplissimo consobrinum, te a Benedicto XIII. Pontifice Optimo designatum Episcopum; magna quidem ista sunt, singularia prope, atque adeo tua: sed non ea sunt quæ dici a nemine satis possint. Dicat

quæ-

quæcumque facis Patavina celeberrima Civitas, bonarum artium Sedes ac magistra, cui præes, dicat Seminarium istud litterarum tuum juventuti instituendæ aptissimum, quod tu splendori pristino restituendum suscepisti; majora equidem ista censemus, & majoribus etiam digna laudibus: at nos nec quodcumque in te laudabile est proponere nobis volumus, nec aliis demonstrare nisi quidquid est maximum. Maximas autem esse ducimus easdemque admirabiles virtutes animi, quæ solæ tuæ sunt, quæ tibi cum aliis non communes, quæque licet commendari ab omnibus nequeant, sunt tamen omnium commendatione dignissimæ. Ac primo quidem sese offert in Deum pietas ac religio ista tam Deo cara, tamque Episcopi propria, tum excelsa indoles, suavitas morum & integritas, in omnes benignitas, atque naturæ tuæ accommodata caritas & beneficentia, tum præ ceteris, quæ maximæ singulæ, & laudandæ sunt, summa illa modestia, qua & præstas aliis, & te laudari non sinis. Ad nos

igitur

igitur quod attinet, qui nimium timidi, quam prudentes parum videri malumus, ne alicujus gratiam aſſentatiuncula quadam aucupari dicamur, ſummæ omnium virtuti tuæ morem gerimus, atque univerſo laudationis genere ſuperſedemus. Qui tamen non patimur teſtimonium aliquod obſervantiæ noſtræ publicum deſiderari, Hiſtoriam hanc, mole quidem parvam, re autem ipſa magnam, teque dignam offerimus amplitudini tuæ, rogamuſque ut qualecumque ſit munuſculum probes noſtrum, neque deſpicias condonantis animum, qui cui multum debeat, & multum dare non poſſit, ſatis eſſe autumat, ſi ei plurimum debere velit. Tu interim, Antiſtes optime, & virtute magis ac meritis quam dignitate ac laudibus clare, qui divino videris munere donatus Eccleſiæ tuæ, de ea perge, ut facis, laboribus ac vigiliis bene mereri, Gregum tuorum innumerabilium incolumitati conſulere, & perpetua clementiæ tuæ relinquere monumenta ad Chriſti Redemtoris æternam laudem.

T Y.

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

Erſecutionis Vandalicæ Hiſtoria in duas partes diſtincta opera ac ſtudio doctiſſimi viri Theoderici Ruinart, ejuſque Notis & obſervationibus illuſtrata; Pariſiis prodiit ſumma litteratorum hominum commendatione digniſſima. Eamdem modo typis noſtris maxima, qua licuit, diligentia excuſam abſolutamque tibi, Lector benevole, atque Hiſtoriæ ſtudioſis omnibus exhibemus. Habes in prima Parte Victoris Vitenſis Opuſculum, quo nullum fere illuſtrius videas in tota antiquitate monumentum; habes in altera de hujuſmodi Perſecutionis ortu, progreſſu & fine Hiſtoricum Commentarium; duplicem præterea habes, eumdemque uberrimum totius Voluminis Indicem. Rem tibi nos autem, & eruditis viris non ingratam feciſſe exiſtimamus, *G. H. Nieupoort Reip. & Imperii Romanorum Hiſtoriam* imprimendam ſuſcipientes, quam tibi nunc ſimul abſolutam exhibemus; quin etiam rem gratiſſimam omnibus ex Hiſtoriis volup-

tatem capeſſentibus factūros ſperamus; ſi *Chriſtophori Cellarii Univerſalem Hiſtoriam* typis mandandam ſuſceperimus, quod bono ut omine, teque potiſſimum fiat auſpice (fiet autem, ſi Diis placet, quamprimum) multiplicis interim, quam præbemus, Hiſtoriæ ſeriem tua dignam humanitate perlege, ſuſceptos pro commodis tuis labores noſtros, noſtrumque de te ſemper bene merendi ſtudium boni conſule; & bene vale.

VITA

VITA
THEODORICI RUINART
SCRIPTA
A RENATO MASSUET
Congreg. S. Mauri Monacho & Presbytero
Prefixa.

Tom. V. Annalium O. S. B.

HEODORICUS RUINART honesto genere natus est Remis die decima Junii anno 1657. A piis parentibus pie & liberaliter educatus, novennis collegium academiæ Remensis, vulgo dictum Bonorum puerorum, frequentare cœpit, humanioribus litteris operam ibi daturus. Liberalium artium cursu feliciter ac naviter confecto, in clerum per tonsuram clericalem jam adscriptus, artium laurea redimitus est an. 1674. Dehinc mundi vix sibi noti pertæsus, de sanctiori azylo, ubi innocentiam tutaretur, cogitare, monasterium Sancti Remigii adire, ut admitteretur omnibus precibus contendere. Admissus tandem, pro votis, die secunda Octobris an. 1674. veste monastica indutus est die 18. ejusdem mensis, sollemnem professionem emissurus die 19. Octobris anni insequentis, in monasterio Sancti Faronis Meldensi, quo translatus fuerat novitiatus. Prioris ac monachorum utriusque monasterii conspirantibus suffragiis ad professionem facile admissus est; cujus morum puritas & vitæ innocentia, fervens pietas, egregiæ animi dotes, ingenium acre, judicium ætate majus, qualis in adulta ætate futurus esset, satis portendebant, nec fefellit opinio. Nam expleto, pro more Congregationis S. Mauri, à professione biennio, cujus partem Meldis * partem Latiniaci * in spiritualibus exercitiis eadem semper pietate, ac animi fervore egit; veterem Corbejam consuetorum philosophiæ (quam iteravit) & Theologiæ studiorum causa missus, inter primos sic excelluit, ut ingenium ad scientias egregie comparatum facile adverterint periti rerum æstimatores. Jam tum in lectione assiduus, scripturæ sacræ intentus, in evolvendis Patribus, bonisque auctoribus indefessus, quæcumque occurrebant vetera monumenta historica laudanda curiositate expendebat, observabatque. Sed quisquis esset in litteris progressus, major erat in pietate ac virtute. Sic studere solitus, ut de religione nihil decederet; morum candore, humilitate, mansuetudine, sincera ac fervanti in Deum pietate, omnibus approbatus, ac condiscipulis ut studendi, sic & vivendi exemplum factus.

Interim Mabillonius magnæ spei juvenem quærebat quem in laborum partem vocare posset, ut ad ea, quibus ipse vacabat, studia

Ruinarti natales & adolescentia.

* *Meaux.* * *Lagny.*

A Mabillonio in

b 2 dia

ſtudiorum ſocietatem adſciſcitur. dia à ſe informatus, iiſdem ille inſiſtere poſſet, eaque ſtrenue perſequi. Egregie Ruinarti animi dotes, quas ex fama didicerat, animo ſtatim eum obveniſſent, hunc ſibi dari ſtudiorum ſocium & participem Superiores rogavit, facileque obtinuit.

Confectis igitur ſtudiis, Pariſios vocatus eſt Ruinartus anno 1682. Mabillonio duce ac comite litteris operam navaturus. Prima magiſtri cura fuit diſcipuli ingenium & mores excolere; alterum certiſſimis regulis ad ſcientias, alios ſanctiſſimis præceptis ad pietatem informare, tyronique viam in offenſam aperire, quam ipſe dudum anticipaverat. Hanc facile iniit optimi magiſtri diſcipulus optimus, eique ita inſtitit, ut quem ducem aſſequi non valeret, ſaltem quam proxime liceret, ſequeretur.

Acta martyrum ſincera & ſelecta in lucem emittit. Quam feliciter ſe ad Mabillonii inſtituta & mores finxiſſet Ruinartus, brevi pateſecit, in lucem editis jam ab anno 1690. Actis martyrum ſinceris & ſelectis. Liber eſt in 4. continens authentica, quotquot reperiri potuerunt, primorum martyrum acta, eorum qui prioribus quatuor eccleſiæ ſæculis pro chriſtianæ fidei defenſione paſſi ſunt. Ea mire illuſtrant exquiſita eruditione refertæ admonitiones in ſingula, & notæ in difficiliora loca. Operi præmiſſa doctiſſima præfatio, in qua primum recenſet modos quibus ſincera martyrum acta ad nos pervenerint; tum invicte probat infinitos propè modum martyres extitiſſe, quorum acta vel perierint, vel deſcripta non fuerint; nec proinde martyrum numerum ex actorum numero repetendum eſſe. Id quidem voluerunt Henricus Dodwellus edita anno 1684. Oxonii inter Cyprianicas diſſertatione, de martyrum paucitate inſcripta, in qua contendebat paucos admodum martyres in primævis perſecutionibus paſſos fuiſſe; tantamque ſanctorum martyrum turbam, quam eccleſia catholica in martyrologiis, aut in officiis eccleſiaſticis celebrat, nulla alia quam fabulatorum, aut monachorum, otioſorum auctoritate fulciri. Temerariam hominis ſententiam, vaniſſimis conjecturis, ut ſolet, ac commentis potius quam argumentis fultam tam valide refellit Ruinartus, ut is ad incita redactus ne mutire quidem deinceps auſus fuerit. Agit denique Ruinartus de honore quo martyres in Eccleſia afficiebantur, oſtenditque maximam ſemper & ab omni ævo fuiſſe totius eccleſiæ in eos reverentiam. Primus huic Ruinarti fœtus in pretio fuit apud eruditos, nomenque fecit auctori. Ut nostratium qui latine neſciunt, utilitati inſervire poſſet, patrio ſermone donatum duobus tomis in 8. edi curavit anno 1709. clariſſimus D. Drouet de Maupertuis. Sed Latinam editionem jam rariorem, ab auctore ante mortem recognitam, elegantibus typis ſuis renovari curat, magno rei Chriſtianæ & litterariæ bono, D. Wetſtein Amſtelodamenſis typographus.

Hiſtoria perſecutionis Vandalicæ. Huic operi ſatis affinis eſt Hiſtoria Perſecutionis Vandalicæ, quam anno 1694. publici juris fecit Ruinartus in 8. cum nulla fere perſecutio ſit, quæ plures cælo martyres intulerit. Eam hiſtoriam deſcripſit Victor Vitenſis Epiſcopus, cujus proinde aureum opuſculum, cum variis codicibus accurate collatum & emendatum, notiſque & obſervationibus illuſtratum præmittitur. Sed quia Victor multa prætermiſerat, & narrationem ſuam intra ſolius Africæ fines concluſerat, quamvis ad longe plures provincias perſecutionem

Genſe-

Genserici pervasisse fateatur; omissa ab eo supplere studuit Ruinartus, remque altius repetens totam Historiam à tempore, quod a prima Vandalorum in Gallias impressione effluxit, usque ad extinctum eorum in Africa imperium, idest annos circiter centum & viginti-octo persecutus est. Et ut major ei lux affulgeret, de imperii vicissitudinibus, ac de illis principibus, qui tunc temporis imperarunt, breviter egit, veteraque nonnulla interseruit scripta, quæ historiam confirment & illustrent, filo tamen minime interrupto. Addidit alia quædam antiqua opuscula hactenus nondum, vel imperfectius edita, quorum potissimum est notitia ecclesiæ Africanæ, cui accedunt auctoris notæ & observationes.

Absoluta ea historia, stimulum addentibus pluribus viris clarissimis & amicis, novam editionem operum sancti Gregorii Turonensis aggressus est, eamque demum publicavit anno 1699. in fol. Hactenus quidem non semel prodiderant ea opera, sed dispersa, & cum variis variorum auctorum operibus permixta, eaque mendis respersa, & pluribus in locis mutila. Hæc in unum volumen collegit vir doctissimus, & ad veteres codices accurate recognita pristino decori restituit, additis ad marginem brevibus notis quibus textus explicatur, rejectis vero ad calcem susioribus, quibus ea quæ ampliorem exigebant animadversionem, elucidantur. Addidit Fredegarii scholastici epitomem Gregorianæ historiæ & chronicon, quod est ejus veluti continuatio, cum chronici continuationibus, & aliis antiquis monumentis. Totum editionis consilium & scopum exhibet præfatio, in qua, præter cætera, auctor plura pertractat quæ ad veterum Francorum historiam, mores & Disciplinam Ecclesiasticam spectant, quæ legisse non pœnituerit. *Nova editio operum Gregorii Turonensis.*

Anno sequenti 1700. Mabillonius in lucem emisit sextum sæculum actorum sanctorum Ordinis S. Benedicti, duobus tomis in fol. distinctum. Cum magnam partem in actis digerendis, in ordinem redigendis & illustrandis habuisset Ruinartus, hunc merita laude defraudare nolens modestissimus & æquissimus Mabillonius, utriusque nomen operi præfigi curavit. *Sextum sæculum Actorum Sanctorum ordinis.*

Biennio post missionem Sancti Mauri, discipuli Sancti Patriarchæ Benedicti, in Franciam à criticorum quorundam cavillationibus vindicandam sibi suscepit Ruinartus. Jam Illustrissimi Harlæi Archiepiscopi Parisiensis, temporibus cum in reformandum Parisiense breviarium naviter incumberent delecti ab eo periti critici, lectionesque omnes breviario inserendas ad severioris criticæ leges expenderent, lis ea de re mota fuerat, sed facile sopita, prolatis quippe a nostris San-Germanensibus argumentis, & auctoritatibus, quibus vetus & recepta hactenus in Ecclesia Parisiensi, & toto Ordine Benedictino traditio nitebatur firmabaturque. Sic festum Sancti Mauri Abbatis, quod sollemni veneratione semper celebravit Ecclesia Parisiensis ex quo præsertim ejus reliquiæ in Monasterium Fossatense Parisiis vicinum illatæ sunt, pristinam sedem & dignitatem in novo breviario retinuit, cujus lectiones in eo festo legi solitæ missum à Sancto Benedicto Maurum in Gallias palam asserere perrexerunt. Sed cum Illustrissimus Archiepiscopus Antonius de Noailles, nunc Cardinalis Eminentissimus, breviarium Parisiense accuratius recognitum & emendatum edere meditaretur, acrius recruduit *Apologia promissionis Sancti Mauri in Franciam.*

sopi-

sopita, non extincta, de missione Sancti Mauri controversia. Quae enim missioni adversabantur resumtis ea occasione animis, eam modis omnibus concutere conati sunt; non quidem prolatis rationibus & auctoritatibus, quae rem factam negarent; nullae erant: sed congestis difficultatibus & cavillationibus, quibus vulgata Sancti Mauri acta in suspicionem vocarentur, infirmataque veteri traditione, nova opinio paulatim succresceret. Vocatis in commune consilium partibus, auditisque ac expensis utrimque rationibus, sententiam a decessore latam confirmavit Illustrissimus Archiepiscopus. Nec sic tamen à cœpto destitere adversarii, sed quae viva voce protulerant, sparsis per urbem scriptis, immo & in Hollandiam missis, publicare cœperunt. Lectis iis scriptis Protestantes pro more exsultare, triumphos agere, Catholicis, immo & sancto Mauro, quasi larvae, insultare, Benedictinisque ipsis palam imponere, quasi adversariorum argumentis victi cognovissent tandem, fabulosam esse totam Sancti Mauri historiam, sanctumque ipsum fictitium. Hactenus nulla ea de re scripta protulerant nostri, satis habentes adversariorum objectiones viva voce dissoluisse. Sed quod factum nondum fuerat, jam tum facto opus esse res ipsa monebat. Hanc Provinciam cum suscepisset Ruinartus edidit anno 1702. patrio idiomate Apologiam missionis Sancti Mauri, Benedictinorum in Francia Apostoli, in 8. Ab ipso limine probat, extitisse sanctissimum quemdam Benedicti discipulum, nomine Maurum, quem ipsum esse primum Abbatem ac conditorem Monasterii Glannafoliensis in Andecavensi comitatu, recepta jam ac constantissima nono saeculo traditio ferebat. Quam quidem traditionem à Sancti Benedicti temporibus ad nonum saeculum, dehinc vero ad nostra usque tempora continuata serie manasse, certissimisque argumentis auctoritatibus & monumentis fultam esse demonstrat vir doctissimus: & quamvis acta Sancti Mauri interpolata fuerint, certos tamen in iis residuos esse characteres, quibus sarta tecta maneat eorum auctoritas: ac secerni haud difficile valeant posterioris manus additamenta à primae ductibus, qui Missionis Sancti Mauri testimonium ferunt, nullis argumentis, sive Basnagii, sive aliorum (quae quam infirma sint, ostendit) concutiendum. Et quia Basnagius & alii quidam cum eo critici modum omnem excedentes, non tantum acta vulgata, sed ipsum etiam martyrium, imo & personam Sancti Placidi, Sancti Benedicti discipuli & sociorum ejus, meram esse fabulam contendebant; Ruinartus additamento ad calcem apologiae suae facto, morosiores illos criticos egregie refellit. Ingenue quidem fatetur vulgata martyrii acta vix ullam fidem mereri; inconcussam tamen manere veterem traditionem, tum de misso à patre suo Benedicto in Siciliam Placido, tum de ejus illic ac sociorum martyrio, quam invicte confirmat inventio corporum sanctorum martyrum facta anno 1588. in Ecclesia Sancti Joannis Baptistae Messanensi. Haec fere summa Apologiae Sancti Mauri, quam latine conversam edidit Mabillonius ad calcem tomi primi Annalium Ordinis sancti Benedicti.

Ecclesia Parisiensis vindicata. In alterum postea certamen venit Ruinartus pro magistri sui Mabillonii gloria, haud tamen periclitante, pugnaturus. Libros de re diplomatica scriptis publicis adorti fuerant, venerandumque senem

alius

aliis intentum ad certamen provocaverant quidam. Is rixas fugiens, publicato statim supplemento quod dudum paratum erat captos frustra conatus infringere satis habuit. Ne tamen causam Mabillonio tradere viderentur adversarii, nova scripta supplemento opposuere. Veritus Ruinartus ne verborum pompa & apparatu, auctorumque confidentia imperitorum oculis pulvis ostenderetur, oppositam supplemento disceptationem refellere sic aggressus est; ut tamen in omnibus excutiendis, quæ confidentius objiciebantur, tempus frustra terendum non esse merito censeret. Ex omnibus selecta una singulari charta, in quam majores fuerant impetus, hujus defensionem præ cæteris suscepit, ratus si tutam ab adversariorum telis facile servaret, ex hoc vel uno specimine facile intellecturos omnes, quo loco habendæ & quanti faciendæ essent aliæ in alia diplomata leviores objectiones. Testamentum Vandemiris est, viri illustris, & Erchambertæ uxoris ejus, quod insignis Ecclesiæ Parisiensis veteres titulos seu basilicas spectat, à Vandemire magnifice dotatas, quod proinde ab injuriosis ictibus illæsum servari multum illius ecclesiæ intererat. Strenue servavit Ruinartus, scripta anno 1706. lucubratiuncula sub hoc titulo, Ecclesia Parisiensis vindicata, &c. in qua expensis singulis objectionibus, eas nullius roboris esse invicte demonstrat.

Mortuo anno insequenti Mabillonio, quam acerbus Ruinarti animum invaserit dolor, facile conjecerit, qui generosam ejus indolem, summam adversus magistrum reverentiam, intimum amorem, gratissimum ob accepta beneficia animum, mutuam demum amicitiæ conjunctionisque necessitudinem cognoverit. Sed qui prius magistri laborum socius & particeps erat, totum eorum pondus deinceps solus sustinere debuit. Novam editionem librorum de re diplomatica, viris litteratis ex variis Europæ partibus efflagitantibus, paulo ante mortem aggressus erat Mabillonius, præloque subjecerat, recognitam, auctam & emendatam: properabat ad finem, cum invidente fato, laboris fructum degustare non licuit. Una supererat præfatio, quam majori otio & cura conscribendam servaverat, cum appendice nova, in quam vetera aliquot monumenta relaturus erat. In præfatione accurate expendendam, sibi proponebat sententiam clarissimi viri Georgii HicKesii. Hic enim in suo Linguarum septentrionalium thesauro, qui prodiit è theatro Sheldoniano Oxonii anno 1705. postquam Mabillonii opus de re diplomatica summis laudibus extulit, plura ex eo decerpsit, regulasque à doctissimo viro constitutas si recte explicentur calculo suo probavit; nescio quo fato in transversum actus. in Mabillonium ipsum paulo incivilius insurgit, quia regulis male explicatis abuti quispiam potest. Hæc sunt quæ Mabillonius expendere statuerat. At quod morte occupatus exsequi non potuit, supplevit Ruinartus, præmissa novæ editioni præfatione; in qua post explicatas novæ isti editionis factas accessiones, & commendatam artis diplomaticæ necessitatem & utilitatem, regulas à Mabillonio constitutas à præcipiti HicKesii censura vindicat, ostenditque plerasque à HicKesio nonnihil oscitanter lectas & expensas fuisse, unde imprudentius quam maglinius Mabillonio plura imposuerit quæ verbis ejus & sensui aperte repugnant; omnes vero tanta cautione, diligentia ac circumspectione ab auctore

Præfatio in novam editionem librorum de re Diplomatica.

ipso

ipso explicatas fuisse, ut nemo, nisi qui sponte excutire voluerit, abuti umquam possit. Quod vero spectat ad appendicem, præter ea vetera monumenta quæ paraverat Mabillonius, nonnulla addidit Ruinartus quæ ad se post ejus obitum venere.

Mabillonii vitæ synopsim edit Ruinartus. Cum à multiplicibus curis, in quas conjecerat Mabillonii mors, paullo liberiorem se sensit Ruinartus, primum consilium fuit egregia clarissimi viri gesta posterorum memoriæ tradere. Ad id non modo hortabatur gratissima in magistrum pietas, sed etiam accendebant nobilissimorum hominum vota, & preces, veritorum scilicet ne dum æternum viveret libris satis commendata eruditio, multorum præclare ac pie gestorum, quæ paucis nota intra claustri fines continuerat religiosa humilitas, interiret aliquando memoria. Obstabant dumtaxat Congregationis nostræ mores, à quibus id alienum esse videbatur; hactenus saltem data opera factum non fuerat. At tanti meriti viro singularem prerogativam deberi monentibus iis, quorum monita præceptorum loco habenda erant; Mabillonii vitæ Synopsim, quam vernaculo sermone paraverat Ruinartus, in lucem emitti concessere majores nostri. Edita est igitur, cum maximo bonorum omnium plausu, anno 1709. sanctos Mabillonii mores, ac totius piissimæ vitæ seriem accuratius, quam operum ac librorum historiam describens; hæc quippe satis nota, illa minus.

Ejusdem iter, illius morbus & mors. Totum se deinceps convertit Ruinartus ad Annales ordinis nostri, quos tamen intactos brevi dimissurus erat alteri; nisi quod quinto Tomo, quem paratum reliquerat Mabillonius plura addiderit. Dum enim ad continuandos cæteros probe jam meditatus accessurus erat, prius in Campaniam, Galliæ Provinciam, proficisci voluit, locupletissima illius regionis Ecclesiarum & Abbatiarum archiva iterum lustraturus. Jam quidem à Mabillonii morte, tum jugis assiduitas morienti nocte dieque exhibita, tum pressus, non extinctus, hærensque semper animo dolor, valetudinem sensim affecerat, fessumque corpus fatiscebat. Ut tamen sibi minus quam aliis parcebat Ruinartus, itineri se commisit sub mensis Augusti finem. Vix aliquo pervenerat, cum missa quietis & valetudinis cura, indefesso labore perquirebat exeribebatque quæcumque ad rem suam opportuna videbantur. Sic Remos pervenit, commodiori tamen, quam cum hinc discesserat, valetudine. Sed cum peractis ex sententia rebus Parisios revertitur, ad Altivillarensem * Sancti Petri Abbatiam, Congregationis Sancti Vitoni, agri Remensis, octo circiter millibus a metropoli, divertit. Eo vix pervenerat, cum ipsa nocte in febrim quotidianis incrementis gravem incidit, quâ per decem, & septem dies conflictatus, tandem die 27. Septembris expetitis & intimo pietatis sensu susceptis Ecclesiæ Sacramentis munitus, ad supernam patriam, (sic spes est) quam imo pectore defixam semper habuerat, quamque moriens in ore semper habebat, evolavit, annum ætatis agens quinquagesimum tertium. Sic vitam finivit doctissimus ac piissimus noster Theodoricus Ruinart præclaris, quibus ecclesiam illustravit, ingenii sui monumentis toto orbe celebris, sed insigni pietate, morum puritate, regularis vitæ studio, animi candore, singulari comitate, humilitate sincera, aliisque Christianis ac Monasticis virtutibus magis adhuc quam eruditione com-

* *Hautvillers.*

commendandus, & ut verbo plura complectamur; totus ad Mabillonii magistri sui mores & præscriptum effictus. Sic enim litterarum studiis indefessus vacavit, ut nihil umquam optimi ascetæ officiis decesserit, de quibus vel inter ipsas itinerum molestias, aut valetudinis incommoda nihil quidquam, quantum licuit, remissum voluit. Extremo morbo oppressus, inter ipsos continuæ febris ardores, de pascendo solitis lectionibus piis animo sollicitus erat, consuetasque preces sibi ad lectum constitutis horis recitari volebat. Et quamvis in alterius Congregationis Monasterio hospes decumberet, eadem tamen in Monasterii superiores reverentia ac obedientia erat, nihil vel minimum quidquam iis inconsultis agere volens.

Altivillarensium monachorum singularis in Ruinartum humanitas.

Quæ fuerit R R. PP. Altivillarensium in hospitem suum humanitas, assiduitas, quæ charitatis officia ei certatim exhibita, vix exprimi potest. Pium erat inter eos de caritate certamen, quis ægroto majori studio ac impensiori cura ministraret, & cum unus noctu diuque satis fuisset ægroto ministraturus, plures tamen simul de hospitis valetudine quam de sua sollicitiores, vigilias noctis, easque sæpius repetitas agitari pertinaci, sed amico studio volebant, promptam & alacrem operam ad minimum quemlibet nutum oblaturi. Medici & Chirurgi e dissitis etiam urbibus & opidis vocati; remedia quæcumque opportuniora visa sunt affatim & liberaliter ministrata; nullis denique sumtibus & impensis parsum. Hæc breviter commemorare libuit, ut meritam gratiam verbis saltem persolvamus iis, à quibus obtineri nulla ratione potuit, ut sumtus facti, ut pateret, refunderentur. Mortuum denique magno eorum & omnium nostrum mœrore Ruinartum honorifico loco in ecclesiæ suæ navi sepiliere, inscripto tumbæ lapideæ hoc epitaphio: Hic jacet domnus Theodoricus Ruinart, Remensis, præsbyter & monachus S. Germani à Pratis, pietate, morum lenitate & doctrina conspicuus, qui in hoc Monasterio hospes exceptus gravi febre decumbens obiit die 27. Septembris anni 1709. Requiescat in pace.

Alia quædam Ruinarti Opera nondum edita.

Præter Opera superius memorata, studiose collegit Ruinartus Epistolas omnes, quotquot inveniri potuerunt, Urbani II. Papæ è nostris, quarum plurimæ nondum editæ sunt. Collectioni vero præmisit accuratam gestorum ejusdem Pontificis Historiam, quæ lucem afferat Epistolis *. Ejusmodi operibus iniquior cum sit turbida bellorum tempestas, tantisper expectandum donec reformata pace tranquilliori luce donari possit. Plurimum etiam laboravit in conquirendis & colligendis Mabillonii Episto-

c lis,

* *Vita Urbani Papæ II. cum itinere in Alzatiam, & Lotaringiam, nec non dissertatione de Palio Archiepiscopali ejusdem auctoris extat inter Opera Postuma Joannis Mabillonii, & Theodorici Ruinart Edita a Vincentio Thuillier Tomus Secundus, & Tertius.*

lis, ut delectu facto eas in lucem emittere posset, quæ digniores viderentur. Sed eo labori immortuo, larga hactenus non fuit messis. Largiorem reddere si dignentur ii ad quos scripsit Mabillonius, remissis ad nos epistolis, gratissimum certe & nobis & eruditis facient.

NOI REFORMATORI
Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di Revisione, & Approbatione del *P. Fr. Tommaso Maria Gennari Inquisitore*, nel Libro Intitolato. *Historia Persecutionis Vandalicæ in duas Partes distincta &c. Opera, & Studio D. Theodorici Ruinart*, non v' esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Prencipi, e buoni costumi, concedemo Licenza à *Giuseppe Bettinelli Stampatore*, che possi esser Stampato, osservando gl' ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. 27. Novembre 1731.

{ Carlo Ruzini Kav. Proc. Ref.

{ Z. Piero Pasqualigo Ref.

Agostino Gadaldini Segretario.

1731. 15. Decembre.
Registrato nel Magistrato Eccellentiss. della Bestemmia.

Anzolo Legrenzi Segr.

INDEX

INDEX
EORUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

IN-

INDEX CHRONOLOGICUS

Perfecutionis Vandalicæ.

Anno 406. INnocentio I. papa fedente, Arcadio in Oriente, & Honorio in Occidente imperatoribus, Arcadio augulto VI. & Anicio Probo confulibus, fub finem anni vulgaris æræ CCCCVI. Vandali relictis propriis fedibus in Gallias irrnentes à Francis proftrati funt, qui paullo poft Francos Alanorum ope in fugam vertunt; & Godegifclo eorum regi in his tumultibus occifo Gundericum ipfius filium fubitituunt, ficque cum aliis Barbaris in Gallias fubeunt.

407. Varii martyres hoc anno & fequenti in Galliis paffim à Vandalis coronati fuerunt.

408. Paulns Orofius, aliique auctores Vandalorum in Gallias irruptionem huic anno confignant.

Theodofius Junior Arcadio patri fuccedit.

Stilico Ravennæ ab exercitu interficitur, & Eucherius ejus filius Romæ, cui, etfi gentili, deftinabatur Imperium.

409. Romam obfidet Alaricus.

Eodem anno Vandali, Suevi, aliique Barbari è Galiis in Hifpanias transmigrarunt, ex Profpero & Idacio.

410. Attalus Arianus ab Alarico fit Imperator, qui paullo poft ab eodem abjicitur.

Roma à Gotthis fub Alarico eorum rege capta ac direpta.

411. Alaricus è vita exceffit, quem Gotthi in medio alveo Barentini amnis prope Confentiam, cum ingentibus opibus fepelierunt, poft aquis ad tempus alio derivatis, quas poftea in locum fuum reduxerunt.

Collatio habita Carthagine inter Catholicos & Donatiftas, coram Marcellino Comite & Notario, juffu Honorii imperatoris.

Cæleftii errores in Carthaginenfi fynodo profcribuntur. 412.

Marcellinus Tribunus, qui in Collatione nomine Imperatoris cognitor fuerat, à Marino Comite, agentibus Donatiftis interfectus eft, ob id inter Martyres relatus in Martyrologio Romano die 6. Aprilis. 413.

Athaulfus, cui Placidia Honorii foror in excidio Romano capta nupferat, à Gottho quodam occiditur, quod videretur Romanis favere. 415.

Concilium Carthaginenfe contra Pelagii errores, item & aliud Milevi in Numidia contra eofdem hæreticos. 416.

Placidia, poft Athaulfi necem, Romanis reddita, Conftantio nupfit.

Reliquiæ fancti Stephani per Orofium prefbyterum ex Palæftina in Africam allatæ.

Zozimus in Innocentii locum Romanæ ecclefiæ præficitur. 417.

Valentinianus, poftea imperator, ex Conftantio & Placidia nafcitur. 418.

Pelagius Romæ damnatur, & iterum Carthagine.

Bonifacius defuncto Zozimo fit Romanus pontifex, contra-nitente Eulalio fchifmatico.

Quæftio de appellationibus ad fedem apoftolicam inter Romanos & Africanos agitatur. 419.

Conftantius, Valentiniani III. pater, Auguftus ab Honorio renunciatur. 420.

San-

Sancti Hieronymi obitus.
421. Cæleſtis deæ templum Carthagine deſtruitur, petente Aurelio epiſcopo.
Conſtantius Imperator moritur.
422. Caſtinus magiſter militum expeditionem contra Vandalos in Hiſpania ſuſcipit, ſed infelici exitu.
Auguſtinus diſputat adverſus Maximinum Arianum Gotthorum epiſcopum in Africa.
423. Cæleſtinus Papa Bonifacio ſubſtitutus.
Honorius Placidiam ſororem ſuam cum Valentiniano ejus filio Conſtantinopolim mittit, quod ſuſpicaretur ab ea accitos fuiſſe in Italiam barbaros. Idem paullo poſt moritur, & Johannes Primicerius Notariorum Imperium invadit.
424. Valentinianus III. Conſtantii & Placidiæ filius, Cæſar Conſtantinopoli creatur à Theodoſio Juniore.
Joannes Tyrannus Ravennæ occiditur, cujus tamen mortem anno ſequenti Caſſiodorus conſignat.
425. Valentinianus Auguſtus renunciatur Ravennæ.
426. Hoc anno, aut ſequenti Gundericus, Godegiſcli filius, Vandalorum rex in Hiſpania, interiit: cui ſuccedit Genſericus ipſius frater, ſed ex concubina natus. qui perſecutionem, teſte Gregorio Turonenſi, in Hiſpania excitavit.
427. Bellum adverſus Bonifacium, qui ex Africa Romam venire abnuerat, nomine publico illatum eſt: ſed ille Vandalos, fœdere cum ipſis inito, in Africam accivit, Hierio & Ardabure coſſ.
428. Hoc anno Vandalorum in Africam adventum contigiſſe ſcribunt nonnulli.
Theodoſius Junior edicta adverſus hæreticos lata renovavit.
429. Circa id tempus Darius Comes in Africam miſſus eſt, ut bellum ſedaret. Bonifacium ad Imperatoris obedientiam revocat.
Hippo-regius à Vandalis obſidetur, & tertio obſidionis menſe Auguſtinus ipſius antiſtes, totius vero Eccleſiæ Catholicæ doctor egregius, extinctus eſt. 430.
Concilium Epheſinum, Generale III cui nemo ex Africa interfuit, præter Beſſulam Capreoli Carthaginenſis epiſcopi diaconum. 431
Paulinus Nolæ epiſcopus vir ſanctiſſimus obit anno ætatis. 78.
Sixtus III. Romanus pontifex in Cæleſtini demortui locum aſſumitur. 432.
Bonifacius comes ex Africa in Italiam redit, at paullo poſt Magiſter militum factus, ex vulnere quod in prœlio adverſus Ætium commiſſo acceperat, defunctus eſt.
Pax cum Vandalis facta eſt per Trigetium, Proſper Caniſii habet triennium, relicta ipſius Africæ portione ad inhabitandum. 435.
Perſecutionis à Genſerico motæ initia, in qua Arcadius & ſocii martyrio coronantur. 437.
Valentinianus Conſtantipolim proficiſcitur cum Eudoxia Theodoſii filia nuptias contracturus.
Siciliam vicinaſque inſulas piratæ Barbari variis irruptionibus vexant. 438.
Genſericus Carthaginem invadit, & Quodvultdeum epiſcopum, navi vetuſtæ impoſitum, cum maxima cleri parte in exſilium trudit; uno verbo Carthaginem paſtore, clero, locis ſacris & ſenatu ſpoliat. 439.
Salvianus Maſſilienſis preſbyter libros de Providentia divina ſcribit, in quibus multa habentur de Vandalis in Gallia, Hiſpania & Africa ſævientibus.
Sanctus Leo, cognomento Magnus, poſt Sixti pontificis mortem Romanæ eccleſiæ præficitur. 440.
Genſericus in Siciliam irrumpit, ſed poſtea metu Sebaſtiani comitis dimiſſa Sicilia, Carthaginem revertitur.
Theodoſius exercitum adverſus Genſericum parat, ſed incaſſum. 441.
Hun-

442. Hunnis Orientales provincias
devastantibus Theodosius exerci-
tum, quem adversus Vandalos
miserat, revocare cogitur.
Pax inter Valentinianum &
Gensericum renovata. Circa illud
tempus, ut videtur, sanctus Leo
Potentium legatum in Maurita-
niam misit pro restauranda Eccle-
siæ disciplina.
Gensericus in sua ditione Ca-
tholicos persequitur, immo & in
suos sævit, qui in ipsum conjura-
verant.
443. Manichæi Romæ à sancto Leo-
ne detecti; quorum plerique, Afri-
ca à Genserico devastata, in Ur-
bem se contulerant.
444. Attila, occiso Bleda fratre suo,
solus Hunnis imperat.
Concilium Romæ adversus Ma-
nichæos.
445. Valentiniani III. constitutio
adversus Manichæos data.
450. Marcianus fit Imperator in
Oriente, Theodosio Juniore abs-
que filiis defuncto.
Placidia Valentiniani mater obit
V. Kal. Novembris.
451. Attila Hunnorum rex in Gal-
lias ingressus varias urbes deva-
stat, ac demum in agris Catalau-
nicis prœlio commisso fugatur ab
Ætio aliisque fœderatis. Ibi Me-
roveus Francorum, & Theodori-
cus Vvisigotthorum reges interfe-
cti sunt.
Synodus generalis apud Calche-
donem contra Eutychetem habita.
452. Attila in Italiam irrumpit,
Aquilejam devastat, ac Leonis
papæ precibus fractus, in Panno-
nias revertitur.
453. Attila in Pannonia moritur,
cujus tamen interitum anno se-
quenti Marcellinus comes consi-
gnat.
Pulcheria Augusta Marciani uxor
vita defungitur, quæ in fastis sa-
ctis locum meruit.
454. Deogratias in episcopum Car-
thaginensem ordinatur.
Ætius à Valentiniano occidi-
tur.

Petronius Maximus, Valenti- 455.
niano occiso, Imperium invadit.
qui paullo post & ipse necatus est.
Gensericus Romam diripit, Au-
gustas cum infinita captivorum
multitudine Carthaginem transpor-
tat; universam deinde Africam,
insulas vicinas, variasque regiones
devastat, & suo subjicit imperio.
Eparchius Avitus fit imperator.
Avitus purpuram deponere co- 456.
gitur à Ricimerere, fitque episco-
pus Placentiæ.
Deogratias episcopus Carthagi- 457.
nensis è vivis excessit.
Gensericus ecclesias Catholico-
rum claudi impetat, pulso in ex-
lium clero.
Marciano Imperatore defuncto,
Leo Magnus seu Macelles fit Im-
perator Orientis, & Julius Ma-
jorianus Occidentali Imperio præ-
ficitur, vir melioribus temporibus
dignus.
Majorianus adversus Vandalos 458.
exercitum parat, sed hujus cona-
tus, ob ereptas a Genserico naves
in Hispaniæ littore, irriti fuere.
Majorianus Imp. à Ricimere oc- 461.
ciditur, à quo Libius Severus
creatur Augustus Ravennæ.
Hilarus sancto Leoni papæ suc-
cedit.
Severus Imp. Ricimeris opera 465.
Romæ veneno necatur.
Romani ex Hispaniis penitus 466.
pulsi ab Evarico Vvisigotthorum
rege.
Post biennii interregnum Flavius 467.
Anthemius proclamatur Augustus,
ad id à Leone Augusto cum exer-
citu in Italiam directus.
Simplicius papa Hilaro defuncto
subslitutus est.
Basilisci proditione Leonis ex-
peditio adversus Vandalos irrita 468.
fuit.
Marcellinus patricius à Roma-
nis adversus Vandalos pugnantibus
dolo confoditur, eo ipso tempore,
quo eis opem ferebat.
Fulgentius Telepte in Byzacio
nascitur.
Patriciolus, Asparis filius Aria- 469.
nus,

nus, Cæſar creatur, reclamantibus Catholicis, qui Cæſarem orthodoxum flagitabant.

471. Aſpar & filii ejus Ardaburis & Patriciolus Cæſar, Arianæ ſectæ fautores, in palatio juſſu Leonis interemti ſunt. quod factum aliqui anno præcedenti conſignant.

472. Anthemius imperator Romæ interficitur proditione Ricimeris, cujus opera Anicius Olybrius in thronum conſcendit: ſed quadrageſimo die poſt hæc facinora perpetrata, referente Caſſiodoro, Ricimer defunctus eſt.

473. Flavius Glycerius Ravennæ Imperium aſſumit, defuncto Olybrio.

Leo junior ab avo Auguſtus appellatur in Oriente.

474. Julius Nepos pulſo Glycerio Auguſtus appellatur.

Leone imperatore Orientis defuncto, Zeno pro Leone juniore filio ſuo, quem ex Ariadna Leonis Imp. filia ſuſceperat, imperium adminiſtrat, & ab ipſo filio paullo poſt coronatus, Auguſtus appellatur. Leo junior ſtatim obiit.

475. Oreſtes patricius, exturbato Nepote, imperium tradit Romano Auguſto, ſeu Auguſtulo filio ſuo.

476. Pax inter Zenonem auguſtum & Genſericum inita.

Baſiliſcus exturbato Zenone Imperium viginti menſibus occupat.

Odoacer rex Erulorum occiſo Oreſte, pulſo Auguſtulo, captaque Roma, Imperatoris titulum ſimul cum purpura & regiis inſignibus reſpuens, ſolo regis nomine contentus, novum Italiæ regnum inſtituit, ſicque Occidentale imperium exſtinctum eſt.

477. Genſericus Vandalorum rex, duarum orbis terrarum urbium potentiſſimarum expugnator, moritur hujus anni initio: eoi Hunericus ſuccedit, patre adverſus Catholicos crudelior.

Zeno Baſiliſcum fugat, & captum in Cappadociam exſulare cogit, ubi fame conficitur.

Nepos, dudum ab Oreſte ex Imperio dejectus, occiſus eſt in villia propria haud longe à Salona urbe. 480.

Eugenius Carthaginenſis epiſcopus ordinatur, & paullo poſt perſecutio adverſus Catholicos incœpit. 481.

Zeno Henoricon, ſeu Unionis edictum promulgat. 482.

Felix II. papa Simplicio ſuccedit. 483.

Perſecutio adverſus Orthodoxos in Africa ingraveſcit, in qua inter ceteros Liberatus abbas eum aliis ſex monachis glorioſum martyrium Carthagine complevit.

Edictum Hunerici pro conventu apud Carthaginem anno ſequenti habendo.

Collatio Catholicorum epiſcoporum cum Arianis Carthagine habita, jubente Hunerico. 484.

Fames valida in Africa graſſatur.

Hunericus, anno regni ſui octavo pæne expleto, excedit è vita, cui Guntabundus Gentonis filius ſuccedit.

Sanctus Fulgentius circa hoc tempus monaſticam veſtem induit. 486.

Pax eccleſiæ Africanæ utcumque permiſſa, Eugenio ſedi ſuæ reſtituto. 487.

Concilium Romanum ſub Felice papa pro lapſis in Africa ad pænitentiam recipiendis.

Victor Vitenſis ſcribit Hiſtoriam perſecutionis Vandalicæ.

Felix papa ad Africanos epiſcopos ſcribit, modum, quo lapſi ad pænitentiam recipiendi eſſent, præſcribens. 488.

Theodoricus rex primo in Italiam ſubit, bis Odoacro devicto. 489.

Theodoricus Odoacrum Ravenna incluſum obſidet. 490.

Vandali à Theodorico rege pace poſtulata, à Siciliæ ſolitis direptionibus ceſſarunt. 491.

Anaſtaſius Zenoni imperatori ſuccedit.

Gela-

492. Gelaſius papa Felici ſuccedit.
493. Odoacer à Theodorico rege interſectus. Hinc Oſtrogotthorum
in Italia regni initia repetenda. Theodoricus Ravennæ regiam inſtituit.

Guntabundus eccleſias Africæ
494. reſerari, atque epiſcopos exſules
ad proprias eccleſias ſedire permiſit.

Hoc anno Baronius Eugenium
495. Carthaginenſem in exſilium pulſum obiiſſe ſcribit, ſed perperam.

Gelaſius papa in epiſtola ad epiſcopos Dardaniæ, Eugenii cæterorumque Africæ epiſcoporum conſtantiam laudat.

496. Obiit Guntabundus Vandalorum rex: cui ſuccedit Traſamundus ipſius frater.

Anaſtaſius II. papa eligitur, defuncto Gelaſio.

Clodoveus primus Francorum rex Chriſtianus, Remis à ſancto Remigio baptizatur cum pleriſque ejuſdem gentis primoribus. Inde merito Remigius gentis Francorum, ac ſpeciatim Regum noſtrorum Apoſtolus dictus eſt.

Symmachus in Anaſtaſii papæ
499. demortui locum fit Romanus pontifex, adverſus quem Laurentius grave ſchiſma excitavit, Theodorici regis auctoritate poſtea compreſſum.

Collatio inter Catholicos antiſtites & Arianos apud Sarbiniacum, tum Lugduni coram Gundebaldo Burgundionum rege, ubi Ariani, agente potiſſimum ſancto Avito Viennenſi epiſcopo, victi fuerunt.

500. Theodoricus Rex Romam advenit, quo tempore ſanctus Fulgentius eum perorantem audivit.

505. Eugenius epiſcopus Carthaginenſis, apud Albiam in Galliis exſulans, defungitur.

507. Hoc anno, uti videtur, Byzaceni patres in unum coacti Epiſcopos in demortuorum ſedes contra Regis præceptum inſtituere decreverunt.

508. Fulgentius fit Ruſpenſis epiſcopus. Monaſterium in ſua urbe ædificat, & paullo poſt in exſilium abducitur.

Hormiſdas Symmacho papæ 514.
ſuccedit.

Sigiſmundus Burgundiorum rex, 517.
ejurata Arianorum hæreſi, ſuadente ſancto Avito epiſcopo Viennenſi, fit Catholicus.

Juſtinus imperator Anaſtaſio ſuc- 518.
cedit, Catholicæ fidei acerrimus defenſor.

Pax Orientalem inter & Occi- 519.
dentalem eccleſiam facta.

Moveri cœpit celebris illa quæſtio de propoſitione, *Unus e Trinitate in carne crucifixus eſt*, quam Monachi Scythæ tuebantur.

Fulgentius & alii epiſcopi Byza- 521.
ceni concilium in Sardinia celebrant contra Fauſti errores, cujus concilii ſynodalis epiſtola habetur inter opera ſancti Fulgentii.

Traſamundo defuncto ſuccedit 523.
Hildericus Hunerici filius, qui pacem eccleſiæ Africanæ reſtituit, revocatis ab exſilio epiſcopis.

Bonifacius epiſcopus Carthaginenſis ordinatus.

Johannes I. pontifex Romanus creatur poſt Hormiſdæ obitum.

Synodus Juncenſis in Byzacena 524.
ſub Liberato primate, ac paullo poſt Sufetana in eadem provincia.

Concilium Carthaginenſe ſub 525.
Bonifacio.

Johannes papa Conſtantinopolim à Theodorico mittitur, primus omnium Pontificum Rom. à Juſtino Aug. honorifice ſuſceptus res Eccleſiæ egregie curavit, die ſancto Paſchæ Romano more Latina lingua celebravit. Ravennam reverſus à Rege in carcerem truſus multis affectus eſt incommodis.

Johanni papæ in carcere apud 526.
Ravennam defuncto Felix III. ſubſtituitur.

Theodoricus Oſtrogotthorum, rex in Italia moritur.

Juſtinianus poſt Juſtini obitum 527.
Auguſtus proclamatur.

529. S. P. Benedictus Sublaco ad Montem-Casinum migravit, ubi celeberrimum totius orbis monasterium constructum est.

530. Bonifacius secundus Romanus Pontifex Felici successit, adversus quem Dioscorus pontificatum affectans schisma conflavit.

531. Gelimer pulso Hilderico, quem in vinculis tenuit, Vandalorum in Africa regnum invasit.

532. Johannes, cognomento Mercurius, papa in Bonifacii demortui sedem levatur.

533. Prima die hujus anni Fulgentius Ruspensis episcopus è vivis excessit.

Gelimer multos etiam è suis nobiles occidit.

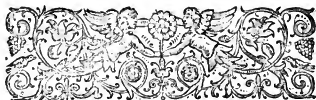
Carthagine à Belisario capta, Gelimereque ultimo Vandalorum rege, qui paullo antea Hildericum occiderat, devicto, & in triumphum Constantinopolim misso, Africa Imperio restituta est. 534.

Bonifacius episcopus Carthaginensis è vivis excessit, cui Reparatus substiturus statim Concilium generale totius Africæ apud Carthaginem in Fausti basilica celebravit. 535.

Agapetus post Johannis obitum Romanæ ecclesiæ præficitur, qui Reparato & Africæ episcopis de restituta ecclesiæ libertate gratulatur. Justinianus quoque multa in gratiam ecclesiæ & populorum Africæ constituit.

Finis Indicis Chronologici.

PRÆ-

PRÆFATIO IN HISTORIAM

Vandalicæ persecutionis.

I. INTER innumeras fere barbaras nationes, quæ labente sæculo quarto, aut quinto ineunte, in Romanum orbem, ac potissimum in Imperii Occidentalis provincias inundarunt, nulla sane Vandalorum gentem sævitia & inhumanitate superavit. Id prædicant vetera quæque istorum temporum, quæ supersunt, monumenta, atque, ut de rebus potissimum ecclesiasticis loquar, Fasti sacri, qui cum vix unum aut alterum Martyrem sub aliis Barbaris passum commemorent, complures simul, & quidem frequenter, sub Vandalorum gravissimis persecutionibus occubuisse passim testantur. In Vandalis quippe nativa feritas, hæreseos perfidia gentilium superstitionibus permista, insatiabilis rapacitas, aliaque ejusmodi vitia ita concurrebant, ut nulla apud eos esset aut sexus infirmioris, aut imbecillioris ætatis commiseratio, nulla erga res, aut personas sacras religio. Verum barbaricus iste furor, qui multos Martyres cælo intulit, idem ipse in causa est, cur nihil fere de iisdem Martyribus certum habeamus: quippe cum ferro, flamma atque rapinis omnia vastarent, nullam de rebus suis scribendi, immo ne respirandi quidem facultatem relinquebant iis, qui ex illis procellis reliqui erant. Sed etsi qui forte aliqua in litteras retulerint, hæc omnia in istis tumultibus, & urbium provinciarumque frequentibus excidiis perierunt. Qui vero postea de rebus istis commentarios ediderunt,

negotia civilia tractare, aut expeditiones militares commendare, quam de Martyrum triumphis data opera disserere maluerunt, uti de Procopio aliisque nonnullis auctoribus patet, quorum opera ad nos usque pervenerunt. Unum habemus hoc de argumento Victoris Vitensis aureum plane opusculum de persecutione Africana, sub Genserico & Hunerico excitata: quamquam & ipse pauca ex multis, neque ipse dissimulat, refert, utpote qui narrationem suam ad solam Africam coartat, quamvis ad longe plures provincias, & tredecim omnino computat, persecutionem Genserici pervasisse fateatur. Vix tamen quidquam aliud ex iis rebus, præter ea quæ ab isto auctore referuntur, rescire nobis licet. Verum & id ipsum operis ejus pretium auget, nostramque excitare diligentiam debet, ad sacras illas sanctioris antiquitatis reliquias colligendas, quæ quo rariores, eo pretiosiores, censeri debent. Quamquam pudor est profanos auctores adeo sollicitos ac diligentes in bellicis rebus, præclarisque Heroum suorum facinoribus commemorandis fuisse: nostros vero adeo incuriosac negligentes in Sanctorum præclaris pro fide certaminibus posteritati mandandis: quibus tamen nihil efficacius est ad accendendum in nobis divini amoris fervorem. Et quidem si dulce & decorum est pro patriæ, aut Reipublicæ causa mori, longe majori laude dignum est pro Dei causa decertare, aut pro veræ fidei defensione pugnantem fortiter occumbere: nec ferendum est ut minori loco apud Christianos, qui pro Christi fide propugnanda decertarunt, habeantur, quam qui pro terreno regno, aut adipiscendo, aut tuendo, curas suas omnes posuerint.

II. Nobis itaque in hoc opusculo propositum est de præclaris illis viris potissimum agere, qui in Vandalorum, gentis Arianorum erroribus addictissimæ, persecutionibus exagitati, aut effuso sanguine martyrii coronam adepti sunt, aut saltem gloria confessionis pro tuenda Christi Domini divinitate claruerunt. Verum cum civilis & ecclesiastica historia ita sese invicem adjuvent, ut vix de una aliquid sine alterius subsidio dici possit, nobis subinde necessitas incumbit de Imperii vicissitudinibus, ac de illis Principibus, qui tunc temporis imperarunt, vel breviter agere: tum ut una quæque res suo loco ac tempore dicatur, tum quia civiles ejusmodi vicissitudines, quæ Vandalorum irruptionibus occasionem præbuere, locum etiam dederint excitandis istis persecutionibus, quas describendas, & pro modulo il-

lustran-

lustrandas aggredimur. Complectitur autem hæc Historia totum illud tempus, quod à prima Vandalorum in Gallias impressione effluxit, usque ad exstinctum eorum in Africa Imperium, id est annos circiter centum viginti & octo; siquidem anno CCCCVI. Vandali ex patria sua effusi, post varias fortunas usque ad annum Christi DXXXIV. Africam obtinuere, quo tandem anno sub Justiniano augusto, Belisario Duce pulsi sunt. Duas autem in partes totum hunc libellum tribuimus. Prior Victoris Vitensis opus egregium cum variis codicibus accurate collatum, aliaque nonnulla monumenta complectitur, quæ subsequentibus notis & observationibus illustrare conati sumus. Altera vero pars historiam totam hujus persecutionis ita continenter scriptam exhibet, ut interdum nonnulla interserantur vetera scripta, sed quæ historiæ filum minime interrumpunt.

III. Primum itaque in priori Parte locum obtinet Victoris Vitensis episcopi de persecutione Vandalica Opusculum, quo nullum fere illustrius in tota antiquitate monumentum, utiliusve aut efficacius, tum ad inflammandum in Fidelium pectoribus & animis Christianæ religionis studium ac fervorem, tum ad confirmanda sacræ doctrinæ dogmata, tum denique ad revincendos hæreticos, tam veteres, quam recentiores. Hinc est quod ubi primum lucem adspexit, opportunum in primis visum est ad retundendas novatorum calumnias, qui catholicæ Ecclesiæ doctrinam novitatis nomine criminabantur. In hoc enim opere laudantur incruenti sacrificii divina mysteria & sacri ritus: hic invenire licet corporis & sanguinis Christi sacramentum, pœnitentiæ munus, & reconciliationis indulgentiam sacerdotum ministerio concessam, ad quos peccata solvere ex Christi institutione pertinet: hic baptismatis unitas maxime commendatur, hic fontis baptismalis sacræ benedictiones laudatæ, sollemnes ritus in defunctorum fidelium exsequiis usitati memorantur. Basilicæ in sanctorum honorem Deo consecratæ, sanctorum in cælis regnantium invocatio, Romanæ ecclesiæ primatus, Virgines Deo sacræ, aliaque ejusmodi bene multa passim occurrunt: quæ eo certiora sunt Traditionis antiquæ indicia, quod ab isto auctore nulla data opera, & absque ulla affectationis specie prolata fuerint. Visum est etiam idem opus magni momenti ad compescendum eorumque hæreticorum furorem; proposito exemplo Vandalorum, ne ipsos rebus

rebus sacris violandis imitari viderentur. Certe ea fuit mens Beati Rhenani, cujus opera primo in lucem prodiit, *Africanam*, inquit in admonitione prævia, *Victoris Historiam vel in hoc perlegisse proderit, quod vix aliud exemplum ad deterrendum à religionis sectis sit efficacius, quod ibi sub oculos ponatur, quam dira atque infanda Christiani in Christianos perpetraverint, dū Barbari suo in Romanos odio morem gerentes, religionis prætextu in illos saeviunt.* Hinc tam frequentes deinceps fuere ejus editiones, tum in Germania, tum in Gallia, in quibus provinciis hæreticorum furor maxime grassabatur.

IV. Porro hujus Historiæ auctorem fuisse episcopum quemdam Africanum, nomine Victorem, nullus umquam in dubium revocavit: at de ejus sede non una fuit omnium sententia. Libri quippe editi, alii Victorem Uticensem, alii Vitensem præferunt: prævaluisse tamen videbatur, etiam apud viros eruditos, eorum opinio, qui Uticensem appellabant, cum Utica civitas omnibus notior esset, quam Vitensis, quam nemo fere noverat. Verum postea quam ex Notitia Africana compertum fuit, Victorem episcopum Vitensem Vandalicæ persecutionis temporibus in Africa floruisse, qua tempestate Uticensis episcopus, non Victor, sed Florentinus dicebatur, ut ex eadem Notitia patet; tunc nemo non assensus est, Victorem, præclari hujus auctorem operis, Vitensem esse appellandum. Neque dixeris Florentino Uticensi in exsilio apud Corsicam defuncto Victorem forte fuisse substitutum, qui hanc historiam descripserit. Istæ enim meræ sunt conjecturæ, quæ codicum mss. auctoritati prævalere nequaquam possunt: præsertim cum episcopis tunc defunctis nullos alios in his tumultibus fuisse substitutos constare videatur. Porro qui Victorem Uticensem pro Vitensi intruserunt, id commiserunt ex ignoratione sedis Vitensis, cujus loco Uticensem sibi notam substituerunt, mendum in antiquis exemplaribus irrepsisse suspicati: sed eadem vocum affinitate, qua alios delusos fuisse existimabant, sese ipsi deluserunt. Merito itaque à Petro Francisco Chiffletio S. J. presbytero, Victori Vitensi episcopo, tamquam suo vero ac legitimo auctori, Historia Africanæ persecutionis restituta est. Quam quidem viri eruditi sententiam, non modo amplectimur, sed adeo certis & indubitatis argumentis propugnari posse censemus, ut neminem ei umquam in posterum esse refragaturum.

turum arbitremur. Id enim exigit à nobis omnium codicum mss. unanimis consensus, quorum ne unus quidem, ex iis saltem qui hactenus visi sunt, Victorem Uticensem istius operis auctorem præfert. Nos quatuor omnino invenimus, in quibus hæc Historia habetur integra: ex iis tres Victoris *patria Vitensis* episcopi nomen diserte & non semel repræsentant, in quarto autem Victor episcopus simpliciter dicitur, nulla sedis ipsius facta mentione. His consentit codex ms. Cartusiæ Portarum, antiquus & optimæ notæ, qui, testante Chiffletio, hunc titulum præfert: *Prologus in Historia persecutionis Africanæ, edita à sancto Victore patria Vitensis episcopo*. Eumdem auctorem *episcopum Vitensem, non Uticensem diserte* appellari in codice ms. Bibliothecæ Vaticanæ monet Lucas Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum ad diem x. Calendas Septembris. Denique Beatus Rhenanus, qui primus anno 1535. hanc historiam typis mandavit, quod ex uno saltem ms. codice factum fuisse fatendum est, Victori eam Vitensi tribuit. quod sane ei non accidisset, si illius codex Uticensis notissimæ in Africa urbis titulo fuisset insignitus. Unde inferre licet, codices ex Italia, Germania & Gallia in hoc unum consentire, ut Victor iste Vitensis, non Uticensis dicatur.

V. Primus omnium qui sincerum hujus operis titulum corrupit, videtur fuisse Reinhardus Lorichius. Hic quippe anno 1537. Coloniæ eamdem Historiam sub *Victoris patria Uticensis* nomine evulgavit, *à tinearum injuria, quibus arrodi videbatur.*, ut ipse loquitur, vindicatam. Et quamvis anno 1541. Rhenani editio Parisiis apud Galeotum Pratensem, iterum sub Victoris Vitensis nomine recusa fuerit; cum tamen ejusdem hoc ipso anno altera Lorichii editio, sub Victoris Uticensis nomine, pariter facta fuisset Basileæ apud VVesthemerum, placeretque cunctis bella illa, ut ipsis videbatur, restitutio; inde factum est, ut subsequentes editiones omnes, sive in Gallia, sive in Germania, aut in aliis regionibus, Victoris Uticensis nomen prætulerint. An vero id proprio marte, aut ex codicis alicujus vitio id commiserit Lorichius, mihi sane incertum est: quamvis probabile videatur codicem ipsius ceteris similem fuisse, idque inde conjicio, quod hunc auctorem *Victorem patria Uticensis episcopum* appellet, ut ceteri nostrum Victorem *patria Vitensis*. Et quidem *patria* vox diœcesi alicui integræ melius

lius quam urbi nobilissimæ, qualis erat Utica, competere videtur. Victorem enim patriæ Vitensis episcopum dictum fuisse facile crediderim, quod cum in illius diœcesi nulla esset urbs, totius alicujus parvæ regionis episcopus dicebatur. Sic in Marmarica toti provinciæ unus episcopus præerat, in qua cum non esset civitas admodum celebris, quæ ceterarum caput esse mereretur, episcopus nunc hic, nunc illic sedem habens, totius regionis episcopus appellabatur. Sed opus non est hujus rei exempla extra Africæ limites mutuari, cum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. inter ceteros patres Byzacenos subscripserit Candidus gratia Dei episcopus patriæ Dicensis. Nec mirum videri episcopos sine civitate fuisse, cum certum sit in Africa eorum complures in villis & fundis & per agros institutos fuisse, ut sibi invicem exprobravere Aurelius Catholicus, & Primianus Donatista, Carthaginenses episcopi, in Collatione Carthag. cap. 181. & 182. cognit. 1.

VI. Verum Vitensis sedis obscuritatem in nostro Victore primatus dignitate compensatam fuisse contendit Chiffletius, qui cap. 9. opusculi in eumdem auctorem eum ipsum esse censet Victorem provinciæ Byzacenæ primatem, quo concedente Fulgentius in Ruspensis ecclesiæ thronum evectus est, ut narrat ipsius Fulgentii Vitæ scriptor cap. 16. Id ut probet vir eruditus, observat in Notitia Africana tres solummodo Victores inter patres Byzacenos haberi, quorum prior, Victor scilicet Narensis episcopus, decimo tertio loco recensetur; Victor Gauvaritanus nonagesimo primo, ac denique noster Vitensis, qui locum trigesimum sextum in ea obtinet. At æque insolens videtur Chiffletio affirmare episcopos nonaginta, aut solummodo duodecim, viginti annorum spatio interiisse, hincque rem veri omnino similem esse putat, Victorem Byzacenæ suæ provinciæ primatum obtinuisse. Id vero si admittatur, Confessionis titulum ipsi deberi fatendum est, non solum quod sub Hunerico cum ceteris fuerit exagitatus, aut certe quod Trasamundi violentia e sede fuerit abreptus, sed etiam quod exsul pro Christi fide è vivis excesserit. Victorem enim Byzacenæ primatem in Fulgentii Vita laudatum, quisquis demum fuerit, exsulem obiisse colligitur, quod eo tempore, quo pace Ecclesiæ restituta Episcopis in sedes suas redire licuit, non Victor, sed Liberatus Byzacenæ provinciæ Primatum obtineret.

VII.

VII. Majoris fortasse momenti esse nonnullis videbitur alia quæstio, quam idem Chiffletius movet, utrum scilicet Victor hujus Historiæ scriptor inter Sanctos aliquando relatus fuerit, aut publico aliquo cultu donatus. Ipsum certe iis sanctis Confessoribus, qui sub Hunerici tyranni persecutione pro fidei catholicæ defensione decertarunt, annumerari debere, nemo, ut puto, infitiabitur. Quin & in veteribus codicibus mss. *sanctus Victor* passim appellatur. Sed hæc erat veterum formula, qua hic titulus auctoribus ecclesiasticis, maxime Episcopis, tribuebatur. Magis ad rem pertinet quod ea de re in hodierno Martyrologio Romano legitur, ubi die 23. mensis Augusti hæc habentur: *Utica in Africa beati Victoris episcopi*. quem Victorem Baronius in Notis ad hunc locum monet eum ipsum esse, qui ob scriptam Vandalicæ persecutionis historiam celebris est. At Lucas Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum, hæc verba à recentioribus addita fuisse jure conqueritur, quæ re ipsa nusquam in antiquis codicibus reperire licet. Primus, qui Victoris istius nomen in Fastis sacris adscribendi occasionem præbuit, videtur fuisse Petrus de Natalibus, ut conjicit Chiffletius. Hic enim die 20. Aprilis Victorem episcopum Carthaginensem laudat, quem ait sanctitate & doctrina sub Anastasio imperatore floruisse, eique omnia opuscula attribuit, quæ Gennadius in Catalogo cap. 77. à Victore Cartennensi episcopo edita commemorat. Maurolicus abbas Petrum secutus, eadem die Victorem Carthaginensem episcopum, virum doctissimum, qui sub Anastasio imperatore claruit, celebrat, omisso operum Catalogo. Petrus Galesinius paullo aliter habet, nempe *Utica in Africa sancti Victoris episcopi & Confessoris*, atque in Adnotationibus complures laudat Victores Africanos, quibus id elogium competere possit. At Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non habentur, habet solummodo, *In Africa sancti Victoris episcopi*, quem tamen in Notis monet alium non esse à Victore Uticensi, qui historiam persecutionis Vandalicæ conscripsit. Ex quibus omnibus patet, obscuram apud antiquos fuisse Victoris nostri memoriam, nec umquam nomen ipsius in Fastis sacris locum habuisse: quod ei cum aliis

compluribus viris sanctitate & doctrina celeberrimis commune est. Nec licet nobis ex incertis prorsus & dubiis monumentis Victori nostro nomen conciliare, qui solidas verasque laudes ob tam egregium opus à se editum meretur, cujus præclaras virtutes, ut loquuntur Doctores Colonienses qui Bibliothecæ Patrum editionem procurarunt, pietatem eruditionem, religionis zelum ad vivum expressas hoc in ejus opere cernere licet.

VIII. Quærunt item nonnulli, quo tempore, vel quanam in regione constitutus Victor hanc historiam conscripserit. Priori quæstioni facere satis difficile non est, cum ipsemet Victor se anno, postquam Vandali in Africam ingressi fuerant, sexagesimo scripsisse testetur, qui sane annus est vulgaris æræ CCCCLXXXVII. cum certum sit Vandalos anno CCCCXXVII. Hierio II. & Ardabure consulibus in Africam ex Hispania trajecisse. Verum non ita facilis est alterius quæstionis solutio. Victorem Constantinopoli de persecutione Vandalica scripsisse Chiffletius infert ex duobus ejusdem Historiæ locis. Primus habetur libro 5. num. 7. ubi Victor post descriptos varios cruciatus, quibus afficiebantur orthodoxi, hæc subjungit: *Sed qui hoc fabulosum putat, Uranium Zenonis legatum interroget* &c. Locus alter ex eodem libro desumtus est num. 6. ubi de Tipasitanis Confessoribus, qui absque lingua loquebantur, agens, subjicit: *Si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim* &c. Quibus verbis, inquit Chiffletius, Victor Constantinopoli agens præsentes lectores invitat, ut Uranium in aula versantem interrogent, absentes vero in Urbem ut veniant, totam persecutionis seriem cognituri. Hincque infert illos antistites, qui ad calcem Notitiæ Africanæ, *hic relegati* dicuntur, Constantinopoli exsulasse. Sed hanc opinionem Cotelerius tomo 3. monumentorum Ecclesiæ Græcæ, in Notis ad vitam sancti Sabæ improbat, quod minus recte illi Antistites Constantinopolim *relegati* dicerentur. *Potuit*, inquit, *Hunericus rex Vandalorum Episcopos Catholicos relegare in varia loca ditionis suæ, potuit è regno suo expellere, potuit Constantinopolim mittere, sed ejusmodi missio nequaquam relegatio censenda est*. Unde infert vir eruditus, probabilius esse Victorem in Veteri-Epiro, quæ regio Vandalis subjecta erat, exsulantem conscripsisse historiam suam, quæ etiam

fuerit

fuerit occasio opus suum nuncupandi Diadocho, qui in eadem provincia episcopus fuisse dicitur. Verum si conjecturis uti licet, mihi veri similius videtur Victorem in Africa historiam suam exarasse. Multa quippe habet passim, quibus innuit se in exteris regionibus non versatum fuisse cum hanc scriberet. Qui vero *hic relegati* in Notitia dicuntur, ii ipsi mihi videntur esse, *de quibus*, testante Fulgentii Vitæ auctore cap. 4. *Hunerici tyranni persecutoris astuta malignitas ordinaverat, ut juxta patriam propriam peregrinationis incommodum sustinerent.* Talis fuit Faustus Præsidiensis episcopus, qui ut ibidem dicitur, *non longe a sua cathedra relegari jussus fuerat*. Id de Victore nostro potius quam de ceteris facile crediderim, quod ad conventum Carthaginensem *non occurrerit*, proindeque ei facilius fuerit Arianorum manus evadere. Invitat autem Victor lectores, ut Uranium interrogent, tunc fortasse adhuc in Africa agentem: cum vero alios ut pergant Constantinopolim admonet, se, ut quidem mihi videtur, in ea urbe non versari aperte declarat.

IX. Multo minus probabilis est ejusdem Chiffletii opinio, sentientis Victorem, quem Constantinopoli scripsisse præmittit, historiam suam vix alteri quam Acacio Constantinopolitano nuncupare aut potuisse, aut debuisse. Id enim ut credamus vetat summa in sedem Apostolicam reverentia, qua tunc temporis tenebantur Episcopi Africani: cum è contrario gravissima inter Romanum pontificem & Acacium Constantinopolitanum intercederent discidia, quæ tandem in apertum schisma eruperunt. Certe in concilio Carthaginensi, quod statim post restitutam Ecclesiæ Africanæ libertatem convocaverat Reparatus, contestati sunt, ejusdem ecclesiæ patres se nihil admissuros, *nisi consuetudo, aut ecclesia Romana definitio proderetur*. Jam initio tyrannidis Vandalicæ in Africa Capreolus Carthaginensis antistes in epistola ad Patres concilii Ephesini eos adhortatur, ut errores, quos repullulantes Apostolicæ sedis auctoritas, Sacerdotumque in unum consonans sententia oppresserat, *secunda disputatione* non agitent. Et quidem Byzaceni patres in Sardinia exsules à Johanne & Venerio interrogati, quid de gratia & libero arbitrio sit sentiendum, id discendum esse respondent ex capitulis, in quibus continetur, *quid Romana, hoc est Catholica, sequatur &*

servet Ecclesia. Sed magis ad rem nostram facit quod auctor Vitæ sancti Fulgentii narrat capite 12. & 13. nempe cum idem Fulgentius *ad ultimam Thebaidæ regionis eremum* pergere animo destinasset vitæ perfectioris desiderio, Eulalium Syracusanum episcopum & Rufinianum exsulem ex Africa episcopum ipsum à proposito revocasse; quod scilicet monachos ibi degentes *à communione beati Petri perfida dissensio separaret*. Vide infra notam 3. in Victorem Vitensem pag. 61. 62.

X. Hæc Victoris Historia ea complectitur quæ Vandali adversus Orthodoxos commisere ab ipso eorum ingressu usque ad Hunerici mortem; ita tamen ut multa ab eo auctore prætermissa sint, sive quod non satis ipsi fuerint nota, sive quod ea potissimum, quæ sub Hunerici persecutione testis oculatus viderat, referre statuisset. Hinc sæpius innuit se ex pluribus pauca selegisse, multaque à se fuisse omissa, non solum quæ in exteris regionibus contigerant, sed etiam ex iis quæ in variis Africæ regionibus pertulerant Orthodoxi. Generalem vero in tota Africa sub Hunerico persecutionem adversus Catholicos commotam fuisse diserte tradit Victor, potissimum libro. 5. quam cladem ad exteras etiam nationes pertigisse Genserici temporibus ex eodem auctore constat, qui sub libri primi finem tredecim omnino provincias extra Africam recenset, quæ dira ejusmodi tempestate exagitatæ fuerant.

XI. Quod attinet ad hujus Historiæ divisionem, non liquet an eam auctor ipse plures in libros fuerit partitus. Si primum librum excipias, qui in omnibus tam editis quam mss. codicibus ad Genserici mortem desinit, tot sunt variæ istius operis divisiones, quot fere occurrunt codices mss. Tres in libros, præter Passionem sanctorum Monachorum, dividitur in vulgatis editionibus: at quinque aut sex libros exhibent codices mss. & quidem qui varie in variis incipiunt. Chiffletius vero totum opus quinque in libros, prout sibi melius visum est, distinxit, cujus vestigiis consulto inhæsimus ob publicum commodum, quod hæc divisio jam receptissima sit apud eruditos.

XII. Quærunt nonnulli an Fidei professio, quæ tertium Historiæ Victoris librum constituit, re ipsa huic auctori tribuen-

buenda sit. Cete Gennadius in Catalogo ipsius auctorem facit Eugenium Carthaginensem episcopum, sive quod re vera ab ipso edita fuerit, sive quod ejus jussu Victor, seu quivis alius eam condiderit, aut tandem quod cum ipse ceterorum omnium primas esset, & præcipuus totius Africæ antistes, ejus sedi & dignitati datum fuerit, quod ab alio quopiam nomine omnium factum fuerat. Omnibus simul Africanis episcopis tribuitur in vetustissimo codice mss. ecclesiæ Laudunensis, ubi sub hoc titulo habetur: *Incipit libellus episcoporum Catholicorum ad Unericum regem Vandalorum datum*. Tum, *Regali imperio* &c. ut in Victoris Historia; ipsique subjungitur Notitia ecclesiæ Africanæ, à Sirmundo primum edita, quam postea Chiffletius Victoris Historiæ inseruit. Porro eadem fidei professio sub Victoris nomine seorsim edita habetur in Bibliotheca Patrum. unde ansam sumsere nonnulli qui catalogos scriptorum ecclesiasticorum texuere, novum inducendi Victorem, hujus libelli auctorem, quem aliqui Victorem Cartennæ episcopum fuisse existimarunt, quod iste apud Gennadium in Catalogo cap. 77. *adversus Arianos librum unum longum* conscripsisse memoretur. At illi advertere debuerant, Victoris Cartennensis librum Genserico oblatum fuisse, ut se ex præfatione didicisse testatur ipsemet Gennadius loco laudato. quem proinde alium esse à fidei Libello, qui in Victoris Historia habetur, fatendum est. Ceterum Victor eodem modo fidei professionem Historiæ suæ inserere potuit, quo Hunerici edicta.

XIII. Superest ut dicamus de vetustis exemplaribus, ad quæ hanc nostram Victoris editionem emendavimus. Codices mss. in quibus integra Victoris Vitensis Historia habetur, omnino quatuor habuimus: tres scilicet ex Bibliotheca Colbertina, quos pro suo more, & consueta erga litteras benevolentia, exhibuit nobis V. C. Stephanus Baluzius; quartum vero ex monasterio Benedictino sancti Martini à Campis Ordinis Cluniacensis. Ex Colbertinis antiquior sæculo nono aut sequenti scriptus videtur, secundus paullo recentior est; tertius vero nonnisi annos quingentos videtur præferre, sed qui manu accurata & diligenti exaratus est, in cujus paginarum marginibus variæ ex alio aliquo codice lectiones habentur, ita ut hic codex pro duobus merito censendus sit. Codex

deni-

denique sancti Martini à Campis, qui olim monasterii Cres-piacensis fuit, ab annis item ferme quingentis videtur scriptus. Consuluimus etiam varias lectiones codicis bonæ notæ, ut asserit Chiffletius, Cartusiæ Portarum, quas idem ipse vir eruditus in Notis ad Victorem nobis suppeditavit. At præter hos codices, alios idem tres habuimus, in quibus, dempto priori libro, Victoris nostri Historia integra habetur sub Passionis sancti Eugenii titulo. Unus ex his est RR. PP. Fuliensium monasterii sancti Bernardi in hac urbe Parisiaca, alter in nostra sancti Germani à Patris Bibliotheca asservatur, uterque ab annis circiter 500. conscriptus. Sed uno sæculo recentior videtur tertius ex his codicibus, qui est monasterii nostri sancti Cornelii Compendiensis. Præterea Fidei professionem, id est tertium Victoris Historiæ librum, & Notitiam Ecclesiæ Africanæ contulimus cum vetustissimo & optimæ notæ codice ms. ecclesiæ cathedralis sanctæ Mariæ Laudunensis, qui ab annis minimum octingentis exaratus est.

XIV. Editiones vero ejusdem auctoris, quas videre licuit, hæ sunt. Primo quidem ceteris omnibus antiquiorem consuluimus, à Beato Rhenano procuratam Basileæ anno 1535. quo ex officina Frobeniana, Victor noster Vitensis, inter alios historiæ ecclesiasticæ auctores, primum in lucem prodiit. Eadem auctorum collectio Parisiis iterum excusa est anno 1541. typis Galeoti Pratensis. At eo temporis intervallo, quod inter utramque editionem effluxit, hæc eadem Victoris Historia Coloniæ Agrippinæ anno 1537. à Reinhardo Lorichio Hadamario typis mandata est, & quidem ex codice ms. uti videtur, si quidem in epistola dedicatoria, hanc historiam *a tinearum, quibus arrodi videbatur, injuria* se vindicasse profitetur. Altera ejusdem Lorichii editio Basileæ prodiit anno 1541. typis Bartholomæi Vvesthemeri. In qua item urbe anno 1555. ex Henrici Petri officina prodiit nova sacrorum auctorum collectio sub Orthodoxographiæ nomine, in qua, inter alia sacræ antiquitatis monumenta, habentur Victoris nostri libri tres de persecutione Vandalica, cum passione sanctorum septem Monachorum. Ceterum anno 1569. novam item Victoris editionem Parisiis curavit vir de re litteraria bene meritus,

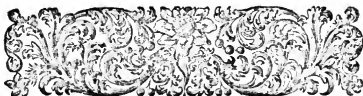
Fran-

Franciscus Balduinus, celebris Jurisconsultus, qui primus omnium hanc Historiam commentariis illustravit. Paullo post, anno scilicet 1576. Margarinus Bignius Parisiis edidit Bibliothecam sanctorum Patrum, quæ iterum anno 1589. in eadem urbe excusa est, & in utraque locum habet noster Victor; sicut & in Coloniensium editione, & in aliis ejusmodi sanctorum Patrum operum Collectionibus, quæ deinceps in lucem prodierunt. Quæ omnes editiones sub Victoris Uticensis nomine vulgatæ sunt præter duas beati Rhenani, in quibus Victor Vitensis episcopus appellatur. Sed verum titulum asseruit Petrus Franciscus Chifsletius in jam laudata editione, quam anno 1664. Divione fieri curavit. Ceterum ne ii qui latine ignorant, tam eximii operis lectione frustrarentur, in vernaculam linguam non semel translatum est. Et primo quidem Gallice prodiit sæculo præcedenti, anno scilicet 1563. opera Francisci Belforestii, Parisiis apud Gabrielem Buon; & anno 1664. altera in eadem urbe, ab illustrissimo Arnaldo Andillio procurata. Ad hæc Anglice edita est anno 1605. Harum vero omnium ad nostram Victoris Historiæ editionem adornandam usi sumus, collatis inter sese tam mss. quam editis codicibus, quorum varias lectiones suo loco exhibebimus. Hæc de Victoris Vitensis Historia præmittere visum est. De his vero quæ spectant ad cetera monumenta, quæ in isto volumine continentur, fusius hic disserere supervacaneum foret, cum sua unicuique opusculo præmissa admonitio id abunde doceat. Sed tamen ut totius Historiæ Vandalicæ seriem sub uno, ut ita dicam, oculi conspectu Lector habere possit, post eorum quæ hic continentur syllabum, Chronologicum indicem exhibemus, in quo singula quæque istius Historiæ capita, singulis annis, quibus contigisse vulgo existimantur, consignavimus. Si quid vero, immo quidquid à me in toto hujus Historiæ decursu peccatum fuerit, benigne accipiat Lector, & meum saltem in re tam præclara, sed fere neglecta, conatum æqui bonique consulat, animo reputans, nec mihi sinceri aut veri studium, nec diligentiam, sed eruditionem argumento parem aliquando defuisse, quam ab aliis eruditioribus suppleri optamus. Ceterum hæc Vandalicæ persecutionis Historia pars

erat

erat totius Historiæ persecutionum ab Arianis tum Imperatoribus, tum etiam barbaris excitatarum, quam paratam habebamus: cujus aliam partem, si quidem piis & eruditis viris non displicituram intellexerimus, cum tempus erit magis opportunum, typis mandare curabimus.

INCIPIT HISTORIA
PERSECUTIONIS AFRICÆ
PROVINCIÆ

Tempore Geiserici & Hunerici regum Vandalorum, ſcribente eam SANCTO VICTORE epiſcopo patriæ Vitenſis.

Ad complures mſs. codd. & veteres editiones emendata.

PROLOGUS.

QUONDAM veteres ob ſtudium ſapientiæ enucleare atque ſciſcitari aſſidue minime deſiſtebant, quæ ſorte, vel qualia, proſpere vel ſecus, provinciis, locis, aut regionibus eveniſſent, de quibus vel in quibus exacuentes ſtylum ingenii ſui, redolente magiſterii flore, ignaris hiſtoriarum calathos * offerrent gratuito munere propinatos; dabantque operam, ut nequaquam lateret in totum, quod in parte fuerat geſtum. Sed illi faſtu mundialis amoris inflati, gloriam elationis ſuæ longe lateque geſtiebant laudabiliter diffamari. At vero venerabilitas ſtudii tui, hiſtoriam texere jubens *, inquirit, ſimili quidem fervore, diſpari tamen amore: & VICTOR VITENSIS. Nota 1. N. 2.

Psal. 33. 3.

illi ut laudarentur in sæculo, ipse ut præclarus appareas in futuro, & dicas: *In Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti & lætentur.* Poteris, inquis, ut voles, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum cælitus accepisti, eruditus à tanto Pontifice, totoque laudis genere prædicando beato DIADOCHO *, cujus, ut astra lucentia exstant quamplurima catholici dogmatis monimenta dictorum. Et sat est tibi ut æquipares doctrinam Doctoris: quia est satis discipulo, ut sit quomodo magister ejus. Alium video Timotheum, ab incunabulis infantiæ sacris litteris eruditum: necnon inter alios sublimem atque expeditum Lucam, arte medicum, apostoli Pauli gentium doctoris discipulum. Ego namque jubentis imperio obedientiæ cervicem submittens, quæ obvenerunt in partibus Africæ, debacchantibus Arianis, sensim breviterque indicare tentabo, & quasi rusticus operarius defatigatis ulnis, aurum colligam de antris occultis, speciem vero adhuc sordentem atque confusam, non cunctabor artificis judicio igni examinandam contradere, qui monetarios possit solidos efformare *.

* n. 3.

* al. pictu-rate.

VICTO-

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De persecutione Vandalica.

LIBER PRIMUS.

Geiserici Vandalorum regis in Africa persecutio.

Vandalorũ ingressus in Africam. * An. 487.

I. Exagesimus nunc, ut clarum est, agitur annus *, ex quo populus ille crudelis ac saevus Vandalicae gentis Africae miserabilis * attigit fines, transvadans facili transitu per angustias maris, qua inter Hispaniam, Africamque aequor hoc magnum & spatiosum, bissenis millibus angusto se limite coartavit. Transiens igitur quantitas universa, calliditate Geiserici ducis, ut famam terribilem suae faceret gentis, ilico statuit omnem multitudinem numerari, quam huic luci ad illam usque diem uterus profuderat ventris. Qui reperti sunt senes, juvenes, parvuli, servi vel domini, octoginta millia numerati. Qua opinione divulgata, usque in hodiernum à nescientibus armatorum tantus numerus aestimatur *, cum sit nunc exiguus & infirmus. Invenientes igitur pacatam quietamque provinciam, speciositatem totius terrae florentis, quaquaversum, impietatis agminibus impetebant *, devastando depopulabantur, incendio atque homicidiis totum exterminantes. Sed nec arbustis fructiferis omnimode * parcebant; ne forte quos antra montium, aut praerupta terrarum, vel seclusa quaeque occultaverant, post eorum transitum illis pabulis nutrirentur: & sic eadem, atque iterum tali crudelitate furentibus, ab eorum contagione nullus remansit locus immunis. Praesertim in ecclesiis, basilicisque sanctorum, coemeteriis vel monasteriis sceleratius saeviebant, ut majoribus incendiis domos orationis magis quam urbes, cunctaque opida concremarent. Ubi forte venerabilis aulae clausas reperrerant portas, certatim ictibus dextralium, aditum referabant, ut recte tunc diceretur: *Quasi in silva lignorum, securibus consciderunt januas ejus in idipsum: in securi & ascia dejecerunt eam. Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra; polluerunt tabernaculum nominis tui.*

*al. miserabiles.

*al. 4.

*al. impendebant.

*al. omnino.

Psal. 73. v. 6. 7.

VICTORIS VITENSIS LIB. I.

Eorum sævitia. II. Quanti tunc ab eis præclari Pontifices & nobiles sacerdotes diversis pœnarum generibus exstincti sunt; ut traderent si quid auri vel argenti proprium, vel ecclesiasticum * haberent? Et dum quæ erant, urgentibus pœnis facilius proderentur, iterum crudelibus tormentis oblatores urgebant, autumantes quamdam partem, non totum esse oblatum: & quanto plus dabatur, tanto amplius quempiam habere credebant. Aliis palorum vectibus ora reserantes; fœtidum cœnum ob confessionem pecuniæ faucibus ingerebant; nonnullos in frontibus & tibiis, nervis remugientibus torquendo cruciabant. Plerisque aquam marinam, aliis acetum, amurcam, liquamenque & alia multa atque crudelia, tamquam utribus imbutis ori apposita, sine misericordia porrigebant. Non infirmior sexus, non consideratio nobilitatis, non reverentia sacerdotalis, crudeles animos mitigabat: quin immo ibi exaggerabatur ira furoris, ubi honorem conspexerant dignitatis. Quantis Sacerdotibus, quantisque Illustribus * onera ingentia, uti camelis vel aliis generibus jumentorum imposuerint, nequeo narrare, quos stimulis ferreis ad ambulandum urgebant: quorum nonnulli sub fascibus miserabiliter animas emisere. Senilis maturitas atque veneranda canities, quæ cæsariem capitis ut lanam candidam dealbarat, nullam sibi ab hospitibus * misericordiam vindicabat. Sed etiam parvulos ab uberibus maternis rapiens barbarus furor, insontem infantiam allidebat ad terram. Alii * è regione pedes tenentes, à meatu prorsus naturali usque ad arcem capitis dissipabant: quando tunc forte Sion captiva cantabat; Dixit inimicus incendere fines meos, interficere infantes meos, & parvulos meos se elisurum ad terram.

n. 5.
n. 6.
n. 7.
n. 8.
4. Reg. 8. 12.

Ædificia subversa. III. In ædificiis nonnullis magnarum ædium, vel domorum, ubi ministerium ignis minus valuerat, tectis admodum despicatis *, pulcritudinem parietum solo æquabant; ut nunc antiqua illa speciositas civitatum, nec quia * fuerit prorsus appareat. Sed & urbes quamplurimæ, aut raris, aut nullis habitatoribus incoluntur. Nam & hodie si qua supersunt, subinde desolantur, sicut in Carthagine odii causa, theatra, ædem Memoriæ, & viam, quæ Cælestis * vocabatur, funditus deleverunt. Et ut de necessariis loquar, basilicam majorem *, ubi corpora sanctarum martyrum Perpetuæ atque Felicitatis sepulta sunt, Celerinæ * vel Scillitanorum, & alias quas non destruxerant, suæ religioni licentia tyrannica mancipaverunt. Ubi vero munitiones aliquæ videbantur, quas hostilitas barbarici furoris oppugnare nequiret, congregatis in circuitu castrorum innumerabilibus turbis, gladiis feralibus cruciabant: ut putrefactis cadaveribus, quos adire non poterant arcente murorum defensione, corporum liquescentium enecarent fœtore. Quanti & quam numerosi tunc ab eis cruciati sunt Sacerdotes, explicare quis poterit? Tunc enim & nostræ civitatis venerabilis PAPINIANUS, * Antistes, candentis ferri laminis toto adustus est corpore. Similiter & MANSUETUS Uricitanus *, in porta incensus est Fornitana. Qua tempestate Hipporegium obsessa est civitas, quam omni laude dignus beatus AUGUSTINUS, librorum multorum confector, pontifex gubernabat. Tunc illud eloquentiæ, quod ubertim per omnes campos Ecclesiæ decurrebat, ipso metu siccatum est flumen, atque dulcedo suavitatis dulcius propinata, in amaritudinem absynthii versa est, ut Davidicum præconium conveniret: *Dum consisteret peccator adversum me, obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis.* Usque ad illud tempus

* Colb. dissipatis.
* al. quæ
n. 9.
* Colb. 2. Majorum
n. 10.
n. 11.
n. 12.
Psal. 38. ỳ. 2. 3.

VICTORIS VITENSIS LIB. I. pus ducentos jam triginta & duos confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, vel expositione totius Psalterii, & Evangeliorum, atque tractatibus popularibus, quos græci homilias vocant, quorum numerum com-
n. 13. prehendere satis impossibile est *

Carthagin. excidium. IV. Quid multa? Post has truces impietatis insanias, ipsam urbem maximam Carthaginem Geisericus tenuit & intravit; & antiquam illam ingenuam ac nobilem libertatem in servitutem
n. 14. redegit *. Nam & senatorum urbis non parvam multitudinem captivavit. Et inde proposuit decretum, ut unusquisque auri, argenti, gemmarum, vestimentorumque pretiosorum quodcumque haberet
* al. offerret. afferret *: & ita in brevi avitas atque paternas opes tali industria abstulit rapax. Disponens quoque singulas quasque provincias, sibi Byzacenam, Abaritanam, atque Getuliam, & partem Numidiæ reservavit: exercitui vero Zeugitanam vel Proconsularem funiculo hereditatis divisit; Valentiniano adhuc imperatore, reliquas licet jam exterminatas provincias defendente: post cujus mortem, totius Africæ ambitum obtinuit, necnon & insulas maximas, Sardiniam, Siciliam,
n. 15. Corsicam, Ebusum *, Majoricam, Minoricam, & alias multas superbia sibi consueta defendit. Quarum unam illarum, id est, Siciliam, Odoacro Italiæ regi postmodum tributario jure concessit: ex qua ei Odoacer singulis quibusque temporibus, ut domino tributa dependit, aliquam tamen sibi reservans partem. Præterea præcipere nequaquam cunctatus est Vandalis, ut Episcopos atque laicos nobiles de suis ec-
* al. & locis. clesiis & sedibus * nudos penitus effugarent. Quod si optione proposita exire tardarent, servi perpetuo remanerent. Quod etiam in plurimis factum est multos enim Episcopos, & laicos, claros atque honoratos viros, servos esse novimus Vandalorum. VICTORIS VITENSIS LIB. I.

Clerum pellit. V. Tunc vero memoratæ urbis Episcopum, id est, Carthaginis, Deo & hominibus manifestum, nomine QUODVOLTDEUM *,
n. 16. & maximam turbam clericorum navibus fractis impositos, nudos atque exspoliatos expelli præcepit. Quos Deus miseratione bonitatis suæ, prospera navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est civitatem. Senatorum atque honoratorum * multi-
n. 17. tudinem, primò exsilio crudeli contrivit, postea transmarinas in partes projecit. Pulso namque Episcopo, ut præfati sumus, cum clero venerabili, ilico eccle-
n. 18. siam nomine Restitutam *, in qua semper Episcopi commanebant, suæ religioni mancipavit, atque universas, quæ intra muros fuerant civitatis, cum suis divitiis abstulit. Sed etiam foris muros quascumque voluit occupavit, & præcipue duas egregias & amplas sancti martyris Cypriani; unam ubi sanguinem fudit, aliam ubi ejus sepultum est corpus, qui locus Mappalia vo-
preces prodefunctis. citatur. Quis vero sustineat, atque possit sine lacrymis recordari, dum præciperet nostrorum corpora defunctorum, sine solemnitate hymnorum, cum silentio ad sepulturam perduci? Addit adhuc, ut & pars clericorum quæ remanserat, pœnali ex-
* al. exitio traderetur. silio truderetur * Et dum illa fierent, qui supererant magni sacerdotes atque insignes viri memoratarum provinciarum quas diviserat Vandalis, cogitaverunt supplicandi gratia Regem adire. Qui dum, ut moris est, ad Maxilitanum littus exisset, quod Ligula vulgi consuetudine vocitatur, amissis jam ecclesiis,
n. 19. & rebus occurrere ausi sunt *; supplicantes, ut ad consolandum populum Dei, saltem habitandi facultas, Vandalis jam dominan-

minantibus, concederetur. Quibus ille per internuncium rabido ore respondisse fertur. Decrevi ego de nomine & genere vestro nullum dimittere, & vos audetis talia postulare? Quos etiam vicino mari voluit eadem hora demergere, nisi à suis diu, ne hoc faceret, rogaretur. Recedente igitur illi, tristitia & mærore confecti, cœperunt qualiter poterant, & ubi poterant, ablatis ecclesiis divina mysteria celebrare. Subinde autem crescente opibus regno, major cœpit & superbia propagari.

Sebastiani fides.

VI. Referam autem factum, quod ipso gestum est tempore. Fuit comes quidam SEBASTIANUS*, famosi illius gener comitis BONIFACII, acer consilio, & strenuus in bello: cujus Geisericus, sicut consilia necessaria habebat, ita & præsentiam formidabat. Cupiens autem illum exstinguere, occasionem mortis de religione quæsivit. Cogitavit Rex ut præsentibus Episcopis atque domesticis suis, Sebastianum taliter conveniret. Sebastiane, inquit, scio quia fideliter nobis adhærere jurasti, cujus veritatem sacramenti labores tui vigilantiaque demonstrant. Sed ut nobis connexa semper jugisque maneat amicitia tua, hoc placuit præsentibus sacerdotibus nostris, ut ejus efficiaris cultor religionis, quam & nos, & noster populus veneramur. Cui Sebastianus, rem inveniens miram multisque necessariam, pro tempore acute respondit: Quæso, domine Rex, ut nunc unus panis mundissimus ac similaceus adferatur*. Qui cum ignorasset Geisericus Sebastiani victoriam, ilico jussit adferri. Apprehendens itaque Sebastianus mundissimum panem, ita effatus est. Hic panis ut ad tantum decorem splendoris veniret, quo mensæ regiæ necessarius haberetur, discussa spuria furfuris, ex massa similaginis conspersus, per aquam transivit & ignem: idcirco & aspectu clarus, & esu suavis habetur. Ita & ego mola Catholicæ matris commolitus, & cribro examinationis ut simila munda purgatus, rigatus sum aqua baptismatis, & igne sancti Spiritus coctus. Et ut hic panis de furno, ita & ego per officia sacramentorum divinorum, artifice Deo, de fonte mundus ascendi. Sed fiat, si velis, quod ipse propono. Iste panis confringatur in frusta, madidetur aqua, & iterum conspergatur, mittaturque in furnum: si melior exierit, faciam quod hortaris. Quam propositionem Geisericus cum omnibus qui aderant cum audisset, ita ligatus est, ut se solvere omnino non posset. Quare alius* generis argumento postea bellicosum virum occidit.

n. 20.

*al. similagineus.

*al. quem alio.

Persecutio gravis.

VII. Et ut ad id redeamus unde digressi sumus, terret præceptis feralibus, ut in medio Vandalorum nostri nullatenus respirarent, neque usquam orandi aut IMMOLANDI* concederetur gementibus locus; ut manifeste tunc prophetiæ vaticinium compleretur: *Non est in hoc tempore Princeps, aut Propheta, vel Dux, neque locus ad sacrificandum nomini tuo.* Nam & diversæ calumniæ non deerant quotidie, etiam illi sacerdotibus qui in his regionibus versabantur, quæ Regis palatio tributa pendebant. Et si forsitan quispiam, ut moris est, dum Dei populum admoneret, Pharaonem, Nabuchodonosor, Holofernem, aut aliquem similem nominasset, objiciebatur illi, quod in personam Regis ista dixisset, & statim exsilio trudebatur. Hoc enim persecutionis genus agebatur, hic aperte, alibi occulte, ut piorum nomen talibus insidiis interiret. Qua de re plurimos sacerdotum tunc novimus relegatos, sicut URBANUM Girbensem, CRESCENTEM metropolitanum* Aquitaniæ civitatis, qui centum vigin-

n. 21.

Dan. 3 38.

ti,

ti præerat Episcopis, HABET-DEUM Teudalensem, EUSTRATIUM Suffectanum *: & Tripolitanos duos, VICES Sabratenum *: & CRESCONIUM Oensem: & Adrumetinæ civitatis FELICEM episcopum, ob hoc quod suscepisset quemdam JOHANNEM monachum transmarinum; sed & alios multos, quos longum est enarrare. Quibus tamen in exsilio positis dum obitus obvenisset, non licebat alios eorum civitatibus ordinari episcopos. Inter hæc tamen Dei populus in fide consistens, ut examen apum cereas ædificans mansiones, crescendo melleis fidei calculis * firmabatur; ut impleretur illa sententia: *Quanto magis eos affligebant, tanto magis multiplicabantur, & invalescebant nimis.*

*al. suffetanum. — n. 23. — n. 24. — Exod. 1. 12.

VIII. Post hæc factum est, supplicante Valentiniano Augusto, Carthaginensi ecclesiæ post longum silentium desolationis, episcopum ordinari, nomine DEOGRATIAS: cujus si nitatur quisquam quas per illum virtutes Dominus fecerit, paulatim excutere *, ante incipient verba deficere, quam ille aliquid valeat explicare. Illo igitur episcopo constituto factum est peccatis urgentibus, ut urbem illam quondam nobilissimam atque famosissimam quinto decimo regni sui anno Gensericus caperet Romam: & simul exinde Regum multorum divitias cum populis captivavit. Quæ dum multitudo captivorum Africanum attingeret littus, dividentibus Vandalis & Mauris ingentem populi quantitatem, ut moris est barbaris, mariti ab uxoribus, & liberi à parentibus separabantur. Statim fategit vir Deo plenus & carus, universa ministerii vasa aurea vel argentea distrahere, & libertatem de servitute barbarica liberare, & ut conjugia fœderata manerent, & pignora genitoribus redderentur. Et quia loca nulla sufficiebant ad capessendam multitudinem tantam, basilicas duas nominatas & amplas, Fausti *, & Novarum, cum lectulis atque straminibus deputavit: decernens per singulos dies, quantum quis pro merito acciperet. Et quia plerosque insuetudo * navigii & crudelitas captivitatis afflixerat, non parvus inter eos numerus fuerat ægrotorum, quos ille beatus Antistes, ut nutrix pia, per momenta singula cum medicis * circumibat; sequentibus cibis, ut inspecta vena, quid cui opus esset, illo præsente daretur. Sed nec nocturnis horis ab hoc opere misericordiæ feriabatur; sed pergebat excurrens per singulos lectos, sciscitans qualiter quisque se haberet. Ita se huic tradiderat omnino * labori, ut nec defessis membris, nec cariosæ jam senectuti parceret. Quare livore Ariani succensi, dolis eum quam plurimis voluerunt sæpius enecare. Quod credo, prævidens Dominus, cito pastorem suum de manibus accipitrum voluit liberare. Cujus exitum ita Urbici *captivi planxerunt, ut tunc se putarent magis tradi manibus Barbarorum, quando ille perrexit ad cælum. Functus est autem sacerdotio annis tribus. Cujus amore & desiderio populus intentus potuerat memorata digni corporis rapere, nisi consilio prudenti, dum pro more * orationi vacatur, nesciente multitudine sepeliretur.

Deogratias' virtutes. — *al. excurrare. — anno 455. — n. 25. — * al. mangis. — * al. vice medici. — * Colb. V. omni. — n. 26. — n. 27.

IX. Et quia tacendum semper non est de impietatibus hæreticorum, nec verecundum poterit esse quod ad laudem proficit patientis; ordinatus quondam sacerdos, nomine THOMAS *, dum variis ab eis insidiis sæpius artaretur, quodam tempore venerabilem senem in publico * facie caromis ceciderunt. Quod ille non ad opprobrium, sed ad mercedem computans gloriæ suæ, in Domino lætabatur. Unde factum est, ut post obitum episcopi

Thomas Conf. — n. 28. — *al. publici.

Car-

VICTORIS VITENSIS LIB. I.

Carthaginis, Zeugitanæ & Proconsulari provinciæ episcopos interdiceret ordinandos, quorum erat numerus centum sexaginta quatuor. Qui paulatim deficientes, nunc, si vel ipsi supersunt, tres tantum esse videntur; VINCENTIUS Gigitanus *; PAULUS Sinnaritanus *, vere merito & nomine Paulus; & alius QUINTIANUS, qui nunc persecutionem fugiens, apud Edessam * Macedoniæ civitatem commanet peregrinus.

n. 29. n. 30. n. 31.

X. Sed etiam * tunc martyres quam plurimi fuisse probantur. Confessorum autem ingens & plurima multitudo, ex quibus aliquos narrare tentabo. Erant tunc servi cujusdam Vandali. Fuit autem hic Vandalus de illis, quos Milienarios vocant, MARTINIANUS *, SATURIANUS, & eorum duo germani: erat & quędam conserva eorum egregia Christi ancilla, nomine MAXIMA, corpore simul & corde * decora. Et quia Martinianus armifactor erat, & domino suo satis videbatur acceptus, & Maxima universæ domui dominabatur; credidit Vandalus, ut fideles sibi magis memoratos faceret famulos, Martinianum Maximamque conjugali consortio sociare. Martinianus adolescentulorum sæcularium more conjugium affectabat: Maximaque, jam Deo sacrata, humanas nuptias refutabat. At ubi ventum est ut cubiculi adirentur secreta silentia, & Martinianus nesciens quid de illo decreverat Deus, maritali fiducia quasi cum conjuge cuperet cubitare, viva voce ei memorata famula Christi respondit: Christo ego, o Martiniane frater, membra mei corporis dedicavi, nec possum humanum sortiri conjugium, habens jam cælestem & verum sponsum. Sed dabo consilium. Si velis, poteris & ipse tibi præstare, dum licet, ut cui ego concupivi nubere, delecteris & ipse servire. Ita factum est, Domino procurante, ut obediens Virgini etiam adolescens suam animam lucraretur. Nesciente igitur Vandalo spiritalis secreti commercium, compunctus atque mutatus Martinianus, etiam suis fratribus persuasit, ut thesaurum quem invenerat, haberent, utpote germani, communem. Conversus itaque, cum tribus fratribus suis, Dei quoque puella comitante, nocte clam egredientes, Tabraceno * monasterio, cui præerat tunc nobilis pastor ANDREAS, sociantur. Illa vero haud procul monasterium incoluit puellarum. Sciscitante igitur Barbaro inquisitionibus & muneribus crebris, quod gestum erat celari non potuit. Inveniens itaque jam non sua, sed Christi mancipia, conjicit in vinculis; & variis tormentis Dei famulos insectatur; agens cum eis non tantum ut pariter misceentur, sed, quod gravius est, per rebaptizationis cœnum, fidei suæ ornamenta turparent. Pervenit hoc ipsum usque ad notitiam Geilerici regis, qui præcepit; ut tamdiu implacabilis herus servos affligeret, quamdiu illius succumberent voluntati. Jubet in modum serrarum fusies robustos veluti palmatos cum stirpibus fieri, qui quatientibus ** tergis non solum ossa confringerent, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus remanerent. Qui dum sanguis efflueret, & dissipatis carnibus viscera nudarentur, sequenti die, Christo medente, semper incolumes reddebantur. Hoc sæpius ac multo factum est tempore, & * nulla plagarum vestigia videbantur, sancto Spiritu subinde curante. Post hoc artantur * maxime dura custodia, compedeque crudeli extenduntur. quibus cum Dei servorum visitantium non deesset frequentia videntibus cunctis ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo. Miraculum

n. 32. Maxima & alii Mart. & Conf.

n. 33.

* al. mente.

n. 34.

n. 35.

** Cell. r. quatientes

* Mart. ut

[handwritten in margin: l. monasterium puellarum; maxime Deo sacrata]

VICTORIS VITENSIS LIB. I.

lum hoc & voce omnium celebratur, & nobis ille, ad quem custodia pertinebat, cum sacramento testatus est ita fuisse.

XI. Ast ubi Vandalus virtutem neglexit cognoscere divinam, cœpit in domo ejus vindicatrix ira grassari. Moritur ipse simul & filii; familiæ atque animalium, quæcumque optima erant, pariter intereunt. Remanens itaque domina vidua, marito, filiis, & substantia destituta, servos Christi cognato Regis Sersaoni * gratia muneris offert. Qui cum eos, utpote oblatos, cum gratulatione nimia suscepisset, filios & domesticos ejus Sanctorum merito male cœpit dæmon variis motibus agitare. Ex ordine ille cognatus, ut gestum erat suggerit Regi. Decernit statim Rex, cuidam gentili regi Maurorum, cui nomen inerat Capsur *, religandos debere transmitti. Maximam vero Christi famulam confusus & victus propriæ * voluntati dimisit; quæ nunc superest virgo, mater multarum virginum Dei, nobis etiam nequaquam ignota. Pervenientes autem traduntur memorato Regi Maurorum, commanenti in parte eremi, quæ dicitur Capra-picta. Videntes igitur Christi discipuli multa apud gentiles illicita sacrificiorum sacrilegia, cœperunt prædicatione & conversatione sua ad cognitionem Domini Dei nostri barbaros invitare: & tali modo ingentem multitudinem gentilium barbarorum Christo Domino lucraverunt, ubi antea à nullo fama Christiani nominis fuerat divulgata. Tunc deinde cogitant quid fieret, ut ager jam cultus, & ingraminatus vomere prædicationis, evangelicum susciperet semen, & imbre sacri Baptismatis rigaretur. Mittunt legatos per itinera distenta deserti: pervenitur tandem ad civitatem Romanam: rogatur Episcopus, ut Presbyterum ac ministros credenti populo destinaret. Explet * cum gaudio quod petebatur Pontifex: Dei construitur ecclesia, baptizatur simul multitudo maxima barbarorum, & de lupis grex fœcundus multiplicatur agnorum. Hoc Geiserico relatione sua renunciat Capsur. De qua re surgens invidia jubet famulos Dei ligatis pedibus post terga currentium quadrigarum, inter spinosa loca silvarum pariter interire; ut ducta atque reducta dumosis lignorum aculeis innocentium corpora carperentur, ita deligati, ut extum suum invicem perviderent. Qui cum vincti *, currentibus indomitis equis, plangentibus Mauris sese mutuo conspicerent, Vale sibi in angusto fugæ unusquisque ita dicebat: Frater ora pro me; Implevit Deus desiderium nostrum. Taliter pervenitur ad regnum cœlorum. Itaque orando atque psallendo, gaudentibus Angelis pias animas emisere. Ubi usque in hodiernum diem non desinit ingentia mirabilia Jesus Christus Dominus noster operari. Nam nobis beatus quondam FAUSTUS Buronitanus * episcopus attestatus est, cæcam quandam mulierem illuminatam fuisse, ubi ipse aderat præsens.

XII. Accenditur post hæc adversus Dei Ecclesiam Geisericus. Mittit Proculum quemdam in provinciam Zeugitanam, qui coartaret ad tradendum ministeria divina, vel libros cunctos, Domini sacerdotes, ut primo armis nudaret, & ita facilius inermes hostis callidus captivaret. Quibus * se non posse tradere clamantibus sacerdotibus, ipsi rapaci manu cuncta depopulabantur, atque de palliis altaris, pro nefas! camisias sibi & femoralia faciebant. Qui tamen Proculus, hujus rei exsecutor, frustratim sibi comedens linguam, in brevi turpissima consumtus est morte. Tunc etiam sanctus VALERIANUS Abbenzæ * civitatis episcopus, dum viriliter sa-

* al. Sesaoni. — * al. Capsum. — n. 36. — n. 37. — Martyrii complent. — n. 38. — n. 39. — Persecutio fit acrior. — n. 40. — n. 41.

sacramenta divina ne traderet dimicasset, foras civitatem singularis jussus est pelli: & ita praeceptum est, ut nullus eum neque in domo, neque in agro dimitteret habitare: qui in strata publica multo tempore nudus * jacuit sub aere. Annorum autem erat plus octoginta *, quem nos tunc indigni in tali exsilio meruimus salutare.

* al. nudo.

n. 42.

XIII. Quodam tempore Paschalis sollemnitas agebatur: & dum in quodam loco, qui Regia * vocitatur, ob diei Paschalis honorem nostri sibimet clausam ecclesiam reserarent, comperiunt Ariani. Statim quidam presbyter eorum, Adduit * nomine congregata secum armatorum manu, ad expugnandam turbam accendit innocentium. Introeunt evaginatis spatis, arma corripiunt: alii quoque tecta conscendunt, & per fenestras Ecclesiae sagittas spargunt. Et tunc forte audiente & canente populo Dei, Lector unus in pulpito sistens Alleluiaticum melos canebat. Quo tempore sagitta in gutture jaculatus, cadente de manibus codice, mortuus post cecidit ipse *. Nam & alii quamplurimi sagittis & jaculis in medio crepidinis altaris probantur occisi. Nam qui gladiis tunc interemti non sunt, postea poenis attriti, regio jussu omnes paene necati sunt, praesertim maturioris aetatis. Alibi namque, sicut Tinuzudae * contigit, in magalibus vici Ammoniae, vel aliis in locis, tempore quo sacramenta Dei populo porrigebantur, introeuntes maximo cum furore, CORPUS CHRISTI ET SANGUINEM pavimento sparserunt, & illud pollutis pedibus calcaverunt.

n. 43.

n. 44.

Lectoris &c. Martyrium.

n. 45.

n. 46.

Res mira.

XIV. Ipse enim Geisericus praeceperat, ita persuadentibus Episcopis suis, ut intra aulam suam, filiorumque suorum, non nisi Ariani per diversa ministeria ponerentur. Inter alios ventum est tunc ad ARMOGASTEM nostrum. Cujus cum diu ac saepius tibias torquendo tumentibus constringerent chordis, & frontem, in qua Christus vexillum suae fixerat crucis, rugatam magis quam * aratam discindentes atque mugientes ostenderent, nervi ut fila aranearum, Sancto caelum respiciente, crepabant. At ubi tortores nervicas chordas disruptas esse viderunt, allatis crebrius fortioribus chordis atque cannabinis, illo nihil aliud nisi Christi nomen invocante, illa omnia evanescebant. Sed & capite deorsum dum ad unum penderet pedem, dormire quasi super lectum plumis stratum, omnibus videbatur. Quem cum Theodericus * regis filius, qui ejus dominus erat, poenis non valentibus, capite truncari jussisset, à suo prohibetur Jocundo presbytero, dicente sibi: Poteris eum diversis afflictionibus interficere. Nam si gladio peremeris, incipient eum Romani * Martyrem praedicare. Tunc Theodericus in Byzacenam provinciam ad fodiendas eum condemnat scrobes. Postea quasi ad majus opprobrium, haud procul Carthagine, ubi ab omnibus videretur, eum pastorem praecepit esse vaccarum. Inter haec dum, Domino revelante, dormitionis suae proximum cerneret diem, advocat quemdam FELICEM, venerabilem Christianum, procuratorem domus filii Regis, qui Armogastem ut Apostolum venerabatur; dicitque illi: Tempus meae resolutionis advenit. Obsecro te per fidem quam utrique tenemus, ut sub hac ilice *, me sepelire digneris redditurus Deo * nostro, nisi feceris, rationem. Non quod ille curaret, ubi aut qualiter suum sepeliretur corpus: sed ut illud demonstraretur, quod servo suo revelaverat Christus *. Respondit Felix, & dixit: Absit à nobis, Confessor venerabilis; sed sepeliam te in una basilicarum cum triumpho & gratia quam mereris. Cui beatus Armogastes: Non, sed

n. 47.

n. 48.

n. 49.

n. 50.

* al. Domino.

* al. Deus.

quod

Victoris Vitensis Lib. I.

quod dixi facturus es. Ille timens
Dei hominem contristare, vera-
citer quod jusserat promisit se es-
se facturum. Statim intra paucis-
n. 51. simos dies, comes * bonæ confes-
sionis de hac vita migravit. Fe-
stinavit igitur Felix, sibi delega-
tum sub arbore fodere sepulcrum.
Cui cum intextæ radices & soli-
ditas aridæ telluris moram face-
rent, & labore angeretur quod
tardius sancti membra corporis
humarentur: tandem abscissis ra-
dicibus multo altius terram ca-
vans, conspicit sarcofagum splen-
didissimi marmoris præparatum,
qualem forte nullus omnino ha-
buit Regum.

Archinimus Conf. n. 52. XV. Sed nec quemdam Ar-
chinimum nomine, Mascula-
num *, debeo prætetire: qui cum
multis insidiis premeretur, ut ca-
tholicam amitteret fidem, ipse
eum Rex postea blandiendo affa-
tibus sæcularibus invitabat, pro-
* al. delitiis. mittens multis eum divitiis * cu-
mulandum, si voluntati ejus au-
ditum facilem commodasset. Qui
cum fortis atque invictus in fide
maneret, jubet eum subire sen-
tentiam capitalem; ita tamen cal-
lidus occulte præcipiens, ut si in
illa hora vibrantis gladii perti-
mesceret ictum, magis eum occi-
deret, ne Martyrem gloriosum
fecisset: si autem fortem in con-
fessione conspiceret, à gladio
temperaret. Sed ille ut columna
immobilis Christo solidante for-
tis effectus, Confessor revertitur
gloriosus. Etsi Martyrem invi-
dus hostis noluit facere, Confes-
sorem tamen nostrum non potuit
violare.

XVI. Novimus & alium ea
tempestate, nomine Saturum:
qui, cum lucidum esset mem-
brum Ecclesiæ Christi, & pra-
vitatem Arianorum libertate ca-
tholica frequenter argueret, (fuit
hic procurator domus Hunerici,)
* n. 53. convenitur, accusante Marivado *
quodam Diacono, quem Huneri-
cus infaustus singulariter honora-
bat, ut fieret Saturus Arianus. Victoris Vitensis Lib. I.
Promittuntur honores & divitiæ
multæ si faceret, præparantur
supplicia dira si nollet: hac optio-
ne proposita, ut si regalibus jus-
sis non obediret, primo facta di-
scussione, & ante amissa domo
vel substantia, distractis omnibus
mancipiis ac filiis, uxor ejus, ip-
so præsente, camelario in conju-
gium traderetur. Quod ille ple-
nus Deo magis ut velociter pro- Saturi fides.
veniret, impios provocabat. Ob
quam causam uxor ejus inducias
visa est ab his qui exsequeban-
tur, nesciente marito petisse. Ac- Gen. 3.
cedit ad maritum alia Eva consi-
lio magistrata serpentis. Sed ille
Adam non fuit, qui illecebrosa
vetitæ * arboris poma continge- * al. vitæ.
ret: quia non indigens, sed Sa-
turus vocabatur, saturatus * ab * al. satiatus.
ubertate domus Dei, & torrente
deliciarum ejus potatus. Advenit
mulier ad locum ubi maritus sin-
gularis orabat; conscissis vestibus,
crineque soluto, secum comitan-
tibus filiis, unamque * infantu- n. 54.
lam, quæ tunc lactabatur mani-
bus gestans; quam nescientis pro-
jiciens ad pedes mariti, etiam ip-
sa suis genua complectitur ulnis,
sibilans vociferatione draconis:
Miserere mei, dulcissime, simul
& tui: miserere communibus li-
beris, quos conspicis ipse. Non
subjaceant conditioni servili, quos
claros prosapia reddidit generis
nostri. Non subjiciar ego indi-
gno & turpi conjugio vivente ma-
rito, quæ mihi semper inter cox-
vas plaudebam de Saturo meo.
Cognoscit Deus quia invitus fa-
cturus es hoc, quod forte volun-
tarie aliquanti fecerunt. Cui ille
Job sancti voce respondit: *Tam-* Job 2. 10.
quam una ex insipientibus mulieri-
bus loqueris. Formidarem, mu-
lier, si sola esset hujus vitæ ama-
ra dulcedo. Artificio, conjux,
diaboli ministras. Si diligeres
maritum, numquam ad secun-
dam mortem attraheres proprium * al. detrahant.
virum. Distrahant * filios, sepa-

Luc. 14. 26. rent uxorem, auferant substantiam; mei Domini ego, securus de promissis, verba tenebo; Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus. Quid ultra? Discedente muliere cum filiis refutata, confortatur Saturus ad coronam, disentitur, exspoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur, interdicitur ei prodeundi accessus. Totum ei tulerunt, stolam tamen baptismatis auferre ei non potuerunt.

XVII. Post hæc Geisericus ecclesiam Carthaginis claudi præcepit, dissipatis atque dispersis per diversa exsiliorum loca, quia Episcopus non erat, presbyteris & ministris. Quæ vix reserata est Zenone principe supplicante per Patricium Severum: & sic universi ab exsilio redierunt. Quæ vero in Hispania, in Italia, Dalmatia, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Venetia *, Lucania, Epiro veteri, vel Heliada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter lugendo * narrabunt. Sed jam persecutionis nostræ, a Geiserico quanto sublimiter, tanto crudeliter gestæ, iste sit finis. Duravit autem in regno annis triginta septem & mensibus tribus. n. 55.

* al. lugenda.

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De persecutione Vandalica.

LIBER SECUNDUS.

Initia persecutionis Hunerici.

Hunerici initia. Nota 56.

I. MOrtuo igitur Geiserico, Hunericus * major filius patri succedit. Qui in primordio regni, ut habet subtilitas barbarorum, cœpit mitius & moderatius agere, & maxime circa religionem nostram: ut etiam ubi antea sub rege Geiserico præjudicatum * fuerat ne spiritales fierent conventus, conventicula concurrerent populorum. Et ut se religiosum ostenderet, statuit * sollicitius requirendos hæreticos Manichæos; ex quibus multos incendit, plurimos autem distraxit navibus transmarinis: quos pæne omnes Manichæos suæ religionis invenit, & præcipue presbyteros, & diaconos, Arianæ hæreseos. Unde magis erubescens, amplius in illos exarsit. De quibus repertus est unus, nomine Clementianus *, monachus illorum, scriptum habens in femore: *Manichæus discipulus Christi Jesu*. Propter quod magis laudabilior * memoratus tyrannus videbatur: in uno displicens, quia cupiditati insatiabili vehementius inhiabat, & provincias regni sui variis calumniis atque indictionibus onerabat; ut de illo præcipue diceretur: Rex * egens magnus est calumniator. Dedit autem licentiam, Zenone imperatore, atque Placidia * relicta Olibrii rogantibus, ut Carthaginensis ecclesia sibi, quem vellet, Episcopum ordinaret; quæ jam per viginti quatuor

*al. prædicatum.

n. 57.

* al. Demetianus.

n. 58.

n. 59.

n. 60.

tuor annos tali ornamento fuerat destituta.

Permittit episcopi ordinationem.

II. Mittit ergo tunc ad ecclesiam Alexandrum Illustrem, hujusmodi legationem ferentem, ut in præsentia ejus Catholicus populus dignum sibi peteret sacerdotem: destinans quoque per notarium suum, nomine Vitarit *, edictum quod publice legeretur, hunc continens modum: JUSSIT vobis dominus noster dici *, quia
„ imperator Zenon, & nobilissima
„ Placidia, per Alexandrum virum
„ Illustrem scripserunt, petentes, ut
„ ecclesia Carthaginis religionis ve-
„ stræ proprium episcopum habeat.
„ Hoc fieri præcepit; atque eis re-
„ scripsit, vel legatis ab eis directis
„ dici jussit, ut sicut petierunt vobis
„ episcopum quem volueritis ordine-
„ tis: sub eo tenore, ut nostræ re-
„ ligionis Episcopi, qui apud Con-
„ stantinopolim sunt, & per alias
„ provincias Orientis, ex ejus præ-
„ cepto liberum arbitrium habeant
„ in Ecclesiis suis, quibus voluerint
n. 61. „ linguis, populo tractare *, & le-
„ gem Christianam colere: quemad-
„ modum vos hic, vel in aliis ec-
„ clesiis, quæ in provinciis Afri-
„ canis constitutæ sunt, liberum ar-
„ bitrium habetis *, in ecclesiis ve-
„ stris Missas agere, vel tractare,
„ & quæ legis vestræ sunt, quem-
„ admodum vultis, facere. Nam
„ si hoc circa eos non fuerit obser-
„ vatum *, tam Episcopus qui ordi-
„ natus fuerit, quam clerici, sed
„ & alii Episcopi cum clericis suis,
„ qui in Africanis provinciis sunt,
„ jubebuntur inter Mauros mitti.
„ Quod editum dum nobis præsen-
„ tibus, quarto decimo Kalendarum Juliarum * universæ ecclesiæ legeretur, gemere cœpimus mussitantes, eo quod meditantibus dolos majorum esset futura persecutio præparata. Et ita Legato dixisse
„ probamur: Si ita est, interpositis
„ his conditionibus periculosis, hæc
„ Ecclesia episcopum non delecta-
„ tur habere. Gubernat * eam Chri-
„ stus, qui semper dignatus est gubernare. Quam suggestionem Legatus accipere neglexit. Simul & populus, ut tunc fieret, ut ignis exarsit, cujus erat clamor intolerabilis, qui nulla posset ratione sedari.

Eugenii virtutes.

III. Ordinato itaque episcopo EUGENIO, viro sancto, Deoque accepto, sublimis nata est lætitia, & gaudium cumulatum est Ecclesiæ Dei. Exsultat multitudo Catholica sub barbara dominatione, de ordinatione Pontificis reparati. Nam maximus numerus juvenum atque adolescentularum, sibimet in commune congaudens, attestabatur quod numquam vidisset episcopum in throno sedentem. Porro ille vir Dei, sacerdos Eugenius cœpit per conversationem operum bonorum venerabilis & reverendus haberi, etiam ab eis qui foris sunt; & ita esse omnibus gratus, ut, si fas esset, animam suam pro eodem universos ponere delectaret. Eleemosynas quoque tales per eum Dominus dignatus est facere, ut incredibile videatur tanta eum impendere, ubi Ecclesia, totum Barbaris tenentibus, nec unius nummi habere cognuscitur facultatem. Humilitatem in illo, caritatem, pietatem divinitus condonatam, si quisquam incipiat laudare, non poterit explicare. Pecuniam apud eum numquam mansisse probatur, nisi forte tali hora offerretur, quando jam sol diei explicans cursum, nocturnis tenebris ordinem daret & locum. Tantum * reservabat, quantum diei sufficeret, non quantum cupiditas expetisset, Deo nostro subinde quotidie ingentia & majora donante. Sed cum fama ejus esset ubique celebris atque manifesta, cœperunt exinde Arianorum Episcopi invidia gravi torqueri, quotidianis, & præcipue Cyrila *, eum calumniis infectantes. Quid plurimum? Suggerunt Regi de illo, ut suum nequaquam sederet thronum, neque ad Dei populum verbum faceret. n. 62.

* Edit. Vitarid

* al. dicere

* al. habebitis.

* al. reservatum.

* al. 2. Junarum.

* al. Gubernet.

* al. add. sibi.

ceret confuetum. Deinde (ut) quofcumque mares vel feminas in habitu barbaro incedentes in ecclefia confpiceret, prohiberet. Ille refpondit ut decuit. Domus Dei omnibus patet, intrantes nullus poterit repellere. Maxime quia ingens fuerat multitudo noftrorum Catholicorum, in habitu illorum incedentium, ob hoc quod domui regiæ ferviebant.

Perfecutionis initia.

IV. At ubi ab homine Dei tale refponfum accepit, ftatuit in portis ecclefiæ collocari tortores: qui videntes feminam vel mafculum in fpecie fuæ gentis ambulantes, illico palis minoribus dentatis jactis in capite, crinibufque in eifdem colligatis, ac vehementius ftringentes, fimul cum capillis omnem pelliculam capitis auferebant. Nonnulli autem, dum hoc fieret, ftatim oculos amiferunt, alii ipfo dolore defuncti funt. Mulieres vero poft hanc pœnam, capitibus pelle nudatis præcone præeunte per plateas, ad oftenfionem totius civitatis ducebantur. Quod fibi magis quæ patiebantur, lucrum maximum computabant. Quorum nos plurimos novimus, nec fcimus aliquem eorum tunc, etiam pœnis urgentibus, à recto itinere deftitiffe. At ubi ifto modo, fidei infringere non valuit murum *, cogitat ut noftræ religionis homines in aula ejus conftituti, neque annonis, neque ftipendiis folitis potirentur. Addidit quoque & laboribus eos conterere rufticanis. Dirigit viros ingenuos & admodum delicatos ad campum Uticenfem, ut fub ardentis folis incendio, cæfpites meffium defecarent. Ubi omnes cum gaudio pergentes, in Domino lætabantur. In quorum contubernio quidam fuit aridam habens manum, quæ per annos quam plurimos nullum ei præftiterat obfequium. Qui cum veraciter excufaret fe operari non poffe, magis violenter juffus eft pergere. Sed ubi ad locum ventum eft, & præfertim pro eo orando ingemuerunt omnes, pietate divina, illa arida incolumis Confeffori reftituta eft manus. Hinc jam Hunerici perfecutio doloris atque parturitionis noftræ fumpfit initium.

*al. ullum.

Hunericus in fuos fævit.

V. Ipfe autem qui fefe jam dudum omnibus lenem oftenderat, defiderans poft obitum fuum filiis, quod * non contigit, regnum n. 63. ftatuere: Theodericum fratrem filiofque ejus, Gentonifque * fratris nihilominus filios crudeliter n. 64. cœpit infequi. Quorum nullum dimitteret, nifi ei mors defiderii fui voluntatem auferret. Primo fciens uxorem Theoderici fratris aftutam, credo, ne forte maritum aut majorem filium, quia * prudens *al. qui. & fapiens videbatur, confiliis acrioribus adverfus tyrannum armaret, crimine impofito, gladio eam interfici jubet. Poft quam occiditur & ille filius magnus * litteris inftitutus, cui fecundum con- *al. magnis. ftitutionem Geiferici *, eo quod n. 65. major omnibus effet, regnum inter nepotes potiffimum debebatur. Accenditur adhuc crudelius aliquid perpetrare. Adftante vulgo in media civitate pro gradibus plateæ novæ, epifcopum fuæ religionis, nomine Jocundum, quem Patriarcham * vocitabant, præcepit incendiu concremari, ob hoc quod n. 66. in domo Theoderici germani Regis acceptiffimus habebatur; cujus forte fuffragio memorata domus regnum poterat obtinere. In quo impietatis fcelere futurum nobis adeffe profpeximus malum, aientes invicem finguli nobis: Qui in fuo ita crudelis effectus eft facerdote, quando noftræ religioni, vel nobis parciturus eft ifte? Tunc & Gentonis majorem filium, nomine Godagis, cum uxore, abfque folatio fervi aut ancillæ crudeli exfilio delegavit. Fratrem vero Theodericum, poft occifionem uxoris, & filii, nudum atque deftitutum fimiliter relegavit. Poft cujus mortem filium qui fuperat, infantulum, duafque filias

VICTORIS VITENSIS LIB. II. lias ejus adultas, impositas asinis, longius affligendo projecit. Sed & Comites quamplurimos & nobiles gentis suæ objectionibus falsis infectans, ob hoc quod germano suo faverent, alios incendit, alios gladio jugulavit; imitator exsistens Geiserici patris, qui sui fratris uxorem ligato pondere lapidum, in
n. 67. Ampsagam * fluvium Cirtensem famosum, jactando demersit, & post necem matris, etiam filios interfecit. Sed & multos ei Geisericus pater moriens sacramento interposito commendaverat: quos ille, immemor fidei, & sacramenti violator, diversis pœnis & incendiis trucidavit. Nam Heldicum quemdam, quem pater ejus Præpositum fecerat regni, jam veteranum atque annosum, cum dedecore capite truncavit: ejusque uxorem cum alia,
n. 68. nomine Theucaria *, in medio civitatis incendit. Quarum corpora per vicos & plateas trahi mandavit, quæ tota die jacentia, rogatus a suis Episcopis vix vespere sepeliri concessit. Camut namque Heldici fratrem, quia ad ecclesiam eorum confugerat, occidere non potuit; quem tamen in loco
* *Lor.* obscuro. latrinarum obscœno * conclusit, multoque eum ibi tempore degere statuit. Postea cum caprario quodam & rustico, ad faciendas scrobes vineis profuturas condemnavit: quos etiam duodecies per annum, id est, per singulos menses, flagellis crudelibus dissipabat; vix modico aquæ, cibariique panis concesso. Hoc per quinque vel amplius perpessi sunt annos: quibus hæc supplicia proficere poterant ad æternam mercedem, si Catholici fuissent, & fidei suæ merito ista perferrent. Sed ideo istud silere nequivimus, ut impietas Regis etiam in suis minime sileretur: qui non solum episcopum suum Jocundum, ut superius demonstravimus, flammis adussit, sed & presbyteros & diaconos suos, id est Arianos, quamplurimos incendit, necnon & bestiis mancipavit.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

VI. Amputatis igitur in brevi omnibus quos timebat, & solidans sibi, ut putabat, regnum, quod breve futurum erat & caducum, omni ex parte otiosus * at- n. 69. que securus, universa tela furoris in persecutiones Ecclesiæ Catholicæ, rugiens sicut leo, convertit. Ante persecutionis tamen tempestatem, multis præeuntibus visionibus & signis, imminens demonstratum fuerat malum. Nam ferme ante biennium quam fieret, vidit quidam Fausti * eccle- n. 70. siam solito in ornatu fulgentem, cereis quoque fulgentibus, palliorumque velamine ac lampadibus rutilantem. Et dum lætaretur candore tanti fulgoris, subito, ait, luminis illius concupiscibilis exstinctus est fulgor, ac tenebris succedentibus adversarius naribus natus est fœtor: omnisque illa albatorum turba, expellentibus quibusdam Æthiopibus minata est foras: ob hoc jugiter lamentans, quod eam in claritate pristina nequaquam viderit iterum restitutam. Nam visionem istam nobis præsentibus sancto retulit Eugenio. Vidit & quidam presbyter ipsam Fausti basilicam refertam turbis innumerabilium populorum, & post paulum evacuatam, & repletam porcorum multitudine atque caprarum. Item alius vidit aream triticeam ventilationi paratam, granis adhuc ventilatoris judicio necdum à palea separatis: & dum ingentis massæ, licet confusæ, magnitudinem miraretur, subito ecce turbo veniens tempestatis, sonivago flatu cœpit adventum suum surgente pulvere demonstrare. Cujus impetu palea illa omnis omnino volavit, remanentibus granis. Post hæc venit quidam procerus, splendido vultu, habituque nitido fulgens, qui cœpit grana vacua macilenta atque similagini reproba purgando projicere. Quæ diu

Visiones ante persecutionẽ.

diu examinans, vix magnitudinem illius massæ, licet probatæ, ad acervum tamen perduxit exiguum. Item alius ait: Stabat quidam præcelsus super montem,
n. 71. qui Ziquensis * dicitur, & clamabat dextera levaque: Migrate, migrate. Alius conspexit rugiente cælo atque turbato sulphureas nubes *, ingentes lapides jacula-
n. 72. ri: qui lapides dum cecidissent in terram, plus accendebantur, & majoribus flammis ardebant, atque intrantes in penetralia domorum, quos invenerant incendebant. Qui autem vidit, ait, quia cum se in quodam cubiculo abscondisset, miseratione divina ad eum flamma non potuit pervenire. Reor ut illud propheticum
Isa. 26. 20. compleretur: *Claude ostium tuum,*
n. 73. *& abscondere aliquantulum*, *donec transeat ira Dei*. Vidit & venerabilis Paulus episcopus arborem usque ad cælos ramis florentibus extensam, quæ etiam di-
* al. desolatione. latione sua omnem pæne * Africam opacabat. Et cum universi ejus magnitudine & speciositate gauderent: ecce subito, inquit, venit asinus violentus, qui defricans cervicem suam super robur radicum ejus, impulsu suo cum ingenti sonitu illam mirabilem arborem elisit ad terram. Sed &
n. 74. Quintianus * honorabilis episcopus vidit se super quemdam montem stare, de quo conspiciebat gregem innumerabilium o-
* al. ad. suarum. vium *, & in medio gregis duæ erant ollæ nimium bullientes. Aderant autem ovium occisores, qui earum carnes ollis bullientibus demergebant. Et cum ita fieret, omnia illa magnitudo gregis consumta est. Reor ego illas duas ollas, Siccensem &
n. 75. Larensem * duas esse civitates, in quibus multitudo prima fuerat congregata, & à quibus incendium initium sumsit; aut Hunericum regem, & Cyrilam episcopum ejus. Sed de multis visionibus, quia brevitati consulendum fuit, hæc dixisse sufficiat.

Persecutio gravis.

VII. Quid ultra? Censet primo tyrannus jussione terribili, ut nemo in ejus palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Arianum fecisset. Quorum ingens numerus vigore invicto, ne fidem perderet, militiam temporalem abjecit. Quos postea domibus projectos, omnique substantia exspoliatos, in insulas Siciliam & Sardiniam relegavit. Quin etiam * statuere per n. 76. totam Africam festinavit, ut nostrorum Episcoporum defunctorum fiscus sibi substantiam vindicaret. Qui autem defuncto succedere poterat, non ante ordinaretur, nisi fisco regali quingentos solidos obtulisset. Sed hoc ædificium, ubi construere nisus * est * Lor. visus. diabolus, statim illud destruere dignatus est Christus. Suggerunt ei domestici sui, dicentes: Si istud firmaverit præceptio vestra, nostri Episcopi, qui sunt in partibus Thraciæ & aliis regionibus constituti, pejora incipient pati. Præcepit deinde sacras Virgines congregari, dirigens Vandalos cum suæ gentis obstetricibus ad inspicienda * & contrectanda con- n. 77. tra jura verecundiæ verecunda pudoris, ubi nec matres aderant, nec aliqua Catholicarum matronarum. Quas torquentes * gravi su- * al. cruciantes. spendio, atque ingentia pondera pedibus colligantes, laminasque ferri ignitas dorso, ventri, mamillis & lateribus apponebant. Quibus inter supplicia dicebatur: Dicite quoniam Episcopi vobiscum concumbunt, & clerici vestri, quarum acerbitate pœnarum plurimas tunc scimus exstinctas. Aliæ quæ remanserunt, cutibus arescentibus factæ sunt curvæ. Nitebantur enim semitam invenire, per cujus aditum, publicam, sicut fecit, faceret persecutionem. Et ita faciens, nullo modo investigare potuit, quomodo Christi Ecclesiam macularet.

VIII. Qui-

Victoris Vitensis Lib. II.

Fideles in exsilium pulsi. n. 78.

VIII. Quibus autem prosequar fluminibus lacrymarum, quando Episcopos, Presbyteros, Diaconos & alia Ecclesiæ membra, idest, quatuor millia nongentos septuaginta sex *, ad exsilium eremi destinavit? in quibus erant podagrici quamplurimi, alii propter ætatem annosam lumine temporali privati. In quorum erat numero beatus Felix Abbiritanus * episcopus, habens jam in episcopatu quadraginta quatuor annos, qui paralysis morbo percussus, nec sentiebat quicquam, nec penitus loquebatur. De quo nos maxime cogitantes quod non posset jumento portari, suggessimus ut à suis Rex peteretur, ut saltem eum propere moriturum Carthagini esse juberet, quia ad exsilium nulla posset ratione perduci. Quibus ita fertur Tyrannus cum furore dixisse: Si animali sedere non potest, jungantur boves indomiti, qui eum colligatum funibus trahendo perducant quo ego præcepi. Quem ex transverso super burdonem vinctum, quasi quemdam ligni truncum, toto itinere portabamus. n. 79.

IX. Congregantur universi in Siccensem, & Larensem civitates; ut illuc occurrentes Mauri, sibi traditos ad eremum perducerent. Supervenientes igitur Comites duo subtilitate damnabili, blandis sermonibus cum Dei Confessoribus agere cœperunt: Quid vobis, inquiunt, videtur, ut ita pertinaces sitis, & domini nostri præceptis minime obtemperetis, qui esse poteritis in conspectu Regis honorabiles, si ejus festinetis facere voluntatem? Statim illis ingenti vociferatione clamantibus, & dicentibus; Christiani sumus, Catholici sumus, Trinitatem unum Deum inviolabiliter confitemur, includuntur graviori quidem, sed adhuc laxiori custodia; ubi nobis copia dabatur introire; & verbum admonitionis fratribus facere, & divina mysteria celebrare. Ibi & infantuli fuere quamplurimi, quos * genitrices materno sequebantur affectu, aliæ * gaudentes, aliæ tristes, aliæ retrahentes: aliæ gaudebant se Martyres peperisse, aliæ moliendo, diluvio rebaptizationis nitebantur à confessione fidei revocare. Nullum tamen tunc nec blandimenta vicerunt, nec carnalis pietas aliquem inclinavit ad terram. Nam quædam tunc quid fecerit anus, breviter referre delectat. Dum iter ageremus cum Dei exercitu comitantes, & forte magis noctibus promoveremus propter solis ardorem, conspicimus mulierculam sacculum, & alia vestimenta portantem, manu infantulum unum tenentem, atque his sermonibus consolantem: Curre, domine meus. Vides universos sanctos quomodo pergunt, & festinant hilares ad coronam? Quam nos cum increparemus, quod importuna videretur, aut viris pro sexu jungi, aut exercitui Christi sociari, respondit: Benedicite, benedicite, & orate pro me, & pro isto parvulo nepote meo; quia, etsi peccatrix, filia sum quondam Zuritanæ * civitatis Episcopi. Cui nos: Et quare ita abjecte ambulas, vel qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonstraris? Quæ respondit: Cum hoc parvulo servo vestro ad exsilium pergo, ne inveniat eum solum inimicus, & à via veritatis revocet ad mortem. Ad hæc verba repleti lacrymis nihil dicere valuimus, nisi ut voluntas Dei fieret.

Victoris Vitensis Lib. II.

* Lor. qui. u. 80.

Mira fides mulierculæ.

n. 81.

X. Sed ubi adversarius, qui jam forte dicebat: *Partibor spolia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea*, nullum potuit occupare * ; inquirit angusta, & teterrima loca, in quorum conclavibus Dei exercitum coartaret. Tunc eis etiam visitationis humanæ negata

Exod. 15.9

a al. aucupari.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

est consolatio. Puniuntur & custodes fustibus, & graviter affliguntur: jactantur Confessores Christi super invicem, angustia coartante, unus super alium, ut agmina locustarum, &, ut proprie dicatur, ut grana pretiosissima frumentorum. In qua constipatione, secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat: sed locum * stercoris & urinę urgente necessitate, ibidem faciebant, ut ille tunc fœtor & horror universa pœnarum genera superaret: ad quos aliquando dato ingenti munere Mauris, dormientibus Vandalis, vix clam admissi sumus intrare. Qui introeuntes, veluti in gurgite luti, usque ad genua cœpimus mergi; illud tunc Hieremiæ videntes fuisse completum: *Qui nutriti sunt in croceis, amplexati sunt stercora sua*. Quid multa? præcepti sunt undique perstrepentibus Mauris, ad iter ubi destinati fuerant præparari.

Carceris incommoda.

n. 82.

Thren. 4. 5.

XI. Exeuntes itaque die Dominica, linita habentes stercoribus vestimenta, facies simul & capita, à Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exsultatione Domino decantantes: *Hæc est gloria omnibus sanctis ejus*. Aderat enim ibi tunc beatus pontifex CYPRIANUS Unizibirensis * episcopus, consolator egregius, qui singulos pio & paterno fovebat affectu, non sine fluminibus currentium lacrymarum: paratus pro fratribus animam ponere, & se ultroneum, si dimitteretur, talibus passionibus dare; qui totum quid habuit, egentibus fratribus in illa tunc necessitate expendit: quærebat enim occasionem qualiter Confessoribus sociaretur, ipse animo & virtute Confessor. Qui postea per multos agones & squalores carceris, ad exsilium quod desiderabat, cum exsultatione perrexit. Quantę & tunc multitudines de diversis regionibus, & civitatibus, ad visendos Dei Martyres occurrerint populorum, testantur viæ vel semitæ: quæ cum agmina venientium nequaquam caperent, per vertices montium & concava vallium concurrentes turbę fidelium inæstimabiles descendebant, cereos manibus gestantes, suosque infantulos vestigiis Martyrum projicientes, ista voce clamabant: Quibus nos miseros relinquitis, dum pergitis ad coronas? qui hos baptizaturi sunt parvulos fontibus aquę perennis? qui nobis pænitentiæ munus * collaturi sunt, & reconciliationis indulgentia, obstrictos peccatorum vinculis, soluturi? quia vobis dictum est: *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlis*. Qui nos sollemnibus orationibus sepulturi sunt morientes? aut à quibus DIVINI SACRIFICII ritus exhibendus est consuetus? vobiscum & nos libeat pergere, si liceret, ut tali modo filios à patribus nulla necessitas separaret. In his vocibus vel lacrymis *, & laudibus nullus jam pergere admissus est consolator; sed artabatur multitudo ad currendum, ut ubi cannava * erat præparata, laboriosam caperet mansionem. Qui cum senes deficerent, & alii forte, etsi juvenes, delicati corpore, cœperunt hastilium cuspidibus ad currendum, & lapidibus tundi; unde magis deficientes, amplius lassabantur.

Eritineris.

Psal. 149. 9.

n. 83.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

* al. manus

Matth. 18. 18.

n. 84.

* n. 85.

XII. Post vero imperatum est Mauris, ut eos qui ambulare non poterant, ligatis pedibus; velut cadavera animalium mortuorum, traherent per dura & aspera lapidum loca, ubi primo vestimenta, postea membra singula carpebantur. Quibus per gladios acutos petrarum huic * caput conterebatur, alii latera findebantur, & ita inter trahentium manus spiritum exhalabant. Quorum numerum nequaquam valuimus colligere, multitudine coercente: exaltatur tamen per totum

Sævitia in Confessores.

* al. hic... alibi.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

tum aggerem publicum vilis sepultura sanctorum, loquentibus tumulis. Reliqui habiliores ad solitudinis loca perveniunt, in quibus collocati *, hordeum ad vescendum ut jumenta accipiunt. Ubi etiam venenatorum animalium atque scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis videatur, quæ solo flatu etiam procul positis veneni virus infundit. Ab scorpione enim percussum, nullum dicunt aliquando evasisse. Quorum feritas virulenta usque ad præsens tempus, Christo defendente, nullum servorum ejus nocuisse docetur. Sed cum illic aluntur hordeaceis granis, postea & hoc ablatum est: quasi non posset Deus qui pluerat patribus manna, pascere * & nunc tali exsilio mancipatos.

* Colb. r. colligati.

n. 86.

XIII. Cogitat acriora adversus Ecclesiam Dei, ut qui membra aliqua absciderat, totum laniando perderet corpus. Nam die Ascensionis Domini, Legato Zenonis imperatoris Regino * præsente, legendum in media ecclesia episcopo Eugenio dirigit præceptum, tali tenore conscriptum: quod etiam universæ Africæ veredarils * currentibus destinavit.

n. 87.

* al. veredis.

HUNERICI REGIS PRÆCEPTUM,

Eugenio Carthaginensi, ceterisque episcopis Catholicis per universam Africam constitutis, directum, ut ad fidei suæ reddendam rationem Carthaginem veniant.

REX HUNERIX Vandalorum & Alanorum, universis episcopis Omousianis.

Regis edictum.

NON semel, sed sæpius constat esse prohibitum, ut in sortibus Vandalorum sacerdotes vestri conventus minime celebrarent, ne sua seductione animas subverterent Christianas. Quam rem spernentes plurimi, nunc reperti sunt contra interdictum Missas in sortibus Vandalorum egisse; asserentes se integram regulam Christianæ ac veræ fidei tenere. Et quia in provinciis à Deo nobis concessis scandalum esse nolumus, ideo Dei providentia, cum consensu sanctorum Episcoporum nostrorum hoc nos statuisse cognoscite, ut ad diem Kalendarum Februariarum * proxime futurarum, omissa omni excusatione formidinis, omnes Carthaginem veniatis, ut de ratione fidei cum nostris venerabilibus Episcopis possitis inire conflictum: & fidem Omousianorum, quam defenditis, de divinis * Scripturis proprie approbetis, quo possit agnosci, si integram fidem teneatis. Hujus autem edicti tenorem universis Episcopis * tuis per universam Africam constitutis direximus. Data sub die decimo tertio Kalendas Junias, anno septimo regni Hunerici.

n. 88.

* al. diversis.

* al. coepiscopis.

XIV. Cognoscentes igitur qui aderamus, simulque legentes, contritum est extemplo cor nostrum, & contenebrati sunt oculi nostri; & vere tunc dies festi nostri conversi sunt in luctum, & cantica in lamentationem, dum edicti tenor indicaret futuræ persecutionis furorem; & præsertim ubi dixit: „ In provinciis à Deo nobis concessis scandalum esse nolumus: quasi „ diceret, In provinciis nostris „ Catholicos esse nolumus. Tractatum est quid fieret. Nullum invenit remedium imminens calamitas, nisi ut à sancto Eugenio rationabilis, si cor barbarum molliretur, suggerenda daretur, tali textu conscripta.

n. 89.

Victoris Vitensis Lib. II.

SUGGERENDA

Hunerico regi data ab Eugenio episcopo Carthaginensi.

Ut ad Collationem de communis fidei causa habendam etiam Transmarini episcopi vocentur.

S. Eugenii responsio. QUOTIES animæ vel vitæ æternæ ac fidei Christianæ causa tractatur, intrepide (sicut regalis providentia compromisit) necesse est, ut quod competit suggeratur. Nuper potestas regia per Witarit * notarium parvitatem meam admonere dignata est; qui nobis * de merito ac religione fidei, præceptum ejus in ecclesia præsente clero & plebe recensuit. Ex cujus tenore cognovimus, ad omnes coepiscopos meos præceptum regium similiter emanasse, ut die constituta pro disputatione fidei veniatur, quod nos venerabiliter accepisse suggessimus. Cui præfato notario humilitas mea suggessit, debere etiam transmarinarum omnium partium, qui nobiscum sunt in una religione vel communione consortes, agnoscere; quia ubique regno ejus obtemperant universi: maxime quod totius mundi sit causa, non specialis provinciarum Africanarum tantummodo. Et quia secundo responso suggerendam me promisi oblaturum, inerito suppliciter peto * magnificentiam tuam, ut ad domini & clementissimi Regis aures memoratam suggestiunem meam perferre digneris; quo ejus clementia dignanter agnoscat, nos disputationem legis, cum Dei adjutorio nullatenus declinare vel fugere; sed sine universitatis assensu, nos non debere asserendæ fidei nostræ causas assumere. Quod petimus ut benignitate, qua tantus est, & justitia sapientiæ suæ dignetur annuere. Data ab Eugenio episcopo ecclesiæ catholicæ Carthaginis.

* al. Vuitaredum.
n. 90.
* al. precor.

XV. Sed cum hæc suggestio à beato Eugenio offerretur, ille qui jam conceperat dolorem, urgebatur iniquitatem gravius parturire; & ita sancto viro Eugenio episcopo per Cubadum * Præpositum regni sui mandasse videtur: Subde mihi universum orbem terrarum, ut sub potestate mea totus mundus redigatur, & facio, o Eugeni, quod dicis. Ad quod beatus Eugenius respondit ut potuit * : Quod rationem, inquit, non habet, dici non debuit. Sic est hoc quomodo si dicatur homini, ut per aera feratur & volitet, quod moris non est humanæ naturæ. Dixi enim, si nostram fidem, quæ una & vera fides est, potestas Regis agnoscere desiderat, mittat ad amicos suos: scribam, & ego fratribus meis, ut veniant coepiscopi mei, qui vobis nobiscum communem fidem nostram valeant demonstrare, & præcipue Ecclesia Romana, quæ caput * est omnium Ecclesiarum. Ad hæc Cubadus: Ergo tu, & dominus meus Rex, similes estis? Eugenius episcopus dixit: Ego similis Regi non sum; sed dixi: Si veram cognoscere desiderat fidem, scribat amicis suis, ut dirigant nostros catholicos Episcopos; & ego scribo coepiscopis meis, quia Catholicæ fidei universæ una est causa. Hoc agebat Eugenius, non quod deessent in Africa qui adversariorum objecta refellerent: sed ut illi venissent, qui alieni ab eorum dominatu, majorem fiduciam libertatis haberent, pariterque oppressionis nostræ calumnias universis terris & populis nuntiarent.

Victoris Vitensis Lib. II. Rejicitur. n. 91. * al. decuit. n. 92.

XVI. Ille autem qui nectebat dolos, audire noluit rationem, agens argumentationibus crebris, ut quoscumque Episcoporum audierat eruditos, variis infectationibus agitaret. Jam ad exsilium Vibianense * secundum DONATIANUM impositis centum quinquaginta fustibus miserat episco-

In Episcopos ira. n. 93.

pum

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

pum, necnon & Sufetulensem PRÆSIDIUM, virum fatis acutum. Tunc & venerabiles MANSUETUM, GERMANUM, FUSCULUM, & multos alios fustigavit. Dum hæc geruntur, imperat, ut cum nostræ religionis viris illorum mensam nullus communem haberet, neque cum Catholicis omnino vescerentur. Quæ res non Ipsis aliquod præstitit beneficium, sed nobis maximum contulit lucrum. Nam si sermo eorum, dicente Apostolo, sicut cancer consuevit serpere, quanto magis communis mensa ciborum poterit inquinare, cum dicat idem Apostolus: Cum nefariis nec cibum habere communem?

2. Tim. 2. 17.

1. Cor. 5. 11.

Ingens miraculum.

XVII. Sed cum ignis jam persecutionis accenderetur, & flamma infestantis ubique Regis arderet, ostendit Deus noster quoddam miraculum per servum suum fidelem Eugenium, quod præterire non debeo. Fuit in eadem civitate, idest Carthagine, quidam cæcus civibus civitatique notissimus, nomine FELIX. Hic visitatur à Domino, dicitur que ei nocte per visum, dies* enim Epiphaniorum illuscecebat: Surge, vade ad servum meum Eugenium episcopum, & dices ei, quia ego te ad illum direxi. Et illa hora qua benedicet fontem, ut baptizentur accedentes ad fidem, contingет oculos tuos, & aperientur, & videbis lumen. Qui tali visione commonitus, putans se, quomodo assolet, deludi per somnium, surgere noluit cæcus. Sed cum iterum urgeretur in somnum, similiter ut ad Eugenium pergeret, compellitur. Rursus negligit, tertioque festinanter & graviter increpatur. Excitat puerum, qui ei solitus erat manum porrigere. Pergit veloci agilitate ad Fausti basilicam: orat, & veniens cum ingentibus lacrymis: suggerit cuidam subdiacono *, nomine

n. 94.

n. 95.

PEREGRINO, ut eum Episcopo nunciaret, indicans se habere aliquod secreti genus intimandum. Audiens Episcopus jussit hominem introire. Jam enim ob celebritatem festivitatis, hymni nocturni per totam Ecclesiam canente populo concrepabant. Indicat cæcus Antistiti ordinem visionis suæ, dicitque illi: Non te dimittam, nisi mihi, sicut à Domino jussus es, reddideris oculos meos. Cui sanctus Eugenius: Recede à me, frater; peccator sum, & indignus; & super omnes homines delinquens, utpote, & qui in hæc tempora servatus sum. Ille autem tenens genua ejus, aliud non dicebat, nisi illud quod jam dixerat: Sicut jussum est redde mihi oculos meos. Attendens quoque Eugenius inverecundam credulitatem, & quia jam tempus urgebat, pergit cum eo, comitante officio clericorum ad fontem. Ubi fixis genibus cum ingenti gemitu, pulsans singultibus cælum, crispantem benedixit alveum fontis, & cum completa surrexisset oratione, ita cæco respondit: Jam tibi dixi, frater Felix, peccator homo ego sum: sed qui te visitare dignatus est, præstet tibi Dominus secundum fidem tuam, & aperiat oculos tuos. Simulque vexillo Crucis consignat oculos ejus. Statim cæcus visum, Domino reddente, recepit. Quem secum, quousque universi baptizarentur, ibi detinuit ob hoc *, ne tanto n. 96. miraculo populus excitatus, virum contereret qui receperat lumen. Fit postea manifestum Ecclesiæ universæ. Procedit ad altare cum Eugenio, sicut moris est, qui fuerat cæcus, suæ salutis oblationem Domino redditurus. Quam Episcopus accipiens altari imposuit. Fit strepitus, gaudio provocante *, inrevocabilis n. 97. populorum. Statim nuncius pergit ad tyrannum. Rapitur Felix, inquiritur ab eo quid factum sit,

qua-

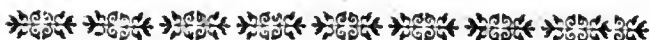
qualiterque receperit lumen. Dicit ille ex ordine totum, dicuntque Arianorum Episcopi: Hoc Eugenius per maleficia fecit. Et quia oppressi confusione lumen non poterant nubilare, eo quod Felix universæ civitati manifestus esset & notus; tamen volebant eum, si fas esset, necare, quomodo Judæi suscitatum Lazarum cupiebant occidere. *Joan. 12. 10.*

XVIII. Appropinquabat jam futurus dies ille calumniosus Kalendarum Februariarum, ab eodem statutus. Conveniunt non solum universæ Africæ, verum etiam insularum multarum Episcopi, afflictione & mærore confecti. Fit silentium diebus multis, quousque peritos quosque & doctissimos viros interim separaret *, calumniis appositis enecandos. Nam unum ex ipso choro Doctorum, nomine LÆTUM *, strenuum atque doctissimum virum, post diuturnos carceris squalores incendio concremavit; æstimans, tali exemplo timorem incutiens, reliquos se elisurum. Tandem venitur ad disputationis conflictum, ad locum scilicet quem delegerant adversarii. Evitantes igitur nostri vociferationis tumultus, ne forte postmodum Ariani dicerent, quod eos nostrorum oppresserit multitudo, deligunt de se nostri, qui pro omnibus responderent, decem. Collocat sibi Cyrila cum suis satellitibus in loco excelso superbissimum thronum, adstantibus nostris *. Dixeruntque nostri Episcopi: Illa semper * est grata collatio, ubi superba non dominatur potestatis elatio: sed ex consensu communi venitur, ut Cognitoribus discernentibus, partibus agentibus, quod verum est agnoscatur. Nunc autem quis erit cognitor, quis examinator, ut libra justitiæ aut bene prolata confirmet, aut prave assumta refellat? Et cum talia & alia dicerentur, notarius Regis respondit: Patriarcha Cyrila dixit *. Ad quod superbe & illicite sibi nomen usurpatum, nostri detestati dixerunt: Legatur nobis quo concedente istud sibi nomen Cyrila assumsit. Et exinde strepitum concitantes, calumniari adversarii cœperunt. Et quia hoc nostri petierant, ut saltem, si examinare non licebat, prudenti multitudini vel exspectare liceret: jubentur universi filii catholicæ Ecclesiæ qui aderant, centenis fustibus tundi *. Tunc clamare cœpit beatus Eugenius *: Videat Deus vim quam patimur, cognoscat afflictionem & persecutionem quam à persecutoribus sustinemus. Conversique nostri, Cyrilæ dixerunt: Propone quod disponis. Cyrila dixit: Nescio latine *. Nostri Episcopi dixerunt: Semper te latine esse locutum manifesto novimus; modo excusari non debes; præsertim quia tu hujus rei incendium suscitasti. Et videns catholicos Episcopos ad conflictum magis fuisse paratos, omnino volebat * audientiam diversis cavillationibus declinare. Quod ante nostri prævidentes, libellum de fide conscripserant, satis decenter sufficienterque conscriptum, dicentes: Si nostram fidem cognoscere desideratis, hæc est veritas, quam tenemus.

Left margin notes: * al. exinde superaret. n. 98. Lætus martyr. * al. nobis. n. 99.

Right margin notes: n. 100. * al. cædi. * Lor. Eusebius. * Colb. 1. add. loqui. n. 101.

VICTO-

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De persecutione Vandalica.

LIBER TERTIUS.

SEU

Professio fidei catholicorum Episcoporum Hunerico regi oblata.

I. REGALI imperio fidei catholicæ, quam tenemus, præcipimur reddere rationem. ideoque aggredimur pro nostrarum virium mediocritate, divino fulti adjutorio *,

n. 102. Unitas substantiæ Dei.

quæ credimus vel prædicamus breviter intimare. Primum igitur de unitate substantiæ Patris & Filii *,

n. 103.

quod Græci ὁμοούσιον dicunt, exponendum nobis esse cognoscimus. Patrem ergo, & Filium, & Spiritum-sanctum ita in unitate Deitatis profitemur.; ut & Patrem in suæ proprietate per-

n. 104.

sonæ * subsistere, & Filium nihilominus in propria exstare persona, atque Spiritum-sanctum personæ suæ proprietatem retinere fideli confessione fateamur. Non eundem afferentes Patrem quem Filium, neque Filium confitentes qui Pater sit, aut Spiritus-sanctus; neque ita Spiritum sanctum accipimus, ut aut Pater sit aut Filius; sed ingenitum Patrem, & de Patre genitum * Filium, & de Patre & Filio * procedentem Spiritum-sanctum, unius credimus esse substantiæ vel * essentiæ: quia ingeniti Patris & geniti Filii & procedentis Spiritus-sancti una est deitas, tres vero personarum proprietates. Et quia contra hanc catholicam vel apostolicam fidem exorta hæresis novitatem quamdam induxerat, asserens Filium non de * Patris substantia genitum *, sed ex nullis exstantibus, id est ex nihilo substitisse: ad hanc impietatis professionem, quæ contra fidem emerserat, refellendam & penitus abolendam, ὁμοούσιον sermo græcus positus est, quod interpretatur unius substantiæ vel essentiæ, significans Filium non ex ullis * exstantibus, nec ex alia substantia, sed de Patre natum esse. Qui vero putat ὁμοούσιον auferendum, ex nihilo vult asserere Filium exstitisse. Sed ex nihilo non est, ex Patre sine dubio est, & recte ὁμοούσιον, id est unius cum Patre substantiæ, Filius est.

* al. natum.
* 105.
* Lor. &.

* al. ex.
* al. natum.

Voce græca expressa.

* al. nullis.

Probatur ex scripturis.

II. Ex Patre autem esse, id est unius cum Patre substantiæ, his testimoniis approbatur, Apostolo dicente: *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis suæ.* Et iterum ipse Deus Pater incredulorum perfidiam objurgans, qui prædicantis per Prophetas Filii vocem in sua substantia manentem audire noluerunt, dixit

Hebr. 1. 3.

Jere. 9. 10.

VICTORIS dixit: *Non audierunt vocem sub-*
VITENSIS *stantiæ* *, quam vocem substantiæ
LIB. III. contemtam * terribili contestatio-
n. 106. ne increpans, ad eumdem Pro-
* Ed. cum phetam loquitur, dicens: *Super*
tam. *montes accipite planctum, & su-*
Ibid. *per semitas deserti luctum, quia*
defecerunt, eo quod non sint homi-
nes; non audierunt vocem substan-
tiæ à volatilibus cæli usque ad
pecora. Et rursum eos qui à pro-
fessione unius substantiæ declinan-
tes, in eadem fidei substantia
Jerem. 23. stare noluerunt, increpat dicens:
22. *Si stetissent in substantia mea, a-*
vertissem utique eos à via sua ma-
la, & à pessimis cogitationibus
suis. Et iterum non extra sub-
stantiam Patris Filium confiten-
n. 107. dum, sed in eadem fideli oculo
* contuendum apertissime declara-
Ibid. 18. tur, dum dicitur per Prophetam:
Quis stetit in substantia Domini,
& vidit, & audivit verbum ejus?
Patris ergo substantiam Filium
esse Propheticis jam olim desi-
Sap. 16. 21. gnatum est oraculis, dicente Sa-
n. 108. lomone: *Substantiam enim & dul-*
cedinem tuam, quam in filios *
habes ostendebas, quam in figura
& imagine panis cælestis populo
Israel cælitus apparet profluxisse.
Joan. 6. 32. Quod ipse Dominus in Evange-
lio exposuit, dicens: *Non Moyses*
dedit vobis panem de cælo, sed
Pater meus dat vobis panem de
* Lor. desi- *cælo*; se utique panem ipse desi-
niens. gnans *, cum dicit: *Ego sum pa-*
nis vivus qui de cælo descendi.
Ibid. 41. de quo etiam propheta David dicit:
Ps. 77. 25. *Panem Angelorum manducavit homo.*

Pater & Filius sunt æquales. III. Namque ut adhuc evi-
dentius Patris & Filii substantiæ
unitas, & divinitatis * æqualitas
n. 109. ostendatur, ipse in Evangelio di-
Johan. 10. cit: *Ego in Patre, & Pater in*
38. & 30. *me est*. Et, *Ego & Pater unum*
sumus. Quod non ad unitatem
tantummodo voluntatis, sed ad
unam refertur eamdemque sub-
stantiam, quia non dixit: Ego
& Pater unum volumus; sed,
unum sumus. Ex eo enim quod
sunt, non ex eo tantum quod
volunt, paternæ unitatis declara- VICTORIS
tur assertio. Item Johannes E- VITENSIS
vangelista dicit: *Popter ea ergo* LIB. III.
quærebant eum Judæi interficere, Joan. 5. 18.
quia non solum solvebat sabbatum,
sed & patrem suum dicebat Deum,
æqualem se faciens Deo. Quod u-
tique non ad Judæos est penitus
* referendum, quia Evangelista * al. potius.
veraciter dixit de Filio, quia æ-
qualem Deo se faciebat. Item in
eodem Evangelio scriptum est:
Quæcumque Pater facit, eadem & Ibid. 19.
Filius facit similiter. Et, *sicut* Ibid. 21.
Pater suscitat mortuos & vivificat,
ita & Filius quos vult vivificat.
Item, ut *omnes honorificent Fi-* Ibid. 23.
lium, sicut honorificant Patrem.
Æqualis enim honor non nisi æ-
qualibus exhibetur. Item ibi Fi-
lius ad Patrem dicit: *Omnia mea* Joan. 17.
tua sunt, & tua mea. Item, *Phi-* 10.
lippe, qui me videt, videt & Pa- Joan. 14. 9.
trem. quomodo tu dicis, Ostende
nobis Patrem? Hoc non dixisset,
nisi Patri per omnia fuisset æ-
qualis. Item ipse Dominus dixit:
Creditis in Deum, & in me cre- Ibid. 1.
dite. Et adhuc ut unitatem æqua-
litatis demonstraret, ait: *Nemo* Matth. 11.
novit Filium nisi Pater, neque 27.
Patrem quis novit nisi Filius, &
cui voluerit Filius revelare. Et si-
cut Filius cui vult revelat Pa-
trem, ita & Pater revelat Fi-
lium, sicut ipse Petro ait confi-
tenti eum Christum filium Dei
vivi esse: *Beatus es, Simon Bar-* Matth. 16.
Jona, quia caro & sanguis non 17.
revelavit tibi, sed Pater meus qui
in cælis est. Et iterum Filius di-
cit: *Nemo venit ad Patrem nisi* Joan. 14. 6.
per me. Et, *Nemo venit ad me,* Joan 6. 44.
nisi Pater meus qui misit me attra- n. 110.
xerit eum. Unde * claret æquali-
tas Patris & Filii, cum ad se
invicem credentes adducunt. Item
dicit: *Si cognovissetis me, &* Joan. 14. 7.
Patrem meum utique cognovissetis,
& à modo nostis eum, & vidistis
eum.

IV. Verum quia duas in Fi- Duæ in
lio profitemur esse naturas, id Christo
est Deum verum & hominem naturæ.
verum,

VICTORIS VITENSIS L. III. verum, corpus & animam habentem: quidquid de excellenti * sublimitatis potentia de eo referunt Scripturæ, admirandæ ejus divinitati tribuendum sentimus: & quidquid infra honorem cælestis potentiæ de eodem humilius enarratur, non verbo Dei, sed homini reputamus assumto: Secundum divinitatem ergo est hoc quod superius diximus, ubi ait: *Ego & Pater unum sumus*, & *Qui videt me videt & Patrem* &, *Omnia quæcumque Pater facit, eadem facit Filius similiter*, vel cetera quæ superius continentur. Illa, vero quæ de eo secundum hominem referuntur, illa sunt;
Joan. 14. 28. *Pater major me est*. &, *non veni facere voluntatem meam, sed volun-*
Joan 6.38. *tatem ejus qui misit me*. &, *Pater*,
Matth.26. 39. *si fieri potest, transeat à me calix iste*. vel cum de cruce dixit: *Deus*
Matth. 27. 46. *Deus meus, quare me dereliquisti?*
Psal.21.11. & iterum ex persona Filii Pro-
Psal. 8. 6. pheta dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu*. vel cum *minor angelis* indicatur; & quam plura his similia, quæ studio brevitatis non inseruimus. Filius ergo Dei nullis conditionum necessitatibus obstrictus, sed libera divinitatis potentia, ita quæ nostra sunt mirabili pietate assumsit, ut à suis quæ divina sunt, omnino non destiterit: quia divinitas nec augmentum admittit, nec patitur detrimentum. Unde gratias agimus eidem Domino * nostro Jesu-Christo, qui propter nos & propter nostram salutem de cælo descendit, sua passione nos redemit, sua morte vivificavit, sua ascensione glorificavit: qui sedens ad dexteram Patris venturus est judicare vivos & mortuos, justis æternæ vitæ præmium largiturus, impiis atque incredulis merita supplicia redditurus.

* Comp. Deo.

Generatio Filii. V. Profitemur itaque Patrem de se ipso, hoc est de eo quod ipse est, sempiterne atque ineffabiliter Filium genuisse: Filium non extrinsecus, non * ex nihilo, non ex alia subjacente materia, sed ex Deo natum esse. Et qui de Deo natus est, non aliud est quam id quod Pater est, & idcirco unius substantiæ est: quia veritas nativitatis diversitatem non admittit generis. Nam si alterius à Patre substantiæ est, aut verus filius non est, aut, quod nefas est dicere, degener natus est. Est enim verus Filius, sicut ait Johannes: *Ut simus in vero Filio ejus*. Non est etiam degener, quia Deus verus de Deo natus est vero, sicut idem Johannes evangelista exsequitur, dicens: *Hic est Deus verus & vita æterna*. Et ipse Dominus in Evangelio: *Ego sum, inquit, via veritas & vita*. Ergo si aliunde substantiam non habet, de Patre habet; si de Patre habet, unius est substantiæ cum Patre. Sed si unius substantiæ non est, ergo non de Patre, sed aliunde est: quoniam unde est, inde substantiam habeat necesse est. Omnia enim ex nihilo, Filius vero de Patre. De duobus eligat quisque quod velit, aut det ei substantiam de Patre, aut fateatur ex nihilo substitisse.

VICTORIS VITENSIS LIB. III. * al. vel. — 1. Joan. 5. 20. — Ibidem. — Joan. 14.6.

Solvitur objectio. VI. Sed propheticum fortitan objicitur testimonium: *Generationem ejus quis ennarabit?* Cum ego * non dixerim: Enarra mihi modum vel qualitatem divinæ generationis, & tanti secreti arcanum humanis verbis enuncia, quoniam unde natus sit, non quemadmodum natus sit requisivi. Divina enim generatio inenarrabilis est, non ignorabilis. Nam usque adeo non est ignorabilis, id est non ignoratur unde sit, ut & Pater de se ipso genuisse, & Filius de Patre se natum sæpissime protestetur, quod nullus omnino ambigit Christianus, sicut in Evangelio demonstratur, ipso Filio dicente: *Qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei* Item Johannes Evangelista dicit:

Isa. 53. 8. — * al. ergo. — Joan. 3. 18.

VICTORIS VITENSIS LIB. III. Et vidimus gloriam ejus, gloriam
tamquam Unigeniti à Patre. Ergo
professionem nostram brevi ser-
Joan. 1. 14. mone concludimus. Si * vere de
* Laud. Sicut. Patre natus est, unius substantiæ
est, & verus Filius est: sed si
* al. vere. unius substantiæ non est, nec ve-
rus Filius est; & si verus Filius
non est, nec verus Deus est. Aut
si verus Deus est, & tamen de
Patris substantia non est, ingeni-
tus ergo, & ipse est. Sed quia
ingenitus non est, factura ergo
* al. puteтur. est, ut putatur *, aliunde subsi-
stens, si de Patris substantia non
est. Sed absit hoc ita credere.
Nos enim unius substantiæ cum
Patre Filium profitemur, dete-
stantes Sabellianam hæresim, quæ
ita sanctam Trinitatem confundit,
ut eumdem dicat esse Patrem
quem Filium, eumdemque credat
esse Spiritum-sanctum, non ser-
vans tres in unitate personas.

Ingeniti & Geniti eadem substantia. VII. Sed forsitan objicitur:
Cum ingenitus Pater sit, genitus
Filius, non fieri posse unam eam-
demque substantiam geniti atque
ingeniti: cum utique si sicut in-
genitus Pater est, ingenitus es-
set Filius, tunc magis diversa pos-
set esse substantia, quia unusquis-
que à se ipso subsistens commu-
nem substantiam cum altero non
haberet. Cum vero ingenitus Pa-
ter de se ipso, id est de eo quod
n. 112. ipse est, si quid * illud est aut
dici potest, (immo quia ut est
dici omnino non potest) Filium
generavit, apparet unam esse gi-
gnentis genitique substantiam,
quia Deum de Deo, lumen de
lumine Filium esse veraciter profi-
temur. Nam lucem esse Patrem
Johannes apostolus testis est, di-
1. Joan. 1. 5. cens: *Quia Deus lux est, & te-*
nebræ in eo non sunt ullæ. Item
Joan. 1. 4. 5 de Filio ait: *Et vita erat lux homi-*
num, & lux in tenebris lucet, &
Ibid. 9. *tenebræ eam non comprehenderunt.*
Et infrà: *Erat lumen verum, quod*
illuminat omnem hominem venien-
tem in hunc mundum. Unde ap-
paret Patrem & Filium unius es-
se substantiæ, dum lucis & lumi- VICTORIS
nis diversa non potest esse substan- VITENSIS
tia ejus scilicet quæ de se gignit, LIB. III.
& quæ de se * gignente exsistit. n. 113.
Denique ne aliquis inter Patrem,
& Filium diversitatem naturalis
luminis introducat, ideo Aposto-
lus de eodem Filio dicit: *Qui cum*
sit splendor gloriæ, & figura sub- Heb. 1. 3.
stantiæ ejus. in quo evidentius
& coæternus Patri, & insepara-
bilis à Patre, & unius cum eo
esse substantiæ perdocetur, dum
luci splendor semper est coæter-
nus, dum splendor à lumine *
numquam est separatus, dum splen- * al. luce.
dor à luce natura * vel substan-
tia numquam potest esse diversus. n. 114.
Qui enim splendor lucis est,
idem & Dei Patris virtus est:
sempiternus ergo propter virtu-
tis æternitatem, inseparabilis pro-
pter claritudinis unitatem. Et
hoc est quod nos fideliter profite-
mur, Filium de Patris substan-
tia natum; sicut ipse Pater Deus
apertissimum perhibet testimo-
nium. Qui ut de sua ineffabilis
naturæ substantia proprium se Fi-
lium genuisse monstraret, ad in-
struendam fragilitatis nostræ im-
peritiam, ut nos ex visibilibus
ad invisibilia erigeret, terrenæ
nativitatis vocabulum ad divinæ
generationis traxit exemplum,
dicens: *Ex utero ante luciferum* Ps. 109. 3.
genui te. Quid clarius, quid lu-
culentius effari divinitas dignare-
tur? Quibus indiciis, quibus ex-
sistentium rerum exemplis proprie-
tatem generationis potuit intima-
re, quam ut per uteri appella-
tionem proprietatem genitricis * n. 115.
ostenderet? non quia corporeis
compositus est membris, aut ali-
quibus artuum lineamentis distin-
ctus; sed quia nos aliter verita-
tem divinæ generationis auditu
mentis percipere non possemus,
nisi humani uteri provocaremur
vocabulo, ut ambigi ultra non
posset, de Dei substantia natum
esse, quem constat ex Patris ute-
ro exstitisse.

VIII. Cre-

Indivisa Dei substantia.

VIII. Credentes ergo Deum Patrem de sua substantia impassibiliter Filium generasse, non dicimus ipsam substantiam aut divisam esse in Filio, aut diminutionem pertulisse in Patre; & per hoc passionis potuisse vitio subjacere. Absit enim à nobis, ut talia vel opinemur, vel cogitemus, vel credamus de Deo: quia nos perfectum Patrem, perfectum Filium sine sui diminutione, sine aliqua derivatione, sine omni omnino passionis infirmitate genuisse fideliter profitemur. Nam qui objicit Deo, quod si de se ipso genuit, divisionis vitium pertulit: potest dicere quia & laborem sensit, quando universa condidit, & ob hoc die septima ab omni opere suo requievit. Sed nec in generando de se ipso passionem vel diminutionem aliquam sensit, nec in condendo universa fatigationem aliquam pertulit. Namque ut evidentius nobis divinæ generationis impassibilitas demonstraretur *, Deum ex Deo, lumen ex * lumine Filium profitendum accepimus. Si ergo in efficientia visibilis ac mundani luminis tale aliquid invenitur, ut lumine ex lumine sumto, & per quamdam generationis nativitatem exorto, ipsa luminis origo, quæ ex se lumen aliud dedit, nec minui, nec ullum omnino detrimentum ministrati ex se luminis perpeti potuit *: quanto rectius & melius de divini, & ineffabilis luminis natura credendum est, quod ex se ipsa lumen generans, minui omnino non potuit? Unde æqualis est Patri Filius, non natus ex tempore, sed gignenti coæternus, sicut splendor ab igne genitus, gignenti manifestatur æquævus. Hęc de Patris & Filii æqualitate, vel de substantiæ unitate, quantum brevitatis ratio sivit; dixisse sufficiat.

n. 116.
* L. r. de.
* Rhen. contingat.

Spiritus-sanctus est Patri & Filio consubstantialis.

IX. Superest ut aliquid de Spiritu-sancto, quem Patri ac Filio consubstantialem credimus, coæqualem & coæternum dicamus, & testimoniis approbemus. Licet enim hæc veneranda Trinitas personis ac nominibus distincta sit, non tamen ob hoc a se atque à sua æternitate discrepare credenda est: sed manens ante sæcula divinitas in Patre & Filio, & Spiritu-sancto vere ac proprie creditur, nec dividi nostris interpretationibus potest, nec rursus versa in unam personam Trinitas ipsa confundi. Hæc fides plena, hæc nostra credulitas est. Idcirco deos nec æstimari pitimur, nec vocari; sed unum Deum in prædictis personis ac nominibus confitemur. Inenarrabilis enim divinitas, non ut concludi aut apprehendi velut vocabulis posset, intra nomina personasque se præstitit: sed ut id quod erat esse nosceretur, intelligentiam sui ex parte; quam capere humanæ mentis angustiæ prævalebant, credentibus dedit, Propheta dicente: *Nisi credideritis, non intelligetis* *: Una est ergo Trinitatis deitas, & in hujus vocabuli appellatione significatio est unius substantiæ, non unius personæ. Ad quam rem fidelibus comprobandam in testimonium sui divinitas ipsa multis & creberrimis contestationibus semper affuit. Liceat ergo brevitatis compendio ex multis pauca proferre, quoniam vera * probatio majestatis, tametsi habet pluralitatem testimoniorum, pluralitate tamen non indiget, quoniam credenti pauca sufficiunt.

n. 117.
Isai. 7. 9. sec. 70.
* al. verę.

Scripturis probatur.

X. Primum igitur de veteris Testamenti libris postmodum etiam novi, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum unius docebimus esse substantiæ, libro Geneseis sic inchoante: *In principio fecit Deus cælum & terram; terra autem erat invisibilis, & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, & Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Ille, principium, qui * Judæis quis esset interrogantibus, dixit: *Principum, qui & loquor*

Gen. 1. 1. 2.
* al. Ille qui.
Joh. 8. 25.

C 2 ve-

vobis. Superferebatur autem Spiritus Dei super aquas, utpote creator, virtute potentiæ suæ continens creaturam: ut ex his viva omnia producturus, ipse ru-
n. 118. dibus elementi * signis propria fomenta præstaret, & jam tunc mysterio emicante baptismatis virtutem sanctificationis liquoris na-
* al. primamque. tura perciperet, primaque * ad vitam corpora animata produceret, David proinde Deo adspiran-
Psal. 32. 6. te, testatur: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Vide quam plena sit brevitas, & quam clare in Sacramentum unitatis * re-
n. 119. currit. Patrem in *Domino*; in *Verbi* significatione Filium ponens; Spiritum-sanctum Altissimi ex *ore* nuncupavit. Et ne vocis editio acciperetur in *Verbo*, cælos per eum asserit esse firmatos. Ne
n. 120. autem flatus in *Spiritu* putaretur *, cælestis in eo virtutis plenitudinem demonstravit. Nam ubi *virtus*, ibi necesse est persona subsistens; ubi *omnis*, non ablata à Patre & Filio, sed consummata significatur in Spiritu-sancto: non ut solus habeat quod in Patre & Filio est, sed ut totum habeat cum utroque.

Tres personæ in uno nomine. XI. Et iterum cum de vocatione gentium Dominus loqueretur, intra unum divinitatis nomen (Patrem, Filium &) Spiritum-sanctum prædicans, ait: *Euntes do-*
Matth. 28. 19. *cete omnes gentes, baptizantes eos in* NOMINE *Patris & Filii & Spiritus-sancti*. Et iterum cælestia Corinthiis prædicans Apostolus,
1. Cor. 13. 13. hæc subdidit: *Gratia Domini nostri Jesu-Christi, & caritas Dei, & communicatio sancti Spiritus cum omnibus vobis*. Et ut apertius in hac Trinitate unitatem substantiæ fateamur, illud etiam nobis est intuendum, quomodo Deus, cum de mundi & hominis creatio-
Gen. 1. 26. ne disponeret, sacramentum Trinitatis ostenderit, dicens: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: Cum dicit *nostram*, ostendit utique non unius; cum vero *imaginem & similitudinem*, profert * æqualitatem, distinctiones personarum insinuat; n. 121.
ut in eodem opere sit Trinitatis aperta cognitio, in quo nec pluralitas cassa * est, nec similitudo * al. cassa.
dissentiens, dum & consequentia sic loquuntur: Et *dixit Deus*, & Gen. 1.
fecit Deus, & *benedixit Deus*. Et necesse est ut creationis totius auctor Deus unus sit. Quam fidei rationem antiqua denique per Moysen benedictio pandit, & comprobat, qua benedicere populum sacramento trinæ invocationis jubetur. Ait enim Deus ad Moysen: *Sic benedices populum* Num. 6. 23. & seq.
meum, & ego benedicam illos: Benedicat te Dominus & custodiat te: Illuminet Dominus faciem suam super te, & misereatur tui. Attollat Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem. Quod hoc ipsum propheta David confirmat, dicens:
Benedicat nos Deus, Deus noster, Psal. 66. 8.
benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Quam Trinitatis unitatem supernæ Angelorum virtutes hymno * venerantur, & ter numero *Sanctus, San-* * mf. 2. in uno.
ctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth indefinenti canente ore, in Isai. 6. 3.
unius fastigium dominationis gloriam ejus exaltant. Quod ut adhuc apertius fidelium sensibus inculcetur, cælestium mysteriorum conscium producimus Paulum. Ait enim: *Divisiones autem donationum* 1. Cor. 12. 4. & seq.
sunt, idem autem Spiritus; & divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus, & Divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus &c. Et certe has divisionum differentias pro qualitate ac merito partici- n. 122.
pantium Spiritum-sanctum docuit * operari, cum ipsarum gra- Ibid. 11.
tiarum differentias partiretur, in ultimis intulit, dicens: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult*. Unde nullus ambiguitati relinquitur locus,

VICTORIS VITENSIS LIB. III.

cus, quin clareat Spiritum-sanctum & Deum esse, & suæ voluntatis auctorem, qui cuncta operari, & secundum propriæ voluntatis arbitrium divinæ dispensationis dona largiri apertissime demonstratur. Quia ubi voluntaria gratiarum distributio prædicatur, non potest videri conditio servitutis: in creatura enim servitus intelligenda est, in Trinitate vero dominatio ac libertas. Et ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre & Filio Spiritum-sanctum doceamus, Johannis Evangelistæ testimonio comprobatur. Ait namque: *Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus-sanctus, & hi tres unum sunt* *. Numquid * ait tres in differenti æqualitate sejuncti, aut quibuslibet diversitatum gradibus longo separationis intervallo divisi? sed *Tres*, inquit, *unum sunt*.

1. Johan. 5. 7. n. 123. n. 124.

XII. Ut autem adhuc magis magisque sancti Spiritus cum Patre & Filio una divinitas * in creandis rebus omnibus demonstretur, habes creatorem Spiritum-sanctum in libro Job: *Spiritus*, inquit, *divinus est, qui fecit me; & Spiritus Omnipotentis qui docet me*. Et David dicit: *Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ*. Si creatio & renovatio per Spiritum erit, sine dubio & principium creationis sine Spiritu non fuit. Post creationem igitur ostendamus, quia vivificat etiam Spiritus-sanctus, sicut Pater & Filius. Equidem de persona Patris refert Apostolus: *Testor in conspectu Dei, qui vivificat omnia*. Vitam vero dat Christus. *Oves*, inquit, *meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do illis*. Vivificamur vero à Spiritu-sancto, ipso dicente Domino: *Spiritus est qui vivificat*. Ecce una vivificatio Patris & Filii & Spiritus-sancti aperte demonstrata est.

* Lec. dignitas. Creatio ipsis est communis. Job. 33. 4. Psal. 103. 30. Vivificatio. 1. Tim. 6. 13. Joan. 10. 27. 18. Joan. 6. 64.

XIII. Præscientiam rerum omnium in Deo esse, & occultorum cognitionem, licet nemo Christianus ignoret, tamen ex Danielis libro mostrandum est. *Deus*, inquit, *qui occultorum cognitor es, qui præscius es omnium antequam nascantur*. Hæc eadem præscientia in Christo est, sicut refert Evangelista: *Ab initio autem sciebat Jesus quis esset eum traditurus, vel qui essent non * credentes in eum*. Quod sit autem occultorum cognitor, ex hoc manifestum est, cum obscura consilia Judæorum traducens dicebat: *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris?* Similiter præscire omnia Spiritum-sanctum, ipse manifestavit dicens ad Apostolos: *Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnia, & ventura adnuntiabit vobis*. Qui ventura adnuntiare perhibetur, præscire omnia non dubitatur: quia ipse scrutatur * altitudines Dei, & novit omnia quæ in Deo sunt, sicut memorat Paulus, dicens: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines Dei*. Item in eodem loco: *Sicut nemo scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus ejus qui in ipso est; ita nemo scit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei*.

Præscientia. Dan. 13. 42. Johan. 6. 65. * In al. desst, non. Matth. 9. 4. Johan. 13. 16. n. 125. 1. Cor. 2. 10. Ibid. 11.

XIV. Ad intelligendam vero potentiam Spiritus-sancti, pauca de terribilibus proferamus. Venderat possessionem, ut scriptum est in actibus Apostolorum, suppressa parte pecuniæ dolosus discipulus, reliquum pro toto ante pedes ponens Apostolorum, offendit Spiritum-sanctum, quem putabat se latere. Sed quid ad eum dixit continuo beatus Petrus? *Anania, quare satanas replevit cor tuum ut mentireris Spiritui-sancto?* Et infra: *Non es mentitus hominibus, sed Deo*. Atque ita percussus virtute ejus, cui mentiri voluerat, exspiravit. Quid hic vult beatus Petrus intelligi Spiritum sanctum? Utique clarum est, cum dicit, *Non mentitus es hominibus, sed Deo*. Manifestum est ergo, quoniam qui mentitur Spi-

Potentia S. Spiritus. Act. 5. 2. Ibid. 3. Ibid. 4.

Spiritui-sancto, Deo mentitur: & qui credit in Spiritum-sanctum, credit in Deum. * Tale aliquid, immo fortius quiddam Dominus in Evangelio ostendit, dicens:
Matth. 12. 31. 32. *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: qui autem blasphemaverit in Spiritum-sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro.*
n. 126. Ecce terribili sententia * irremissibile dicit esse peccatum ei qui in Spiritum-sanctum blasphemaverit. Compara * huic sententiae illud quod scriptum est in libro Regnorum: *
* al. compara. n. 127. 1. Reg. 2. 25. *Si peccando peccaverit vir in virum, orabunt pro eo: si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* Si ergo blasphemare in Spiritum-sanctum, & peccare in Deum simile, idest inexpiabile crimen est: jam quantus sit Spiritus-sanctus unus quisque cognoscit.

Praesentia Dei ubique. XV. Deus quod ubique sit praesens & impleat omnia, ore discimus Jeremiae *: *Ego*, inquit,
n. 128. Jerem. 23. 23. 24. *Deus approximans, & non de longinquo: si absconditus fuerit homo in absconditis, ergo ego non videbo eum? Nonne caelum & terram ego impleo?* Quid autem de sua ubique praesentia Salvator in Evangelio
Matth. 18. 20. dicit? *Ubicumque*, ait, *fuerint duo vel tres collecti in nomine meo, ibi & ego sum in medio eorum.* De Spiritu adaeque sancto quod adsit ubique, dicit Propheta ex persona Dei:
Ezech. 36. 27. *Ego in vobis, & Spiritus meus stat in medio vestrum.*
Sap. 1. 7. Et Salomon ait: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Item David dicit:
Psalm. 138. 7. & seq. *Quo ibo à Spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in * infernum ades: si sumsero * pennas meas in directum, & habitavero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & continebit me dextera tua.*
* Colb. 1. ad n. 129.

XVI. Habitat Deus in sanctis suis secundum promissionem qua dixerat: *Habitabo in illis.* Quod vero Dominus Jesus dicit in Evangelio: *Manete in me & ego in vobis?* probat hoc Paulus dicens: *An nescitis quia Jesus Christus est in vobis?* 2. Cor. 6. 16.
Hoc autem totum in Spiritus habitatione adimpletur, sicut memorat Johannes: *Ex hoc*, inquit, *scimus quia in nobis est, quia de Spiritu suo dedit nobis.* Joan. 15. 4. 2. Cor. 13. 5. 1. Joan. 4. 13.
Similiter & Paulus: *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* 1. Cor. 3. 16.
Et iterum dicit: *Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* 1. Cor. 6. 20.
Quem Deum? utique Spiritum-sanctum *, cujus templum esse videmur. n. 130.

XVII. Nam quod arguat Pater, arguat Filius, arguat Spiritus-sanctus ita probandum est. In psalmo quadragesimo nono legitur: *Peccatori autem dicit Deus: Quare tu enarras justitiam meam, & assumis testamentum meum per os tuum?* Psal. 49. 16. Ibid. 21.
Et infrà: *Arguam te, & statuam contra * faciem tuam.* * Laud. ante.
David similiter orans dicit ad Christum: *Domine ne in ira tua arguas me*: Psal. 6. 2.
quia ipse venturus est arguere omnem carnem. Quid vero de Spiritu-sancto Salvator in Evangelio dicit? *Cum venerit*, inquit, *Paraclitus, ille arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.* Joan. 16. 8.
Hoc praevidens David clamabat ad Dominum. *Quo ibo à Spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam?* Psalm. 138. 7.

XVIII. Nam & quod bonus sit Pater, bonus Filius, bonus Spiritus-sanctus, sic probatur. Dicit Propheta: *Bonus es tu, Domine, & in bonitate tua doce me justificationes tuas.* Psal. 118. 68.
De se autem ipse Unigenitus: *Ego sum pastor bonus.* Joan. 10. 11.
De Spiritu aeque sancto David in psalmo dicit ad Dominum: *Spiritus-tuus bonus deducet me in terram * rectam.* Psalm. 142. 11. * Laud. viâ.

XIX. Quis autem dignitatem illam Spiritus-sancti possit tacere? Antiqui enim Prophetae clamabant: *Haec dicit Dominus.* Hanc vocem Christus adveniens in suam

VICTORIS VITENSIS LIB. III.

suum personam revocavit, dicens: *Ego autem dico vobis*. Novi autem Prophetæ quid * clamabant? sicut propheta Agabus in actibus Apostolorum: *Hæc dicit Spiritus-sanctus*. Et Paulus ad Timotheum: *Spiritus*, inquit, *manifeste dicit*. Quæ vox omnino demonstrat indifferentiam Trinitatis. Et Paulus quidem dicit se à Deo Patre & Christo vocatum fuisse & missum: *Paulus*, inquit Apostolus, *non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum-Christum, & * Deum Patrem*. In actibus autem Apostolorum legitur quod à Spiritu-sancto sit segregatus & missus. Sic enim scriptum est: *Hæc dicit Spiritus-sanctus: Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus quo vocavi eos*. Et paulo post: *Ipsi*, inquit, *missi ab Spiritu-sancto descenderunt Seleuciam*. Item in eodem libro: *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus-sanctus constituit episcopos*.

Matt. 5. 22.
* al. qui.
Act. 21. 11.
1. Tim. 4. 1.
Gal. 1. 1.
* Laud. ad.
Act. 13. 2.
Ibid. 4.
Ibid. 20. 28.

Paracliti nomen commune.

3. XX. Ne quis autem Spiritum-sanctum, quia paraclitus dictus est, contemtibile aliquid existimet. Paraclitus enim advocatus est, vel potius consolator secundum latinam linguam, quæ appellatio etiam Filio Dei communis est, sicut dicit Johannes: *Hæc*, inquit, *scribo vobis ut non peccetis; sed & si quis peccaverit, Paraclitum * habemus apud Patrem Jesum-Christum justum*. Nam & ipse Dominus cum dicit ad Apostolos, *Alterum Paraclitum mittet vobis Pater*, sine dubio cum dicit *alterum Paraclitum*, se quoque Paraclitum manifestat. Sed neque à Patre hoc nomen Paracliti alienum est. Beneficentiæ enim nomen est, non naturæ. Denique ad Corinthios Paulus ita scribit: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu-Christi, Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis, qui nos consolatur*. Et cum consolator dicitur Pater, consolator dicitur Filius, consolator etiam Spiritus-sanctus, una tamen nobis consolatio à Trinitate præstatur; sicut & una remissio peccatorum, Apostolo affirmante: *Abluti*, inquit, *estis & justificati, & sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu-Christi, & in Spiritu Dei nostri*. Possemus plura adhuc de divinis Scripturis proferre testimonia, quæ juxta baptismi * sacramentum Trinitatem unius gloriæ, operationis ac potentiæ manifestant: sed quia ex his plenus est sapientium intellectus, multa præterivimus studio brevitatis.

1. Joan. 2. 1.
n. 131.
Joan. 14. 16.
2. Cor. 1. 3. 4.

VICTORIS VITENSIS LIB. III.

1. Cor. 6. 11.
n. 132.

XXI. Faciamus ergo recapitulationem dictorum nostrorum. Si de Patre procedit Spiritus-sanctus, si liberat, si Dominus est & sanctificat, si creat cum Patre & Filio & vivificat, si præscientiam habet cum Patre & Filio, si ubique est & implet omnia, si habitat in electis, si arguit mundum, si judicat, si bonus & rectus est, si de eo clamatur, *Hæc dicit Spiritus-sanctus*; si Prophetas constituit, si Apostolos mittit, si episcopos præficit, si consolator est, si cuncta dispensat prout vult, si abluit & justificat, si tentatores suos interficit; si is qui eum blasphemaverit non habet remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro, quod utique Deo proprium est. Hæc cum ita sint, cur de eo dubitatur, quod Deus sit *, cum eum operum magnitudo quod est ipse manifestet? Non utique alienus est à Patris & Filii majestate, qui non est ab operum virtute alienus. Frustra illi nomen divinitatis negatur, cujus potestas non potest abnegari. Frustra prohibeor eum cum Patre & Filio venerari, quem exigor cum Patre & Filio confiteri. Si ille mihi cum Patre & Filio confert remissionem peccatorum, confert sanctificationem & vitam perpetuam, ingratus sum nimis & impiissimus, si ei cum Patre & Filio non refero gloriam,

n. 133.

riam, aut si non est cum Patre colendus & Filio, ergo nec confitendus est in baptismo. Si autem omnimodo confitendus est secundum dictum Domini, & traditionem Apostolorum, ne semiplena sit fides, quis me poterit ab ejus cultu prohibere? In quem enim credere jubeor, ei etiam debeo supplicare. Adorabo ergo Patrem, adorabo & Filium, adorabo & Spiritum-sanctum, una eademque veneratione. Quod si quis durum hoc putat, audiat quomodo David ad culturam Dei
Psal. 98. 5. fideles hortatur: *Adorate*, inquit, *scabellum pedum ejus*. Si religionis est adorare scabellum pedum ejus, quanto magis religiosum si ejus Spiritus adoretur? Ille utique Spiritus, quem beatus Petius in tanta sublimitate prædi-
1. Pet. 1. 12. cavit, dicens: *Spiritu sancto misso de cælis, in quem concupiscunt Angeli prospicere*. Si angeli eum cupiunt aspicere, quanto magis nos homines mortales eum despicere * non debemus, ne forte
n. 134. & nobis dicatur, sicut dictum est
Act. 7. 51. ad Judæos: *Vos semper Spiritui-sancto restitistis, sicut & patres vestri*.

XXII. Quod si hæc tanta & talia non inclinant animum ad venerandum Spiritum-sanctum, accipite adhuc aliquid fortius. Sic enim Paulus instruit prophetas Ecclesiæ, in quibus utique & per quos Spiritus-sanctus loque-
1. Cor. 14. 24. 25. batur: *Si*, inquit, *omnes prophetaverint, intret autem aliquis infidelis, aut idicta, convincitur ab omnibus, examinatur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus manifesta*
* al. sunt. *fiunt *: & tunc cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quia vere Deus in vobis est*. Et utique in eis Spiritus-sanctus est, qui prophetant. Si ergo infideles cadunt in faciem, & adorant Spiritum-sanctum perterriti, & confitentur in-
* Lor. victi. viti *: quanto magis fidelibus expedit, ut voluntarie & ex affectu adorent Spiritum-sanctum? Adoratur autem Spiritus-sanctus, non quasi separatim more gentilium, sicut nec Filius separatim adoratur, quia in dextera Patris est; sed * cum adoramus Patrem, n. 135.
credimus nos & Filium & Spiritum-sanctum adorare: quia & cum Filium invocamus, Patrem nos credimus invocare, & cum Patrem rogamus, à Filio nos exaudiri confidimus, sicut ipse Dominus dixit: *Quidquid petieritis* Joan. 14. 13.
Patrem in nomine meo, ego faciam, ut honorificetur Pater in Filio. Et si Spiritus-sanctus adoratur, ille utique adoratur, cujus est Spiritus. Illud autem nullus ignorat, quia divinæ majestati nec addi quidquam, nec minui humanis supplicationibus potest: sed * unusquisque secundum pro- * Lor. sic.
positum voluntatis suæ, aut gloriam sibi adquirit fideliter venerando, aut confusionem perpetuam pertinaciter resistendo. Certum est enim, quia superbia & contemtio * damnat, honorifi- n. 136.
centia vero fructum devotionis exspectat. Quare autem fideles non honorificent integre Trinitatem, ad quam se pertinere confidunt? cujus nomine se renatos, cujus servos se nominari gloriantur? Nam sicut à nomine * Dei * al. ad nomen.
Patris, homines Dei appellantur, ut Helias homo Dei dictus est, ut Moyses homo Dei appellatus est; sic à Christo Christiani nuncupamur, sic etiam à Spiritu spiritales appellamur. Si igitur vocetur quis homo Dei, & non sit Christianus, nihil est; qui si Christianus vocetur, & non fuerit spiritalis, nec sibi satis de salute confidat.

XXIII. Sit ergo nobis secundum salutaris baptismi confessionem fides integra Trinitatis, sit una devotio pietatis: nec more gentilium potestatum diversitates opinemur, aut creaturam quantum ad deitatem in Trinitate suspicemur. Sed nec Judæorum scandalo moveamur, qui Filium Dei ne-

VICTORIS VITENSIS LIB. IV. negant, qui Spiritum-sanctum non adorant: sed potius perfectam Trinitatem adorantes & magnificantes, sicut in mysteriis * ore nostro dicimus, ita conscientia teneamus, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth*. Ter dicentes *Sanctus*, unam omnipotentiam confitemur, quia una est religio, una glorificatio Trinitatis, ut audiamus ab Apostolo, sicut audierunt Corinthii: *Gratia Domini nostri Jesu-Christi, & dilectio Dei, & communicatio Spiritus-sancti cum omnibus vobis*. Hæc est fides nostra,

n. 137.

2. Cor. 13. 13.

evangelicis & apostolicis traditionibus atque auctoritate firmata *, & omnium quæ in mundo sunt catholicarum ecclesiarum societate fundata, in qua nos per gratiam Dei omnipotentis permanere usq; ad finem vitæ hujus confidimus & speramus. VICTORIS VITENSIS LIB. IV.

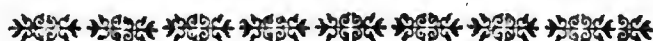
n. 138.

Explicit libellus directus sub die XII. * Kalendarum Majarum per JANUARIUM Zattarensem *, VILLATICUM à Casis-Medianis episcopos Numidiæ, & BONIFACIUM Foratianensem, & BONIFACIUM Gratianensem * episcopos provinciæ Byzacenæ.

* al. XVII.

n. 139.

n. 140.

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De persecutione Vandalica.

LIBER QUARTUS.

Hunerici sævitia in episcopos catholicos.

* al. cumque.

I. QUI cum * noster libellus legeretur, oblatum veritatis lumen nequaquam sufferre cæcis oculis potuerunt insanientes, vocibus infrementes, graviterque ferentes, quare nos nomine nostro Catholicos diximus. Statimque mentientes suggerunt Regi de nobis, eo quod strepitum fecerimus, audientiam fugientes. qui eadem hora accensus & credens mendacio, festinavit facere quod volebat. Etjam conscriptum decretum habens, & occulte cum eodem decreto per diversas provincias suos homines dirigens, episcopis Carthagine positis, una die universæ Africæ ecclesias clausit, universamque substantiam Episcoporum & ecclesiarum suis Episcopis munere condonavit. Nesciens quoque quid loqueretur, neque de quibus affirmabat, legem quam dudum Christiani imperatores nostri contra eos & contra alios hæreticos pro honorificentia Ecclesiæ catholicæ dederant, adversum nos illi proponere non erubuerunt, addentes multa de suis, sicut placuit tyrannicæ potestati. Hæc est enim series datæ & propositæ legis.

Arianorũ calumniæ.

EDICTUM HUNERICI Regis adversus Catholicos.

REX HUNERIX Vandalorum & Alanorum, universis populis nostro regno subjectis.

II. TRIUMPHALIS majestatis & regiæ probatur esse

Victoris Vitensis Lib. IV. eſſe virtutis, mala in auctores conſilia retorquere. Quiſquis enim aliquid pravitatis invenerit, ſibi imputet quod incurrit. In qua re nutum divini judicii clementia noſtra ſecuta eſt, quod quibuſque perſonis, prout eorum facta meruerint, ſeu bona, ſeu
n. 141. forte talibus contraria *, dum facit expendi, ſimul etiam prevenit compenſari. Itaque his provocantibus qui contra præceptionem inclytæ recordationis patris noſtri, vel manſuetudinis noſtræ crediderint eſſe renitendum, cenſuram ſeveritatis aſſumimus. Auctoritatibus enim cunctis populis fecimus innoteſci, ut in ſortibus Vandalorum nullos conventus Omouſiani ſacerdotes aſſumerent, nec aliquid myſteriorum, quæ magis polluunt, ſibimet vindicarent: quod cum videremus eſſe neglectum, & plurimos eſſe repertos, dicentes ſe integram fidei regulam retinere, poſtmodum univerſos conſtat fuiſſe commonitos, ſpatio temporis prærogato menſium novem, novæque contentionis *, (ſi quid
n. 142. ad eorum propoſita poſſet aptari) ut ad Kalendas Februarias anni octavi regni noſtri, ſine metu aliquo convenirent. Qui dum huc ad Carthaginenſem confluerent civitatem, poſt moram temporis præſtituti, aliam quoque dilationem aliquantorum dierum dediſſe cognoſcimur. Et dum ſe conflictui paratos adſtruerent, primo die à venerabilibus Epiſcopis noſtris eis videtur eſſe propoſitum, ut ὁμοούσιον, ſicut nioniti erant, ex divinis Scripturis proprie approbarent: aut certe quod à mille
n. 143. & quot excurrunt *, Pontificibus de toto orbe in Ariminenſi concilio, vel apud Seleuciam amputatum eſt, prædamnarent. Quod nequaquam facere voluerunt, univerſa ad ſeditionem per
n. 144. ſe concitato populo * revocantes. Quin immo & ſecunda die, dum eis mandaremus ut de eadem fide, ſicuti propoſitum fuerat, reſponderent: hoc videntur * aſſumſiſſe ad temeritatem tranſactam, ut ſeditione, & clamoribus omnia perturbantes, ad conflictum facerent minime perveniri, — Victoris Vitensis Lib. IV. n. 145.

Quibus * provocantibus, ſtatuimus ut eorum eccleſiæ clauderentur, hac illis conditione præſcripta, ut tamdiu eſſent clauſæ, quandiu nollent * ad conflictum propoſitum pervenire. Quod ea obſtinatione facere voluerunt, quam pravis videntur aſſumſiſſe conſiliis. Adeo in hos eſt neceſſarium ac juſtiſſimum retorquere, quod ipſarum legum continentia demonſtratur, quas inductis ſecum in errorem imperatoribus diverſorum * temporum tunc contigit promulgari. Quarum illud videtur tenere conceptio, ut nulla exceptis inſtitutionis ſuæ Antiſtitibus eccleſia pateret: nulli liceret alii aut convictus agere, aut exercere conventus: nec eccleſias aut in urbibus, aut in quibuſdam parviſſimis locis, penitus obtinere neque conſtruere: ſed præſumta fiſci juribus jungerentur: ſed etiam & eorum patrimonia, eccleſiis ſuæ fidei ſociata, ſuis Antiſtitibus provenirent, nec commeandi * ad quæcumque loca talibus licentia pateret: ſed exorres omnibus urbibus redderentur & locis: nec baptiſmatis haberent omnino aliquam facultatem, aut forte de religione diſputandi; & nullam ordinandi haberent licentiam, ſive epiſcopos, ſive præsbyteros, vel alios, quos ad clerum pertinere contingeret, propoſita ſeveritate vindictæ, ut tam hi qui ſe paterentur hujuſmodi honores accipere, quam etiam ipſi ordinatores denis libris auri ſinguli multarentur, eo adjecto, ut nullus eis locus eſſet vel auditus ſupplicandi, ſed etiam ſi qua * ſpecialia meruiſſent, minime prævalerent: & ſi in hac pernicie perdurarent, de proprio ſolo ablati in exſilium ſub

Right margin notes: n. 145. — * al. mallent. — n. 147. Hunericus Imp. edictis abutitur. — n. 148. — n. 149.

VICTORIS VITENSIS LIB. IV.

sub persecutione * idonea mitterentur. In populos quoque prætati Imperatores similiter sævientes, quod eis nec donandi libertas, nec testandi, aut capiendi, vel ab aliis relictum penitus jusesset *: non fideicommissi nomine, non legati, non donationibus, aut relictione, quæ mortis causa appellatur, vel quolibet codicillo, allisve forsitan scripturis, ita ut etiam qui in suis palatiis militarent, condemnationi gravissimæ pro dignitatis merito facerent subjectos, ut omni honoris privilegio exspoliati infamiam incurrerent, & publico crimini hujusmodi personæ se cognoscerent esse subjectas; Officialibus etiam judicum diversorum tricena argenti pondo pœna proposita: quam si quinque vicibus in errore perdurantibus contigisset inferre, tum demum tales convicti, atque subjugati verberibus, in exsilium mitterentur. Deinde codices universos sacerdotum, quos persequebantur, præceperant ignibus tradi. Quod de libris hujusmodi, quibus sibi nominis illius errorem persuasit iniquitas, præcipimus faciendum. Hæc enim, ut dictum est, pro singulis quibusque personis illi observanda præceperant, ut illustres * singulatim auri pondo quinquagena darent, Spectabiles auri pondo quadragena, Senatores auri pondo tricena, populares auri pondo vicena, Sacerdotes auri pondo tricena, decuriones auri pondo quina *: negotiatores auri pondo quina: plebeii auri pondo quina. circumcelliones argenti * pondo dena. Et si qui forte in hac pernicie permanerent, confiscatis omnibus rebus suis, exsilio multarentur. Ordines autem civitatum, sed & procuratores & conductores possessionum tali pœna jubebantur affligere, ut si forte tales celare deligerent, & minime publicassent, & retentos * judicio non facerent præsentari, ipsi tenerentur ad pœnam; conductoribus etiam regalium prædiorum hac multa proposita, ut quantum domui regiæ inferrent, tantum etiam fisco, pœnæ nomine, cogerentur exsolvere. Id generaliter in omnibus conductoribus vel possessoribus, qui in eadem superstitione crediderint perdurandum, constituerunt observari. De judicibus etiam, qui huic rei instantissime non imminebant, pœna proscriptionis, & sanguinis supplicio punirentur. Sed & de primatibus officiorum tres numero punirentur, aliis viginti librarum auri condemnatione multandis.

Quare his necesse est constitutionibus obligari Omousianos omnes, quos hujusmodi malæ * persuasionis constat tenuisse & tenere materiam. Quos ab omnibus supra dictis abstinere decernimus, in prosecutionem venturis per ordines cunctarum urbium; sed etiam judices qui superioribus neglectis dira supplicia diversis non intulisse monstrantur. Omnes ergo supra dictæ fidei [illegible] erroribus implicatos, quæ cuncto prædamnata est concilio tantorum numero sacerdotum, universis rebus prædictis, & contractibus præcipimus abstinere; quod nihil sibi noverint esse permissum; sed universos similis pœna maneat & adstringat, si ad veram religionem, quam veneramur & colimus, intra diem Kalendarum Juniarum anni octavi regni nostri, conversi non fuerint. Diem autem præstitutum ideo pietas nostra constituit, ut prædamnantibus errorem indulgentia non negetur, & obstinatos animos supplicia digna coerceant. Qui autem in eodem errore permanserint, seu domus nostræ occupati militia, seu forsitan diversis titulis necessitatibusque præposi-

*al. professione.

*al. subjaceret.

n. 152.

*al. tet q. ira.

n. 151.

*al. ar- tentos.

n. 152.

Pœnæ in Catholicos.

ti, pro gradibus suis descriptas superius multarum illationes cogantur excipere, nihil valituris quæ forsitan per subreptionem quemquam talium contigit promereri. In privatas etiam, vel cujuscumque gradus & loci personas hoc nostra promulgatio præcepit observandum, quod circa tales supradictis legibus videbatur expressum, ut pœnis congruis subderentur. Judices autem provinciarum quod statutum est negligentes exsequi, superiori pœna, quæ talibus est præscripta, constituimus obligandos.

Veris autem majestatis divinæ cultoribus, id est sacerdotibus nostris, ecclesias universas, vel totius cleri nominis supradicti quibuscumque terris & regionibus constitutas, quæ, propitia divinitate, imperii nostri regimine possidentur, una cum rebus quæ ad easdem pertinent, hoc decreto statuimus debere proficere; non dubitantes plus alimoniæ inopum proficere, quod sacrosanctis pontificibus juste collatum

n. 153. est *. Hanc ergo legem, e fonte justitiæ profluentem, cunctis præcipimus innotescere, quatinus nullus sibi ignotum esse quod præceptum est, possit obtendere. Optamus vos bene valere. Data sub die VI. Kalendas Mar-

n. 154. tias, Carthagine *.

III. Post hæc edicta feralia veneno toxicato transversa *,

n. 155. jubet cunctos Episcopos qui Carthagine fuerant congregati, quorum jam ecclesias, domos & substantiam ceperat, in hospitiis quibus erant exspoliari, & exspoliatos foras muros propelli. Non animal, non servus, non mutanda quæ ferebant vestimenta penitus dimittuntur. Addens adhuc, ut nullus quempiam illorum hospitio reciperet, aut alimoniam præstaret. Qui autem hoc miserationis causa facere tentasset, cum universa domo sua incendio cremaretur. Sapienter tunc etiam projecti Episcopi fecerunt, ut, licet mendicantes, exinde non abirent: quia si recederent, non tantum violenter omnino * revocarentur, sed & n. 156.

Sævitia in Episc. catholicos.

mentirentur eos, sicut mentiti sunt, fugisse conflictum: maxime quia ubi reverterentur, jam nequaquam fuerat ecclesiis substantia, vel domibus occupatis. Dum ergo gementes in circuitu murorum nudo sub aere jacerent, factum est ut Rex impius ad piscinas exisset, cui universi occurrere maluerunt, dicentes: Ut quid taliter affligimur? pro quibus malis forte commissis ista perpetimur? Si ad disputationem congregari sumus, quare exspoliamur, quare traducimur, quare differimur, & sine ecclesiis & domibus nostris foras civitatem fame & nuditate laborantes, mediis stercoribus volutamur? Quos ille torvis oculis respiciens, priusquam suggestionem eorum audisset, jussit super eos cum sessoribus equos dimitti, ut tali violentia possent non solum conteri, verum etiam enecari. Quorum tunc multi contriti sunt, & præcipue senes & infirmi.

IV. Tunc deinde jubentur ad quemdam locum, qui dicitur Ædes memoriæ, illi viri Dei occurrere, fraudem sibi nescientes aptatam. Ubi cum venissent, charta eis ostenditur involuta, diciturque illis ista subtilitate serpentis: Dominus noster rex Hunericus, licet doleat quod fueritis contemtores, & adhuc ejus voluntati obedire tardetis, ut ejus efficiamini religionis, cujus est ipse, nunc tamen bonum de vobis cogitavit. Si juraveritis ita ut quod ista charta continet faciatis, dimittet vos ecclesiis & domibus vestris. Ad quod universi Episcopi responderunt: Semper dicimus, & diximus, & dicturi sumus: CHRISTIANI sumus,

Dolo circumveniuntur.

mus, Episcopi sumus, Apostolicam fidem unam & veram tenemus. Factoque post confessionem fidei silentio modico, illi qui à Rege fuerant destinati festinabant extorquere Episcopis sacramentum. Tunc beati viri HORTULANUS & FLORENTIANUS * episcopi pro omnibus & cum omnibus dixerunt: Numquid animalia nos irrationabilia sumus, ut nescientes quid charta contineat, facile aut temere juremus? Acceleraverunt quoque illi à Rege destinati scripturæ eis propalare tenorem, qui hujusmodi sermonibus fuerat coloratus. Sic enim calumniosa series continebat: Jurate, si post obitum domini nostri Regis, ejus filium Hilderich desideretis esse regem, vel si nullus vestrum ad regiones transmarinas epistolas diriget: quia si sacramentum hujus rei dederitis, restituet vos ecclesiis vestris. Cogitavit tunc multorum pia simplicitas, etiam contra prohibitionem divinam, sacramentum dare, ne Dei populus in posterum diceret, quod vitio Sacerdotum, qui jurare noluerunt, non fuerint ecclesiæ restitutæ. Alii quoque astutiores Episcopi, sentientes dolum fraudis, nequaquam jurare voluerunt, dicentes prohibitum fuisse evangelica auctoritate, ipso Domino dicente; *Non jurabitis in toto*. Quibus ministri Regis: Secedant in parte, inquiunt, qui jurare disponunt. Qui cum secederent, notariis scribentibus quid quisque diceret; & de qua civitate fuisset exceptum est. Similiter factum est & de illis, qui minime juraverunt. Statimque pars utraque custodiæ mancipatur.

Matth. 5. 34.

V. Postmodum vero fraus quæ celabatur apparuit. Jurantibus itaque dictum est: Quia * contra præceptum Evangelii jurare voluistis, jussit Rex, ut civitates atque ecclesias vestras numquam videatis, sed relegati, colonatus jure ad excolendum agros accipiatis: ita tamen ut non psallatis, neque oretis, aut ad legendum codicem in manibus geratis: non baptizetis, neque ordinetis, aut aliquem reconciliare præsumatis. Similiter non jurantibus, ajunt: Quia regnum filii domini nostri non optatis, idcirco jurare noluistis. Ob quam causam jussi estis in Corsicanam insulam relegari, ut ligna profutura navibus dominicis incidatis *.

n. 158.

In exsilii truduntur.

n. 169.

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De persecutione Vandalica.

LIBER QUINTUS.

Persecutio generalis Hunerici adversus omnes orthodoxos.

n. 150. Persecutio generalis.

I. ADDIDIT itaque bestia * illa, sanguinem sitiens innocentum, Episcopis necdum adhuc in exsilium directis, per universas Africanæ terræ provincias, uno tempore tortores crudelissimos destinare, ut nulla remansisset domus & locus, ubi non fuisset ejulatus * & luctus, ut nulli ætati, nulli parceretur sexui, nisi illis qui eorum succumberent voluntati. Hos fustibus, illos suspendio, alios ignibus concremabant. Mulieres vero & præcipue nobiles, contra jura naturæ, nudas omnino in facie publica cruciabant. Ex quibus unam nostram DIONYSIAM cursim ac breviter nominabo. Cum viderent eam non solum audacem esse, sed etiam matronis ceteris pulcriorem, ipsam primo nisi sunt fustibus exspoliatam appetere. Quæ cum pateretur *, diceretque de Domino suo secura: Qualiter libet cruciate, verecunda tamen membra nolite nudare. amplius illi magis furentes, celsiori loco vestimentis exutam constituunt, spectaculum eam omnibus facientes. Quæ inter ictus virgarum, dum rivuli sanguinis toto jam corpore fluitarent, libera voce dicebat: Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa laus mea est. & quia erat Scripturarum divinarum scientia plena, aptatis artara pœnis, & ipsa jam martyr, alios ad martyrium confortabat. Quæ suo sancto exemplo pæne universam suam patriam liberavit. Quæ cum suum unicum filium, admodum adhuc teneræ ætatis & delicatum, timore pœnarum formidolosum conspiceret, verberans eum nutibus oculorum, & increpans auctoritate materna, ita confortavit, ut matre multo fortior redderetur. Cui inter crudelia verbera constituto ita dicebat: Memento fili mi, quia in nomine Trinitatis in matre Ecclesia catholica baptizati sumus. Non perdamus indumentum nostræ salutis, ne veniens invitator vestem non inveniat nuptialem, & dicat ministris: *Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, & stridor dentium.* Illa, fili, pœna timenda est, quæ numquam finitur: illa desideranda vita, quæ semper habetur. Talibus itaque filium solidans verbis, velociter Martyrem fecit. Venerabilis vero adolescens, MAJORICUS nomine, in certamine confessionis spiritum reddens, cursum palmiferum consummavit; amplexansque illa hostiam suam, quantis potuit vocibus

*al. ululatus.

Dionysiæ confessio.

n. 161.

Filium in pœnis confortat.

Matth. 22. 13.

Qui Martyr obiit.

cibus Domino gratias agens, ad gaudium spei futuræ, in sua domo maluit sepelire; ut quotiens super sepulcrum ejus Trinitati preces effundit, alienam se à filio numquam esse confidat. Quanti igitur per eam in illa civitate, ut præfati sumus, adquisiti sint Deo, longum est enarrare. Nam & ejus germana, nomine DATIVA, atque LEONTIA filia sancti GERMANI * episcopi, cognatusque Dativæ, venerabilis EMILIUS medicus, religiosus quoque TERTIUS Trinitatis confessione præclarus, vel Sibidensis BONIFACIUS quanta pertulerint, qualibusque cruciatibus eviscerátæ, vel eviscerati sint, qui valet ex ordine dicat.

Et alii.

n. 162.

n. 163. Servi passio.

II. SERVUS * quoque Tuburbitanæ civitatis majoris, generosus & nobilis vir, pro Christo quas pertulit quis explicet pœnas? Qui post cædes innumerabilium fustium, trochleis frequentibus elevatus, dum tota * præ urbe penderet, hunc in sublime tollentes, ictu celeri dimissis iterum funibus cannabinis, super silices platearum pondere corporis veniens, ut lapis super lapides corruebat. Sed & sæpius tractum, & lapidibus acutissimis defricatum, & * cutibus separatis, pelles corporis lateribus dorsoque videres & ventri * pendere. Ille jam temporibus Geiserici non valde dissimilia pertulerat, ne amici cujusdam sui secreta nudaret: quanto magis nunc, ut suæ * fidei sacramenta muniret? Et si homini gratis fideliter exhibuit fidem, quantum debuit illi, qui redditurus est pro fide mercedem?

n. 164.

* al. ut.

* al. ventre.

* al. sua.

III. In civitate vero Culusitana * non valeo quæ gesta sunt nuntiare, quia & ipsam quantitatem Martyrum vel etiam Confessorum impossibile est homini supputare. Ubi quædam matrona, auctrix sui nominis VICTORIA, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, a marito jam perdito filiis præsentibus taliter rogabatur: Quid pateris conjunx? Si me despicis, vel horum miserere quos genuisti impia parvulorum? quare oblivisceris uteri tui, & pro nihilo ducis quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera conjugalis amoris? ubi societatis vincula; quæ inter nos dudum honestatis jure tabulæ conscriptæ fecerunt? Respice, quæso, filios ac maritum, & regiæ jussionis implere festina præceptum, ut & imminentia adhuc tormenta lucreris, simul & mihi doneris & liberis nostris. Sed illa nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandimenta, affectum * multo altius elevans à terra, mundum cum suis desideriis contemnebat. Quam cum jam continuatione suspendii avulsis humeris, etiam qui cruciabant conspicerent mortuam, deposuerunt prorsus omni parte exanimatam. quæ postea retulit, quamdam sibi virginem adstitisse, atque tetigisse membra singula, & ilico fuisse sanatam.

n. 165.

Victoriæ fortitudo.

n. 66.

IV. Qualiter autem Adrumetinæ civitatis civem VICTORIANUM, tunc proconsulem * Carthaginis, prædicem, nescio, deficientibus verbis. Quo in Africæ partibus nullus ditior fuit, qui etiam apud impium regem pro rebus semper sibi commissis fidelissimus habebatur. Mandatur ei à Rege familiariter, diciturque quod cum habiturus esset præ omnibus domesticum *, si ejus præcepto facilem commodasset assensum. Sed ille vir Dei missis ad se tale dedit cum fiducia magna responsum: Securus ego sum de Christo Deo & Domino meo. Hæc Regi dicatis: Subrigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum. Si consensero *, frustra sum in Ecclesia catholica baptizatus. Nam si hæc præsens vita sola fuisset,

n. 167. Victoriani martyr. fides.

n. 168.

n. 169. & aliam, quæ vere est, non speraremus æternam, nec ita facerem * ut ad modicum atque temporaliter gloriarer, & ingratus exsisterem ei, qui suam fidem mihi contulit, Creatori *. Ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum, & quantis eum afflixit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit.

* al. crediteri.

n. 170. V. Apud Tambaiensem * quoque civitatem gesta quis queat certamina Martyrum explicare? Ubi duo germani fratres Aquisregensis civitatis, sibi securi de

Fratres duo Confessores.

n. 171. Domino invicem juraverunt *, ut rogarent tortores, ut una pœna parique supplicio torquerentur. Et dum primo suspendio, molibus lapidum pedibus alligatis, tota die penderent, unus illorum petivit se deponi, & sibi inducias dari. Cui frater alius, metuens ne fidem negaret, de suspendio clamabat: Noli, noli frater; non ita juravimus Christo. Accusabo te, cum ante thronum ejus terribilem venerimus: quia super corpus ejus & sanguinem juravimus, ut pro eo invicem * patiamur. Ista dicens & alia multa, confortavit germanum ad prælium passionis, qui clamans ingenti voce dicebat: Adigete * suppliciis quibus voltis, & pœnis Christianos artate crudelibus. quod frater meus facturus est, hoc ego etiam ago. Quantis jam laminis ignitis adusti sunt, qualibus ungulis exarati, quibus cruciatibus torti, res ipsa docet, quod eos ipsi tortores à sua facie projecerunt, dicentes: Istos imitatur universus populus, ut nullus ad nostram religionem penitus convertatur; & præcipue quia nulli livores, nulla pœnarum vestigia in eis penitus videbantur.

* Lat. simul.

* al. adicite.

n. 172. VI. In Typasensi * vero quod gestum est Mauritaniæ majoris civitate ad laudem Dei insinuare festinemus. Dum suæ civitati Arianum episcopum ex notario Cyrilæ * ad perdendas animas ordinatum vidissent, omnis simul civitas evectione navali de proximo ad Hispaniam confugit, relictis paucissimis qui aditum non invenerant navigandi. Quos Arianorum Episcopus primo blandimentis, postea minis compellere cœpit, ut eos faceret Arianos. Sed fortes in Domino permanentes, non solum suadentis insaniam irriserunt; verum etiam publice mysteria divina in domo una congregati celebrare cœperunt. Quod ille cognoscens, relationem occulte Carthaginem adversus eos direxit. Quæ cum Regi innotuisset, Comitem quemdam cum iracundia dirigens, præcepit ut in medio foro, congregata illuc omni provincia, linguas eis & manus dexteras radicitus abscidisset. Quod cum factum fuisset, Spiritu sancto præstante, ita locuti sunt & loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, & ibi reperiet unum de illis, subdiaconem REPARATUM, sermones politos sine ulla offensio ne loquentem *. Ob quam causam venerabilis nimium in palatio Zenonis imperatoris habetur, & præcipue Regina mira eum reverentia veneratur.

Mira fides Typasensium.

n. 173.

Ingens miraculum.

n. 174.

VII. Sed quis congruo sermone possit exsequi aut coacervare diversitates pœnarum, quas ex jussu Regis sui, etiam ipsi Vandali in suos homines exercuerunt? In ipsa quoque quæ gesta sunt Carthagine, si nitatur scriptor singillatim adstruere, etiam sine ornatu sermonis, nec ipsa nomina tormentorum poterit edicere. Quæ res hodieque * posita in promtu demonstrat. Alios sine manibus, alios sine oculis, alios absque pedibus, alios truncos naribus auribusque intendas,

Vandali in suos sæviunt.

n. 175.

das, aliosque vldeas nimio suspendio spatulis * evulsis, caput, quod eminere solebat, in medio scapularum fuisse demersum, dum jugiter in altis ædibus * suspendio cruciantes, impulsione * manuum funibus agitatis, per vacuum aerem huc atque illuc faciebant vagari pendentes. Qui nonnumquam disruptis funibus de illa altitudine suspensionis, ictu valido corruentes, plurimi arcem cerebri cum oculis amiserunt: alii confractis ossibus spiritum continuo reddiderunt, alii post paulum exhalaverunt. Sed qui

n. 176. hoc fabulosum putat, Uranium * Zenonis legatum interroget, in cujus præsentia præcipue gesta sunt; illa scilicet causa, quia veniens Carthaginem sese pro defensione ecclesiarum catholicarum venisse jactabat, Et ut illi ostenderet Tyrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores & crudeliores statuit, in quibus Legatis moris est, ascendendo ad palatium & descendendo transire: ad opprobrium videlicet ipsius reipublicæ, & nostri jam deficientis temporis fæcem.

* al. scapulis.
* al. sedibus.

VIII. Tunc igitur & quædam uxor cujusdam cellaritæ Regis,

n. 177. nomine DAGILA *, quæ temporibus Geiserici multoties jam confessor exstiterat, matrona nobilis ac delicata, flagellis & fustibus omnino debilitata, exsilio arido & invio relegatur, ubi nulius hominum forte consolationis gratia veniendi haberet accessum, relinquens cum gaudio domum, maritum simul & filios *. Cui postea oblatum esse dicitur, ut in mitiorem eremum translata, frueretur, si vellet, solatio sociorum. Illa vero ingens sibi adesse credens gaudium, ubi nullus humanus esset consolantis affectus, ne fieret supplicavit.

Matronæ exulantis constantia.

* al. filium.

IX. Tunc etiam Eugenio pastore jam in exsilio constituto, universus clerus ecclesiæ Carthaginis cæde inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius *. Inter quos quamplurimi erant lectores infantuli, qui gaudentes in Domino, procul exsilio crudeli truduntur. Sed libertatem tunc, n. 178.
cum media urbe cæderentur, MURITTÆ * diaconi ceteris liberiorem tacere non debeo. Fuit quidam Elpidoforus * nomine, ni- n. 179.
mium crudelis & ferus, cui fuerat delegatum membra Confessorum Christi suppliciis grassantibus laniare. Hic dudum fuerat apud nos in ecclesia Fausti baptizatus, quem venerabilis Muritta diaconus de alveo fontis susceperat generatum. Post vero dum appostataret, tantæ exstitit feritatis adversus Ecclesiam Dei, ut superior omnibus exsecutor persecutionis fuisset inventus. Quid multa? Dum primo Presbyteri suppliciis macerandi ordine citarentur, post Archidiaconum SALUTAREM, aptatur pœnis memoratus Muritta. Fuit enim secundus in officio ministrorum. Quia cum Elpidoforo sedente & fremente, honorabilis senior cœpisset extendi, priusquam exueretur *, clam forte nescientibus cunctis, illa, quibus eum suscipiens de fonte dudum texerat, n. 180.
sabana * bajulabat. Quibus ventilatis, simulque in ostentione cunctis extentis, in his verbis loqui exorsus, totam ad fletum & lacrymas commovisse dicitur civitatem. Hæc sunt linteamina, Elpidofore minister erroris, quæ te accusabunt, cum majestas venerit judicantis. custodientur diligentia mea ad testimonium tuæ perditionis, ad demergendum te in abyssum putei sulphurantis. Hæc te, infelix, immaculatum cinxerunt de fonte surgentem: hæc te, miserrime, acrius persequentur, flammantem gehennam cum cœperis possidere: quia induisti te maledictionem sicut vestimentum, scindens atque amittens veri

Cleri Carthag. certamina.

* al. Muritæ.

* Lor. cruciaretur.

Mutittæ egregium facinus.

VICTORIS VITENSIS LIB. V. baptismatis & fidei sacramentum. Quid facturus es, miser, cum servi Patris-familias ad cœnam regiam congregare cœperint invitatos? *Psal. 18. 18.* Tunc te aliquando vocatum, terribiliter indignatus exutum stola Rex conspiciens nuptiali, dicet tibi. *Amice, quomodo huc venisti vestem non habens nuptialem?* *Matth. 21. 12. & seq.* Non video quod contuli, non agnosco quod dedi. Perdidisti militiæ chlamydem, quam in tutela * virgineorum membrorum decem mensibus texui, & tendicula crucis extendens aqua mundavi, & purpura mei sanguinis decoravi. *n. 181.* Non conspicio cultum signaculi mei, characterem non video Trinitatis. Talis interesse non poterit epulis meis. Ligate eum manibus, & pedibus suis, funiculis, quia se ipse voluntarie separare voluit à Catholicis dudum fratribus suis. Ipse funes extendit continuatos in laqueum, quibus & semetipsum vinxit; & alios, ne ad illud venirent convivium, impedivit. Juxta semitam multis scandalum posuit, quem nunc cum rubore perpetuo & dedecore sempiterno de convivio meo projeci. Hæc & alia Muritta dicente, igne conscientiæ ante ignem æternum obmutescens Elpidoforus torrebatur.

X. Parantes itaque universi dorsa sua verberibus *, alacres ad exsilium pergunt. *n. 182. Clerici in exsilium trusi.* Quibus adhuc in itinere longioris viæ constitutis, destinantur, episcopis Arianorum suggerentibus, homines immisericordes, ac violenti, ut illud, quod eis forte miseratio Christiana victui contulerat profuturum, crudeliter auferretur: quando unusquisque eorum libentius forte cantabat: Nudus exivi de utero matris meæ, nudum etiam me oportet ad exsilium pergere; *Job. 1. 21.* quia Dominus novit esurientibus cibum porrigere, & in deserto vestire. Vandali namque duo sub Geiserico sæpius facti confessores, comitante matre, contemtis omnibus divitiis suis, cum eisdem Clericis ad exsilium perrexerunt. De multitudine autem pergentium Confessorum, id est ecclesiæ Carthaginis Clericorum, suggerente quodam exlectore * Theucario perdito, quos ille noverat vocales strenuos atque aptes modulis cantilenæ, designatione sua debere dicit duodecim infantulos separari, *n. 183.* quos ipse cum Catholicus esset, tunc discipulos habuit. Statim illo suggerente, sub festinatione viro dimittuntur *, & vi barbarici furoris bisdenus numerus puerorum de itinere revocatur. Segregantur corpore, non spiritu à grege Sanctorum, qui timentes præcipitium, cum suspiriis lacrymarum, ne divellerentur constringebant manibus genua sociorum, *Infantium 12. fides.* quos violentia tamen hæretica, minacibus separans gladiis, Carthaginem revocavit. Sed dum cum eis, quasi cum tali ætate, jam * blanditiis ageretur, superiores suis inventi sunt annis, & ne obdormirent in morte, lucernam sibi evangelici luminis accendetunt. ** al. perig. n. n.* Indignantur ob hoc graviter Ariani, & se superatos à pueris erubescunt. Unde accensi subdi iterum fustibus jubent, quos jam ante paucissimos dies variis verberibus dissipaverant. Imprimuntur vulneribus vulnera, & rursum pœna restaurata recrudescit. Factum est, Domino confortante, ut nec ætas minor deficeret in dolore, & * magis animus cresceret roboratus in fide quos nunc Carthago miro colit affectu, ** al. sed.* & quasi duodecim Apostolorum chorum conspicit puerorum. Una degunt, simul vescuntur, pariter psallunt, simul in Domino gloriantur. Illis diebus & duo negotiatores, FRUMENTIUS, & alius * FRUMENTIUS ejusdem urbis egregio martyrio coronati sunt. *Martyres duo.* Tunc & septem fratres, non natura sed gratia, simul in monasterio

sterio commanentes, confessionis certamine expleto, immarcessibilem pervenerunt ad coronam, id est LIBERATUS abba, BONIFACIUS diaconus SERVUS subdiaconus, RUSTICUS subdiaconus; ROGATUS monachus, SEPTIMUS * monachus, & MAXIMUS monachus.

Item 7. a. lii.

n. 185.

XI. Nam illo tempore crudelius Arianorum episcopi, presbyteri & clerici, quam Rex & Vandali, sæviebant. Nam ad persequendum ipsi cum suis clericis ubique gladiis accincti currebant; sicut quidam episcopus, inter illos ceteris crudelior, Antonius nomine; qui tam nefaria & incredibilia in nostros exercuit, ut narrari non queant. Fuit ille in quadam civitate proxima eremo, quæ Tripolitanæ provinciæ vicinatur, qui, ut bestia insatiabilis, Catholicorum sitiens sanguinem, huc illucque ad rapiendum rugiens * excurrebat. Nam impius Hunericus sciens Antonii ferocitatem, in ipsis * eremi partibus voluit sanctum Eugenium relegari *. Quem cum custodiendum Antonius accepisset, ita eum artiori custodia cinxit, ut nullum ad eum introire permitteret: insuper variis insidiarum atque pœnarum suppliciis cogitabat eum exstinguere. Sed Eugenius sanctus, dum nostræ persecutionis defleret incommoda, & asperitate cilicii senile attereret corpus, nudamque super humum cubitans stratum sacci sui * rigaret imbribus lacrymarum, aliquando sensit infestum paralysis morbum. Quo nuntiato *, in gaudia conversus Arianus, pergit festinus ad cubile eximii * hominis Dei: & cum videret, urgente passione, verum Pontificem balbutientia verba producere, cogitavit simul exstinguere quem superesse nolebat: præcepit ut acetum asperum nimisque accerrimum quæreretur. quod cum fuisset allatum, venerabilis senis recusantibus & nolentibus faucibus ingerebat. Nam si communis Dominus, qui ad hoc venerat ut potaret, cum gustasset noluit bibere, quanto magis iste servus & confessor fidelis omnino nollet, nisi hæretica feritas ingessisset? Ex quo aceto præsertim illi passioni noxio morbus accepit augmentum. Cui pietas Christi misericorditer subveniens postea sanum exhibuit *. n. 187.

*Rhen. fugientes.

*al. ipsius.

n. 186. Antonii sævitia in S. Eugen.

*al. facris:

* al. nuntio.

* mss. 44. exilii.

XII. Alium * autem nostrum episcopum HABETDEUM similiter relegatum Tamallumensi civitate, in qua Antonius fuerat, quantum potuit infestare res ipsa demonstrat. Nam cum diversis eum persecutionibus affligeret, nec posset eum facere Arianum, videretque Christi militem semper in confessione constantem, promiserat suis, dicens: Nisi eum nostræ fecero religionis, non sit * Antonius. At ubi in sua promissione minor inventus est, suggerente sibi diabolo cogitat aliud. Pedibus manibusque ligatis, vinculis ingentibus artat Episcopum, oreque obturato ne lingua clamaret, aquam corpori, ut putabat, rebaptizationis spargit: quasi valeret conscientiam ligare cum corpore, aut non ibi adesset qui audit gemitus compeditorum, & cordis secreta rimatur: vel superare posset aqua mendax tantæ voluntatis propositum, quod jam homo Dei metantibus * lacrymis miserat legatum in cælum. Exuit statim vinculis virum, & tali, quasi gaudens, prosequitur voce: Ecce jam, frater Habetdeum, noster Christianus effectus es: quid ultra facere poteris, nisi ut voluntati consentias Regis? Cui Habetdeum: ILLA EST, imple Antoni, MORTIS DAMNATIO, UBI VOLUNTATIS TENETUR ASSENSIO. Ego fidei meæ tenax, vocibus confitens crebris, quod credo & credidi, clamando defendi. Sed & po-

n. 188. In S. Habetdeum.

*al. fum.

n. 189.

postea quam catenis vinxisti, & oris januam oppilasti, in praetorio cordis violentiae meae, subscribentibus Angelis, gesta confeci, & lectitanda Imperatori meo transmisi.

Ariannis violentiae.
XIII. Erat quidem generalis ista violentia tyrannorum. Nam Vandali pro hac re ubique erant destinati, ut transeuntes itinera sacerdotibus suis adducerent jugulandos. At * ubi eos fallacis aquae gladio peremissent, indicium eis perditionis scriptura teste tradebant, ne alibi simili violentia traherentur; quia non licebat sive negotiatoribus, sive privatis alicubi transire, nisi descriptam characteris indicio suam miseri ostenderent mortem. quod per revelationem servo suo Johanni olim jam ostenderat Christus, ubi dicit: *Nulli licebit aliquid emere vel vendere, nisi qui habuerit characterem bestiae in fronte sua, & in manu sua.* Nam & episcopi atque presbyteri illorum, cum armatorum manu nocturnis temporibus vicos & opida circuibant, & sic despicatis postibus januarum, aquam gladiumque gestantes animarum praedones introibant: & quos domi repererant, alios forte in lectulis soporatos imbre igneo atque fulmineo respergentes, daemoniaca vocIferatione Christianos suos ipsi pariter vocitabant, ut ludum * potius suae haereseos, quam aliquam religionem ostenderent. In quo minus capaces & ignari, impletum in se pollutionis sacrilegium putabant *: prudentiores vero nihil sibi, quod nolentibus atque dormientibus ingestum est, obesse gaudebant. Nam & multi eadem hora cinerem capitibus suis injecerunt, alii sese, vel quia factum est, cilicio lugubri texerunt, nonnulli coeno foetido linierunt, & linteamina violenter imposita per fila consciderunt, atque in iatrinas foetidaque loca manu fidei projecerunt.

* al. ac.

Apoc. 13. 16. 17.

n. 190.

* al. imputabant.

XIV. Tali * violentia, nobis videntibus, in Carthagine filius cujusdam nobilis, annorum circiter septem, jussu Cyrilae à pa- n. 191.
rentibus separatus est, matre sine verecundia matronali, solutis crinibus, post raptores tota urbe currente, infantulo clamante ut poterat; CHRISTIANUS SUM, Christianus sum, Christianus sum *. Cui, Trinitatem in his n. 192.
ternis vocibus declarantem, os obturantes, insontem infantiam in suum gurgitem demerserunt. Ita de filiis medici venerabilis LIBERATI * factum esse pro- n. 193.
batur. Nam cum ex jussu Regis cum uxore & liberis ad exsilium mitti juberetur, cogitavit impietas Ariana à parentibus filios parvulos separare, ut posset per pietatis affectum etiam virtutem prosternere genitorum. Disjunguntur ergo à parentibus tenera pignora filiorum. Cumque vellet Liberatus lacrymas emittere, auctoritate uxoria increpatur, & in ipso meatu exitus sui ilico lacrymae siccaverunt. Ait enim ei conjunx: EN * PROPTER filios, Liberate, perditurus es animam tuam? Computa eos non fuisse natos. nam & ipsos omnino vindicaturus est Christus. Nonne vides eos clamantes, & dicentes, Christiani sumus? Sed haec mulier quid in conspectu judicum egerit, tacendum non est. Nam cum ipsa & maritus, licet seorsum, carceris custodia tenerentur, ita ut se penitus non viderent, mandatur mulieri, diciturque illi: Solve jam duritiam tuam. Ecce vir tuus paruit imperio Regis, & noster factus est Christianus. Atque illa: Videam illum, & faciam ego quod voluerit Deus. Educta igitur de carcere, invenit virum suum stantem, cum ingenti multitudine, pro tribunalibus * connexum, & verum aestimans quod finxerant inimici, injecta manu apprehendens oram vestimentorum ejus gut-

* al. Et.

Egregium mulieris factum.

* al. tribunali.

Victoris Vitensis Lib. V. gutturi proximam, videntibus omnibus suffocabat eum, dicens: Perdite, & reprobe, gratiæ Dei & misericotdiæ ejus indigne, quare voluisti ad modicum gloriari, & in æternum perire? Quid tibi proderit aurum? quid argentum? Numquid liberabunt te de camino gehennæ? Dixit & alia multa. Cui maritus respondit: Quid pateris mulier? quid tibi videtur, aut quid forte de me audite potuisti? Ego in nomine Chri-
n. 194. sti CATHOLICUS * PERMA-
*al. ubi. NEO, nec amittere potero aliquando quod teneo. Tunc * hæretici mendacii sui conscii, & detecti, fallaciam suam colotare minime potuerunt.

Confessores in desertis mortui. XV. Et quia superius de violentia immanitatis eorum breviter diximus, hanc plurimi metuentes, alii in speluncis, alii in desertis locis viri vel feminæ, nullo sibi conscio sese claudebant: & ibidem, nulla succurrente sustentatione ciborum, fame vel frigore victi, contritum & contribulatum spiritum exhalabant,
al. per. inter hæc afflictionis incommoda, inviolatæ secum fidei securitatem portantes. Sic enim CRE-
n. 195. SCONIUS * presbyter Mizentinæ civitatis in spelunca Ziquensis montis repertus est, putrescente jam solutus cadavere.

XVI. Et quia de sancto Habetdeum præfati jam sumus pergit tunc ad Carthaginem, adire censuit nefarium Regem, ut conscientiam suam quam semper fa-
n. 196. miliarem Trinitatis * habuerat *
*al. habuit & amicam, etiam hominibus faceret manifestam. Nec eum retinere potuit Antonius propter verecundiam suam. Offert impiissimo Regi libellum in hac similitudine verborum. Quid quæso jam cum projectis habetis? quid cum eis, quos exsilio relegastis, quotidie dimicatis? Abstulistis substantias; ecclesiis, patria, domibusque privastis. Sola anima remansit, quam captivare contenditis. O tempora! ò mores! Victoris Vitensis Lib. IV. universus hæc mundus intelligit, & ipse qui persequitur videt. Si fides dicitur quam tenetis, quid veræ fidei membra tantis persecutionibus agitatis? quid vobis cum exsilio nostro, quid vobis cum egenis in hoc sæculo, quorum est vita semper in Christo? Liceat saltem gaudere consortio bestiarum eis, quos abjecistis à facie omnium populorum. Dum hæc & his similia Pontifex Dei dixisset, sceleratus tyrannus hoc ei mandasse perhibetur: Vade ad episcopos nostros, & quod tibi dixerint sequere, quia ipsi hujus rei habere noscuntur per omnia potestatem. Sed neque Antonium hæc res ab insania potuit revocare, scientem magis imperio Regis ob hoc multum posse placere: Habetdeum vero episcopus gaudens bono conscientiæ suæ, ad locum exsilii maluit remeare.

XVII. Ea tempestate facta est Fames valida. incredibilis fames, & cœpit Africam totam una depopulatione vastare. Nullus tunc adfuit imber, nulla prorsus gutta de cælo profluxit. Nec frustra, sed vero & justo judicio Dei, ut, ubi persequentibus Arianis, cœnosi gurgitis aqua
ignis &* sulphuris bulliebat, indulgentiæ cælestis, quæ semper *al. & ignis.
affluenter aderat, pluvia negaretur. Lurida remanserat terræ facies omnis. Non vitis tegebatur æstate pampineis opacata virgultis, non sata respersa vultus cæspitum viridabant: non olea semper viridis, foliisque repleta
jocundis *, decoris sui consuetum *al. jucundi.
tegmen habebat: non pomorum virgulta, maritante tellure, gemmas produxerant florum, postea
fructus, ut assolent, reddituras *. *al. dituræ.
Tristia fuere tetraque omnia, & par pestilentiæ clades Africam confuderat omnem. Non hominibus, non jumentis germinantis herbæ ediderat tellus omnino virorem. Aruerant du-

dum.

dudum currentium impetu præcipiti alvei ſluminum, fontiumque criſpantes perennitate ſubtracta pariter ſiccatæ erant venæ. Oves & boves univerſi, inſuper & pecora campi, ſimulque beſtiæ ſilvarum, inedia conſumente, nuſquam penitus vilebantur. Et ubi forte graminoſus cæſpes humida tunc in valle locatus, pallentem potius quam virentem naſcentis fœni cæperat proferre colorem, ilico urens & igneus flatus aderat, totum torrendo deſiccans, quia pulverulenta * tempeſtas arido ſub aere decoquens cuncta, omnem nebulaverat locum. Nullum geſtum eſt tempore illo commercium: nullum cæſpitem terræ, juvencis trahentibus, ſcindens vertit aratrum; quia nec

* al. pulverea.

n. 197. boves ſuberant, nec raſtia * omnino remanſerant. Inter hæc omnia autem mala, & ruſticorum manus alia interierat, & ſubinde quæ forte ſupererat, jam ſepulturam quærebat. Et quia, urgente famis incommodo, neque commercia, ut fati ſumus, pro conſuetudine, neque cultura reddebatur debita terris; juvenum, ſenum, adoleſcentium, atque adoleſcentularum, puerorum vel etiam puellarum agmina ſimul & funera, ubi poterant, quomodo poterant, paſſim diffundebantur, circumeuntes opida, vicos vel ſinguiss urbes. Conversi enim in arcum pravum & perverſum, atque irritantes Deum ad aquas contradictionis, famem patiebantur ut canes, non ut comederent panem, ſed ut inſenſam ſentirent, quam negaverant, Trinitatem. Alii diffuſi per campos, alii ſecreta ſilvarum petebant, antiquas radices herbarum, vel quiſquilias aliquas requirentes. Nonnulli cum domo niterentur egredi, in ipſo limine currentes, catervatim fame debellante cadebant; ſtratæ vero vel ſemitæ cadaveribus repletæ, exhalantium fœtore mortuorum, gradientes vivos omni ex parte necabant. Nec deerant quotidie ubique exſpirantium funera, & non erat virtus, quæ miſeratinnis impenderet ſepulturam. Neque enim ſufficiebant ad ſepeliendum vivi, fame dominante, & ipſi poſt paullulum morituri. Cupiebant ſinguli libertatem ſuam filiorumque ſuorum perpetuæ ſervituti redigere, & non poterant invenire. Montes & colles, plateæ civitatum, viæ vel ſemitæ unum omnibus fecerant ubique ſepulcrum, quibus inedia depaſcens denegaverat victum. Vandali autem ipſi, quos & prius frequentia multarum provinciarum ſpolia, & retentio * Africæ primo fecerant divites, majore inopia torquebantur. Et quanto ſibi videbantur ſervorum aggeſtione ſuperbi, tanto amplius deficiebant fame torquente defecti. Nullus filium, nullus conjugem, nullus proprium tenuit ſervum: ſed exiens unuſquiſque, non ubi voluit ſed ubi valuit, aut ſtatim defecit, aut numquam omnino redivir. Urgebarur etiam tunc infelix multitudo ad ipſam urbem Carthaginem congregari. Et dum illuc catervatim adhuc animata cadavera confluerent, ubi Rex interendarum mortium vidit ſtrages, pelli urbe omnes ilico jubet, ne contagio deficientium, commune pararet etiam exercitui ejus * ſepulcrum.

Ps. 77. 57.
Ps. 105. 32.
Ps. 58. 7. 15.

Et Vandalos premit.

* C. lib. 1. recentia.

n. 198. Suis ergo provinciis & domibus ſingulos imperat revocari. Sed nec erant qui reverterentur, dum quiſque utique ſepulturam ſuam in vultu portaret. Et idcirco forte major ſebaptizatorum perditio potuit provenire, quia dum promittitur ab Arianis præſentis tranſactio vitæ, nec illud obvenit, & mors ſequens prima ſecundam prævenit. In tantum igitur ſibi devaſtans vindicavit fames dominium; ut loca nonnulla & admodum populoſa, habitatoribus exſtinctis, alto nunc ſilentio,

Victoris Vitensis Lib. V.

lentio, parietibus solis extantibus, conquiescant.

XVIII. Sed quid ego jam immoror in hoc quod explicare non queo? Nam & si nunc superessent, vel eis fari de talibus licuisset, & Tullianæ eloquentiæ fluvius siccaretur, & Sallustius elinguis omnimodis remaneret. Et, ut alienos indignos rei tantæ prætercam, si Cæsariensis surgeret Eusebius ad hoc opus idoneus, aut ejus translator Græcæ facundiæ, latinisque * fluribus Rufinus ornatus: & quid multa? non Ambrosius, non Hieronymus, nec ipse noster sufficeret Augustinus. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem, quique terrigenæ, & filii hominum, simul in unum dives & pauper.* Nonnulli qui barbaros diligitis, & eos in condemnationem vestram aliquando laudatis, discutite nomen, & intelligite mores. Numquid alio proprio nomine vocitari poterant, nisi ut Barbari dicerentur; ferocitatis utique, crudelitatis & terroris vocabulum possidentes? Quos quantiscumque muneribus foveris, quantiscumque delinieris obsequiis? illi aliud nesciunt, nisi invidere Romanis *: & quantum ad eorum attinet voluntatem, semper cupiunt splendorem & genus Romani nominis obnubilare, nec ullum Romanorum omnino desiderant vivere. Et ubi adhuc noscuntur parcere subjectis, ad utendum servitiis illorum parcunt. nam nullum dilexerunt aliquando Romanorum. Si disputare nitebatur nobiscum de fide barbara ferocitas, & hæresis Ariana rationabiliter disputaret. Sed quando tenet * rationem, quæ à Patre Deo Deum Filium separat Salvatorem? Quare dolis & calumniis egerunt, & velut spiritus tempestatis, procella sui furoris totum subvertere voluerunt? Si disputatio necessaria fuerat episcopalis, quare suspendia, quare ignes, quare ungulæ simul & cruces? Quare Arianorum serpentina proles contra innocentes genera talia tormentorum invenit, qualia nec ipse Mezentius * exquisivit? Dimicavit contra innocentiam cupiditas furoris, & avaritiæ crudelitas *, ut & animas perderet, & substantiam harpagaret. Si collatio desiderabatur, quare rapinæ rerum alienarum, non tantum Sacerdotum, verum etiam omnium laicorum? Sed illi exspoliati lætati sunt, & rapinam rerum suarum cum gaudio susceperunt.

XIX. Adsit jam quæso omnis ætas, omnis sexus, omnisque conditio. Adsit, obsecro, omnis turba catholici nominis: quæ gremio materno toto orbe gestatur, quæ sola germanum commodare novit affectum, quæ didicit à Paulo magistro & gaudentibus collætari, & cum lugentibus lamentari. Conveniant simul ad domum nostri doloris, & paribus oculis fundamus flumina lacrymarum, quia causæ & fidei nostræ unum est negotium. Nullum volo ad condolendum mecum hæreticum convenire, qui forte addere concupiscit super dolorem vulnerum meorum, & gratulatur quotidie malis meis. Nolo, nolo ego extraneum, sed fraternum quæro affectum: nolo aliquem filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: quia filii alieni semper mentiti sunt mihi, qui inveteraverunt & claudicaverunt à semitis suis. Isti dicunt mihi quotidie: Ubi est Deus tuus? dum affligitur populus pretioso Agni sanguine comparatus. Inter quorum opprobria ego ad flagella paratus, cantare non desisto Domino flagellanti: Amove à me flagella tua, quia ego defeci, non à fortitudine manus tuæ, sed à perfecutione hæresis Arianæ. Adveniant igitur nunc omnes qui mecum an-

Margin notes: * *Lor.* latinæque. — *Ps.* 48. 1. — Barbarorum mores. — n. 199. — * *al.* tenuit. — n. 200. — n. 201. — *Rom.* 12.15 — *Ps.* 68. 27. — *Ps.* 34. 20. — *Ps.* 143. 8. — *Ps.* 17. 46. — *Ps.* 41. 4. — *Ps.* 37. 18. — *Ps.* 38. 11.

gustæ

VICTORIS VITENSIS LIB. V.

gustæ viæ carpunt iter, & pro-
pter verba labiorum Dei custo-
diunt vias duras, & videant si est
Psal. 16.4. dolor, sicut dolor meus. Quo-
Thren. 1.12 niam vindemiatus sum in die
furoris Domini, aperuerunt super
me os suum omnes inimici mei,
sibilaverunt & fremuerunt denti-
Thren. 2.16 bus: dixerunt. Devorabimus
eam. En ista est dies quam ex-
spectabamus: invenimus, vidi-
Hebr. 1.14. mus. Adestote Angeli Dei mei,
qui numquam deestis constituti
in ministerio vestro, propter eos
qui hereditatem capessuri sunt æter-
næ salutis, & videte Africam to-
tam, dudum tantarum ecclesia-
rum cuneis fultam, nunc ab om-
nibus desolatam: tantis ordinibus
Sacerdotum ornatam, modo se-
dentem viduam & abjectam. Sa-
n. 202. cerdotes ejus & seniores * in de-
Thren. 1.19 sertis locis & insulis defecerunt,
Thren. 1. 11. 17. quærendo sibi escas ad manducan-
dum, & non inveniunt. Conside-
Thren. 1.10 rate & videte, quia Sion civitas
Dei nostri facta est vilis facta qua-
si polluta menstruis inter inimi-
cos suos. Manum suam misit ho-
stis ad omnia desiderabilia ejus,
quia vidit gentes invadere, & in-
gredi atria sua, de quibus præce-
peras, ne introirent Ecclesiam
Thren. 1.4. 6. tuam. Viæ ejus lugent, eo quod
nemo conveniat in die festo.
Egressus est à facie ejus omnis
decor & delicia: didicerunt vias
asperas ambulare virgines ejus, &
juvenes ejus, in aulis educati
monasteriorum, abierunt in capti-
vitatem Maurorum; dum lapides
* *al.* sancti. sanctuarii * ejus disperguntur, non
Thren. 4.1. tantum in capitibus omnium platea-
rum, sed etiam in locis squalidis
Thren. 1.20 metallorum. Dicite Deo no-
stro susceptori ejus, habentes fi-
duciam supplicandi, quoniam tri-
bulatur, & venter illius turbatus
est à fletu ejus, quia sedit inter
gentes, & requiem non invenit;
nec est qui consoletur eam. Que-
n. 203. *Ps.* 68. 21. 22. sivit à Patribus * Orientis qui si-
mul contristaretur, & non fuit;
consolantem, & non invenit:
dum manducaret in esca sua fel,
& in siti sua potaretur aceto, spon-
si & Domini sui passiones imitan-
do, qui idcirco passus est pro ea, *1. Pet.* 2.21.
ut sequatur vestigia ejus.

XX. Deprecamini sanctissimi *Auctor Sanctos invocat.*
Patriarchæ, de quorum stirpe ge
neris nata est, quæ nunc laborat
in terris. Orate sancti Prophe-
tæ, cognoscentes afflictam, quam
antea vaticinante præconio ceci-
nistis. Estote Apostoli suffragato-
res ejus, quam ut aggregaretis,
universum orbem, ascendente in
vobis Domino, ut equi velocissi-
mi cursitastis. Præcipue tu, bea-
te PETRE, quare siles pro ovi-
bus, & agnis *, à communi ma- n. 204.
gno Domino magna tibi cautela *Jo.* 21.15.
& sollicitudine commendatis? Tu *& seq.*
sancte PAULE gentium Magi-
ster, qui ab Hierusalem usque ad *Rom.* 15.19
Illyricum prædicasti Evangelium
Dei: cognosce quid Vandali fa-
ciunt & Ariani, & filii tui ge-
munt lugendo captivi. Tu Petri * n. 205.
germane, & non in passione dis-
par, gloriose ANDREA, qui in-
terpretaris virilis, quoniam viri-
liter certasti, considera gemitum
Africani populi, & non displi-
ceat tibi, sed interveni pro nobis
ad Deum. Universique ingemi-
scite sancti simul pro nobis Apo-
stoli. Sed scimus * quia indignum est n. 206.
vobis pro nobis orare; quia illa quæ
evenerunt nobis, non ad proba-
tionem, quomodo Sanctis, sed ma-
lis meritis supplicia debebantur. *Luc.* 23.34
Sed & pro malis orate jam filiis,
quia & Christus oravit etiam pro
inimicis Judæis. Sufficiant casti-
gationi quæ juste illata sunt no-
bis, & jam jamque delinquenti-
bus venia postuletur; dicaturque
Angelo percutienti: Sufficit, jam *2. Reg.* 4.16.
cohibe manum tuam. Quis igno- *Ps.* 77. 10.
rat hæc nobis probrorum nostro-
rum scelera procurasse, aberranti-
bus à mandatis Dei, & in lege
ejus nolentibus ambulare? Sed
prostrati rogamus, ut non sperna- n. 207.
tis vestros miseros peccatores *,
per eum qui vos ad Apostolicum
cul-

Victoris Vitensis Lib. V. culmen provexit humiles piscatores.

XXI. Tenuit sceleratissimus Hunericus dominationem regni annis septem, mensibus decem, meritorum suorum mortem * consummans. Nam putrefactus & ebullieos vermibus, non corpus, sed partes corporis ejus videotur esse sepultæ. Sicut * ille legis datæ trangressor Rex quondam ut asinus sepuitus est, ita iste in brevi simili morte periit. Victoris Vitensis Lib. V.

n. 208. n. 209.

ADMONITIO

Passio SS. VII. Monach.

In Passionem sanctorum Liberati Abbatis, & aliorum Monachorum Martyrum.

Hæc Passio Victori tributa.

I. HANC beatorum Monachorum Passionem Victoris Vitensis historiæ subjungimus, universos, quotquot videre licuit, codices manuscriptos & editos secuti, in quibus omnibus utrumque opus simul conjungitur. Et quidem in mss. codicibus plerisque hæc passio sub quarti, aut quinti libri Victoris historiæ titulo habetur: ita ut dubium esse non possit, quin iis, qui hos codices descripserunt, persuasum fuerit, hanc Passionem germanum fuisse fetum ipsiusmet Victoris episcopi, qui persecutionem Africanam tam pio fidelique calamo descripsit. Quin & in uno codice Colbertino, numero scilicet 905. historiæ Victorinæ ita conjungitur ista Passio, absque ullo titulo aut divisionis nota, ut legentibus videatur esse unius & ejusdem narrationis series. Omnes vero clausulam *Explicit*, quæ in manuscriptis codicibus post singula quæque opuscula apponi solet, nonnisi post hanc Passionem repræsentant; sub hac vel alia simili in aliis forma, *Explicit Historia persecutionis Africanæ per beatum Victorem*, &c. His adde quod in altero Colbertino codice, numero 3119. in quo, uti jam à nobis observatum est in Præfatione, variæ aliquot alterius codicis lectiones repræsentantur in margine, post Victoris Historiam statim subsequatur memorata Passio, hunc præ se ferens titulum: *Libellus ejusdem de Passionibus*, &c.

PASSIO SS. VII. MONACH. In Colbertino vero tertio, num. scilicet 1746. verba hæc itidem in margine è regione tituli addita sunt, *Prosequitur plene martyrium septem Monachorum, sicut promiserat supra*, &c. At codex manuscriptus Cartusiæ Portarum, ut observat Petrus Franc. Chiffletius, in ipso Passionis titulo id ipsum exprimit, sub his verbis: *Incipit Passio sanctorum superius promissa, qui apud Carthaginem passi sunt*. Locus vero in quo hanc Passionis narrationem promisit Victor, alius non est ab eo lemmate, quod in laudato Colbertino codice tertio insertum, infra in Notis ad Victorem Vitensem, integrum suo loco proferemus, quod quidem & in codice Portarum, ut idem Chiffletius observat, habetur in hæc verba: *Sed licet horum gloriosissimorum Martyrum in præsenti non quiverimus explanare admiranda certamina, propter aliorum videlicet innumerabilium multitudinem Martyrum, in fine tamen hujus operis nostri promittimus, Domino adjuvante, nos ea narraturos*. Hæc illi codices, quæ etsi à Victore non putemus fuisse scripta, de iis tamen lectorem monere necessarium duximus.

Ab Adone & Notkero 2. Pæne omiseram Adonem Viennensem archiepiscopum, & post eum Notkerum monachum sancti Galli, eorumdem sanctorum Monachorum martyrii narrationem Victori item nostro attribuisse, ut patet ex ipsiusmet Passionis compendio, quod ex hac ipsa, quam exhibemus narratione verbo tenus excerptum, Victori Africano episcopo, qui persecutionem Vandalicam descripsit, attribuunt. Sed eorum verba proferre juvabit. sic quippe habent in suis Martyrologiis ad diem 17. Augusti. *Apud Africam, natale sanctorum martyrum Liberati abbatis, Bonifacii diaconi, Servi & Rustici subdiaconorum, Rogati & Septimii monachorum, & Maximi pueri. qui persecutione Vandalica jussu crudelissimi, atque impiissimi regis Hunerici, de territorio Capsensis civitatis, ex habitaculo monasterii abstracti, atque ad urbem Carthaginem perducti sunt. Ubi pro confessione Catholicæ fidei, & unici baptismatis defensione, primo carcerali custodia mancipati, & crudelibus ferri ponderibus artati, tenebrosis deputati sunt locis. Ubi cum die ac nocte Christianum populum in fidei constantia*

tia roboraſſent, juſſit Tyrannus furore ſuccenſus, navem lignorum manipulis adimpleri, atque omnes pariter alligatos, in pelago, igne ſuppoſito, adcremari. Cum autem pro voluntate infandi Regis; vel crudelium miniſtrorum, extenſis eorum manibus, & pedibus elevatis, lignis ignis fuiſset injectus, ſtatim imperio divino, videntibus cunctis, exſtinctus eſt: & dum ſæpius renovaretur, iterum atque iterum exſtinguebantur globi flammarum. Unde magis Tyrannus furore ſimul & pudore repletus, juſsit eos remorum vectibus enecari, & ita ſingulos in modum canum, cerebris comminutis, perimi. Sicque ſpecioſum curſum certaminis ſui, coronante Domino, perfecerunt. Corpora eorum in mare jactata, ſub eadem hora illæſa littoribus reddita, à Chriſtiano populo reverenter ſublata, præeunte clero, cum hymnis ſollemnibus condita ſunt in monaſterio contiguo baſilicæ, quæ dicitur Celerina. Scribit beatus Victor Africanus epiſcopus in Hiſtoria ejuſdem Vandalicæ perſecutionis, quam & ipſe cum ceteris ſuſtinuit, & fideli atque illuſtri ſtylo digeſſit. PASSIO SS. VII. MONACH.

3. Hæc fuſius referre viſum eſt, prout in illis auctoribus habentur, ut clarum ſit, jam nono ſæculo perſuaſum fuiſſe viris hiſtoriæ ſacræ ſtudioſis, Victorem noſtrum hujus ſanctorum Monachorum Paſſionis fuiſſe auctorem. Idem confirmari poſſet ex loquendi modis, qui iidem in utroque opuſculo paſſim occurrunt, ſtyli ſimilitudine, aliiſque ejuſmodi argumentis, quæ unicuique vel parum attendenti obvia ſunt. Sed hæc fuſius perſequi non vacat; præſertim cum etſi non fuerit undequaque certum, an idem prorſus fuerit Hiſtoriæ & Paſſionis auctor, nemo tamen, ut quidem exiſtimo, inficiari poteſt, & iſtam ab antiquiſſimo, & quidem Victori, ſi is ipſe non ſit, æquali auctore deſcriptam fuiſſe. quod vel ex ipſius lectione, quivis facile deprehendere poteſt.

4. Tempus quo ſancti Martyres illi coronati fuerunt, Tempus martyrii. ſatis indicat Paſſionis auctor, cum eos anno Hunerici regis ſeptimo martyrii palmam adeptos fuiſſe refert. Cum enim Hunericus anno CCCCLXXXIV. exceſſerit è vita, completo fere octavo regni ſui anno, mors eorum anno præcedenti, ſcilicet CCCCLXXXIII. conſignanda eſt. Quo autem die martyrium illi compleverint,

PASSIO SS. VII. MONACH. non satis inter se conveniunt auctores. Actis nempe si credamus, sexto Nonas Julii, id est secunda ejusdem mensis die, passi fuerunt; eorum vero memoriam Martyrologia recentiora simul & antiqua die 17. Augusti celebrant. Sed Passionis auctoritas videtur præferenda Martyrologiis, quæ fortassis festivum horum Martyrum diem mutaverunt, ob aliquam eorum sacrarum Reliquiarum translationem. quod alias sæpius contigit.

PASSIO SS. VII. MONACH.

Locus. 5. Quonam tandem in loco, aut apprehensi fuerint, aut mortem subierint, non est opus ut hic fusius inquiramus, cum ex ipsa eorum Passione constet, eos è monasterio territorii Capsensis in Byzacena, ubi vitam monasticam ducebant, Carthaginem adductos fuisse, ibique martyrio coronatos. Sed occasione *Capsensis* civitatis, in cujus vicinia eos commoratos fuisse narrat Passionis auctor, mihi in mentem venit eos fortassis ipsos Martyres esse, quæ in vetustissimo Kalendario Africano *Capitani Martyres* celebrantur. Certe eruditissimus vir Johannes Mabillonius, qui è ms. codice Kalendarium istud eruit, & primus edidit, suspicatur pro *Capitanorum* legendum esse *Capsitanorum*; observatque in epistola 63. Cypriani, ubi editi habent *Capsensem*, manuscriptos codices habuisse *Capensem*. Et quidem mirum videretur, hos sanctos Martyres, quos adeo apud Carthaginem celebres fuisse certum est, nullum in Kalendario illo, quod circa eorum martyrii tempus concinnatum fuisse probat idem vir eruditus, locum habuisse. Hæc tamen nonnisi conjectando proferimus, quod nempe aliæ item sint civitates Africæ, quibus æque *Capitanorum* nomen attribui possit. Habemus quippe in Notitia Africana Felicem episcopum Carpitanum ex Proconsulari, ut nihil dicam de *Primo Caprensi*, ex Mauritania. Quin & *Tacape*, Tripolitanæ provinciæ nota civitas, in variis Ptolemæi editionibus & codicibus manuscriptis, excepto uno Palatino, dicitur *Cape*. Accedit quod Martyres nostri die 2. Julii passi in actis dicuntur, quorum tamen memoriam, uti diximus, vulgata Martyrologia die 17. Augusti recolunt. at *Capitanorum*

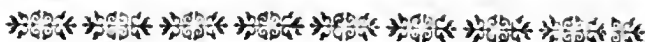
festi-

PASSIO SS. VII MONACH festivitas neutro ex his die sed.. *Idus Novembris* consignatur in Kalendario Africano. PASSIO SS. VII. MONACH.

6. Ceterum hanc Martyrum Passionis narrationem tanti fecit Lorichius, ut eam Victoris Historiæ præmittendam esse duxerit, quamvis in codice, quo usus fuerat, constitueret quartum ejusdem Historiæ librum, quod se fecisse testatur ob duas potissimum rationes, primo nempe quod eorum Martyrum mentio fiat in Victoris Historia, ut, cum huc Lector pervenerit, jam sit de eorum gloriosis certaminibus instructus. Et quidem est veluti brevis & perspicua sævitiæ, qua in Catholicos exarsere Ariani, expositio, unde magis placet altera ejus ratio, qua se eam Historiæ præmisisse dicit, *ut vel unica lecta pagina, statim accipiat* Lector, *specimen constantiæ, qua fortes Christi Martyres in Historia sequenti mortem oppetere maluerunt, quam à Christo revelli.* Eam porro ad totidem codices manuscriptos & editos contulimus, quot Historiam Victoris, eos nempe in quibus Victoris Historia integra continebatur; manuscriptos scilicet Colbertinos tres, & unum sancti Martini à Campis, præter Cartusianum Portarum. De his autem & vetustis editis superfluum foret hic agere, cum nihil dicendum occurrat præter ea, quæ in præfatione ad Victorem observavimus.

PAS-

PASSIO SS. VII. MONACH.

PASSIO

PASSIO SS. VII. MONACH.

Beatissimorum Martyrum, qui apud Carthaginem passi sunt sub imperio regis Hunerici, VI. Nonas Julii.

Ad Codd. mss. & veteres editiones collata.

I. PRÆDICATURUS triumphos Martyrum beatorum, ad enarranda quæ gesta sunt auxilium exposco divinum, ut qui illis præstitit superandi victoriam, mihi indigno & immerito quantulacumque verborum porrigat ornamenta. Tunc erenim valebo quæ desiderata sunt indicare, si ipsi dignentur pro me misero Domino supplicare.

II. Septimus namque agebatur annus crudelissimi atque impiissimi regis Hunerici, & ecce antiquus hostis, veternosus utique anguis, trisulcæ * linguæ venena vibrans, Cyrila quodam Ariomanitarum episcopo ministro usus est; subvertens & obtinens animum Regis cruenti, ut ita suaderet non posse eum pacatum, atque longævum obtinere regnum, nisi nomen perderet innocentum. Qui tamen Dei judicio post non multos dies turpissima morte præventus scatens vermibus exspiravit. Insectari cœpit ore cruento omnem Catholicorum multitudinem, quæ per totam provinciam Africanam, in modum (sicut prædictum est Abrahæ patriarchæ) arenæ maris fuerat multiplicata, ut eam rebaptizationis sauciaret machæra, atque stolam illam singularis & puri baptismatis, quam Christus vino carnis suæ purificans, prelo exprimens crucis fecerat dealbatam, terræ nigredinis turparet illuvie sordulenta. Accipiens quoque Tyrannus, ut erat ducibilis * & ferus, serpentinam suggestionem, feralibus edictis uno tempore totam cœpit Africam commovere. Primo sacerdotum & ministrorum copiosissimam & maximam turbam, & in longinquas & extremas regiones exsilio crudeli detrusit. Quibus bis acutum * genus frumenti, quod jumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, sed manente surfuris cortice loricatum, pro miseratione dari præcepit. Post vero, crescente impietatis insania, etiam hoc auferri crudelissimus imperavit. Post modicum quoque temporis, universas simul ecclesias, præjudicatis venerabilibus portis, cæmentis ingentibus claudi mandavit. Universa namque monasteria virorum vel puellarum sanctarum gentilibus, id est, Mauris, cum habitatoribus donari præcepit. Unus fuit omnibus ejulatus, unus pro Christo moriendi integer & plenus affectus. Paria currebant flumina lacrymarum; quia permiserat * Dominus cibari eos pane lacrymarum, & potari eos in lacrymis in mensura, aut forsitan sine mensura. Et si reperta est exiens de arca, inhians cadaveribus mortuis pars aliqua pereuntium

* al. trisulci.

Persecutio gravis in Africa.

Gen. 22. 17.

Nota 1.

n. 2.

n. 3.

PASSIO SS. VII. MONACH. tium corvorum, major est tamen in honore Trinitatis numerus felicium columbarum. Quanti nobiles & optimi viri, ampli & n. 4. lati cæspitis dominici * terram cum cælo commutaverunt, & simul corpus cum substantia tradiderunt; atque delicatæ & nobilissimæ feminæ, contra verecundiam naturæ, spectante vulgo virgis cæsæ, variisque tormentis cruciatæ, victoriæ * tropæa portarunt? Quanti infantuli irridentes edicta feralia ante mundum contemserunt, quam in illecebrosam ejus semitam introirent?

* al. victricia.

III. Tunc apprehensi sunt & septem fratres quantum pertinet ad concordiam dominicæ servitutis, in monasterio habitantes in unum: quia bonum est & jocundum habitare fratres in unum: id est BONIFACIUS diaconus, SERVUS * subdiaconus, RUSTICUS subdiaconus, LIBERATUS abba, ROGATUS monachus, SEPTIMUS monachus, & MAXIMUS monachus, in numero scilicet Macchabæorum germanorum, quos una mater Ecclesia catholica genuerat, & per viscera fontis æterni salubriter pepererat, de territorio Capsensis civitatis *, cui præfuit sanctus VINDEMIALIS sacerdos egregius, & Christi fidelis antistes. Quibus attractis ad urbem Carthaginensem, primo eis illecebrosis blandimentis serpens voluit sibilare, promittens honores caducos, & divitias ingentium voluptatum; necnon & Regis amicitiam, vel alia multa, quæ solent insipientium animas, aucupante diabolo, visco mundiali captare. Sed hæc omnia Christi milites ac si contagia respuerunt, clamantes uno ore: Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Nec poterit in nobis, adjuvante Domino, iterari, quod in sancto Evangelio semel præceptum est dari: qui semel lotus est, non habet necesse iterum lavari, quia mundus est totus. Facite quod vultis, inferte pœnas corporibus nostris. Melius est temporalia ad modicum sufferre supplicia, quam æterna pendere * & subire tormenta. Habete quæ promittitis, cum ipsis divitiis post paullulum perituri. Nobis vero nullus de postibus frontium valebit evellere, quod * in uno baptismate artifex Trinitas dignata est titulare.

Monachi VII. apprehensi. n. 5.

n. 6.

* al. pati.

n. 7.

IV. Quid multa? Dum tali constantia divinitus munirentur, jussi sunt carcerali custodiæ mancipari, & ita crudelius onerati * ferri ponderibus, tenebrosis deputati sunt locis, ubi nulla miseratio arrideret lenitatis. Sed populus memoratæ urbis, in Domino semper fidelis, dato munere carcerariis, die ac nocte Christi Martyres frequentabat, & ita ab eis doctrina & virtute fidei roborabatur, ut talia etiam ipsi pro Christi nomine plena delectatione perferre cuperent, & capulo persequentis facilia * supponerent colla. Hoc autem tyrannicas pervenit ad aures, qui ebrietate furoris accensus, jubet eos adhuc inauditis suppliciis adigi, & majoribus vinculis onerari, navimque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atque in eadem omnibus alligatis in medio pelago igne supposito concremari.

In carcerem truduntur. n. 8.

* al. facile.

V. Eductisque illis de custodia, multitudo populi Dei, bellatores Trinitatis quasi agnos innocuos ad victimam deducebat, & ringentium pondera catenarum, quasi quædam monilia pervidebat, quia non fuerunt illa vincula, sed ornamenta. Incedebant itaque cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas concurrentes, una voce per ambitus platearum Domino decantantes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Votiva nobis hæc dies est, & omni sollemnitate festivior. Ecce nunc

Eorum fortitudo.

 nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quando pro fide Domini Dei nostri perferimus præparatum supplicium, ne amittamus acquisitæ fidei indumentum. Sed & populis publica voce clamabant *: Ne timeatis, o populi Dei, neque formidetis minas, atque terrores præsentium tribulationum: sed potius moriamur pro Christo, quomodo & ipse mortuus est pro nobis, redimens nos pretio sui sanguinis salutaris *. Unum tamen vehementi conatu, qui inter eos infantulus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum à sanctorum consortio separare, dicentes: Infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, insaniunt, & audi consilium nostrum, ut possis invenire vitæ remedium, & tanti Regis adire palatium. Tunc ille, ætate quidem puerili, senili tamen maturitate, clamabat: Nemo me separat * à sancto patre meo Liberato abbate, & fratribus meis, qui me in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore Dei conversatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus credo me & futuram gloriam invenire. Nolite putare, quia possitis seducere pueritiam meam. Simul nos Dominus septem voluit congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coronare. Quomodo nemo perire potuit de septenario illo numero felicium Macchabæorum, ita etiam septenus nostræ congregationis numerus nullum inveniet detrimentum. Nam si negavero eum, & ipse negabit me; quoniam ab ipso dictum est: Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui est in cælis: & qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui est in cælis.

n. 9.

n. 10.

Præsertim unus infantuli.

* Lor. separit.

Palmam

VI. Perducti itaque cum festinatione ad navale supplicium pro voluntate infandi Regis, vel crudelium ministrorum, extensis manibus & pedibus, clavari potius feruntur quam ligati *. Quo dum ignis fuisset lignis injectus, statim imperio divino videntibus cunctis exstinctus est: & dum sæpius renovaretur nutrientibus pabulis, iterum atque iterum extinguebatur rogus globo * flammarum. Et cum exinde magis tyranus furore simul esset & rubore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, & ita singulos in modum canum cerebris comminutis exstingui. Qui tali genere mortis debitum spiritum feliciter Domino reddiderunt: nec expaverunt lignis quatientibus mortificari, quibus semper fuit omnis spes in ligno. Sed cum in mari venerabilia corpora jactarentur, ilico, quod contra naturam est æquoris, eadem hora illæsa corpora pelagus littori reddere maturavit: nec ausum fuit, ut moris est, triduana dilatione in profundo retinere, ne præcepto Dominico minime paruisset. Ad quod miraculi genus & ipse tyrannus, licet impænitens, ut fertur, expavit. Gaudens autem quæ aderat multitudo, corpora sanctorum Martyrum diligenti tradidit sepulturæ, præeunte Clero venerabili Carthaginensis ecclesiæ. Ubi etiam & prædicandi diacones, tertio jam Confessores effecti, SALUTARIS & MURITTA, geruli reliquiarum adfuerunt.

VII. Humatæ sunt igitur cum hymnis sollemnibus lipsanæ beatæ Sanctorum in monasterio Bigum *, contiguo basilicæ, quæ dicitur Celerinæ. Et sic in confessione Trinitatis beatissimi Martyres passi sunt, & speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt: cui est honor & gloria in sæcula sæculorum, Amen.

assequuntur.

n. 11.

n. 12.

n. 13.

A D.

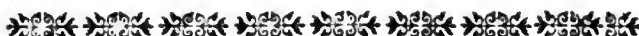
ADMONITIO
In Homiliam de sancto Cypriano.

Homilia de S. Cypriano.

1. HOMILIAM sequentem de beato martyre Cypriano, quæ in codicibus manuscriptis duobus vetustis, uno scilicet bibliothecæ Colbertinæ, & altero monasterii sancti Martini à Campis, habetur post relatam à nobis sanctorum VII. Monachorum Passionem, huc etiam proferre visum est; quod etsi fortassis Victoris nostri non fuerit, ejus tamen est ætatis, nec indigna est omnino, quæ ipsi attribuatur. Porro Cyprianum singulari animi devotione coluerunt semper Afri, apud quos hujus sancti Martyris festivitas adeo celebris erat, ut dies qua recolebatur, simpliciter *Cyprianea*, attestante Procopio libro 1. de Bello Vandalico, appellaretur; quod etiam nomen nautæ, ut idem auctor affirmat, ad procellas, quæ circa id tempus per singulos annos oriri solebant, transtulerant. Inter tot autem immania facinora, quæ à Vandalis post captam Carthaginem commissa fuerant, id potissimum abhorrebant Catholici, quod præclarissimam ecclesiam, quæ ipso in maris littore in ejusdem sancti Martyris honorem constructa erat, sub Hunerici principatu invasissent Ariani, ubi, pulsis inde Catholicis sacerdotibus, nefario suo ritu sacra peragebant.

2. Id cum ægre admodum ferrent veræ fidei cultores, sanctus Cyprianus, ut ex publica fama acceperat Procopius, qui id ipsum refert in libro 2. de Bello Vandalico, sæpius noctu iis qui in fide orthodoxa constanter perseverabant, per visum apparebat, eos ad patientiam adhortandi gratia, pollicens sese tandem aliquando, idque brevi, adversus fidei hostes vindicaturum. atque eo temporis intervallo, cum nempe maxime persecutio sæviret, præsentis homiliæ auctor sermonem habuit, ut ex ejus lectione patebit. Et quidem paullo post rei eventus beati Martyris pollicitationum veritatem comprobavit, ut idem scribit Procopius, qui rebus gestis præsens aderat. Etenim cum Belisarius Justiniano imperante circa sancti Martyris festivitatis tempus in Africam appulisset, recta Carthaginem petiit, atque in ipso Natalis Cyprianici pervigilio, Ariani qui templum, ut jam diximus, ipsi dicatum, ea qua potuerant magnificentia adornarant, audita Vandalorum strage, fugam statim arripuere; sicque Catholici recuperato beati Martyris templo, festivitatem ejus cum ingenti gaudio celebraverunt. Sed de hac re fusius, Deo dante, agendum erit inferius in nostro Commentario historico capite 12.

H HO-

HOMILIA DE S. CYPRIANO.

HOMILIA

HOMILIA DE S. CYPRIANO.

De sancto CYPRIANO episcopo & martyre, dicta tempore Vandalicæ persecutionis.

Ex duobus codicibus manuscriptis edita.

I. HODIE nos solitum deferre sermonem beati CYPRIANI natalitia festa compellunt. Quis enim possit tanti Martyris silere virtutes, tacere gloriam, merita non referre, nisi forte qui nunc mæroris * ejus propriæ sedis amissionem persentiunt. Non ille victoriarum suarum modo agit in cælestibus sic triumphos coronarum suarum, [nec] supernis insulis sic potitur, ut non laniati populi, dispersi cleri, fugati sacerdotii, perditæ castitatis, violati pudoris, polluti sanctuarii, altaris profanati grande vulnus cum ipsa viscerum suorum captivitate deploret. Ipse est qui & antè lapsos & ruinas suorum tali deflet affectu, dicens: *Et nos cum prostratis fratribus prostravit affectus* a. Antistes populum, pastor gregem, parens * patriam, martyr fidem non sine magno dolore perquirit. Exstingueretur barbarus, quia civis habetur exstinctus; nec teneret altaria perfidus, à quibus fidelis lugetur exclusus, vel ex parte solaretur ipse martyrum solitudo *, cui utique obsecuturus deerat, si devotus non insultabat, sacrilegus non instabat insultor. Hoc diximus, fratres, ut probaremus iterum pari Martyrem, iterum Martyrem tormenta sentire, iterum pro omnibus carnifices sustinere, qui pro se & de se, post tantas palmas, fuerat jam securus; tunc semel cæsus capite, nunc quotidie propriis punitur in membris, & quorum lætabatur obsequiis, eorum luctibus nunc tenetur adstrictus.

* Colb. parietes.

II. Sed in his omnibus, fratres, erigamur ad Dominum, qui jacemus ex nobis; nec desperationis exstinguamur incommodo, qui spei sumus remediis Christo vivificante salvati. Beatus Cyprianus in Deo & cum Deo liber est, qui captivus habetur in nobis; & in superois regnat, qui in terris hostibus videtur addictus. Adest sibi, nec nobis deest; pro peccatoribus apud justum judicem justus patronus adsistit b, apud pium Regem innocens advocatus exorat. Dicit Domino: Domine, quare tradidisti adversariis domum tuam, inimicis hereditatem tuam? cur profanis sancta, cur mundo pollutis, & cur lupis agnos? Cur tradit bestiis gregem, pastorum Principem pastor audacter appellat: cur Rex exercitum sic devotum hostili subjecerit ditioni, dux strenuus convenienter inquirit; cur perfidis addixerit sic fideles, Sacerdos in martyrio probatus inclamat. Ait etiam corporis sui causas dicendo: Domine cur membra, quæ te sic confessa sunt, passus es captivari? cur testem sanguinis, quem tanto sublimaveras honore, tanto despectui reliquisti, ad postremum & de nobis & de nostris *, quæ tua sunt,

* Mart. quia

a Sic quippe loquitur Cyprianus initio libri de Lapsis: *In prostratis fratribus, & me prostravit affectus.*

b Cod. Mart. *exsistit*. Colb. *pium judicem vel Regem.*

HOMILIA DE S. CYPRIANO. sunt, omnia fac ficut vis. Ubi est nomen tuum, ubi est gloria tua, ubi est virtus tua? Hæc dicendo gentes quæ te ut nos invaderent blasphemaverunt. Exsurge, quare obdormis Domine exsurge, & ne repellas usque in finem. Redde tibi tuam gloriam, terram tuam tuis redde, redde meis ossa mea; ut te triumphante, & hostes tui pereant, & nos in sedibus nostris nostro ordine gaudeamus. HOMILIA DE S. CYPRIANO.

III. Adest & sanctus CORNELIUS Romæ urbis antistes, qui hoc eodem die passus in tali causa socium non relinquit, non deserit in tali postulatione collegam.

ADMONITIO

CHRONICON VETUS.

In sequens Chronicum.

IN manuscriptis codicibus duobus, ex quibus superiorem Homiliam de sancto Cypriano eruimus, habetur breve Chronicum, quod huc etiam referre visum est, cum ex ejusmodi monumentis aliquod semper rei litterariæ emolumentum accedat. Quisnam vero fuerit illius auctor, incertum est; at eum saltem ad sæculi sexti finem pervenisse patet, quod ad illud usque tempus opus suum protraxerit. Porro opusculum istud nihil aliud fere est quam quædam ex variis auctoribus, & Chronicis aliis congeries, quorum textus, ne mutata quidem vocula, sæpius adoptat. Unde præterquam quod aliqua refert, quæ aliunde non habentur, utile quoque erit ad confirmandas auctorum lectiones, quæ in codicibus variæ occurrunt.

CHRONICON VETUS. CHRONICON VETUS.

CHRONICON BREVE.

Ex duobus codd. manuscriptis.

EUGENIUS Carthaginis Africæ civitatis episcopus, & confessor publicus, admonitus ab Honorico * Vandalorum rege catholicæ fidei expositionem, & maxime verbi omousii proprietatem differere, cum consensu omnium Africæ & Mauritaniæ & Sardiniæ atque Corsicæ Episcoporum & Confessorum, qui in catholica permanserunt, composuit librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum sententiis communitum; & per collegas confessionis suæ porrexit: jam vero adsportandus, pro fidelis linguæ remuneratione, in exsilium, epistolas velut ammonitorias fidei & unius sacri & conservandi baptismatis, ovibus suis, quasi pastor sollicitus, dereliquit. Altercationes quoque, quas cum Arianorum præsulibus per internuntios habuit, conscripsit, & rele-

Nota c.

H 2 gen-

CHRONICON VETUS.

gendas per Majorem-domus eis transmisit. Similiter & preces pro quiete Christianorum eisdem velut apologias obrulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiæ dicitur.

Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio annis XIII. regnavit *.

n. 2. Gothi Italiam, Vandali atque Alani Gallias aggrediuntur.

Honorius cum Theodosio minore fratris sui filio annis XV. *

n. 3. Alaricus rex Gotthorum Romam invasit, partemque ejus cremavit incendio VIIII. Kalendas Septembris, anno conditionis ejus millesimo centesimo sexagesimo quarto, atque sic in tertio die qua ingressus fuerat deprædata urbe egressus est. *

n. 4. Lucianus presbyter, cui revelavit Deus septimo Honorii *

n. 5. principis anno locum sepulcri & reliquiarum beati protomartyris STEPHANI, & GAMALIELIS, ac NICODEMI, qui in Evangeliis & Actis Apostolorum leguntur, scripsit ipsam revelationem græco sermone ad omnium ecclesiarum personas, quam revelationem Avitus presbyter, homo Hispanus genere, in latinum vertit eloquium, & adjecta epistola sua per Orosium presbyterum Occidentalibus dedit; qui etiam Orosius ad loca sancta perveniens, quò eum Augustinus ad Hieronymum pro discenda animæ ratione miserat, reliquias beati Stephani accepit, & patriam reversus primus intulit Occidenti.

HIERONYMUS presbyter o-

n. 6. biit XII. Honorii * anno pridie Kalendas Octobris, anno ætatis

n. 7. suæ nonagesimo primo *

Theodosius minor, Arcadii fi-

n. 8. lius, an. XXVI. *

Valentinianus junior, Constantii filius, Ravennæ imperator creatur, Placidia mater ejus Augusta nuncupatur.

Effera gens Vandalorum, A-

n. 9. lanorum, & Gotthorum * ab Hispaniis Africam transiens, omnia ferro, flammarum rapinis, simul & ariana impietate fœdavit: sed beatus AUGUSTINUS Hipponensis episcopus, & omnium doctor eximius ecclesiarum, ne civitatis suæ ruinam videret, tertio obsidionis ejus mense migravit ad Dominum V. Kalendas Septembris, cum vixisset annos LXXVI. in clericatu autem, id est * episcopatu, annos XL. * complesset. Quo tem- * *Martè vel.*

n. 10. pore Vandali capta Carthagine Siciliam quoque deleverunt, cujus captivitatem Paschasinus Lilybitanus antistes in epistola *, n. 11. quam de ratione Paschali Papæ Leoni scripsit, meminit.

Eudoxia uxor Theodosii principis ab Hierosolymis remeavit, beatissimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in basilica sancti Laurentii positæ venerantur, secum deferens.

Bledla & Attila fratres, multarumque gentium reges, Illyricum Thraciamque depopulati sunt.

Martianus & Valentinianus annis VII. *

Hæresis Pelagiana Britannorum n. 12. turbat fidem, qui à Gallianis episcopis auxilium quærentes GERMANUM * Antisiodorensem epis- n. 13. copum, & LUPUM Trecassenum, æque apostolicæ gratiæ antistites, fidei defensores accipiunt: confirmant antistites fidem verbo veritatis simul & miraculorum signis. Sed & bellum Saxonum Pictorumque adversus Brittones, eo tempore junctis viribus susceptum, divina virtute retundunt. Cum Germanus ipse dux belli factus, non tubæ clangore, sed clamore alleluia totius exercitus voce ad sidera levato, hostes in fugam vertit inmanes, qui deinceps ad Ravennam perveniens, & summa reverentia à Valentiniano & Placidia susceptus, migravit ad Christum. Corpus honorifico agmine, comitantibus vir-

CHRONICON VETUS. virtutum operibus, Altiodorum defertur.

Æthius Patricius, magna Occidentalis reipublicæ falus, & regis quondam Attilæ terror, à Valentiniano occiditur, cum quo Hesperium cecidit regnum, neque hactenus valuit relevari.

n. 14. Leo annis XVII. * hic proto- mo Chalcedonenfi, per univerfum orbem fingulis orthodoxorum Epifcopis, fingulas confonantefque mifit epiftolas, quid de eodem tomo fentirent refcribi fibi poftulans, quorum adeo confonantia de vera Chrifti incarnatione fufcepit refcripta, ac fi uno tempore, unoque dictante, fuiffent univerfa confcripta.

Zenon annis XVII.

Odoacer rex Gotthorum Romam obtinuit, quam ex eo tempore diutius eorum reges tenuere.

Mortuo Theoderico Atriarii filio alius Theodericus, cognomento Valamer, Gotthorum fufcepit regnum, qui utramque Macedoniam, Theffaliamque depopulatus eft, & plurima regiæ civitatis loca igne fuccendens, Italiam quoque infeftus occupavit.

Honoricus rex Vandalorum arianus, in Africa, exfulatis diffugatifque plufquam trecentis triginta quatuor epifcopis catholicis, ecclefias eorum claufit, plebem variis affecit fuppliciis, & quidem innumeris manus abfcidens

n. 15. linguas præfcidit, nec tamen * loquelam catholicæ confeffionis eripere potuit.

n. 16. Anaftafius annis XVII. *

Tranfamundus Vandalorum rex catholicas ecclefias claufit, & ducentos viginti epifcopos exfilio Sardiniam mifit.

SYMMACHUS papa inter multa ecclefiarum opera, quæ vel à fundamentis creavit, vel prifca renovavit, ad beatum Petrum & beatum Paulum & beatum Laurentium pauperibus habitacula conftruxit, & omni anno per Africam vel Sardiniam Epifcopis, qui in exfilio erant, pecunias & veftes miniftrabat.

Anaftafius, quia hærefi favens Eutychetis Catholicos infecutus eft, divino fulmine periit.

Juftinus fenior annis octo.

JOHANNES Romanæ ecclefiæ pontifex Conftantinopolim veniens, ad portam, quæ vocatur Aurea, populorum turbis ei occurrentibus, in confpectu omnium roganti cæco lumen reddidit. Qui dum rediens Ravennam veniffet, Theodericus eum cum comitibus carceris afflictione peremit, invidia ductus, quia catholicæ pietatis defenfor Juftinus eum honorifice fufcepiffet, quo anno idem confulem Probum *, & Symmachum Patricium Ravennæ occiderat. Et ipfe anno fequenti ibidem fubita morte periit, fuccedente in regnum Athalarico nepote ejus. * Boetii.

Heldericus Vandalorum rex Epifcopos ab exfilio reverti, & ecclefias inftaurare præcepit, poft annos feptuaginta quatuor hæreticæ profanationis.

BENEDICTUS abba virtutum gloria claruit, quas beatus papa GREGORIUS in libro Dialogorum fcripfit.

Juftinianus, Juftini ex forore nepos, annos triginta octo.

Belifarius Patricius, à Juftiniano in Africam miffus, Vandalorum gentem delevit. Carthago quoque anno excifionis fuæ vicefimo * recepta eft, pulfis devictifque Vandalis, & Gelifmero eorum Rege capto, Conftantinopolim tranfmiffo. n. 17.

Corpus fancti ANTONII monachi divina revelatione repertum, Alexandriam defertur, & in ecclefia beati Baptiftæ Johannis humatur.

Dionyfius Pafchales fcribit circulos, incipiens ab anno Incarnationis Dominicæ quingentefimo tricefimo fecundo, qui eft annus Diocletiani CCXLVIII. poft con-

CHRONICON VETUS. consulatum Lampadii & Orestis, quo anno Codex Justinianus orbi promulgatus est. Victor quoque Capuanus episcopus librum de Pascha scribens, Victorii arguit errores. CHRONICON VETUS.

NOTITIA AFRICÆ.

ADMONITIO

In hanc Notitiæ Africanæ editionem.

1. EPISCOPORUM Catholicorum, qui pro fidei suæ ratione reddenda, præcepto Hunerici regis Vandalorum Ariani Carthaginem convenerant, catalogum, sub *Notitiæ provinciarum & civitatum Africæ* titulo, ex antiquo manuscripto codice Cathedralis ecclesiæ Laudunensis primus omnium publici juris fecit, vir ob antiquitatis sacræ studium & summam eruditionem clarissimus, Jacobus Sirmondus Societatis Jesu presbyter. Verum cum in eo codice fidei Libello, qui tertium Victoris Vitensis Historiæ librum constituit, Notitia ista subjungeretur, Petrus Franciscus Chiffletius ex eadem Societate, ansam inde accepit, eam integram Victoris Historiæ, in nova hujus auctoris editione, quam procuravit, inserendi; tribus potissimum, ut ipse ait in opusculo Elucidationum in Victorem capite 2. ad id faciendum rationibus inductus. Primo scilicet, quod, ut jam diximus, Notitia hæc fidei professioni, quæ apud Victorem habetur, subjecta in codice Laudunensi fuerit. Deinde quod non solum Episcoporum aut civitatum nomina ibi nude recenserentur, sed etiam monuerit auctor qui eam collegit, quid cuique antistitum acciderit, quinam scilicet perierint ex iis in itinere, aut remanserint, quive fugerint, aliaque ejusmodi peculiariter observata fuerint, quæ colligere debuerat is, qui persecutionis historiam integram describendi provinciam in se suscepisset. Denique Abrahamus Ortelius, qui in Thesauro Geographico sæpe sæpius ex manuscripto codice hanc Notitiam laudat, eam passim Victori Uticensi tribuit.

2. Verum licet ultro fateamur, Notitiæ Africam, prout à Sirmondo edita est, ac in codice ms. Laudunensi habetur, ad Vandalicæ persecutionis historiam pertinere; non statim tamen inferendum esse putamus, eam à Victore adoptatam fuisse, præsertim cum alia monumenta ad idem argumentum pertinentia exstitisse certum sit, quæ tamen suæ Historiæ non inseruit iste auctor, qui multa de Martyrum & Confessorum præclaris actionibus se prætermisisse non semel fatetur. Sed & eorum-

rumdem Martyrum *Passiones* aliquas laudat Gregorius Turonensis libro 2. Historiæ Francorum, quas tamen non habet Victor, ut nihil de præclara Eugenii Carthaginensis epistola, ab eodem Gregorio nobis servata, dicam. quam Eugenius suis scripserat in exilium perrecturus, ut eos ad constanter in fide perseverandum adhortaretur, qua proinde nihil magis ad persecutionis Vandalicæ historiam pertinebat. Omisit tamen eam Victor; qua ratione, nobis divinare non licet: sicut neque de aliis rebus, quæ ex libera hominum voluntate pendent, rationem reddere tenemur. Sufficit enim nobis, ut eam Notitiam seorsim à Victoris historia proferamus, quod in nullo prorsus manuscripto codice, saltem ex iis qui hactenus nobis sunt noti, Victoris historiæ inserta habeatur. Nec multum nos movet, quod Abraham Ortelius hanc Notitiam sæpius sub *Victoris Uticensis* nomine laudaverit. Veri simile quippe est eam in codice Halleri, à quo Ortelius illam acceperat, subjunctam fuisse fidei Libello, ut in codice Laudunensi; quem quidem libellum cum Victorinæ historiæ partem esse deprehendisset Ortelius, totum simul *Fragmentum Victoris* appellavit. Eodem pacto Victorem dixit *Uticensem*, quod nempe in editis eum sic nominatum legisset. NOTITIA AFRICÆ.

3. Verum ut ut sit ea de re, quæ sane magni momenti esse mihi non videtur, manuscriptis codicibus, virorum eruditorum consilio, inhæsimus; nobisque multo magis animo fuit tam pretiosi monumenti diligentem & accuratam editionem procurare, quam rescire an revera Victor ipsum suæ historiæ inseruerit necne. Quare cum jam ab aliquot annis in Campaniam profectus, Lauduno transirem, gavisus sum hanc occasionem opportunam me nanctum fuisse inspiciendi coram ipsum codicem manuscriptum, cujus rei cum mihi ab humanissimis hujus urbis insignis ecclesiæ Canonicis copia facta fuisset, Sirmondi editionem cum manuscripto, qui optimæ notæ est, & ab annis ad minus octingintis diligenti & accurata manu descriptus, sedulo contuli, variasque lectiones annotavi, quas inferius in Notis referemus. Ut vero nihil à me desideraretur ex iis, quæ in mea potestate fuissent, Abrahami Ortelii Thesaurum Geographicum, ab eo recognitum & auctum Antuerpiæ anno 1596. evolvi; atque civitatum Africanarum nomina, quæ in ea editione ex Fragmento Victoris Uticensis manuscripto passim laudantur collegi, quæ cum simul cum Notitia à Sirmondo edita contulissem, deprehendi quibusnam in locis convenirent, aut inter sese discreparent codices illi duo, de quibus rebus lectorem suo loco monere curabo. Fragmentum porro illud sæpius sub *Halleri codicis* nomine laudamus, quod hoc ipsum à *viro clarissimo Ludovico Hallero ab Harlesteyn, sacræ antiquitatis studiosissimo*, se accepisse passim Ortelius profiteatur.

4. Unum superest de quo lectorem monitum velim, priusquam

NOTITIA AFRICÆ. quam Notitia exhibeatur, quod scilicet post pleraque Episcoporum, qui in hac Notitia recensentur, nomina, Sirmondus has litteras *per.* apposuerit; quamvis in manuscripto codice hæ habeantur *prbt.* aut in aliquibus *pbr.* ita ut in istis vocabulis lineola litteram *b* per medium ut plurimum secet. Sirmondi restitutioni, aut potius conjecturæ favet codex ipse manuscriptus Laudunensis, in quo post recensita seorsim omnium Confessorum nomina, quantus fuerit eorum numerus exponit, exindeque quot ex eorum numero *perierint*, quotve *permanserint*, aut in exsilium abierint indicat. Sicque litteras illas, quæ post episcoporum aliquot nomina habentur, nihil aliud significasse probabile est, quam hos ipsos, qui tali vocula à ceteris discernuntur, in via periisse; sicut & eos, qui in Corsicam relegati, aut fuga elapsi erant, his vocibus *Corsica*, aut *fug.* designati inveniuntur. Deinde veri simile non est, his litteris presbyteros, quod aliquando suspicabar, designari. Non enim presbyteri ad conventum illum venire jussi fuerant; nec tot occurrissent, qui pro suis episcopis comparerent, idque non impune tulisset Tyrannus. Accedit quod nonnumquam etiam post eorum nomina, qui priores recensentur, hæc vocula occurrat. Verum licet hæc omnia momenta ad mutandam codicis lectionem Sirmondum inducere potuissent, visum est tamen melius, rem prout in manuscripto habetur exhibere, relinquens ea de re, cuique prout voluerit, liberum judicandi arbitrium. Et quidem non semel deprehendi iisdem litteris in aliquot manuscriptis presbyteros fuisse designatos. quod potissimum observavi in cod. ms. Bibliothecæ Colbertinæ num. 3281. ab annis circiter octingintis scripto, & in altero ejusdem bibliothecæ annorum 600. num. 401. quamvis in isto sæpius his litteris *prbr.* vox presbyter scribatur. Plura de hac re proferre superfluum esset. Fortassis aliquando codex aliquis occurret, cujus opera difficultas hæc elevari poterit.

5 Denique numerus Episcoporum qui summatim in ejusdem Notitiæ fine repetitur, non congruit cum eo qui deprehenditur eosdem Episcopos seorsim enumerando. qua in re etiam manuscripti lectionem servavimus, cum fieri potuerit, ut aliquot nomina è Notitia exciderint. Ne tamen hoc aliquibus incommodum videatur, quod alius numerus in singulorum enumeratione habeatur, & alius in iis simul collectis: retenta manuscripti lectione, Sirmondi restitutiones inter ansulas apponi curavimus. Sic & titulum ab eodem viro docto huic monumento impositum, *Notitia* scilicet *provinciarum* &c. ei qui in manuscripto habetur, *Incipiunt nomina* &c. præmisimus.

NO-

NOTITIA AFRICÆ. NOTITIA AFRICÆ.

NOTITIA PROVINCIARUM ET CIVITATUM AFRICÆ

Ad codices manuscriptos, Laudunensem unum; & Halleri alterum emendata.

INCIPIUNT NOMINA

Episcoporum Catholicorum diversarum provinciarum, qui Carthagine ex præcepto regali venerunt, pro reddenda ratione fidei, die Kalend. Februarias, anno sexto * regis Hunerici.

Nomina Episcoporum provinciæ Proconsularis; vel qui in exsilium missi sunt.

1. EUgenius Carthaginiensis, Tamalleni.
Felix Abaritanus, exsilium.
Paulus Sinnarensis, exsilium.
Felix Piensis, Corsica exsilium.
5. Marianus Hippzaritensis, ut supra.
Pascasius Gunelensis, ut supra.
Sacconius Uzialensis, ut supra.
Bonifacius Membrositanus, fug.
Gulosus Beneventensis, Corsic.
10. Reparatus Utimmirensis, ut supra.
Pastinatus Puppitanus, ut supra.
Reparatus Puppianensis.
Fortunatianus Araditanus, Corsic.
Deumhabet Thelensis, Corsica.
15. Liberatus Mullitanus, ut supra.
Mannucius Duassedemsai.
Hirundinus Missuensis, Corsic.
Jona Lapdensis, ut supra.
Peregrinus Assuritanus, In exsilium hic.
20. Quintianus Urcitanus.
Cresconius Tennonnensis, prbt.
Florentinus Uticensis, Corsic.
Pascasius Migirpensis, ut supra.
Carissimus Gisipensis, in exsilium.
25. Gaius Uzitensis, prbt.
Exitziosus Verensis, Corsic.
Cresces Cicsitanus, in exsilium.
Bonifacius Bolitanus, Corsica.
Felix Carpitanus, ut supra.
30. Carcadius Maxulitanus, ut supra.
Cyprianus Bonustensis.
Dalmatius Tinnisensis, Corsic.
Æmilianus Culsitanus, Corsic.
Felix Ballensis, prbt.
35. Clementinus Neapolitanus, Corsic.
Felix Curbitanus, ut supra.
Deuterius Simminensis, ut supra.
Aurelius Clipiensis, ut supra.
Coronius Meglapolitanus, ut supra.
40. Benenatus Timidensis, ut supra.
Vincentius Ziggensis, in exsilium.

NOTITIA AFRICÆ.

Florentius Seminensis, Corsic.
Honoratus Tagaratensis, prbt.
Vindemius Alcuburitanus, exsilium.
45. Cyprianus Cellensis, in exsilium.
Augentius Uzippariranus, in exsilium.
Cassosus Ausanensis, bic.
Maximinus Maraggaritanus bic.
Felix Muzuensis.
50. Johannes Bullensium regio.
Cresciturus Titulitanus.
Benenatus Tuburbitensis.
Victor Eudalensis.
Pascasius Tulanensis.
Sunt numero LIV.

Nomina Episcoporum provinciæ Numidiæ.

1. Felix Berceritanus.
Augentius Gazaufulensis, prbt.
Quodvultdeus Calamensis.
Honoratus Castellanus.
5. Leontius Burcensis.
Firmianus Centurionensis, prbt.
Rufinianus Vadensis.
Paulus Nibensis, prbt.
Martialis Girensis.
10. Victor Cuiculitanus.
Cresconius Amporensis.
Adeodatus Fesseitanus, prbt.
Vitalianus Bocconiensis.
Dumvirialis Damatcorensis, prbt.
15. Donatus Ausuccurensis.
Palladius Idicrensis prbt.
Gaudentius Putlensis.
Victor Suggitanus.
Benenatus Lamviritanus.
20. Timotheus Tagurensis.
Melior Fossalensis, Nam.
Frumentius Tubusicensis.
Felix Lamfortensis.
Abundius Tididitanus prbt.
25. Valentianus Montensis, prbt.
Adeodatus Nobabarbarensis.
Adeodatus Idassensis.
Florentius Nobagermaniensis.
Villaticus de Casis-medianensis.
30. Eusebius Suficaziensis.
Victorinus de Noba-Cæsaris.
Vitalianus Vazaritanus.
Junior Tigillabensis.
Vigilius Ressanensis, prbt.
35. Leporius Augurensis.
Patcentius Octabensis.
Petrus Madensis.
Felix Matharensis, prbt.
Florentius Centenariensis.
40. Felix Gilbensis, prbt.
Florentianus Midilensis.
Fluminius Tabudensis.
Optantius Casensicalanensis.
Peregrinus Ponentianensis, prbt.
45. Felix Nobasparsensis, prbt.
Felicianus Metensis.
Domnicus Cæsariensis, prbt.
Candidus Nobasinensis, prbt.
Quodvultdeus Cælianensis, Nam.
50. Januarius Jacterensis.
Victorinus de Castello Titulianо.
Fructuosus de Giru Marcelli.
Cresconius Tharasensis.
Maximus Sillitanus, prbt.
55. Vigilius Hizirzadensis, prbt.
Victor Municipensis.
Servus Arsicaritanus.
Felix Casennigrensis.
Donatianus Vaselitanus.
60. Pudentius Madaurensis.
Donatus Rusticianensis.
Donatus Villadegensis.
Cresces Bussadensis, prbt.
Adeodatus Sistronianensis prbt.
65. Rusticus Tipasensis.
Simplicius Vibaliranus.
Stephanus Sioitensis.
Pascentius Cerbaquensusca.
Donatianus Teglatensis.
70. Cresconius Zabensis.
Antonianus Mulitanus.
Reparatus Tubuniensis.
Anastasius Aquenobensis.
Victorinus Brabrensis, prbt.
75. Felix Tebetlinus.
Domninus Moxoritanus, metallo.
Secundus Tamogaziensis, prbt.
Victorinus Legensis.
Quodvultdeus Respectensis.
80. Januarius Velesiranus.
Benenatus Mazacensis, prbt.
Donatus Lugurensis, prbt.
Victor Circensis, prbt.
Pardalius Macomadiensis.

85. Ja-

Notitia Africæ.

85. Januarius Legenſis, prbt.
Quodvultdeus ad Turres Concordi.
Maximus Lamfuenſis, prbt.
Marcellinus Vagrautenſis.
Domnicoſus Tigiſitanus.
90. Donatus Gilbenſis.
Fortunius Regianenſis, prbt.
Donatus Silenſis.
Victor Gaudiabenſis.
Januarianus Marculitanus.
95. Januarius Centurienſis.
Felix Suabenſis.
Creſcentianus Germanienſis.
Annibonius Vadeſitanus.
Januarius Gaurianenſis, prbt.
200. Fortunatianus Naratcatenſis.
Maximus Lamiggigenſis.
Felix Garbenſis, prbt.
Julius Vagarmelitanus.
Ponticanus Formenſis, prbt.
205. Victor de Turres Ammeniarũ.
Servus Beleſaſenſis.
Honoratus Fatenſis.
Menſor Formenſis.
Peregrinus. Mulienſis.
210. Gedalius Oſpitenſis.
Fulgentius Vagadenſis, prbt.
Secundinus Lamaſuenſis.
Creſcentius Tacaretenſis.
Benenatus Milevitanus.
215. Quodvultdeus Ullitanus.
Proficius Seleucianenſis, prbt.
Proficius. Vadenſis, prbt.
Januarius Tagaſtenſis, prbt.
Donatus Maximianenſis.
220. Adeodatus Zaradtenſis, prbt.
Felicianus de Giru-Taraſi.
Cardelus Lamiggigenſis.
Flabianus Vicopacenſis.
Sunt. numero cxxv. *.

Nomina Epiſcoporum provinciæ Byzacenæ.

Vaſſinaſſenſis. *
Et aquis.
1. Liberatus prbt. Amudarſenſis.
Manſuetus Afuſenienſis.
Paſcaſius Septimunicienſis.
Hortulanus Beneſenſis.
5. Victorinus Ancuſenſis.
Eobodius Mididitanus.
Terentianus. Tubulbacenſis.
Rogatianus Vadentinianenſis.
Bonifacius Maſclianenſis.
10. Victorinus Seberianenſis.
Victor Narenſis.
Leontius Decorianenſis.
Servus-Dei Tambeitanus.
Lætus Nepritanus.
15. Felix Cuſtrenſis, prbt.
Flabianus Buielianenſis.
Decimus Theuzitanus.
Serbandus Putienſis.
Reſtitutus Thagamutenſis.
20. Præſidius Sufetulenſis, In exſilium.
Euſtratius Sufetanus.
Secundinus Garrianenſis, prbt.
Prefectianus Abaradirenſis, prbt.
Sabinicus Octabienſis.
25. Adelfius Mactaritanus.
Reſtitutus Aquiabenſis.
Antacius Medianenſis.
Menſius Turrenſis.
Filtioſus Aggaritanus.
30. Faſtidioſus Egnatienſis.
Germanus Peradamienſis.
Donatus Ermianenſis.
Paſcaſius Tenitanus.
Domninus Tarazenſis.
35. Hilarinus Trofinianenſis.
Fortunatianus Leptiminenſis.
Honoratus Tagariatanus.
Albinus Octabenſis.
Aurelius Feradimaienſis.
40. Felix Crepedulenſis.
Cyprianus Unuzibirenſis.
Innocentius Muzucenſis.
Poſſidius Maſſimanenſis, non occurrit.
Victor Vitenſis, non occurrit.
45. Victorinus Scebatlanenſis.
Adeodatus Pederodianenſis.
Athenius Circinitanus.
Florentinus Tuziritanus.
Vindicianus Marazianenſis.
50. Adelfius Mattaritanus.
Adeodatus Præcauſenſis.
Reſtitutus. Aquis-Albenſium.
Felix Irpinianenſis.
Victorinus Uſulenſis.
55. Habetdeus Tamaullmenſis.
Concordius Culuſitanus.
Servus Meneſeſſitanus.
Quintianus Caſulis-Carianenſis.
Reſtitutus Acolitanus.

60. Vindemialis Capfenfis.
Quodvultdeus Durenfis, prbt.
Heliodorus Cufrutenfis.
Marcellinus Tafbaltenfis.
Fortunatianus Cilitanus.
65. Honoratus Tizienfis.
Bonifacius Foratianenfis.
Servius Arfuritanus.
Felix Forontonianenfis:
Succenfianus Febianenfis.
70. Julianus Vararitanus.
Bonifacius Frontonianenfis.
Secundianus Mimianenfis, in exfil.
Donatus Boahenfis.
Bonifacius Maraguienfis.
75. Pitafius Nationenfis.
Fauftus Præfidienfis.
Rufticus Tetcitanus.
Primianus Gurgaitenfis.
Bonifacius Filacenfis.
80. Honoratus Macrianenfis, prbt.
Frumentius Teleptenfis.
Honorius Oppennenfis.
Fortunatianus Tagarbalenfis.
Simplicius Carcabianenfis.
85. Donatus Rufinianenfis.
Liberatus Aquarū-regiarū, prbt.
Victorianus Quaftorianenfis.
Rufinianus Victorianenfis.
Maximus Gummitanus.
90. Peregrinus Materianenfis.
Fortunatus Mezotcoritanus.
Pacatus Vicoaterienfis.
Proficius Sublectinus.
Saturus Irenfis.
95. Mangentius Ticualtenfis.
Villaticus Aufegerenfis.
Crefconius Temoniarenfis, prbt.
Paulus Turreblandinus, prbt.
Reftitutus Segermitanus, in exfil.
100. Victor Gauvaritanus.
Donatianus Elienfis.
Stephanus Rusfenfis.
Vinitor Talaptulenfis.
Hortenfius Autentefis.
105. Tertullus Juncenfis.
Eufebius Jubaltianenfis, prbt.
Servitius Unuricopolitanus.
Donatus Apparitanus.
109. Vigilius Tapfitanus.
Sunt numero CVIII.
Et cathedræ quæ Epifcopos non habuerunt.

110. Madaffuma.
Dionyfiana.
Sulianis.
Orroea-Cælia.
Cunculiana.
115. Ticibus.
Sunt numero v *.

Nomina Epifcoporum Mauritaniæ Cæfarienfis.

1. Glorius Juncenfis.
Teberianus Quidienfis.
Victor Sufaritanus.
Syrus Cotniculanenfis.
5. Lucius Itenfis.
Honoratus Timicitanus.
Donatus Nobicenfis, prbt.
Parera Milianenfis.
Reparatus Girumontenfis.
10. Avus Altabenfis.
Donatus Panatorienfis.
Martialis Columpnatenfis.
Subdatius Sucardenfis.
Subitanus Idenfis, prbt.
15. Donatus Tifiltenfis.
Felicianus Idenfis.
Onefimus Fidolomenfis.
Victor Taborentenfis.
Verecundus Nobenfis.
20. Stephanus Zucabiaritanus.
Apocorius Cæfarienfis.
Felix Rufubiritanus.
Donatus Subbaritanus.
Januarius Aquenfis.
25. Martianus Muruftagenfis, prbt.
Claudius Vagalitanus.
Paffitanus Tigifitanus.
Salo Fallabenfis.
Donatianus Ufinadenfis.
30. Paulus Flumenzeritanus.
Nicetius Caftellominoritanus.
Reftitutus Florianenfis.
Menfius Alamiliarenfis.
Maxentius Tigamibenenfis, prbt.
35. Urbanus Amaurenfis, prbt.
Crefces Seftenfis, prbt.
Donatus Ternamunenfis.
Fortis Caputcillenfis.
Januarius Nasbincenfis, prbt.
40. Palladius Bacanarienfis.
Bilens Villenobenfis.
Paffinatus Mafuccabenfis, prbt.
Longinus Pamarienfis.

Ho-

Honorius Benepotensis.
45. Burco Vardimissensis, prbt.
Felix Amb ensis.
Æmilius Mediensis.
Arator Cululensis.
Cæcilius M nnensis.
50. Lucidus Cartennitanus.
Victor Regiensis.
Rogatianus Vannidensis, prbt.
Primus Caprensis,
Metcun Rusuccuritanus.
55. Rufus Sfasferiensis.
Eusebius Obbitanus.
Secutus Timidanensis.
Donatus Frontensis.
Victor Icositanus.
60. Quodvultdeus Tablensis, prbt.
Restutus Lapidiensis, prbt.
Donatus Voncariensis.
Bonifacius Rusguniensis.
Benantius Oppidonebensis, prbt.
65. Mattasius Castelliabaritanus.
Felix Aquisirensis.
Victor Caltadriensis, prbt.
Cresces Tigabitanus.
Idonius Rusaditanus.
70. Gelianus Reperitanus.
Ingenuus Ubabensis.
Petrus Oboritanus.
Faustus Castraseberianensis.
Vitalis Castranobensis.
75. Petrus Castelanus, prbt.
Quintasius Mutecitanus.
Paulinus Rubicariensis.
Pascasius Mammillensis.
Tacanus Albulensis.
80. Emptacius Siccesitanus.
Talasius Gratinopolitanus.
Victor Manaccenseritanus, prbt.
Pannonius Bitensis.
Felix Flenucletensis prb.
85. Campanus Bidensis.
Valentinus Castelli-Mediani.
Romanus Sufaritanus.
Secundus Maurianensis.
Reparatus Bulturiensis.
90. Lucius Maturbensis, prbt.
Cæcilius Balianensis.
Rogatus Sereddelitanus.
Mingin Nobensis, prbt.
Reparatus Castelli-Tatroportensis.
95. Philo Arsinnaritanus.
Vassinus Elsantariensis, prbt.
Patera Catabitanus.
Vincemalus Baparensis.
Reparatus Tipasitanus, prbt.
100. Romanus Tamadensis, prbt.
Victor Voncarianensis.
Maddanius Murconensis.
Crispinus Fabadcarensis.
Quodvultdeus Summulensis, prbt.
105. David Tadamatensis.
Candidianus Catrensis, prbt.
Reparatus Cissitanus.
Pœquarius Tasaccurensis, prbt.
Quintus Tabuniensis, prbt.
110. Maximus Tuscamiensis.
Auxilius Gunugitanus, prbt.
Reparatus Sitensis.
Saturninus Vissalsensis, prbt.
Felix Maxitensis, prbt.
115. Gajus Adsinnadensis, prbt.
Cresces Satafensis, prbt.
Saturninus Sertensis, prbt.
Victor Numidensis prbt.
Cerealis Castelloripensis.
120. Lucius Tamazucensis.

Sunt numero cxx.

Et cathedræ quæ Episcopos non habuerunt.

Majucensis.	Maurensis.
Nabalensis.	Tingariensis.
Tubunensis.	Oboritanus.

Num. III. *

Nomina Episcoporum provinciæ Mauritaniæ. Sitifensis.

1. Rufinus Tamallumensis.
Donatus Sitifensis.
Maximus Coviensis.
Domitianus Igilgitanus.
5. Honorius. Aquæ-albensis.
Festus Satafensis.
Victor Horrensis.
Maximus Thugusubditanus.
Victor Jerasitanus.
10. Vadius Lesuitanus.
Pacatus Equizotensis.
Felix Castellanus, prbt.
Constantius Gegitanus.
Victor Eminentianensis.
15. Saturnius Sociensis, prbt.
Jacobus Lemelefensis.
Cresciturus Cellensis, prbt.
Emeritus Macrensis, prbt.

Redux

NOTITIA AFRICÆ.

Redux Nobalicianensis.
20. Argentius Zallatensis.
Vindemius Lemfoctensis.
Abus Ficensis.
Restutus Macrianensis, prbt.
Vitalis Aslafensis.
25. Victor Flumenpiscensis.
Inventinus Maronanensis.
Romanus Molicunzensis.
Victorinus Serteitanus, prbt.
Montanus Cedamusensis.
30. Clemens Thamagristensis.
Adeodatus Pribatensis.
Rogatus Partenienfis.
Villaticus Mozotensis.
Honoratus Tamascanienfis, prbt.
35. Justus Acufidensis, prbt.
Æmilius Asvoremixtensis.
Uzulus Thuccensis.
Aufidius Suristensis.
Victorinus Perdicensis.
40. Possessor Zabensis.
Pascasius Salditanus.
Flavianus Vamallensis.
Sunt numero XLIV.*

Nomina Episcoporum provinciæ Tripolitanæ.

1. Callipides Leptimagnensis.
Leo Sabratensis.
Faustinus Kirbitanus.
Cresconius Oensis.
5. Servilius Tacapitanus.
Sunt numero V.*

Nomina Episcoporum insulæ Sardiniæ.

1. Lucifer Calaritanus.
Martinianus de Foru-Trojani.
Bonifacius de Sanafer.
Macarius de Minorica.
5. Vitalis Sulcitanus.
Felix de Turribus.
Helias de Majorica.
Opilio de Euuso.
Sunt numero VIII.

Ac sic fiunt omnes Episcopi diversarum provinciarum numero CCCCLXVI.*

Ex quibus perierunt numero LXXXVIII. id est.

De Proconsulari numero III. [IV.]

De provincia Numidiæ numero XXXIII. [XXXIV.]

[De provincia Byzacena numero 3.]

De provincia Mauritaniæ Cæsariensis numero XXXII.

[De provincia Mauritaniæ Sitifensis numero VIII.]

Permanserunt numero CCCCLXXVIII. [CCCLXXVIII.]

Corsicæ relegati numero XLVI.

Hic relegati numero CCCII.

Fugerunt numero XXVIII.

Passus numero I.

Confessor numero I.

NO-

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

NOTÆ
IN VICTORIS EPISCOPI Vitensis Historiam de persecutione Vandalica.

IN PROLOGUM.

Nota 1. HISTORIARUM calathos &c. *Sic Orthodoxographia. Loricbius vero*, Historiæ calathos &c. *Ceteri fere codices manuscripti & editi*, exacuentes stylum ingenii sui, atque redolentes magisterii flores ignaris historiarum calathos &c. *Codex sancti Martini à Campis* redolentes magisterii flore ignaris, &c. *ut supra. Paulo aliter editio Beati Rhenani*: in quibus exacuerent... flores ignaris historiæ alacriter offerrent.

n. 2. JUBENS inquirit &c. *Sic Orthodox. & Loricbius. Ceteri vero codices manuscripti & editi habent*, cupiens, inquirit &c. *quæ duo vocabula si retineantur, ista Præfatio videbitur esse potius alterius cujuspiam Victorem nostrum alloquentis, quam Victoris ipsius hujus Historiæ auctoris. Sic & infra iidem codices habent*, Poteris, ut voluisti. *omissa voce* inquis. *Sed quocumque tandem modo is locus exponatur, fatendum est præfationem hanc ita verborum ambagibus esse involutam, ut difficile sit verum illius auctoris sensum assequi. quod in causa est, cur eam depravatam esse, vel ex scriptorum negligentia, vel ex alia quam ignoramus causa, suspicemur.*

n. 3. DIADOCHO. *Sic cum uno è manuscriptis tribus bibliothecæ Colbertinæ, ad quos historiam hanc contulimus, habent editiones Beati Rhenani, & Chiffletii. Colbertinus alter habet*, Diacodo. *Ceteri*, Diacono. *Porrò Chiffletius, qui ut rem certam supponit Victorem nostrum Constantinopoli agentem persecutionis Vandalicæ Historiam conscripsisse, infert statim eam Acacio Constantinopolitano patriarchæ fuisse ab eo* nuncupatam: cum, *inquit*, vix alius occurreret, cui *Victor* tantum deferre honoris vel potuerit vel debuerit. *Tum gradum faciens*, Diadochum *hic memoratum, quem hunc ipsum esse Diadochum episcopum Photices in Epiro veteri à Photio in Bibliotheca laudatum censet, facit Acacii Constantinopolitani magistrum, ut ei quæ in hac præfatione habentur possint aptari. Cujus etiam Diadochi ætatem ex hoc Victoris loco, antea obscuram se deprehendisse ait. At hæc nonnisi divinando scripsit vir eruditus. Victorem, cum Historiam scriberet, Constantinopoli non degisse jam alias diximus, nec sane probabile est hunc auctorem, qui tam præclara de Romani pontificis auctoritate habet, historiam suam nuncupasse Acacio, qui adeo tunc adversus Ecclesiam Romanam excandescebat. Scripta quippe est hæc Histo-*

Notæ in Victor. Vitens.

Historia anno CCCCLXXXVII. *quo tempore fervebant maxime inter Felicem Papam, & Acacium Constantinopolitanum gravissima dissidia. atque paullo post Acacius ipse è vivis excessit à Romanæ ecclesiæ communione segregatus. Indeque natum schisma inter utramque ecclesiam, Orientalem scilicet & Occidentalem, quod eamdiu perseveravit. Haud magis certum est Acacium Diadochi antistitis discipulum fuisse, quem ex præfecto Orphanorum Hospitii ad sedem Constantinopolitanam evectum fuisse scribit Evagrius. Nec scio an Acacio congruant, quæ in ista præfatione Victor attribuit ei, cui opus suum nuncupavit.* Alium video, *inquit*, Timotheum *&c.* atque Lucam arte medicum, apostoli Pauli Doctoris gentium discipulum, *& alia quæ hic repetere non juvat. Hæc tamen paullo fusius prosecutus sum, ut Victorem nostrum, quem Acacii schismatici communione pollutum incaute dixit Chiffletius, ab hac labe vindicarem. Ceterum etsi affirmare non ausim,* Diadochum *hic memoratum, Photicensem episcopum fuisse, id tamen à verosimili multo non esse alienum, ultro fateor, maxime cum his temporibus Diadochum in Epiro-veteri episcopum habeamus, qui nempe sub* Didaci *nomine, inter alios ejus provinciæ Antistites, subscripsit epistolæ ad imperatorem Leonem datæ; quæ habetur in concilio Calchedonensi, parte 3. cap. 31.*

NOTÆ IN LIBRUM PRIMUM

Historiæ Victoris Vitensis.

n. 4. TANTUS NUMERUS. *Procopius libro 1. de Bello Vandalico observat, à Genserico Vandalos* & Alanos sub ducibus non minus LXXX. quos Millenis præfectos vocabat, locis oportunis in præsidiis *locatos fuisse. quod nomen fucum omnibus fecit, cum nemo non crederet eos, qui sic appellabantur, hominibus revera mille fuisse præpositos. Unde* quamquam, *ut prosequitur ille auctor,* non plusquam quinquaginta millium esset exercitus utriusque gentis, octoginta tamen millium nomen fecerat ac speciem.

n. 5. PROPRIUM *&c. Nota hic bona ecclesiastica à ceteris, quæ etiam à Clericis possidebantur, distingui. Vide Codicem Canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 32. sive canonem 49. concilii tertii Carthaginensis.*

ILLUSTRIBUS *Colb. 1. cum Chiffl. addit,* viris. Illustris *titulus erat magnæ dignitatis, qui Præfectis Prætorio, Quæstoribus &c. tribuebatur. De hoc plura vide sis apud Cangium in Glossario.* n. 6.

NULLAM sibi ab hospitibus misericordiam. *Editorum aliquot lectionem retinuimus. Colb. 1. habet* hostibus. *Ceteri,* nullam sibi misericordiam *&c. præter Colb. alterum, in quo deest* sibi. n. 7.

ALII. *Colb. 3. & Chiffl.* Aliis. *Quidam editi.* Alii parvulum pedibus *&c. Infra vero pro* forte Sion. *Lorichius habet,* porta Sion. n. 8.

THEATRA. *Editi tres,* sicut ibi Carthagineo dignam theatro ædem *&c. Et infra.* Cælestis, *Colb. 2.* quam Cælestem vocabant. *Porro celebre fuit apud Afros* Cælestis *idolum, de quo Tertullianus* n. 9.

in

in Apologetico, *Ambrosius contra Symmachum*, *& plura Salvianus libro 8. de Gubernatione Dei. De hoc templo & de Memoriæ æde*, *hic quoque memorata*, *plura habet Baronius Annalium tomo 5. Sacrorum*, *seu potius abominationum Cælestis deæ spurcitias*, *detestatur Augustinus lib. 2. de Civitate Dei cap. 26. Viam Cælestis* Vandalica manu eversam *memorat auctor libri de Promissionibus & prædictionibus Dei*, *part. 2. promissione 38. impleta*, *qui inter sancti Prosperi opera editus est. Templum Cælestis*, *quod huic viæ nomen dederat describit idem auctor his verbis:* Apud Africam Carthagine Cælestis inesse ferebant templum nimis amplum, omnium deorum suorum ædibus vallatum. Cujus platea lithostrata pavimento, ac pretiosis columnis & mœnibus decorata, prope in duobus fere millibus passuum protendebatur. *Subjungit deinde quo pacto templum illud*, *ab Aurelio episcopo Carthaginensi purgatum*, *vero Deo consecratum fuerit: cui rei præsentem se fuisse auctor ille asseverat*, *quem ea de re fusius disserentem consulere potest*, *qui plura cupit discere. Variæ illæ deorum ædes sub Constantio Augusto & Placidia*, *Valentiniani tertii parentibus*, *destructæ fuerunt*, insistente Urso Tribuno, *quarum locus in agrum conversus est* in mortuorum sepulturam, *ut laudatus auctor narrat.*

n. 10. CELERINÆ. *Colb.* 2. Celerini. *Celerinæ basilicam memorat Augustinus sermone* 174. *De Celerina martyre*, *& ejus nepote Celerino agit Cyprianus epistola* 39. *edit. Oxonii*, *alias* 34. *Scillitanorum vero Martyrum*, *de quibus hic Victor*, *Acta protulimus inter Acta Martyrum sincera*, *ad annum* 200. *pag.* 75. *& Passionem sanctarum Perpetuæ & Felicitatis ad annum* 202. *pag.* 81. *Scillitani autem Martyres sic dicti sunt à Scillitana*, *Proconsularis provinciæ urbe*, *cujus episcopus* Pariator, *Synodicæ ejusdem provinciæ Antistitum subscripsit*, *ut videre est in concilio Lateranensi sub sancto Martino*, *Actione* 2.

PAPINIANUS. *Sic editi* 4. n. 11
At Cod. Portarum habet Pampinius, *Col.* 1. Pampianus; *Colb. alter*, Pampinianus, *Orthod. & Lorichius cum Martin & Colb. tertio*, Pampinias, *quod nomen uterque codex etiam in titulo capiti præfixo exhibet. Hujus*, *quem* Papinum *appellat*, *&* Mansueti episcoporum, *memoriam recolit vetus Kalendarium in Sanctuario Capuano Michaelis Monachi*, *die* 28. *Novembris. qua item die in vulgatis Martyrologiis festivitas eorum celebratur. Ex his vero Usuardus & Ado priorem* Papinium *appellant*, *Florus* Papyrium. *Quo item die plures alios*, *qui passim in Victoris historia laudantur*, *simul in unum Ado conjungit. Cujus verba hic referre juvabit*, *sic quippe habes post relatum sanctorum* Papinii & Mansueti *martyrium sub Genserici persecutione:* Quo tempore etiam alii sancti Episcopi, videlicet Quodvultdeus Carthaginiensis, Valerianus, Urbanus, Crescens, & qui vocabatur Habetdeum, & Eostachius, Crescentianus, & Cresconius, & Felix, & Hortolanus, & Florentianus, propter eamdem prædicationis veritatem, gravissimo damnati exsilio, in confessione pietatis cursum vitæ suæ consummaverunt. *Hæc Ado de sanctis illis Confessoribus*, *de quibus suis locis singillatim agemus.*

URICITANUS *sic Colb.* 1. *cum* n. 12.
edit. Chiffl. Balduin. &c. At Colb. alter cum Mart. Viricitanus. *Colb. tertius cum Orthod. Lorichio & aliis edit.* Juricitanus. *Sed hanc sedem reperire non licuit. Urcitana occurrit tum in Ind. Cyprianico*, *tum in Notitia Africana in provincia Proconsulari*, *cujus episcopus ibi dicitur* Quintianos. *quo loco Harduinus in Notis ad cap.* 4.

lib. 5. Plinii, legendum esse censet Quintianus Ucitanus, *cujus nominis duas in Africa urbes fuisse certum est, vel ex Plinii loco laudato, ubi ait :* Ucitana duo fuere, majus & minus, *Et Octavianus* episcopus Ucimajus *interfuit Collationi Carthaginensi Cognitione 1. cap. 133. Tripolius episcopus* ecclesiæ Ucitanæ *subscripsit. Synodicæ Proconsularium actione 2. Concilii Lateranensis. Tamen in indice Cyprianico edit. Oxon. recensetur inter alias urbes Africæ*, Urci, *sed fortassis ex hoc Notitiæ loco. Porro hic sanctus Antistes* in porta incensus Fornitana *dicitur. quibus verbis, ut quidem mihi videtur, designatur Carthaginis porta, qua via erat ad urbem Furnitanam. Si tamen de iis loquatur Victor, quæ ante captam carthaginem contigere, hæc de ipsa urbe Furnitana accipienda erunt. Cujus loci* Florentinus episcopus Furnitanus *ex Donatistarum secta interfuit Collationi Carthag. cap. 198. Et* Simeon episcopus plebis Furnitanæ *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio. qui idem Bonifacius apud* Furnos *ecclesiam consecrasse dicitur in vita sancti Fulgentii cap. 29. Denique his omnibus antiquior fuit* Geminius à Furnis, *qui pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 59.*

n. 13. IMPOSSIBILE EST. *In Colb. 1. qui annorum est circiter 700. interseruntur hic sex versus sub Epitaphii titulo, quos etsi nostri Victoris esse non existimemus, huc tamen referre visum est.*

EPITAPHIUM
S. AUGUSTINI.

Hic posuit cineres genitrix castissima prolis,
Augustine, tui altera lux meriti.
Qui servans pacis cælestia jura sacerdos,
Commissos populos moribus instituis.
Gratia vos manet, gestorum laude coronat.
Virtutum mater felicior sobolis.

Paullo post, pro his verbis, truces impietatis insanias, *Colb. 1. cum edito uno habes*, trucis impietates insaniæ.

IN SERVITUTEM redegit. n. 14.
Gensericus Carthaginem cepit die 19. Octobris anno CCCCXXXIX. *qua de re fusius agimus in Commentario nostro historico capite 5. infra. De hujus vero urbis potentia & variis Officiariis plura habet Salvianus libro 7. de gubernatione Dei, ubi observat, Carthagine, sicut & Romæ, Senatum variasque dignitates fuisse institutas, retentis etiam iisdem nominibus, quæ Romæ in usu erant.* Universa, *inquit*, penitus, quibus in toto mundo disciplina Reipublicæ vel procuratur, vel regitur, in se habuit. Illic enim omnia officiorum publicorum instrumenta... illic copiæ militares, & regentes militiam potestates, illic honor proconsularis, illic quotidianus judex & rector, quantum ad nomen quidem Proconsul, sed quantum ad potentiam Consul; illic denique omnes rerum dispensatores, & differentes inter se tam gradu, quam vocabulo dignitates.

ERUSUM *Colb. 1. & Mart.* n. 15.
Efesum. *Orthod. Rhenan. & Lorichius hanc vocem ommittunt. Ebusum insula est maris Mediterranei, cujus episcopus*, Opilio de Evuso *recensetur infra in Notitia Africana omnium postremus. Inde patet eam quoque insulam Vandalis in Africa regnantibus subjectam fuisse, proindeque immerito hic eam in aliquot editionibus omitti. Vide autem quæ de ea, aliisque locis hic à Victore memoratis, observamus infra in Notis ad Notitiam Africanam.*

canam. De Odoacro autem Herulorum rege, qui à Genserico Siciliam sub tributi debito hic dicitur accepisse, nihil observandum occurrit, cum ejus gesta ex vulgatis passim auctoribus nota sint. Primus est ex barbaris, qui exstincto Occidentali Imperio, in Italia Regis nomen obtinuit. Eum secutus est Theodoricus Magnus, qui Ostrogothorum regnum in Italia instituit.

n. 16. QUODVULTDEUM. *Ejus memoria celebratur die 26. Octobris. Eum ceteris conjunxit Ado die 28. Novembris, ut diximus supra, Nota 11. De eo plura habes infra in Commentario historico capite. 9.*

n. 17. HONORATORUM. Tres, *inquit Cangius in Glossario.* Honoratorum gradus occurrunt apud auctores, Illustrium, Clarissimorum, & Spectabilium. *De his plura vide apud hunc auctorem.*

n. 18. RESTITUTAM. *De hac basilica vide Baronium ad annum CCCXCVII. In ea nonnullæ habitæ sunt synodi, ut videre est passim in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ. De duabus vero infra memoratis, in honorem sancti Cypriani erectis, diximus in Admonitione ad ejusdem sancti Acta num. 13. In Actis Martyrum sinceris pag. 203. Quo autem pacto in Catholicorum potestatem sub Belisario redierit ex iis una, quam Ariani violarant, fusius exponit Procopius libro 2. de Bello Vandalico, qua de re nos etiam disseremus infra in Commentario historico, capite 12.*

n. 19. AUSI SUNT &c. *Colb. 2. & Mart. cum Orthodox. Rhenano, Lorichio & aliis,* visi sunt. *Colb. tertius*, usi sunt supplicationibus. *Et paullo infra*, quibus... respondisse fertur. *Colb. 1. & edit. 1. habent*, probatur. *Colb. alter, Mart. & Orthod. cum Rhenano & Lorich.* quibus dicit Rex: Decrevi &c. *Porro* Maxulitanum ius, *hic à Victore memoratum*, à Maxulitana *Proconsularis provinciæ, urbe, sic dictum fuisse putat Ortelius* Ligulam *vero sic appellatam interpretatur, quod esse terra angusta admodum & longa, quæ in mare exporrecta, linguæ exsertæ formam repræsentare videretur. Similia enim loca Cæsar in libro 3. de bello Gallico* Lingulas, *seu, ut aliæ editiones habent*, linguas *appellat. Sed postea* ligulæ *nomen ita invaluit, ut Martialis Gramaticos irrideat, qui* ligulæ *vocabulum retinere affectabant, cum jam apud ipsos etiam Senatores & Equites ita obsolevisset, ut non aliter quam* ligulæ, *aut pronunciaretur, aut scriberetur.*

n. 20. SEBASTIANUS famosi illius &c. *Lorichius*, familiaris illius. *De Sebastiano plura habent Idatius & Prosper in Chronicis. Ipsius autem memoria exstat in Martyrologio gallice edito Leodii anno 1624. ut testantur Bollandiani ad diem 27. Maii. Alibi vero nusquam reperitur inter sanctos locatus; nisi forte is ipse fuisse dicatur* Sivallianus martyr, *qui in veteri Kalendario Carthaginensi die XIII. Kal. Februarii recolitur. At is dies est natalis magni Sebastiani, cujus memoria in tota Catholica Ecclesia celebris semper fuit. Porro comparatio Baptismatis cum pane, quam hic adhibuisse dicitur Sebastianus, habetur in Breviario fidei adversus Arianos, quod à Sirmondo cum aliis opusculis anno 1630. Parisiis editum est. Unde conjicere licet, libellum hunc Vandalis in Africa regnantibus scriptum fuisse, ut eo tamquam enchiridio adversus Arianos Catholici uterentur. De Bonifacio autem*, Comite famoso, *cujus Sebastianus gener hic dicitur, plura in Commentario historico capite 3. dicturi sumus.*

n. 21. IMMOLANDI. *Ea voce Missæ sacrificium designatur, in quo vere Christum immolari semper credidit Ecclesia Catholica. Lorichius habet*, usquequaque orandi, vel immolandi.

n. 22. AQUITANIÆ. *Sic. codd. tam editi quam mss. Ex istis tamen duo Colbertini, in margine aliter habent,*

bent prior, Episcopus Eqtame; alter, Equitanæ. Christianus Lupus in Dissertatione de appellationibus Ecclesiæ Africanæ cap. 2. legendum hic esse censet Mauritaniæ civitatis. quam opinionem improbat V. C. Baluzius, quod nulla ejus nominis civitas in Africa usplam compareat. Baronius vero ad annum CCCCXLIII. pro Aquitaniæ, reposuit Azuritanæ. Erat autem Assura in Proconsularis; sed hujus provinciæ metropolis, tum civilis tum ecclesiastica sola erat Carthago, ut omnibus notum est. In aliis autem provinciis, qui erat Episcopus ordinatione senior obtinebat primatum, nulla civitatum facta distinctione, cui tamen Primatis aut Metropolitani nomen assumere non licebat, sed dicebatur Episcopus primæ sedis, aut Senex, seu Senior qua de re inter viros eruditos jam nulla videtur esse controversia, quamvis antea aliter nonnullis visum fuisset. Hæc vero ecclesiastica dispositio non vetabat, quin provinciæ singulæ civiles suas metropoles haberent. His præmissis, insolens hic videtur, quod Crescens appelletur Metropolitanus. An Victor in exteris degens provinciis, eorum, cum quibus agebat, loquendi modum adhibuit? Certe in concilio Ephesino Capreolum Carthaginensem episcopum Patres Metropolitanum appellarunt. Et quidem Ferrandus, ut jam Chiffletius observavit, Africanis Primatibus attribuit, quæcumque de Metropolitanis in veterum Conciliorum canonibus statuta fuerant. Sed nec peregrinum omnino fuit apud Afros Metropolitani nomen. Eo quippe utitur Augustinus initio libri de gestis cum Emerito episcopo Cæsariensi Donatista, ubi Deuterium episcopum Catholicum ejusdem urbis, Metropolitanum Cæsariensem appellat. Jam vero quænam sit illa sedes Aquitana, nobis non liquet. In Indice urbium Africæ operibus sancti Cypriani editionis Oxoniensis præfixo, memoratur Aquitana, quæ dicitur fuisse incertæ provinciæ. Plures erant in Africa Aquenses episcopi. Ex iis unus fuit è Mauritania Cæsariensi, cujus sedem hic designari censet vir eruditus Stephanus Baluzius, in Notis ad caput 135. collationis Carthagin. De ea vero in Notis ad Notitiam plura dicemus num. 23. de Episcopis hujus provinciæ.

VICES SABRATENUM. Colb. 2. Martin. Port. & Orsb.d. Vicis Sabratenum. Colb. tertius Bricis Sambratenum. Legendum forte Vincentem Sabratenum. Certe ex compluribus Notitiæ locis patet in scribendis ejusmodi nominibus sæpius litteram n omissam fuisse, sic ibi Cresces pro Crescens non semel legitur. Ado sanctos Antistites recensens in Martyrologio die 28. Novembris, qui sub Genserico pulsi fuerant in exilium, inter Eustrathium, quem Eustachium appellat, & Cresconium, locat Crescentianum, qui forte is ipse est, qui hic memoratur. Nam alias Crescentiani non meminit Victor. Et quidem eo ordine recenset Crescentianum Ado, quo in Victore Vices Sabratenus habetur. Sane dubium mihi non est, quin hoc loco episcopus simul cum sede sua designetur. hic nempe Victor alios recensens Antistites, eos cum suis ipsorum sedibus nominat; deinde in codd. mss. hæc vox in duas partes dividitur. Idem postulat etiam hujus loci contextus, ubi memorantur duo episcopi provinciæ Tripolitanæ, Sabratenus nempe, ut videtur, & Oensis. Sabrata vero & Oea notissimæ sunt istius provinciæ urbes, in Notitia Africana & in Collatione Carthaginensi memoratæ. Ex quibus liquet audiendum non esse Baronium, qui in Notis ad diem 28. Novembris Martyrologii Romani, quo die Antistitum hic à Victore memoratorum festum recolitur Florentianum, quem infra cum Hortolano Victor memorat lib. 4. cap. 4. Vicessabratenum episcopum appellat, cumque n. 23.

sicut.

sicut & Cresconium, (quamvis iste in Notitia Africæ Oensis episcopus diserte dicatur, quod, & ipse ibidem scribit Baronius,) à duobus Episcopis Tripolitanis hic recensitis distinguit, quos quidem Tripolitanos putat esse Crescentianum & Hortulanum hic ab Adone laudatos. Ceterum pro Cresconium Oensem, codex Portarum cum Rhenani editione habet, Cresconium Eensem. Certe in mss. codicibus urbs ista sæpius Eea, aut Ea dicitur. Colb. 1. & Mart. habent, Meensem Colb. alter, Utlcensem Colb. 3. Censoriensem. Lorichius & aliquot editi Nicensem. Tamen Cresconum Oensem, in Notitia Africæ inter Patres Tripolitanos memoratum, hic designari extra dubium est. De utraque hac urbe, Sabrata scilicet & Oea, vide Notas in Notitiam Africæ, ubi de Tripolitanis Episcopis, nu. 2. & 4. Porro Felicem Adrumetinæ civitatis episcopum, hic à Victore laudatum, cum cæteris recolunt Ado, & Martyrologium Romanum, die 28. Novembris.

n. 24. CALCULIS. sic Colb. 1. & editi tres. At Orthodox. & Lorichius, claviculis. Chifflet. caliculis Paullo ante, ut examen &c. Lorichius habet, ut examina apum cereas ædificantia &c.

n. 25. FAUSTI & Novarum Orthod. cum Lorichio & versione gallica Belforestii, Fausti & Varii. Colb. 1. amplas, quæ in nomine Fausti erant constructæ, & Novarum. Et paullo inferius, pro cum lectulis, Lorichius habet, eorum lectulis. Porro celebris erat apud Carthaginem Fausti ecclesia, in qua aliquot Africanæ ecclesiæ synodi celebratæ sunt. In ea sanctus Augustinus sermonem habuit 122. ubi etiam ordinatus fuit Deogratias sanctissimus antistes, cujus hic præclaras virtutes commemorat Victor. Tunc enim erat primaria, & præcipua Catholicorum ecclesia apud Carthaginem, cum basilicam Restitutam Ariani, ut supra dictum est, occupassent. In ipsa etiam baptismales fontes erant, quod patet ex ipso Victore infra lib. 2. num. 17. Quin, & compluribus sanctorum Martyrum reliquiis ditatam fuisse discimus ex antiquis Martyrologiis, Adonis, Usuardi &c. ubi Idibus Julii hæc habentur: In Africa, civitate Carthagine, natalis sanctorum Catolini diaconi, & reliquorum Martyrum, qui requiescunt in basilica Fausti. Pro Fausti, vetus Martyrologium sancto Hieronymo vulgo attributum, habet sanctæ Faustæ. Sed, ut jam à viris eruditis non semel observatum est, apud veteres frequenter occurrunt istæ litterarum mutationes. Ceterum Catulinus hic memoratus, is ipse est absque dubio, de quo Augustinus habuit sermonem, qui per Natalem Catulini inscribitur. Ejus item memoria celebris est in Kalendario Carthaginensi, Idibus Julii. Denique post receptam à Justiniano imperatore Africam. Reparatus Carthaginensis antistes in basilica Fausti sedem restituit episcopalem, ut in Commentario historico dicemus capite 12. Basilica Novarum hic memorata, ea ipsa videtur esse, quam Augustinus in Breviculo Collationis diei tertię c. 13. n. 15. basilicam Novorum appellat.

URBICI captivi. Sic Optatus n. 26.
libro primo adversus Parmenianum, Zephyrinum Romanum pontificem Urbicum Episcopum appellat. Et idem Optatus urbicam commorationem dicit lib 2. V. Cypriani epist. 43. al. 40. Ceterum pro Urbici, edit. Lorichii habet Urbis.

Pro more &c. Sic Lorichius, n. 27.
Orthod. & Belfor. At Chiffl. habet, dum moræ vacatur. Rhenan dum avocatur. Porro sanctus Deogratias ordinatus fuerat Ætio & Studio Consulibus, id est anno CCCCLIV. in basilica Fausti. Ejus festivitas celebratur in Martyrologio Romano die 22. Martii, & in Kalendario Carthaginensi Nonis Januar.

THOMAS. Lis est inter auctor- n. 28.
res, an Thomas hic memoratus in Epi-

scopo-

scoperum Carthaginensium Catalogo locum habere debeat. Et quidem cum nusquam alias ejus mentio habeatur, res est ex hoc Victoris loco finienda. Quare omnium, quos videre licuit, codicum lectiones proferam, ut quisque prout sibi melius visum fuerit, ea de re judicium ferat. Chiffletius &, ut ipse testatur, codex Cartusiæ Portarum habent: Ordinatur quidam in sacerdotium, nomine Thomas, qui dum *&c. Orthod. & versio Belfor.* Ordinatur quidam sacerdotio *&c. Edit. Rhenani Balduini, & Bibliothecæ Patrum,* Ordinator quondam memorati sacerdotis *&c. quam lectionem uti germanam propugnat Baronius. Porro in Orthodoxographia & aliquot editis, post hæc verba,* Ordinator ..... nomine Thomas, *resumitur,* Thomas venerabilis episcopus, dum, *&c. quæ verba ex margine, uti in mss. Colb. 1. & Martin. habentur, in textum videntur translata fuisse. Hinc etiam Lorichius sic habet:* Ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas. *Tum titulus capituli sequentis.* Ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas. *Deinde Capitulum sic incipit:* Thomas episcopus venerabilis, dum variis *&c. Porro lectionem duorum codicum Colbertinorum selegimus, cui pæne conformis est ea, quæ in Colb. tertio & in codice sancti Martini habetur, ubi ordinatur* quondam sacerdotio *&c. quod ceteris videatur textui conformior. Et quidem hæc me potissimum movet, ut Thomæ nomen ex Carthaginensium antistitum catalogo expungam, quod nulla ipsius memoria in vetustissimo Kalendario Carthaginensi habeatur, in quo tamen ceteri illorum temporum Carthaginenses Episcopi accurate recensentur. Et quidem in eo non solum* Aurelius, Capreolus, *aut* Deogratias, *qui in Africa è vivis excesserunt, sed &* Quodvultdeus & Eugenius, *in externis licet provinciis fato functi memorantur. Deinde Ado sanctos Episcopos, qui sub Genserici persecutione passi fuerant, recensens ex Victoris historia,* Thomam *hunc omisit.*

n. 29. GIGITANUS *Orthod. & Lorichius habent,* Vigitanus. *In Notitia Africæ occurrit* Vincentius Ziggensis *in Proconsulari, quem hunc ipsum esse, qui hic memoratur, putat eruditus Baluzius in Notis ad caput 128. Collationis Carthaginensis, ubi inter Catholicos antistites recensetur* Quadratus episcopus plebis Gegitanæ. *Vide sis infra Notam 41. in episcopos provinciæ Proconsularis qui in Notitia habentur. Porro sedem hic à Victore memoratam esse* Gegetu, *quæ ultra Naraggaram versus Numidiam sita est in Tabulis Peutingerianis, censet Norisius in Censura notarum Garnerii in Marium Mercatorem. Hanc Anonymus Ravennas lib. 3. num. 6.* Gegetu *collocat in Numidia. Inter Episcopos Mauritaniæ Sitifensis num. 13. in Notitia Africana recensetur* Constantius Gegitanus, *Sed hic aliquem Antistitem è Proconsularibus à Victore laudari extra dubium est.*

n. 30. SINNARITANUS. *Sic Colb. 2. cum Rhenano & aliis editis. At Mart. & Colb. 1. habent,* Sitinaritanus. *Edit. 2.* Sitmaritanus. *Nostræ lectionis veritas ex Notitia Africana confirmatur, ubi inter Episcopos provinciæ Proconsularis, num.* 3. Paulus Sinnarensis, *uti ex cod. Laudunensi restituimus, occurrit. Vide Notas in eum Notitiæ locum.*

n. 32. EDESSAM. *Lorichius,* Adessam. *Ædessa porro urbs est Macedoniæ in Æmathia, quæ vulgo* Vodena *appellatur. In Notitia Africæ inter Episcopos Proconsularis recensetur* Quintianus Urcitanus, *qui fortassis is ipse est* Quintianus, *quem hic Victor noster laudat.*

n. 32. SED ETIAM *&c. Sic Colb. 1. ceteri,* Sed etiam martyria quamplurima esse ..ex quibus aliqua *&c.*

n. 33. MARTINIANUS *&c. Orthod.*

Matu-

Maturianus, *Lorichius*, Mauritanus, *sed inferius semper scribit*, Maturianus. *Colb. 1. sequentem appellat* Saturnianum. *Martyrologia vetera Adonis, Usuardi, Flori &c. die 16. Octobris habent*, Martianus & Satyrianus. *De Millenariis vero hic memoratis, jam supra diximus ex Procopio, Nota 4.*

n. 34. TABRACENO. *Tabraca urbs est nota apud antiquos auctores, inter Proconsularem & Numidiam, in hodierno Algerii regno sita, cujus episcopus* Victoricus à Thabraca *sententiam dixit num. 25. in concilio Carthag. sub sancto Cypriano; &* Rusticianus *collationi Carthagin. adfuit, cum Clarentio ejus adversario ex parte Donati Cognit. 1. capp. 125. & 187.*

n. 35. ARTANTUR nimime dura custodia &c. *Sic restituimus ex duobus mss. uno scilicet Colbertino, & altero Martin. quibus conformis est versio Belforellii. Alii vero codices, quasi uni Maximæ id miraculum contigisset, sic habent:* Post hec artatur Maxima dura custodia, cuspideque crudeli extenditur, cui cum &c. *pro* cuspide. *aliqui habent*, semper. *Porro nostra lectio confirmatur ex Usuardo, Adone & Notkero, qui compendium martyrii sanctorum Maximæ & sociorum ex Victoris narratione texuere in suis Martyrologiis, die 16. Octobris. Adonis verba hæc sunt:* Sanctorum Martyrum Martiani & Satyriani cum duobus eorum fratribus, & egregiæ Christi ancillæ Maximæ virginis. Qui.... nodosis fustibus cæsi, & usque ad ossa laniati, cum multo tempore talia paterentur, sequenti die semper incolumes reddebantur. Post etiam dura carceris custodia damnati, cum fuissent artati in nervum, mira Dei virtute, ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo, &c.

n. 36. PROPRIÆ VOLUNTATI. *Sic duo mss. Colbertini cum Lorichio. Ceteri habent*, propria voluntate. *Nostram lectionem confirmat Ado, qui loco in Nota superiori laudato, Maximæ martyrium ex Victore sic prosequitur:* Ad quod miraculum, Maxima Christi famula, suæ libertati dimissa, mater postmodum multarum Virginum Dei effecta &c.

EXPLET cum gaudio &c. *Sic etiam habet Rhenanus, nisi quod pro* construitur, *habet* constituitur. *Colb. 1.* Expletum est cum gaudio quod petebatur. Ordinatur Pontifex &c. *Sic fere habet alter Colb. Sed Lorichius.* Expletur gaudio ob id quod petebatur Pontifex Dei. Construitur ecclesia &c. n. 37.

QUI CUM VINCTI &c. *Chifletius & alii tres editi*, qui cum è vicino currentibus Mauris, sese mutuo conspicerent. Vale &c. *Sic etiam legisse videtur Ado, qui loco jam laudato sic habet:* Vicinò currentibus indomitis equis, Vale sibi &c. *nihil dicens de Maurorum planctu. Sed & pro* plangentibus Mauris, *aliqui codices habent*, plaudentibus Mauris. *Utraque lectio ferri potest. Nam barbari illi, vel quod, ut supra dictum est, ad fidem essent conversi, vel naturali omnibus hominibus commiseratione, ut alias sæpius in Martyrum agonibus evenit, ægre poterant videre homines tam atroci supplicio afflictos, maxime quod illud adeo patienter ferrent Martyres. Plaudere etiam poterant præ gaudio, quo affici solebant homines, cruentorum spectaculorum certaminumque avidissimi. Porro quatuor horum fratrum simul & Maximæ festivitatem celebrant vulgata Martyrologia die 16. Octobris, quibus in nonnullis Martyrologiis alii 270. Martyres adjunguntur, sed qui in alia persecutione passi fuerunt.* n. 38.

FAUSTUS Buronitanus. *Mart. Orth. & Lorichius*, FAUSTINUS. *Major est difficultas de ipsius sedis nomine. Omnes fere* n. 39.

ba-

habent, Baronitanus. Legendum forte Buconitanus. In Collat. Carthag. cap. 198. adfuit. Donatus episcopus Bucconiensis ex parte Donatistarum. Bucconia autem urbs erat Numidiæ. nam inter hujus provinciæ episcopos recensetur in Notitia Africana Vitalianus Bocconiensis. Anonymus Ravennas inter urbes Mauritaniæ, quam Gaditanam appellat, lib. 3. num. 11. Turrem Buconis memorat. An ex ea Buconitanus dictus est episcopus? Porro Colb. 2. Lorichius & alii habent, Burtinitanus. Adfuit in Collat. Carthaginensi capite 133. Donatus episcopus plebis Buritan. quam urbem incertæ provinciæ fuisse dicit Morisius in Censura Garnerii, quamvis eam ad Proconsularem pertinuisse suspicetur, eamque ipsam esse, cujus episcopus Cresciturus Bussitanus subscripsit synodicæ in Concilio sancti Martini actione 2. Sed hic Episcopum aliquem è Mauritania indicare, uti videtur, Victor voluit.

n. 40. QUIBUS &c. Lorichius, Quis non posset condolere clamantibus &c. Et infra, Ipsi rapaci. Rhenan. & aliquot editi, Ipse &c. in numero singulari. Et infra pro palliis, Mart. & Chifflet. habent pallis.

ABENZÆ. Sic habent mss. 3.
n. 41. & 2. editi, ubi Habensæ. Lorichius Habenssæ. Colb. 2. Abenze. Rhenan. Chiffl. & alii, Abensis. In Collat. Carthag. cap. 133. inter Catholicos antistites memoratur Fortunatus episcopus plebis Abbenzensis. qui nullum sibi adversarium Donatistam habebat. Capite autem 198. inter Donatistas fuit Lucius episcopus Habensis. Porro VALERIANI hic memorati festum vulgata Martyrologia Adonis, Usuardi & aliorum recolunt die 15. Decembris. Valerianum item cum aliis Episcopis Africanis, qui sub Genserico rege fuerunt exagitati, memorant Ado & Martyrologium Romanum die 28. Novembris, quem unum & eundem cum priori esse putat Baronius in Notis ad eam diem; idque certum videtur. Sancti Valeriani episcopi, & sanctorum Eustachii & sociorum festivitatem memorat Kalendarium vetus in Sanctuario Capuano Michaelis Monachi, die 15. Decembris. qua item die in altero Kalendario, ab eodem auctore relato, memorantur Eustratius & socii Martyres. Is est ipse Eustratius de quo supra Victor num. 7. Valeriani corpus cum sancti Augustini reliquiis, ut putant, in Italiam allatum, asservatur Rodobii, quod oppidum est diœcesis Vercellensis, ut observat Ferrerius in Historia Episcoporum Vercellensium.

PLUS LXXX. Sic mss. omnes & editi, quos videre licuit, præter Chiffletium, qui habet LXX. Nobiscum etiam consentiunt Usuardus Ado &c. in Martyrologiis die 15. Decembris. n. 42.

REGIA. Mart. Lorich. & editi 3. Reia. Duplex urbs est in indice urbium operibus sancti Cypriani præfixo, Regium dicta In Notitia Africæ recensetur inter Episcopos Mauritaniæ Cæsariensis Victor Regiensis; & in Numidia Fortunius Regianensis. n. 43.

ADDUIT. Editi 4. Andiot. & 1. Andiut, Lorichius, Adiut, Colb. 1. Anduit. Et in infra Chiffl. cum Lorichio, congregatam armatorum manum &c. n. 44.

CECIDIT. Hujus Lectoris & ceterorum hic memoratorum festum recolit Martyrologium Romanum die 5. Aprilis. n. 45.

TINZUDÆ &c. Mirum est quantam in hujus loci nomine scribendo varient codices tam mss. quam editi. Lectionem Colb. 1. retinuimus: alias hic exhibere visum est, ut quisque quam meliorem putaverit eligat. Editi complures, Sicut Thunazudæ contigit, & Galibus vico Ammoniæ, Orthod. & Lorichius, in Tumiruda contigit Galbis, Vico, vel aliis &c. Codex Martin. Tinuzuda conti- n. 46.

git

gie, &c. Galbus vicum Ammoe. *Carthus. Port.* Tinuzudæ contigit & Galbiis vico Ammoniæ. *Colb. alter*, Tinuzuda contigit Galbus &c. *Colb. tertius*, Tunuzada.. vicum *&c. Apud Plinium libro 4. cap. 5. recensetur oppidum* Thunudisense. *Ptolemæo* Thunusda. *In Collatione Carthag. cap. 201. occurrit inter Donatistas* Victorianus episcopus Tunusidensis. *Est & in Tabulis Pentingerianis* Thunu. *Quid vero hac voce* Galibus, *aut* Galbus, *aliisque sequentibus designetur, divinare non licet. Magalia autem apud Afros erant villæ, seu pauperum & pastorum tuguria. De his Virgilius Æneid. 1.* Miratur molem Æneas Magalia quondam *&c. Ammoniam vero aliam ignoro, præter eam Libyæ partem, in qua potissimum Jupiter Ammon colebatur: sed quæ huic loco non congruit. Legendum forte*, in magalibus vici Ammonis. *Ptolemæus quippe lib. 4. cap. 3. memorans civitates, quæ inter duas Syrtes erant, recenset* Ammonis.

n. 47. MAGISQUAM *&c. Colb. 1. & edit. 1.* magisque exaratam, descendentes atque mugientes extensi sunt nervi, & ut fila *&c. Colb. alter & Mart.* rugam magisque exaratam... ostenderunt nervi. *Et infra pro* cannabinis, *Loricbius habet* caballinis.

n. 48. THEODERICUS. *Duo mss.* Theudericus. *Alii*, Thederichus *seu* Theodoricus. *Dicitur à Procopio libro 1. Historiæ Vandal.* Theodorus, *& absque liberis defunctus. Vide infra Notam 64. Loricbius semper*, Thederychus, *semel* Dederychus. *Id nomen, quod apud Septemtrionales populos Regibus & Principibus familiare erat, eorum lingua*, Teuderlich, *id est* populis pollens, *dicebatur*.

n. 49. ROMANI. *Romanorum nomine Catholicos fuisse designatos, tum ob hereticis ipsis, ut in hoc loco, tum etiam à Catholicis auctoribus probat multis exemplis noster Mabillonius in præfatione ad Liturgiam Gallicanam. His adjiciendus est Theodosius Junior Augustus in epistola ad Acacium aliosque episcopos & Anachoretas, quæ in Concilio Ephesino refertur, ubi eos adhortatur, ut sese probatos* Romanæ religionis sacerdotes *exhibeant. Vide Baronium tomo 5. Annal. ad ann. 402. & 432. Is autem mos potissimum invaluit, cum Barbari Arianæ sectæ addicti Romani Imperii provincias devastarunt. Vide infra Notam* 199.

n. 50. SUB ilice *&c. Sic Mart. Orth. & Loricbius. Alii* sub siliquæ arbore *&c.*

n. 51. COMES. *Ex hac voce occasio sumta est Arnogastem in Romano Martyrologio* Comitem *appellandi, die 29. Martii, quasi vir iste sanctus* Comitatus *dignitate aliquando fuerit insignitus. At fallar, si voces illæ*, comes bonæ confessionis, *aliud hic signent, quam* in, *aut* cum bona confessione. *Vide Ado, Usuardus, aliique veteres Martyrologiorum scriptores, qui hac ipsi 29. Martii die festum ejusdem sancti Confessoris duorumque sequentium*, Archinimi *scilicet*, & Saturi, *seu* Satyri, *recolunt, nihil habent de hac* Comitis *dignitate*.

n. 52. ARCHINIMUM *&c. Cbiff.* Archimimum, nomine Masculam, *quasi nomen proprium hujus Confessoris* Mascula, *qui mimicæ arti præfectus fuisset. At unus Colb. omnium vetustior, & Mart. cum Loricbio & Orthod. habent* Archinimum, *qui & sic appellatur in Adonis Martyrologio edito, atque in tribus vetustis manuscriptis. cui etiam consentit Florus. Apud Usuardum vero, cujus autographum penes nos habemus, legitur*, Archiminus. *quam lectionem exhibent quatuor item alia Martyrologia, à Bollandianis die 29. Martii laudata. Codex Colbertinus secundus* Archiminium. *NotKberus autem in Martyrolo-*

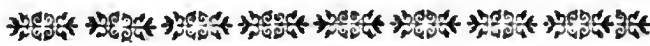
gio,

gio, quod à Canisio tomo 6. antiquæ lectionis vulgatum est habet, Archimimus. *Quæ lectio est etiam codicis tertii Colbertinæ bibliothecæ, sed omnium recentioris. Martyrologium Leodiense* Arginimum *eum appellat. Iam vero exemplar vetustum à Baronio laudatum habet* Masculanum. *Cui suffragantur mss. 2. Colb. & edit. Rhenani, Balduini, Bignii, & Colon. ubi legitur,* Masculan. *Martin. habet* Masculum. *Lorichius Orthod. & Sur.* Archinimum nomine, Masculinum, *& Belfor. vertit* Masculin. *E quibus omnibus liquet nomen hujus Confessoris proprium fuisse* Archinimum, *aut* Archiminum; *Masculam vero, quæ urbs fuit in Numidia celebris, ejus patriam. De qua urbe plura habes in Notis ad Episcopos Numidiæ, qui in Notitia recensentur, num. 94. Et quidem ex omnibus Martyrologiis à me supra laudatis, quæ hunc Sanctum simul cum Armogaste & Saturo die 29. Martii commemorant, ne unicum quidem* Masculæ *meminit., omnes è contrario* Archinimum *laudant. quod nempe illorum Fastorum scriptoribus persuasum fuerit, hac voce* Masculan, *non Confessorem ipsum, sed ejus patriam designari. Hinc emendandi recentiores, qui* Masculam, *professione* archimimum, *incaute in fastos sacros invexere.*

n. 53. MARIVADO *Mart.* Maurivado. *Orthod & Lorichius*, Mauridano. *Legendum forte* Varimado. *Vide Commentarium historicum cap.* 4.

n. 54. UNAMQUE infantulam quæ *&c. Mart.* unumque parvulum, qui *&c. in genere Masculino. Sic fere Lorichius*, unaque infantulum, qui *&c.*

n. 55. VENETIA *Orthodox. solummodo & Lorichius cum versione gallica Belforestii Venetiam hic recensent. Et pro his verbis* Epiro-veteri, vel Hellada, *Lorichius habet*, Epiro, Hellade. *vocula* veteri *omittitur quoque in editione Rhenani. De morte Genserici vide Commentarium historicum capitul. 7.*

NOTÆ IN LIBRUM SECUNDUM

Historiæ Victoris Vitensis.

n. 56. HUNERICUS. *Codices mss. sancti Germani à Pratis, sancti Cornelii compendiensis, & monasterii sancti Bernardi R.R. P.P. Fuliensium Parisiensium habent*, Nundricus. *Orthodox. & Lorichius*, Hunericus Nundrius.

n. 57. STATUIT sollicitius. *Orthod. & Lorichius*, sollicitus jubet esse requirendos. *Mart. & Comp.* sollicitius requirebat. *Infra pro* distraxit, *aliqui habent* destruxit. *Lorichius vero*, deduxit.

n. 58. LAUDABILIOR. *Hæc vox deest in Mart. Germ. & Ful. qui infra habent.* Videbat .... qua cupiditate. *Lorichius vero sic habet*, propter quod magis memoratus tyrannus ludebat, in uno displicens quia *&c.*

n. 59. REX egens magnus. *Colb. 2. Germ. Ful. & Comp. cum Lorichio*, Rex egens reditibus *&c. Mart. & Colb. 1.* magnos est calumniatus. *Orth. & Lorichius*, magna calamitas est. *Porro apud mediæ ætatis auctores hæc vox*, calumniare, *seu* calumniari, *idem*

fi-

significat ac litem intentare, seu pro aliqua repetenda in jus vocare. Videsis Glossarium Cangianum.

n. 60. PLACIDIA. *Hæc erat Eudoxiæ Hunerici uxoris soror, quæ simul cum ipsa earumque matre à Genserico, Roma capta, in Africam abducta fuerat. De his plura in Commentario historico capite 6. Pro* Placidia *Lorichius semper habet*, Placida.

n. 61. TRACTARE. *Hac voce veteres exprimebant instructiones seu adhortationes ad populum, quas Græci vulgo Homilias dicebant, ut ipsemet Victor supra exposuit libro 1. num. 3. ubi inter alia sancti Augustini opera* Tractatus populares, quos Græci Homilias vocant, *memorat.*

n. 62. CYRILA. *Sic utplurimum scribitur. Alii* Gyrila, *aut* Cyrileas, *aliqui etiam*, Cyrillus; *& sic infra quotiescumque nomen istud occurrit. De hoc semel monuisse sufficiat.*

n. 63. QUOD non contigit &c. *Nondum revera contigerat, cum hanc Historiam scriberet Victor, anno scilicet* CCCCLXXXVII. *sed postea tamen contigit, quando defunctis Guntamundo & Trasamundo, Hildericus, Hunerici ex Eudoxia filius, regnum obtinuit, pacemque reddidit Ecclesiæ Africanæ. ut fusius dicemus in Commentario historico capite 12.*

n. 64. GENTONIS. *Alii scribunt* Gentunis. *Orthod.* Genzonis. *Sic eum quoque appellat Procopius libro 2. de bello Vandalico, ubi semel & iterum memoratur, eratque secundus Genserici filius. At fallitur iste auctor, qui loco laudato* Theodorum, *sic quippe Theodericum appellat*, postremum natu *ex Genzerici filiis*, neutrius sexus liberis relictis, *ante mortem patris vitam explevisse scribit. Ex hoc quippe Victoris loco patet Theodoricum ejusque filios post Genserici mortem fuisse superstites, quos Hunericus adeo crudeliter afflixit.*

CONSTITUTIONEM Genserici &c. *Ille testamento præceperat, inquit Procopius libro 1. Hist. Vandal. ut semper qui ex suis posteris prior omnium esset ætate, regnum obtineret, exclusis etiam ejus qui antea regnavisset filiis, si aliquos haberent agnatos seniores. Hinc Hunnerico, non Hildericus ejus filius, sed Guntamundus, deinde Trasamundus primo successere, postea Hildericus. Gilimer primus hanc legem violare aggressus est, suo damno, uti dicemus in Commentario historico, fusiusque exponit Procopius in libris duobus de bello Vandalico.* n. 65.

PATRIARCHAM. *Familiare fuit apud istos aliosque Barbaros præcipuum gentis suæ Episcopum Patriarcham nuncupare. Hinc natum in nonnullis regionibus, quas aliquando illi coluere, Patriarchæ nomen. quod etiam posteri Ecclesiæ Catholicæ reconciliati retinuerunt. Vide hac de re fuse & erudite disserentem Ludovicum Thomassinum Oratorii Gallicani presbyterum, lib. 1. Novæ & antiquæ Ecclesiæ disciplinæ, parte 1. cap. 21. Latinæ editionis.* n. 66.

AMPSAGAM. *Sic legendum.* alii Ausagam. *Fluvius ille nunc patria lingua dicitur* Suffegmar, *qui Africam propriam à Mauritania separat. Ob ejus fortassis magnitudinem in Colb. 2. & in edit. Rhenani* famosus *cognominatur, aliis tamen dicitur* fætilosus *aut* fecilosus. *Plinius, Pomponius Mela aliique auctores, qui hunc fluvium memorant, nusquam sic eum appellavere.* n. 67.

THEUCARIA. *Hæc in mss. Mart. Germ. & Ful. dicitur* Thevarica, *apud Orthod. & Lorichium*, Themaria. *Sic* Heldicum *alii* Heldicam *appellant, &* Camut *ejus fratrem, quidam dicunt* Gamuth. *Lorichius*, Canіut Elidici fratrem &c. n. 68.

OTIOSUS: *Mart. Ful. & Germ.* otiosus. *Alii* breve fuerat & caducum, omni ex parte otiosus &c. n. 69.

n. 96. FAUSTI ecclesiam ... fulgentem &c. *Tres Colb. Mart. Orthod. Bald. Lorich. & Surius sic habent*, fulgentem; & dum lætaretur tanti fulgoris candore, cereis quoque fulgentibus, palliisque velaminum, ac lampadibus rutilantem, subito &c. *Et paulo infra*: Omnisque illa albatorum turba &c. *posuimus ex 4. mss. Mart. Germ. Ful. & Colb. 1. At Colb. alter pro* albatorum, *habet* oblatorum. *Chifl. Bald. Sur. & Rhenan. cum Colb. tertio*, beatorum. *Lorichius* Abbatum. *De Fausti ecclesia supra egimus nota 25.*

n. 72. ZIQUENSIS. *Memoratur civitas Ziquensium in Africa, in epistola Constantini Magni ad Probianum, sicut & in Purgatione Cæciliani. Ceterum Lorichius habet*, supra montem Domini, qui Ziquensis &c.

n. 73. NUBES &c. *Colb. 2. Ful. Germ. Mart. Rhenan. Orth. & Sur. habent*, nubes quæ ingentes cœperunt lapides &c. *Colb. 1.* Sulphureas ingentesque nubes &c. *Lorichius*, turbatas sulphureas nubes, quæ ingentes cœperunt &c.

n. 74. ABSCONDERE aliquantulum. *Colb. 2. & Rhenan.* absconde te pusillum &c.

QUINTIANUS. *Hunc Colb. 1. & editi 2.* Quintinianum *appellant; quem Siccensem episcopum fuisse censet Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die 23. Maii, ubi cum sancti* Lucio, & Juliano *in persecutione Vandalica passus dicitur. Sed de his inferius plura dicemus, ubi de persecutione Guntabundi, in Commentario historico capite 10.*

n. 75. SICCENSEM &c. *Sic Colb. 2. Germ. Port. Mart. cum Orthod. & Lorichio. Sed Colb. 1. & Ful. post* Larensem *addunt*, Laribus. *At Colb. 1. Rhenan. Chifl. Bign. Bald. & Sur.* ollas, sicca Veneria, & Laribus, duas &c. *Sunt autem Sicca Veneria & Lares civitates duæ olim episcopales in Africa proconsulari. Prioris episcopus subscripsit epistolæ Synodicæ patrum ejusdem provinciæ ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, quæ lecta est in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. ubi Candidus Siccensis. Et adfuit conc. Carthag. anno 525. Vitulus episcopus plebis Larensis. Ex utraque item urbe episcopi, tum Catholici, tum Donatistæ, collationi Carthag. interfuere. In ea quippe* Fortunatianus episcopus ecclesiæ Catholicæ Siccensis *sæpe interlocutur est, & capit. 139. subscripsit.* Paulus *vero ejus adversarius cap. 198. inter alios Donatistas recensitus est.* Victorius *autem* Larensis episcopus *cum* Honorato *ejus adversario cap. 131. comparuit, &* Honoratus *iterum cap. 197. Adfuit & Restitutus episcopus Laritensis Donatista cap. 208. De harum urbium situ erudite disserit Henricus Norisius in Observationibus adversus Johannem Garnerium, quas consule. Denique in Concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam pro hæreticis rebaptizandis tulit* Castus à Sicca *num. 28. Eam urbem notam reddidit famosa Urbanum inter & Apiarium controversia. Hilarense opidum, & Siccense memorat Augustinus epistola 229. An vero Paulus & Quintianus; hic à Victore memorati, harum urbium episcopi fuerint, incertum est, cum id Victor reticeat, nec hæ duæ sedes in Africæ Notitia habeantur.*

QUINETIAM. *Sic Orth. & Lorichius. At Mart. Germ. & Ful.* n. 76. Quod etiam *Ceteri*, quodam tempore statuere &c.

INSPICIENDA &c. *Colb. 1. Mart. & Orth. cum Lorichio*, ad n. 77. inspiciendum, & contrectandum contra jus verecundiæ & pudoris, ubi &c. *Harum Virginum memoriam recolit Martyrologium Roma-*

martyrum die 16. *Decembris*.

n. 78. SEPTUAGINTA SEX. *Sic Col.* 2. *Mart. Germ. Ful. Port. Lorichius & Orthod. cum Martyrologiis Adonis, Usuardi, No. Keri &c. At Colb.* 1. *Rhenan. Surius, Bald. Belfor. cum Baronio in Martyrologio Romana*, Sexaginta sex. *Chiffl. & Bign.* Sexaginta quatuor.

n. 79. ABBIRITANUS *Sic Colb.* 3. *Orthod. & Lorich. quibus accedunt Mart. Ful. & Germ. ubi*, Abiritanus. *Port.* Harbiritanus. *At Chiffl. edit.* Abderitanus. *Rhenan. Sur. & alii editi*, Abdiritanus. *Porro in Africa urbs duplex fuit* Abbir *dicta; quarum altera* Abbir-majus *dicebatur*. *Utriusque episcopus Collationi Carthaginensi adfuit*, Felix *scilicet* episcopus Abbir-majus *cap.* 133. *ubi nullus ibi fuisse Donatista dicitur; & cap.* 215. Annibonius Catholicus episcopus Abbiritensis. *Concilio autem Carthaginensi anno* 419. *subscripsit* Candidus episcopus Germaniæ, *qui alias ibidem simpliciter* Abbiritanus *dicitur*, *ejus scilicet urbis*, *ni fallor*, *cujus* Successus ab Abbir-Germaniciana *habetur in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. num.* 16. *Ab his urbibus diversa omnino erat* Abdera *seu* Abzera, *cujus episcopus* Fructuosus *memoratur in Collat. Carthag. cap.* 128. *Porro* Felix *hic à Victore laudatus, is ipse esse videtur, qui in Notitia Africana inter Proconsulares Episcopos num.* 2. Abaritanus *dicitur*, *qua de re vide Notas in Notitiam. Ejus & caeterorum hic laudatorum memoriam recolunt vulgata Martyrologia die* 12. *Octobris*, *Græci vero* 7. *Septembris*.

n. 80. ALIÆ gaudentes, aliæ tristes *&c. Lorichius & Rhenan. non habent* aliæ tristes. *Et infra*, moliendo. *Colb.* 1. moriendos. *Rhenan. Sur. Bign. & Bald.* morituros.

n. 81. ZURITANÆ. *Germ. Ful. & Orthod. cum Lorichio* Zurianæ. *Mart.* Zurinatiæ. *Colb.* 1. Turitanæ, *Sur.* Quiritanæ. *In Indice Oxoniensi jam laudato* Zura *inter* *tæ provinciæ dicitur. At ex Collatione Carthaginensi discimus eam ex Proconsulari fuisse. Etenim eum* Quintus, *ut vulgatæ editiones habent*, *nam V. C. Baluzius habet*, Qui supra, *pro* Paulino Zurensi litteras nesciente, *qui præsens aderat*, *se subscripsisse fuisset testatus*, *in Collatione Carthag. cap.* 133. *Paulinusque ipse*, *Catholicus episcopus*, *se habere unitatem professus fuisset*, Habetdeus diaconus Primiani episcopi *Carthaginensis partis Donati*, dixit: Presbyter est illic noster. Diœcesis nostra est. *Recensetur & eodem capite Collationis*, *ut jam diximus n.* 39. Donatus episcopus plebis Buritanæ.

SED LOCUM. *Chiffl. cum aliquot editis & mss.* ratio non sinebat loci; sed stercoris *&c. Colb.* 2. *Rhenan. & Bald.* Loci, sed stercora & urinam. *Et infra*, dantes ingentia *&c. Chiffl. & alii*, dato ingenti munere. *Lorichius*, dando ingentia munera *&c.* n. 82.

UNIZIBIRENSIS. *Aliquot mss.* Unizibilinensis *Lorichius*, Unzibilinensis. *Porro Cyprianus hic memoratus*, *idem ipse est*, *qui in Notitia Africana inter Byzacenæ Episcopos recensetur. De qua urbe vide Notas in Byzacenas urbes nu.* 41. *Ejus*, *sicut & aliorum supra memoratorum*, *festum recolunt vulgata Martyrologia die* 12. *Octobris*. n. 83.

VEL lacrymis. *Hæc duo verba desunt in Mart. Lorich. & Orthod. In aliis vero ista desunt*, & laudibus. n. 84.

CANNAVA. *Chiffl.* cannaba. *Mart. Colb.* 1. *Ful. & Germ.* ubi tunc navis erat *&c. Orth. & Lorichius*, Ubi tunc Mauris erat preparata laboriosam caperemus mansionem. *Ceterum hæc vox*, Cannava, *apud mediæ ætatis auctores designat cellam vinariam*, *aut similem locum subterraneum*, n. 85.

quem

quem gallice appellamus une cave, *quod huic loco optime congruit. Vide Glossar. Cangianum.*

n. 86. PASCERE & nunc tali exsilio *&c. pro* & nunc, *Loricbius habet* etiam. *Colb.* 1. pascere & nunc familiam suam. His igitur tali exsilio mancipatis, cogitat *&c.*

n. 87. REGINO. *Mart. Ful. Germ. cum Orthod. Sur. Loricbio, & Belfor.* Rege non *Colb.* 1. Rege nostro. *Bign. & Bald.* Regina. *Rhenan.* Legatus... Regina præsente *&c. Certe Eudoxia, Valentiniani filia, Romæ capta Hunnerico nupserat; sed jam aufugerat Constantinopolim, ut refert Zonaras. Eam cum marito annis sexdecim vixisse tradit Nicephorus lib. 15. Histor. cap. 12. unde retinendam esse lectionem vulgatam censemus. Etenim Reginus Comes potuit tunc in Africa fuisse legatus. Eum nempe Afris probe notum fuisse patet, quod postea in Orientis partibus constitutus, quæstiones aliquot beato Fulgentio solvendas proposuit, quibus ille respondit epist. 18. & post Fulgentii mortem Ferrandus diaconus, ut ejusdem Ferrandi opusculum de hoc argumento testatur. Illud editum est à Chiffletio cum ceteris ejusdem auctoris operibus, Divione anno* 1649.

n. 88. FEBRUARIARUM. *Colb* 2. *Ful. Germ. Mart. Loricbius, & Orthod.* Januariarum, *qui tamen infra habent* Februariarum. *Et infra pro* Junias. *Germ. Ful. & Orth. habent* Julias. *Mart.* III. Kal. Julias.

n. 89. QUASI diceret in provinciis nostris, Catholicos esse nolumus. *Hæc desunt in Colbert.* 1. *Mart. Germ. Loricbio, & Orthod. Et infra, ubi ex Colb.* 1. *posuimus*, nisi ut à sancto *&c. plerique editi habent*, nisi à sancto *&c. Ceteri fere mss. cum Orth. & Loricbio*, Tunc sancto Eugenio rationabilis causa visa est, si cor barbarum moliretur, suggerendo, si legenda daretur tali textu epistola conscripta.

n. 90. NOBIS de merito *&c. Colb.* 2. *Ful. Germ. Mart. Port. & Orthod. cum Loricbio*, nobis merito religionis ac fidei. *Colb. tertius*, de merito religionis fidei ejus præceptum.

n. 91. CUBADUM. *Colb.* 1. *cum aliquot editis*, Obadum. *Colb. alter*, Oubadum, *& sic infra. Paullo ante*, iniquitatem gravius parturire. *Loricbius*, ut iniquitatem gravius parturiret.

n. 92. CAPUT EST *&c. Sic olim Cyprianus Romanam* Ecclesiam principalem *appellabat, epist.* 59. *edit. Oxon. alias* 55. *quem imitati sunt alii Africani Patres. Optatus lib.* 2. *adversus Parmenianum, Augustinus passim, & alii. Vide Mabillonii nostri Præfationem in Liturgiam Gallicanam. Ceterum Julius Papa in epistola ad Orientales Episcopos conqueritur, se ab iis ad Concilium advocatum non fuisse. Vide Sozomen. lib.* 3. *Hist. ecclesf. cap.* 10. *Fulgentius & ceteri Episcopi exsules in Sardinia, epistola* 15. *ad Venerium & Joannem, laudant Hormisdæ Pontificis Romani verba, ut ostendant de gratia omnibus esse tenendum*, quid Romana, *inquiunt*, id est Catholica sentit & servat Ecclesia.

n. 93. VIBIANENSE *&c. Sic editi fere omnes, nisi quod habent*, Vibianensem. *Colb.* 1. Vibianense secundum. *Sicut & Mart. Ful. & Germ. sed qui infra pro* episcopum, *habent*, episcopos, *quasi secundi nomine, episcopus hic quidam à Victore designaretur Donatiano sociatus. Similiter Orthod. & Loricbius habent:* Vinianense, secundum, Donatianum impositis centum... episcopos; & sub feculente præsidium verum, acutum, *&c. sed hæ lectiones mendosissimæ sunt. Unicum quippe hic tantummodo designari Donatianum episcopum, liquet ex vetustis Martyrologiis Usuardi, Adonis, & Notkeri, in quibus die 6. Septembris solus* Donatianus *cum infra recensitis celebratur his verbis:*

San-

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

Sanctorum Donatiani, Præsidii, Mansueti, Germani & Fusculi, qui &c. *quo item die in Romano Martyrologio memorantur. Porro in Notitia Africana quatuor Donatianos episcopos invenio*; Veselitanum *scilicet* & Teglanensem *in Numidia*, Eliensem *in Byzacena*, & Uzinadensem *in Mauritania Cæsariensi. Præsidius autem hic laudatus, is ipse est qui dicitur* Suffetulensis, *in Notitia Africana inter Episcopos Byzacenæ, sicut &* Mansuetus Afufeniensis & Germanus Peradamiensis, *in eadem provincia. At* Fusculum *reperire non licuit, nisi forte fuerit* Filtiosus Aggaritunus, *in eadem Byzacena provincia memoratus. Certe pro* Fusculus *in Usuardi autographo habetur* Fulcolus.

n. 94. DIES Epiphaniorum. *In Colb. 1. annorum circiter 800. eadem manu, quo textus ipse, scriptum est in margine.* Nota quod in die sacra Epiphaniorum apud antiquos baptismus fieret. *Idem habet in capituli titulo editio Lorichii, excepta hac vocula*, Nota. *Hanc vero consuetudinem improbant Siricius Papa in epistola ad Himerium Tarraconensem episcopum, & sanctus Leo in epist. 16. edit. Quesnellianæ, ad Siciliæ Episcopos, quibus postea alii Pontifices, & in variis provinciis synodi adhæserunt. Alia tamen in aliis provinciis servabatur consuetudo. quod de Africa certum est. Idem in Orientalibus provinciis observatum fuisse liquet tum ex Græcorum Euchologio, tum ex Prato spirituali Johannis Moschi cap. 171. apud Cotelerium tomo 2. Monumentorum Ecclesiæ Græcæ, ubi refertur, sacrum fontem singulis annis in vico quodam, die festo Theophaniorum sponte sudare solitum fuisse, ut ex ea aqua baptismus conficeretur.*

n. 95. SUBDIACONO. *Editi.* Diacono. *priorem lectionem prætulimus, quæ videtur istorum temporum disciplinæ magis esse conformis. Subdiaconi quippe extra sacrarium stabant, ex concilio Laodiceno.*

OB HOC &c. *Lorichius sic habet*: Ob hoc tantum miraculum n. 96. populus excitatus, comprimere virum qui receperat lumen cœperunt. Fit postea &c.

PROVOCANTE. *Alii*, metante *aut* comitante. *Colb.* 1. mediante. *Orthod & Lorichius*, provocante inæstimabilis &c. n. 97.

LÆTUM. *Hic fuit episcopus Nepitanus in Byzacena, ut ex Notitia patet. Idem testatur Victor Tunnonensis in Chronico, & Isidorus in Historia brevi Vandalorum, Æra 501. Ejus memoriam simul cum supra recensitis Confessoribus celebrant vulgata Martyrologia die 6. Septembris. Victor tamen Tunnonensis in Chronico laudato eundem XIX. Calendas Octobris glorioso martyrio coronatum fuisse asseverat, Zenone Augusto consule. Ejusdem sancti viri apparitione bellum adversus Vandalos a Justiniano imperatore susceptum fuisse scribit jam laudatus Isidorus, æra 560. Ad quod tamen fuisse incitatum adhortationibus Episcopi cujusdam, qui Dei monitu ex Oriente Constantinopolim venerat, asserit Procopius libro 1. de bello Vandalico. Paullo infra* æstimans tali exemplo timorem incutiens &c. *Colb.* 1. æstimans quod... timorem excitaret. *Mart. Ful. Germ. Sur. Orthod. & Lorichius.* quod... timorem incuteret reliquis & læsuram. n. 98.

ILLA semper est &c. *Alii habent*, Illo est semper tractanda locutio, ubi &c. *Et infra*; Cognitoribus discernentibus. *Aliquot mss. & editi*, decernentibus. *Porro Cognitores dicebantur, qui recognoscendi Episcoporum sententiis committebantur. De his Augustinus in Breviculo Collationis. Plura vero habet Morinus lib. 1. Exercitationum ecclesiast. cap. 20. Eorum mentio passim in Conciliorum actis habetur, ex quibus facile quivis eorum officium dignoscere po-* n. 99.

potest. *Et infra*, prolata confirmet *&c*. *Ful. & Mart.* confirment, aut probra assumta refellant *Germ.* confirmet aut probra *&c*. *Orthod. & Loricbius*, improbe assumta refellat.

n. 100. CYRILA dixit: Ad quod *&c. Hunc locum restituimus ex mss. Colb.* 1. *& Port. Interpellarunt quippe Catholici, cum hæc verba*, Patriarcha Cyrila dixit, *Notarius pronunciaret. Ferre enim non poterant, ut ille Cyrilam nuncuparet Patriarcham, unde sermonis ipsius filum interrupere. Colb. alter. Rhenan. Chiffl. Bald. & Bign. omissa una linea*, Cyrila dixit: Legatur *&c. Aliter habent Sur. Orthod. Loricbius, & eum eis Bald. in Prolegomenis, scilicet*, Patriarcha Cyryla dixit, aliquos vestrum superbe & illicite sibi nomen Catholicorum usurpasse. Nostri testati dixerunt: Legatur *&c. Sed ni fallor, vocem* Catholicorum *absque mss. posuerunt, quod alias sensus videretur eis esse nullus. Nam Ful. & Germ. qui hanc lectionem habent, pro* Catholicorum, *habent*, Patriarchæ, *& Colb. tertius cum Comp. neutram. Porro familiare erat, ut jam supra observavimus, apud istos aliosque barbaros, præcipuum gentis suæ Episcopum* Patriarcham *nuncupare*.

OMNINO volebat *&c. Sic habet Loricbius. At alii mss. & ed.* omnino audientiam . . . . declinavit. n. 101.

NOTÆ IN LIBRUM TERTIUM

Historiæ Victoris Vitensis.

n. 102. ADJUTORIO. *Cod. Laudunensis & alii*, auxilio. *Mart. Comp. Lor. & Orth.* fidem quam credimus.

n. 103. ET FILII. *Colb.* 1. *addit manu recenti*, & Spiritus-sancti.

n. 104. IN SUÆ *&c. Sic Mart. Germ. Ful. & Chiffl. At Colb.* 1. *Comp. Loricbius, & Orthod. pro* suæ *habent* sua. *Colb. alter, & Laud. cum Bald. Rhenan. & Bign.* sua proprietatis persona. *Sic & Colb. tertius in margine, qui in textu habet*, sua propria deitatis persona.

n. 105. ET FILIO. *Hæc particula deest in Laud. & in editione Rhenani. At in Colb.* 1. *alia manu scripta est. Et in* recapitulatione *infra num.* 21. *non habetur. Exstat tamen in ceteris mss. & editis.*

n. 106. SUBSTANTIÆ. *Laud. addit.* meæ. *Infra autem in Comp. & apud Loricbium sic habetur*: Qui cum sit splendor & figura substantiæ ejus, & substantiam noluerunt audire hæretici. Dixit alius Propheta: Non audierunt vocem *&c. vox* hæretici, *deest in Comp. Porro in Colb. unius margine hæc verba habentur*: In Jeremia secundum LXX. Interpretes. *quod est verum. Ceterum pro* super montes *&c. Loricbius, & alii habent*, super montem accipe planctum, *& pro* semitam, *aliqui*, semitas.

FIDELI oculo, *Laud. & Colb.* 2. Fideliter mentis oculo. *Rhenan.* fideliter mentis oculis. *Ful. Germ. & Orthod.* fideli mente. *Colb. tertius* fideliter mente. *Loricbius*, fidei mente. n. 107.

IN FILIOS. *Hujus loci & aliorum, qui hic habentur, egregias habes expositiones in libro seu Respon-* n. 108.

ponsione sancti Fulgentii ad decem Arianorum objectiones, in responsione scilicet ad quartam eorum objectionem. Ceterum Colb. 1. Mart. Ful. Germ. & Orth. cum Lorichio habent, in Filio. *Et infra, pro* quam in *&c. Orth. & Lorichius*, quia in *Colb. 1.* qui in *ut quæ sequuntur de Filio possint intelligi. Et quidem exigere videtur sensus illorum Patrum, ut legatur*, in Filio.

n. 109. DIVINITATIS *&c. Rhenan.* & divinitas æqualitas. *Colb. 1.* divinitas ostendatur æqualis. *Et infra*, Ego in Patre, *&c. Chiffl. Bigu. & Bald. cum Colb. 1. Rhenano habent solummodo*, Ego & Pater unum sumus. *Laud.* Ego in Patre ... Ego enim & Pater *&c.*

n. 110. UNDE CLARET *&c. Mart. Colb. 1. Ful. Germ. Rhenan. Lorichius & Orthod.* Unde claret æqualitatem Patris & Filii ad se invicem credentes adducere.

n. 111. EXCELLENTI. *Mart. Germ. Comp. Ful. & Orthod.* excellentis. *Colb. 1.* excellentius. *Lorichius*, excellentis sublimitatis potentiæ *&c. Et infra* admirandæ *&c. Mart. Germ. Comp. Lorichius, & Ful.* ad memorandam ejus divinitatem.

n. 112. SI QUID illud *&c. Lorichius*, Si quidem illud aut dici potest, immo quia ut dici omnino non potest *&c. Rhen. ut nostra edit. nisi quod pro* omnino *habet* omnia.

n. 113. DE SE gignente *&c. In plerisque deest* se. *Lorichius habet*, de gignente constat.

n. 114. NATURA *&c. Colb. 1.* naturalis substantiæ. *Mart. & Orth. cum Lorichio*, natura ac substantia. *Comp.* splendor à luce ac substantia. *Rhenan.* natura substantiæ.

n. 115. GENITRICIS. *Omnes mss. præter Colb. 1. & Port.* generationis. *Sicut & editiones veteres Rhenani & Lorichii.*

n. 116. DEMONSTRARETUR. *Laud. Colb. 2. Rhenan. Lorichius & Orth.* insinuaretur.

n. 117. NON intelligetis. *Hic locus est secundum versionem Septuaginta*, *ubi* οὐδ' μὴ συνῆτε : *Vulgata*, non permanebitis. *Ceterum ut plurimum textus Scripturæ proferuntur hic ex Versione* LXX. *plerumque nec istius versionis sunt, nec vulgatæ, ut conferenti patebit. Sic & loca novi Testamenti quandoque textui græco sunt conformia, aliquando nostræ vulgatæ, nonnunquam neutri, quod hic semel monuisse satis sit.*

n. 118. ELEMENTI *&c. Sic ex codd. Port. & Laud. simul junctis legendum esse censuimus. Nam Laud. habet* elementi signis fomenta. *Port.* Elementis propria fomenta. *Ceteri omnes mss. & editi* : ipse rudibus elementis : ignis proprii fomenta præstaret.

n. 119. UNITATIS *&c. Colb. 1. Mart. & Orth. cum Lorichio*, in sacramento unitas recurrit. *Quin & paullo ante, pro* plena brevitas, *Lorichius habet*, plana brevitas.

n. 120. IN SPIRITU *&c. Laud. Mart. & Orth.* in spiritum reputetur. *Retinenda tamen nostra lectio, Tribus enim istis vocibus*, Domini, Verbo, & Spiritu *in psalmo laudatis, tres Trinitatis sanctissimæ personas expressas fuisse sanctissimi Confessores ostendunt.*

n. 121. PROFERT *&c. Plures mss. cum editis aliquot.* similitudinem profert, æqualitatem distinctionis personarum insinuat. *& infra*, similitudo dissentiens, *Laud. habet* dissimilitudo dissentiens.

n. 122. DOCUIT *&c. Chiffl. & alii*, docens. *Lorichius vero habet*, docuit operari, & ut sic ipsarum gratiarum *&c.*

n. 123. ET HI TRES *&c. In cod. Colb. annorum circiter 700. hæc habetur observatio in margine* : Nota in epistola beati Joannis ita legendum. *Ceterum hæc verba*, Tres sunt qui *&c. quæ in nonnullis sacrorum Bibliorum codicibus translatorum infidelitate excidisse conqueritur sanctus Hieronymus, vel quivis alius auctor, qui sub hujus san-*

sancti Doctoris nomine Prologum edidit in epistolas Canonicas, religiosius in codicibus Africanis conservata fuisse patet ex hoc loco, ubi Patres Africani in unum congregati pro emittenda fidei professione ea adhibuerunt. Nec umquam ea de re reclamasse legimus Arianos, qui regali tunc potentia freti, nihil non poterant adversus Catholicos. Quin & Fulgentius paullo post in libro contra Arianos sub finem, eumdem locum adducit, non solum tamquam è Scriptura sumtum, sed & quem à beato Cypriano laudatum fuisse ait, sub testimonii ex Scriptura nomine: Cyprianus, *inquit*, hæc testimonia de Scripturis inseruit. Dicit Dominus: Ego &c. Et iterum, De Patre & Filio & Spiritu-sancto scriptum est; & tres unum sunt. *Cyprianus autem eum laudavit tum in libro de unitate Ecclesiæ, tum in epistola ad Jubajanum. Iterum eumdem locum laudat Fulgentius in libro de Trinitate, & in alio adversus Pintam episcopum Arianum scripto: quamquam istius auctorem alium à Fulgentio fuisse, ipsi tamen æqualem, censeant viri eruditi. Vide Mabillonii Appendicem 2. ad Liturgiam Gallicanam pag. 246. Tamen Augustinus libro 2. contra Maximinum cap. 22. num. 3. ubi hæc verba ex beati Johannis epistola*, Tres unum sunt, *discutit, codice usus fuisse videtur in quo testimonium istud* Patris &c. *expressum non erat. Idem dicendum de Facundo Hermianensi libro 1. pro defensione trium Capitulorum. Sed opus istud Facundus extra Africam Constantinopoli degens conscripsit. Mirum est autem, quod in nonnullis etiam vetustissimis Bibliorum codicibus mss. præfigitur prologus supra laudatus Epistolis canonicis, & quidem sub sancti Hieronymi nomine, & tamen in textu versiculus ille omissus sit. Sed hanc controversiam accuratius discutiendam relinquimus sodalibus nostris, qui Hieronymi operibus recensendis operam navant.*

n. 124. NUMQUID ait tres in differentiæ æqualitate &c. *Alii codices habent*, in differenti æqualitate. *Lorichius* indifferentiæ qualitate. *Rhenanus*, indifferenti æqualitate.

n. 125. SCRUTATUR &c. *Colb.* 1. Scrutator est altitudinis.

n. 126. ECCE TERRIBILI &c. *Ful. Germ. Colb.* 1. *Orthod. Lorichius &c.* Ecce terribilis sententia! Irremissibile &c.

n. 127. REGNORUM. *Afri sæpius hunc titulum libris Regum attribuerunt, ut patet ex Tertulliano lib. 2. contra Marcionem, beato Augustino passim, Concilio III Carthaginensi, &c. Quin & sanctus Cyprianus, græca voce plerumque libros Basileion appellat. Idem faciunt etiam nonnulli ex aliis provinciis Patres, quod tamen improbare videtur sanctus Hieronymus in prologo Galeato. Et quidem Lorichius hic legit*, Regum.

n. 128. JEREMIÆ. *Plures mss. & veteres editi habent* Esaiæ. *Hic tamen locus est ex Jeremia desumtus.*

n. 129. IN INFERNUM. *Colb.* 1. & *Lorichius*, ad Infernum. *Et infra*, Si sumsero. *Laudum.* Si recipiam. *Pro* in directum *Colb.* 1. diluculo. *pro* extremis. *Colb. alter*, extremo. *pro* continebit. *Ful. Germ.* & *Lorichius* tenebit.

n. 130. SPIRITUM SANCTUM &c. *Colb.* 1. Spiritum-Sanctum vocat, cujus templum esse debemus.

n. 131. PARACLITUM. *Vulgata*, advocatum, *quod idem est. Græcus enim textus habet*, Παράκλητον, *à qua voce* Paraclitus, *etiam per literam* i. *breviter ut aiunt enuntiatam, derivari potest. ut pluribus probat. P. C. Joannes Baptista Thiers. in singulari de hac voce dissertatione.*

n. 132. JUXTA baptismi &c. *Quia in baptismo dicitur*, In nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti,

qui-

quibus verbis unitas Trinitatis exprimitur.

n. 133. DEUS sit, cum eum operum &c. *Sic Germ. Ful. Colb. 1. Lorichius & Orthodox. At ceteri habent*, Deus non sit, cum operum magnitudine, quod est ipse manifestet.

n. 134. EUM despicere non debemus &c. *Lorichius*, non denegemus eum. *Et inferius*, Spiritui-sancto restitistis. *In Scripturæ textu habetur*, resistitis. *Tamen in Breviario fidei apud Sirmondum, sicut & hic, legitur*, restitistis: *quare vocem hanc, quæ in editis & mss. habetur, retinuimus.*

n. 135. SED cum adoramus &c. *Lorichius brevius sic habet*, sed cum adoramus Patrem, credimus invocare Spiritum-Sanctum: & cum Patrem rogamus, à Filio nos exaudiri confidimus &c.

n. 136. CONTEMTIO. *Sic Mart. quæ utique lectio videtur ceteris præferenda, quæ habent*, contentio. *Lorichii editio eamdem nostram lectionem confirmat, habet quippe*, contemtus.

n. 137. IN MISTERIIS. *Inter Missarum sollemnia tum Græci, tum Latini, hymnum hunc cantare semper consueverunt, quod cum nonnulli in Galliis extra Missas publicas negligerent, statuit synodus Vasensis anno 529. can. 3.* ut in omnibus Missis, sive matutinis, sive quadragesimalibus, vel quæ in commemorationibus defunctorum fiunt, semper eo ordine quo ad Missas publicas *diceretur. De variis istis Missis videsis Mabillonium lib. 1. de Liturgia Gallicana cap. 6. vel de iis fusius differentem piæ memoriæ Cardinalem Bona lib. 1. rerum Liturgic. cap. 13. & sequentibus. Cave autem ne confundas hunc hymnum, quem Græci ἐπινίκιον* seu triumphalem *appellant, de quo Isaiar cap. 6. & Ioannes in Apocalypsi cap. 4. cum eo quem iidem τρισάγιον dicunt; quemque illi sæpius, Latini vero semel in anno, feria scilicet sexta Parasceves, cantare solent.* Sanctus Deus sanctus fortis &c. *De his consule nostrum Hugonem Menardum in Notis ad Sacramentarium Gregorianum pagina 10. de his rebus fuse, & erudite differentem.*

AUCTORITATE firmata. *Desunt hæc duo verba in Colb. 2. Orthod. Rhenan. & Lorichio.* n. 138.

ZATTARENSEM. *Plerique mss.* n. 139. Zatterensem. *Colb. 1.* Zaitarensem. *In Notitia Africana in ms. Laud. dicitur* Jacterensis. *Vide quæ in Notis ad ipsam Notitiam observamus de hac urbe. Porro Lorichius pro* Januarium, *habet* Jenuarium.

GRATIANENSEM. *Colb. 1.* n. 140. *Rhenan. & Bald.* Gatianensem. *Port. & Orth. cum Lorichio*, Gazanensem. *Colb. alter, Mart. Ful. & Germ.* Gazanensem. *In Collat. Carthag. cap. 198. Inter Episcopos Donatistas recensitur* Victor episcopus Gratianensis. *Porro licet alii tres episcopi hic memorati recenseantur in Notitia Africana, ibi tamen desideratur* Bonifacii *hujus* Gratianensis *nomen: quod sane mirum est. Nisi is ipse sit, cujus primo loco memorati nomen excidit; tuncque pro* Vassinassensis, *ut ibi habetur, legendum esset* Gratianensis. *Et quidem Petrus abbas in concilio Carthaginensi sub Bonifacio, meminit* Bonifacii Gratianensis episcopi primæ sedis provinciæ Byzacenæ, *ad quem recurrerat absente episcopo Carthaginensi, cui monasterium ejus nullo medio subjectum erat. Bonifacius tamen, qui huic libello fidei subscripsit, non videtur fuisse Primas, cum post Bonifacium Foratianensem subscripserit, qui quidem Bonifacius Foratianensis in Notitia Africæ, inter Patres Byzacenos sexagesimus octavus memoratur.*

NOTÆ IN LIBRUM QUARTUM

Historiæ Victoris Vitensis.

n. 141. CONRRARIA &c. *Lorichius & Orthod.* fecuta, perfonis prout eorum facta ..... contraria decrevit. Itaque &c. *Et infra*, *Orth.* Præceptioni. *Colb.* 1. *Bald. Rhen. & Bign* qui præceptionem ... effe temnendam. *Chiffl. & alii mendofe* qui præceptionem ..... retinendam.

n. 142. NOVEQUE &c. *Colb.* 1. & *Mart.* novem, quæ contentionis fi quid ab eorum propofito poffit. *Alii mff. ut in editis, fed pro* novę quæ, *habent* novæ quæ. & *Orth. pro* contentionis, *habet* contentiones. *Lorichius fic habet*: fidei regulam cuftodire vel retinere, univerfos conftat fuiffe commonitos ad fpatia temporis prorogata menfium novem. Quæ contentionis fi quid . . . poffit aptari, ad Kalendas fcilicet Februarias &c.

n. 143. ET QUOT excurrunt. *Modus loquendi apud Afros ufitatus, ut patet ex Optato lib.* 1. *contra Parmenianum, Auguftino lib.* 7. *de baptifmo cap.* 7. *quibus verbis*, plus minus, *vel potius* & amplius, *fignificatur*. *Porro à* mille *circiter epifcopis dogma Catholicorum damnatum fuiffe in Ariminenfi concilio, feu apud Seleuciam, dicit hic Tyrannus: quamquam ipfomet Athanafio atteftante, haud plures quam quadringenti Ariminum, Seleuciam vero centum, & fexaginta convenerint. Sed Ariani poft quam partim callidis artibus, partim vi Catholicos antiftites ad fuas partes inclinaffent, aliquot ex fe ipfis delegerunt, qui per urbes provinciafque curfitando, epifcopos qui abfentes fuerant, ad fubfignanda illorum dogmata coegerunt. Utraque autem illa fynodus anno* CCCLIX. *coacta fuit, jubente Conftantio augufto, qui Occidentales Ariminum, Orientales vero Seleuciam Ifauriæ urbem convenire mandaverat.*

CONCITATO populo. *Sic Orth. ceteri*, concitati populi. n. 144.

HOC videntur &c. *Colb.* 2. *Chiffl. Bald. Rhenan. & Bign.* Hoc evidenter affumfere temeritate tranfacta. *Mart. Ful. Germ. Comp. Lorichius, & Orth.* Hoc videntur affumpfiffe temeritate tranfacta. n. 145.

QUIBUS provocantibus. *Chiffl.* &c. Quibus hoc provocantibus. *Rhen.* Quibus hoc provocantes. n. 146.

DIVERSORUM &c. *Alii*, Imperatoribus diverfis *Pert.* quas inductos fecum in errorem Imperatores diverforum temporum promulgare tunc contigit. *Leges quæ hic laudantur, ut plurimum habentur in Codice Theodofiano lib.* 16. *tit.* 5. *capitibus multis, quarum epitomen profert hic Vandalus. Ceterum paullo infra, pro* conceptio, *Orth. & Lorichius habent*, contextio. *Et pro* exceptis, *Rhen. & Chiffl.* fuperexceptis. n. 147.

COMMEANDI &c. *Hunc locum ex Lorichio, & Orthod. reftituimus Colb.* nec veniendi ad &c. *Ceteri mff. & editi mendofe*, commemorare quæcumque &c. n. 148.

SI QUA &c. *Comp.* Si quæ minuifse vellent, minime &c. *Lorichius*, Si qua minus minime prævalerent. n. 149.

AURI pondo &c. *Col.* 2. *Mart. Ful.* n. 150.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

Ful. Germ. Lorichius, *& Orthod. omissa linea*: Illustres singillatim auri pondo quadragena, populares *&c. Pro* singillatim. *Lorichius habet*, singuli. *In Colb. tertio*, *Comp. & Lorichio non recensentur etiam Senatores*, *& negotiatores*. *Colb.* 1. *Rhenan. Lorichius*, *& Bald. pro* sacerdotes, *habent* sacerdotales. *& Rhen. non recenset negotiatores*.

n. 151. ARGENTI. *Sic Colb.* 1. *Ful. Germ. Comp. Lorichius*, *& Orth. Alii*, auri. *Nostea lectio melior*: *non enim isti dena auri solvissent*, *prioribus quina tantummodo solventibus*.

n. 152. MALÆ persuasionis *&c. Rhenan.* mali. *Orth. cum Lorichio*, malis persuasos ignis. *Colb.* 2. *& Comp.* malis persuasis ignis. *Et inferius*, ab omnibus *&c. Comp. Lorichius*, *& Rhenanus*, ab hominibus *Ful. Germ. Colb.* 1. *& Orthod.* hominibus . . . . . obtinere. *Et pro*, diversis non intulisse. *Colb.* 1. *Mart. Comp. & Orthod.* adversis intulisse.

n. 153. JUSTE collatum est *&c. Id quoque*, *Imperatorum exemplis male usus Hunnericus decrevit*, *quod pro Catholicis adversus Donatistas juste factum fuisse probat non semel Augustinus*, *potissimum Tractatu* 6. *in Iohannem numer.* 25. *libro* 2. *contra Petilianum cap.* 58. *& seq.*

n. 154. CARTHAGINE. *Hic in ms. Colb. num.* 1746. *ab annis circiter* 700. *scripto adjicitur sequens lemma*, *quod etsi Victoris nostri esse nobis non videatur*, *huc tamen referre operæ pretium erit*. Hæc est lex, hoc præceptum iniquissimi regis & Deo odibilis Hunerici, filii Geiserici, quam adversus piorum gentem, veluti draco bino ore sibilans, edidit. Sed jam tempus est, ut in quarto hoc Libello finem narrationis facere debeamus; quia indignum, & indecens est, ut sub tyrannica collocutione sermo subjaceat divinus. Auditum ergo petimus ab auditoribus libenter accomodari, cum principium libri quinti in eorum sonuerit auribus, quoniam magna, & miranda Martyrum certamina confidimus narratura, præstante ipso Jesu Christo, qui laureis mirifice Sanctos coronat suos, amen. *Tum habet*. Incipit liber quintus. Post hæc *&c.*

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

TOXICATO transversa *&c.* *Aliquot mss. & editi*; toxicata transverso. *Ceterum Cyprianus edicta persecutionis feralia appellat epist.* 52. *ad Antonianum*, *quæ nunc est edit. Oxon.* 55. Feralia edicta *memorat quoque auctor Passionis septem Monachorum martyrum*, *superius à nobis relatæ*. n. 155.

NON tantum violenter omnino revocarentur. *Orthodox. & Lorichius*, numquam omnino revocarentur. *Et infra*, maxime quia ubi *&c. Lorichius & alii*, maxime quia non reverterentur. Jam neque ulla erat Ecclesiæ substantia, vel omnibus occupatis.

HORTULANUS & Florentianus. *Colb.* 2. *& Ful.* Hortaianus. *Alii sine adspiratione*. Ortulanus. *Fuit autem episcopus* Benefensis *in Byzacena*, *ut ex Notitia patet*. Florentianus *vero sic dicitur in Colb.* 2. *Ful. Mart. Port. Orth. Lorich. & Belf. Sicut & in Notitis Africæ*, *ubi episcopus* Midilensis *in Numidia appellatur*. *Colb. tertius eum aliquot editis* Florentinianus. *Is porro simul cum Hortulano accensetur apud Adonem*: *& in Romano Martyrologio*, *aliis Confessoribus Africanis supra memoratis*, *die* 28. *Novembris*; *de quibus vide supra Notam* 11. *&* 23. *Porro hoc loco in aliquot mss. codicibus & editis interseruntur multa quæ ex superius relato Hunerici edicto detracta sunt*, *quæ suo loco*, *ut alii codices habent*, *& ordo rerum gestarum postulat retulimus*.

QUIA contra *&c. Sic Lorichius*. *At Chiffl. & alii*: Quare contra . . . . . voluistis? Jussit Rex *&c.* *Alii*, pro qua re jussit *&c. Et in-* n. 156.

infra, colonatus jure &c. *Comp.* & *Lorichius*, colonias jure ad excolendum agrum accipiatis.

n. 179. * *Hic Chiffletius Notitiam Ecclesiæ Africanæ inseruit, quam visum est potius seorsim postmodum proferre. Dedimus eam supra pag. 55. in eam vero Notas suspecres, habes infra.*

NOTÆ IN LIBRUM QUINTUM

Historiæ Victoris Vitensis.

n. 160. BESTIA. *Bestiæ nomen persecutoribus tribuit passim Lactantius in libro de mortibus Persecutorum. Ita Neronem* malam bestiam *appellat num. 2. De Diocletiano ejusque collegis dicit num. 16.* Tres acerbissimæ bestiæ sæviebant &c. *Hoc autem optime persecutoribus congruere probat idem auctor lib. 5. divinarum Institutionum cap. 11. De his plura Baluzius in Notis ad cap. 19. prædicti libelli.*

n. 161. QUÆ cum pateretur &c. *Comp.* Quæ cum peteret, diceretque: De Deo sum secura &c. *Rhen. ut editi alii, nisi quod pro* pateretur, *habeat* peteret. *Paullo ante*, nisi sunt ... appetere. *Lorichius habet*, jussi sunt ... aptare.

n. 162. GERMANI *Unicum Germanum, episcopum scilicet Peradamensem in Byzacena, repræsentat Notitia Africæ, de quo superius mentio facta est. Si is est ipse qui hic memoratur, colligere possumus Victorem nostrum patria Peradamensem fuisse, ex his scilicet verbis:* Unam nostram Dionysiam &c. *Et quidem de Dionysia, aliisque Martyribus hic memoratis, tanquam de sibi magis notis loquitur. Tamen infra num. 11. Habetdeum*, nostrum episcopum *appellat. Porro horum omnium Martyrum memoriam simul recolunt vulgata Latinorum Martyrologia die 6. Decembris; Græci vero die sequenti. Usuardus sic habet:* In Africa sanctarum Dionysiæ, Dativæ, Leontiæ, & religiosi viri, nomine Tertii, Æmiliani & Bonifacii, cum aliis tribus, qui omnes &c. *In Martyrologio Romano his Usuardi verbis adjicitur separatim:* Ibidem sancti Majorici, filii sanctæ Dionysiæ, qui &c. *Et die sequenti:* Tuburbi sancti Servi martyris, qui &c. *At Ado trium ab Usuardo designatorum nomina recenset*, & Servilii, & Victricis, & Majorici. *Ex quibus verbis liquet tres illos, quorum Usuardus tacuit nomina, fuisse* Majoricum *filium sanctæ Dionysiæ*, Servum *Tuburbitanum, &* Victoriam *inferius memorandam, qui proinde, excepta Victoria, his in Baronii Martyrologio commemorantur. Porro* Emilius, *quem alii* Emelium *dicunt, ab Usuardo & Adone* Æmilianus *appellatur. Paullo infra*, SIBIDENSIS. *Urbem hanc reperire non licuit. Forte legendum* Sicilibensis. *Hæc enim, ut observat Norisius, utrumque Tuburbum oblique respiciebat, à majori M. P. XVIII. distans. Cujus episcopus ex parte Donati*, Quadratianus *nomine, Collationi Carthag. interfuit cap. 198. Est & urbs* Cilibiensis, *cujus* Tertullus *episcopus item Donatista in eadem Collatione recensitus fuit cap. 206.* Zubedi fundum in territorio Fussalensi *memorat Augustinus libro 22. de civitate Dei cap. 8.*

SER-

n. 163. SERVUS &c. *Variat in omnibus codicibus loci hujus lectio. Chiffletianam retinuimus, quam exhibent etiam Bign. Rhenan. & Bald. nisi quod*, pro Servus, *habent* servi. *Port. Ful. Germ. Orth. Sur. & Lorichius*, servus quoque Tuburbitanæ civitatis Majorus, generosi & nobilis viri &c. *Sic & Colb. 1. sed pro* Majorus, *habet* majoris. *& Comp.* Majoricus. *Colb. alter ut Chiffletius, nisi quod habet*, generosi & nobilis viri. *Colb. tertius in margine prima manu habet*, Majori mart. *Porro erat in Africa duplex civitas* Tuburbium *dicta*, majus *scilicet &* minus. *Et quidem unicum ex hoc Victoris loco Martyrem, qui* Servus *dicebatur, agnoscunt laudata superius Martyrologia. quamvis recentiores aliqui vocem* majoris, *quæ ad* Tuburbii *revocari debet, pro Confessoris nomine accipientes, alterum martyrem, nomine* Majorum, *excogitaverunt. De alio item Martyre, hujus* Servi *occasione, Tiburi* in Italia conficto agemus *in Commentario nostro historico cap. 6.*

n. 164. TOTA &c. *Sic Colb. 1. & edit. duo. Alii omnes*, totam per urbem. *quæ lectio confirmari potest ex sequentibus verbis, ubi sanctus Martyr* super silices platearum *corruisse dicitur. Deducebatur forte ex platea in plateam. Infra, Comp. pro* dimissis, *habet* dimissus.

n. 165. CULUSITANA. *Urbs est in Proconsulari, cujus* Æmilianus *episcopus in Notitia recensetur. De qua urbe plura habes in Notis ad Notitiam infra.*

n. 166. AFFECTUM &c. *Col 1. & Orth. cum Lorichio*, aspectum oculorum multo. *Colb. alter*, affectu multo altius elevata.

n. 167. PROCONSULEM. *Hoc nomine intelligendus hic, ut puto, est magistratus aliquis à Rege institutus, qui jus diceret, veluti umbra quædam Romanorum Proconsulum in Africa. Victorianum simul cum duobus germanis infra laudatis celebrant vulgata Martyrologia die 23. Martii. His interserit Galesinius* Verolum *& alios, de quibus infra agemus in Commentario historico cap. 10. De his Bollandiani 21. Februarii & 23. Martii. quo item die in vetusto Kalendario Capuano, quod Michael Monachus publici juris fecit in Sanctuario Capuano, festivitas indicatur* sancti Victoriani & sociorum ejus martyrum. *Porro Victoriani ejus de quo hic agimus reliquias aliquot se habere gloriantur Leodienses, ut testatur Saussayus in Martyrologio Gallicano die 23. Martii. Adrumetum porro celebris erat urbs in Africa, Byzacenæ provinciæ caput, cujus Felix episcopus supra lib. 1. num. 7. à Victore memoratur. Plura de hac urbe congerere inutile esset. Famosi fuere sancti Augustini temporibus Adrumetini monachi, ob motas de Gratia & Prædestinatione controversias, quorum gratia sanctus Doctor aliquot opuscula edidit. Denique hanc urbem*, Sissam-nigram *aliquando appellatam fuisse observat Oxoniensis operum sancti Cypriani editionis auctor, in Notis ad concilium Carthag. num. 3.*

n. 168. DOMESTICUM. *Hæc vox deest in Colb. 2. Mart. Lorich. Orth. Rhen. &c. At Colb. 1. habet*, quod eum carum præ omnibus haberet. *Et infra*: securus ego &c. *sic Lorichius. Ceteri*, securus de Deo.... Dico quæ Regi &c. *Mart. & Comp.* Hæc Regi &c.

FACEREM &c. *Colb. 2. cum editis aliquot*: fecissem ad modicum... gloriari.

n. 169. TAMBAJENSEM *Mart. Colb. & Orth.* Tambadensem. *Colb. alter* Tambianensem. *Ful. & Germ.* Tambudensem. *Apud Augustinum libro 7. contra Donatistas cap. 44. memoratur* Secundinus episcopus à Tambais, *qui in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 80. dicitur* Martyr Secundianus à Thambeis. *In Notitia Africæ inter* Byzacenos patres recen-*

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. censetur Servusdei Tambeitanus. *De hac urbe & Aquis-regiensi, hic quoque memorata, vide Notas in Notitiam Africæ.*

n. 171. JURAVERUNT &c. *Ful.* intraverunt. *Rhenan. Chiffl. & alii editi*, juraverunt & rogaverunt. *Paullo infra exponitur quale fuerat eorum juramentum, cum eorum alter ad fratrem titubantem dixit:* Super corpus & sanguinem Christi juravimus. *Jam sub sæculi tertii medium Novatianus schismaticus suos jurare cogebat* super corpus & sanguinem Christi, *quod numquam ad Cornelii Pontificis partes transirent.*

n. 172. TYPASENSI. *In Africæ Notitia memoratur inter Episcopos Mauritaniæ Cæsariensis* Reparatus Tipasitanus. *Est & alia Typasa in Numidia, cujus episcopus* Rusticus *in eadem Notitia recensetur. De utraque agimus in Notis ad Notitiam Africæ.*

n. 173. CYRILE. *Rhenan. & Chiffl. cum aliquot mss. & editis* Cyrilam. *Orth. & Loricbius*, ex notario aulæ ad.

LOQUENTEM &c. *De Confessoribus absque lingua loquentibus plura dicemus in Commentario historico cap. 7.*

n. 174. HODIEQUE &c. *Loricbius*, hodie cuique proposita in promtu demonstratur.

n. 175. URANIUM. *Germ. Ful. Mart. Comp. & Colb.* 1. Anium. *Orth. & Loricbius*, Avium.

DAGILA. *Colb. 1. Comp. & Port.* cellarii Regis, nomine Dagilli, qui. *Orth. & Loricb.* Dagilii. *Ful. Germ. Mart. Colb. alter & Belfor.* Dagilium, qui &c. *ita ut maritus etiam aliquando Confessor fuerit.*

n. 176. FERE quingenti. *Horum omnium simul cum* Eugenio, Muritta & Salutari, *memoriam celebrant Martyrologia vulgata die* 13. *Julii. Murittam aliquot item Martyrologia singillatim memorant die* 24. *Martii.*

n. 177. ELPIDOFORUS. *Colb. 1. & Port.* Helpidoforus. *Orthod. Loricbius*, Epidoforus.

SABANA. *Hac voce lintea designari, vel ex hoc Victoris loco, colligere licet. Consentiunt fere omnes glossariorum scriptores apud eruditum Cangium in Glossario, ubi à Græcis mutuata dicitur. Eadem voce usus est non semel Gregorius Magnus, potissimum Dialogorum libro 4. cap. 55. ubi homini è balneo exeunti* sabana *præparata fuisse refert. Et lib. 3. cap. 17. homo* sabano *constrictus sepultus fuit. In Collat. Carthaginensi Cognitione 2. cap. 53.* cumque intra sabanum volumen *&c. Plura occurrunt passim hujus rei exempla. Vide Bolland. in vitam sancti Zozimi die 24. Ianuarii.* n. 178.

IN TUTELA virgineorum &c. *Sic Loricbius. Alii*, in tela virgineorum *&c. aliqui post* membrorum, *addunt* gestatus. *Sic & pro* tendicula. *Sur. & Bign. habent*, tendiculas crucis, quas extendens. *Colb. 1. post* crucis, *addit* manus. *Et infra pro* cultum. *Ful. Germ. Comp. & Orthod. cum Lorocbio habent*, vultum. *Sur. Bign. Colb. 1. & Rhen.* non conspiciunt oculi mei characterem. n. 179.

PARANTES &c. *Colb. 1. habet:* Parentes itaque universi, dorsa sua verberibus habentes repleta, alacres *&c.*

EXLECTORE Theucario perdito. *In editis legitur* ex Lectore. *videtur tamen legendum esse* exlectore *uno vocabulo, ut ostendatur hunc olim Ecclesiæ Lectorem, postea apostatam spurcissimum fuisse. Pro* Theucario, *Loricb. & Orth. habent* Theucorio, *Bign.* Theucariæ. *Apud Bollandianos die* 24. *Martii* Theutorico. *Mart.* Theucario perdico. n. 180.

ET ALIUS &c. *Colb. 1. paullo fusius:* & alius similiter ejus æquivocus Frumentius dicebatur, ipsius ejusdem urbis Carthaginis, uno vocabulo, pariterque gratia simul egregio *&c. Port. habet quoque hæc verba:* ipsius ejusdem urbis n. 181.

urbis Carthaginis. *Eorum memoriam vulgata Martyselogia celebrant die 23. Martii.*

n. 185. SERVUS.... Septimus &c. *Codex Port.* Servius ... Septiminus. *Horum porro sanctorum Martyrum Passionem retulimus supra pagina 99. ad calcem Historiæ Victoris Vitensis. quo loco plura de illis observavimus; potissimum de additione, quæ in codicibus duobus manuscriptis habetur, uno scilicet Cartusiæ Portarum, & altero Bibliothecæ Colbertinæ num. 1746. Colbertinus itaque, quem vidimus, post horum Martyrum recensita nomina sic habet:* Sed licet horum gloriosissimorum Mattyrum in præsenti non quiverimus plenius explanare imitanda, vel admiranda certamina, propter aliorum videlicet innumerabilium multitudinem Martyrum; in fine tamen hujus operis nostri, promittimus, Domino adjuvante, nos ea narraturos. Nunc ergo hujus libelli quinti narrationis nostræ hic finis est. *Incipit autem liber sextus in isto codice sic:* Ex illo jam tempore crudelius &c.

n. 186. RELEGARI. *Eugenius* Tamallenum *relegatus fuisse dicitur in Notitia Africana. Nullum autem urbis nomen in tota Notitia occurrit quod propius ad istud accedat quam* Tamalluma, *quo etiam* Habetdeus *exsulasse infra dicitur. Duplex autem erat Tamalluma, una in Byzacena, altera in Mauritania Sitifensi. Erat &* Turris-Tamallumæ, *cujus episcopus Collationi Carthag. interfuit. Hanc vero eamdem esse ac Tamallumam Byzacenæ censet eruditus Baluzius. De his locis agimus in Notis ad Notitiam Africanam. Porro ex Victoris contextu patet, Antonium Tamallumæ, uni scilicet ex his urbibus, præfectum fuisse. Pæne omiseram monere, in Colb. 1. hic haberi,* eremo Tamalbiniensi.

n. 187. EXHIBUIT. *Hic in Colb. 1. n. 3119. margine ista habentur.* Qui venerabilis vir per multas tribulationes, multasque patientiæ coronas, ad ultimum III. Idus Julii in pace quievit. Prædicandi vero Salutaris archidiaconus, & Muritta secundus in officio ministrorum, tertio jam Confessores erecti, gloriosæ in Christo perseverantiæ titulo illustrati sunt. *De Eugenio & sociis seorsim agemus in Commentario historico cap. 8.*

n. 183. ALIUM &c. *Aliquot mss. & editi:* Alio autem nostro episcopo Habetdeum relegato.... infestari &c. *Comp. pro* Habetdeum, *habet* apud eum, *illum tamen infra* Habetdeum *appellat, & pro* Tamallumensi, *habet* Adlumensis. *Habetdeus in Africæ Notitia Tamallumensis in Byzacena episcopus dicitur, qui proinde ex urbe Tamalluma in Byzacena Tammallumam Mauritaniæ relegatus fuit.*

n. 159. METANTIBUS *Colb. 1. & Port.* micantibus. *Mart. Comp. Loricbius, & Orth.* mittentibus. *Et infra:* Ecce &c. *Colb. 1. Comp. & Mart.* Ecclesiæ jam, frater Habetdeum, nostræ Chtistianus &c. *In cod. autem Comp. & edit. Loricbii desunt hæc verba:* Quid ultra &c. *usque ad*, Cui, &c.

n. 190. LUDUM &c. *Mss. fere omnes & editi:* Ludum prorsus suæ hæreseos magis quam &c. *Comp. tamen habet*, potius. *Loricbius*, Ludum potius suæ hæreseos aquam, quam &c.

n. 191. TALI. &c. *Colb. 1. & Port.* Talis violentia ... Carthagine facta est: Filius &c.

n. 192. CHRISTIANUS &c. *Ful. Germ. Comp. Colb. 1. Port. & Mart.* per sanctum Stephanum Christianus sum. *Nemo nescit sanctum Stephanum tunc temporis in Africa celeberrimum fuisse, ob miracula, quæ per ejus sacras Reliquias ex Palæstina allatas, crebrius in ea provincia fiebant. Augustinus de iis passim agit, potissimum in libris de Civitate Dei. Quæ autem sequuntur,* Cui &c. *ex Port. & Colb. 1. descripsimus; alii vero*

cum editis tantummodo habent, cui & os obturantes,

n. 193. LIBERATI. *Hujus Sancti, atque uxoris illius & filiorum memoriam celebrant Galesinius & aliquot Martyrologia die* 23. *Martii. qua die de iis quoque agunt Bollandiani. Inferius autem*, Nam cum &c. *aliter habentur in cod. Comp. ubi*, Nam cum jussu .... parvulos suos filios separari non posse& per pietatis affectum virtutem &c.

n. 194. CATHOLICUS. *Catholici nomen veræ fidei cultoribus semper adhæsisse, contra nitentibus frustra hæreticis, patet ex variis sanctorum Patrum, atque Historiæ ecclesiasticæ scriptorum locis; Lactantio lib.* 4. *cap.* 30. *Augustino passim; Socrate, qui & Novatianos à Catholicis discernit &c.* In Catholicæ Ecclesiæ gremio, *inquit Augustinus contra Epistolam Manichæi cap.* 4. me tenet ipsum nomen Catholicæ, quod non sine causa inter multas hæreses sic illa Ecclesia obtinuit, ut cum omnes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere.

n. 195. CRESCONIUS &c. *Eum cum supra recensitis memorant vetera aliquot Martyrologia apud Bollandianos die* 23. *Martii. Pro* Mizentinæ. *Port. habet*, Mizentanæ. *Colb.* 2. *Mart. Ful. & Germ.* Mizeitanæ. *Colb. tertius*, Mitetanæ. *Orth. Lori.b. & Belf.* Miritanæ. *De civitate autem Ziquensium jam supra egimus nota* 71. *Ceterum mss. Port. Colb.* 1. *Mart. Germ. & Ful. cum edit. Orth. & Belf. habent*, Quizitanæ. *quæ lectio, si vera est, hic* Quiza *aut* Quida *Mauritaniæ Cæsariensis civitas indicatur, cujus loci episcopus*, Tiberianus *dictus, secundo loco inter istius provinciæ episcopos, in Notitia memoratur. De qua urbe plura inferius observabimus in Notis ad Notitiam.*

TRINITATIS &c. *Comp. & Rhen.* Trinitas. *Loriebius*, divinitatis. *Et infra pro* verecundiam, *Colb.* 1. *habet* iracundiam.

n. 196. RASTRA. *Sic optime Ful. At Colb.* 1. *& Orth. cum Loriebio*, aratra. *Colb. alter mendose*, astra. *alii*, castra.

n. 197. EXERCITUI ejus &c. *Loriebius*, pararet etiam suis, sibi quoque sepulcrum.

n. 198. ROMANIS. *Post varias Barbarorum irruptiones, cum in plerisque Imperii, potissimum Occidentalis, provinciis, Barbari simul & antiqui populi, quos olim Romani subjugaverant, permixti essent, mos invaluit, ut isti* Romani, *alii* Barbari *appellarentur, ita ut nulla* Barbari *vocabulo ulli irrogaretur injuria, quod è contrario honori ducebant ii, qui nunquam Romanorum jugo fuerant subditi. Unde Theodoricus, Ostregotthorum in Italia rex, leges pro* Barbaris, *id est suæ gentis hominibus, & pro* Romanis, *antiquis scilicet Italiæ incolis, tulit. Plura ea de re exempla vide si vacat, apud Hadrianum Valesium libro* 6. *Rerum Francicarum circa medium, & jam de hac re aliquid diximus supra nota* 49.

n. 199. MEZENTIUS. *Hic fuit Tyrrhenorum rex, ob summam in deos & homines impietatem famosus. Cum vero à suis pulsus è regno fuisset, Turno adversus Æneam bellum gerenti adhæsit, in quo ab eodem Ænea fuit occisus, ut narrat Virgilius Æneidos libro* 10. *Meminit & Plinius lib.* 14. *cap.* 12. *Mezentii Etruriæ regis à Varrone memorati, quem Rutulis adversus Latinos sub vini mercede auxilium tulisse refert.*

n. 200. AVARITIÆ crudelitas &c. *Sic Comp. alii*, avaritia crudelitatis. *Idem Comp. cum Loriebio, pro* harpagaret, *habet*, arriperet.

n. 201. SACERDOTES ejus & seniores. *His verbis Victor Episcopos & Presbyteros, uti videtur, designat. Sacerdotis nomen frequen-*

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. n. 133. *ilus olim Episcopis, quam presbyteris tribuebatur, ut videre est in Glossario Cangiano, & passim apud auctores antiquos. Sic auctor Vitæ sancti Fulgentii sanctum hunc virum à Fausto episcopo presbyterum fuisse ordinatum, his verbis exprimit:* Repente eum Sacerdos consecrat presbyterum. *Tamen, & quidem ipsis prioribus Ecclesiæ sæculis, Sacerdotis nomen presbyteris tributum est in Africa, ut videre est apud Cyprianum epistola 67. alias 68. Immo Optatus lib. 1. diaconos in* tertio sacerdotio constitutos *dicit; Episcopos* primo, *presbiteros* secundo sacerdotii gradu *concludens. Quin & apud Afros, Primates sæpius vocabantur* senes, *quod nomen aliis etiam Episcopis nonnumquam tribuebant, ut observat Cangius in Glossario. Ceterum hæc verba & sequentia fere omnia ex Threnis seu Lamentationibus Ieremiæ sumta sunt, ut ad textus marginem à nobis observatum est.*

n. 203. PATRIBUS, Orientis. *Colb. 1. & Mart.* partibus. *Et fortassis melius. Nam, ut infra dicemus in Commentario historico, sæpius Imperatores, potissimum Orientis, Africam è Barbarorum manibus eripere conati sunt; sed incassum usque ad Iustiniani tempora. Africanos autem ab Episcopis Orientalibus auxilium poposcisse nusquam legimus.*

n. 204. PRO OVIBUS & agnis. *Non quippe populi solum, sed & ipsæ oves, id est populorum pastores beati Petri curæ commissæ sunt. Ambrosius lib. 10. in Lucam nu. 176. tres fidelium ordines. Petro commendatos fuisse testatur, primo quidem* agnos, *secunda vice,* oviculas. *tertio denique* oves. *Unde conjiciunt nonnulli in textu Iohannis pro voce* προβάτια, *quæ secundo loco legitur, olim scriptum fuisse* πρόβατα. *Hæc tamen lectio nullo codice ms. nititur, saltem cognito, ut patet tum ex editione Regia, tum ex Oxoniensi. Ceterum tres illos gradus interpretantur nonnulli, populos, presbyteros & episcopos.* Ideo *enim, ut ait ibidem Ambrosius num. 175.* quia solus profitetur ex omnibus, *Petrus,* omnibus anteferetur. *De cura omnium beato Petro commissa, plura habet Bernardus lib. 2. de Consideratione cap. 8.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

TU PETRI &c. *Hæc verba usque ad* universique, *desunt in mss. Colb 1. Mart. Ful. Germ. & in editis Sur. Bald. Bign. Orth. & Belfor. Tamen erga sanctum Andream, singulari devotione affectos fuisse Africanos, colligi potest ex veteri Kalendario Carthaginensis ecclesiæ, in quo ex apostolis solus* Andreas, *qui ibi* apostolus & martyr *dicitur, cum Iacobo, præter forte Apostolorum principes, celebratur.* n. 205.

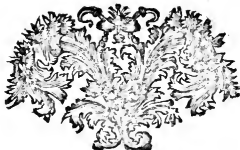
SED SCIMUS &c. *Huc referendum quod de Afris habet Salvianus in libris de Gubernatione Dei, potissimum lib. 7. & 8. ubi eorum depravatissimos mores, ac præsertim luxuriam, spectaculorum aviditatem, hominum Deo sacratorum contemtum aliaque id genus vitia, quibus illi in sese ipsos Dei vindictam commoverunt, egregie describit ac deplorat.* n. 206.

PECCATORES. *Legendum forte* precatores. *Porro Colb. 1. Port. Germ. Ful. & Chiffl. habent,* peccatores, ut illum pro nobis deprecari dignemini, QUI VOS *&c.* n. 207.

MORTEM consummans *&c. Lor. habet* morte consummatus. *Et infra soli Comp. Orth. & Lorichius habent* putrefactus. *Ceteri mss. & editi* putrefactum. n. 208.

SICUT ILLE *&c. Hunc locum sic ope Orthod. & Lorichii restituimus. In ceteris nullus sensus apparet. Singulorum tamen codicum lectiones repræsentare libet, ut quisque ea de re possit judicium ferre, ut sibi placuerit. Editiones Rhenani, Chiffl. Sur. Bign. & Bald. sic habent:* Sed & ille legis dator, & transversor, ex Donatianorum hæresi ad eos veniens, quon- n. 209.

dam Nicasius in brevi simili morte periit. *Colb.* 1. legis datæ transversor &c.; *Port.* transgressor. *Colb. alter & Mart.* legis datæ transgressor rex Donatianorum hæresium ad eos veniens quondam Ucasius &c. *Sic & Ful. cum Germ. qui pro* Donatianorum, *habent* Donatistarum *Comp.* legis datæ transversor rex Donatistarum hæresum &c. *ut alii. Colb. tertius adhuc mendosius*, sed ille lege data & transverso rex donatio eorum &c. *Observandum quod pro* Nicasius, *mss. habeant* Ucasius, *aut* Utasius. *quod nostræ restitutioni favet, sic enim habent pro* ut asinus. *Porro in hoc loco, eo modo quo à nobis restitutus est, alludit Victor ad id quod refertur Ieremiæ cap.* 22. *ubi Propheta versu* 19. *Ioakim regi Iudæ prædicit, quod ob scelera quibus involutabatur* sepultura asini *foret* sepultus, putrefactus & projectus extra portas Jerusalem. *Hanc vero infaustam Hunnerici mortem describit Victor Tunnonensis, & ex eo sanctus Isidorus in Chronico æra* 501. *referentes ipsum* inter innumerabiles impietatum suarum strages, quas in Catholicos exercuerat, octavo regni anno, ut Arius pater ejus, interioribus cunctis effusis miserabiliter vitam finiisse. *idem, uti videtur, innuit Gregorius Turonensis antistes, qui lib.* 2. *de gestis Francorum cap.* 3. *narrat hunc Regem à dæmone correptum sese propriis morsibus dilaniasse.* qua, *inquit*, in rabie vitam amisit, cum paullo ante sol teter omnino visus fuisset. *quod sub finem anni* CCCCLXXXIV. *contigit*.

INDEX LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ,

Quæ in Historia persecutionis Vandalicæ à Victore Vitensi laudantur.

22. *Si.*

Ind. loc. Script. a Victor. laud.

patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. 24

9. Omnia quæcumque Pater facit, eadem facit Filius similiter. 24 25

21. Sicut Pater suscitat mortuos, & vivificat; ita & Filius quos vult vivificat. 24

23 Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. 24

xvi. 8. Cum venerit Paraclitus, ille arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio. 30

32. Non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo. 24

38. Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. 25

41. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. 24

44. Nemo venit ad me, nisi Pater meus, qui misit me, attraxerit eum. 24

64. Spiritus est qui vivificat. 29

65 Ab initio autem sciebat Jesus quis esset eum traditurus, vel qui essent non credentes in eum. 29

viii. 25. Principium, qui & loquor vobis. 27

x. 27. & 28. Oves meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do illis. 29

11. Ego sum Pastor bonus. 30

30. Ego & Pater unum sumus. 24 25

38. Ego in Patre, & Pater in me est. 24

xii. 10. Judæi suscitatum Lazarum cupiebant occidere. 22

xiii. 16. Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnia, & ventura adnuntiabit vobis, 29

xiv. 1. Creditis in Deum, & in me credite. 24

6. Ego sum via, veritas, & vita. 25

Ibid. Nemo venit ad Patrem nisi per me. 24

7. Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis, & à modo nostis eum, & vidistis eum. 45

9. Philippe, qui videt me, videt & Patrem: quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem? 24 23

13. Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, ego faciam; ut honorificetur Pater in Filio. 32

16. Alterum Paraclitum mittet vobis Pater. 31

28 Pater major me est. 25

xv. 4. Manete in me, & ego in vobis. 30

xvii. 10. Omnia mea tua sunt, & tua mea. 24

Act. v. 2. Anania, Quare satanas replevit cor tuum ut mentireris Spiritui-sancto? 29

4. Non es mentitus hominibus, sed Deo. 29

vii. 51. Vos semper Spiritui-sancto restitistis, sicut & Patres vestri. 32

xiii. 2. Hæc dicit Spiritus-sanctus: Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus quo vocavi eos. 31 29

4. Ipsi missi ab Spiritu-sancto descenderunt Seleuciam. 31

xx. 28. Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus-sanctus constituit episcopos. 31

xxi 11. Hæc dicit Spiritus sanctus. 31

Rom. xii. 15. Gaudentibus collætari, & cum lugentibus lamentari. 47

1. Cor. ii. 10. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines Dei. 29

11. Sicut nemo scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus ejus, qui in ipso est; ita nemo scit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei. 29

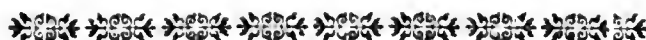
iii. 16. Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? 30

v. 11. Cum nefariis nec cibum habere communem. 21

vi. 11. Abluti estis & justificati, & sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu-Christi, & in Spiritu Dei nostri. 31

20. Glorificate & portate Deum in corpore vestro. 30

xii. 4. & 5. Divisiones autem donatio-

NOTÆ

IN PASSIONEM SANCTORUM

Monachorum, quæ habetur supra pag. 54.

Nota 1. DUCIBILIS. *Codicee* 2. *Colb.* docibilis, *quibus favent editi Orthodoxographiæ & Lorichii, ubi,* docilis. *Codex Portarum habet* nocibilis. *Paullo inferius*, uno tempore. *aliquot editi habent* pro tempore.

n. 2. BISACUTUM. *Colb.* 1. bisactum. *Et infra pro* solis, *quidam habent* solum.

n. 3. PERMISERAT. *Colb.* 2. *cum Orthodox. & Lorichio*, promiserat.

n. 4. DOMINICI. *Sic Rhenanus. Alii* Domini. *Colb.* 1. cæspites Domini.

n. 5. SERVUS &c. *Port. & Notkerus in Martyrologio*, Servius, *Orthod. cum Lorichio*, Serus. *Et infra pro* Septimus, *Colb.* 1. *& Port. cum Notkero habent*, Septiminus. *Ado vero legit* Septimius. *Porro in recensendis horum Martyrum nominibus*, Liberatus *nominatur post eos qui sacris initiati erant, ob Ordinis reverentiam. Postea statutum est, ut Abbates sacris essent Ordinibus insigniti. Observa item eos, qui aliquo Ordine insigniti erant, omisso monachi nomine, hic titulo suæ dignitatis fuisse designatos. quæ erat Veterum consuetudo. Hinc sanctus Hieronymus, Beda Venerabilis, aliique viri sancti, presbyteri solummodo passim appellantur, quos tamen vere monachos fuisse constat. Unde Gennadius cap.* 59. Leporius adhuc monachus, postea presbyter &c.

n. 6. CAPSENSIS &c. *Hæc urbs in Byzacena sita erat, de qua, &* Vindemiali *beatissimo Pontifice, plura habes in Notis ad Notitiam infra inter Byzacenos num* 60.

QUOD IN UNO &c. *Colb.* 1. *Lorich. & Orth.* quos in uno &c. *Alii* quod in... Trinitatis dignatus est &c. *nonnulli pro* quod, *habent* qui. n. 7.

ONERATI. *Aliquot codices habent* artati. *Et quidem sic legit Ado, qui, in hujus Passionis compendio sic habet*: crudelibus ferri ponderibus artati &c. n. 8.

CLAMABANT. *Alii habent*, sed & populus publica voce clamabat.

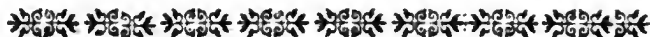
PRETIO SUI &c. *Lorichius habet*, pretioso sanguine salutari. n. 9.

CLAVATI &c. *Colb.* 1. *cum Chiffletio*, clavatis potius feruntur quam ligatis. *At Lorichius cum Orthodox.* elevari potius feruntur quam ligari. *Ado habet, supra pag.* 51. manibus extensis, & pedibus elevatis, lignis &c.

EXSTINGUEBATUR &c. *Duo Colb. cum Martin.* exstinguebantur rogi globo flammarum. *Lorich. & Orthod.* ignei globi flammarum. *Chiffletius & alii*, exstinguebantur globi flammarum. *quod idem habet Ado.*

BIGUÆ. *Sic & Ado in Martyrologio. Tamen Colb.* 2. *Port. Lorich. & Orthod. non habent* Biguæ. *& pro* contiguo. *Colb. duo, Port. Martin. cum Bignio, Rhenano, & Balduino habent* continuo. *Basilicam Celerinæ memorat item Victor lib.* 1. *num.* 3. *& de ea vide Notam* 10. *in eumdem auctorem supra pag.* 63. n. 10.

NO-

NOTÆ IN CHRON.

NOTÆ

IN CHRONICON BREVE,

quod habetur supra pag. 59.

Nota 1. ADMONITUS &c. *Codex sancti Martini à Campis, petitus à.* Chonorico; *& infra pro* proprietatem, *habet* rationem. *Porro totus ille articulus de sancto Eugenio ex libro Gennadii de Sceiptoeibus ecclesiasticis ad verbum descriptus est.*

n. 2. REGNAVIT. *Scilicet post patris sui Theodosii Magni mortem, qui obierat anno* CCCXCV. *ipse autem Arcadius anno* CCCCVIII. *vivere desiit.*

n. 3. ANNIS XV. *Post fratris Arcadii obitum, nam Honorius jam antea simul cum illo regnaverat annis* XIII.

n. 4. EGRESSUS EST. *Romæ excidium sub Alarico contigit anno vulgaris æræ* CCCCX. *quam aliqui anno sequenti, ab Athaulfo Alarici fratre iterum expugnatam fuisse ac direptam fuisse volunt.*

n. 5. VII. HONORII anno. *Legendum est* Theodosii, *Minoris scilicet. aut certe anni hic designati ab Arcadii Imp. obitu incipiendi sunt. Gennadius qui eadem ferme verba habet in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 46. annum hujus sancti Stephani reliquiarum Inventionis non exprimit, sed eam* temporibus Honorii & Theodosii augustorum *contigisse solummodo refert. Ceterum antiqua quæque monumenta, quæ ad hujus celebris Inventionis historiam pertinent, habes in Appendice tomi septimi operum sancti Augustini editionis Benedictinæ, post libros de civitate Dei.*

n. 6. XII. HONORII anno. *Sicut superius aut lege Theodosii, aut Honorii annos computa, ut nota præcedenti explicuimus.*

n. 7. ÆTATIS XCI. *Hieronymo totidem annos tribuit Prosper in Chronico. Martyrologia antiqua fere sæculum integrum ipsi tribuunt, utpote quæ nonagesimo octavo ætatis suæ anno cum mensibus aliquot completo ipsum decessisse memorant. Gennadius vero, seu quivis alius auctor ejusdem sancti Doctoris Vitæ à Mabillonio nostro editæ tomo* IV. *veterum Analectorum, eum annos octoginta & octo natum è vita excessisse dicit. Hunc vero non adeo senem ad superos abiisse contendit Baronius Cardinalis, ad annum 372. & 420. quem, si lubet, consule.*

n. 8. AN XXVI. *Codex Martin.* anno vigesimosexto. *& melius, quod de ejus ætate intelligendum est, quando ad Imperium pervenit. quod certe ex Idacio videtur desumsisse, apud quem Theodosius anno suæ ætatis vigesimo sexto Imperium accepisse dicitur.*

n. 9. ET GOTTORUM. *Vandalos, Alanosque,* commistam secum habentes Gotthorum gentem *in Africam irrupisse, testis quoque est Possidius in Augustini Vita.*

n. 10. ANNOS XL. *Possidius Augustinum* annos ferme quadraginta *in clericatu transegisse scribit. Eum tamen anno sacerdotii sui trigesimo sexto obiisse contendit Baronius in ecclesiasticis annalibus ad annum 430.*

n. 11. IN EPISTOLA ad Leonem &c. *Hinc epistolam habes in editione sancti Leonis Quesnellana, post secundam epistolam sancti Leonis;*

NOTÆ IN CHRON. *in vulgatis antea editionibus post 63.*

n. 12. ANNIS VII. *scilicet simul. Nam Marcianus annos sex cum aliquot mensibus regnavit, Valentinianus vero annos circiter triginta.*

n. 13. GERMANI. *Sanctissimi hujus ecclesiæ Gallicanæ luminis vitam fuse descripsit Constantius ejus discipulus, quam habet apud Surium, die 31. Julii, qua ejus festivitas in antiquis & recentioribus fastis Ecclesiæ recolitur. Sed præterea in veteri Martyrologio abbatiæ sanctæ Mariæ de Quadraginta Canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini, quod olim monasterii Reomaensis in Burgundia fuisse videtur,* x. Kal. Octobris, *habetur:* In civitate Antisiodoro adventus & exceptio corporis sancti Germani episcopi, & confessoris ab Italia. *De ejus autem legatione plura habet Beda Venerabilis in Historia Anglorum libro 1. qui & in Martyrologio sincero die prima Augusti beatissimi hujus Pontificis festum recolit, ubi eumdem in Britanniam semel & iterum transmisisse dicit. Lupum vero, Germani in eadem legatione collegam, iidem quoque auctores celebrarunt, ejusque festum die 29. Julii eadem Martyrologia commemorant. Celebris etiam fuit Lupus ob servatam à furore Attilæ Hunnorum regis Gallias devastantis, Trecarum urbem, cui tunc præerat. Pluribus eumdem pontificem celebrat Sidonius Apollinaris, cui parem fuisse dicit* Anianum *Aurelianensem episcopum, quod iste etiam civitatem suam ab Attila obsessam tutatus fuisset. De Germani simul & Lupi in Britanniam itinere fusius disserit V. C. Henricus Norisius libro 2. Historiæ Pelagianorum cap. 12.*

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

ANNIS XVII. *Mart.* decimo octavo. *Utrumque verum est. Nam Leo aliquot menses supra annos 17. imperavit, & sic decimo octavo imperii anno exstinctus recte dicitur. Quæ porro de Calchedonensi concilio hic narrantur, iisdem prorsus verbis habentur apud Marcellinum & Victorem Tunnonensem.* n. 14.

NEC TAMEN &c. *Cod. Mart. habet*, nec tunc Catholicæ confessionis fidem eripere potuit. n. 15.

ANNIS XVIII. *lege* XXVIII. *annos quippe 27. cum aliquot mensibus imperavit Anastasius.* n. 16.

VICESIMO. *Lege* nonagesimo sexto, *ut habet Marcellini Chronicon, ex quo hic locus desumtus est. Tyronis Chronicon ab exordio regni Geiserici, usque ad receptam à Belisario Carthaginem, numerat annos* XCIII. *De hac re agemus in Commentario historico, cap. 12.* n. 17.

IN-

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC.

NOTÆ

ET OBSERVATIONES in Notitiam Ecclesiæ Africanæ.

NOTITIAM *Africanæ ecclesiæ, superius à nobis editam, ad manuscriptos codices conferre non satis esse visum est, nisi ea quoque notis, & observationibus illustraretur: ne nuda urbium opidorumve nomina lectoribus exhiberemus. Quapropter rem nemini ingratam me facturum esse existimavi, si quæcunque ex antiquis monumentis, tam sacris quam profanis, colligere licuit, huc proferrem, ad illustrandam Africæ geographiam sacram. Hunc vero laborem eo libentiori animo suscepi, quo nemo hactenus id operis aggressus est; tametsi non modo semel & iterum, sed sepius recusa fuerit Notitia Africana, ex quo ab eruditissimo viro Jacobo Sirmundo è tenebris eruta, primam lucem aspexit. Id quidem sperare fecerat libri titulus, quem sub* Ecclesiæ Africanæ *nomine ab aliquot annis evulgavit vir clarissimus Emmanuel Schelstratus: sed alio cogitationem vertit, nec de Episcopalibus Africæ urbibus illustrandis quidquam curasse visus est.*

Rem porro arduam, viribusque imparem meis à me susceptam fuisse, etsi ante opus tentatum mihi non satis fuisset persuasum, saxe in ipso operis decursu omnino expertus sum, adeoque incunctanter inceptum laborem abjecissem, nisi hunc virorum eruditorum, qui de Africanis urbibus egere, commentarii relevassent. Et quidem cum ex hominum doctorum dissidiis semper aliquod reipublicæ litterariæ commodum accedat; id mihi contigisse non diffiteor ex controversia, quæ orta est inter eruditos viros Johannem Garnerium è Societate Jesu præsbyterum, & Henricum de Noris Augustinianæ familiæ, Bibliothecæ Vaticanæ nuper à Beatissimo Pontifice Innocentio XII. præfectum. Hac enim occasione dum Norisius Garnerii Notas in Inscriptiones Epistolarum synodalium, quæ inter Augustinianas tunc erant XC. & XCI. *jam vero in nova editione Benedictina num.* CLXXV. & CLXXVI. *habentur, severius vexat, multa non minus erudito quam subtili calamo de Africanis urbibus, abstrusa prius & multis ambagibus involuta, explicuit & detexit. Haud minus utiles mihi fuere eruditæ observationes & notæ, quibus vir clarissimus Stephanus Baluzius Collationem Carthaginensem, in tomo primo novæ Collectionis Conciliorum à se editam, illustravit. Alios viros eruditos qui mihi subsidio fuere, cum sese opportuna obtulerit occasio, suo loco absque grati animi testificatione abire non permittam.*

Cæterum hic Lectorem monitum velim, me si quando plus æquo conjecturis indulgere videar, id semper in primis attendisse, ut in referendis urbium, opidorum, aut certe ipsorum hominum nominibus, ea semper, prout in manuscriptis codicibus, aut saltem in editis habentur, repræsentarem: ratus unius litterulæ mutatione res aliquando ita perturbari, ut urbs una ex provincia in alia.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. *alteram provinciam transferatur, aut certe una conflетur ex duabus, aut alter dividatur in duas, aliaque id genus incommoda oriantur, quos in scopulos viros etiam eruditos aliquando incautos impegisse diffiteri non possumus. Sic, ut alia exempla prætermittam, Victor noster ex Vitensi factus est episcopus Uticensis, ex Byzacena in Proconsularem provinciam translatus, & ex humili forte vico aut oppido cui præerat, in celebris Romanorum coloniæ sedem evectus. Certe, quamvis hæc cautela in omnibus rebus adhibenda sit, religiosius tamen in describendis urbibus Africanis tenenda est. quippe cum, ut ait Plinius, initio libri quinti*, populorum vel opidorum *Africæ* nomina vel maxime sint ineffabilia, præterquam ipsorum linguis; *ex pronuntiationis similitudine, quæ in aliena lingua reperitur, vix ac ne vix quidem aliquid certi, erui potest.*

ANNO SEXTO. *Sic habet codex ms. ecclesiæ Laudunensis, sed mendose. Certum quippe est ex Victore ceterisque antiquis scriptoribus, edictum pro Episcoporum conventu, mense Februario anni sequentis apud Carthaginem habendo, datum fuisse* XIII. *Kalend. Junias, anno* VII. *regni Hunerici. Unde merito emendavit Chiffletius,* VIII. *pro sexto.*

AD PROVINCIAM

Proconsularem.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS. I.

1. EUGENIUS. CARTHAGINIENSIS, TAMALLENI *De Eugenio illustrissimo Christi Confessore multa habet apud Victorem Vitensem libro* 2. *& sequentibus, & adhuc plura inferius in nostro Commentario historico, capite* 8. *De Carthagine vero, quam Solinus, Polyhistoris capite* 30. alterum post Romam orbis terrarum decus *appellat, plura congerere superfluum esset. Nam, ut Sallustii in libro de bello Jughurtino verbis utar*, de Carthagine silere melius puto, quam pauca dicere. *Ejus excidium paucis exponit Victor noster libro* 1. *de quo plura dicemus in Commentario nostro cap.* 5. *Loci autem, hic* Tamallenum *appellati, quo Eugenius exsul actus est, situm describit Victor, libro* 5. *num.* 11. *quem* Tamallumensem civitatem *fuisse numero sequenti indicat, de qua urbe fusius agemus infra, ubi de Tamallumensi episcopo, inter Byzacenos num.* 55.

FELIX ABARITANUS. *Is ipse videtur esse, qui apud Victorem libro* 2. *nu.* 8. Felix Abbiritanus *appellatur, in quem locum plura de urbe* Abbir *observavimus nota* 79. *supra pag* 75. Abaritanam *tamen* provinciam *memorat idem Victor lib.* 1. *nu.* 4. *& quidem à Proconsulari diversam. Etenim ibidem* Abaritanam, *aliasque provincias sibi reservasse dicitur Gensericus, exercitui suo* Zeugitana *seu* Proconsulari *dimissa. Et Plinius libro* 16. *cap.* 36. *Arundinem* piscatoriam Abaritanam ex Africa, *tamquam ceteris præstantiorem laudat.* Castellum Aboritanum *laudat Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi; sed cum* Abaritanam *urbem ex eodem Victore ipse auctor memoret, non unum & eumdem locum bis vocibus voluit designare. Haud tamen improbabile est* Aboritanus *hic in Notitia pro* Abaritanus *legendum esse. Habemus nempe* Aboram *urbem in Africa, quam ad Proconsularem provin-*

vinciam pertinuisse certum est ex epistola synodica ejusdem provinciæ episcoporum ad Paulum; Constantinopolitanum episcopum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi contra Monothelitas sub sancto Martino, actione seu secretario 2. Huic enim subscripsit Felix episcopus sanctæ ecclesiæ Aborensis. Præterea Carthaginensi Collationi anno 411. in Donatistarum causa habitæ, cognitione 1. cap. 133. interfuit Trifolius episcopus Aborensis catholicus. Denique apud Plinium lib. 5. cap. 4. Aboriense opidum memoratur.

3 PAULUS SINNARENSIS. Hic episcopus laudatur à Victore lib. 1. num. 9. ubi sedes ejus varie in variis codicibus scribitur, ut observavimus in nota 30. ad hunc Victoris locum supra pag. 68. Sinnarensis vero restituimus ex codice Laudunensi, nam alias editi habebant Sinuarensis. Nostra autem lectio confirmatur ex Concilio quinto generali, cui subscripsit Victor episcopus municipii Sinna, provinciæ Proconsularis. Ad utramque lectionem flecti potest ea quæ habetur in Collatione Carthag. ubi cap. 133. inter Catholicos antistites recensetur Stephanus episcopus plebis Sinnuaritensis. Aliqui tamen editi habent, Simuaritensis & paullo post Ad Sinuar. Licet vetus codex, ut testatur vir eruditus Stephanus Baluzius, habeat Ad Sinnar. de qua voce vide infra inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes, num. 115.

4 PIENSIS. Hunc locum ex Halleri codice reperire non licuit apud Ortelium. Legendum fortassis Picensis. Etenim in Tabulis Peutingerianis Picus memoratur. Habetur etiam inter Proconsularis provinciæ episcopos, qui Synodicæ supra n. 2. laudatæ subscripserunt, Felix episcopus Pariensis, an huc revocandus? Apud Polybium memoratur locus, Prion dictus, ubi Hamilcar Carthaginensium dux Spendium, aliosque rebelles fudit & cepit.

HIPPAZARITENSIS. Mirum est quantum varient auctores in hujus verbis nomine describendo, non solum diversi, sed etiam quandoque unus & idem. Apud Ptolomæum lib. 4. cap. 3. Ἵππων Διάρρυτος appellatur, quam urbem sic à Græcis nominari observat Plinius libro 5. capit. 4. propter aquarum irrigua. Eodem cognomine designatur apud Pomponium Melam lib. 1. de situ orbis cap. 7. idque jure, ut probat Vossius in Notis ad hunc Pomponii locum, contra Salmasium, qui id infitiari ausus est contra omnium fere scriptorum fidem. Eadem porro civitas. Hippozarrhutus dicitur ab Antonino; & in Tabulis Peutingerianis Ipponte - Diarito. Apud Anonymum Ravennensem Geographum, quem è Regiæ Bibliothecæ codice ms. edidit noster domnus Placidus Porcheron, lib. 3. num. 6. appellatur Hippone-zareiton & lib. 5. num. 5. Yppone-zarestum. Denique Uticensium, & Hippacritarum civitates Carthagini vicinas passim laudat Polybius libro 3. Historiarum. Haud minus variant monumenta ecclesiastica, quam profana. In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis num. 72. sententiam tulit Martyr Petrus ab Hippone - Diarrhito, cujus objectionem solvit Augustinus lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 35. ubi eodem nomine civitas ista designatur. quamquam in editis aliquot, & in omnibus manuscriptis, ut nostri in nova hujus Sancti operum editione observarunt, habeatur, Hippone-zarito. Ipse tamen Augustinus lib. 16. de Civitate Dei cap. 8. Hipponem - Diarrhitum appellat. Epistolæ synodicæ Proconsularium antistitum in concilio Lateranensi subscripsit Donatus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Ipponizaritensis. Ejusdem loci episcopus ex parte Donatistarum, nomine Victor, in Collatione Carthaginensi cap. 133. ubi unus è Custodibus Carthaginensium constituitur, ag-

appellatur absque addito episcopus Hipponiensis. Sed cap. 179. dicitur episcopus Hipponensis-Diarrytorum. & idem cap. 139. jam dictus fuerat adversarius Florentini episcopi ecclesiæ catholicæ Hippensis zaritorensis, sive, ut emendat clarissimus vir Stephanus Baluzius, Hipponensium-zaritorum. Ex varia autem hujus nomenclaturæ scribendi ratione apud auctores antiquos, liquet omnino, quod jam non semel à viris eruditis observatum est, litteras z & d sæ di promiscue ab illis adhibitas fuisse. Quod compluribus exemplis, si necessarium esset, facile posset comprobari. Ea de re consule si lubet Justellum in cap. 78. Codicis ecclesiæ Africanæ, Norisium Historiæ Pelagianæ libro 2. cap. 3. & in Observationibus adversus Garnerii Notas, Baluzium passim in Notis ad Collationem Carthaginensem, potissimum in cap. 139. tomo 1. Collectionis novæ Conciliorum, & in cap. 6. Lactantii de mortibus persecutorum; Johannem Harduinum in Notis ad Plinium; Garnerium, Chiffletium, aliosque passim auctores, quos fusius recensere non vacat. Denique etsi nemo nesciat alium præter hunc Hipponem fuisse, cognomento Regium, cui nempe præfuit Augustinus; non tamen erit inutile hic observasse, utranque hanc urbem à Strabone libro 17. Hipponem regium fuisse appellatam. De utraque Solinus in Polyhistore cap. 30. Hipponem, Regium postea dictum, item Hipponem alterum, de interfluente freto, Diarrhiton nuncupatum nobilissima opida equites Græci condiderunt

6 GUNELENSIS. Codex. Hilleri apud Ortelium Gunelmensis. urbs sub utroque nomine æque mihi ignota.

7 UZIALENSIS. Sic uterque codex ms. Editi autem habent Uzalensis, & quidem melius: Celebris est apud Augustinum epistola 33. & alibi passim Evodius Uzalensis episcopus, quem laudant omnia fere istius ævi sacra monumenta. Hunc vero miratur Baluzius inter alios episcopos, qui Collationi Carthaginensi anno CCCCXI. interfuerunt, non fuisse recensitum; cum ex adverso Felix ejusdem urbis episcopus cap. 204. inter Donatistas comparuerit. Evodii, nomen, quod in laudata Collationis Cognitione 3. cap. 141. depravatum fuerat ex codice ms. restituit idem Baluzius, ubi antea Emædio, seu Ennodio legebatur. Muslulus episcopus, item Uzalensis, subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio. Uzalæ situm designat Augustinus lib. 22. de civitate Dei cap. 8. ubi urbem hanc Uticæ coloniæ proximam fuisse testatur. Uzalitanum opidum Latinum appellat Plinius lib. 5. cap. 4.

MEMBROSITANUS. Codex Hilleri apud Ortelium, Membresitanus. Memblosa & Membresa, seu potius Membressa, duæ sunt ejusdem fere nominis urbes in Africa, à se invicem diversæ, ut invicte probat adversus Garnerium Henricus Norisius, in Animadversionibus ad ejusdem Garnerii Notas in Marium Mercatorem. Et quidem in Collatione Carthag. cap. 133 memoratur Theasius episcopus plebis Memblositanæ, qui unitatem Ecclesiæ Catholicæ apud se haberi testificatus est. Licet paullo antea recensitus fuisset Gennadius episcopus plebis Membressitanæ catholicus, cui ex parte Donati cap. 198. opponitur Restitutus. Fateor hunc Restitutum in vulgatis editionibus episcopum plebis Simingitensis appellari, sed mendose, ut animadvertit eruditus Baluzius, qui eo loci verba aliquot inter ansulas adjecit, ut duos Restitutos, hic ex errore librariorum in unum conflatos, restitueret: unum scilicet Donatistam, Gennadii Membressitani adversarium, alterum vero catholicum, Simingitensem episcopum. Et quidem ille Restitutus alius non est ab eo Restituto, qui 8

fer-

fervente inter Donatistas schismate in locum Salvii Membressitani *fuerat ordinatus, ut narrat Augustinus epistola* 108. *novæ editionis*. Salvius *autem ille in famosa Bagajensi synodo anno* CCCXCIV. *damnatus fuerat, de quo passim Augustinus in libris adversus Donatistas, ubi varias ejus fortunas describit. Utramque vero urbem*, Membressam *nempe &* Memblosam, *memorat, ni fallor, Anonymus Ravennensis, apud quem libro tertio num.* 3. *habetur* Membrisca. *& numero sequenti* Membrone. *Hæ sunt etiam, ut puto, in Tabulis Peutingerianis* Membrissa *&* Membione *Jam vero cum* Bonifacius, *hic in Notitia memoratus, in codice Laudunensi & in editis* Membrositanus *appelletur, quæ vox tam ex* Memblosa, *quam ex* Membresa, *deduci potest, quod utrobique unica solummodo littera mutanda sit: incertum relinquitur, cuinam ex duabus istis urbibus ille Antistes præfuerit. Baluzius quidem* Gennadium Membressitanum *episcopum, & paullo post* Theasium Memblositanum *in notis ad cap.* 133. *Collationis Carthaginensis, provinciæ Proconsularis Antistitibus, ex Notitia, ut ait, Africana accenset. Sed cum in ipsa Notitia unicus occurrat episcopus Membrositanus, alteruter solummodo debebat ex hoc argumento Proconsularibus attribui. quamvis utramque hanc urbem ad Proconsularem Provinciam pertinuisse infitiari nolim. Verum si accurate descriptæ fuerunt schedæ, quas ex codice Halleri Ortelius acceperat, in quibus* Membresitanus *habetur; Bonifacium Membressitanum fuisse episcopum potius crediderim, quam Memblositanum. Nec obstat quod nonnulli Membressam ad Numidiam pertinuisse existimaverint: cum* Victorem episcopum ecclesiæ Membressitanæ habeamus, *qui inter ceteros Proconsularis provinciæ episcopos, synodicæ jam laudatæ subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione* 2. *&* Paschasius Membressitanus *item episcopus, interfuerit synodo Carthaginensi sub Bonifacio, anno* DXXV. *Quin &* Membresa, *ut in codice Halleri, cum unica* S *scribitur in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, in quo pro rebaptizandis hæreticis* Confessor Lucius à Membresa *sententiam dixit. Ejusdem urbis, quam* Membrissam *appellat, meminit Procopius libro* 2. *de Bello Vandalico, ubi eam Carthagine* trecentis & quinquaginta stadiis *distitisse scribit. Ipsam vero in Numidiæ & Proconsularis finibus sitam fuisse ex Antonino liquet.*

Beneventensis. *Sic codex ms. Laudunensis cum vulgatis editionibus. Codex tamen Halleri apud Ortelium habet* Benentensis. *Unde suspicatur eruditus Baluzius in Notis ad caput* 128. *Collationis Carthaginensis*, Beneventensem *seu* Benentensem *urbem, hic in Notitia memoratam, eam ipsam esse cui præerat* Adeodatus episcopus plebis Benccnnensis, *inter Catholicos antistites in Collationis capite laudato recensitus. Jam antea Garnerius* Benccnnensis *pro* Beneventensis *legendum esse censuerat; sed hæc sententia Henrico Norisio non placuit, qui ea de causa Garnerium redarguit in Censura adversus ipsius Notas in inscriptionem epistolæ synodicæ Carthaginensis concilii. Contendit quippe Norisius, Beneennam & Beneventum duas fuisse in Africa urbes omnino diversas: quarum priorem ex Collatione Carthaginensi notam fuisse dicit: alteram vero non solum in Notitia, sed etiam in percelebri concilio Arelatensi, quod anno* CCCCXIV. *celebratum fuit, memorari. Et quidem huic synodo, inter alios antistites qui cum Cæciliano Carthaginensi* ex Africa *convenerant, subscripsit* Anastasius episcopus de civitate Beneventina. 9.

Utimmirensis. *In Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratur* Severus episcopus plebis Utimari, 10.

P *an*

an huc revocandus? Porro sæpe laudatus Baluzius pro Utimmirensis, legendum censet Utimminensis, cui loco præfuisse putat Octavium episcopum plebis Utimmensis, in Collatione cap. 133. memoratum. Huic sententiæ favet codex Halleri, in quo pro Utimmirensis, ut observavit Ortelius, legitur Utimiensis. Sed forte non advertit vir eruditus, urbem Utimmirensem, hic in Notitia memoratam, jam ab eo cum Utmensi conjunctam fuisse. Nam cap. 126. dictæ Collationis, ubi antea legebatur Timianus episcopus plebis Utinensis, cum Felice ejus adversario, pro Utinensis restituit Utmensis, eo quod inferius, capite scilicet 133. Isaac episcopus Utinensis catholicus cum Feliciano Donatista recenseretur; & in Notis ad hunc locum infert Utmam ad Proconsularem provinciam pertinuisse, quod episcopus in Notitia vulgata Utimmirensis dictus, in codice Halleri, quo usus est Ortelius, Utimiensis appellatus, occurrat. Verum cum hæc quasi subdubitando ille dixerit, nihil aliud voluisse videtur quam suas conjecturas in medium proferre, ut quisque postea, quod sibi melius visum fuerit, amplecti possit. Ceterum Leo Allatius, & Henricus Norisius, duas urbes Utinas in Africa admittunt, ex quibus alterutra cum adspiratione Uthina scribi debet. Deinde veteres Collationis editiones Octavium, episcopum plebis, non Utimmensis, sed Utinunensis appellant; & cap. 198. Bonifacius ejus ex parte Donati adversarius, Utunnensis episcopus dicitur. Præferenda tamen videtur Baluzii lectio quæ habet Utimmensis.

11. PUPPITANUS. In Collatione Carthaginensi cap. 126. inter Patres catholicos recensitus fuit Pannonius episcopus plebis Puppitensis. Et Fortunatus episcopus plebis Puppitanæ interfuit Carthaginensi synodo, quæ sub Bonifacio anno DXXV. celebrata fuit. Primus omnium epistolæ synodicæ Proconsularium, sæpius jam memoratæ, subscripsit Gulolus episcopus Puppitanus. Sic & in plerisque aliis conciliis & monumentis ecclesiasticis passim occurrit episcopus Puppitanus, aut ecclesiæ Puppitanæ. Tamen Antoninus urbem hanc Putput in Itinerario appellat. Dicitur in Tabulis Peutingerianis Pudput. Anonymus Ravennas lib. 5. num. 5. habet Pulpu. quam lectionem confirmat noster Placidus Porcheron ex Prisciani libro sexto de partibus orationis, ubi hæc Titi Livii verba ex libro 113. ut observat Ortelius, deperdito, laudat iste auctor. Et ipse circa Pulpud oram tuebatur.

12. REPARATUS PUPPIANENSIS. Is ipse dedicavit monasterium in Byzacena provincia, pro cujus asserenda libertate Petrus abbas tantopere desudavit in concilio Carthaginensi sub Bonifacio: cui concilio subscripsit Reparati successor Gaudiosus episcopus plebis Pupianensis. Huc quoque revocandus est Bonifacius episcopus Pappianensis, qui Synodicæ Proconsularium antistitum in concilio Lateranensi sub sancto Martino lectæ subscripsit. His omnibus antiquior fuit Victor senex Puppianensis, laudatus in concilio Carthaginensi sub Aurelio anno CCCXCVII. cujus concilii canones in Codice ecclesiæ Africanæ referuntur à Justello pag. 346. In Concilio autem quod sub Genethlio in eadem urbe habitum fuit, Victor Popputanensis dicitur in quibusdam codicibus, in aliis vero Puppianensis. Vide tom. 2. Concil. editionis Labbei col. 1158. & 1828.

13. ARADITANUS. Sic uterque codex ms. cum editis. Hunc Ortelius sic dictum fuisse suspicatur ab Aradi Sardiniæ, quam, inquit, insulam Victor sub Africæ diœcesi computat. Sed fallitur vir eruditus. Sardiniæ quidem episcopi tunc temporis ex Africana diœcesi erant, sed inferius seorsim recensentur; nec umquam ad Proconsula-

sularem provinciam pertinuerunt. Concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno DXXV. habitæ adfuit Æmilianus episcopus plebis Araditanæ. Occurrunt passim in Orientalibus synodis episcopi Aradi; sed isti ex Phœnicia fuerunt.

14. THELENSIS. Eidem urbi præfuit Bonifacius episcopus Telensis, qui epistolæ Synodicæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ, inter antistites Proconsularis provinciæ subscripsit. Natalicus episcopus Telensis Donatista interfuit concilio Cabarsussitano; jam quippe inter omnes viros eruditos constat sic istud concilium appellari debere, quod antea editi Cavernense dicebant, cujus occasione confinxerant nonnulli Cavernas-Susis, locum Carthagini propinquum. De hac re vide Baluzium in nova Canonum Collectione col. 95. & 256. aliosque passim auctores. Ceterum Felix Telensis ex eadem Donatistarum secta Collationi Carthag. interfuit cap. 208. quo ex loco Balluzius argumentum deducit ad probandum Telam & Zelam, duas fuisse in Africa urbes à se invicem diversas. Nam in eadem Collatione cap. 136. Natalicus Donatista adversarius esse dicitur Donatiani episcopi plebis Zellensis catholici. & rursus cap. 163. idem Natalicus episcopus Zellensis inter Donatistas comparuit. In hac itaque sententia dicendum est Felicem successisse Natalico, qui Cabarsussitanæ synodo subscripsit, à quo diversus fuerit Natalicus, qui hic in Collatione memoratur. Denique celebris est synodus Telensis sive Zellensis, ob controversias de ejus sinceritate aut falsitate hoc sæculo commotas.

15. MULLITANUS. Interfuit Collationi Carthaginensi cap. 133. Candorius episcopus plebis Mullitanæ, cum Marcellino Donatista suo adversario, qui & cap. 198. memoratur. Segetius ejusdem urbis antistes, post restitutam ecclesiæ Africanæ pacem, subscripsit synodo Carthaginensi sub Bonifacio habitæ anno DXXV.

16. DUASSEDEMSAI. sic uterque codex ms. cum editis. Garnerius legit Duassendelmai. Sed ex proprio marte. Nec felicius censuit ea voce Dionisianam urbem designari, cum infra inter Byzacenæ provinciæ urbes, quæ episcopis erant destitutæ, memoretur Dionysiana. Norisius vero in observationibus adversus eumdem Garnerium hic designari putat sedem Assenemsalensem, cujus episcopus ex parte Donati Fortunatianus Assenemsalensis, seu potius, ut habet editio Baluziana, à Senemsalis interfuit Collationi Carthag. cap. 201. Et in concilio Carthaginensi sub Bonifacio, inter Proconsulares recensetur Patronianus Senemsalensis, & in synodo Lateranensi sub sancto Martino Julianus Senepsalitanarum. quibus vocibus eamdem urbem designari censet vir eruditus. Verum rem, ut quidem mihi videtur post Holstenium acu tetigit Baluzius, in emendandis veteribus monumentis sagacissimus, qui hic legendum esse monet, Duas-Senemsal. id est duarum Senemsalensium. Sic Julianus supra memoratus, in laudato Lateranensi concilio subscripsit Proconsularium epistolæ synodicæ ad Paulum Constantinopolitanum datæ, sub hac formula, Julianus episcopus sanctæ ecclesiæ duarum Senepsalitinarum, seu potius, Senemsalitanarum. Duplex igitur erat, uti videtur, locus ejusdem nominis, unicum habens episcopum, qui hac de causa quandoque Senemsalitanus dicebatur, aliàs vero duarum Senemsalitanarum, ut hic in Notitia, aliquando etiam à Senemsalis, uti supra observavimus ex Collatione Carthaginensi. Alia porro fuit ejusdem pæne nominis urbs in Proconsulari, cui præfuit Felix Selemselitanus, in concilio Carthaginensi sub Genethlio memoratus. De quo & Gratianus loquitur 16. q. 1. c. Felix, uti monet Baluzius in notis ad. cap 201. Collationis Carthag.

casione Cresconii episcopi Silemsilensis, *ex Donatistarum secta, qui ibidem memoratur.*

17. MISSUENSIS. Missuam *memorant Antoninus in Itinerario, & Anonymus Ravennas lib. 5. At Tabulæ Peutinger. Plin lib. 5. cap. 4. & alii auctores hanc urbem* Misuam *appellant, Ptolemæus vero* Nisuam. Missuam Carthaginensium navale *appellat Procopius lib. 2. de Bello Vandalico.* Servusdei episcopus Missuensis *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *Habetur & inferius num.* 49. Muzua.

18. LAPDENSIS. *Ejusdem loci videtur fuisse* Rufinus episcopus Labdensis *ex parte Donati in Collatione cap.* 198 *memoratus.* Victor *item* Lapdensis *episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio. Et infra inter antistites Mauritaniæ Cæsariensis,* Restitutus Lapidiensis episcopus. *num.* 61.

19. ASSURITANUS. *In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num.* 68. Confessor Victor ab Assuris. *Et idem Cyprianus* Epicteto fratri, *id est episcopo, ni fallor,* & plebi apud Assuras consistenti *scripsit epistolam, quæ est in nova editione nu.* 65. *Eidem urbi præfuit* Evangelus episcopus ecclesiæ Assuritanæ, *in concilio Carthaginensi sub Aurelio memoratus in Codice canonum ecclesiæ Africanæ, apud Justellum pag.* 346. *qui & affuit Collationi Carthag. cap.* 120. *Porro* Prætextatus episcopus Assuritanus *Donatista. subscripsit concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *& anno sequenti in Bagaiensi synodo è sede sua dejectus est.* Rogati, *quem iidem Donatistæ Prætextato subrogaverant, meminit sanctus Augustinus libro* 3. *contra Cresconium cap.* 56. *cui postea ad unitatem Catholicam converso, ut idem sanctus Doctor narrat in libro de gestis cum Emerito nu.* 9. *Circumcelliones manus & linguam præciderunt.* Assuras *haud semel memorat Antoninus in Itinerario, quam urbem* Assurus *Ptolemæus appellat, Tabulæ Peutingerianæ* Assures. *Eamdem porro urbem esse* opidum Azuritanum, *seu, ut alii codices habent,* Absuritanum *à Plinio lib.* 5. *cap.* 4. *laudatum, vult Harduinus, cui favet Synodica Proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino: ipsi enim subscripsit* Victorinus episcopus *ecclesiæ* Auziritanæ. *Tamen præter* Evangelum Assuritanum *episcopum, quem supra diximus in Collatione Carthaginensi inter Catholicos comparuisse cap.* 120. Victor episcopus Azuresis *catholicus interlocutus est capite* 187. *Sed nodum hunc solvit Baluzius, qui observat, Victorem istum Cognitione* 2. *cap.* 15. Ajurensem *episcopum appellari. Et quidem cum cap.* 187. *laudato Victor affirmet se in urbe Rotariensi ecclesiam habere, ad Numidiam videtur pertinuisse.* Felix *quippe* à Rotario, *apud Optatum libro* 1. *memoratus, ex Numidia erat. Vide infra* Servium Assuritanum *inter Byzacenæ provinciæ episcopos num.* 67.

20. URCITANUS. *Codex Halleri apud Ortelium habet* Uracitanus. *Et apud Victorem libro* 1. *num* 3. *laudatur* Mansuetus Uricitanus, *qui jubente Genserico rege* in porta incensus est Fornitana: *cujus occasione plura de hac urbe observavimus in nota ad hunc locum, supra pag.* 64. *nu.* 12. *Ejusdem urbis episcopum fuisse censet Baluzius* Bonifacium Urugitanum, *qui ex Donati parte Collationi Carthaginensi interfuit cap.* 187.

21. TENNONENSIS. Optatus episcopus Tonnonensis *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio, anno* DXXV. *sed celebrior fuit* Victor *ejusdem urbis antistes, Chronici, quod sub ejus nomine vulgatum est, auctor. Is pro trium Capitulorum defensione cum aliis Africanis episcopis, imperante Justiniano, exsilium aliaque graviora incommoda pertulit, ut ipsemet in laudato Chronico attestatur.*

UTI-

22. UTICENSIS. Urbes Utica & Carrhago, *inquit Pomponius Mela libro* 1. *cap.* 7. ambæ inclitæ, ambæ à Phœnicibus conditæ: illa fato Catonis insignis, hæc suo. *Uticam* altera veluti Africæ claustra *appellat Florus libro* 4. *cap.* 2. Morte Catonis nobilem *Plinius libro* 5. *cap.* 4. *quam haud procul Carthagine distitisse ex Antonini Itinerario, Tabulis Peutingerianis, Polybio, aliisque auctoribus facile colligi potest.* Victor episcopus Uticensis *cum* Gedalio *Donatista ipsius adversario interfuit Collationi Carthaginensi capite* 128. *Plura de hac urbe, apud sacros simul & profanos scriptores celebri, congerere superfluum esset.*

23. MIGIRPENSIS. *In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, secundus pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit* Primus à Misgirpa, *seu potius, ut observat editor Oxoniensis*, Felix *eo nomine* primus à Misgirpa. *non enim aliter quam* Felix à Migirpa *ab Augustino appellatur, præsertim libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 6. *ubi illius objectiones solvit. Videsis quæ ad hunc locum nostri in notis observarunt.* Victor episcopus plebis Migirpensis *catholicus cum* Glorioso *suo adversario comparuit in Collatione Carthaginensi cap.* 126. *Sed & idem Gloriosus iterum cap.* 198. *inter Donatistas recensitus fuit. Habemus &* Titum *seu* Tutum Migirpensem episcopum, *qui concilio Carthaginensi sub Aurelio interfuit anno* CCCXCVII. *apud Justellum in Codice canonum ecclesiæ Africanæ pag.* 346.

24. GISIPENSIS. *In Collatione Carthaginensi cap.* 233. *recensitus fuit inter Catholicos Patres* Januarius episcopus ecclesiæ Gisipensis majoris, *qui nullum adversus se Donatistam habebat. An vero ex hoc loco colligi possit duas fuisse in Africa civitates, quarum una majoris additamento ab altera discerneretur, affirmare non ausim. præsertim quod nullum ejus rei argumentum in monumentis antiquis mihi occurrat.* Redemtus Gisipensis *interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *celebrato; & epistolæ synodali Proconsularium Patrum ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ, subscripsit* Mellosus episcopus ecclesiæ Gisipensis. *Cave autem ne Gisipensem urbem cum Ginesitensi confundas cum Garnerio, qui gravem inde Norisii censuram incurrit.*

UZITENSIS. *Norisius hic legendum putat*, Uckensis, *ab* Uci *urbe, quæ duplex erat ejus nominis in Africa, ut ex Plinio observavimus in nota* 12. *ad Victorem Vitensem. Erat tamen in Africa* opidum Uzita *dictum, quod laudat Hirtius in libro de Bello Africano, & Dio Cassius lib.* 43. *At opidum istud ad Byzacenam pertinuisse contendit Norisius, idque ex ipsius Hirtii verbis posse evinci putat. Ibi enim Uzita dicitur à portu Leptis parvæ* millia sex passuum *abfuisse. Leptis autem erat in Byzacena supra Adrumetum versus Tripolim millia passuum decem & octo, ut testatur Antoninus in Itinerario, proindeque longius à Proconsulari dissita, quam ut ei provinciæ attribui possit. Huic etiam sententiæ favet Ptolemæus, qui libro* 4. *cap.* 3. *inter urbes, quæ* sub Adrumeto *erant*, Uzitam *commemorat. Quis autem nescit Adrumetum ad Byzacenam pertinuisse? Ceterum Baluzius Uzitensi huic urbi in Notitia recensitæ præfuisse putat* Paulum episcopum plebis Uzittarensis, *qui in Collatione Carthaginensi cap.* 128. *cum aliis Catholicis Patribus comparuit.* 25.

EXITZIOSUS VERENSIS. *Editi* Exitiosus. *Porro huic sedi suspicatur Baluzius præfuisse* Vitalem episcopum Ucrensem, *qui in Collatione Carthaginensi capit.* 208. *inter Donatistas memoratur. Certe in Collationis editionibus, quæ Baluzianam præcesserunt.* Vitalis *iste, non* Ucrensis *appel-* 26.

la-

latur, *sed* Virensis. *Et quidem in Tabulis Peutingerianis habetur* Veri, *quem locum Anonymus Ravennas libro* 3. *num.* 5. Verim *nominat*. Quodvultdeus episcopus Verensis *subscripsit concilio Carthaginensi anno* CCCCXIX. *sub Aurelio; sed his antiquior est* Vitalis episcopus de civitate Verensium, *qui cum Cæciliano, aliisque antistitibus ad concilium Arelatense primum* ex Africa *advenit*.

27. Cresces Cicsitanus. *Editi* Crescens. *In Collatione Carthaginensi cap.* 209. *inter Donatistas comparuit* Flavosus episcopus Cissitanus. *cum jam paulo superius, cap. scilicet* 206. Quodvultdeus episcopus Cessitanus *ex eadem secta recensitus fuisset, qui tamen Quodvultdeus in aliis editionibus, quæ scilicet Baluzianam præcesserunt*, Cissitensis, *& in Lobbeana cap.* 207. Gessitensis *appellabatur. Alteruter fortassis ex his duobus Cissitanam sedem hic in Notitia memoratam occupavit. An vero alter ad Mauritaniam, in qua provincia etiam Cissitana civitas infra num.* 107. *habetur, pertinuerit, incertum est. Suspicatur Baluzius Flavosum in Quodvultdei, qui in itinere defunctus fuerat, locum à Donatistis substitutum fuisse, quod tamen, etiam ipsimet Baluzio difficile videtur, ob hoc potissimum quod amborum istorum episcoporum nomina, uno & eodem die in Collatione recitata fuerint, nihil ad* Flavosi Cissitani episcopi *nomen dicentibus Catholicis, qui paulo ante, cum Quodvultdeus jam defunctus recenseretur, gravem controversiam ea occasione adversus Donatistas commoverant. Ceterum in concilio Carthaginensi sub Grato laudatur* Elpidesorus Cuisitanus, *qui huc posset revocari nisi aliunde eo loci* Cuicultanus *legi debere nobis constaret. Vide infra inter Numidas num.* 10.

28. Bolitanus. *Ptolemæus inter alias urbes, quas libro* 4. *cap.* 3. sub Carthagine *fuisse commemorat*, Vol *secundam recenset. Huic præfuit* Crispulus episcopus ecclesiæ Volitanæ, *qui cum* Quodvultdeo *Donatista ipsius adversario, Collationi Carthaginensi interfuit cap.* 128. Quodvultdeus *item comparuit cap.* 208. *in quem locum V. C. Stephanus Baluzius emendat, quæ ad caput.* 128. *de Volitana plebe dixerat, quam scilicet eo loci cum* Volis *Mauritaniæ Tingitanæ populis lapsu calami confuderat. Monet idem vir eruditus in caput* 135. *Volitanam urbem à Valitana distinguendam esse. Ceterum Notitiæ lectio confirmari potest ex Vita sancti Ambrosii. capite ultimo, ubi Paulinus* Muranum episcopum Bolitanum *laudat. Bolitanos Martyres in Africa celebres fuisse ex Augustino patet, qui in eorum natali die sermonem habuit* in basilica Gratiani. *Is est sermo* 13. *de Verbis Apostoli*. Sanctorum Volitanorum *memoria celebratur in vetustissimo Carthaginensi Kalendario, die* XVI. Kalend. Novembris.

Carpitanus. Carpis *à Ptolemæo memoratur lib.* 4. *cap.* 3. 29.
Hinc urbem Plinius appellat Carpi. Carpos *vero memorat Optatus Milevitanus libro* 2. *adversus Parmenianum*. Secundinus à Carpis *censuit hæreticos esse rebaptizandos, in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano num.* 24. *cui respondet sanctus Augustinus libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 31. Antonius episcopus plebis Carpitanæ, *cum suo adversario ex parte Donati, nomine* Veratiano, *recensitus est in Collatione Carthaginensi cap.* 126. *Idem* Veratianus *cap.* 223. *inter custodes Tabularum ex secta Donatistarum computatus est. Penthadius Antonii successor*, episcopus ecclesiæ Carpitanæ *subscripsit concilio Carthaginensi, quod sub Aurelio anno* CCCCXIX. *celebratum fuit*. Venerius *item Carpitanus episcopus sæculo sequenti concilio Carthaginensi sub Bonifacio interfuit. Denique inter alios Proconsularis provinciæ episcopos*,

qui synodicæ subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. memoratur Bassus episcopus ecclesiæ Capitanæ.

30. MAXULITANUS. Maxulam habent Tabulæ Peutingerianæ. Ptolemæus vero lib. 4. cap. 3. Maxulam commemorat, & paullo inferius inter eas urbes, quæ sub Carthagine erant, Maxulam-veterem omnium primam recenset. Maxulam coloniam appellat Plinius libro 5. cap. 4. Porro in concilio Carthaginensi sub Genethlio Numidius Massylitanus memoratur capitulo 6. quod est in Codice Africanæ ecclesiæ cap. 8. At in Collatione Carthaginensi capite 112. comparuit item Numidius episcopus ecclesiæ Catholicæ Maxulitanæ, simul cum Felice ipsius adversario ex secta Donatistarum. Denique alius Numidius ejusdem urbis antistes concilio Carthaginensi sub Bonifacio, anno DXXV. subscripsit. Sanctorum Maxulitanorum festivitas in veteri Kalendario Carthaginensi celebratur die XI. Kal. Augusti. De iis duos habemus sancti Augustini sermones, qui de sanctis martyribus Massylitanis inscribuntur.

31. BONUSTENSIS. Inter Catholicos Patres, qui ad Collationem Carthaginensem convenere, memoratur capite 133. Rufinianus episcopus Bonustensis.

32. TINNISENSIS. In Tabulis Peutingerianis occurrit Tunisa, fortassis pro Tunisa. Tumissam & Tunizam memorat Anonymus Ravennas libro 3. num. 6. Ptolemæus lib. 4. cap. 3. Thinissam laudat, & inter urbes, quæ sub Carthagine erant Thernisan & Uthinam. Præcedenti autem capite jam Tenissam memoraverat, sed in Cæsariensi Mauritania. Tunes celebris est apud Polybium, cujus situm libro 14. describit his verbis: Tunes Carthagine abest stadia ferme 120. ..... ex omni ferme parte Carthaginis potest conspici. Hanc urbem ex Carthaginis ruinis crevisse veri simile est, etiamnunc regni, seu potius reipublicæ ipsi cognominis caput. Sextilianus Tunetensis seu Tuniensis episcopus, vices egit Primosi episcopi Carthaginis in concilio V. Generali. Suspicatur Baluzius Tinnisensi urbi, hic in Notitia memoratæ, præfuisse Valerium episcopum plebis Utinisensis, in Collatione Carthaginensi capite 126. inter Orthodoxos patres recensitum. Editiones tamen, quæ Baluzianam præcessere, habent Utinicensis. Sed hæc varietas lectionis viri eruditi sententiæ non adversatur, si quidem & codex Halleri in Notitia pro Tinnisensis, habebat Tinicensis, ut ex Ortelio colligitur, qui Tiniciam ex Victore ms. codicis Halleri laudat. Ceterum in jam laudata Collatione capite 180. inter Donatistas comparuit Coloricus episcopus Thinistensis, ubi Baluzius legendum esse censet Thinissensis. Sed hanc sedem ad Numidiam revocari debere arbitratur cum Baronio. Denique in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano inter rebaptizantes num. 29. sententiam pronuntiavit Confessor Venantius à Tinisa, cujus objectionem solvit Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas capit. 13.

CULSITANUS, seu potius Culusitanus. Nicasius quippe Culusitanus memoratur in concilio Carthaginensi sub Grato. Celebris fuit Vincentius episcopus ecclesiæ Culusitanæ, qui fuit unus è septem Catholicis episcopis, qui in Collatione Carthaginensi electi sunt, pro tuenda Ecclesiæ Catholicæ causa adversus schismaticos Donatistas; recensitus quoque inter ceteros Patres cap. 138. Idem antistes interfuit concilio Carthaginensi sub Aurelio, quod anno CCCCXIX. celebratum fuit, ut patet tum ex editione Labbeana, tum etiam ex codice Canonum ecclesiæ Africanæ. Is idem ipse est qui à Paulino laudatur in Vita sancti Ambrosii capite ultimo, quamvis ibi in editis episcopus Colossitanus appelletur, contra 33.

omnium

omnium fere mss. codicum fidem, qui, ut testantur nostri in nova sancti hujus Doctoris operum editione, habent Culusitanus, quod tamen nec ipsi emendaverunt. Sæculo sequenti Marcianus episcopus plebis Culusitanæ interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno DXXV. Denique synodicæ episcoporum Proconsularium, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. recitata fuit subscripsit Petrus gratia Dei episcopus ecclesiæ Culcitanensis. Urbem tamen Culucitanam à Culusitana distinguendam esse contendit Norisius adversus Garnerium. Nam Antoninus in Itinerario, & Tabulæ Peutingerianæ Culucitanas in media Numidia locant, cum tamen certum sit ex omnibus testimoniis quæ supra laudavimus, Culusitam ad Proconsularem pertinuisse. Culuciam memorat Anonymus Ravennas libro 5. num. 4. Nec immorari licet refellendo alteri Garnerii errato, qui eamdem Culusitanam urbem cum Curobitensi confundit. Ex his quippe quæ inferius de Curubi dicemus nu. 36. patebit has omnino diversas fuisse. Denique Culusitanam civitatem laudat Victor Vitensis libro 5. num. 3. in qua tot Martyres ac Confessores sub Vandalica persecutione floruerunt, ut impossibile fuerit eos, homini supputare. Præ ceteris laudat Victoriam matronam illustrem, de qua vide notam 165. in hunc Auctorem.

34. BULLENSIS. Confessor Therapius à Bulla tulit sententiam adversus hæreticorum baptisma in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano. num. 61. cujus argumento respondet Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 25. Huc forte revocandus quoque est Victor Bulnensis qui Synodali epistolæ Proconsularis provinciæ episcoporum jam sæpius laudatæ subscripsit, ut videre est in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. Bulæ campum semel & iterum memorat Procopius libro 1. de Bello Vandalico, qui erat in itinere versus Numidiam. Campi Bullensis meminit quoque sanctus Augustinus epistola 65. Vide inferius nu. 50. Bullensis-regior.

NEAPOLITANUS. Omnium postremus Junius à Neapoli pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit, in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano. Fortunatianus Neapolitanus episcopus subscripsit concilio Carthaginensi, quod anno CCCCXIX. sub Aurelio celebratum fuit; idemque interfuit Collationi Carthaginensi capite 126. cum Ampelio Donatista ipsius adversario, qui Ampelius iterum capite 206. inter ejusdem sectæ episcopos recensitus est. De hac urbe agunt Hirtius in libro de bello Africano, Pomponius Mela, aliique auctores, quam Tabulæ Peutingerianæ mediam fere inter Clypeam & Pudput locant. Consentit Antoninus in Itinerario, ubi Putput, Curubis, Neapolis, Clypea. Ceterum Ptolemæus Neapolim coloniam appellat liberum opidum Plinius. Aliæ erant in aliis provinciis urbes, Neapolis dictæ. 35.

CURBITANUS. Huic lectioni favet jam non semel laudata synodica Proconsularis provinciæ episcoporum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino approbata, cui subscripsit Benenatus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Curbitanæ. Frequentius tamen veteres Curubim scribebant. In Collatione Carthaginensi cap. 198. inter Donatistas recensitus fuit Victor episcopus Curubitanus. Adfuit & concilio Carthaginensi sub Bonifacio, anno DXXV. Peregrinus episcopus ecclesiæ Curubitanæ. Eadem civitas Curubis à sancto Augustino appellatur libro 22. de Civitate Dei cap. 8. Sacris scriptoribus profani consentiunt Plinius, Antoninus in Itinerario, Anonymus Ravennas libro 5. numer. 5. Curobim tamen, seu, ut habet codex Palatinus, Curabim appellat Ptolemæus libro 4. cap. 3. Post. Norisii in 36.

Gar-

Garnerium censuram nemo erit, opinoe, in posterum qui hanc urbem cum Culusitana confundat.

37. SIMMINENSIS. *In codice Halleri* Simminiensis. *Apud Anonymum Ravennensem libeo 3. num. 3. occurrit* Siminina, *quam urbem eamdem esse putat noster Placidus Porcheron cum* Sinuama, *quæ libro 3. num. 5. apud eumdem auctorem memoratur. Opinatur Baluzius hic in Notitia scriptum fuisse* Simminensis, *& inferius num. 42.* Seminensis *pro* Simitensis. *quod in Collatione Carthaginensi cap. 126. interfuerit inter Patres Catholicos* Benenatus episcopus ecclesiæ Simittensis; *& alter* Benenatus episcopus ecclesiæ Semitensis *subscripserit cum aliis Proconsularis provinciæ Patribus synodicæ jam sæpius laudatæ, quæ approbata fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Sane varii modi, quibus variis in locis civitas hæc scribitur, ansam præbent conjecturis indulgendi.* Opidum Simittuense *memerat Plinius lib. 5. cap. 4. Antonino dicitur* Simittu. *In concilio Carthaginensi editionis Labbeanæ, quod anno* CCCCXIX. *sub Aurelio celebratum est, interfuit* Adeodatus Simituensis, *seu* Sumitensis, *seu* Simoethensis. *qui in Codice canonum ecclesiasticorum ex Dionysio Exiguo apud Iustellum col. 169. & in Codice canonum ecclesiæ Africanæ col. 396. dicitur* Adeodatus Simidicus, *seu ut habet textus græcus*, Σιμιδικῖτος. *Cave tamen ne unam & eamdem urbem esse existimes* Simittu *&* Simidicam. *Duas enim esse omnino diversas probat Norisius in Observationibus adversus Garnerium, jam sæpe laudatis. Et quidem id facile evinci potest ex Collatione Carthaginensi, ubi cap. 126.* Benenatus Simittensis *jam memoratus, testatur, nec* alium secum *episcopum*, nec hæreticos *sibi adversarios habere. Et cap. 135. item inter Catholicos recensitus est* Adeodatus episcopus plebis Simidicensis, *qui pariter unitate catholica gaudebat. Hinc collige aut in subscriptionibus Labbeanis restituendum esse* Simidicensis *pro* Simitensis, *aut certe Adeodatum in isto Carthaginensi concilio memoratum, alium prorsus esse ab Adeodato Simidicensi, in Collatione cap. 135. laudato, qui Benenato successerit, ut vult Norisius. Vide infra num. 42. ubi de* Seminensi *episcopo agemus.*

CLIPIENSIS. *Eodem modo scribitur nomen* Stephani episcopi ecclesiæ Clipiensis, *qui subscripsit Synodicæ Proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. Et* Crescens Clipiensis episcopus *interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Tabulæ Peutingerianæ habent etiam* Clipeis. *Sæpius tamen veteres scribebant* Clypeam *aut* Clupeam. *Sic quippe habent Ptolemæus libro 4. cap. 3. Cæsar libro 2. de Bello civili, Hirtius libro de Bello Africano. Plinius, Antoninus in Itinerario, Pomponius Mela, Solinus, Polybius, & alii passim auctores. Ejus rei rationem reddit Silius Italicus lib. 1. quod nempe in clypei modum esset extructa. Collationi Carthaginensi interfuit* Laodicius episcopus plebis Clypiensis, *qui cap. 133. cum* Geminio *suo adversario memoratus est.* Geminius *iterum cap. 198. cum ceteris Donatistis comparuit. Hæc urbs prima omnium Africanarum in Romanorum potestatem devenit sub Regulo, ut observat Polybius libro 1. Historiarum, Florus libro 2. Historiæ Romanæ cap. 2. Herculem in ea cum Anthæo Afrorum rege decertasse veteres putabant, ut refert Procopius libro 2. de Bello Vandalico. De Anthæo autem plura habent fabulæ, sed quæ hic recensere non vacat.* 38.

MEGLAPOLITANUS. *Sic legendum esse compluribus exemplis probat Norisius, qui Garnerium reprehendit, quod* Megalopolitanus *absque ullius codicis auctoritate* 39.

scripserit. Codex Hallert apud Ortelium habet Megapolis; *sed pro Norisio stat codex Laudunensis annorum* 800. *Et quidem licet in Labbeana Conciliorum editione capite* 133. *Collationis Carthaginensis memoretur* Romanus episcopus plebis Megapolitanæ; *in editione tamen Albaspinei habetur* Meglapolitanæ, *cui lectioni respondere veterem codicem manuscriptum monet Baluzius in nota ad hunc locum. Editio Papirii Massoni habet* Neglapolitanæ. *Ceterum nostræ lectioni favet etiam synodalis epistola ex concilio Lateranensi sub sancto Martino jam sæpius laudata, cui inter provinciæ Proconsularis episcopos subscripsit* Reparatus episcopus ecclesiæ Meglapolitanæ.

40. TIMIDENSIS. Felix episcopus ecclesiæ Timidensis *recensetur inter episcopos Proconsularis, qui synodicæ subscripserunt eidem Concilio act.* 2. & Timidensium martyrum *memoria celebris olim fuit in Africa, ut ex vetusto Kalendario Carthaginensi patet in quo* 11. Kalend. Junii sanctorum Timidensium *festivitas memoratur. Hæc eadem urbs est, quæ vulgo* Timida-regia *dicebatur, cujus episcopum* Faullum Confessorem *laudat Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap.* 22. *quid longe antea in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano pro hæreticis rebaptizandis num.* 58. *sententiam dixerat.* Restitutus episcopus Timidensium-regiorum *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *Porro huic etiam urbi præfuisse* Januarium episcopum plebis Tunudensis, *qui in Collatione Carthag. cap.* 120. *memoratur, censuerunt aliqui viri eruditi: contra quos insurgit Norisius in observationibus adversus Garnerii notas, qui sedem Tunudensem à* Thunu *ex Tabulis Peutingerianis, aut à* Tunuba *ex Ptolemaicis, aut certe ab opido* Tanudisensi, *quod Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *in Proconsulari locat, potius esse repetendam censet.* Tunudisensis *reposuit Baluzius in notis ad hunc Collationis locum, quod* Victorianus *Donatista, qui ibi Januarii adversarius dicitur, infra cap.* 201. *ejusdem Collationis appelletur* episcopus Tunusudensis. Thunusdam *memorat Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. *Sed de urbe Tunusudensi plura diximus in nota* 46. *ad Victorem Vitensem pag.* 70. 71. *Porro id viros eruditos impulerat ut hic* Tunudensis *pro* Timidensis *scriptum fuisse censuerint, quod veteres Collationis editiones haberent* Tumidensis, *quod mendum etiam viro erudito, qui sancti Cypriani Oxoniensem novissimam editionem curavit, fucum fecit.*

VINCENTIUS ZIGGENSIS. 41.
In Collatione Carthag. cap. 197. *inter Donatistas comparuit* Donatus episcopus Zicensis, *quo nomine sedem* Ziggensem *hic in Notitia memoratam designari putat V. C. Baluzius in notis ad hunc Collationis locum; ibique reprehendit Holstenium, qui Zicensem hanc urbem cum Siccensi camdem esse putavit, cum alias* Paulus Siccensis *episcopus ex Donatistis cap. sequenti memoretur. Et quidem* Fortunatianus Siccensis Catholicus episcopus *cap.* 139. *profitetur ita unitatem Catholicam in urbe sua haberi, ut episcopus Donatista, qui ibi morabatur, vix nomine notus esset. Ceterum* Vincentium, *qui hic in Notitia* Ziggensis *episcopus dicitur, eum ipsum esse censet Baluzius, qui apud Victorem Vitensem lib.* 1. *num.* 9. *appellatur episcopus* Gigitanus. *de quo vide notam* 29. *in hunc auctorem supra pag.* 68. *Sed eo pacto urbs* Zicensis, *seu, ut vult Baluzius,* Ziggensis *in Collatione memorata, alia erit ab ista* Ziggensi *de qua agimus, quam tamen camdem cum* Gegitana *esse dicit. Nam in Collatione* Quadratus episcopus plebis Gegitanæ *catholicus cap.* 128. *profitetur numquam in sua urbe ullum fuisse Donatistarum episcopum;*

pro-

proindeque Donatus Zicensis, qui, uti diximus, cap. 197. inter Donatistas adfuit, adversarius ejus esse non poterat. Denique in Antonini Itinerario inter Carthaginem & Tuburbum minus locatur Cigisa. Et Anonymus Ravennas m.morat lib. 3. num. 6. Gegite inter urbes, quæ in Proconsularis & Numidiæ finibus jacent. Candidus episcopos Sicensis subscripsit synodicæ Proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. Sed iste fortassis Siccæ-Veneriæ episcopus fuit, quæ civitas ut plurimum Sicca absque ullo addito dicebatur. De hac vide notam 75. in Victorem Vitensem pag. 74.

42. SEMINENSIS. Hic Seminensis & supra Simminensis pro Simitensis scriptum fuisse censet Baluzius. Adfuit tamen, ut ipsemet fatetur, concilio Carthagin. sub Bonifacio anno DXXV. Junianus episcopus Siminensis. qui & alias scribitur Simminensis. Vide supra num. 37.

43. TAGARATENSIS. In Collatione Carthag. cap. 128. memoratur Lucius episcopus civitatis Tagaratensis, cum Quinto ipsius adversario, qui iterum inter Donatistas recensitus fuit cap. 208. Ortelius ex ms. Hillert Tagarensem urbem in Proconsulari memorat. Habemus inferius inter Numidiæ antistites num. 112. Crescentium Tacaratensem.

44. ALTUBURITANUS. Sic ms. Laudun. Codex vero Hilleri Altubaritanus. At editi Altaburitanus. Nostram lectionem firmant Tabulæ Peuting. & veteres quique Geographi. In Collat. Carthag. cap. 128 inter Catholicos recensetur Basilius episcopus plebis Altiburitanæ, cum Augustali ex parte Donatistarum, qui cap. 197. iterum memoratur. Ex eadem secta Victor episcopus Altiburitanus concilio Cabarsussitano interfuit. At Catholicus fuit Constantinus episcopus ecclesiæ Altcburitanæ, qui synodicæ Proconsularium subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Eadem urbs, ni fallor, memoratur in Antonini Itinerario, ubi Altieuros locus occurrit medius fere inter Carthaginem & Cirtam.

45. CELLENSIS. Occurrit infra inter Patres Mauritaniæ Sitifensis num. 17. Cresciturus Cellensis. Ad alterutram urbem referendus est Honorius episcopus plebis Cellensis, qui interfuit Collationi Carthag. cap. 126. cum Casto Donatista, qui & cap. 187. memeratur.

46. UZIPPARITANUS. In tabulis Peutingerianis habetur Uzippira. Et in Collatione Carthag. cap. 131. recensetur Marianus episcopus Uzipparitanorum. Nostram tamen lectionem confirmant alia vetera instrumenta. nam concilio Carthag. sub Bonifacio anno DXXV. adfuit Sementius Uzipparensis.

47. AUSANENSIS. Sic codex uterque ms. cum editis. Legendum forte Ausafensis. Nam concilio Cabarsussitano anno CCCXCIII. inter alios Donatistas subscripsit Salvius Ausafensis episcopus, qui anno sequenti in synodo Bagaiensi è sua sede dejectus fuit. Et quidem iste Salvius in editione Labbeana Aufacensis, seu, ut in margine habetur, Ausanensis appellatur. Ipsum tamen ad Sitifensem provinciam pertinuisse veri similius est, ubi Assafa, de qua urbe vide infra Sitifenses num. 24.

48. NARAGGARITANUS. Sic codex Laudun. cum editis. Scribendum tamen absque dubio Naraggaritanus. Et quidem Hilleri codex apud Ortelium habet Naraggaritensis, quam tamen urbem auctor iste incaute Numidiæ attribuit. Porro Naraggara civitas est ex Ptolemæo, Antonino, Tabulis Peutingerianis, aliisque auctoribus nota, cujus episcopus ex Donatistarum secta, nomine Faustinus, in Collatione Carthag. cap. 208. memoratur. Concilio Carthag. sub Bonifacio anno DXXV. subscripsisse legitur Victorinus episcopus plebis Nagargaritanæ, pro Narag-

garitanæ. *Inter alios Proconsularis provinciæ Patres, qui sæpius jam laudatæ epistolæ synodali subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, occurrit* Benenatus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Naraggaritanæ. *Denique Polybius libro 15. Historiarum* τὴν Μάργαρον *memorat in Africa, quem locum Casaubonus vertit simul & interpretatur* Margarum sive Nadagaram. *Sane iste Polybii locus nostræ favet lectioni, cum aliam litteram* M *pro* N *librariorum incuria irrepsisse nobis visum fuisset.*

49\. MUZUENSIS. *In Collatione Carthaginensi capite 128. comparuit* Rufinianus episcopus plebis Muzuensis, *qui professus est unitatem Catholicam se habere. Is est ipse Rufinianus, ut monet eruditus Baluzius, qui concilio Carthaginensi sub Aurelio anno* CCCCXIX. *interfuit. quamquam ipsius sedis nomen varie in variis codicibus, tam editis quam manuscriptis, scriptum reperitur. Nam in Labbeana editione tomo 2. Conciliorum col. 1603. & 1605. dicitur* Rufinianus Muzucensis, *seu* Mustensis, *col. autem 1670.* Rufinus episcopus ecclesiæ Mazensis *appellatur. Apud Justellum in Codice canonum ecclesiæ Africanæ primo col. 396. dicitur* Rufinianus Muzucensis: *at postea, scilicet in Concilii subscriptionibus col. 399.* Rufianus Maxensis *appellatur; & in alio codice, ut monet idem Justellus,* Rufinianus episcopus Mazensis: *certius codex habet* Mugensis. *In Collectione autem Dionysii Exigui apud eumdem col. 169. dicitur* Rufinianus Muzubensis. *Porro etsi in tanta lectionum varietate genuina lectio non facile discerni possit, ceteris tamen potior nobis videtur ea, quæ* Rufinianum *appellat* Muzuensem episcopum. *Certum quippe est aliquem è Proconsularibus episcopis hic recenseri. At Muzucensis sedes ad Byzacenam pertinebat, de qua & de* Muzulensi, *infra inter illius provinciæ episcopos num. 42. dicemus* Mustensis *vero ad Numidiam, ut ex Antonini Itinerario aliisque auctoribus certum est. &* Antonianus Mustitanus *infra inter Numidas num. 71. recensetur. Et quidem licet fuerit in Proconsulari urbs Mustensis dicta, à Muzuensi distingui debet, ut ex Collatione certum est. Rufinianus quippe Muzuensis ibi, ut jam diximus, testatus est se unitatem Catholicam habere. Et Victorianus Mustitanus, quem Norisius contendit ex Proconsulari fuisse duos habebat adversus se episcopos Donatistas. Vide infra Numid. n. 71.* Mazensis *vero,* Maxensis, *aut* Mugensis, *seu* Muzutensis, *aut* Muzubensis *urbes ex aliis monumentis nobis notæ non sunt.* Madensem *quidem in Notitia habemus, sed ex Numidia num. 37. Denique concilio Cabarsussitano subscripsit* Latinus Mugiensis, *at è qua fuerit provincia nos latet; & quidem* Rusticianus Mutigensis, *de quo agit sermo sub nomine sancti Augustini in fine tomi 9. edit. Benedictinæ è Numidia videtur fuisse. Denique omnes codices græci, sive in concilii prologo, sive in subscriptionibus, constanter habent* Ῥουφινιανὸς Μουζουενσίων, *unico excepto qui semel habet,* Μαξένσ. *Sed hæc fortassis fusius quam res postulabat.*

BULLENSIUM-REGIO. *Legendum est* Bullensium-regiorum. *Cujus licet antistes aliquando simpliciter* Bullensis episcopus *dicebatur, ut ex Collatione Carthaginensi patet, ubi capite 208. inter Donatistas recensetur* Felix episcopus Bullensis, *qui tamen antea cap. 135. dictus fuerat adversarius* Dominici episcopi plebis Bullensium-regiorum. *In concilio Carthaginensi sub Genethlio memoratur* Epigonius episcopus Bullensium-regiorum, *ut emendatum est ex codice ms. Lucæ Holstenii. nam antea legebatur* Bullensium-regionum, *ut videre est in tomo 2. Conciliorum Labbeanæ edit. col. 1161.* 50.

& in Appendice col. 1830. Bullam-regiam memorant Antoninus in Itinerario, Tabulæ Peutingerianæ, & Plinius libro 5. cap. 3. qui eam, liberum opidum appellat. Eadem est, ni fallor, quam Ptolemæus Bullariam appellat libro 4. cap. 3. ubi hanc urbem sub Legione Augusti 3. constitutam fuisse memorat. Et fortassis pro Balleriensis legendum est Bullariensis in subscriptionibus synodicæ Proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino, ubi Mellosus episcopus Bulleriensis occurrit.

51. TITULITANUS. Inter Donatistas qui in Collatione Carthaginensi capite 202. comparuere, memoratur Victor episcopus Titulitanus, qui jam capite 126. dictus fuerat adversarius Cresconii episcopi plebis Tituli. Unde conjicimus urbem hanc Titulum fuisse appellatam. Victorinus de Castello-Tituliano infra inter Numidas habetur num. 51.

52. TUBURBITENSIS. Duplex erat in Africa, ut sciunt omnes, urbs Tuburbium dicta, quæ majoris, aut minoris additamento distinguebantur. Utraque tamen promiscue Tuburbium simpliciter quandoque dicebatur, quod ex Collatione Carthaginensi patet. In ea quippe cap. 203. Maximinus Donatista episcopus Tuburbitanus dicitur, qui antea, capite scilicet 133. adversarius Victoris episcopi Tuburbitanorum-minorum fuerat appellatus. Sic Rufinianus episcopus Tuburbitanus item Donatista sine addito capite 201. memoratur, qui adversarius erat Cypriani episcopi plebis Tuburbitanorum-majorum catholici, ut patet ex capite 135. ubi dicitur Rufinus. Alterutrius episcopi fuere Sedatus à Tuburbo, qui in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes sedit, locutusque est num. 18. & Faustus episcopus de civitate Tuborbitana, unus ex Africanis antistitibus, qui cum Cæciliano Carthag. ad concilium Arelatense primum convenere, ut ex ejusdem synodi subscriptionibus patet. Tuburbim coloniam habet Plinius libro 5. cap. 4. Tuburbominus inter Bullam-regiam & Cigisam locat Antoninus in Itinerario. Utriusque vero situm exhibent Tabulæ Peutingerianæ. Tuburbo memorat Ptolemæus. alios auctores omitto. Eidem fortassis urbi præfuit Germanus, qui synodicæ Proconsularium subscripsisse dicitur in concilio Lateranensi sub sancto Martino, ubi episcopus sanctæ ecclesiæ Ciumtuturbo appellatur, forte pro civ. m. id est civitatis majoris, aut minoris Tuburbii. sane episcopalium sedium nomina in hac epistola ut plurimum sunt depravata. Servum illustrem Confessorem Tuburbitanæ civitatis majoris laudat Victor noster libro 5. num. 2. supra pag. 39. de quo vide notam 163. ad eumdem locum. Tuburbitanas Martyres celebrat vetus Kalendarium Carthaginense III. Kal. Augusti. quod nomen aliqui celebribus Martyribus Felicitati & Perpetuæ attribuerunt. Alii vero Maximæ & aliis ejus consortibus. De his erudite noster Johannes Mabillonius in Notis ad prædictum Kalendarium, quam quidem quæstionem nos quoque agitavimus in Admonitione ad Passionem sanctarum Perpetuæ & Felicitatis in Actis Martyrum sinceris pag. 81. Vide & pag. 495.

53. EUDALENSIS. Sic uterque codex mſ. cum editis. Mallem tamen legere cum viris eruditis, Stephano Baluzio in notis ad Collationem Carthag. & Johanne Harduino in notis ad Plinium, Theudalensis. Certe Victor Vitensis libro 1. num. 7. laudat Haberdeum episcopum Teudalensem à Genserico relegatum, de quo vide Byzacenes num. 55. Collationi Carthag. cap. 126. adfuit Urbanus episcopus plebis Theudalensis. Eudalam tamen à Theudala distinguit Carolus à sancto Paulo in Geographia sacra, sed ex hoc Notitiæ loco.

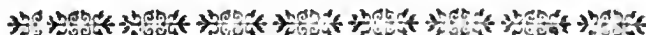
Theu-

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

Theudale *memoratur à Ptolemæo lib. 4. cap. 3. quod à Plinio lib. 5. cap. 4.* immune opidum *appellatur.*

54. TULANENSIS. *Non habetur apud Ortelium. In concilio Carthag. sub Grato adfuit* Metus Taccanensis, *an huc revocandus? in alio cod. vocatur* Caunensis. *Sed ejusmodi conjectationibus hærere non vacat.*

Porro hic quinquaginta tantummodo & quatuor episcopi in provincia Proconsulari memorantur, quamvis longe plures in ista provincia olim fuisse certum sit. Sed populis in varias regiones dispersis, urbes quamplurimæ; *ut ait noster Victor lib. 1. num. 3.* aut raris, aut nullis habitatoribus incolebantur. *Certe* numerum eorum centum sexaginta quatuor fuisse *idem auctor asseverat num. 9. libri laudati, cum post Deogratias* Carthaginensis episcopi obitum *Genserieus* Zeugitanæ & Proconsulari provinciæ episcopos interdixit ordinandos. *Synodicæ epistolæ istius provinciæ episcoporum ad Paulum Patriarcham Constantinopolitanum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione a sexaginta, & octo Patres subscripsisse memorantur. Nec tamen ibi aut Carthaginis, aut complurium aliarum urbium, quæ hic in Notitia habentur, recensentur episcopi.*

AD PROVINCIAM

Numidiæ.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

1. BERCERITANUS. *Codex Halleri,* Becerritanus. *Eidem sedi præfuisse censet V. C. Baluzius* Fortunatum episcopum Vesceritanum, *qui in Collatione Carthag. cap. 187. inter Donatistas recensetur. Ortelius tamen & Carolus à sancto Paulo* Vesceritanam *urbem in Collatione memoratam eam esse putant, quæ à Ptolemæo* Οὐεσκεθὴρ *dicitur, in Mauritania. Inter Numidiæ civitates quæ in Notitia Leonis Sapientis, de qua infra n. 3. habentur, occurrit* Κάστρον Βεδέρε, *seu* Castrum Bedere, *ut vertitur in editione Beveregiana: at Goaris versio habet* Castra-vetera.

2. GAZAUFULENSIS. *Sic dicitur apud Antoninum, ubi* Gazaufula. *Adversus hæreticorum baptismum in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano sententiam protulit num. 76.* Martyr Salvianus à Gazaufala; *cujus objectionem solvit Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas capite 40.* Gazophyla *appellat Procopius lib. 2. de Bello Vandalico, quem locum* bidui iter à Constantina *distitisse scribit.* Gazaupala *habetur in Tabulis Peutingerianis.*

3. CALAMENSIS. *Memoratur frequenter urbs ista apud Augustinum, utpote quæ non longe ab Hipponeregiensi distabat ex libro 22. de civitate Dei cap. 8. Idem sanctus Doctor* Megalium *Calamensem episcopum, tunc temporis Numidiæ primatem, passim laudat, à quo ad episcopalis dignitatis apicem se evectum fuisse professus est in Collatione Carthaginensi cognitione 3. cap. 247. Idem refert Possidius Megalii post Crescentianum in Calamensi sede successor. qui Collationi Carthaginensi inter Patres Catholicos capite 139. comparuit, cum jam antea capite 55. cum aliis sex Episcopis pro tuenda adversus Donatistas Ecclesiæ causa fuisset electus. Celebris est idem antistes ob vitam Augustini à se litteris mandatam, quo nomine inter scriptores sacros locum jure adeptus est. Crispinum habuit adversarium ex Donatistarum secta, ab Augustino passim memo-*

moratum, qui paullo ante Collationem defunctus est, ut in ea testificatur est Petilianus capite 139. jam laudato. Donatus Calamensis episcopus ex eadem secta apud Optatum libro 1. inter Traditores recensetur, qui Cirtensi synodo sub Secundo primate Tigisitano adfuerant. Ceterum celebris adhuc erat Calamensis civitas sæculo nono exeunte, utpote quæ prima recensetur inter ceteras Numidiæ urbes in Notitia, quæ imperante Leone Sapiente conscripta fuit. Hanc Notitiam omnium primus græce & latine edidit Carolus à sancto Paulo, sed mutilam, ut conqueritur Guillelmus Beveregius, qui eamdem ex codice ms. bibliothecæ Bodleianæ Oxonii integram typis Scheldonianis publici juris fecit anno 1672. In annotationibus ad canones concilii Trullani tomo 2. Synodici seu Pandectarum Canonum Apostolorum &c. Sed immerita vir ille, alias eruditus, Catholicis, quos pro more hæreticorum Papistas appellat, pravæ fidei crimen impingit, eis exprobrans hanc Notitiam in eorum codicibus aut corruptam fuisse, aut saltem ab iis haud fideliter editam, idque factum fuisse dicit in gratiam Romanorum Pontificum, propterea quod in ea longe plures episcopatus Constantinopolitano quam Romano patriarchæ subjecti enumerarentur, & fines illi præscriberentur, qui dominium & potestatem in totum Christianum orbem sibi arroganter vindicat. quasi vero Romanæ ecclesiæ Pontificum prærogativæ, ex majori aut minori episcoporum numero, qui ei, ut aiunt, patriarchico jure subjiciuntur, repeti debeant; & non potius ex Primatu Petro supra ceteros Apostolos, à Christo concesso, quem ad ejus sedis successores transmissum fuisse perpetua ac constanti traditione semper credidit, uti etiam nunc credit Ecclesia Catholica; docuere sancti Patres, Græci simul & Latini, agnoscebantque Græci ipso tempore quo ab eis Notitia hæc descripta fuit; in cujus initio Patriarcharum ordo ita dispositus habetur, ut primum locum obtineat Romanus Pontifex. Denique non erat quod Beveregius adversus Catholicos adeo commoveretur, cum multo ante quam scriberet tempore, eadem Notitia, integra prorsus & infecta, à viro Catholico & erudito, Jacobo scilicet Goare è familia sancti Dominici, edita fuisset anno 1648. In Appendice ad Codinum Curopalatem, qui unus est ex auctoribus, qui in percelebri Byzantinæ Historiæ scriptorum collectione typis Regiis Lutetiæ Parisiorum editi sunt. Sed his diutius immorari non vacat. Ipsam vero Notitiam in posterum laudabimus sub Leonis Notitiæ nomine, cujus ut variæ editiones discerni possint, earum alteram Jacobi Goaris, alteram vero Beveregii, aut, ut jam à viris eruditis passim laudatur, Notitiam Bodleianam appellabimus. Basilii Armeni Notitia à nonnullis etiam dicta fuit, quod in Beveregiana editione Matthæus quidam Armenus se eam descripsisse professus fuerit.

4 CASTELLANUS. Inter Donatistas qui ad Collationem Carthaginensem convenere, memoratur cap. 180. Severinus Castellanus episcopus. Sed incertum est utrum hic ex Numidis fuerit, cum aliæ in aliis Africæ provinciis urbes passim occurrant Castellum dictæ. Vide infra inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes num. 75. & inter Sitifenses num. 12. Castellum locum munitissimum, in qua Iugurtæ Numidarum regis divitiæ asservabantur, describit Salustius in libro de Bello Iugurtino, quod tandem à Cajo Mario Consule expugnatum fuit. Idem est, ni fallor, opidum, quod Castellum in montis loco munito locatum appellat Hirtius de Bello Africo, in quod Juba frumentum aliaque ad bellum gerendum necessaria congesserat. In Notitia Leonis Imperatoris à Goare edita

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

Notæ in Notit. Afric. Numid.

edita Castellum inter Numidiæ civitates memoratur. Græcus tamen textus habet Κ... . in editione Beveregii Κασταμάγα, latine Castamapæ.

7. Burcensis. Codex Hillerî Bursensis. Barcam à Ptolemæo memoratam editor Oxoniensis novæ editionis operum sancti Cypriani non aliam esse censet à Buruch, cujus episcopus Quietus sententiam num. 27. dixit in concilio Rebaptizantium sub sancto Cypriano. Sic quoque Quietus appellatur apud Augustinum libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 34. ubi sanctus Doctor illius argumenta refellit. Et quidem à Buruc deduci potuit Burucensis. Tamen in Collatione Carthag. cap. 201. memoratur inter Donatistas Lucianus episcopus Burugiatensis.

8. Centurionensis. Uterque codex ms. habet Centurianensis: Editorum lectionem retinuimus, quæ veteribus monumentis magis consentanea est. Nam in Collatione Carthaginensi cap. 202. inter Donatistas recensitus fuit Januarius episcopus Centurionensis. Apud Optatum lib. 1. memorantur Felix à Rotario & Nabor à Centurion. Codex ms. archimonasterii Remigiani apud Remos habet, Felix à Ratorio, & Nabor à Centurionis. quæ verba eodem quoque modo habentur in altero cod. ms. monasterii nostri sancti Theoderici prope eamdem Remorum urbem. sed pro Ratorio legendum est Rotario, ut habet codex ms. sancti Germani à Pratis. Ex his autem Optati verbis emendandus est Actorum Cirtensis synodi locus, qui apud Augustinum libro 3. contra Cresconium laudatur cap. 27. ubi Secundus Primas dixit Felici à Rotaria Centurioni &c. quæ lectio eodem modo depravata habebatur in veteribus Optati editionibus. Duas autem urbes his verbis designari tum apud Optatum, tum apud Augustinum, confirmatur ex Collatione Carthaginensi, ubi præter episcopum Centurionensem, uti diximus, cap. 202. memoratum, cap. 187. inter Donatistas occurrit Victor episcopus Rotariensis. Quin & Centurionensis hujus episcopi occasione liceat mihi illustrare locum ex Passione sanctorum Jacobi & Mariani, quam inter Acta Martyrum sincera & selecta ad annum circiter CCLIX. pag. 225. protuli. Ibi autem n. 5. Centurionum & Cirtensium magistratus in auxilium advocati fuisse dicuntur à Stationario, qui sanctos Martyres cruciabat: quo loco Henschenius pro Centurionum reposuerat centuriarum, quasi aliâs nullus esset sensus. Ego vero veterum codicum lectionem retinui: sed mihi non venerat in mentem hac voce Centurionum alicujus urbis nomen signari. quod tamen jam omnibus perspicuum esse debet. Quin & ex eodem Actorum loco Centurionensis urbis situm discimus, cum ibi haud procul Cirta seu Constantina, urbe celebri, & Muguis, quæ erat ejusdem Cirtensis coloniæ suburbana vicinitas, eam distitisse laudata Acta testentur num. 2. & seqq.

Vadensis. sic uterque codex ms. cum editis. Duas hujus nominis urbes in Numidia fuisse vel ex hac ipsa Notitia colligitur. nam præter Rufinianum Vadensem hic memoratum, habetur inferius num. 117. Proficius Vadensis. Porro Norisius in Observationibus adversus Garnerium. Vadensis & Vagensis nomine idem significari existimat. cujus sententia confirmari potest ex Notitia Leonis Augusti, in qua inter urbes Numidiæ episcopales græcus textus recenset Βάγα, quæ in editione Jacobi Goarii latine dicitur Vada, in Beveregiana autem Bages. In eadem editione Beveregiana memoratur ibidem num. 6. Βάδες, latine Bades, & num. sequenti Melcum. at in Goarii editione ambæ istæ urbes in unam conflantur, quæ græce Βάδες Μελκίυ, latine vero Vagamelcita, appellatur. In concilio Car- 9.

thag.

thaginensi sub sancto Cypriano, pro hæreticis rebaptizandis sententiam tulerunt numero 15. Dativus à Badis, & num. 30. Libosus à Vaga. & sic quoque appellantur à sancto Augustino, qui eorum objectiones solvit, prioris quidem libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 22. alterius vero eodem libro cap. 37. & libro 3. cap. 6. Concilio Carthaginensi sub Grato interfuit Crescens Vagensis, seu ut habet exemplar Vaticanum, Bagensis Episcopus. In Collatione autem Carthaginensi cap. 180. inter Donatistas comparuit Pancratius episcopus Badiensis, quem Baluzius censet adversarium fuisse Potentii episcopi Bladiensis, capite 121. inter Catholicos recensiti; putatque vir eruditus, his vocibus Badiensis aut Bladiensis Vadensem urbem hic in Notitia memoratam designari. Sed in eadem Carthaginensi Collatione cap. 215. duo episcopi Vagenses catholici memorantur Ampelius & Primulus, quorum cum unum Vadensem, alterum Vagensem appellari debere censuisset Garnerius, à Norisio reprehensus est, quod certum sit duas fuisse hujus nominis urbes in Africa ex Plinio lib. 5. cap. 4. Consentit Ptolemæus, qui primam libro 4. cap. 2. in Mauritania Cæsariensi, alteram vero in Numidia locat, quam nempe sub Cirtesiis fuisse scribit capite sequenti. Prioris situs ex Tabulis Peutingerianis discitur. Badam in Mauritania Gaditana habet Anonymus Ravennas libro 3. num. 11. Sed etiam si duæ non essent in Africa urbes, Vaga dictæ, nihil tamen hic in Collatione esset emendandum; cum unica solummodo urbs Vaga hoc loco designetur, quæ duos simul habebat Catholicos episcopos, Ampelium scilicet, qui à Catholicis fuerat electus & ordinatus, & Primulum, cui, cum antea fuisset in ea urbe Donatistarum episcopus, ad unitatem catholicam converso, episcopalis honor & locus reservatus fuerat, ut ipse Ampelius testificatus est in eadem Collatione cap. 176. ubi affirmat ex eo tempore unitatem chatolicam semper in Vagensi ecclesia integram inviolatamque perseverasse. Quare alterius urbis fuisse dicendus est Privatus Vagensis episcopus in eadem Collatione cap. 177. inter Donatistas memoratus. Et quidem iste cap. præcedenti episcopus Ausagensis dictus fuerat. Hincque infert Norisius Vagam fuisse urbem unam in Africa, quæ Ausagæ cognomen habuerit. Immo cum & cap. 179. duas fuisse Auzaggar dicatur, unam cui Januarius, alteram cui Privatus ex Donatistis præfuerunt, quatuor in Africa Vagas fuisse colligit vir eruditus. Verum Ausaggam nonnisi ex errore pronunciationis pro Vaga hic acceptam fuisse acute observavit eruditus Baluzius in notis ad ejusdem Collationis caput 176. Quippe cum Notarius recitasset Privatus episcopus Ausagensis, seu, ut veteres manuscripti habent, & uti videtur, sicut pronunciabant Afri, Ausvagensis; Ampelius qui Vagensis episcopus erat, non audita priori syllaba, putavit Vagensem urbem suam recenseri, statimque interlocutus est in sua civitate perfectam unitatem esse. Unde cum de sua ipsius civitate non fieri mentionem postea intellexisset, controversia illico sopita est. Norisio tamen favet, quod non semel postea Privatus simpliciter Vagensis episcopus in eadem Collatione nominatus occurrat. Ceterum ibidem cap. centesimo trigesimo quinto memoratur Valentinus episcopus Vaiensis ex Catholicis, & cap. centesimo octuagesimo sexto Quintasius ejusdem loci ex Donatistarum secta: sed utrobique Baluzius reposuit Vaianensis. Vide ejus notas in cap. 55. & alias ibi laudatas. Nihil attexo de Bagaia, quam celebrem adeo reddiderunt, tum Bagaiensis Donatistarum famosa pseudo-synodus, tum Donatus Bagaiensis, quem uti Martyrem iidem Donatistæ adeo impense cole-

colebant, de quo Optatus plura habet lib. 3. Sed hæc urbs illustrior evasit ob immania supplicia, quibus in Maximianum ejusdem loci catholicum antistitem Donatistæ sævierunt. Hæc fusius exponit sanctus Augustinus epistola 85. num. 26. & seqq. qui passim eumdem sanctum Confessorem laudat; illius autem memoria celebratur in Martyrologio Romano die 3. Octobris, in quem diem vide Baronii notas: ibi quippe illustrissimus Cardinalis plura de isto egregio Confessore congessit. Ceterum Donatianus Bagaiensis episcopus, sed Donatista, adfuit etiam Collationi Carthag. cap. 176. sicut & Felix à Bagai concilio Rebaptizantium sub sancto Cypriano. num 12. Ex his autem omnibus quæ protulimus, quivis facile intelligere potest, quam difficile sit inter tot ambages aliquid certi de istarum civitatum nominibus statuere. Vagæ in Numidiæ provincia urbis situm discimus ex Actis sancti Mammarii sociorumque Martyrum, quæ ex celebri Bibliotheca Principalis monasterii Benedictini sancti Galli apud Helvetios eruta, tomo IV. veterum Analectorum à Domno Johanne Mabillonio edita sunt. Ibi Mammarius apud vagensem civitatem in Numidia apprehensus dicitur, non longe à Lambese, altera ejusdem provinciæ nota civitate, à quibus etiam haud procul distitisse Tamugadim, Tigisim & Boseth cognomento Ansotariam ex iisdem actis colligitur. Mihi fere exciderat monere in vetustissimo Carthaginensi Kalendario IV. Kalendas Novembris Vagenses martyres celebrari, quos sibi ignotos esse fatetur idem Mabillonius. Sed suspicari fortasse quis possit eos esse Mammarium sociosque ejus, quorum Acta modo laudabamus. Licet enim in civitate Beseth fuerint consummati, Mammarius tamen, qui omnium erat veluti pater & præcipuus, apud Vagam primus omnium comprehensus fuit, indeque per varias urbes cum aliis circumductus; omnes apud Vagam interrogati sunt & in carcere reclusi à Comite; unde tandem ad Anulinum missi, qui erat in civitate Boseth, Vagenses dici extunc potuerunt, quod nomen etiam ad posteros transmissum est. Ut ut sit, MAMMARII & sociorum ejus memoriam, quam ubique ignotam esse existimaverat idem vir eruditus, deprehendimus celebrem esse in Lotharingia, ut testis est Andreas Saussayus Tullensium in eadem provincia antistes, qui in Martyrologii Gallicani supplemento hæc habet pag. 1131. Quarto Idus Junii. In Lotharingia natalis sancti Mammarii & sociorum Martyrum, quos in una confessione summæ Deitatis persistentes, ferus persecutor trucidavit. Quæ optime cum Actis Mabillonianis congruunt, in quibus etiam iidem Martyres hora sexta IV. Idus Junii passi dicuntur. Porro Notkerus die 14. Martii inter alios Africanos Martyres Mammarium recenset; sed nec sociorum nomina, nec dies ejus festivus cum Actis componi possunt. De istis vide Bollandianos ad eamdem 14. Martii, diem.

8. NIBENSIS. Suspicatur V. C. Baluzius huic eidem sedi præfuisse Iustum episcopum Nicibensem, qui inter Donatistas Collationi Carthag. adfuit cap. 201. Memoratur in eadem Collatione cap. 197. Quodvultdeus Nebbitanus, de quo inter Byzacenos infra num. 14. ubi de Læto Neptitano. Ortelius autem in Thesauro Geographico pro Nibensis, legendum esse putat Nobersis. Attamen non editi solum, cum codice Laudunensi, sed ipse etiam Halleri codex Nibensis habet, ut ipsemet Ortelius attestatur. Vide infra inter Episcopos Mauritaniæ Cæsariensis num. 92. Nobas Fusciani in Numidia habent Peutingeri Tabulæ.

9. GIRENSIS. Ejusdem loci, ut quidem censet Baluzius, fuit Lucianus episcopus ecclesiæ Guirensis in Collatione Carthag. cap. 125.

quam

quam urbem ſuſpicatur Carolus à ſancto Paulo eſſe Guram *in Tabulis Peutingerianis memoratam. Certe non una urbs fuit in Africa, cui nomen erat* Giru. *Sic infra num.* 52. Giru-Marcelli, *num.* 121. Giru-Taraſi; *& in Mauritania Cæſarienſi num.* 9. Girumontenſis.

10. CUICULITANUS. *Memoratur in Collatione Carth. cap.* 121. Creſconius epiſcopus eccleſiæ Cuiculitanæ *Catholicus, qui teſtatus eſt adverſarium ſuum è corpore exiviſſe.* Elpidoforus epiſcopus Cuiculitanus provintiæ Numidiæ *laudatur in concilio Carthaginenſi ſub Bonifacio, ex altera ſynodo ſub Grato habita: indeque emendanda iſtius ſynodi utraque editio tomo* 2. *Conc. Labb. ubi col.* 717. *cap.* 11. Elpidophorus Cuizitanus, *ſeu* Chuzitanus, *aut* Cuicialitanus. *& col.* 1825. *ex cod. Vaticano* Cuiccalitanus *nominatur.* Creſcus *ſeu* Creſconius epiſcopus Cuiculi *ſubſcripſit Concilio V. generali. Sed his omnibus antiquior eſt* Pudentianus à Cuiculi, *qui pro rebaptizandis hæreticis ſententiam tulit in concilio Carthag. ſub ſancto Cipriano num.* 71. *cujus objectionem ex reſponſionibus, quas ad aliorum rationes jam fecerat, ſolvit Auguſtinus libro* 7. *de Baptiſmo contra Donatiſtas cap.* 35. *Hujus urbis mentio habetur in Antonini Itinerario.*

11. AMPORENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 198 *inter Donatiſtas recenſitus fuit* Servatus epiſcopus Amphorenſis, *quem hunc ipſum eſſe putat Noriſius qui cap.* 121. Donati epiſcopi eccleſiæ Anburenſis *adverſarius dicitur.* Anburam *&* Amporam *ſeu* Amphoram *unam & eamdem eſſe urbem præter Noriſium, aſſerunt etiam viri eruditi Joannes Garnerius in Notis ad Marium Mercatorem, & Stephanus Baluzius in Notis ad Collationem Carthag. qui loco laudato pro* Anburenſi, *legit* Amburenſi, *monetque frequentes eſſe in mſ. codicibus litterarum* p *&* b, *aut* o *&* n *permutationes. Hinc non audiendus Lucas Holſtenius, qui pro* Anburenſis, *legendum eſſe putat* Abbirenſis.

FESSEITANUS. *Sic codex mſ uterque cum editis. Hunc locum legenti primum in mentem venit* Fezza *urbs his temporibus in hodierna Barbaria celebris, cum regno ſibi cognomine; quam putant eſſe* Volubilem *urbem à Ptolemæo, Antonino, aliiſque antiquis memoratam. At Volubilis, totumque Fezzanum regnum ad eam Africæ partem ſpectat, quæ olim Mauritania Tingitana appellabatur, & ipſa urbs Fezza in maris littore verſus Hiſpaniam ſita eſt, proindeque longe diſtans à Numidia, ad quam* Feſſeitana *urbs hic memorata attinebat.* 12.

BOCCONIENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 198. *inter Donatiſtas occurrit* Donatus epiſcopus Bucconienſis, *haud dubie huc revocandus.* 13.

DAMATCORENSIS. *Legendum, admonente erudito Baluzio,* Bamaccorenſis, *vel* Vamaccorenſis, *cujus loci* Caſſianus epiſcopus *adfuit Collationi Carthag. cap.* 128. *cum* Donato *ipſius adverſario. Mirum autem eidem Baluzio videtur, quod Donatus cap.* 187. *ejuſdem Collationis dixerit nullum ſeſe adverſarium habere in plebe ſua, niſi ſolum* Abſalonem, cum, *inquit vir eruditus in notis ad hunc locum,* Caſſianus cap. 128. epiſcopus Bamaccorenſis Catholicus nominatus ſit, & à Donato agnitus. *Sed fallor, ſi Donatus nomine Abſalonis hic alium voluerit deſignare præter ipſummet Caſſianum, quem Abſalonem appellat, id eſt filium rebellem, quod, cum antea ejus præſbyter Donatiſta fuiſſet, ad unitatem Catholicam converſus eidem ac ipſe eccleſiæ, à Catholicis præfectus fuerit. Unde Donatus capite* 128. *ait;* Agnoſco illum *Caſſianum,* presbyter meus fuit. *& cap.* 187. *cum idem Donatus di-* 14.

xisset, Nullam habeo adversarium nisi Absalonem, *Aurelius Macomadiensis catholicus episcopus subjunxit*: Hic est episcopus præsens Cassianus. *Porro hujus episcopi occasione locum concilii Carthaginensis sub sancto Cypriano habiti corruptum emendat idem Baluzius, quod jam editor Oxoniensis subodoratus fuerat. Qui enim ibi* Felix ab Amaccura *aut* Amachorra *in vulgatis editionibus trigesimus octavus sententiam dixit*, à Bamaccura *appellari debet. Eodem modo emendandum est istius urbis nomen apud Augustinum libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 40. ubi sanctus Doctor ejusdem Felicis objectionem solvit. Denique Plinius lib. 5. cap. 4. memorat* Vamacures *civitatem, quam eam ipsam esse, de qua hic agimus, idem Baluzius existimat. Aliud tamen videtur Johanni Harduino, quos auctores tu, si lubet, consule. Non enim decet inter tantos viros me judicem interponere.*

15. AUSUCCURENSIS. *Sic uterque codex ms. & editi. Dissimulare non licet, quod* Felix ab Amacurra, *num. præcedenti ex Cypriano, & Augustino memoratus, in plerisque Augustini codicibus mss. & editis dicatur* Felix ab Accura *aut* Acura. *ex quo* Auccurensis, *seu* Ausucurrensis *deduci potuisse nonnulli fortassis existimabunt.*

16. IDICRENSIS. *In vulgatis editionibus Carthaginensis Collationis cap. 128.* Marcianus *recensetur* episcopus Idicrensis *dictus, & in editione Massoniana* Idurensis, *cui opponitur* Martialis *Donatista. Sed error est scriptoris. Nam idem Martialis cap. 187. in omnibus editis dicitur* Idicrensis: *quin & in Baluziana editione, quæ omnium est castigatissima, utrobique dicitur* Idicrensis. *Sic & apud Optatum lib. 2.* Felix *Donatista in ms. codice Remigiano dicitur* Edicrensis, *& paulo post* Idicrensis. *Hujus autem Felicis nefaria facinora fusius prosequitur Optatus libro laudato.* Idicram *memorat Antoninus in Itinerario.*

17. PUTIENSIS. *Chiffletius habet* Putiensis, *sed mendose. Nam Sirmondus, ex quo Notitiam hanc exscripsit diserte, habet* Putiensis, *sicut & codex ms. ecclesiæ Laudunensis; Ortelius vero ex Halleri codice* Putiensis, *&* Putientis. *Infra inter Byzacenæ provinciæ civitates iterum habetur* Putiensis *n. 18. Porro in Collatione Carthaginensi cap. 204. inter Donatistas comparuit* Felix episcopus Putiensis, *quem eumdem esse Felicem censet Baluzius, qui cap. 133. ejusdem Collationis adversarius dicitur* Ambibii episcopi *Catholici* plebis Pisitensis. *Quin & capite 149. memoratur item ex Donatistarum secta* Florianus episcopus plebis Putiziensis, *seu, ut addit idem Baluzius in Notis ad hunc Collationis locum*, Putiensis in provincia Byzacena, ut patet ex Notitia. *Verum etsi dicatur* Putiensis, *&* Pisitensis, *seu* Putiziensis *nominibus, Puteam urbem promiscue in Collatione designatam fuisse, haud tamen assentiri possum, Felicem Putiensem capite 204. memoratum, hunc ipsum esse Felicem, qui cap. 133. dictus fuerat adversarius Ambibii Pisitensis. Felix quippe Putiensis Collationi præsens adfuit*, accessit, mandavit, & subscripsit. *At Felix Ambibii adversarius, teste Valentiniano diacono Donatista capite 133. abfuit à Collatione*, litterasque excusatorias misit senectutis causa. *Quin &* Ambivium Pisitensem, *de quo hic agimus, ex Proconsulari provincia fuisse censet eruditus vir Henricus Norisius in Observationibus adversus Garnerium, eumdemque præfuisse putat* Pisitanæ civitati, *quæ libro primo de Miraculis sancti Stephani, sub nomine Evodii Uzalensis, cap. 13. memoratur. Ab ea itaque alia erat* Pisita *seu* Pisida, *quam in confinio provinciarum Tripolitanæ & Byzacenæ sitam fuisse probat eruditus Baluzius ex Tabulis*

Pu-

Peutingerianis, ubi inter Puteam Byzacenæ urbem, & Sabratam in Tripolitana Pisida locata est. Unde cum nec Pisida *Norisii, utpote quam in Proconsulari sitam fuisse dicit; nec etiam Baluziana* Pisita *seu* Pisida, *quam nempe in Byzacenæ & Tripolitanæ finibus locat, Putiensi urbi, hic in Notitia memoratæ, possint aptari: aliundeque idem vir eruditus Putizienseṁ Florianum ad Byzacenam revocaverit; superest ut solus Felix, qui capite ducentesimo quarto Collationis inter Donatistas memoratur, Putiensi Numidiæ urbi, de qua hic agimus, præfuisse dici pos-*
18. *sit.*

SUGGITANUS. *Memoratur in Collatione Carthaginensi capite* 209. Cresconius episcopus Siguitanns, *ex Donatistarum secta, huc fortassis revocandus. Adfuit eidem Collationi cap.* 187. Paschasius episcopus Tuggensis *item Donatista, sed illum eruditus Baluzius censet præfuisse* municipio Togiæ, *cujus loci Victor episcopus inter Proconsularis provinciæ patres subscripsit synodicæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ Actione 2. Porro erat in Numidia urbs* Sugus *dicta, quæ forte hic in Notitia designatur. Eam non semel Antoninus in Itinerario memorat, quæ à Cirtensi colonia provinciæ metropoli M. P. XXV. distabat. Sigus dicitur in Tabulis Peu-*
19. *tingerianis.*

LAMVIRITANUS. *Sic codex Laudunensis. Ortelius ex Halleri codice* Jamviritanns. *Sed in nonnullis mss. codicibus litteræ L. & I. nisi ex sensu vix distingui possunt. Editi* Lambiritanus. *In Collatione Carthaginensi capite ducentesimo sexto* Crescentilianus episcopus Larambirinus *Donatista palam professus est apud se non haberi Traditores, sic illi schismatici Catholicos appellabant. Anonymus Ravennas libro tertio n. 6. inter Numidiæ civitates recenset* Lambrese & Lambridin. *Habetur & in Tabulis Peutingerianis* Lambridi. *Erat in eadem provincia* Lambese *civitas, passim apud veteres memorata. Quin & duo episcopi, à* Lambese *dicti, habentur inter Rebaptizantes in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano editionis Oxoniensis, sed mendose, vide infra num. 112. Omitto* Felicem Lambiensem *episcopum Donatistam, de quo plura in Collatione*
cap. 201. 20.

TAGURENSIS, *seu* Tagorensis, *ut videtur. Duplex autem erat Tagora. Nam in Collatione Carthag. cap.* 133. *memoratur* Posthumianus episcopus plebis Tagorensis, *qui unitatem se habere profitetur; & cap.* 143. Restitutus episcopus *item Catholicus* Tagorensis *recensetur, qui erat custos tabularum. Unam ex his in Numidia fuisse vel ex hoc Notitiæ loco patet: quod item ex Antonini Itinerario colligitur, sicut & ex epistola 59. sancti Augustini, ubi Xantippus episcopus Tagorensis de Numidiæ primatu cum Victorino contendisse memoratur. quamvis in nova sancti Augustini operum editione, Xantippus iste dicatur episcopus* Tagosensis, *quam sedem à Tagore diversam fuisse suspicatur Norisius libro 2. Historiæ Pelag. cap. 8. Et quidem, ut nostri observarunt in Notis ad laudatam epistolam, omnes fere mss. hunc episcopum Tagosensem appellant. unus habet* Tagonensis. *Lovanienses* Tagastensis *reposuerunt pro* Tagosensis, *sed mendose, ut viri eruditi jam non semel monuere. & mendosius Justellus in canonem 86. Collectionis Africanæ putat reponendum esse* Constantiensis. *Tagoram è duabus unam Norisius in Animadversionibus adversus Garnerium in Proconsulari locat ex Tabulis Peutingerianis, ubi* Tagora *seu* Tachora, *quæ tamen distingui debet à Tagarata, cujus episcopus tum ex Catholicis tum ex parte Donati habetur in Collatione, ut ex iis patet quæ diximus in Nota 44. ad Proconsulares. In Actis*

sanc-

sanctæ Crispinæ, quæ ex 2. mss. codicibus sancti Theoderici prope Remos inter Acta Martyrum sincera protulimus pag 494. celeberrima isthæc Martyr dicitur Thagarensis, *ab Anulino proconsule vexata, & in* Colonia Thebestina, *quæ fere ad Numidiam pertinebat, mortem passa.*

FOSSALENSIS. *Sic mss. at editi* Fussalensis. *Celebris est in Africanis historiis Antonii Fussalensis causa, quam fusius Cælestino Papæ Augustinus exponit epistola* 209. *ubi hanc urbem ab Hipponensi quadraginta tantum millibus abesse scribit. quamque ad parœciam Hipponensis ecclesiæ aliquandiu pertinuisse ibidem testatur. Miracula ibidem sancti Stephani meritis edita narrat idem sanctus Doctor lib.* 22. *de Civitate Dei cap.* 8.

22. TUBUSICENSIS. *Sic uterque codex ms. at editi habent* Tubursicensis. *Et quidem* Tubursicum *memorat Antoninus in Itinerario. Dicitur à Plinio libro* 5. *cap.* 4. Tuburnicense oppidum. *Meminit Augustinus epistola* 44. Fortunii Tubursici episcopi, *ex secta Donatistarum. In Codice canonum ecclesiæ Africanæ capite* 100. *laudatur* civitas Thubursicensis *in Numidia, ibique agitur de Maurentio episcopo, quem eidem ecclesiæ præfuisse discimus ex Collatione Carthaginensi capite* 143. *ubi* Maurentius episcopus ecclesiæ Tubursicensis *comparuisse dicitur, cum* Januario *ipsius ex secta Donatistarum adversario; Januarius item recensetur capite* 201. *ibique* episcopus *appellatur* de Tubursico Numidiarum, *ut urbs ista distinguatur à* Tubursico Buræ, *cujus antistes* Servusdei episcopus plebis Tubursicen-Buræ *habetur in eadem Collatione cap.* 121. *Is ipse est, quem Augustinus lib.* 3. *contra Cresconium capite* 43. Servum *episcopum Catholicum* à Tubursicubure *appellat. Hanc vero ecclesiam ad Proconsularem pertinuisse probatur ex concilio Carthaginensi sub Bonifacio, cui inter ceteros istius provinciæ episcopos subscripsit* Reparatus episcopus Tubursicuburensis. *Buram autem Tubursici agnomen solummodo fuisse constat ex Collatione. nam Donatus capite* 121. *adversarius* Servidei Tubursici-Buræ *dicitur, & capite* 207. *simpliciter* episcopus Thubursicensis, *ut jam adversus Garnerium observavit Norisius. Familiare autem erat Afris voces duas sic in unum conjunctas efferre, ita infra episcopus Lepsiminensis &c.*

23. LAMSORTENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium habet* Jamsortensis. *retinenda tamen est vulgata lectio. Etenim Collationi Carthaginensi capite* 149. *interfuit* Antonianus episcopus Lamsortensis *Donatista, qui iterum sub* Antonii *nomine recensetur cap.* 163. *ubi nullum sibi adversantem Catholicum habuisse palam professus est. De Antoniano Lamsortensi plura habet Norisius adversus Garnerium. Fallitur tamen vir eruditus, cum ait Antonianum hunc nusquam* Antonium *dictum fuisse: at jure Garnerium reprehendit, qui hunc pessimum Donatistam pro Catholico episcopo intruserat. Ceterum* Florentius episcopus *Catholicus* Lamsortensis *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Inter episcopos Mauritaniæ Sitifensis infra num.* 21. *habetur Vindemius Lemfoctensis.*

24. TIDIDITANUS. *Codex Halleri* Tiditanus. *In Collatione Carthag. cap.* 135. *inter Catholicos recensitus fuit* Lampadius episcopus plebis Tisediternsis *cum* Donato *ipsius adversario, ut restituit Baluzius ex capite* 198. *ubi inter Donatistas comparuit* Donatus episcopus Tiseditanus. *Jam vero Garnerius ex Notitia emendandum esse Collationis textum contendit; è contrario autem Norisius ex Collatione emendari debere Notitiam asseverat; proindeque hic reponendum esse* Tisiditanus. *Rem in medio relinquit Baluzius: & quidem.*

sa-

satis est quod uterque unam & eamdem esse urbem consentiant. *Favet Norisio Salustius, qui* Tisidium *describit in libro de bello Jugburtino cap. 62. At pro Garnerio stare videtur Notitia Leonis imp. superius memorata: in qua ex latina Goaris editione, inter Numidiæ civitates recensetur* Tididita, *quæ græce appellatur* τίτειν. *Sed editio Beveregii Græce & Latine habet* τιτυρδιν.

MONTENSIS. *Eidem, uti videtur, urbi præfuit* Donatianus episcopus Montenus, *qui inter* 25. *Catholicos antistites memoratur in Collatione Carthag. cap. 121. In Tabulis Peutingerianis occurrit* Monte.

26. NOBABARBARENSIS, *seu* Nova-Barbarensis, *ut habet codex Halleri.*

27. IDASSENSIS. *Codex Halleri* Idacensis. Rogatianus episcopus Idassensis *Donatista Collationi Carthag. cap. 182. comparuit, quo ex loco hanc urbem non longe Macomadia abfuisse colligimus. Nam cum Rogatianus nullum adversum se Catholicum episcopum habere professus fuisset, Aurelius episcopus Macomadiensis interlocutus est se ibi presbyterum Florentinum habere, donec huic sedi episcopus ordinaretur.*

28. NOBAGERMANIENSIS. *Codex Halleri habet* Nobagermanensis, *id est*, Nova-Germania, *sic dicta, ut à* Germania *civitate distinguatur, de qua inferius num.* 97. Seniores Novæ-Germaniæ *semel & iterum memorantur in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap.* 100. Confessor Jambus à Germaniciana *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratus eidem civitati præfuit, si hujus Sancti operum editori Oxoniensi credamus. At potius revocari debet ad* Germaniam *infra memoratam nu. 97. ut ibi dicemus.*

29. VILLATICUS DE CASIS-MEDIANENSIS. *Unus fuit ex Episcopis, qui libellum fidei Hunrico regi obtulerunt, ut ex libro 3. Victoris Vitensis patet, supra pag. 33. Pro* Januario episcopo plebis Casarum - Medianensium *subscripsit Honorius episcopus in Collatione Carthag. cap. 135. Comparuit tamen Januarius, & declaravit se habere ex parte Donati adversarium, nomine* Æmilianum, *qui Æmilianus recensitus est inter Donatistas capite* 198. *ibique* episcopus Casensium - Medianensium *appellatur. Inter episcopos Byzacenos infra num. 27. habetur* Antacius Medianensis.

SUSICAZIENSIS. *Ortelius ex codice ms. Halleri laudat* locum Susicaziensem. 30.

DE NOBA-CÆSARIS. *Hanc urbem eamdem fuisse cum* Vico-Cæsaris *putat Oxoniensis operum sancti Cypriani editor, in Notis ad Concilium Carthag. sub sancto Cypriano num. 23. ubi sententiam dixit* Januarius à Vico Cæsaris *Pamelius tamen eo loco* Vici-Cæsaris *nomine* Jol. *sive* Juliam - Cæsaream *in Mauritania designari scribit.* 31.

VAZARITANUS. *Interfuit Collationi Carthag. cap.* 188. Calipodius episcopus Vazaritanus *inter Donatistas, qui cap. 129. dictus fuerat adversarius* Adeodati episcopi plebis Bazaritanæ. *quam urbem eum* Vazaritana *Byzacenæ urbe de qua inferius, n. 70. incaute confudit vir alias perquam eruditus.* Loci Vazaritani *mentio fit in capite 54. Codicis canonum ecclesiæ Africanæ. Sed is locus ad Proconsularem pertinuisse videtur. Nam ibi Epigonius Bullensium regiorum episcopus conqueritur adversus Julianum, quod clericum à se baptizatum, & in Mappaliensi ecclesia Lectorem constitutum, Julianus diaconum tamen ordinasset, ea specie quod* loci Vazaritani *civis esset; atque in sui patrocinium Victoris Pupplanensis ordinatione antiquissimi auctoritatem adducit. Epigonius autem & Victor Pupplanensis, ex Proconsularibus erant. Sed tamen cum ibi non* 32.

di-

dicatur cujusnam provinciæ fuerit Julianus, Builensium vero diœcesis Numidiæ fuerit contermina, nil impedit quominus Julianus Numida dicatur, contra quem in Concilio coram totius Africæ Primate Epigonius querelas detulit. Habentur in Tabulis Peutingerianis Vatari *&* Bararus.

33. Tigillabensis. Donatus episcopus Tigillabensis *ex parte Donati adfuit Collationi Carthag. cap. 215. qui jam antea, cap. scilicet 133. dictus fuerat adversarius* Regini episcopi Tigillavensis.

34. Ressanensis. *Ejusdem loci fuit* Octavianus episcopus plebis Ressanensis, *qui unitatem Catholicam se habere professus est in Collatione Carthag. cap. 126. Conquestus tamen est* Verissimus Tacaratensis episcopus *Donatista cap. 121. quatuor episcopos in sua plebe à Catholicis fuisse ordinatos, inter quos* Octavianum *recenset, quem Baluzius eum ipsum fuisse existimat, qui* Ressanensis *cap. 126. dicitur.*

35. Augurensis. *Huic proculdubio urbi præfuit* Montanus *in Collatione Carthag. cap. 126. memoratus, ubi dicitur* episcopus ecclesiæ Cath. *id est Catholicæ*, Auguritanæ, *quem vulgatæ editiones, ultima duo verba in unum conflantes,* Cathauguritensis ecclesiæ *episcopum appellaverant, ut monet Baluzius in Notis ad hunc Collationis locum.* Audurus fundus *ab Augustino memoratur lib. 22. de Civit. Dei cap. 8.*

36. Octabensis. *Inter Patres Byzacenæ provinciæ num. 38. habetur* Albinus Octabensis ✝ *& num. 24.* Sabinicuus Octabiensis. *Neutrum tamen ex his habet Ortelius ex codice Halleri, quamvis* Octavum *urbem aliis ex auctoribus commemoret. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam dixit num. 78.* Victor ab Octavo. *Apud Optatum lib. 3. memoratur* locus Octavensis, *in quo Circumcellionum plurimi occisi fuerunt.*

Madensis. *Sic mss. & editi.* Limitis Madensis *meminit liber Notitiarum Imperii sect. 55.*

Matharensis. *Interfuit Collationi Carthag. cap. 120.* Honoratus Matharensis episcopus *Catholicus, qui nullum contra se habebat episcopum Donatistam.* 37.

Centenariensis. Cresconius episcopus Centenariensis *in Collatione Carthaginensi inter patres Catholicos recensitus est cap. 133. quamvis infirmitate corporis præpeditus adesse non potuerit.* Centenarias *recensit Anonymus Ravennensis lib. 3. n. 6. Ad* Centenarium *habeat Tabulæ Peutingerianæ segmento 1. & 2.* 38.

Gilbensis. *Est & infra num. 90.* Donatus Gilbensis. *Unde conjici potest duas fuisse hujus nominis urbes in Numidia. In concilio Carth. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes septimus sententiam dixit* Lucius à Castro Galba. *In quem locum observat editor Oxoniensis,* Galba *&* Gilba *idem signari, ejusque nominis urbes duas fuisse, quarum altera* Castri *additamento distinguebatur. In Collatione Carthag. cap. 201. inter Donatistas recensitus fuit* Victor episcopus Gibbensis. *Apud Victorem Vit. lib. 1 num. 7. laudatur* Urbanus Girbensis, *qui forte ad alterutram ex his urbibus revocandus est. Non enim erat ex Tripolitana, ubi etiam habetur episcopus* Girbitanus. *Nam Victor ibi* Urbanum, *scilicet* Girbensem, *à Tripolitanis discernit. Et sane in concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *præter* Vincentium Girbitanum *ex Tripolitana occurrit* Donatus episcopus plebis Gervitanæ: 39.

Midilensis. Confessor, & Martyr. Jader à Midila *adfuit concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis, cujus objectionem solvit Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 9. Eidem urbi præfuisse censuerat Baluzius* Serenianum, *qui in Collatione Carthag.* 40.

cap.

cap. 142. episcopus Miditensis appellatur. Sed hunc errorem emendavit in nota ad cap. 194. & ad calcem tomi 5. Novæ Collectionis conciliorum col. 1591. Midilensem tamen episcopum habemus in eadem Collatione, Julianum scilicet, episcopum Midlensem Donatistam, pro quo ob infirmitatem absente, Rufinus presbyter comparuit, & subscripsit cap. 142.

42. TABUDENSIS. Huic urbi præfuit Victorinus episcopus plebis Tabudensis, uti restituit Baluzius in Collatione Carthag. cap. 533. Ibi enim antea legebatur Tabudetenensis. Certe paullo post ipsemet Victorinus se Tabudensem episcopum dicit & cap. 202. Argutus adversarius ejus ex Donatistarum secta, episcopus Tabudensis appellatur. Thabudeos habent Tabulæ Peutingerianæ. Paulus episcopus Tabucensis inter Proconsularis provinciæ episcopos subscripsit Synodicæ, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2.

43. CASENSI-CALANENSIS. In Collatione Carthag. cap. 133. Fortunatus dicitur episcopus loci Casensis-Calanensis. Porro Casæ-Calanæ civitas memoratur in Notitia Leonis imperatoris à Goare edita, quæ tamen in editione Beveregii dicitur Cascala. Et quidem utrobique græcus textus habet, Κασκαλα, omissione scilicet ultimarum utriusque voculæ syllabarum.

44. PUNENTIANENSIS. Sic uterque mſ. cum editis. Legendum tamen absque dubio, Pudentianensis. Nam in Collatione Carthag. cap. 201. memoratur Cresconius episcopus Pudentianensis ex parte Donati. Et Gregorius Magnus epistola 33. lib. 2. Indictione 10. meminit Maximiani ecclesiæ Pudentianæ in Numidia constitutæ episcopi, qui cum pecunia corruptus fuisset, episcopum Donatistam in sua ipsius civitate ordinari permiserat.

45. NOBASPARSENSIS. Codex Halleri Nobaspartensis. tamen paullo ante Ortelius memorat Novam-Sparsam; & Novæ-Sparsæ meminit Antoninus in Itinerario, ex quo patet hanc urbem haud procul à Sitifi sitam fuisse.

46. METENSIS. Eidem urbi præfuit Gratianus episcopus plebis Metensis in Collatione Carthag. cap. 126 ut ex veteri codice mſ. emendavit Baluzius, cum antea Metenensis legeretur. quæ emendatio ex hoc firmatur, quod Fortunatianus qui cap. 126. dicitur adversarius Gratiani, cap. 187. in aliis quoque editionibus Metensis episcopus appellatur. Apud Anonymum Ravennensem libro 5. num. 6. habetur Mata.

47. CÆSARIENSIS. Urbem Cæsariensem in Numidia fuisse colligi potest ex sancti Maximiliani Actis, quæ inter alia Martyrum Acta sincera edidimus pag. 309. Ibi autem memoratur Præpositus Cęsariensis qui adfuit coram Dione Proconsule in foro apud Tevesten. Thebeste autem, ut omnibus notum est, ad Numidiam pertinebat. Ceterum in Collatione Carthag. præter Deuterium episcopum Cæsariensem in Mauritania, qui cap. 143. cum Emerito ex parte Donati memoratur, occurrit cap. 188. Cresconius episcopus Cæsarianensis Donatista; qui tamen videtur fuisse ex Mauritania Sitifensi. Nam cap. 589. Novatus episcopus Catholicus Sitifensis presbyterum Catholicum in ea urbe haberi testatur, fusiusque exponit quanta mala ibi Donatistæ patraverint.

48. NOBASINENSIS. In Collatione Carthag. cap. 121. recensetur inter Catholicos Restitutus episcopus plebis Novasinnensis, cum Felice ipsius adversario ex parte Donati; sed, & iste inter Donatistas cap. 587. & 208. iterum memoratur.

49. CÆLIANENSIS. Sic mſ. uterque cum editis.

50. JANUARIUS JACTERENSIS. Sic uterque codex mſ. Editi

autem habent Zactarensis, *quæ lectio videtur esse alteri prætereunda, non solum quod* Zactara *urbs sit Numidiæ notissima, verum etiam quod ex episcopis quatuor, qui fidei professionis libellum Hunerico regi obtulere, unus fuerit* Januarius Zattarensis *è Numidia, ut testatur Victor Vitensis libro* 3. *pag.* 23. *de quo vide Notam* 139. *pag.* 81. *ubi pro* Zattarensis, *aliqui codices mss. habent* Zatterensis. *In Collatione Carthag. cap.* 128. *inter Patres Catholicos recensitus fuit* Licentius episcopus plebis Zattarensis. Felix *item* Zactarensis episcopus legatus Numidiæ *interfuit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *& alteri in eadem urbe sub Reparato archiepiscopo anno* DXXXIV. *Habemus etiam* Cresconium episcopum Zattarensem provinciæ Numidiæ, *qui adfuit concilio V. Generali, ut videre est apud Baluzium tomo* 1. *novæ Collectionis conciliorum col.* 1498. *Si tamen aliquis* Jacterensem *episcopum, qui hic in Notitia juxta manuscriptos codices memoratur, à Januario Zattarensi, qui libellum fidei Hunerico obtulit, voluerit distinguere, suam ipsius sententiam poterit Bonifacii Gratianensis exemplo tueri, qui licet à Victore fuerit recensitus inter eos, qui eumdem libellum regi obtulerunt, nusquam tamen in Notitia comparet. Deinde Ianuarius Zactarensis, qui libellum fidei obtulit, antiquior erat Villatico Casæ Medianensi, cui à Victore loco laudato præponitur: & tamen hic in Notitia Ianuarius num.* 30. *recensetur, cum jam prius, num. scilicet* 29. *Villatici nomen fuerit descriptum.*

51. DE CASTELLO-TITULI. *Codex Halleri* Castello-Titulitano. *Huic sedi aliquando præfuisse* Cresconium episcopum plebis Tituli *inter catholicos Collationis Carthag. cap.* 126. *memoratum, censuit Iohannes Garnerius. Sed ea de re à Norisio reprehensus est. Nam* Victor *qui ibidem Cresconii adversarius dicitur, cap.* 202. *appellatur* episcopus Titulitanus. *Titulitanus autem episcopus ex Proconsularibus erat, ut vidimus supra inter istius provinciæ episcopos num.* 51.

DE GIRU-MARCELLI. *Ortelius ex Halleri codice habet* Giga-Marcellæ. *Locus sub utroque nomine mihi æque ignotus. Huic fortassis præfuit* Lucidus episcopus Marcellianensis, *qui in Collatione Carthag. cap.* 133. *inter Donatistas comparuit. Adfuit & concilio Carthag. sub sancto Cypriano* Julianus à Marcelliana, *qui apud Augustinum libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 30. *in editis nonnullis & plerisque mss.* à Marcellina *appellatur.* 52.

THARASENSIS. *Infra inter Patres Byzacenos occurrit n.* 32. Domninus Tarasensis. *Ortelius laudat ex Codice Halleri urbem* Tarazensem *à Victore Uticensi laudatam: sed provinciam non indicat. Adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano* Zozimus à Tharassa; *cujus objectioni respondet Augustinus lib.* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 20. 53.

SILLITANUS. *Eidem urbi præfuit* Faustinus episcopus plebis Sillitanæ, *qui Collationi Carthag. cap.* 128. *cum* Possidonio *suo adversario comparuit. Et hunc quidem Possidonium Baluzius non distinguit à* Possidio Sililitensi, *seu, ut ipse legit*, Silitensi, *qui cap.* 197. *inter Donatistas recensetur. Porro idem vir eruditus* Squillacium episcopum ecclesiæ Scillitanæ *cum Donato ipsius adversario cap.* 143. *ejusdem Collationis memoratum, Numidiæ quoque adscribit, ex Notitia, ut ait; quamquam in Notitia Scillitanus episcopus nusquam, Sillitanus vero semel tantummodo habeatur. Quin & Scillitanam urbem ad Proconsularem pertinuisse patet ex epistola synodica ejusdem provinciæ episcoporum ad Paulum Constantinopolitanum scripta, quæ in concilio Lateranensi* 54.

sub

sub sancto Martino actione 2. recitata est: cui inter alios, ut jam in Notis ad Victorem observavimus, Pariator episcopus sanctæ ecclesiæ Scilitanæ subscripsit. His adde Speratum, aliosque Martyres, sub Scilitanorum nomine celeberrimos, apud Carthaginem Proconsuli oblatos, ac ab eo damnatos martyrium complevisse, ut ex eorum Actis patet, quæ inter Acta Martyrum sincera edidimus pag. 77. Fatendum tamen est in Leonis Augusti Notitia inter Numidiæ civitates haberi Σκιλ, quæ in Goaris versione dicitur Scilita. At divisiones provinciarum tunc temporis fuisse mutatas, vel ex eo patet, quod Carthago ibi sub Byzacena statuitur.

55. Hizirzadensis. Sic uterque codex & editi. Ejusdem loci fuit, ut censet Baluzius, Felix episcopus Izirianensis in Collatione Carthag. cap. 133. memoratus. Sed an Notitia ex Collatione, aut Collatio ex Notitia sit emendanda, incertum est.

56. Municipensis. Nescio quo pacto Johanni Garnerio, viro erudito, exciderit, ut urbem hanc cum Moptensi Sitifensis provinciæ municipio confunderet. Mopta enim, seu potius Mopti, non alia ratione municipium dicitur, quam quod non esset colonia, seu, ut loquuntur, urbs latio donata, sed quæ vivebat lege municipali, ut observat eruditus Norisius. Hinc Felix Donatista qui cap. 143. Collationis Carthag. adversarius Leonis episcopi municipii Moptensis dicitur, posteà cap. 180. inter Donatistas episcopus Moptensis absque ullo addito appellatur.

57. Arsicaritanus. Sic editi & mss.

58. Casennigrensis. Codex Halleri Cassenigrensis. Nemini notus non est famosus Donatus à Casis-nigris, præcipuus Donatistarum nascentium antesignanus, & à quo illi, ut plerisque viris eruditis placet, nomen assumsere. Inter omnes Donatistas in Collatione Carthag. cap. 149. prior recensetur Januarianus episcopus Casensium-Nigrensium.

59. Vaselitanus. Codex Halleri Vesolitanus. Scribendum absque dubio Vegeselitanus. Duæ fuerunt hujus nominis urbes in Africa. Nam in Collatione Carthag. cap. 135. memoratur Reginus episcopus ecclesiæ Vegeselitanæ cum Gavino Donatista ipsius adversario; & antea cap. scilicet 133. jam recensitus fuerat inter catholicos Privatianus episcopus plebis Vegeselitanæ. Unam ex illis ad Numidiam spectasse certum est tum ex hoc Notitiæ loco, tum ex concilio Carthag. sub Bonifacio, cui pro se & pro Januario Masculitano subscripsit Januarius episcopus Vegesilitanus provinciæ Numidiæ. Ea ipsa procul dubio urbs est Megesela, quam prope Masculam Antoninus in Itinerario locat. Privatus Vegesilitanus episcopus adfuit concilio Carthaginensi sub Grato; & Vigisilitanam plebem laudat Augustinus epistola 64. quod episcopum in plenario Africæ concilio exauctoratum suscipere constanter renuisset. Vegeselæ item in Numidia possessionis, ubi Marculus famosus Donatista, & alii ejusdem sectæ à Macarianis, ut ipsi ajebant, male habiti sunt, mentio est in ejusdem Marculi passione, quam edidit noster Mabillonius tomo IV. Analectorum, quamquam ibi habeatur Vægesselæ, sed in cod. ms. Corbejensi, ad quem hanc passionem contulimus, legitur Vegesele. Alteram vero Vegeselam ad Byzacenam pertinuisse probat eruditus Baluzius, ex Antonini Itinerario, in quo Vegesela, seu Vegersalla inter Amudarsam, Autentum, Sufetulam, & Menegem, seu Menesem Byzacenæ urbes statuitur. Id ipsum confirmat ex Collatione, ubi Privatianus supra laudatus fatetur se episcopum Cillitanum Donatistam adversarium habere; & quidem Donatus Cillitanus accedens agnovit Privatianum, & testatus est Vege-

selam ex sua fuisse diœcesi. At Cilitana civitas ad Byzacenam pertinebat, inquit Baluzius, quod vel ex ipsa Notitia certum est; siquidem inter illius provinciæ patres infra num. 63. Fortunatianus *episcopus* Cilitanus *memoratur. Verum ibi ostendemus duas admitti posse Cilitanas urbes, quarum proinde una ad Byzacenam pertinere potuit, altera vero ad alteram provinciam, Numidiam scilicet, si utramque Vegeselam ad Numidiam pertinuisse aliunde probari possit. Et quidem si* Januarius Veletitanus *infra num 20. recensitus alteri Vegeselæ præfuerit, duæ admittendæ erunt istius nominis in Africa urbes. Nec obstabit Antonini locus supra laudatus, ex eo nempe, uti observavit Norisius, nihil aliud deduci potest, quam Vegeselam in Byzacii & Numidiæ confinio sitam fuisse.*

60. MADAURENSIS. *Urbs ob Apuleii natale celebris, sed multo felicior, quod in ea Augustinus litteras didicerit, ut ipsemet testatur libro 2. Confessionum cap. 3. Vide & ejusdem epistolam 232. Martyres Madaurenses idem sanctus Doctor vindicat adversus Maximum grammaticum epistola 17.* Madurum sub legione Augusti 3. *locat Ptolemæus libro 4. cap. 3.* Antigonus *episcopus Madaurensis adfuit concilio Carthaginensi sub Grato. Collationi vero Carthaginensi cap. 126.* Placentinus episcopus *catholicus* plebis Madaurensis *comparuit cum* Donato *ipsius adversario ex Donatistarum secta. Porro in notis ad hunc Collationis locum monet & probat eruditus Baluzius immerito nonnullos Madaurum urbem cum Quidia confudisse.*

61. RUSTICIANENSIS. Leontius episcopus. Rusticianensis *Donatista in Collatione Carthag. cap. 198. comparuit, nullumque contra se adversarium habere professus est.* Rustici *habent Tabulæ Peutingerianæ.* Macomadia Rusticiana *inferius memoratur in num. 84.*

VILLADEGIENSIS. *Sic codex uterque ms. Legendum* Villaregensis; *cujus loci* Felix episcopus *cum* Victore *Donatista suo adversario interfuit Collationi Carthag. cap. 128. edit. Baluzianæ. Iterum cap. 207. memoratur idem* Victor *inter Donatistas. Et capp. 48. & 77. Codicis canonum ecclesiæ Africanæ* Cresconius Villaregensis *in Numidia episcopus reprehenditur, quod propria sede relicta, Tubiensem ecclesiam invasisset.* Candidum Villaregiensem episcopum, *cui ex Donatista facto Catholico honor episcopalis servatus est, laudat Augustinus libro 2. contra Cresconium Donatistam cap. 10.* 62.

BUFFADENSIS, *Suspicatur V. C. Stephanus Baluzius hujus loci episcopum fuisse* Hilarum, *qui in Collatione Carthag. cap. 120.* episcopus ecclesiæ Bosetanæ, *seu, ut aliæ editiones habent,* Boset *dicitur. Sed melius forte ibi legeretur,* Boset. *Nec obstat quod inferius cap. 126. recenseatur* Palatinus episcopus Bosetensis, *cum* Felice *ipsius adversario, qui* Vosetanus *cap. 202. dicitur. Nam Palatinus ex Proconsularibus erat, uti infert idem Baluzius ex Epistola Proconsularium in concilio Lateran. sub sancto Martino act. 2. relata, cui subscripsit* Cresciturus episcopus ecclesiæ Busitanæ, *seu, ut habet cod. ms. Bellovacensis,* Bositanæ. *At habemus aliam civitatem* Boseth *in Numidia ex Actis sanctorum Mammarii & Sociorum, à nostro Johanne Mabillonio tomo 4. Analectorum vulgatis. in quibus civitas ista ter memoratur, prima vice dicitur* civitas Boseth-Ansoriaria, *secundo* civitas Boseth, *tertio denique* civitas Boseth-Amphoriaria. *Quam urbem ad Numidiam pertinuisse colligimus, ex eo quod prædicti Martyres per varias Numidiæ civitates, scilicet Vagam, Lambesem, Tamugadim & Tigisim circumacti, ab ipsis tandem* Numidiæ militibus Boseth *perducti sunt, ubi martyrium consummarere.* 63.

Notæ in Notit. Afric. Numid.

SISTRONIANENSIS. *Sic editi & mss.*

64. TIPASENSIS. *Habetur infra inter episcopos Mauritaniæ Cæsariensis num.* 99. Reparatus Tipasitanus.

65. *Tipasam in Numidia memorant Tabulæ Peutingerianæ, Antoninus in Itinerario, & Anonymus Ravennas libro* 3. *num.* 6. Firmus episcopus ecclesiæ Tipasensis, *Numidiæ provinciæ* Legatus, *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Idem, vel illius nominis simul & sedis successor,* Firmus episcopus Tipason Africanæ provinciæ adfuit concilio V. Generali.

66. TIBILITANUS. *Codex Halleri apud Ortelium* Tiblitanus. *Huic urbi præfuisse* Donatum Tifilitanum episcopum, *qui in Collatione Carthag. cap.* 121. *inter Catholicos recensitus est, contendit Johannes Garnerius. At contra insurgunt viri eruditi Henricus Norisius, & Stephanus Baluzius, Tibilitanam urbem à Tifilitana distinguendam esse invicte probantes ex hoc ipso Collationis loco, quem pro sua sententia stabilienda protulerat Garnerius. Nam ibi Donatus Tifilitanus nullum habere adversus se Donatistam episcopum palam professus est, nemine reclamante. Et tamen capit.* 197. Sallustius episcopus Tibilitanus *inter Donatistas comparuit, qui & ipse nullum contra se Catholicum episcopum habere asseveravit. Ceterum* Florentius episcopus Tifiliensis *adfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Sed gravior est difficultas an Tibilitana civitas hic memorata ab Aquis Tibilitanis distingui debeat.* Marinus ab Aquis-Tibilitanis *Donatista occurrit apud Optatum libro* 1. *is scilicet ipse, qui synodo Cirtensi inter alios Donatistas Traditores interfuit, ut ex ejusdem concilii Actis narrat Augustinus libro* 3. *contra Cresconium Donatistam cap.* 27. *Et idem Augustinus libro* 22. *de civitate Dei cap.* 8. *refert miraculum, quod* apud Aquas-Tibilitanas in memoria sancti Stephani *contigerat sub* *Proculo ejusdem loci episcopo.* Tibili *habet Anonymus Ravennas, sed non memorat Aquas Tibilitanas. cum tamen* Thibilim *habeant Tabulæ Peutingerianæ, simul &* Aquas-Tibilitanas, *facile crediderim duas fuisse civitates à se se invicem diversas.*

SINITENSIS. *Testatur Possidius in Indiculo sermonem* Siniti *contra Donatistas à beato Augustino habitum fuisse. In Collatione Carthag. cap* 202. Cresconius episcopus Sinitensis *ex parte Donati comparuit. Erat prope Hipponensem urbem* Castellum Sinitense *ex Augustino lib.* 22. *de civitate Dei cap.* 8. *Vide ejusdem epistolam* 105. *num.* 4. *ubi de Marcellino ejusdem loci episcopo agitur, cujus nomen ex Collationis Carthaginensis gestis excidisse suspicatur Baluzius.* Sunitu coloniam *habent Tabulæ Peutingerianæ.* 67.

CETHAQUENSUSCA. *Monet eruditus Baluzius monstrosum istud nomen ex eo natum esse, quod cum in veteri exemplari scriptum esset* Cethaquensis, *studiosus aliquis advertens primam hujus nominis syllabam mutandam esse in* ca, *duas has litteras in margine apposuerit, quas posteri exscriptores simul cum priori lectione conjungentes, fecerunt* Cethaquensusca. *Inde infert* Pascentium, *hic in Notitia memoratum, eidem urbi præfuisse, ac* Bonifacium, *qui in Collatione Carthag. cap.* 143. episcopus ecclesiæ Cataquensis *dicitur. Ibidem* Speratus *Donatista Bonfacii adversarius, sicut & inferius cap.* 202. *recensetur. Denique sanctus Augustinus de* Paulo & Bonifacio episcopis Cathaquensibus *agit epist.* 96. *& seq. editionis Benedictinæ.* 68.

TEGLATENSIS, *aut* Tegulatensis, *cujus loci* Donatus episcopus *Donatista interfuit Collationi Carthag. cap.* 198. *Mirum autem est hunc Donatum à Carolo à sancto Paulo,* 69.

Paulo Fulensi episcopis Sardiniæ accenseri , in qua insula Tegulam locat inter Sulchi & Nuram , in Geographia sacra. Teglata habetur in Tabulis Peutingerianis segmento 3.

70. ZABENSIS. Hunc memorat quoque Codex Halleri. Fuit & in Mauritania Sitifensi Zabensis urbs , cujus antistes inter istius provinciæ episcopos num. 40. recensetur. Alterutrius fuit Lucius episcopus Zabensis ex parte Donati , qui Collationi Carthag. cap. 198. interfuit. In Notitia jam laudata à Goare edita , sub provincia Byzacenæ quæ urbes aliquot è Proconsulari , Numidia & Byzacena complectitur. occurrit Zabi. quæ in editione Bevergiana appellatur Subiba , & utrobique græce habetur Σ[illegible]. Holstenius putat hanc esse Zamam urbem regiam,

71. MUSTITANUS. Memoratur in Collatione Carthag. cap. 121. Victorianus episcopus plebis Mustitanæ, qui ibidem duos adversarios Donatistas se habere conqueritur , Felicianum nempe Mustitanum , & Donatum Turensem. De his agit Augustinus in Breviculo Collationis primæ diei cap. 12. Verum hos episcopos è Proconsularibus fuisse contendit Henricus Norisius in observationibus adversus Garnerium, qua in provincia Mustensem & Turrensem urbes invenit. Priorem quidem ex epistola synodica Patrum provinciæ Proconsularis , quæ laudata est in concilio Lateran. sub sancto Martino actione 2. cui inter alios subscripsit Januarius misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Mustitanæ. Et quidem Felicianus in Collatione cap. 122. interrogatus fuit an communionem haberet cum Primiano , qui scilicet erat ex Donati secta episcopus Carthaginensis , proindeque ex Proconsulari. quamquam , ut nihil dissimulemus, non ibi de provincia agebatur sed de schismate quod inter ipsos Donatistas ortum fuerat, aliis Primiano , aliis vero Maximiano adhærentibus. Ille Felicianus ex iis unus erat, qui anno CCCXCIII. concilio Cabarsussitano interfuerat , & anno sequenti in synodo Bagaiensi fuerat condemnatus. Mustitanorum simul & Assuritanorum mentio frequenter apud Augustinum occurrit in libris contra Donatistas. Assuritani autem ad Proconsularem pertinebant, ut supra vidimus pag. 106. Musti ex Antonini Itinerario in utriusque provinciæ Proconsularis scilicet, & Numidiæ , confinio sita erat. eadem est , ni fallor, quæ Mubsi dicitur in Tabulis Peutingerianis. Muste vicum inter duas Syrtes memorat Ptolemæus lib. 4. cap. 3. Porro Thurris Sicilibæ proxima in Tabulis Peutingerianis, eidem Proconsulari provinciæ attributa videtur. Sed de hac urbe iterum agemus infra , ubi de Byzacenis num. 28. Verum etsi Norisius Mustitanam in Proconsulari provincia urbem admiserit , haud tamen inficiatur aliam ejusdem nominis in Numidia quoque exstitisse, cujus episcopus ex Donatistarum secta , nomine Cresconius , Collationi Carthag. cap. 206. interfuit, ubi dicitur episcopus Musti. At admissa hac sententia , rejicienda erit Baluzii emendatio , qui Musertitanus ibi pro Musti posuit. Sed id , ut vir eruditus ipse monet , ex conjectura. fatetur quippe vetus exemplar , simul cum omnibus editis Musti habere. Vide infra Mauritaniæ Cæsariensis episcopos num. 76.

TURUNIENSIS. Sic scribendum esse hujus urbis nomen monet Norisius in Animadversionibus contra Garnerium , quamvis in Collatione Carthag. cap. 121. habeatur Cresconius episcopus ecclesiæ Tubiniensis. Cave autem ne urbem hanc cum Tubiensi in Mauritania Cæsariensi confundas. Diversam enim esse vel ex eo evinci potest , quod præter Cresconium supra memoratum & Protasium adversarium ipsius, comparuerit in eadem collatione cap. 133. Felix episcopus Tubiensis , & 72.

& ipse Catholicus. Tubunam tamen urbem in Mauritania Cæsariensi extitisse certum est. Et inferius in hac ipsa Notitia Tubuna inter sedes istius provinciæ, quæ episcopos non habebant, recensetur. Nemesianus à Thubunis quintus inter Rebaptizantes sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. cujus objectiones fusius refellit Augustinus lib. 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 12. Apud Tubunas colloquium habuerat Augustinus cum Bonifacio comite, qui tunc cupiebat dimissis rebus omnibus vitam monasticam amplecti, hocque ipsi ad deteriora lapso in memoriam revocat Augustinus epistola 220. Cæterum Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi ms. Tubaniam in Numidia locum memorat. Sed Tubaniam pro Tubuniam lapsu calami huc irrepsit.

73. AQUÆNOBENSIS. Felicianus episcopus Aquænovensis inter Donatistas comparuit in Collatione Carthag. cap. 198.

74. BABRENSIS. Sic quoque codex Halleri apud Ortelium.

75. TEBESTINUS. Celeberrima fuit colonia Thebestina, quam martyrio præclaro illustravit beata Crispina, cujus Acta ex duplici ms. Codice monasterii nostri sancti Theoderici prope Remos protulimus inter Acta Martyrum sincera ad annum CCCIV. pag. 494. Lucius à Thebeste in Concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro hæreticis rebaptizandis sententiam tulit num. 31. cui respondet Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 38. Romulus Thebestensis adfuit concilio Carthaginensi sub Grato. Carthaginensi autem Collationi cap. 121. interfuit Urbicus episcopus plebis Thebestinæ catholicus cum Perseverantio illius adversario, iterum cap. 180. inter Donatistas recensito, ubi episcopus Tevestinus appellatur, sub quo nomine Cabarsussitano concilio jam antea subscripserat. Quin & synodum Thevestinam Donatistarum memorat Optatus libro 2. Theveste dicitur à Ptolemæo libro 4. cap. 3. sicut & in Antonini Itinerario, atque in Tabulis Peutingerianis. Plura de hac urbe ex antiquis scriptoribus congerere superfluum esset. Sex dierum itinere Carthaginensi ab urbe distitisse asserat Procopius libro 2. de Bello Vandalico. Ibi, ut refert idem auctor, Romani cum Mauris inire prælium, in quo Salomon, quem Justinianus Imperator Africæ præfecerat, occisus fuit. Denique in Notitia Bodleiana inter Numidiæ urbes memoratur Tebete. Sed Goaris editio latina habet Telepte, græca autem ...λεπτη.

MOXORITANUS. Sic codex Laudun. cum editis; codex tamen Halleri apud Ortelium habet Maxoritanus. 76.

TAMOGAZIENSIS. Thamogada seu, ut alii scribunt, Tamugada celebris inter cæteras Numidiæ urbes fuit, de qua plura congessit V. C. Stephanus Baluzius in Notis ad Acta purgationis Cæciliani tomo 2. Miscellaneorum pag. 480. Novatus à Tamugade in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano num. 4. hæreticos esse Rebaptizandos censuit, cujus objectionem refellit sanctus Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 11. Duo fuere ejusdem urbis episcopi ex Donatistarum secta celebres, Optatus scilicet, à beato Augustino passim memoratus, cujus Donatistæ natalitia celebrabant; & Gaudentius, quem iidem schismatici cum aliis sex suæ sectæ episcopis delegerant, ut causam communem contra Catholicos in Collatione propugnarent; in qua simul cum Faustiniano episcopo plebis Thamogadensis catholico comparuit cap. 128. Duos libros contra eumdem Gaudentium conscripsit sanctus Augustinus, qui habentur to. 9. edit. Benedictinæ Tamogadi habent Tabulæ Peutingerianæ, Tamugadi in Antonini Itinerario, sic quoque appellatur in Actis sancti Mammarii 77

jam

jam à nobis laudatis, ex quibus discimus urbem ipsam haud longe à civitatibus Vaga, Lambese, & Tigisi remotam fuisse. Eversa fuit à Mauris, ut testatur Procopius libro 2. de Bello Vandalico, sed brevi postea restauratam fuisse colligitur ex eodem auctore, qui paullo inferius copiam frugum maximam in ea exstitisse scribit.

78. LEGIENSIS. *Infra num. 85. memoratur* Januarius Legensis. *Et ex Collatione Carthag. colligimus duplicem in Africa fuisse Legensem urbem. Nam cap. 121.* Dacianus episcopus plebis Legensis *catholicus affirmavit nullum se habere Donatistam adversarium. Capite vero 187.* Cresconius episcopus Legensis *ex parte Donati, adversarium nec se habere, nec unquam habuisse professus est. Fortassis in alterutro Collationis loco* Legiensis *pro* Legensis *legendum est; aut certe in Notitia utrobique* Legensis *scribi debet. Porro diœcesim Legensem, cui præerat Dacianus, ex Tacaratensi distractam fuisse existimat Baluzius in notis ad cap. 121. Collationis.*

79. RESPECTENSIS. *Sic mss. & editi.*

80. VALESITANUS. *Sic mss. & editi. Vide quæ supra observavimus de* Veselitano *num. 59. Habetur in Tabulis Peutingerianis* Velesi, *segmento 3.*

81. MAZACENSIS. Aponianus episcopus ecclesiæ catholicæ Mazacensis *mandato, cui per absentiam non subscripserat, consensum præbuit, in Collatione Carthag. cap. 215.*

82. LUGURENSIS. *Sic ms. Laudun. cum editis. At Codex ms. apud Ortelium habet,* Jugurensis.

83. CIRCENSIS. *Sic codex ms. uterque. Editi vero habent* Cirtensis. *Et quidem nullus alias in hac Notitia* Cirtæ, *seu* Constantinæ *episcopus memoraretur, quæ tamen erat provinciæ* metropolis, *ut appellatur in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 86. In vetusta Antonini Itinerarii editione Lugdunensi, pro* Cirta *fere semper* Circa *habetur. Epistolam Augustini 130.* Circensibus *pro* Cirtensibus *inscriptam fuisse monet Pamelius in Notis ad Concilium Rebaptizantium sub sancto Cypriano; ubi complura refert exempla ex quibus liquet sæpius* Circa *pro* Cirta *in veteribus monumentis scriptum fuisse, quod tamen ex Librariorum solummodo errore provenisse nemo infitiabitur. Et quidem in epistola laudata, quæ nunc est 144.* Cirtensibus *emendatum est. Non licuit tamen hic manuscriptorum lectionem mutare, cum aliæ multæ in eadem Notitia occurrant urbes alias ignotæ, & è contrario nonnullæ alias notissimæ omittantur; fortassis quod tunc excisæ jacerent, ut Adrumetum, Hipporegius &c. Certe in Proconsulari quinquaginta tantummodo & quatuor episcopales civitates Notitia exhibet, & tamen Victor Vitensis libro 1. num. 9. affirmat eo tempore, quo Vandali in Africam transmiserunt, Episcopos in Proconsulari centum sexaginta quatuor fuisse. Ceterum inter eos Antistites, qui concilio Calchedonensi interfuerunt, memoratur* Abramius episcopus Circensis. *Sed ille, uti videtur, ex Afris non erat. Magis ad rem pertinet* Rufinus Principalis Circensis, *in epistola 139. alias 158. memoratus ab Augustino, quamvis enim nostri* Cirtensis *reposuerint, monuerunt tamen in codicibus mss. 3. totidemque editis* Circensis *haberi.*

PARDALIUS MACOMADIENSIS. *Is ipse est* Pardalius *episcopus, uti videtur, qui Romano concilio cum tribus aliis Africanis episcopis interfuit anno* CCCCLXXXVII. *Tres porro hujus nominis urbes in Africa distinguit Henricus Norisius, quarum situs ex Antonino facile colligi potest. Priorem quippe in Numidia locat M. M. P. LIII. Cirta distantem; alteram in Tabulis Peutingerianis* Macomades-minores *appellatam, statuit inter* 84.

Tha-

Thabaltam & Thenas *Byzacenæ provinciæ civitates, & paullo post inter* Thenas & Villas-vicum, *tum* Tacapas *unde istam in Byzacenæ & Tripolitanæ confinio sitam fuisse discimus, quod etiam patet ex Plinii libro 5. cap. 4. ubi Byzacii urbes commemorans, habet;* Rhuspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata. *Urbes hic recensitæ ante Macomades ex Byzacena erant; quæ vero postea sequuntur ex Tripolitana. Hinc* Limes Macomadiensis *in Notitia Imperii occidentalis ponitur* sub custodia Ducis Tripolitani. *Tertio denique urbs* Macomades Syrtis *in itinere à Lepti-magna Alexandriam occurrit, proinde omnino diversa ab iis quas supra commemoravimus. Porro in Collatione Carthaginensi sæpius interlocutus est Aurelius episcopus ecclesiæ Macomadiensis, & comparuit inter Patres Catholicos cap. 116. cum suo adversario ex parte Donati,* Salustio. *Illum vero ex Numidia fuisse patet ex cap. 182. ubi se Presbyterum habere testatus est in urbe* Idassensi, *dum illic episcopus ordinaretur. Idassa enim ad Numidiam pertinebat, ut ex hac ipsa Notitia certum est. Ad Byzacenam itaque referenda est altera Macomadia, quæ in eadem Collatione memoratur. Nam Macomadiam duplicem in Numidia solus excogitavit Garnerius absque ullo auctoris, sive antiqui sive recentioris testimonio. Istam vero* Rusticianam *dictam fuisse discimus ex Collationis cap. 197. ubi cum* Porficentius episcopus Macomaziensis *Donatista comparuisset, seque nullum habere adversarium fuisset professus; Fortunatianus episcopus Catholicus ex qua esset Macomadia interrogavit, cui cum Proficentius* ex Rusticiana *respondisset, nihil amplius Fortunatianus interlocutus est.* Cassius à Macomadibus *in concilio Carthag. pro rebaptizantibus stetit num. 22. cujus objectionem solvit Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 29.* Donatum Macomadiensem *episcopum, qui relicto Donatistarum schismate, ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem transierat, laudat idem Augustinus lib. 2. contra Cresconium cap. 10. Ptolemæus* Macodamam *habet lib. 4. cap. 3. pro* Macomadam.

85. LEGENSIS. *Vide supra* Legiensis *num. 78. In codice Hillieri non habetur.*

86. AD TURRES-CONCORDI. *Apud Ortelium ex cod. Hilleri dicitur* Turris-Concordiæ.

87. LAMFUENSIS. *Ortelius ex Hilleri codice habet* Jamfuensis. *In codice Laudunensi quem vidimus, ita efformata est prima littera, ut* Jamfuensis *æque ac* Lamfuensis *legi possit. Pro vulgata editorum lectione stat Collatio Carthaginensis, in qua capite 133. inter Catholicos Patres recensitus est* Safargius episcopus plebis Lampuensis. *Quin & concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *subscripsit* Pontius episcopus plebis Lamfuensis. *Dubitat autem V. C. Stephanus Baluzius an* Lamfoctense oppidum *ab Ammiano Marcellino lib. 29. laudatum, idem fuerit cum hac Lamfuensi urbe. Sed hunc scrupulum amovebimus in Notis ad Sitifenses episcopos num. 21. ubi* Lemfoctensem *urbem ex codicibus usf. restituimus.*

88. VAGRAUTENSIS. *Sic uterque codex mss. cum editis.*

89. TIGISITANUS. *Hujus urbis situm discimus ex Actis sancti Mammarii, jam non semel laudatis, ex quibus* Vagam, Lambesem, locum qui dicitur, Ad centum-arbores, Tamugadim, Tigisim & Boseth *à sese invicem haud longius distitisse colligi potest.* Tigisim *Numidiæ urbem memorat Procopius libro 2. de Bello Vandalico. Celebris est in Donatistarum historia Secundus Tigisitanus Numidiæ primas tempore persecutionis, qui synodo Cirtensi præfuit. De eo Optatus libro 1. adversus Parmenianum, Augustinus epistola 43. ad Glorium*

& alios, quæ antea erat 162. *& passim in libris contra Donatistas. Plura de eodem habebantur in cognitione* 3. *Collationis Carthag. cap.* 137. *& seqq. ut patet ex Indice, quem eruditus Baluzius tomo* 1. *novæ Collectionis Conciliorum edidit. Sed ipsa gesta excidere, quæ tamen aliquatenus suppleri possunt ex ejusdem Collationis Breviculo sancti Augustini, in quo multa de Secundo Tigisitano cap.* 13. *& seqq. Collationis diei* 3. *habentur. Porro duæ erant in Africa urbes* Tigisis *dictæ. Nam infra inter Mauritaniæ Cæsariensis Patres num.* 27. Passitanus Tigisitanus *memoratur.* Tigisi & Thigisi, *præter* Thiges, *habentur in Tabulis Peutingerianis. Et quidem in Collatione Carthaginensi præter* Sollemnium episcopum plebis Tigisitanæ *catholicum, &* Paschasium *Donatistam illius adversarium cap.* 135. *memoratos, recensitus est cap.* 209. Gaudentius episcopus loci Tigisitani *ex Donatistarum secta; pro quo, cum ex infirmitate in itinere remansisset, subscripsit* Cresconius episcopus Siguitanus. *Quinam vero ex istis Numidiæ tribuendus sit, incertum est. Baluzius Sollemnium Numidam fuisse infert, quod Restitutus*, qui, *inquit*, alius esse non potest quam Novasinnensis *in Numidia episcopus, pro eo subscripserit. At pro Gaudentio Cresconius Siguitanus subscripsit.* Sugus *autem erat in Numidia M. P.* XXV. *Cirta distans, ut ex Antonini Itinerario certum est, & ex Tabulis Peutingerianis, ubi segmento* 2. *Tigisi media locatur inter* Sigus & *Cirtam. segmento* 3. *memoratur* Siguese. *Quin & supra num.* 18 *recensitus est* Victor Suggitanus. *Erat tamen in Mauritania Cæsariensi* Siga colonia *apud Ptolemæum libro* 5. *cap.* 2. *quam Antoninus* Sigam municipium *appellat, ex qua fortassis nonnulli Cresconium appellatum fuisse* Siguitanum *opinabuntur.*

90. GILBENSIS. *Jam recensitus fuit supra num.* 40. Felix Gilbensis: *ubi plura de hac urbe diximus.*

91. REGIANENSIS. *Hunc quoque memorat Ortelius ex Victore. Sirmondus nudum nomen exhibet; at in Laudunensi ms. codice additur* prbt. *ut ad pleraque aliorum nomina. Gregorius Magnus libro* 10. *epist.* 32. *scribit ad Columbum Numidiæ episcopum occasione* Paulini *cujusdam* Regensis episcopi, *qui apud sanctissimum Pontificem accusatus fuerat. Hunc vero* Regianensi *ecclesiæ præfuisse crediderim potius quam* Regiensi, *infra in Mauritania Cæsariensi n.* 51. *recensitæ, quod de episcopo ex Numidia provincia Gregorius eo loci agere videatur. V. Sitif. num.* 37.

92. SILENSIS. *Huc revocari posse* Saturnum Sitensem *episcopum Donatistam cap.* 197. *Collationis memoratum, suspicatur Baluzius. At Sitensis episcopus ad Mauritaniam Cæsariensem pertinebat, qui inter istius provinciæ episcopos num.* 112. *inferius habetur.*

93. GAUDIABENSIS. *Sic editi & mss. In Collatione cap.* 201. *inter Donatistas recensitus est* Saturninus episcopus Gazabianensis. Glaudi *in Numidia habet Antonini Itinerarium.*

94. MARCULITANUS. *Legendum puto* Masculitanus. *Codicis tamen utriusque ms. lectionem mutare non licuit. Et quidem in Indice Geographico operibus sancti Cypriani editionis Oxoniensis præfixo, præter* Masculam, *habetur quoque* Marculi *in Numidia, sed fortassis ex hoc Notitiæ loco. Ceterum Mascula urbs erat in Numidia omnibus nota, cui præerat tempore Collationis Carthag.* Malchus episcopus plebis Masculitanæ, *qui in ea recensetur cum* Virali *ipsius adversario cap.* 128. *&* 201. *Et longe antea concilio Carthag. sub sancto Cypriano interfuerat* Confessor Clarus à Mascula. Januarius *item* Masculitanus episcopus *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. Donatus Masculi-

culitanus *Donatista memoratur non semel ab Optato lib. 1. & ab Augustino libro 3. contra Cresconium ex Actis synodi Cirtensis, cui ille cum aliis Traditoribus ex eadem secta intererat. Archinimum Masculanum laudat Victor Vitensis libro 1. num. 15. De quo vide notam 52. pag. 71.*

95. CENTURIENSIS. *Memoratur in codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 87.* Quodvultdeus episcopus Centuriensis, *is ipse, ni fallor, qui in Collatione Carthaginensi cap. 126. inter Catholicos recensitus est, cum* Cresconio *illius adversario ex parte Donati. Testis est Procopius libro 2. de Bello Vandalico castellum*, Centuriæ *dictum, in Numidia exstitisse.*

96. SUABENSIS. *Sic editi ex codice Laudunensi. Codex Halleri habet* Suavensis, *quod idem est.* Litorius episcopus plebis Suavensis *catholicus adfuit Collationi Carthag. cap. 133. quem male Garnerius* Suanensem *appellavit, ut eum* Sugunensem *episcopum faceret. qua de re à Norisio reprehensus est.*

97. GERMANIENSIS. *Anonymus Ravennensis lib. 3. num. 6. meminit urbis* Germani, *& in Tabulis Peutingerianis habetur* Ad Germani. *Supra num. 28. recensitus est* Florentius Noba-germaniensis. *cui loco* Innocentium episcopum ecclesiæ Germaniensis *catholicum, in Collatione Carthaginensi memoratum, præfuisse putat auctor editionis Oxoniensis operum sancti Cypriani, qui &* Confessorem Jambum à Germaniciana *unum è rebaptizantibus, qui concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano interfuere, eidem loco tribuit. quos tamen ad hanc Germaniensem urbem, de qua hic agimus, revocari debere veri similius est. Sed & fallitur idem vir eruditus attribuens* Germanicianam, *ut ait*, novam *Byzacenæ provinciæ; cum ex hac ipsa Notitia certum sit, tum Germaniam-Novam, tum alteram quæ simpliciter* Germania *dicebatur, ad Numidiam pertinuisse. Germanicianam tamen in Byzacena admittere videtur Antoninus in Itinerario.* Germanicianenses *ad curam suam pertinuisse testatur Augustinus, qui ipse Numida erat, epistola 251. Porro in concilio Carthaginensi sub Aurelio anno CCCCXIX. in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 133. subscripsit* Candidus episcopus Germaniæ. *Sed iste episcopus fuit* Abbir-Germanicianæ. *Nam in altero codice, ut monet Justellus, vocatur* episcopus ecclesiæ Abitinensis-Germanicianorum ecclesiæ, *& in ejusdem concilii prologo dicitur* Candidus Abbiritanus. *In editione autem Labbeana tomo 2. Concil. col. 1603.* Abbiritanus, *seu* Abderitanus, *& col. 1605.* Abbiritanus, alias Germanicianorum. *Utrobique vero inter Proconsularis provinciæ episcopos iste recensetur. Huic urbi præfuit* Successus ab Abbir-Germaniciana *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratus n. 16. Vide notas in Victorem Vitensem supra pag. 75.*

VADESITANUS. *Sic codex uterque ms. cum editis. Huic urbi, ut opinatur V. C. Baluzius, præfuit* Cresconius episcopus Bajesitanus *ex Donatistis in Collat. Carthag. cap. 201. memoratus, quem eumdem esse censet* Cresconium, *qui cap. 126. adversarius dicitur* Fortunati episcopi *catholici* ecclesiæ Undesitanæ, *quare idem vir eruditus ibi emendavit* Vadesitanæ. 98.

GAURIANENSIS. *Sic scribitur in utroque ms. cod. & editis. Apud Ptolemæum libro 4. cap. 2. memoratur* Garra. *& infra in Byzacena num. 22. memoratur* Secundinus Garlanensis. 99.

NARATCATENSIS. *Codex Halleri* Naratcatensis. *Nostra lectio firmatur ex concilio Carthag. sub Bonifacio, cui subscripsit* Columbus episcopus plebis Naratcatensis. 100.

LAMIGGIGENSIS. *Sic ms. codex, Laudun. At editi habent* Lamiggizensis. *Melior est nostra* 101.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

lectio, quamvis inferius iterum habeatur episcopus Lamiggigensis. Duas quippe hujus nominis urbes in Africa fuisse ex Collatione Carthag. patet, ubi cap. 133. Innocentius Lamiggigensis recensetur cum Juniano Donatista ipsius adversario, qui & iterum comparuit cap. 298. Et cap. 187. memoratur Recargentius episcopus Lamiggigensis Donatista, qui profitetur se nullum habere adversarium. Ex hac lectione restituta solvitur scrupulus eruditi Baluzii, qui in notis ad hoc 187. Collationis caput, suspicatur pro Lamiggigensis ibi debere legi Lamiggizensis. Sic quoque in recentioribus Catalogis, in quos invecta est Lamiggiza, restitui debet Lamiggiga. Ceterum in cod. Halleri, ut refert Ortelius, una earum civitatum dicitur Lamigginensis, altera Jamigginensis. V. Greg. M. lib. 1. ep. 82. ubi Argentius Lamigensis.

102. GARBENSIS. Adfuit Collationi Carthag. cap. 209. Felix Garbensis celebris Donatista, qui in vulgatis Optati Milevitani episcopi editionibus libro 1. appellatur Garbiensis, aut Gabriensis, & in 2. mss. codicibus, uno scilicet sancti Remigii Remensis, & altero sancti Theoderici prope eamdem urbem, Gardensis, in tertio, qui est sancti Germani à Pratis, Gabrensis dicitur. At Victor ab iisdem Donatistis Romam missus, ut ibi eorum sectæ episcopatum teneret, in iisdem Optati editionibus libro 2. Garbiensis dictus, in laudatis mss. Garbensis appellatur. Victor à Garbe dicitur in Actis synodi Cirtensis apud Augustinum libro 3. contra Cresconium cap. 27.

103. VAGARMELITANUS. Codex Halleri Vagormelitanus. Scribendum est Magarmelitanus, ut recte monet Baluzius in notis ad cap. 126. Collationis Carthag. ubi Secundus episcopus plebis Magarmelitanæ recensitus fuit, cum Felice ipsius adversario, qui & cap. 298. inter Donatistas adfuit. Secundus vero hic in Collatione memoratus is ipse est ni fallor, qui Leporii libello emendationis per Sirmondum edito, subscripsit his verbis: Secundus episcopus ecclesiæ Aquensis sive Megarmitanæ, & in epistola quæ ea occasione ad episcopos Gallicanos scripta fuit. Secundinus appellatur. In Notitia vero, quæ sub Leone Sapiente conscripta est, habetur inter Numidiæ civitates Vagarmelita in editione Goaris. Græcus tamen textus habet Βάδοι Μηλέου. quem locum editio Beveregii in duas urbes distinguit Βάδιν & Μηλέου; latine Bades & Meleum, quæ n. 6. & 7. recensentur.

104. FORMENSIS. Inferius num. 108. iterum Formensis episcopus habetur, Alterutrius fuit Julius Formensis episcopus Donatista, pro quo ægrotante subscripsit Martialis Idicrensis in Collatione Carthag. cap. 209. Idem dicendum de Urbano Formensi episcopo Donatista, de quo Optatus lib. 2.

105. DE TUARES-AMMENIARUM. Aliis, ut monet Carolus à sancto Paulo in Geographia sacra, de Turres Armeniarum. Codex Halleri habet Turris-Sammeriarum.

106. BALESASENSIS. Codex Halleri Balesasensis. Eamdem urbem esse suspicatur Baluzius, cujus antistes in Collatione Carthag. cap. 126. Adeodatus episcopus Belalitensis inter Catholicos Patres recensitus fuit.

107. FATENSIS. Ortelius memorat Facensem in Mauritania Sitifensi locum episcopalem ex Victore Uticensi. Verum nullus istius nominis infra inter hujus provinciæ antistites recensetur.

108. FORMENSIS. Jam supra num. 104. recensitus est Ponticanus Formensis.

109. MULIENSIS. Hunc quoque memorat codex Halleri apud Ortelium. Subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio Marianus episcopus municipii Tulliensis ex Numidia legatus. Jam supra observavimus concilio Cabarsussitano subscripsisse Latinum Mugiensem episcopum ex

Do-

Donatistarum secta. Milia *habetur in Tabulis Peutingerianis*.

110. OSPITENSIS. *Seu, uti videtur*, Hospitensis. *Nam in Collatione Carthag. occurrit* Benenatus episcopus plebis Hospitensis *catholicus, qui cum cap. 133. affirmasset, nullum alium in suo* loco *episcopum esse*, Lucullus episcopus *Donatista* dixit: Persecutio semper me fugavit. *& cap. 198. idem* Lucullus episcopus ab Hospitiis *duos adversus se habere Catholicos professus est, quorum unus* modo *fuerat ordinatus, quod scilicet, cum forte Lucullus ab Hospitiis fugatus, sese recepisset in aliquod oppidum ejusdem diœcesis, ibi & Catholici episcopum ordinaverint, qui ei resisteret. Ceterum Carolus à sancto Paulo hic in Notitia pro* Ospitensis *legendum esse putat* Ospinensis, *laudatque* Leonem episcopum Ospinensem *in concilio 7. Carthag. memoratum: sed idem auctor, ubi de Mauritania Cæsariensi agit, in ea provincia locat* Oppinum, *à Ptolemæo libro 4. cap. 1. memoratum, eique loco præfuisse ait* Leonem Oppini *episcopum, qui concilio Carthag. 7. subscripsit. Unicus vero Leo Oppini subscripsit huic synodo, & quidem ex Tingitana, ut dicemus infra ubi de Byzacenis num. 82. & in Sitifensibus num. 33. ad verbum* Mozotensis.

111. VAGADENSIS. *Codex Halleri* Vagradensis. *Ejusdem forte loci fuit* Donatus episcopus Vageatensis *in Collatione Carthag. inter Donatistas cap. 180. memoratus. Ceterum* Bagrada *celebris est Africæ fluvius, qui urbem cognominem habebat, ubi Romanorum Legatos à Carthaginensibus contra jus gentium comprehensos fuisse scribit Livius*. Bagradas *urbem &* Bagradam *fluvium memorat Anonymus Ravennensis lib. 3. num. 6. Placet eorum sententia qui Vagadensem urbem hic memoratam, Bagaiense oppidum esse censent, adeo in Donatistarum historia famosum. De quo plura habes supra num. 7. pag. 119.*

112. LAMASUENSIS. *Hæc urbs in Tabulis Peutingerianis dicitur* Lamasbua, *ab Antonino in Itinerario* Lamasba. *Utramque lectionem admittit Collatio Carthag. ubi cap. 128.* Avitus episcopus plebis Lamasuensis *memoratur cum* Januario *ipsius adversario, qui cap. 187.* Lamasbensis *dicitur*. Pusillus *ejusdem urbis episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis, cujus objectionem solvit Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 39. Hic tamen in editione Oxoniensi dicitur* Pusillus à Lambesa; *sed errore, ut arbitror, Amanuensium, etenim priores editiones simul cum Augustino habent* à Lamasba, *& quidem in eadem synodo num. 6. jam memoratus fuerat* Januarius à Lambese.

113. TACARATENSIS. *Nescio quo pacto Holstenius & Harduinus in Notis ad Plinium lib. 5. cap. 3. hunc episcopum sic à* Tacatua *urbe dictum fuisse scripserunt. Erat quippe Tacarata urbs in Numidia, cujus diœcesis adeo ampla erat, ut* Verissimus, *illius urbis ex parte Donati* episcopus, *in Collatione Carthag. cap. 121. conquestus fuerit, quod in sua diœcesi Catholici quatuor Episcopos constituissent. Ex his ibidem* Aspidius episcopus plebis Tacaratensis *recensetur. Ceteros fuisse* Datianum *Legensem*, Octavianum Ressianensem & Fortunatum *Casensem-Calanensem, qui Collationi interfuerunt, viri eruditi existimant. Verissimus quippe loco laudato quatuor sibi adversantes catholicos recensuit. Sed oppidorum, in quibus erant constituti, nomina non retulit. Porro non imus infitias Tacatuam urbem in Numidia, & quidem celebrem fuisse, quam Ptolemæus libro 4. cap. 3. Antoninus in Itinerario, Plinius lib. 5. cap. 3. Anonymus Ravennas, & Tabulæ Peutingerianæ laudant. Eamdem inter Rusicadam & Hipponem regium sitam fuisse ex Antonini Itinerario colligimus. Habemus & Tagaratam ab his.*

selam ex sua fuisse diœcesi. At Cilitana civitas ad Byzacenam pertinebat, inquit Baluzius, quod vel ex ipsa Notitia certum est; siquidem inter illius provinciæ patres infra num. 63. Fortunatianus *episcopus* Cilitanus *memoratur. Verum ibi ostendemus duas admitti posse Cilitanas urbes, quarum proinde una ad Byzacenam pertinere potuit, altera vero ad alteram provinciam, Numidiam scilicet, si utramque Vegeselam ad Numidiam pertinuisse aliunde probari possit. Et quidem si* Januarius Velesitanus *infra num. 20. recensitus alteri Vegeselæ præfuerit, duæ admittendæ erunt istius nominis in Africa urbes. Nec obstabit Antonini locus supra laudatus, ex eo nempe, uti observavit Norisius, nihil aliud deduci potest, quam Vegeselam in Byzacii & Numidiæ confinio sitam fuisse.*

60. MADAURENSIS. *Urbe ob Apuleii natale celebris, sed multo felicior, quod in ea Augustinus litteras didicerit, ut ipsemet testatur libro 2. Confessionum cap. 3. Vide & ejusdem epistolam 232. Martyres Madaurenses idem sanctus Doctor vindicat adversus Maximum grammaticum epistola 17.* Madurum sub legione Augusti 3. *locat Ptolemæus. libro 4. cap. 3.* Antigonus *episcopus Madaurensis adfuit concilio Carthaginensi sub Grato. Collationi vero Carthaginensi cap. 126.* Placentinus episcopus *catholicus* plebis Madaurensis *comparuit cum* Donato *ipsius adversario ex Donatistarum secta. Porro in notis ad hunc Collationis locum monet & probat eruditus Baluzius immerito nonnullos Madaurum urbem cum Quidia confudisse.*

61. RUSTICIANENSIS. Leontius episcopus. Rusticianensis *Donatista. In Collatione Carthag. cap. 198. comparuit, nullumque contra se adversarium habere professus est.* Rustici *habent Tabulæ Peutingerianæ.* Macomadia Rusticiana *inferius memoratur in num. 84.*

VILLADEGIENSIS. *Sic codex uterque ms. Legendum* Villaregensis; *cujus loci* Felix episcopus *cum* Victore *Donatista suo adversario interfuit Collationi Carthag. cap. 128. edit. Baluzianæ. Iterum cap. 207. memoratur idem* Victor *inter Donatistas. Et capp. 48. & 77. Codicis canonum ecclesiæ Africanæ* Cresconius Villaregensis *in Numidia episcopus reprehenditur, quod propria sede relicta, Tubiensem ecclesiam invasisset.* Candidum Villaregiensem episcopum, *cui ex Donatista facto Catholico honor episcopalis servatus est, laudat Augustinus libro 2. contra Cresconium Donatistam cap. 10.* 62.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

BUFFADENSIS, *Suspicatur V. C. Stephanus Baluzius hujus loci episcopum fuisse* Hilarum, *qui in Collatione Carthag. cap. 120.* episcopus ecclesiæ Bosetanæ, *seu, ut aliæ editiones habent,* Boset *dicitur. Sed melius forte ibi legeretur,* Boset. *Nec obstat quod inferius cap. 126. recenseatur* Palatinus episcopus Bosetensis, *cum* Felice *ipsius adversario, qui* Vosetanus *cap. 202. dicitur. Nam Palatinus ex Proconsularibus erat, uti infert idem Baluzius ex Epistola Proconsularium in concilio Lateran. sub sancto Martino act. 2. relata, cui subscripsit* Cresciturus episcopus ecclesiæ Busitanæ, *seu, ut habet cod. ms. Bellovacensis,* Bositanæ. *At habemus aliam civitatem* Boseth *in Numidia ex Actis sanctorum Mammarii & Sociorum, à nostro Johanne Mabillonio tomo 4. Analectorum vulgatis. in quibus civitas ista ter memoratur, prima vice dicitur* civitas Boseth-Ansoriaria, *secundo* civitas Boseth, *tertio denique* civitas Boseth-Amphoriaria. *Quam urbem ad Numidiam pertinuisse colligimus, ex eo quod prædicti Martyres per varias Numidiæ civitates, scilicet Vagam, Lambesem, Tamugadim & Tigisim circumacti, ab ipsis tandem* Numidiæ militibus Boseth *perducti sunt, ubi martyrium consummarent.* 63.

Si-

Sistronianensis. *Sic editi & mss.*

Tipasensis. *Habetur infra inter episcopos Mauritaniæ Cæsa-*
64. *riensis num.* 99. Reparatus Tipasi-
65. tanus. *Tipasam in Numidia memorant Tabulæ Peutingerianæ, Antoninus in Itinerario, & Anonymus Ravennas libro 3. num.* 6. Firmus episcopus ecclesiæ Tipasensis, *Numidiæ provinciæ* Legatus, *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Idem, vel illius nominis simul & sedis successor*, Firmus episcopus Tipason Africanæ provinciæ adfuit concilio V. Generali. .

66. Tibilitanus. *Codex Halleri apud Ortelium* Tiblitanus. *Huic urbi præfuisse* Donatum Tisilitanum episcopum, *qui in Collatione Carthag. cap.* 121. *inter Catholicos recensitus est, contendit Johannes Garnerius. At contra insurgunt viri eruditi Henricus Norisius, & Stephanus Baluzius, Tibilitanam urbem à Tisilitana distinguendam esse invicte probantes ex hoc ipso Collationis loco, quem pro sua sententia stabilienda protulerat Garnerius. Nam ibi Donatus Tisilitanus nullum habere adversus se Donatistam episcopum palam professus est, nemine reclamante. Et tamen capit.* 197. Sallustius episcopus Tibilitanus *inter Donatistas comparuit, qui & ipse nullum contra se Catholicum episcopum habere asseveravit.* *Ceterum* Florentius episcopus Tisiliensis *adfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Sed gravior est difficultas an Tibilitana civitas hic memorata ab Aquis Tibilitanis distingui debeat.* . Marinus ab Aquis-Tibilitanis *Donatista occurrit apud Optatum libro* 1. *is scilicet ipse, qui synodo Cirtensi inter alios Donatistas Traditores interfuit, ut ex ejusdem concilii Actis narrat Augustinus libro* 3. *contra Crescontum Donatistam cap.* 27. *Et idem Augustinus libro* 22. *de civitate Dei cap.* 8. *refert miraculum, quod* apud Aquas Tibilitanas in memoria sancti Stephani *contigerat sub Proculo ejusdem loci episcopo.* Tibili *habet Anonymus Ravennas, sed non memorat Aquas Tibilitanas. cum tamen* Thibilim *habeant Tabulæ Peutingerianæ, simul &* Aquas-Tibilitanas, *facile crediderim duas fuisse civitates à sese invicem diversas.*

Sinitensis. *Testatur Possidius in Indiculo sermonem* Siniti *contra Donatistas à beato Augustino habitum fuisse. In Collatione Carthag. cap* 202. Cresconius episcopus Sinitensis *ex parte Donati comparuit. Erat prope Hipponensem urbem* Castellum Sinitense *ex Augustino lib.* 22. *de civitate Dei cap.* 8. *Vide ejusdem epistolam* 105. *num.* 4. *ubi de Marcellino ejusdem loci episcopo agitur, cujus nomen ex Collationis Carthaginensis gestis excidisse suspicatur Baluzius.* Sunitu coloniam *habent Tabulæ Peutingerianæ.* 67.

Cethaquensusca. *Monet eruditus Baluzius monstrosum istud nomen ex eo natum esse, quod cum in veteri exemplari scriptum esset* Cethaquensis, *studiosus aliquis advertens primam hujus nominis syllabam mutandam esse in* ca, *duas has litteras in margine apposuerit, quas posteri exscriptores simul cum priori lectione conjungentes, fecerunt* Cethaquensusca. *Inde infert* Pascentium, *hic in Notitia memoratum, eidem urbi præfuisse, ac* Bonifacium, *qui in Collatione Carthag. cap.* 143. episcopus ecclesiæ Cataquensis *dicitur. Ibidem* Speratus *Donatista Bonifacii adversarius, sicut & inferius cap.* 202. *recensetur. Denique sanctus Augustinus de* Paulo & Bonifacio episcopis Cathaquensibus *agit epist.* 96. *& seq. editionis Benedictinæ.* 68.

Teglatensis, *aut* Tegulatensis, *cujus loci* Donatus episcopus *Donatista interfuit Collationi Carthag. cap.* 198. *Mirum autem est hunc Donatum à Carolo à sancto* 69.

Paulo,

Paulo Fullensi episcopis Sardiniæ accenseri, in qua insula Tegulam locat inter Sulcbi & Nuram, in Geographia sacra. Teglata *habetur in Tabulis Peutingerianis segmento* 3.

70. ZABENSIS. *Hunc memorat quoque Codex Halleri. Fuit & in Mauritania Sitifensi* Zabensis *urbs, cujus antistes inter istius provinciæ episcopos num.* 40. *recensetur. Alterutrius fuit* Lucius episcopus Zabensis *ex parte Donati, qui Collationi Carthag. cap.* 198. *interfuit. In Notitia jam laudata à Goare edita, sub provincia Byzacenæ, quæ urbes aliquot è Proconsulari, Numidia & Byzacena complectitur. occurrit* Zabi. *quæ in editione Bevereglana appellatur* Subiba, *& utrobique græce habetur* Σ... *Holstenius putat hanc esse* Zamam *urbem regiam*,

71. MUSTITANUS. *Memoratur in Collatione Carthag. cap.* 121. Victorianus episcopus plebis Mustitanæ, *qui ibidem duos adversarios Donatistas se habere conqueritur*, Felicianum. *nempe* Mustitanum, & Donatum Turensem. *De his agit Augustinus in Breviculo Collationis primæ diei cap.* 12. *Verum hos episcopos è Proconsularibus fuisse contendit Henricus Norisius in observationibus adversus Garnerium, qua in provincia Mustensem & Turcensem urbes invenit. Priorem quidem ex epistola synodica Patrum provinciæ Proconsularis, quæ laudata est in concilio Lateran. sub sancto Martino actione* 2. *cui inter alios subscripsit* Januarius misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Mustitanæ. *Et quidem Felicianus in Collatione cap.* 122. *interrogatus fuit an communionem haberet cum Primiano, qui scilicet erat ex Donati secta episcopus Carthaginensis, proindeque ex Proconsulari. quamquam, ut nihil dissimulemus, non ibi de provincia agebatur sed de schismate quod inter ipsos Donatistas ortum fuerat, aliis Primiano, aliis vero Maximiano adhærentibus. Ille Felicianus ex iis unus erat, qui anno* CCCXCIII. *concilio Cabarsussitano interfuerat, & anno sequenti in synodo Bagaiensi fuerat condemnatus.* Mustitanorum *simul &* Assuritanorum *mentio frequenter apud Augustinum occurrit in libris contra Donatistas. Assuritani autem ad Proconsularem pertinebant, ut supra vidimus pag.* 106. Musti *ex Antonini Itinerario in utriusque provinciæ Proconsularis scilicet, & Numidiæ, confinio sita erat. eadem est, ni fallor, quæ* Mubsi *dicitur in Tabulis Peutingerianis.* Muste vicum inter duas Syrtes *memorat Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. *Porro* Thuris Si*cillibæ proxima in Tabulis Peutingerianis, eidem Proconsulari provinciæ attributa videtur. Sed de hac urbe iterum agemus infra, ubi de Byzacenis num.* 28. *Verum etsi Norisius Mustitanam in Proconsulari provincia urbem admiserit, haud tamen inficiatur aliam ejusdem nominis in Numidia quoque exstitisse, cujus episcopus ex Donatistarum secta, nomine* Cresconius, *Collationi Carthag. cap.* 206. *interfuit, ubi dicitur episcopus* Musti. *At admissa hac sententia, rejicienda erit Baluzii emendatio, qui* Musertitanus *ibi pro* Musti *posuit. Sed id, ut vir eruditus ipse monet, ex conjectura. fatetur quippe vetus exemplar, simul cum omnibus editis* Musti *habere. Vide infra Mauritaniæ Cæsariensis episcopos. num.* 76.

TUBUNIENSIS. *Sic scribendum esse hujus urbis nomen monet Norisius in Animadversionibus contra Garnerium, quamvis in Collatione Carthag. cap.* 121. *habeatur* Cresconius episcopus ecclesiæ Tubiniensis. *Cave autem ne urbem hanc cum Tubiensi in Mauritania Cæsariensi confundas. Diversas enim esse vel ex eo evinci potest, quod præter Cresconium supra memoratum & Protasium adversarium ipsius, comparuerit in eadem collatione cap.* 133. Felix episcopus Tubiensis, 72.

&

& ipse Catholicus. Tubunam tamen urbem in Mauritania Cæsariensi extitisse certum est. Et inferius in hac ipsa Notitia Tubuna *inter sedes istius provinciæ, quæ episcopos non habebant, recensetur.* Nemesianus à Thubunis *quintus inter Rebaptizantes sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. cujus objectiones fusius refellit Augustinus lib. 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 12. Apud* Tubunas *colloquium habuerat Augustinus cum Bonifacio comite, qui tunc cupiebat dimissis rebus omnibus vitam monasticam amplecti, hocque ipsi ad deteriora lapso in memoriam revocat Augustinus epistola 220. Ceterum Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi ms.* Tubaniam in Numidia locum *memorat. Sed* Tubaniam *pro* Tubuniam *lapsu calami huc irrepsit.*

73. AQUÆNOBENSIS. Felicianus episcopus Aquænovensis *inter Donatistae comparuit in Collatione Carthag. cap. 198.*

74. BABRENSIS. *Sic quoque codex Halleri apud Ortelium.*

75. TEBESTINUS. *Celeberrima fuit* colonia Thebestina, *quam martyrio præclaro illustravit beata Crispina, cujus Acta ex duplici ms. Codice monasterii nostri sancti Theoderici prope Remos protulimus inter Acta Martyrum sincera ad annum* CCCIV. *pag.* 494. Lucius à Thebeste *in Concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro hæreticis rebaptizandis sententiam tulit num. 31. cui respondet Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap.* 38. Romulus Thebestensis *adfuit concilio Carthaginensi sub Grato. Carthaginensi autem Collationi cap. 121. interfuit* Urbicus episcopus plebis Thebestinæ *catholicus cum* Perseveratio *illius adversario, iterum cap. 180. inter Donatistas recensito, ubi* episcopus Tevestinus *appellatur, sub quo nomine Cabarsussitano concilio jam antea subscripserat. Quin &* synodum Thevestinam *Donatistarum memorat Optatus libro 2.* Thevelle *dicitur à Ptolemæo libro 4. cap. 3. sicut & in Antonini Itinerario, atque in Tabulis Peutingerianis. Plura de hac urbe ex antiquis scriptoribus congerere superfluum esset. Sex dierum itinere Carthaginensi ab urbe distitisse asseverat Procopius libro 2. de Bello Vandalico. Ibi, ut refert idem auctor, Romani cum Mauris inire prælium, in quo Salomon, quem Justinianus Imperator Africæ præfecerat, occisus fuit. Denique in Notitia Bodleiana inter Numidiæ urbes memoratur* Tebete. *Sed Goaris editio latina habet* Telepte, *græcæ autem* [illegible].

MOXORITANUS. *Sic codex Laudun. cum editis; codex tamen Halleri apud Orthelium habet* Maxoritanus. 76.

TAMOGAZIENSIS. *Thamogada seu, ut alii scribunt, Tamugada celebris inter ceteras Numidiæ urbes fuit, de qua plura congessit V. C. Stephanus Baluzius in Notis ad Acta purgationis Cæciliani tomo 2. Miscellaneorum pag.* 480. Novatus à Tamugade *in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano num. 4. hæreticos esse Rebaptizandos censuit, cujus objectionem refellit sanctus Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 11. Duo fuere ejusdem urbis episcopi ex Donatistarum secta celebres,* Optatus *scilicet, à beato Augustino passim memoratus, cujus Donatistæ natalitia celebrabant; &* Gaudentius, *quem iidem schismatici cum aliis sex suæ sectæ episcopis delegerant, ut causam communem contra Catholicos in Collatione propugnarent; in qua simul cum* Faustiniano episcopo plebis Thamogadensis *catholico comparuit cap. 128. Duos libros contra eumdem Gaudentium conscripsit sanctus Augustinus, qui habentur to. 9. edit. Benedictinæ* Tamogadi *habent Tabulæ Peutingerianæ,* Tamugadi *in Antonini Itinerario, sic quoque appellatur in Actis sancti Mammarii* 77

jam

Notæ in Notit. Arfic. Numid.

jam à nobis laudatis, ex quibus discimus urbem ipsam haud longe à civitatibus Vaga, Lambese, & Tigisi remotam fuisse. Eversa fuit à Mauris, ut testatur Procopius libro 2. de Bello Vandalico, sed brevi postea restauratam fuisse colligitur ex eodem auctore, qui paullo inferius copiam frugum maximam in ea extitisse scribit.

78. LEGIENSIS. Infra num. 85. memoratur Januarius Legensis. Et ex Collatione Carthag. colligimus duplicem in Africa fuisse Legensem urbem. Nam cap. 121. Dacianus episcopus plebis Legensis catholicus affirmavit nullum se habere Donatistam adversarium. Capite vero 187. Cresconius episcopus Legensis ex parte Donati, adversarium nec se habere, nec unquam habuisse professus est. Fortassis in alterutro Collationis loco Legiensis pro Legensis legendum est; aut certe in Notitia utrobique Legensis scribi debet. Porro diœcesim Legensem, cui præerat Dacianus, ex Tacaratensi distractam fuisse existimat Baluzius in notis ad cap. 121. Collationis.

79. RESPECTENSIS. Sic mss. & editi.

80. VALESITANUS. Sic mss. & editi. Vide quæ supra observavimus de Veselitano num. 39. Habetur in Tabulis Peutingerianis Velesi, segmento 3.

81. MAZACENSIS. Apronianus episcopus ecclesiæ catholicæ Mazacensis mandato, cui per absentiam non subscripserat, consensum præbuit, in Collatione Carthag. cap. 215.

82. LUGURENSIS. Sic ms. Laudun. cum editis. At Codex ms. apud Ortelium habet, Jugurensis.

83. CIRCENSIS. Sic codex ms. uterque. Editi vero habent Cirtensis. Et quidem nullus alias in hac Notitia Cirtæ, seu Constantinæ episcopus memoraretur, quæ tamen erat provinciæ metropolis, ut appellatur in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 86. In vetusta Antonini Itinerarii editione Lugdunensi, pro Cirta fere semper Circa habetur. Epistolam Augustini 130. Circensibus pro Cirtensibus inscriptam fuisse monet Pamelius in Notis ad Concilium Rebaptizantium sub sancto Cypriano; ubi complura refert exempla ex quibus liquet sæpius Circa pro Cirta in veteribus monumentis scriptum fuisse, quod tamen ex Librariorum solummodo errore provenisse nemo infitiabitur. Et quidem in epistola laudata, quæ nunc est 144. Cirtensibus emendatum est. Non licuit tamen hic manuscriptorum lectionem mutare, cum aliæ multæ in eadem Notitia occurrant urbes alias ignotæ, & è contrario nonnullæ alias notissimæ omittantur; fortassis quod tunc excisæ jacerent, ut Adrumetum, Hipporegius &c. Certe in Proconsulari quinquaginta tantummodo & quatuor episcopales civitates Notitia exhibet, & tamen Victor Vitensis libro 1. num. 9. affirmat eo tempore, quo Vandali in Africam transmiserunt, Episcopos in Proconsulari centum sexaginta quatuor fuisse. Ceterum inter eos Antistites, qui concilio Calchedonensi interfuerunt, memoratur Abramius episcopus Circensis. Sed ille, uti videtur, ex Afris non erat. Magis ad rem pertinet Rufinus Principalis Circensis, in epistola 139. alias 158. memoratus ab Augustino, quamvis enim nostri Cirtensis reposuerint, monuerunt tamen in codicibus mss. 3. totidemque editis Circensis haberi.

PARDALIUS MACOMADIENSIS. Is ipse est Pardalius episcopus, uti videtur, qui Romano concilio cum tribus aliis Africanis episcopis interfuit anno CCCCLXXXVII. Tres porro hujus nominis urbes in Africa distinguit Henricus Norisius, quarum situs ex Antonino facile colligi potest. Priorem quippe in Numidia locat M. M. P. LIII. Cirta distantem; alteram in Tabulis Peutingerianis Macomades-minores appellatam, statuit inter 84.

Tha-

Thabaltam & Thenas *Byzacenæ provinciæ civitates*, & *paullo post inter* Thenas & Villas-vicum, *tum* Tacapas *unde istam in Byzacenæ & Tripolitanæ confinio sitam fuisse discimus, quod etiam patet ex Plinii libro 5. cap. 4. ubi Byzacii urbes commemorans, habet;* Rhuspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata. *Urbes hic recensitæ ante Macomades ex Byzacena erant; quæ vero postea sequuntur ex Tripolitana. Hinc* Limes Macomadiensis *in Notitia Imperii occidentalis ponitur* sub custodia Ducis Tripolitani. *Tertio denique urbs* Macomades Syrtis *in Itinere à Lepti-magna Alexandriam occurrit, proinde omnino diversa ab iis quas supra commemoravimus. Porro in Collatione Carthaginensi sæpius interlocutus est Aurelius episcopus ecclesiæ Macomadiensis, & comparuit inter Patres Catholicos cap. 116. cum suo adversario ex parte Donati,* Salustio. *Illum vero ex Numidia fuisse patet ex cap. 182. ubi se Presbyterum habere testatus est in urbe* Idassensi, *dum illic episcopus ordinaretur. Idassa enim ad Numidiam pertinebat, ut ex hac ipsa Notitia certum est. Ad Byzacenam itaque referenda est altera Macomadia, quæ in eadem Collatione memoratur. Nam Macomadiam duplicem in Numidia solus excogitavit Garnerius absque ullo auctoris, sive antiqui sive recentioris testimonio. Istam vero* Rusticianam *dictam fuisse discimus ex Collationis cap. 197. ubi cum* Porficentius episcopus Macomaziensis *Donatista comparuisset, seque nullum habere adversarium fuisset professus; Fortunatianus episcopus Catholicus ex qua esset Macomadia interrogavit, cui cum Proficentius ex* Rusticiana *respondisset, nihil amplius Fortunatianus interlocutus est.* Cassius à Macomadibus *in concilio Carthag. pro rebaptizantibus stetit num. 22. cujus objectionem solvit Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 29.* Donatum Macomadiensem *episcopum, qui relicto Donatistarum schismate, ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem transierat, laudat idem Augustinus lib. 2. contra Cresconium cap. 10. Ptolemæus* Macodamam *habet lib. 4. cap. 3. pro* Macomadam.

LEGENSIS. *Vide supra* Legiensis *num. 78. In codice Hallerii non habetur.* 85.

AD TURRES-CONCORDI. *Apud Ortelium ex cod. Hallerii dicitur* Turris-Concordiæ. 86.

LAMFUENSIS. *Ortelius ex Hallerii codice habet* Jamfuensis. *In codice Laudunensi quem vidimus, ita efformata est prima littera, ut* Jamfuensis *æque ac* Lamfuensis *legi possit. Pro vulgata editorum lectione stat Collatio Carthaginensis, in qua capite 133. inter Catholicos Patres recensitus est* Safargius episcopus plebis Lampuensis. *Quin & concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *subscripsit* Pontius episcopus plebis Lamfuensis. *Dubitat autem V. C. Stephanus Baluzius an* Lamfoctense oppidum *ab Ammiano Marcellino lib. 29. laudatum, idem fuerit cum hac Lamfuensi urbe. Sed hunc scrupulum amovebimus in Notis ad Sitifenses episcopos num. 21. ubi* Lemfoctensem *urbem ex codicibus restituimus.* 87.

VAGRAUTENSIS. *Sic uterque codex ms. cum editis.* 88.

TIGISITANUS. *Hujus urbis situm discimus ex Actis sancti Mammarii, jam non semel laudatis, ex quibus* Vagam, Lambesem, locum qui dicitur, Ad centum-arbores, Tamugadim, Tigisim & Boseth *à sese invicem haud longius distitisse colligi potest.* Tigisim *Numidiæ urbem memorat Procopius libro 2. de Bello Vandalico. Celebris est in Donatistarum historia Secundus Tigisitanus Numidiæ primas tempore persecutionis, qui synodo Cirtensi præfuit. De eo Optatus libro 1. adversus* Parmenianum, *Augustinus epistola 43. ad Glorium* 89.

& alios, quæ antea erat 162. & passim in libris contra Donatistas. Plura de eodem habebantur in cognitione 3. Collationis Carthag. cap. 137. & seqq. ut patet ex Indice, quem eruditus Baluzius tomo 1. novæ Collectionis Conciliorum edidit. Sed ipsa gesta exciderc, quæ tamen aliquatenus suppleri possunt ex ejusdem Collationis Breviculo sancti Augustini, in quo multa de Secundo Tigisitano cap. 13. & seqq. Collationis diei 3. habentur. Porro duæ erant in Africa urbes Tigisis *dictæ. Nam infra inter Mauritaniæ Cæsariensis Patres num. 27.* Passitanus Tigisitanus *memoratur.* Tigisi & Thigisi, *præter* Thiges, *habentur in Tabulis Peutingerianis. Et quidem in Collatione Carthaginensi præter* Sollemnium episcopum plebis Tigisitanæ *catholicum*, & Paschasium *Donatistam illius adversarium cap. 135. memoratos, recensitus est cap. 209.* Gaudentius episcopus loci Tigisitani *ex Donatistarum secta; pro quo, cum ex infirmitate in itinere remansisset, subscripsit* Cresconius episcopus Siguitanus. *Quinam vero ex istis Numidiæ tribuendus sit, incertum est. Baluzius Sollemnium Numidam fuisse infert, quod Restitutus*, qui, *inquit*, alius esse non potest quam Novasinnensis *in Numidia episcopus, pro eo subscripserit. At pro Gaudentio Cresconius Siguitanus subscripsit.* Sugus *autem erat in Numidia M. P. xxv. Cirta distans, ut ex Antonini Itinerario certum est, & ex Tabulis Peutingerianis, ubi segmento 2. Tigisi media locatur inter* Sigus & *Cirtam. segmento 3. memoratur* Siguese. *Quin & supra num. 18 recensitus est* Victor Suggitanus. *Erat tamen in Mauritania Cæsariensi* Siga colonia *apud Ptolemæum libro 5. cap. 2. quam Antoninus* Sigam municipium *appellat, ex qua fortassis nonnulli Cresconium appellatum fuisse* Siguitanum *opinabuntur.*

90. GILBENSIS. *Jam recensitus fuit supra num. 40.* Felix Gilbensis: *ubi plura de hac urbe diximus.*

91. REGIANENSIS. *Hunc quoque memorat Ortelius ex Victore. Sirmondus nudum nomen exhibet; at in Laudunensi ms. codice additur* prbt. *ut ad pleraque aliorum nomina. Gregorius Magnus libro 10. epist. 32. scribit ad Columbum Numidiæ episcopum occasione* Paulini *cujusdam* Regensis episcopi, *qui apud sanctissimum Pontificem accusatus fuerat. Hunc vero* Regianensi *ecclesiæ præfuisse crediderim potius quam* Regiensi, *infra in Mauritania Cæsariensi n. 51. recensitæ, quod de episcopo ex Numidia provincia Gregorius eo loci agere videatur. V. Sitif. num. 37.*

92. SILENSIS. *Huc revocari posse* Saturnum Sitensem *episcopum Donatistam cap. 197. Collationis memoratum, suspicatur Baluzius. At Sitensis episcopus ad Mauritaniam Cæsariensem pertinebat, qui inter istius provinciæ episcopos num. 112. inferius habetur.*

93. GAUDIABENSIS. *Sic editi & mss. In Collatione cap. 201. inter Donatistas recensitus est* Saturninus episcopus Gazabianensis. Glaudi *in Numidia habet Antonini Itinerarium.*

94. MARCULITANUS. *Legendum puto* Masculitanus. *Codicis tamen utriusque mss. lectionem mutare non licuit. Et quidem in Indice Geographico operibus sancti Cypriani editionis Oxoniensis præfixo, præter* Masculam, *habetur quoque* Marculi *in Numidia, sed fortassis ex hoc Notitiæ loco. Ceterum Mascula urbs erat in Numidia omnibus nota, cui præerat tempore Collationis Carthag.* Malchus episcopus plebis Masculitanæ, *qui in ea recensetur cum* Vitali *ipsius adversario cap. 128. & 201. Et longe antea concilio Carthag. sub sancto Cypriano interfuerat* Confessor Clarus à Mascula. Januarius *item* Masculitanus episcopus *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. Donatus Masculi-

culitanus *Donatista memoratur non semel ab Optato lib. 1. & ab Augustino libro 3. contra Cresconium ex Actis synodi Cirtensis, cui ille cum aliis Traditoribus ex eadem secta intererat. Archinimum Masculanum laudat Victor Vitensis libro 1. num. 15. De quo vide notam 52. pag. 71.*

95. CENTURIENSIS. *Memoratur in codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 87.* Quodvultdeus episcopus Centuriensis, *is ipse, ni fallor, qui in Collatione Carthaginensi cap. 126. inter Catholicos recensitus est, cum* Cresconio *illius adversario ex parte Donati. Testis est Procopius libro 2. de Bello Vandalico castellum*, Centuriæ *dictum, in Numidia exstitisse.*

96. SUABENSIS. *Sic editi ex codice Laudunensi. Codex Halleri habet* Suavensis, *quod idem est.* Litorius episcopus plebis Suavensis *catholicus adfuit Collationi Carthag. cap. 133. quem male Garnerius* Suanensem *appellavit, ut eum* Sugunensem *episcopum faceret. qua de re à Norisio reprehensus est.*

97. GERMANIENSIS. *Anonymus Ravennensis lib. 3. num. 6. meminit urbis* Germani, *& in Tabulis Peutingerianis habetur* Ad Germani. *Supra num. 28. recensitus est* Florentius Noba-germaniensis. *cui loco* Innocentium episcopum ecclesiæ Germaniensis *catholicum, in Collatione Carthaginensi memoratum, præfuisse putat auctor editionis Oxoniensis operum sancti Cypriani, qui &* Confessorem Jambum à Germaniciana *unum è rebaptizantibus, qui concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano interfuere, eidem loco tribuit. quos tamen ad hanc Germaniensem urbem, de qua hic agimus, revocari debere veri similius est. Sed & fallitur idem vir eruditus attribuens* Germanicianam, *ut ait,* novam *Byzacenæ provinciæ; cum ex hac ipsa Notitia certum sit, tum Germaniam Novam, tum alteram quæ simpliciter* Germania *dicebatur, ad Numidiam pertinuisse. Germanicianam tamen in Byzacena admittere videtur Antoninus in Itinerario.* Germanicianenses *ad curam suam pertinuisse testatur Augustinus, qui ipse Numida erat, epistola 251. Porro in concilio Carthaginensi sub Aurelio anno* CCCCXIX. *in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 133. subscripsit* Candidus episcopus Germaniæ. *Sed iste episcopus fuit* Abbir-Germanicianæ. *Nam in altero codice, ut monet Justellus, vocatur* episcopus ecclesiæ Abitinensis-Germanicianorum ecclesiæ, *& in ejusdem concilii prologo dicitur* Candidus Abbiritanus. *In editione autem Labbeana tomo 2. Concil. col. 1603.* Abbiritanus, *seu* Abderitanus, *& col. 1605.* Abbiritanus, alias Germanicianorum. *Utrobique vero inter Proconsularis provinciæ episcopos iste recensetur. Huic urbi præfuit* Successus ab Abbir-Germaniciana *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratus n. 16. Vide notas in Victorem Vitensem supra pag. 75.*

VADESITANUS. *Sic codex uterque ms. cum editis. Huic urbi, ut opinatur V. C. Baluzius, præfuit* Cresconius episcopus Bajesitanus *ex Donatistis in Collat. Carthag. cap. 201. memoratus, quem eumdem esse censet* Cresconium, *qui cap. 126. adversarius dicitur* Fortunati episcopi *catholici* ecclesiæ Undesitanæ, *quare idem vir eruditus ibi emendavit* Vadesitanæ. 98.

GAURIANENSIS. *Sic scribitur in utroque ms. cod. & editis. Apud Ptolemæum libro 4. cap. 2. memoratur* Garra. *& infra in Byzacena num. 22. memoratur* Secundinus Garianensis. 99.

NARATCATENSIS. *Codex Halleri* Narateatensis. *Nostra lectio firmatur ex concilio Carthag. sub Bonifacio, cui subscripsit* Columbus episcopus plebis Naratcatensis. 100.

LAMIGGIGENSIS. *Sic ms. codex, Laudun. At editi habent* Lamiggizensis. *Melior est nostra:* 101.

Tale:

Donatistarum secta. Milia *habetur in Tabulis Peutingerianis*.

110. OSPITENSIS. *Seu, uti videtur*, Hospitensis. *Nam in Collatione Carthag. occurrit* Benenatus episcopus plebis Hospitensis *catholicus, qui cum cap.* 133. *affirmasset, nullum alium in suo* loco *episcopum esse*, Lucullus episcopus *Donatista* dixit: Persecutio semper me fugavit. *& cap.* 198: *idem* Lucullus episcopus ab Hospitiis *duos adversus se habere Catholicos professus est, quorum unus* modo *fuerat ordinatus, quod scilicet, cum forte Lucullus ab Hospitiis fugatus, sese recepisset in aliquod opidum ejusdem diœcesis, ibi & Catholici episcopum ordinaverint, qui ei resisteret. Ceterum Carolus à sancto Paulo hic in Notitia pro* Ospitensis *legendum esse putat* Ospinensis, *laudatque* Leonem episcopum Ospinensem *in concilio* 7. *Carthag. memoratum: sed idem auctor, ubi de Mauritania Cæsariensi agit, in ea provincia locat* Oppinum, *à Ptolemæo libro* 4. *cap.* 1. *memoratum, eique loco præfuisse ait* Leonem Oppini *episcopum, qui concilio Carthag.* 7. *subscripsit. Unicus vero Leo Oppini subscripsit huic synodo, & quidem ex Tingitana, ut dicemus infra ubi de Byzacenis num.* 82. *& in Sitifensibus num.* 33. *ad verbum* Mozotensis.

111. VAGADENSIS. *Codex Halleri* Vagradensis. *Ejusdem forte loci fuit* Donatus episcopus Vageatensis *in Collatione Carthag. inter Donatistas cap.* 180. *memoratus. Ceterum* Bagrada *celebris est Africæ fluvius, qui urbem cognominem habebat, ubi Romanorum Legatos à Carthaginensibus contra jus gentium comprehensos fuisse scribit Livius*. Bagradas *urbem &* Bagradam *fluvium memorat Anonymus Ravennensis lib.* 3. *num.* 6. *Placet eorum sententia qui Vagadensem urbem hic memoratam*, Bagaiense *opidum esse censent, adeo in Donatistarum historia famosum. De quo plura habes supra num.* 7. *pag.* 119.

112. LAMASUENSIS. *Hæc urbs in Tabulis Peutingerianis dicitur* Lamasbua, *ab Antonino in Itinerario* Lamasba. *Utramque lectionem admittit Collatio Carthag. ubi cap.* 128. Avitus episcopus plebis Lamasuensis *memoratur cum* Januario *ipsius adversario, qui cap.* 187. Lamasbensis *dicitur*. Pusillus *ejusdem urbis episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis, cujus objectionem solvit Augustinus libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 39. *Hic tamen in editione Oxoniensi dicitur* Pusillus à Lambesa; *sed errore, ut arbitror, Amanuensium, etenim priores editiones simul cum Augustino habent* à Lamasba, *& quidem in eadem synodo num.* 6. *jam memoratus fuerat* Januarius à Lambese.

113. TACARATENSIS. *Nescio quo pacto Holstenius & Harduinus in Notis ad Plinium lib.* 5. *cap.* 3. *hunc episcopum sic à* Tacatua *urbe dictum fuisse scripserunt. Erat quippe Tacarata urbs in Numidia, cujus diœcesis adeo ampla erat, ut* Verissimus, *illius urbis ex parte Donati* episcopus, *in Collatione Carthag. cap.* 121. *conquestus fuerit, quod in sua diœcesi Catholici quatuor Episcopos constituissent. Ex his ibidem* Aspidius episcopus plebis Tacaratensis *recensetur. Ceteros fuisse* Datianum *Legensem*, Octavianum Ressianensem & Fortunatum *Casensem Calanensem, qui Collationi interfuerunt, viri eruditi existimant. Verissimus quippe loco laudato quatuor sibi adversantes catholicos recensuit. Sed opidorum, in quibus erant constituti, nomina non retulit. Porro non imus infitias Tacatuam urbem in Numidia, & quidem celebrem fuisse, quam Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. *Antoninus in Itinerario, Plinius lib.* 5. *cap.* 3. *Anonymus Ravennas, & Tabulæ Peutingerianæ laudant. Eamdem inter Rusicadam & Hipponem-regium sitam fuisse ex Antonini Itinerario colligimus. Habemus & Tagaratam ab*

bis.

bis diversam, de qua inter Proconsulares num. 43. Taguram in Numidia num. 20. & Tagariatam in Byzacena num. 37.

114. MILEVITANUS. *Illustrem hanc sedem fecit Optatus Milevitanus episcopus, cujus libros ad Parmenianum de schismate Donatistarum sæpius excusos nemo non novit. Nomen ejus in Martyrologio Romano die 4 Junii inter sanctos Confessores inscriptum est. Complures in eadem urbe habitæ sunt synodi, inter quas celebris est ea, quæ anno* CCCCXVI. *in Pelagianorum causa habita fuit: cujus synodalis epistola ad Innocentium papam inter Augustinianas epistolas exstat num. 176. eamque confirmavit idem Pontifex ibidem epistolis 182. & 183. editionis Benedictinæ.* Adeodatus episcopus Milevitanus *è Donatistarum secta cum aliis sex episcopis electus est ad agendam suæ sectæ causam contra Catholicos in Collatione Carthaginensi, in qua sæpius interlocutus est.* Severus *vero, ejusdem urbis episcopus Catholicus, paullo antea è vivis excesserat, ut dicitur cap. 215.* Mileum *habet Antoninus in Itinerario;* Mileu coloniam *Tabulæ Peutingerianæ, & in synodo Cirtensi Secundus primas Purpurium à Limata objurgavit, quod duos sororis suæ filios occidisset Milei, quam urbem à Milevi distinxit Carolus à sancto Paulo; sed alii viri eruditi refragantur.*

115. ULLITANUS. *Codex Halleri apud Ortelium habet* Villitanus, *forte pro* Vallitanus, *ut censet Holstenius in Adnotationibus ad Carolum à sancto Paulo. Et quidem* Bonifacius episcopus plebis Vallitanæ *inter Catholicos patres in Collatione Carthaginensi capite 135. recensitus est. Victori Garbensi, Donatistarum Romano episcopo, ut ipsi aiebant,* Bonifacius Ballitanus *successit apud Optatum libro 2. At* Vallim *in Proconsulari Antoninus & Tabulæ Peutingerianæ locant. Certe in concilio Carthag. sub Bonifacio subscripsit* Restitutus episcopus plebis Vallitanæ. *Sed in eadem synodo memorantur* Restitutus Viltensis & Porpitius Vullensis, *quorum fortassis alteruter huc esset revocandus, si à Numidia esset.*

SELEUCIANENSIS. *Ortelius ex codice Halleri habet* Seleuciamensis. *In Collatione Carthag. cap. 121. comparuit* Terentius episcopus Seleucianensis *catholicus, cum* Messiano *Donatista ipsius adversario, qui iterum cap. 206. memoratur. ita tamen ut in editione Papirii Massoni cap. 121. habetur* Solenciamensis, *& cap. 206.* Seleuciamensis, *ex quo fortassis ultimo loco Ortelius nomen hujus urbis exscripsit. nam Collationem Carthag. simul cum Victore ms. laudat.* 116.

VADENSIS. *Plura de hac urbe diximus supra num. 7.* 117.

TAGASTENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium* Tagartensis. *Celebris & fortunata civitas, quæ Magno Augustino ortum præbuit, &* Alpium *ejusdem Augustini amicum habuit Antistitem. Iste variis Africanæ ecclesiæ conciliis interfuit, passimque in Collatione Carthaginensi interlocutus est, in qua unus è septem fuit episcopis, qui pro tuenda Ecclesiæ Catholicæ causa adversus schismaticos electi fuerant. Firmi Tagastensis episcopi constantiam laudat idem Augustinus libro de Mendacio cap. 13. quod nec mentiri voluerit, nec tormentis etiam atrocissimis unquam adigi potuerit ad hominem quem occultaverat prodendum Celebratur ejus memoria in Martyrologio Romano die 31. Julii. Plura vero de Tagasta proferre supervacaneum esset. In Antonini Itinerario inter Hipponem-regium & Naraggaram media locatur.* 118.

MAXIMIANENSIS. *Codex Halleri* Maximinensis. *Petrus abbas in concilio Carthag. anno* DXXV. *sub Bonifacio, pro tuenda monasterii sui libertate exemplum attulit* Baccensis monasterii, *quod licet* Maximianensi ecclesiæ vicinum *fuerit*, ad consolationem tamen 119.

Pri-

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID. Primatis provinciæ Byzacenæ se conferebat. Maximianenses *memorat Liberatus Primas Byzacenæ in epist. ad Bonifacium Carthag. in concilio Juncensi. Hanc vero urbem à Ruspensi haud procul abfuisse colligitur ex Vita sancti Fulgentii cap. 29. ubi sanctus ille Pontifex ob compressas finitimarum plebium rixas laudatur, & potissimum quod* Maximianensis animositatem plebis, quæ ordinatum sibi episcopum recipere nolebat, *sedaverit. Synodicæ Patrum provinciæ Byzacenæ, quæ lecta est in concilio Lateran. sub sancto Martino actione a. inter alios subscripsit* Bonifacius episcopus sanctæ ecclesiæ Justini & Maximiensis.

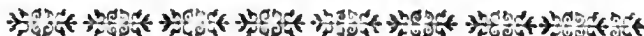
120. ZARADTANSIS. *Sic uterque codex mss. editi vero* Zaradtensis. *Laudat Baluzius concilium Carth. anni* DXXV. *sed ibi subscripsit* episcopus Zactarensis. *At in Collatione Carthag. cap. 128. recensitus fuit* Cresconius episcoopus plebis Zaraitensis, *cum Rogato ipsius adversario, qui & cap. 203. inter Donatistas comparuit. Apud Ptolemæum memoratur* Zaratha, *quam inter Mauritaniæ urbes recenset. Huic loco magis convenit* Zarat *urbs in Numidia, quam nempe prope Lamasbam locat Antoninus in Itinerario.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

DE GIRU-TARAZI. *Hanc urbem apud Ortelium ex codice Hallesi reperire non licuit.* 121.

LAMIGGIGENSIS. *De hac sede actum est supra num. 101.* 122.

VICOPACENSIS. *Hujus opidi nomen est, ni fallor,* Vicus-Pacis. *Cod. Hillesi habet*, Vicuspacensis. *Adfuit Collationi Carthag. cap. 143.* Asterius episcopus plebis Vicensis. *cum Urbano episcopo Donatista, qui cap. 206. episcopus* Vicensis *dicitur, nec tamen sese alterutrum noverant. His locis in suspicatur Baluzius* Vici-pacensis *episcopum designari, quamvis, ut ipsemet prosequitur, aliæ sint urbes in Africa* Vici *dictæ. Melius huc revocatur* Florentianus Vicepacatensis *ex Numidia legatus in concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *qui & ibi dicitur* Vicopacensis. 123.

* NUM. CXXV. *Tamen nonnisi* CXXIII. *recensentur, nonnulli fortasse per amanuensium incuriam excidere.*

AD PROVINCIAM
Byzacenam.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC. * VASSINASSENSIS ET AQUIS. *Hæc verba in editis referuntur post aliquot puncta, veluti si quod prius erat in codice legi non potuisset. At nos ea retulimus eo prorsus modo quo in ms. Laudunensi habentur, in quo nihil omninò detritum aut lacerum apparet relinquentes unicuique, quid ea de re voluerit, judicandi libertatem. Vix tamen dubium esse potest quin his vocibus duæ sedes designatæ aliquando fuerint. Porro Ortelius citat* Africæ locum episcopalem, *nomine* Vassitanum, *ex* Victore Uticensi. *qui alias in Notitia non occurrit. Concilio Calchedonensi act. 15. subscripsit* Valerianus Bassianensis *ex Africa.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

AMUDARSENSIS. *Sirmondus sic habet*: Liberatus Amudarsensis, per. *At in cod. ms. Laudunensi sic habetur*, Liberatus prb. Amudarsensis. *In Collatione Carthag. editionis Massoni hæc leguntur cap.* 126. Maius episcopus Plenius Auvidarsensis. *aliæ edit.* Amudarsensis. *quem locum Baluzius sic emendavit*, Majus episcopus plebis Amudarsensis, *ejusdem scilicet urbis, quæ hic in Notitia memoratur. Et quidem nota est apud* 1.

est apud veteres Amudarsa, *quam, ut idem vir eruditus observat, Ptolemæus & veteres Itinerarii Antonini editiones* Amurdasam *appellant. Bertii editio Antonini* Amudarsam *habet.*

2. MANSUETUS AFUFENIENSIS. *Sic codex uterque mss. cum editis. Is autem Mansuetus ipse videtur esse, quem Victor Vitensis laudat libro 2. num. 16. de quo vide Notam 93. supra pag. 77.*

3. SEPTIMUNICIENSIS. *Sic editi & mss.* Septimuniciam *memorat Antoninus in Itinerario. Et Ferrandus aliquot refert concilii Septimunicensis canones in Breviatione.*

4. BENEFENSIS. *Urbis hujus situm discimus ex cap. 14. Vitæ sancti Fulgentii, ubi laudatur monasterium* Vicensi*, seu, ut habent alii codices,* Juncensi proximum litori, Benefensi autem maxima ex parte contiguum, *in quod sese Fulgentius recepit, quod ibi* rigidi propositi disciplina antiqua *servaretur. Concilio Cabarsussitano Donatistarum subscripsit* Guntasius Benefensis episcopus. *Collationi autem Carthag. cap. 133. adfuit* Æmilianus episcopus ecclesiæ Benefensis *catholicus, eo ipso die quo* Maziniianus *illius adversarius defunctus est, ut ibidem, & cap. 198. Donatistæ affirmarunt.*

5. ANCUSENSIS. *Ejusdem loci episcopus fuit ex Donatistarum secta* Donatus episcopus Ancusensis, *in Collatione Carthag. cap. 208. memoratus, quem eumdem Donatum esse putat Baluzius, qui cap. 126.* Gududi episcopi Aniusensis, *seu,* Avinsensis, *adversarius in vulgatis editionibus dicitur. Hinc ipse pro* Aniusensis, *reposuit* Ancusensis.

6. MIDIDITANUS. *Is est forte qui in cod. Halleri* Meditlitanus *dicitur. In Collatione Carthag. cap. 208. inter Donatistas recensetur* Liberalis episcopus Milidiensis. *pro quo suspicatur Baluzius legendum esse* Mididiensis. *Sic & in Vita sancti Fulgentii cap. 12. ubi in editis memoratur* civitas Ididi, *monet idem vir eruditus in antiquo cod. ms. Colbertino haberi* Mididi. *Porro in Collatione Carthaginensi cap. 142. memoratur* Serenianus episcopus Miditensis, *quem fortassis nonnulli huc revocari posse censebunt. Pertinebat enim iste ad Byzacenam provinciam. nam cum sese habere* Catholicam *unitatem professus fuisset,* Peregrinus Sufetanus *episcopus Donatista interlocutus est:* Presbyterum illic habeo Victorem. diœcesis mea est. *Sufetam autem ex Byzacena fuisse nemo infitiari potest. memoratur quippe infra num. 21.*

7. TUBULBACENSIS. *Codex Halleri* Tubolbacensis. *Nostra lectio potior. Etenim in Collatione Carthag. cap. 126. memoratur* Januarius episcopus *catholicus* plebis Tubulbacensis.

8. VADENTINIANENSIS, *seu* Valentinianensis. *Etenim epistolæ synodicæ concilii Byzaceni ad Constantinum Augustum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione seu secretario 2. lecta fuit, inter alios subscripsit ultimus* Rodibaldus gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Valentinianensis. *In codice Halleri memoratur episcopus* Vadaciniensis in Africa.

9. MASCLIANENSIS. *Codex Halleri, si bene legit Ortelius, habet* Maldianensis. Masclianas *memorat Antoninus in Itinerario. Collationi Carthag. cap. 208. interfuit* Plutianus episcopus Masclianensis *Donatista, in quem locum observat eruditus Baluzius, concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes adfuisse* Julianum à Masclianis. *Sed hunc invenire non licuit in editis, nec eum memorat Augustinus in libris de Baptismo contra Donatistas, in quibus Antistitum, qui concilio isti interfuerunt, objectiones singillatim refellit. Et quidem fallor, si Julianus iste à Baluzio memoratus, alius sit à* Juliano à Marcelliana, *qui apud Cyprianum & Augustinum memora-*

tur,

tur, ut diximus nota 52. in Numidas. Neque dicas Marcellianam & Masclianam eamdem urbem fuisse. Nam in Collatione Carthagin. capite 133. Lucidus episcopus plebis Marcellianensis & Basitensis, ait apud se Catholicam unitatem haberi, & tamen, ut mox dicebamus, Plutianus episcopus Masclianensis Donatista cap. 208. comparuit. Errore item librariorum Numidius, qui in concilio Carthag. sub Genethlio memoratur, Masclianitanus appellatus est, tomo 2. Concil. edit. Labb. col. 1160. nam ille episcopus fuit Massylitanus, ut ex ejusdem tomi appendice, ubi concilium istud ex cod. Vaticano correctum habetur, & ex capite octavo Codicis canonum ecclesiæ Africanæ patet.

10. SEBERIANENSIS. Sic editi simul, & mss.

11. NARENSIS. Narum memorat Antoninus in Itinerario. Et Januarius episcopus Narensis ex Donatistarum secta interfuit Collationi Carthag. cap. 206.

12. DECORIANENSIS. Urbis hujus nomen unica littera aliter scribitur in synodica Patrum Byzacenorum ad Constantinum Imperatorem contra Monothelitas, quæ recitata est & approbata in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione, seu Secretario 2. cui inter alios subscripsit Paschasius misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Detorianensis.

13. TAMBEITANUS. Tambaiensem civitatem memorat Victor Vitensis lib. 5. num. 5. Martyrs Secundianus à Thambeis adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 80. cujus objectionem solvit Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 44. Gemelius episcopus à Tambeis cum ceteris Donatistæ sectæ episcopis subscripsit concilio Cabarsussitano. Denique in Collatione Carthaginensi capite 198. Faustinus item Donatista, episcopus Tambeiensis comparuit. qui is ipse procul dubio est, qui cap. 128. Sopatris episcopi plebis Tambaiensis catholici adversarius appellatur. Hinc ibi eruditus Baluzius Tambaiensis restituit.

LÆTUS NEPTITANUS. Hic est celebris Martyr, quem laudat Victor Vitensis libro 2. numero 18. de quo plura diximus nota 98. supra pagina 77. Nepte ab Anonymo Ravennensi memoratur libro 3. num 5. Eidem vero urbi præfuisse suspicatur Baluzius Quodvultdeum episcopum Nebbitanum, qui in Collatione Carthaginensi capite 197. inter Donatistas recensitus fuit. 14.

CUSTRENSIS. Codex Halleri Custensis. Editi Castrensis. Lectionem cod. ms. Laudunensis retinere visum est, dum mutandi ratio suppetat. Castra habetur in Tabulis Peutingerianis, sed extra Byzacenam. 15.

FLABIANUS BULELIANENSIS. Editi habent Flavianus Buballanensis, ex quibus, uti videtur, Index operibus sancti Cypriani præfixus memorat Bubeliam. quam habet quoque Ortelius ex Halleri codice. Bululam opidum Africæ interioris idem auctor memorat à Cornelio Balbo expugnatum, cujus rei testem laudat Plinium. At Plinius libro 5. cap 5. inter opida, quorum simulacra Cornelius Balbus in triumphum duxit, Bulubam recenset & Bubeium nationem. 16.

THEUZITANUS, seu Theuditanus. Familiaris quippe erat, ut jam observavimus, apud Afros litterarum z & d permutatio. Plinius lib. 5. cap. 4. inter alia opida libera Theudense memorat. Ceterum codex Halleri habet Zteusitanus. 17.

SERBANDUS PUTIENSIS. Editi Servandus. De urbe Putiensi plura habes supra pag. 122. ubi de Gaudentio Putiensi inter Numidas num. 17. Iis adde apud Anonymum Ravennensem 18.

lib. 3. num. 5. Putea, & ad Putea inter Africanas civitates recenseri. Puteam recenset Ptolemæus inter urbes, quæ sub Adrumeto constitutæ erant, proinde huc revocandam.

19. THAGAMUTENSIS. Huic loco præfuit Milicus episcopus plebis Tagamutensis, inter Catholicos antistites in Collatione Carth. cap. 126. memoratus. quam urbem cum Tadamatensi, infra inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes num. 105. recensita, eamdem esse dixit Baluzius.

20. PRÆSIDIUS SUFETULENSIS. Laudatur hic Antistes apud Victorem Vitensem libro 2. num. 16. supra pag. 21. & in nota 93. in hunc locum pag. 77. Privatianus à Sufetula sedit in concilio Carth. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes num. 19. Et Jocundus episcopus plebis Subsetulensis, cum Titiano ipsius adversario Collationi Carthag. interfuit cap. 127. Titianus item inter Donatistas comparuit cap. 208. Quin & idem Jocundus legatus fuit provinciæ Byzacenæ ad concilium Carth. anno CCCCXIX. ut ex eadem synodo, & ex Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 127. discimus. Concilium Sufetulense laudat Ferrandus cap. 2. Sufetulam denique memorat Antoninus in Itinerario.

21. EUSTRATIUS SUFETANUS. Codex ms. habet Enstrasius. Lectionem tamen vulgatam retinuimus, quod eam confirmet ipse Victor Vitensis lib. 1. num. 7. pag. 7. ubi Eustratius laudatur. Dicitur tamen Eustachius ab Adone, sicut & in Martyrologio Romano, die 28. Novembris. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 20. sententiam tulit Privatus à Sufibus: cui & Privatiano Sufetulensi, num. præcedenti memorato, respondet Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 26. & 27. In Collatione Carthag. cap. 142. cum nominatus fuisset Serenianus episcopus Miditensis, statim Peregrinus Donatista episcopus Sufetanus, qui & sic cap. 187. appellatur, interlocutus est, asserens hunc locum è sua esse diœcesi, ubi presbyterum, nomine Victorem habebat. Capite autem 215. Maximinus Sufetanus, aut, ut aliæ editiones habent, Sufetus episcopus, inter Catholicos qui nondum subscripserant, occurrit. Ceterum Sufi memoratur in Antonini Itinerario. In synodo Suphetana beatus Fulgentius patres supplex oravit, ut Quodvultdeo episcopo prior supra se ipsum locus concederetur, ut in eius Vita narratur cap. 29. Suffectanos Martytes sexaginta memorat Augustinus epistola 50. quos hujus oppidi incolæ ob confractum Herculis simulacrum trucidarant. Horum memoriam celebrat Martyrologium Romanum die 30. Augusti.

GARRIANENSIS. Ortelius ex codice Halleri habet Garrensis, quæ lectio favet sententiæ editoris Oxoniensis operum sancti Cypriani, qui putat Victorem à Gor in concilio Rebaptizantium num. 40. memoratum, ad urbem istam Garrianensem posse revocari. Garrham habet Ptolemæus lib. 4. cap. 2. sed inter Mauritaniæ civitates. Porro V. C. Stephanus Baluzius hic legendum esse censet Gattianensis, quod in Collatione Carthaginensi cap. 198. recensitus fuerit Victor episcopus Gatianensis Donatista; & ex episcopis quatuor, qui fidei professionem Hunerico regi obtulerunt apud Victorem Vitensem sub finem libri 3. unus fuerit Bonifacius Gattianensis. See hæc sententia id habet incommodi, quod episcopus Gattianensis, qui libellum fidei Hunerico porrexit, apud Victorem dicatur Bonifacius; Garrianensis vero antistes, hic in Notitia memoratus, dicitur Secundinus. Nec facile quis sibi persuadeat Secundinum tunc Bonifacio successorem datum fuisse cum Notitia hæc fuit scripta. Nam, ut vel ex titulo patet, episcopi in ea recensentur qui ad conventum Carthaginensem jussu 22.

Hu-

Hunerici regis convenerant : deinde Secundinus ex antiquioribus erat, utpote qui ex centum & septem vigesimus saltem secundus erat. Si tamen alicui V. C. Baluzii sententia magis placuerit, eidem quoque sedi præfuisse dicendus erit Januarius gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Gattanensis, qui synodicæ Byzacenorum patrum subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. V. Notas in Victor. pag. 81.

23. ABARADIRENSIS. Abaradiceam Africæ episcopatum habet Ortelius ex codice Hilleri.

24. SABINICUUS OCTABIENSIS. Editi Sabinianus. Vide Numidias n. 36. ubi Pascentius Octabensis.

25. MACTARITANUS. In Concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes Marcus à Mactari sententiam dixit nu. 38. cujus objectionem fusius refellit Augustinus lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 2. In Collatione autem Carthaginensi cap. 202. inter Donatistas recensitus fuit Comparator episcopus Mactaritanus. Denique Plinius lib. 5. cap. 4. inter opida libera computat Matterense, quod idem esse ac Mactaritanum censet vir eruditus Johannes Harduinus. Sed fortassis Matterense quod ut fatetur Harduinus præferunt omnes codices, melius Mattaritano opido inferius num. 50. recensito, quam Mactaritano congrueret.

26. AQUIABENSIS. cod. ms. Laud habet solummodo Aquiaben. Inter Donatistas qui concilio Cabarsussitano subscripsere, fuit Januarius Aquenensis episcopus.

27. ANTACIUS MEDIANENSIS. Editi habent. Autacius. Donatus episcopus à Medianis Zabuniorum inter Donatistas recensitus fuit in Collatione Carthag. cap. 202. Sed ad Mauritaniam Sitifensem pertinuisse videtur. Nam ibi Novatus episcopus ecclesiæ catholicæ Sitifi. se presbyterum in ea urbe supra mortui episcopi Catholici corpus ordinasse professus est, qui ecclesiam hanc regeret, donec ibi quam primum episcopus consecraretur. Ceterum infra inter episcopos Mauritaniæ Cæsariensis num 86 habetur Valentinus episcopus Castelli Mediani. quem locum apud Ammianum Marcellinum memorari censet Hadrianus Valesius, ut ibi dicemus.

TURRENSIS. In Collatione Carthag. cap. 121. memoratur Maximianus episcopus plebis Turensis Catholicus, qui nullum se habere adversarium Donatistam declaravit. Tamen cap. 197. inter Donatistas comparuit Pascasius episcopus Turensis, quem lapsu memoriæ Baluzius Numidiæ ex Notitia attribuit. Nam in Notitia Turensis unicus hic inter Byzacenos, nullus vero in Numidia recensetur. Non tamen audemus infitiari Turensem episcopum unum in Numidia fuisse. Nam Donatus Turensis, & Felicianus Mustitanus adversarii dicuntur Victoriani episcopi plebis Mustitanæ Catholici, in Collatione Carthag. cap. 121. Mustitana autem civitas ad Numidiam pertinebat, aut certe ad Proconsularem, ut supra à nobis expositum est in notis ad Numidias n. 71. Unde Donatus iste tertiæ Turensi à duabus supra recensitis diversæ præerat. Tres itaque ex Collatione habemus Turrenses episcopos in Africa, & quidem ex diversis provinciis. Ex iis unum ad Byzacenam pertinuisse, vel ex hoc Notitiæ loco quem illustramus, certum est. Secundum ad Sitifensem Mauritaniam revocat Baluzius ex Notitia Bodleiana, in qua inter Mauritaniæ secundæ civitates recensetur Tureis, seu ut Goaris editio habet, Tures. Sed, ni fallor, Turris ista quæ in Bodleiana Notitia memoratur, extra Africam erat, adeoque non potest ad Sitifensem provinciam revocari. Ea enim est quæ inter Sardiniæ insulæ urbes infra num. 6. recensetur. quod ex. ipsamet Bod- 28.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

leiana Notitia evinci potest, ubi cum Turri Calaris metropolis, *&* Sulci, *quæ certo certius ad Sardiniam pertinebant, recensentur. Nec in ista Notitia Mauritaniæ secundæ nomine intelligi debet Mauritania Sitifensis, cum ipsa Sitifis extra illam provinciam recenseatur, scilicet in Numidia. Sicut nec quæ* Mauritania prima *hic appellatur, fuit Mauritania Cæsariensis, cum sola urbs* Rhiconorura, *seu potius ut in editione Goaris, & in utriusque textu græco*, Rinocnrurum *recenseatur. Alia denique Turensis urbs fuit, quæ ex Mustitana diœcesi à Donatistis avulsa fuerat. quæque aut ad Proconsularem, aut ad Numidiam, uti diximus, revocari debet. Isti videtur præfuisse* Samfucius episcopus plebis Turrensis, *de quo Augustinus agit epist.* 34. *&* 83. *Denique lectorem monitum velim*, Turrensem *aut* Turensem *episcopum promiscue in auctoribus scriptum reperiri, quod multis argumentis evinci posset. Unicum exemplum sufficiet, Donati scilicet, qui in Collatione Carthag. cap.* 121. Turensis *dicitur episcopus, & in Breviculo ejusdem Collationis apud Augustinum die* 1. *cap.* 12. Turrensis.

29. AGGARITANUS. *Iterum infra num.* 108. *occurrit* Aggaritana civitas. *Alterutri præfuit* Æmilianus episcopus Aggeritensis, *qui inter Catholicos antistites in Collatione Carthag. cap.* 126. *comparuit, cum Candorio suo ex Donatistarum secta adversario.* Candorius *item memoratur capp.* 149. *&* 163. Agar opidum *in Byzacena memorat Hirtius in libro de Bello Africano.* Aggar *habetur in Tabulis Peutingerianis, à qua non procul sita cernitur* Aggar-Selnepte, *tum* Agarsel; *& juxta priorem* Aggar *visitur* Aggersel, *qui tamen locus in Proconsulari videtur situs fuisse. Porro apud Plinium lib.* 5. *cap.* 4. *inter opida libera recensetur* Acharitanum, *seu, ut alii codices habent*, Acchatitanum, *seu* Accaritanum. *quo nomine V. C. Iohannes Harduinus indicari censet* Aggaritanam *civitatem, cui præfuit* Donatus, *in Notitia memoratam. Ea est ipsa quæ inferius num.* 108. *habetur. Ad Alterutram Plinii locum revocari posse ultro fateor; sed quam è duabus Plinius indicare voluerit, divinare non licet.*

30. EGNATIENSIS. *Sic uterque ms. cum editis. Hanc urbem nusquam reperire licuit.*

31. GERMANUS PERADAMIENSIS. *Is ipse est qui laudatur apud Victorem Vitensem libro* 2. *num.* 16. *de quo vide Notam* 93. *supra pag.* 77. *Eadem urbs est, ni fallor, quam Hirtius* Paradam *appellat in libro de Bello Africano, ubi miserabilem illius sortem describit. Porro Lucas Holstenius suspicatur hanc urbem esse Feradum-minus, cui præfuit* Felicianus episcopus plebis Feraditanæ-minoris, *in Collatione Carth. cap.* 133. *inter Catholicos memoratus.*

32. ERMIANENSIS. *Celebrem hanc ecclesiam fecit* Facundus Hermianensis, *qui duodecim libros pro trium Capitulorum defensione ad imperatorem Iustinianum scripsit.* Benadus episcopus Hermianensis *subscripsit synodicæ patrum Byzacenorum in concilio Lateran. sub sancto Martino, act.* 2. *Hæc autem urbs sæpius scribitur cum adspiratione, ut ex allatis exemplis patet, & ex Collatione Carthag. cap.* 133. *ubi* Secundinus episcopus plebis Hermianensis *occurrit cum* Maximiano *ipsius adversario. Iste tamen Maximianus in veteribus editionibus cap.* 187. *dicitur* Ermianensis *Procopius lib.* 1. *de Bello Vandalico* Hermionem *Byzacii locum commemorat.*

33. TENITANUS. *Codex Thuleri* Tevitanus. Thenas *cum adspiratione scribunt Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *Antoninus in Itinerario, & Anonymus Ravennas lib.* 3. *qui lib.* 5. *habet* Thænas. *Sic apud Gruterum pag.* 363. *ubi* Mercurialis Thænit. *memoratur. Ptolemæus scribit* Theænæ. *Concilium* Thenitanum *lau-*

dat

dat Ferrandus in Breviatione Canonum. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam tulit inter Rebaptizantes nu. 29. Euchratius à Thenis. *Et in synodo Lateran. sub sancto Martino act. 2. lecta fuit epistola synodica Episcoporum Byzacenæ provinciæ, cui inter alios subscripsit* Felix episcopus civitatis Thenisiis. *In Collatione tamen Carth. cap.* 133. *scribitur* Laronius episcopus ecclesiæ Tenitanæ, *cujus adversarius cap.* 201. Seccurus episcopus urbis Tenitanæ *appellatur. Denique Pontianus episcopus Thenitanus memoratur in Vita sancti Fulgentii cap.* 29.

34. TARAZENSIS. *Eidem fortassis urbi præfuit* Secundus episcopus sanctæ ecclesiæ Tagasensis, *qui synodicæ Byzacenorum sæpius laudatæ subscripsit in concilio Lateran. sub sancto Martino: quæ tamen sedes melius forte congrueret opido* Tagestensi, *seu, ut alii codices habent*, Tagesensi, *quod Plinius inter opida libera Africæ recenset lib. 5 cap. 4. Sed eidem synodicæ subscripsit* Theodorus episcopus ecclesiæ Tamazeni; *& Lucas Holstenius laudat* Stephanum Tarace̲nsem *ex eadem epistola, qui in editis dicitur* Taraquensis. *Porro recensitus est supra inter Numidas num.* 53. Cresconius Tharasensis.

35. TROFINIANENSIS. *Collationi Carth. cap.* 133. *inter Catholicos antistites interfuit* Probantius episcopus plebis Trofimianensis. *quam lectionem alteri præfert Lucas Holstenius.*

36. LEPTIMINENSIS. *Codex Halleri* Leptimiensis, *id est* Leptisminoris: *Ptolemæo* Λέπτις μικρά *Antonino* Leptis-minor, *Anonymo Ravennensi post Tabulas Peutingerianas*, Lepte-minus. *In concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit* Demetrius à Leptiminus, *num.* 36. *Et Collationi Carthag. cap.* 121. *interfuit* Romanus episcopus plebis Leptiminensis *cum* Victorino *ejus adversario, qui & cap.* 187. *inter Donatistas comparuit, ubi mendose in editionibus Baluzianam antecedentibus* episcopus Eptiminensis *appellatur. Hanc vero urbem*, Leptim *absque addito aliqui nominarunt, ut, Pomponius Mela, qui libro* I. *de situ orbis cap.* 7. *in Africa minori* Leptim *recenset, & paullo post* Leptim alteram. *Sic omnino Plinius, qui tamen post vocem* alteram *addit*, quæ vocatur magna. Hipponem, Adrimetum, Leptim, *aliasque urbes in ora maritima à Phœnicibus conditas fuisse dicit Salustius lib. de Bello Jughurtino.* liberam civitatem Leptin *appellat Hirtius de Bello Africano.* λέπτιν *Polybius sub finem libri* 1. *Historiarum. Leptim urbem memorat Titus-Livius libro* 34. *in ora Syrtis minoris sitam, quam adeo potentem fuisse dicit, ut* singula in dies talenta vectigal Carthaginensibus *daret. Hinc fuisse Leptimmagnam veri similius est. Contrariæ tamen opinioni favet, quod ipsam Massanissæ Numidiæ rex ad regnum suum pertinere contenderet. Denique in concilio Lateran sub sancto Martino act.* 2. *synodicæ patrum Byzacenorum subscripsit* Criscintinus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ civitatis Leptis. *De Lepti-magna dicemus ubi de Tripolitanis num.* 1.

TAGARIATANUS. *Sic codex* 37.
mss. Laudun. Editi habent Tegariatenus. *Erat in Proconsulari* Tagarata *ut in Nota* 44. *ad illius provinciæ episcopos vidimus. Erat in Africa* Tagora, *seu* Tagura *duplex, de quibus vide Notam* 20. *ad Numidas. Denique erat &* Tacarata *in eadem provincia, de qua num.* 113. *De* Tagariata *autem seu Tegarieta nihil dicendum occurrit, nisi quod in Collatione Carthag. cap.* 201. *ex Donatistis adfuerit* Felix episcopus Tagaraiensis *an ejusdem loci? Ortelius ex ms. cod. Halleri* Tagaritanum *opidum memorat, quod fortassis ad hunc locum pertinet. Et Ptolemæus inter urbes quæ* sub Adrumeto *erant*, Targarum *recenset, proindeque in Byzacio.*

OCTA

OCTABENSIS. *Vide inter Numidas num.* 36.

FERADIMAIENSIS. *Ejusdem urbis fuit* Vincentianus epi-
38. scopus plebis Feraditanæ-majoris
39. *in Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratus. Alia erat Feraditana*, minor *dicta ex cap.* 133. *ejusdem Collationis: ubi occurrit* Felicianus episcopus plebis Feraditanæ-minoris, *& in utraque civitate unitas erat catholica. Vide supra num.* 31.

40. CREPEDULENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 133. *memoratur inter Catholicos antistites* Barbarianus episcopus Creperulensis. *Notitiæ lectionem confirmat synodica patrum Byzacenorum in concilio Lateran. sub sancto Martino act.* 2. *cui subscripsit* Spes gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Secrepedulensis. *Scriptum erat, uti videtur*, episcopus S. E. Crepedulensis, *id est* sanctæ ecclesiæ &c. *quæ exscriptor simul conjunxit, & verba* sanctæ ecclesiæ *iterum alius fortassis postea addidit, quod in omnibus aliis subscriptionibus haberentur.*

41. CYPRIANUS UNUZIBIRENSIS. *Is ipse est qui apud Victorem lib.* 2. *num.* 11. *laudatur, de quo vide in eumdem locum Notam* 83. *Synodicæ patrum Byzacenorum in concilio Lateran. jam sæpius laudatæ subscripsit.* Donatus misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Uniziverensis. *Eidem item urbi præfuisse ex parte Donati* Maximinum episcopum Uzabirensem *in Collatione Carthag. cap.* 201. *recensitum, opinatur Baluzius in notis ad eum locum. ubi & hanc urbem à Ptolemæo* [illegible] *dictam fuisse monet. Occurrit & apud Plinium lib.* 5. *cap.* 4. *inter oppida libera Africæ*, Ulusubritanum.

42. MUZUCENSIS. *Reprehenditur à Norisio Joannes Garnerius, quod* Maxensem, Muzuensem *&* Muzucensem *Africæ urbes confuderit. Alias vero idem auctor* Muzulensem *à* Muzucensi *non satis distinxit, ut cum eodem Norisio Baluzius monet in cap.* 133. *Collationis Carthag. De his confer quæ supra observavimus in Nota* 49. *ad episcopos provinciæ Proconsularis. Porro in ipsa Collatione cap.* 133. *memoratur* Restitutus episcopus plebis Muzucensis *cum* Maxio *ipsius adversario, qui iterum cap.* 206. *comparuit. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam dixit pro rebaptizandis hæreticis num.* 34. Januarius Muzulensis, *ubi in cod. Corbejensi, ut observat Rigaltius, legitur* à Muzucha. *Holstenius è vetustissimo ms. contendit legendum esse* Muzuca, *ut refert Baluzius, qui & ipse asserit in cod. Colbertino legi* Modulensis. Muzulensis *habet Augustinus lib.* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 41. *ubi Januarii objectionem solvit.* Muzulam, *ut observat editor Oxoniensis, exhibent Tabulæ Peutingerianæ. Plinius inter majores civitates, quæ nationes dici possent, lib.* 5. *cap.* 4. Misulanos, *seu, ut alii codices habent*, Mutulanos *memorat. A Tacito lib.* 2. *Annalium* Muzulanorum valida gens & solitudinibus Africæ propinqua *dicitur. Florus vero lib.* 3. *cap.* 1. Mulucham urbem *habet.*

MASSIMANENSIS. *Id est* Maximianensis, *ut monet V. C. Lucas Holstenius. Unde huc revocandum esse putat Bonifacium episcopum* ecclesiæ Justini ac Maximiensis, *qui inter alios Byzacenos patres Synodicæ subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Certe littera x sæpius in ss mutatur, unde* Maxulitanus *episcopus ex Proconsulari sæpius dicitur* Massylitanus. *Habetur inter Numidas num.* 119. *episcopus* Maximianensis. 43.

VICTOR VITENSIS. *Librorum de persecutione Africana auctor, de quo & ipsius sede plura diximus in nostra præfatione, quæ hic repetere superfluum fuerit.* 44.

SCEBATIANENSIS. *Sic uterque codex ms. Editi habent* Sebastianensis. 45.

PEDE-

PEDERODIANENSIS. Sic habent mss. codices & editi.

CIRCINITANUS. Codex Hallerl Circitanus. Hoc nomine insu-
46. lam Circinam designari putas Chif-
47. fletius, in quam sanctus Fulgentius paullo ante mortem secessit, ut in ipsius Vita narratur cap. 29. Cercinnam insulam ejusque incolas Cercinnates, non semel memorat Hirtius; & Ptolemæus Cercinam insulam & civitatem inter insulas quæ Africæ adjacent, recenset. & Polybius Cercinam Africæ insulam memorat libro 3. Sita dicitur inter Siciliam & Africam in Antonini Itinerario maritimo, à Tacapis distans stadia DCXXII. Eamdem haud longe ab Acylla & Thapso remotam fuisse colligitur ex Tito-Livio lib. 33.

48. FLORENTINUS TUZIRITANUS. Editi Florentius. Ex Ptolemæi libro 4. capite tertio tres habemus sub Adrumeto civitate, proindeque in Byzacena provincia urbes, quæ, licet nomine aliquatenus conveniant, à se tamen invicem sunt distinguendæ, priusquam de Tuziritana sede hic memorata aliquid scribamus. Hæ sunt Turzo, Tisurus, & Thysdrus: à quibus etiam distingui debet Thurusa in Proconsulari, & fortasse Tuzurus in Arzugitana. De omnibus istis urbibus singillatim agendum, quod earum duas, vel etiam tres aliquando nonnulli in unam conflarint. V. C. Johannes Harduinus in notis ad Plinium opinatur Tusdritanum, quod inter opida libera recenset Plinius lib. 5 cap. 4. idem esse ac Tuziritanam urbem, hic in Notitia memoratam. deinde gradum faciens, Aptum, qui in Collatione Carthaginensi cap. 187. Tuzuritanus episcopus dicitur, ad idem quoque Tusdritanum opidum revocat. Verum etsi nonnullis forte videretur Florentium Tuziritanum æque ad Thusdrum ac ad Tisurum revocari posse, cum litteræ d & z apud Afros promiscue usurpari solerent; nemo tamen infitiari potest aliam fuisse urbem Tuzuritanam, cui Aptus præerat, à Tuziritana quam Tusdritanam fuisse censet Harduinus. Idque duobus argumentis evinci potest ex Collatione Carthaginensi petitis, in qua Tusdritanus episcopus à Tuzuritano aperte distinguitur. Aptus nempe Tuzuritanus ab Harduino memoratus is est ipse, qui cap. 187. inter Donatistas comparuit, & jam cap. 120. dictus fuerat adversarius Asselici episcopi catholici ecclesiæ Tuzuritanæ. Proindeque alius est qui in ipsa Collatione cap. 206. habetur inter Donatistas episcopus Tusdritanus, nomine Honoratus. Quin & ejusdem urbis episcopum catholicum detexit vir perspicacissimus Baluzius. Nam cap. 122. ejusdem Collationis memoratur inter Patres orthodoxos Navigius episcopus Dydritanus, pro quo Tusdritanus reponendum esse monuit vir eruditus, quod Honoratus qui ipsius Navigii ex Donatistarum secta adversarius ibi dicitur esse, is ipse sit quem Tusdritanum cap. 207. appellatum fuisse diximus. Alterum argumentum suppeditat nobis idem Baluzius, quod nempe Tuziritana seu Tusdritana civitas hic memorata, non ejusdem provinciæ fuerit ac Tuzuritana quæ Aptum habuit episcopum. Certe Thusdrum, nemine diffitente, ad Byzacenam pertinebat, quod ex Antonini Itinerario haud procul ab Adrumeto, Lepti minore & Usulis situm fuisse novimus. At Aptus erat ex Arzugitana provincia, ut ipsemet Asselicus cap. 208. Collationis declarat, his verbis: Sub testificatione omnipotentis Dei... dico nos sic esse de Arzugibus profectos die tertio Kalendarum Maiarum. Arzugitana autem Tripolitanæ provinciæ pars erat, aut certe ipsi contigua, ut patet ex cap. 49. Codicis canonum ecclesiæ Africanæ, ubi In Tripoli forte & in Arzuge interjacere videntur barbaræ gentes. Et quidem licet Byzacenæ contermina fuerit, Tusdrum in altera By-

zacenæ parte versus Proconsularem sita erat, ut ex Antonino vidimus. Quin, & Tusdrum nemo unquam extra Byzacium locavit. Opidum Tisdre *memorat Hirtius in libro de Bello Africo; & Synodicæ inter ceteros Byzacenæ provinciæ episcopos subscripsit* Bencrius episcopus ecclesiæ Turditanæ. Θύσδρος est *Herodiano lib. 7. Porro præter hos omnes habemus item* Turuzitanæ plebis episcopum, *nomine* Serotinum, *in Collatione Carthag. cap.* 133. *inter Catholicos memoratum, quem cum Thurzæ aut* Turzo *in Byzacena urbi, supra à nobis ex Ptolemæo laudatæ, præfuisse scripsisset Garnerius, à Norisio reprehensus est, quod à* Thurza Thurusitanus *minus recte declinaretur, putatque hunc antistitem potiori jure ad Proconsulares esse revocandum. Nam cum ipse Serotinus nullum adversus se Donatistam habere dixisset, reposuit Habetdeum diaconus Primiani Carthaginensis:* Presbyter illic est Cattus. *At certum est, ipsomet Norisio fatente, Habetdeum aliquando, etiam cum de aliis provinciis ageretur, fuisse interlocutum. Ceterum* Thusuros *in Proconsularis & Byzacenæ finibus exhibent Tabulæ Peutingerianæ, &* Helpidius Tusdritanus *episcopus Donatista subscripsit concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII.

49. MARAZIANENSIS. Marazaniam *appellat Antoninus in Itinerario. Ejusdem, ut puto, loci fuit* Felix à Marrazana, *qui adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes num. 46. In Collatione Carthag. cap. 133. recensitus fuit* Eunomius episcopus plebis Marazanensis, *cujus adversarius* Habetdeus *ex Donatistarum secta ibidem multum conqueritur, quod nec ipse nec ejus præcessor umquam fuerint in civitatem admissi, ad quam tamen ordinati fuerant. Marazanense concilium laudat Ferrandus in Breviatione canonum. Huic item urbi præfuisse censet Lucas Holstenius* Saturinum episcopum ecclesiæ Miricianensis, *qui cum aliis Patribus Byzacenæ provinciæ subscripsit synodicæ in concilio Lateran. sub sancto Martino act. 2.*

MATTARITANUS. *In Collatione Carthag. cap. 133 memoratur* Cultasius episcopus plebis Mataritaræ, *qui unitatem se habere professus est. Vide supra* Mactaritanus *num. 25.* Marcus à Mactari *ex Carthaginensi concilio apud Augustinum memoratus, in libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 2. ut diximus supra num. 25. in plerisque Augustini codicibus mss. dicitur* à Mattari. *Plinius lib. 5. cap. 4. habet* opidum Matterense, *pro quo Hermolaus* Madaurense *obtrusit, contra omnium mss. fidem, ut conqueritur Harduinus, nota 17. quam lectionem alii incaute adoptaverunt. Eidem urbi præfuit, ut censet Holstenius, Victor Martyritanus episcopus Afer, qui apud Cassiodorum libro de divinis institutionibus cap. 29. Cassiani Collationes expurgasse dicitur. Certe mss. codices, ut noster Johannes Garetius observavit in nova hujus auctoris operum editione, habent* Martaritanus. *Editio Parisiensis anni 1529. Martyritanum quidem habet in textu, sed in margine laudat codicem, qui habebat* Mattaritanus. 50.

PRÆCAUSENSIS. *Sic mss. & editi. Suspicatur Holstenius huc posse revocari monasterium* Præcisu *in concilio Carthag. sub Bonifacio memoratum occasione immunitatis, quam monasterio suo asserere conabatur Petrus abbas. Ex ejusdem tamen abbatis libello supplici monasterium Præcisu intra Leptis-minoris diœcesis fines situm fuisse colligi potest. Vide infra num. 92.* 51.

AQUISALBENSIUM. *Inter Donatistas* Januarius episcopus Aquæ-Albensis *adfuit Collationi Carthag. cap. 197. At incertum est an isti urbi præfuerit, aut alteri ejusdem nominis inferius in Mauritania Sitifensi recensitæ numero quinto.* 52.

53. IRPINIANENSIS. Paullo aliter scribitur in Collatione Carthag. cap. 133. ubi Barbarus episcopus plebis Hierplnianensis, editioni Labbeanæ Hierpiniacensis, inter Orthodoxos Patres recensetur.

54. USULENSIS. Cassianus Usulensis episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub Grato: & Theodorus Usulensis famosus Donatista, de quo passim Augustinus in libris contra Cresconium agit, concilio Cabarsussitano subscripsit anno CCCXCIII. atque anno sequenti in Bagaiensi synodo condemnatus est. Is vero in codice ms. Colbertinæ bibliothecæ, ut monet Baluzius, Uculensis dicitur, quamvis Usulensem urbem ab Uculensi diversam fuisse certum videatur. Etenim in Collatione Carthag. cap. 126. comparuit Privatus episcopus plebis Usilensis è Catholicorum numero, & cap. 128. Cericius episcopus plebis Uculensis item Catholicus memoratur, qui unitatem Catholicam apud se haberi professus est. Hunc vero e Proconsulari fuisse discimus ex Synodica epistola istius provinciæ patrum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino lecta fuit, cui Crisconius episcopus ecclesiæ Uculensis subscripsisse legitur. Synodicæ Byzacenorum, quæ in eodem Lateranensi concilio laudata fuit, subscripsit Laurentius episcopus civitatis Usilabis, huc forte revocandus. Sedit inter episcopos concilii Carthag. sub sancto Cypriano Confessor Irenæus ab Ululis, quem Usulensem episcopum fuisse censet operum sancti Cypriani editor Oxoniensis: & quidem jam antea Lovanienses apud Augustinum libro 6. de Baptismo contra Donatistas, ubi sanctus Doctor argumenta Irenæi pro rebaptizandis hæreticis solvit. pro Ululis, ediderant Usulis. Sed hunc locum ad manuscriptorum fidem nostri restituerunt. οὔσιλλα à Ptolemæo memoratur, Antoninus inter Tusdrum & Thenae Usulam civitatem locat. Usyla dicitur ab Anonymo Ravennensi lib. 3. num. 5. & iterum lib. 5. num. 5. Denique in Tabulis Peutingerianis media inter Ruspem & Taparuram Municipium Usilla statuitur. Cave autem ne Zellensem urbem cum Usillensi confundas. Illas vero diversas esse vel ex eo evinci potest, quod in Collatione Carthaginensi præter Vsulensem & Veuleusem episcopos supra laudatos. habeatur cap. 134. Donatianus episcopus plebis Zellensis catholicus, cum Natalico ipsius adversario, qui iterum inter Donatistas cap. 163. memoratur.

55. HARETDEUS TAMALLUMENSIS. Duæ saltem erant in Africa urbes Tamalluma dictæ. Nam infra Rufinus Tamallumensis primus inter Mauritaniæ Sitifensis episcopos recensetur. In Collatione Carthag. cap. 127. memoratur Gregorius episcopus Tamamallensis, pro quo V. C. Baluzius posuit Tamallensis, & quidem recte, nam Lucius Donatista qui ibidem Gregorii adversarius dicitur, cap. 208. nominatur episcopus Tamallensis. Præter hunc cap. 126. occurrit Sabratius episcopus plebis Turre-Tamallumensis cum Jurata ipsius adversario, qui iterum comparuit inter Donatistas cap. 208. Baluzius censet Gregorium cap. 127. memoratum, fuisse episcopum Tamallumæ in Sitifensi provincia; Tamallumam vero hic in Notitia memoratam aliam non fuisse à Turre-Tamallumensi, cui Sabratius præfuit, apud quam etiam Eugenium episcopum Carthaginensem fuisse relegatum putat. Certe Turrem-Tamallumam in Byzacena exstitisse nemo inficiari potest. nam inter alios provinciæ Byzacenæ episcopos qui Synodicæ ad imperatorem Constantinum scriptæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. subscripserunt, habetur Pentasius episcopus sanctæ ecclesiæ Turrium-Tamulus, seu Turrium-Tamal. ut ex codice ms. Bellovacensis ecclesiæ emendat idem Baluzius. Tamallumensis ecclesiæ plebes invaserat Vincen-

X tius

Notæ in Notit. Afric. Byzac.

tius Girbitanus, *ex concilio Juncensi: unde conjicitur hanc urbem in extremis Byzacenæ partibus fuisse sitam versus Tripolitanam, ad quam Girba pertinebat. Et quidem in limite Tripolitano Turrem Tamalleni sitam fuisse docet Antoninus in Itinerario, ubi hic titulus occurrit:* Iter quod limitem Tripolitanum per Turrem-Tamalleni à Tacapis Leptim-magnam ducit. *Tum recensens oppida:* A Tacapis ad Aquas, Agarlabas, Turrem-Tamalleni, Ad Templum *&c. Porro* Tamalleni *nomen, hic ab Antonino usurpatum, Baluzii sententiam confirmat, Eugenium apud Turrem-Tamallumæ exsulasse scribentis. Eugenius quippe in Notitia* Tamallenum *relegatus dicitur. Si tamen Turris-Tamallumæ à Tamallumensi Byzacenæ civitate non distinguatur, Habetdeus hic in Notitia memoratus, alius esse dicendus est ab Habetdeo, quem Victor libro 5. nu. 12. laudat. nam ipse in propriam suam civitatem relegatus fuisset, quod nemo facile admiserit. Nullus tamen præter istum, Habetdeus in Notitia occurrit. Nec dicendum Victorem loco laudato loqui de Habetdeo Theudalensi, quem jam libro 1. num. 7. laudaverat. Iste enim, nisi omnem prorsus temporum ordinem perturbaverit Victor, jam defunctus erat, si quidem Victor Theudalensis, ut pro* Eudalensis *legendum censet ipse Baluzius, in Notitia recensetur inter Proconsularis provinciæ episcopos. Fortassis* Turris-Tamallumæ *aut* Tamalleni *à Tamallumensi civitate Byzacii distinguenda est, quod innuere videtur Victor, Antonium* fuisse *dicens in* civitate proxima eremo, *& statim subjungens Eugenium* in ipsis eremi partibus *fuisse relegatum; numero tamen sequenti* Habetdeum similiter relegatum in civitate *ipsa* Tamallumensi *scribit. quæ verba ideo de Tamalluma Byzacenæ in Tamallumam Mauritaniæ Sitifensis infra recensitam interpretatus sum Nota 188. in Victoris Historiam. quod tamen à Victoris sensu videtur alienum. Nam de Tamalluma loquitur, quæ vicina erat Tripolitanæ provinciæ; at Tripolitanam inter & Mauritaniam Sitifensem interjacebant Byzacena & Numidia. Has difficultates sagacioribus solvendas relinquo.*

Notæ in Notit. Afric. Byzac.

Cululitanus. *Forte huc revocandus est* Restitutianus episcopus plebis Sululitanæ *inter Catholicos recensitus in Collatione Carthag. cap. 135. Vide infra num. 93. Eamdem urbem esse* Chullabi, *cujus antistes* Aurelius *concilio Carthag. sub sancto Cypriano adfuit, putat editor Oxoniensis.* Cululim *recenset Procopius libro 6. de ædificiis Justiniani inter urbes mediterraneas Byzacenæ, quas hic Imperator adversus Mauros muniverat. In Notitia Bodleiana à V. C. Gulielmo Beveregio edita, inter* provinciæ Byzaciæ *urbes, occurit nu.* 12. Colules. *græce* [illegible], *quo nomine Cululitanam civitatem hic memoratam designari patet ex ejusdem Notitiæ editione à Goare procurata, ubi habetur latine* Cululi, *quamquam græcus textus præferat* Κουλούλης. 56.

Menefessitanus. *In Collatione Carthag. cap. 135. memoratur* Mensutius episcopus plebis Medefessitanæ, *vulgari litteræ* n *in* d *mutatione. Nostra autem lectio confirmatur ex Procopio lib. 2. de bello Vandalico capite 23. ubi* Menefesen *in Byzacio urbem memorat.* Menegesem *habet Antoninus in Itinerario, inter* Vergersallam *&* Thevesten *sitam.* 57.

Casulis-Carianensis. *Huic urbi præfuit, ut putat V. C. Baluzius,* Silvanus episcopus Carianensis *in Collatione Carthag. cap. 126. memoratus. Ibi tamen Holstenius legit* Cartanensis, *ut* Cartennam *urbem inveniret, sed perperam.* Casulam *memorat Antoninus, in Proconsulari provincia sitam. In alterutra ex istis urbibus, studiosus quidam contulit codicem ms. operum sancti Hilarii,* 58.

ineunte

ineunte sæculo sexto, ut apparet ex veteri inscriptione, quam ex eodem codice delineatam domnus Johannes Mabillonius in libro 5. de Re Diplomatica pag. 355. retulit. Contuli in nomine Domini Jesu-Christi aput Kasulis constitutus, anno quarto decimo Trasamundi regis. Porro idem Mabillonius & D. Michael Germanus in Itinere Italico pag. 143. testantur se Romæ vidisse pretiosum istud sacræ antiquitatis monumentum, ab annis fere mille & ducentis, id est medio circiter sæculo antequam conferretur, scriptum, quod in bibliotheca Vaticanæ ecclesiæ propria asservatur.

59. ACOLITANUS. Scribitur quandoque cum adspiratione Achola. Sic Ptolemæus lib. 4. cap. 3. Strabo lib. 17. Acholam inter civitates liberas recenset: quam Tabulæ Peutingerianæ inter Tapsum & Ruspam locant. Quintus episcopus Acolitaneus synodicæ Byzacenorum subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martyno actione 2. Acolam recenset Anonymus Ravennas lib. 5. num. 5. Hanc esse Acillam ab Hirtio memoratam putant Holstenius in Notis ad Carolum à sancto Paulo, & Harduinus in Notis ad Plinii lib. 5. cap. 4. ubi oppidum Acolitanum inter libera recensetur. Sed ea de re subdubitat Ortelius in Thesauro Geographico. Holstenio & Harduino favere videtur Titus-Livius, qui lib. 33. Acyllam haud longe à Thapso & à Cercina insula fuisse scribit. Thapsus autem in Byzacena erat, & ad eamdem provinciam revocabatur Cercina, ut patet ex hac ipsa Notitia, supra num. 47. Unde Sigonius & Glareanus in Notis ad hunc Livii locum Acholam & Acyllam eamdem esse urbem asseruerunt. Ejusdem loci cives fuisse Aquilitanos apud Gruterum DXII. cum Leptitanis & Usallitanis junctos censet idem Holstenius.

60. VINDEMIALIS CAPSENSIS. De hoc sanctissimo antistite plura dicentur in Commentario historico cap. 8. præter ea quæ habentur in Passione sanctorum Monachorum, qui in Capsensi territorio commorabantur, supra pag. 55. Porro hic pro Capsensis, codex ms. habet Cabsensis, sed idem est. Capsa vero urbs celebris fuit, quam Ptolemæus lib. 4. cap. 3. inter urbes sub Adrumeto constitutas recenset. Munitam fuisse ex eo patet, quod in ea Jughurtæ regis thesauri, teste Strabone lib. 17. asservarentur. De eadem urbe Salustius in libro de Bello Jughurtino scribit: Erat inter ingentes solitudines oppidum magnum atque valens, nomine Capsa: ipsius excidium postea describit, sicut & Florus lib. 3. cap. 1. Plinius vero lib. 5. cap. 4. Capsitanos memorat ex iis, qui non civitates tantum, sed pleræque etiam nationes jure dici possunt. Capsam coloniam habent Peutingerianæ Tabulæ. Capsensis civitatis meminit sanctus Cyprianus ep. 56. ad Fortunatum aliosque episcopos. Et in concilio Carthag. sub eodem Cypriano inter Rebaptizantes sedit num. 69. Donatulus à Capse. Fortunatianus Capsitanus adfuit concilio Carthag. sub Grato. Et inter Donatistas concilio Cabarsussitano anno CCCXCIII. subscripsit Quintasius Capsensis. In Collatione autem Carthaginensi Fortunatus episcopus plebis Capsensis occurrit cap. 126. cum Celere Donatista ipsius adversario, qui & cap. 206. memoratur. Nescio autem quo pacto cap. 208. Donatianus episcopus item Capsensis Donatista habeatur in eadem Collatione, de qua re tamen nemo est interlocutus. Denique Capses habetur in Notitia Leonis Imperatoris tum apud Guillelmum Beveregium, tum in editione Iacobi Goaris.

DURENSIS. In Collatione Carthag. cap. 197. inter Donatistas memoratur Antonianus episcopus Druensis, & cap. sequenti Bebianus episcopus Dusensis, quin & cap. 197. Paschasius episcopus 61.

Dusitanus, omnes ex Donati parte. An aliquis ex his Durensis fuerit, alii divinabunt.

62. CUFRUTENSIS. Codex Halleri Cufratensis. Lectio nostra alteri præferenda est. Nam Felicianus episcopus plebis Cufrutensis affuit concilio Carthag. anno CCCCIII. qui & Collationi Carthag. cap. 128. inter episcopos catholicos recensitus est.

63. TASBALTENSIS, seu Tasvaltensis. Hinc qui Collationis gesta exscripsere, V in f mutato, quod eumdem redderent sonum, posuerunt Julianus episcopus plebis Tasfaltensis, qui cap. 128. inter Catholicos recensitus est. Nostra lectio confirmatur ex concilio Carthag. sub sancto Cypriano editionis Oxoniensis, in quo pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num. 35. Adelfius à Thasbalte. cui Augustinus respondit in libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 42. ubi nonnulli codices habent à Thasvalte, sicut & Cypriani editiones à Pamelio & à Rigaltio procuratæ. Adspirationem addit quoque codex Halleri apud Ortelium, ubi Thasbaltensis legitur. Antoninus in Itinerario Tabaltam memorat inter urbes Byzacenæ. Et Innocentius Thebaltensis inter ceteros Donati sectæ episcopos subscripsit concilio Cabarsussitano anno CCCXCIII.

64. CILITANUS. Ejusdem loci fuisse videtur Tertiolus episcopus plebis Cillitanæ in Collatione Carthag. cap. 128. recensitus, cum Donato ipsius adversario, cap. 187. iterum inter Donatistas memorato. At Privatianus episcopus Vegeselitanus Catholicus cap. 133. ait se habere adversarium Donatum episcopum Cillitanum, qui Donatus ibidem ait Vegeselam suæ esse diœceseos, seque ibi presbyteros habere. unde infert V. C. Baluzius Vegeselam in Byzacio urbem admittendam esse. Fieri tamen potuit, ut Donatus Cillitanus, Tertioli adversarius, alius fuerit à Donato Cillitano, quem suum adversarium appellavit Privatianus Vegeselitanus: atque eo pacto duæ admittendæ essent Cillitanæ urbes. Ceterum inter patres Byzacenos, qui Synodicæ subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, occurrit Fortunius episcopus Cellensis, forte pro Cillensis. Cellas-Picentinas in Byzacenæ & Tripolitanæ confinio habet Antoninus, qui paullo post Cellas-vicum memorat. utraque à Tacapa M. P. XXX. distabat. Idem forte locus est sub duplici nomine. Memorat idem auctor Cilio in Byzacena.

TIZIENSIS. Censet V. C. Stephanus Baluzius urbi huic præfuisse Aptum episcopum plebis Tigiensis qui Collationi Carthag. inter Catholicos cap. 120. interfuit. Tamen in Notis ad caput 126. in quo item inter Catholicos occurrit Pascasius episcopus plebis Tijucensis, monet Honoratum episcopum Tiziensem in Notitia haberi. Tum laudat Augustinum, qui lib. contra Donatistas post Collationem cap. 22. meminit urbis Tizicæ, quam in Proconsulari locari innuit. Deinde aliis judicandum relinquit, an Tizica sit eadem urbs ac Tujuca. Sane in ejusmodi dubiis satius est ea quæ in auctoribus antiquis habentur, in medium proferre, suspensa interim sententia. Vide Maurit. Cæsar num. 27. 65.

BONIFACIUS FORATIANENSIS. Codex ms. Laudun. Fortianensis. Halleri vero Forianensis. Vulgatam tamen lectionem retinuimus, quæ conformis est Victori Vitensi, apud quem Bonifacius, unus scilicet ex quatuor episcopis, qui fidei Professionem Hunerico regi obtulere, Foratianensis in omnibus tam editis quam manuscriptis appellatur. Hinc mirari subit Foratianam in Indice sancti Cypriani operibus præfixo incertæ provinciæ sedibus annumerari. 66.

SERVIUS ARSURITANUS. Sic codex ms. Laudunensis. Editi vero Servus. V. C. Johannes Harduinus in Notis ad Plinium lib. 5. 67.

cap.

cap. 4. hic in Notitia scribendum esse censet Apsiritanus, *ut inveniat* Abziritanus, *cujus loci* Fructuosus *episcopus Collationi Carthaginensi interfuit cap. 128. At urbs Abziritana ad Proconsularem pertinebat; eadem enim est quæ Abdera alias dicitur. Abdera autem nemine diffitente in Proconsulari erat, quam* sub Carthagine constitutam *dicit Ptolemæus lib. 4. cap. 3.* Abderitanam *vero &* Abziritanam *eamdem esse urbem probatur non solum quod litteræ* d *&* z *promiscue passim ad eamdem rem designandam assumantur, ut alias ipse Harduinus probat, sed etiam ex concilio Carthag. sub Genethlio, ubi* Victor *in editis & aliquot ms.* Abziritanus *dicitur, in aliis vero* Abderitanus, *ut observarunt viri eruditi Norisius & Baluzius. quod etiam in Conciliorum Labbeana editione in margine notatum est. Cave tamen ne Abderitanam seu Abziritanam urbem cum* Abbiritana *confundas, eas enim esse omnino diversas probat Norisius adversus Garnerium. Præter has Plinius meminit etiam opidi* Azuritani, *quo nomine* Assuras *designari monet idem Harduinus. De ista urbe plura diximus, ubi de Proconsularibus num. 19. Ceterum in Indice sancti Cypriani operibus præfixo,* Arzuri *in Byzacena locatur, sed forte ex hoc Notitiæ loco. Non est autem contemnenda Caroli à sancto Paulo conjectura, qui in Geographia sacra putat hujus* Arsuritanæ *urbis episcopum fuisse Bonifacium, qui synodicæ patrum Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. laudatæ, sic subscripsisse reperitur.* Bonifacius gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Sasuritanæ. Sassura-vicus *habetur in Tabulis Peutingerianis.*

68. Forontonianensis. *Codex Halleri apud Ortelium*, Ferontonianensis. *Infra num. 71. habetur* Bonifacius Frontonianensis.

Febianensis. *Haud dubium quin eidem sedi præfuerit* Salustius episcopus sanctæ ecclesiæ Rebianensis, *qui cum aliis Byzace-nis patribus synodicæ subscripsit,* 69
in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. Synodicam ex hoc Notitiæ loco emendandam esse putat Holstenius.

70. Vararitanus. *Distinguenda est hæc sedes à* Vazaritana *Numidiæ urbe, de qua in Notis ad istius provinciæ episcopos num. 32. egimus. Et quidem in Tabulis Peutingerianis habetur in Byzacena* Bararus municipium; *& inter urbes, quas* sub Adrumeto *fuisse scribit Ptolemæus, occurrit* Cararus.

71. Frontonianensis. *Codex Halleri* Frotonianensis. *Habetur supra num. 68.* Forontonianensis.

Mimianensis. *Codex Halleri* Miminensis. *Huc forte potius quam ad Marazanam revocandus esset* Saturinus episcopus sanctæ ecclesiæ Miricianensis, *recensitus inter Byzacenæ antistites, qui synodicæ subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. Certe corrupta pleraque urbium nomina in hujus epistolæ subscriptionibus, me audaciorem faciunt in conjectando quam alias par esset.*

72. Boanensis. *Ejusdem loci, ut suspicatur eruditus Baluzius, fuit* Januarius episcopus ecclesiæ Banensis, *qui synodicæ ad Constantinum Augustum inter alios patres Byzacenos subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. Adfuit etiam Collationi Carthag. cap. 126. inter Catholicos* Victor episcopus plebis Bahanensis, *quæ eadem fuisse videtur cum Boanensi.* Beianum Baianensem *Donatistam ex Maximianistis in synodo Bagalensi exauctoratum huc quoque revocat eruditus vir Lucas Holstenius.*

73. Maraguiensis. *Codex Halleri* Maraguinensis. *Ejusdem forte loci fuit* Stephanus episcopus

san-

sanctæ Ecclesiæ Taraquensis, qui Synodicæ inter Patres Byzacenos subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. Quænam autem lectio sit præferenda, incertum est. tametsi mendosiores sunt in Synodica subscriptiones, quam in Notitia. Ceterum in Synodica pro Taraquensis, Holstenius legit Taracensis, ut diximus supra numero 34.

75. Nationensis. Faustinus episcopus Nationensis inter Donatistas memoratur in Collatione Carthag. cap. 208.

76. Faustus Præsidiensis. Iste Faustus ipse idem videtur esse, qui non procul à sua sede in exsilio agens, monasterio præfuit, in quod sese beatus Fulgentius recepit, ut in ipsius Vita narratur cap. 4. De eo plura habes infra in Commentario historico cap. 11. Leontius episcopus Præsidiensis inter Donatistas recensitus est in Collatione Carthag. cap. 208. Præsidium non semel occurrit in Tabulis Peutingerianis, sed ut plurimum per modum adjuncti, ut sunt Municipium, colonia &c. Segmento 1. habetur Præsidium, & Segm. 4. Præsidio.

77. Tetcitanus. Sic duo mss. & editi. In Notitia Imperii sub dispositione Ducis Tripolitanæ habetur Præpositus limitis Teuchitani.

78. Gurgaitensis. Sic uterque codex ms. cum editis, forte legendum Gurgitensis. Etenim in concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num. 74. Felix à Gurgitibus. qui & eodem modo appellatur à sancto Augustino lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 38. ubi sanctus Doctor illius antistitis objectionem solvit.

79. Filacensis. Hanc urbem apud Ortelium reperire non licuit, quod forte in codice Halleri deesset.

80. Macrianensis. Ejusdem loci fuisse Ferocem episcopum plebis Macrianensis majoris in Collatione Carthag. cap. 125. memoratum, censet Baluzius, quam tamen urbem lapsu memoriæ Numidiæ attribuit ex Notitia. In ea quippe Macrianenses duo tantum episcopi habentur, unus in Byzacena de quo agimus, alter vero in Mauritania Sitifensi nu. 23. Porro ex Collatione tres hujus nominis urbes fuisse in Africa colligimus ex totidem scilicet episcopis Catholicis Macrianensibus, qui in ea laudantur. Etenim præter Ferocem supra laudatum, & ipsius ex parte Donati adversarium, nomine Pomponium, in Cabarsussitana synodo memoratum, Silvanus cap. 133. memoratur, qui profitetur nullum habere adversus se Donatistam; & cap. 215. inter episcopos Catholicos, qui antea non comparuerant, sed postea subscripsere, occurrit Felix episcopus Macrianensis. Recte tamen eruditus Baluzius monet ex numero Episcoporum etiam unius communionis, qui eidem loco præfuisse dicuntur, non statim inferendum esse totidem fuisse ejusdem nominis urbes, quot occurrunt episcopi. Quandoque enim duo erant Catholici episcopi in una & eadem urbe; quod contingebat potissimum, cum aliquis Donatista ad ecclesiæ Catholicæ unitatem accessisset. Huic enim & nomen, & locus episcopi relinquebatur, ut patet ex Ampelio & Primulo episcopis Vagensibus in cap. 176. Collationis Carthag. memoratis, de quibus diximus supra ubi de Episcopo Vadensi inter Numidas num. 7. Porro Silvanus episcopus plebis Macrianensis supra memoratus; concilio Carthag. anno CCCCIII. subscripsit. Concilium Macrianense laudat Ferrandus in Breviatione canonum.

81. Teleptensis. In ea civitate natus est sanctus Fulgentius. Julianus à Telepte sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. Et Donatianus episcopus ecclesiæ Teleptensis cum Bellicio. Ipsius adversario Donatistæ. in-

Interfuit Collationi Carthag. cap. 121. *Bellicius iterum cap.* 198. *memoratur. Tamen cap.* 208. *rursus inter Donatistas comparuit* Datianus episcopus Teleptensis, *quod Baluzius haereticorum impudentiæ tribuendum esse censet, qui falsos episcopos intrudebant, nisi mendum aliquod in hunc locum irrepserit. Fortasse legendum est* Taleptulensis *seu* Talaptensis. *Istius quippe nominis antistes occurrit infra n.* 103. *Ceterum* Donatianus Teleptensis episcopus primæ sedis *Byzacenæ passim in conciliis memoratur. de Talapta & Telepte in Notitia Leonis Imperatoris memoratis vide infra num.* 103. *Teleptem urbem in Byzacena mediterraneam munivit Justinianus Augustus, ex Procopio lib. 6. de Ædificiis.*

81. OPPENNENSIS. *Editi habent* Openuensis, *& codex Halleri apud Ortelium* Opemiensis. *Index geographicus operibus sancti Cypriani præfixus, nostræ lectioni ex codice Laudun. conformis, memorat* Oppenna. Leo Ofpinensis, *seu* Opinensis *apud Labbeum tomo* 2. *Concil. coll.* 1603. *&* 1605. *concilio Carthaginensi sub Aurelio anno* CCCCXIX. *subscripsit. Sed iste episcopus erat è Mauritania Tingitana, ut dicemus infra num.* 33. *ad Sitifenses.* Oppinum *nempe, seu ut habet codex Palatinus,* Opinum *inter Mauritaniæ Tingitanæ oppida recenset Ptolemæus libro quarto capite primo.*

83. TAGARBALENSIS. *Codex Halleri* Targabolensis. *In Antonini Itinerario inter Tacapim, & Turrem-Tamalleni in limite Tripolitano occurrit* Agarlabas.

84. CARCABIANENSIS. *Concilio Cabarsussensi inter alios Donatistas anno* CCCXCIII. *subscripsit* Victorianus Carcabianensis episcopus, *qui anno sequenti in Bagaiensi synodo, vigente gravi inter Donatistas schismate, è sede sua dejectus fuit. De illo egit Augustinus epistola* 108. *& passim in libris contra Cresconium Donatistam, sicut & in sermone* 2. *in psalmum* 36. Donatianus *Victoriani successor ex eadem secta interfuit Collationi Carthag. cap.* 201.

85. RUFINIANENSIS. *Codex Halleri* Ruffianensis. *Ejusdem loci fuit* Marianus episcopus plebis Rufinianensis, *ut restituit Stephanus Baluzius, in Collatione Carthagin. cap.* 128. *memoratus. Cum enim, ut idem vir eruditus monet, in codice scriptum esset* Marianus episcopus plebis Rufinianus, *aut forte* Rufinian. *putavit Pithœus voce* Rufinianus *quempiam episcopum designari, aliquidque ab exscriptore fuisse omissum: unde sic edidit* episc. plebis....... Rufinianus. Idem dixit *&c. Sane in editione Papirii Massoni, unicum est punctum post vocem plebis, ex quo inferri potest nihil in manuscriptis detritum fuisse.*

86. AQUARUM-REGIARUM. *In cap.* 126. *Collationis Carthag. inter Catholicos antistites recensitus fuit* Maximianus episcopus Aquensium-regiorum, *qui* alium episcopum in patria sua non haberi, *professus est. Is ipse Legatus provinciæ Byzacenæ interfuit concilio Carthag.* 7. *sub Aurelio, ubi in edit. Labbeana* episcopus Aquæ-regiensis; *in codice autem Canonum ecclesiæ Africanæ cap.* 127. *&* 133. *dicitur solummodo* Maximianus Aquensis: *licet in aliis codd. mss. ut monet Justellus, dicatur* Aquensis-Regiorum, legatus provinciæ Byzacenæ. *Sed utrobique in textu græco habetur* Ἀκυρεγιενσίτης. A-quas-regias *appellant Tabulæ Peutingerianæ & Antoninus in Itinerario. Eamdem urbem laudat Victor Vitensis libro quinto numero quinto.*

87. QUÆSTIORIANENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium*, Questorianensis, *sine diphthongo. Inter Patres Byzacenæ provinciæ qui synodicam scripserunt ad Constantinum Augustum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2. habetur* Beatus Stephanus Spesindeo mi-

misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Questorianensis.

88. RUFINIANUS VICTORIANENSIS. *Is ipse est, ni fallor, quem ex Africa profugum, in insula Siciliæ vicina monasticam vitam agentem consuluit sanctus Fulgentius, ut narratur in ejusdem sancti viri Vita cap. 13. quam consule. Porro* Saturninus à Victoriana *pro iterando bæreticorum baptismo sententiam tulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 51. cujus argumento respondet Augustinus lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 15.* Getulicus Victorianensis episcopus *subscripsit concilio Cabarsussitano inter Donatistas. Cujus etiam sectæ fuit* Saturninus *episcopus Victorianensis, in Collatione Carthag. cap. 201. memoratus.* Restitutum Victorianensem *laudat Augustinus epist. 105. quem ex Donati schismate ad unitatem catholicam conversum schismatici variis pœnis exagitarunt. Alia fuit* Victoriana villa *de qua idem Augustinus lib. 22. de civitate Dei cap. 8. Ab utraque autem diversa fuit* Victoria *à Ptolemæo recensita inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes, lib. 4. cap. 2.*

89. GUMMITANUS. *In Collatione Carthag. cap. 215. inter episcopos Catholicos qui non subscripserant, & postea comparuerunt, memoratur* Iohannes Gummitanus episcopus. *Sæculo undecimo cum ob barbarorum illuvies quinque solummodo superessent in Africa episcopi, unus ex iis erat* Gummitanus, *qui forse cum esset ceteris ætate senior, Primatis Africæ nomen & honorem ambiebat contra Carthaginensis ecclesiæ privilegia, cujus conatus retudit sanctus Leo nonus Papa epistolis 3. & 4. Haud dubium quin ejusdem urbis fuerit* Stephanus episcopus ecclesiæ civitatis Gummasis, *qui cum aliis Byzacenæ provinciæ episcopis Synodicam scripsit ad Constantinum Augustum, quæ exstat in Concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. Huc quoque revocat V. C. Stephanus Baluzius* Sabnianum episcopum plebis Gummenartarum, *qui concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno DXXV. interfuit, & subscripsit.*

90. MATERIANENSIS. *Sic quoque in Halleri ms. dicitur, Orrelio teste.*

91. MOZOTCORITANUS. *Sic uterque codex ms. at in editis legitur* Moroteoritanus. *In Indice operibus sancti Cypriani prefixo occurrit* Moroteri *in Byzacena.*

92. VICOATERIENSIS. *Sic etiam subscripsit Synodicæ Byzacenorum Patrum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2.* Ebasius episcopus sanctæ Ecclesiæ Vico-Ateriensi. *Et Petrus abbas in concilio Carthag. anno DXXV. sub Bonifacio pro tuenda monasterii sui immunitate adversus Liberatum Byzacenæ provinciæ Primatem, exemplum profert* monasterii Præcisu, *quod licet* in medio Leptiminensis eccclesiæ *positum esset, prætermisso episcopo vicino,* Vicoateriensis ecclesiæ episcopi in longinquo positi consolationem *babebat.* Rogatianus *vero Donatista in Collatione Carthag. cap. 198. dicitur* episcopus à Vico-Ateri.

93. SUBLECTINUS. *Sic & in Anonymo Ravennensi scribitur* Sublecte, *lib. scilicet 3. num. 5. & lib. 5. num. 5. Tamen sæpius cum duplici* l. *occurrit apud Veteres. Tabulæ Peutingerianæ babent* Sullecti. Martianus Sullectinus *Donatista in synodo* Bagaiensi *ab aliis Donatistis condemnatus est, anno CCCXCIV. ut refertur in Collectione Conciliorum* Baluziana *col. 98. Idem testatur sanctus Augustinus passim in libris 3. & 4. contra Cresconium* Restitutianum *episcopum plebis Sulullitanæ, in Collatione Carthag. cap. 135. inter Catholicos memoratum, huc revocat Holstenius, sicut, &* Hilarium Sullitanum *Donatistam, qui cap. 201. comparuit. Hoc tamen de alterutro dici non potest, cum Restitutianus unitatem catholicam se*

ba-

unitatem catholicam se habere professus fuerit. Ipsum è Mauritania fuisse veri similius videtur Baluzio, quem ad urbem Culuitanam, supra n. 56. recensitam, revocari posse suspicati sumus. Ceterum habemus ex Procopio libro 1. de bello Vandalico Syllectum maritimum oppidum, *in quod primum appulit Belizarius Africam à Vandalis vindicaturus, cum antea loci Antistitem cum primoribus urbis sibi conciliasset. Quin & ex hoc loco ejus situm discimus. nam Romani extrui per Leptim & Adrumetum Grassum pervenere, postea Decimum, qui locus septuaginta prope stadia Carthagine aberat.*

94. IRENSIS. *Franciscus Chiffletius vir eruditus, in notis ad Ferrandum hic legendum esse censet* Idirensis, *cujus loci, inquit, episcopus Collationi Carthag. interfuit. Habetur quidem in Collatione cap. 128. Marcianus episcopus* Idicrensis, *qui in veteribus editionibus dicitur* Idieremsis. *& in ea, quam Papirius Massonus vulgavit*, Idurensis. *Sed iste ad Numidiam pertinebat, de quo egimus in notis ad illius provinciæ episcopos num. 16. Verisimilius est* Irensem *urbem eamdem esse ac Ieintnsem, ut putat Carolus à sancto Paulo ex Fullensi episcopus Abelncensis, cujus antistes in Collatione Carthag. cap. 215. inter episcopos Catholicos qui initio Collationis non subscripserant, recensetur, appellaturque* Tertullianus episcopus Hirenensis. *Certe iste ad Byzacenam pertinebat, nam in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. Synodicæ cum aliis Patribus Byzacenis subscripsit* Theodorus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Hirinensis.

95. TICUALTENSIS. *Ejusdem loci, uti opinatur Baluzius post Holstenium, fuit* Asmunius, *seu, ut veteres editiones habent*, Somnius episcopus Tignalensis. *In Collatione Carthag. cap. 126. memoratus, qui conquestus est duos in sua diœcesi à Donatistis ordinatos fuisse episcopos*, Gaianum *nempe &* Privatum. *è quibus* Gaianus *eodem capite, & infra cap. 186. comparuit; quique antea jam interfuerat concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *Alypius tamen Tagastensis episcopus Catholicus in Numidia pro* Asmunio *interlocutus est; sed exinde non inferendum est quod fuerint ejusdem provinciæ.*

96. AUZEGERENSIS. *Memoratur in Collatione Carthag. cap. 208.* Donatus episcopus Auzagerensis, *Donatista.*

97. TEMONIARENSIS. *Legendum absque dubio* Temonianensis. *nam Collationi Carthag. cap. 126. recensetur inter Catholicos* Cresconius episcopus plebis Temonianensis, *quem hunc ipsum esse* Cresconium, *qui in Codice Canonum Africanæ ecclesiæ cap. 127. memoratur, censet Baluzius.* Victorinus episcopus ecclesiæ Temunianensis *subscripsit Synodicæ Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino Act. 2.*

98. TURREBLANDINUS. *Ejusdem urbis episcopus Donatista memoratur in Collatione Carthaginensi cap. 208. ubi* Maximinus episcopus Turreblandensis, *seu, ut veteres habebant editiones*, Turreblansis: *Paullo aliter in concilio Lateranensi sub sancto Martino Synodicæ Patrum Byzacenorum subscribit* Datianus episcopus sanctæ ecclesiæ Turreblandis *græce* [illegible]. *Ortelius ex Victore ms. codicis Hallеci habet* Turris-Blandini; *&* Turris Blansis.

99. RESTITUTUS SEGERMITANUS. *Codex Laudunensis* Restitutus. *Alius* Restitutus episcopus Segermitanus *Donatista interfuit Collationi Carthaginensi cap. 198. qui jam comparuerat cap. 126. cum* Felix episcopus plebis Segermitensis *Catholicus recenseretur. Inter Rebaptizantes sententiam dixit* Nicomedes à Segermis *num. 9. in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, cui respondit Augustinus*

libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 16.

100. GAUVARITANUS. *Codex Halleri* Gaunaritanus. *Collationi Carthag. cap. 128: interfuit* Rogatus episcopus Gaguaritanus, *qui ex Donatistis ad unitatem Catholicam transierat.*

101. ELIENSIS. *Sic etiam scribitur in Collatione Carthagin. ubi cap. 126. memoratur* Fulcinullus episcopus plebis Eliensis. *Apud Anonymum Ravennensem libro 3. num. 5. habetur* Elie, *sicut & in aliquot codicibus mss. Itinerarii Antonini, quamvis editi habeant* Elices, *ut monet noster Placidus Porcheron in Notis ad hunc Anonymi locum, ubi laudat Tabulas Peutingerianas, quæ habent* Æliæ. *Inter Patres Byzacenos, qui Synodicæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ subscripserunt, occurrit* Constantinus episcopus sanctæ ecclesiæ Heliensis.

102. RUSFENSIS. *Sic codex Laudun. At Ortelius ex Halleri codice habet* Rufensis. *Editi* Ruspensis. *Codicis mss. Laudun. lectionem retinuimus, quamvis editorum lectio melior videatur. Hæc autem varietas non est nisi penes scribendi modum. Etenim litteræ* ph *simul, aut sola littera* p *indifferenter olim adhibebantur, ut* Trophæa *pro* Tropæa. Typhus *pro* Typus *& alia ejusmodi.* ph *vero &* f *juxta nostrum pronunciandi modum idem sonant, inde ex* Ruspensis *scriptum est* Rusphensis; *& postmodum* Rusfensis *& dictum & scriptum est. Jam vero nemo est in Historia ecclesiastica ita hospes, qui Ruspensem civitatem ignoret, celebrem in primis ob Magnum Fulgentium, sanctitate vitæ, gloria Confessionis, & scriptis illustrem: de quo plura dicemus in Commentario historico, potissimum capp. 11. & 12.* Julianus episcopus sanctæ ecclesiæ Ruspensis *subscripsit Synodicæ Patrum provinciæ Byzacenæ, quæ lecta est in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. Porro* Ruspinam *à* Ruspe *non distinguit Joannes Harduinus Nota* XIII. *in librum 5. Plinii*, cum magna *inquit*, apud *se* non sit unius Ptolemæi auctoritas, *qui eas lib. 4. cap. 3. diversas facit, cum tamen alii auctores nonnisi alterutram laudent. At pace viri eruditi, utramque Tabulæ Peutingerianæ repræsentant, sicut & Anonymus Ravennas lib. 5. Alterutrius fuit* Secundus episcopus ecclesiæ Ruspitensis, *qui inter Catholicos cap. 121. Collationis Carthag. recensetur. quem incaute omnino Garnerius Numidis attribuit, ut adversus illum probat Henricus Norisius. Ruspina celebris est in Historiæ Romanæ scriptoribus, qui bellum à Cæsare gestum in Africa descripsere, Hirtio, Dione, Cassio &c.*

103. TALAPTULENSIS. *Codex Halleri* Taleptulensis. Stephanus episcopus sanctæ ecclesiæ Talaptensis, *cum aliis Byzacenis Patribus subscripsit Synodicæ ad Constantinum augustum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione. 2. an vero hic Stephanus huic sedi potius quam* Teleptensi *attribuendus sit, alii judicabunt. Idem dicendum de* Datiano Teleptensi *in Collatione Carthag. memorato, de quo supra num. 81. Sic & in Notitia Leonis Imp. editionis Bevereglanæ memoratur* Talepites, *quæ in editione Goaris dicitur* Talapta. *Et utrobique græcus textus habet* Τελέπτης. *Paullo inferius inter Numidiæ urbes occurrit* Telepte *apud Goarem, sed videtur esse potius Thebeste, ut diximus supra num. 75. de Numidis.*

104. AUTENTESIS. *Codex Halleri* Auteniensis, *pro Autentensis.* Autentum *in Byzacena locat Antoninus in Itinerario.* Optatus episcopus sanctæ ecclesiæ Autentensis, *cum aliis ejusdem provinciæ episcopis, subscripsit Synodicæ laudatæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2.*

105. JUNCENSIS. *Adfuit Collationi Car-*

Carthag. cap. 187. inter Donatistas Valentinianus episcopus Juncensis, *ut ex veteri codice mss. restituit V. C. Baluzius, cum antea haberetur* Inucensis. *Posteriorem tamen hanc lectionem retineri debere censet Henricus Norisius in Censura Garnerii,* Juncensem & Inucensem *urbes distinguens, quarum priorem in Byzacena, alteram vero, cui præerat Valentinianus, in Proconsulari locat.* Inuca *habetur in Tabulis Peutingerianis haud procul à Majori-Tuburbo, quam prope urbem Carthaginem locat Antoninus in Itinerario; ubi* Unuca *dicitur, media inter Vallem & Carthaginem ipsam. Consentit Anonymus Ravennas lib. 3. num. 5.* Junces *in Notitia Bodleiana inter Byzaciæ urbes memoratur, quæ in Goaris editione* Junca *dicitur. Græcus textus habet* Ἰοῦγκα. *Celebris fuit synodus Juncensis sub Liberato Byzacenæ provinciæ primate anno* DXXIV. *ineunte, id est Hilderici regis primo, è qua legati ad concilium Carthaginense, sub Bonifacio anno sequenti habendum missi fuere. Ejusdem synodi canonem refert Ferrandus diaconus in sua canonum Breviatione num. 26. In ea item synodo, quamvis editi quidam habeant* Vincensi, *sed mendose ut monent viri eruditi, (Codex noster annorum 800. habet* Juncensi.*) sanctus Fulgentius Quodvultdeo episcopo prælatus est; cui tamen locum cessit paullo post in concilio Sufetano, ut narrat ejusdem Sancti Vitæ auctor cap. 29. Huic fortassis urbi præfuit Numidius, qui inter alios Byzacenæ provinciæ episcopos Synodicæ ad Constantinum augustum datæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. subscripsisse legitur in hunc modum:* Numidius humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Sosianæ-Juncis. *Holstenius suspicatur græce scriptum fuisse* Σοσώνης Ἴγκας; *quod hujus loci ecclesia Sapientiæ divinæ fuerit dicata. Sed hoc divinare est. Pæne amiseram monasterium, quod in beati Fulgentii Vita memoratur cap.* 14. Juncensi littori proximum, *ut diserte habet codex sancti Germani jam laudatus,* & Benefensi contiguum. *Ceterum inter Mauritaniæ Cæsariensis Patres primus omnium infra* Glorinus Juncensis *habetur.*

106\. JUBALTIANENSIS. *Collationi Carthaginensi cap. 128. interfuit* Geta episcopus plebis Jubaltianensis, *qui is ipse est Geta, ut censet V. C. Baluzius, qui legatus fuit ex provincia Byzacena ad concilium Carthag. anno* CCCCIII. *ut refertur in codice Canonum ecclesiæ Africanæ cap. 90. Eidem viro docto & Holstenio ultro assentior existimantibus ejusdem loci episcopum fuisse* Restutum, *seu* Restitutum, *qui dicitur* episcopus sanctæ ecclesiæ Jubeclidiensis, *vel, ut habet codex ms. ecclesiæ Bellovacensis,* Jubalidiensis, *in subscriptionibus synodicæ Byzacenorum antistitum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2.*

107\. SERVITIUS UNURICOPOLITANUS. *Editi habent* Servilius. *Codex Hallert* Unotecopolitanus.

108\. AGGARITANUS. *Supra num. 29. habetur* Filtiosus Aggaritanus, *quo loco nonnulla de urbe Aggaritana observavimus. Sane duas urbes, Aggar dictas, exhibet index operibus sancti Cypriani præfixus; unam in Byzacena, alteram in Proconsulari. Sed uterque* Aggaritanus *antistes in hac Notitia ex Byzacenis fuit.*

109\. VIGILIUS TAPSENSIS. *Celebris scriptor, cujus opera edidit & illustravit vir eruditus Petrus Franciscus Chiffletius è Societate Jesu presbyter, qui multa de eodem antistite & de ipsius operibus scitu digna observavit, cum antea paullo obscura esset ejus memoria, ut patet ex Bellarmino in libro de Scriptoribus ecclesiasticis ad annum* CCCCXCV. & *Labbeo in Dissertatione historica de eodem argumento. Excusari non potest Casimirus*

Oudinus, qui post Vigilii editionem Chifflettianam, ipsum anno DLX. *floruisse scripsit in Supplemento Bellarmini. Porro urbis istius nomen sæpius apud auctores cum adspiratione scriptum occurrit.* Thapsum *nempe habent Ptolemæus, Titus Livius lib.* 29. *&* 33. *& Lucius Florus libro* 4. *Historiæ Rom. cap.* 4. Thapsum oppidum maritimum *appellant Hirtius libro de Bello Africo, & Plinius libro* 5. *cap.* 4. Capsum *tamen habent Tabulæ Peutingerianæ, Epitome libri* 114. *Titi-Livii deperditi, & Anonymus Ravennas. Celebre autem fuit istud oppidum ob fugam Jubæ regis ceterorumque Julii Cæsaris hostium: qua occasione situm ejus egregie describit Dio Cassius libro* 43. *Historiarum Romanarum.*

SUNT NUMERO CVII. *Sic codex Laudunensis & Sirmundi editio. Chifflettius tamen posuit* CXI. *quod præter* CIX. *antistites, qui hic recensentur, sint etiam duo, quorum nomina initio videntur excidisse.*

110. MADASSUMA. *Codex Hilleri* Madyssumma. *Apud Antoninum in Itinerario dicitur* Mardarsuma. *Huic urbi pro Donatistis præfuit* Primulianus episcopus Mandasumitanus, *in Collatione Carthaginensi cap.* 187. *memoratus, qui & videtur interfuisse concilio Cabarsussitano, nam inter eos qui subscripsere habetur* Primulianus episcopus, *cujus sedes non designatur. Notitia Leonis imperatoris à Goare edita inter Byzacenæ civitates memorat* Madassumma. *Græcus tamen textus ibidem, sicut latina simul & græca editio Beveregiana habet* Μαδασσοῦβα.

111. DIONYSIANA. *Codex Hilleri* Donisiana. Confessor Pomponius à Dionysiana *pro rebaptizandis hæreticis sententiam protulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num.* 48. *cujus objectionem solvit Augustinus lib.* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 12. Fortunatus *item* Dionysianensis episcopus *cum aliis Donatistis subscripsit concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. Victor *ex eadem secta,* episcopus *item* Dionysianensis, *recensitus est in Collatione Carthag. cap.* 198. *sed non comparuit, quod tunc ægrotaret, ut testatus est Primianus episcopus Carthaginensis Donatista.*

SULIANIS. *Codex Hilleri* Sulianæ. *Huc fortassis revocandus est* Urbanus episcopus Sulitanus, *qui inter Donatistas comparuit in Collatione Carthag. cap.* 201. *At Holstenius* Sulianis *locum hunc esse putat, qui in Antonini Itinerario dicitur* Silvani. 112.

ORREA-CÆLIA. *Eadem linea cum præcedenti urbe in codice manuscripto legitur, interposito aliquo spatio, cum tamen alias singulæ urbes singulas lineas occupent, quin & in fine, quasi duæ non essent urbes, habetur* Sunt numero v. *Porro hujus urbis nomen sæpius scribitur cum adspiratione apud veteres, ut in editione Sirmondi. Dicitur ab Antonino* Horrea-Cælia vicus Byzacenæ. *concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes adfuit num.* 67. Tenax ab Horreiscæliæ. *quo etiam modo scribitur apud Augustinum lib.* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 31. *ubi sanctus Doctor Tenacis objectionem solvit. In prioribus editionibus Collationis Carthag. cap.* 201. *inter Donatistas recensetur* Januarius episcopus Haran .... celtensis, *sed legendum est, ut restituit eruditus Baluzius,* Horreæ-Cæliensis. *Denique* Hilarinus episcopus Orreocælensis, *synodo Carthagin. sub Aurelio anno* CCCCXIX. Legatus provinciæ Byzacenæ interfuit; *qui in Codice canonum ecclesiæ Africanæ post cap.* 127. *dicitur* Hilarianus episcopus Horreocellorum, *in alio codice* Horreicæliensis, *ut monet Justellus: græce autem* Ὀῤῥεοκελίων, *& in subscriptionibus* Horreoccelliensis, *græce* Ὀῤῥεοκέλλων. 113.

CUNCULIANA. *Huic proculdubio* 114.

urbi

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

urbi præfuit Januarius episcopus plebis Cenculianensis, *inter Catholicos Patres in Collatione Carth. cap.* 128. *memoratus*, *quem Baluzius lapsu calami Numidiæ attribuit*. *In Notitia à Goare edita sub Byzacena provincia memoratur* Cenculiana, *græcus textus habet* Κνβενλιανs, *quam vocem in duas dividit Notitia Bodleiana à Beveregio edita*, *duasque urbes commemorat latine* Campsa *&* Cileos; *græce autem* Καμψα *&* Κιλιος.

24\. TICIBUS. *Eodem modo appellatur in synodica Patrum Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *cui inter alios subscribit* Romulus episcopus sanctæ ecclesiæ civitatis Ticibus. Tices *in Getulia memorat Anonymus Ravennas lib* 3. *num*. 9. Ticenam *urbem habet Ptolemæus*. *& in Collatione Carthag. cap.* 121. Gallus episcopus Ticensis *inter Catholicos comparuit*. *Si tamen Ticensi urbi præfuerit* Candidus patriæ Dicensis episcopus, *qui laudatæ Byzacenorum Synodicæ subscripsit*, *Ticensis civitas à Ticibus esit distinguenda*, *alias duo ejusdem urbis episcopi Synodicæ subscripsissent*. *quod nemo facile admissurus est*.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

AD PROVINCIAM

Mauritaniæ-Cæsariensis.

1\. JUNCENSIS. *Vide quæ supra diximus de* Juncensi *episcopo*, *inter Byzacenos num*. 105.

2\. TEBERIANUS QUIDIENSIS. *Editi* Tiberianus. *Hanc urbem Ostellius ex Victore Uticensi ms. laudat*, *sed in Numidia*, *quod lapsu memoriæ contigisse crediderim*. Quidam *vero &* Quiziam, *seu* Quizam *eamdem urbem esse diversis nominibus appellatam nemo potest inficiari*, *cum litteræ* d *&* z *ab Afris indifferenter adhibeantur*, *uti jam non semel monuimus*; *idque speciatim de hac urbe evinci potest ex Collatione Carthagin. cap.* 143. *ubi cum* Priscus episcopus ecclesiæ Quidiensis *inter Catholicos Patres recensitus attestatus fuisset*, *converso cum suis parentibus ad unitatem Catholicam eo*, *qui sibi adversabatur*, *episcopo Donatista*, *nullum superesse in sua civitate ex ista secta schismaticum*, *interlocutus est Honoratus Donatista*, *& dixit*: Episcopus noster Quizicensis succubuit in persecutione. *ut emendavit eruditus Baluzius*. *nam antea ibi legebatur*: Episcopus noster qui Ziccentibus succubuit in persecutione. *Porro hæc urbs apud Plinium lib*. 5. *cap*. 2. *dicitur* Quiza xenitana, peregrinorum opidum: *quibus vocibus eadem urbs triplici lingua designatur*. Quiza *nempe dicta est à Mauris*, *inquit Harduinus*, Xenitana *vero à peregrinis qui eam condidere*. Ξένη *enim græce*, *peregrinum sonat*, *quod sequentibus verbis Plinius latine exposuit*. *Ceterum varias ipsi varii auctores dignitates tribuunt*, *ut idem observat vir eruditus*. *nam à Pomponio Mela lib*. 1. *cap*. 6. castellum *dicitur*, municipium *ab Antonino in Itinerario*, *&* colonia *à Ptolemæo lib*. 4. *cap*. 2. *ubi* Buiza, *& ex codice Palatino* Cuiza *appellatur*. *Porro vir clarissimus qui operum sancti Cypriani novam editionem Oxonii procuravit*, *suspicatur* Secundinum à Cedias, *qui undecimus inter Rebaptizantes in concilio Carthag. sub sancto Cypriano locutus est*, *Quidiensi urbi præfuisse*, *ita ut* Cedias *pro* Quidias *scriptum sit*. *At si hæc conjectura admittatur*, *jam duæ Quidiæ urbes recipiendæ erunt*. *nam præter Priscum jam laudatum*, *qui in Collatione Carthagini cap*. 143.

ubi

ut diximus, affirmavit se adversarium tunc non habere, quod & Donatistæ fassi sunt, occurrit cap. 163. Fortis episcopus Cediensis ex Donati parte, qui nullum contra se catholicum habere protestatus est. Secundinus vero concilii Cyprianici etiam apud Augustinum lib. 6. de Baptismo contra Donatistas à Cedias dicitur, ubi sanctus Doctor ejus objectioni respondet, pro qua tamen voce mss. duo, ut nostri in nova editione observarunt, habent à Cezas, alii plures à Chezas. Sic fere Pamelius in Notis ad Cyprianum. Sed hæc lectionum varietas difficultatem non solvit.

3 SUFARITANUS. Inferius num. 87. iterum recitatur episcopus Sufaritanus. In codice tamen Halleri semel Sufaritanus occurrit. nam alter Susaritanus dicitur. Ceterum si nostra lectio admittatur, aut duas fuisse hujus nominis urbes in hac provincia dicendum erit; aut certe duos in una civitate fuisse catholicos antistites, ex quibus alter fortassis è schismate ad unitatem conversus, locum & dignitatem episcopi retinebat. Eidem porro ecclesiæ præerat tempore Collationis Carth. ut censet eruditus Baluzius Reparatus episcopus plebis Susafaritanæ, qui inter catholicos antistites comparuit cap. 135. Quin & cap. 188. ubi antea legebatur Reparatus episcopus ecclesiæ Catholicæ Sifaitensis, qui interlocutus est, idem Baluzius reposuit Susafaritanæ. Ceterum in Antonini Itinerario semel & iterum inter Mauritaniæ urbes memoratur Susafar, quæ civitas ab Anonymo Ravennensi Susafa dicitur. In Notitia Leonis Imperatoris à Goare edita inter Mauritaniæ secundæ urbes locum habet Susfara, sed quæ in editione Beveregiana Sanaphas appellatur. Vide inferius in provincia Sardiniæ Sonafer num. 3.

4 CORNICULANENSIS. Sic editi codices simul & mss. Corniclano meminit Anonymus Ravennensis lib. 3. num. 4. sed in Mauritania, que dicitur Cyrenensis. Habetur iterum lib. 5. num. 6. cujus situm ex Tabulis Peutingerianis melius disces.

ITENSIS. Nihil occurrit de hac urbe. Tertullus Abitensis episcopus inter Donatistas sedit in concilio Cabarsussitano; sed revocari potius debet ad Proconsularem, in qua provincia apud Antoninum Abitta locatur. Quam urbem Ptolemæus inter illas, quæ sub Legione Augusta tertia erant, recenset. 4

TIMICITANUS. Interfuit Collationi Carthag. cap. 135. Victor episcopus plebis Timicitanæ, qui habebat adversarium è Donatistis Optatum, ibidem & inferius cap. 197. memoratum. Plinius lib. 5. cap. 2. Timici inter civitates memorat, Ptolemæus lib. 4. cap. 2. Timice cum aliis Mauritaniæ Cæsariensis urbibus recenset, & cap. sequenti occurrit item Timica inter ea loca, quæ sub Legione Augusti tertia erant. 5

NOBICENSIS. Sic quoque appellatur in codice Halleri, pro Novicensi, ut putat Ortelius. 6

MILIANENSIS. Eidem procul dubio urbi præfuit Victor episcopus plebis Malianensis, qui recensitus est in Collatione Carthag. cap. 135. cum Nestorio Donatista ipsius adversario, qui & iterum inter alios sectæ suæ episcopos cap. 208. comparuit. Mallianam habet Antoninus in Itinerario inter Sufasar & Tigavas-castra Mauritaniæ Cæsariensis urbes. Tivaga habet editio Bertii sed mendum est librarii. Scripsit Augustinus epistolam, quæ est in nova editione 236. alias 74. ad Deuterium episcopum occasione Victorini cujusdaam subdiaconi Mallianensis ex Manichæorum secta. 7

GIRUMONTENSIS. Codex Halleri Girumentensis. 8

ALTABENSIS. Sic mss. & editi. Antoninus Altabam in Numidia locat. Notitia Leonis Sapientis inter ejusdem provinciæ civitates, in latina Goaris editione, habet Altaba. græce vero Ἀλταβοῦ. In Bod- 9

Bodleiana vero græce & latine locus iste Leradus *appellatur. In Collatione Carthag. memoratur episcopus* Assabensis, *de quo vide infra inter Sitifenses num.* 24.

11. PANATORIENSIS. *Suspicatur eruditus Baluzius ejusdem loci fuisse* Pelagium episcopum Vanariónensem, *qui inter Donatistas cap.* 187. *Collationis Carthag. recensetur, ubi profitetur se adversarium non habere. Certe pro* Panatoriensis., *scriptum forte erat* Banatoriensis, *litteræ vero* b *&* u *indifferenter pro alterutra apud veteres adhibebantur.*

12. COLUMPNATENSIS. *Liber Notitiarum Imperii sect.* 54. *memorat* Præpositum Limitis Columnatensis, *exscriptor addidit litteram* p. *ut nonnulli scribebant* Dompnus *pro* Domnus.

13. SUCARDENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 135. *recitatum fuit nomen* Pompelani episcopi Sucardensis *catholici, pro quo, cum ægrotaret, respondit Alypius. Ipsius quoque adversarius* Donatus Sucardensis *ægrotabat, ut testatus est Marinianus Donatista cap.* 210.

14. IDENSIS. *Ortelius ex Victore, uti vocat, Uticensi, Idense in Mauritania Cæsariensi episcopum memorat. At non dicit utrum semel aut bis in Halleri codice mss. urbs ista recensita fuerit. Vide infra num.* 16. *Hanc suspicatur Holstenius esse* Ididi *oppidum in vita sancti Fulgentii memoratum. Sed* Mididi *habent codices duo mss. Colbertinus scilicet unus, & alter sancti Germani à Pratis ab annis* 800. *conscriptur. quæ urbs erat in Byzacena supra pag.* 142.

15. TIPILTENSIS. *Sic editi & mss. Huc revocandum esse suspicatur Holstenius* Donatum episcopum Tisilitanum, *qui in Collatione Carth. cap.* 121. *inter Catholicos patres recensitus fuit. De quo supra pag.* 131.

16. IDENSIS. *Jam supra num.* 14. *recensitus est* Subitanus Idensis. *& num.* 5. Lucius Itensis.

17. FIDOLOMENSIS. *Sic habetur in mss. & editis.*

18. TABORENTENSIS. *In Collatione Carthaginensi cap.* 115. Marinus, *seu* Martinus ecclesiæ Catholicæ Taborensis *comparuisse legitur cum* Victore *ipsius adversario, qui, & iterum cap.* 201. *inter sectæ suæ episcopos recensitus est. At V.C. Baluzius hunc ex provincia Proconsulari fuisse probat duobus argumentis. Primo, quod inter alios illius provinciæ antistites, qui epistolæ Synodicæ ad Paulum Constantinopolitanum in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. *relatæ subscripserunt, occurrit* Constantinus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Talborensis. *Altero, quod cum cap.* 126. *ejusdem collationis* Felix episcopus plebis Visitensis *dixisset se adversarium non habere,* Victor episcopus civitatis Taborensis, *ille scilicet Donatista qui supra memoratus est, dixit:* Proxime recessit. Ego ibi intervenio, *id est, ut idem Baluzius interpretatur, à paucis diebus obiit, ego plebis ejus curam gero. At Visitensis ecclesia ad Proconsularem pertinebat, nam* Valentinianus episcopus plebis Visicensis *epistolæ synodicæ Proconsularium laudatæ subscripsit. Visitensem autem à Visicensi ecclesia non distinguit vir eruditus. Unde, si vera sit ejus sententia alia Taborentensis ecclesia quæ in Mauritania fuerit, quærenda est, cui præfuerit noster Victor hic in Notitia laudatus.*

19. VERECUNDUS NOBENSIS. Verecundum Nobensem *habet quoque codex Halleri, teste Ortelio. Vide infra num.* 93. *ubi* Mingin item Nobensis. *Alterutrius episcopus fuit* Felix episcopus Novensis *Catholicus, in Collatione Carthag. cap.* 215. *memoratur. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro iterando hæreticorum baptismo sententiam tulit num.* 60. Rogatianus à Nova. *Cujus objectioni respondet Augustinus libro* 7. *contra Donatistas cap.* 24. *Habentur in Afri-*

Africa plures ejus nominis urbes sed cum aliquo addito, ut Nova-sparsa, Nova-cæsaris, &c. de quibus suis locis dicendum. Ad Novas habet Antoninus in Itinerario, haud procul ab Opido-novo infra num. 64. in hac ipsa provincia memorato.

20. ZUCABIARITANUS. In Collatione Carthag. cap. 135. inter Catholicos patres recensitus est Maximianus episcopus plebis Zugabbaritanæ, qui in prioribus editionibus ante Baluzianam Subualburitensis mendose dicebatur. At sic emendavit eruditus Baluzius, quod Germanus, qui hic Maximiani adversarius ex Donatistarum secta dicitur, cap. 182. diserte episcopus Zuggabaritanus nominetur. Veteres Plinii editiones lib. 5. cap. 2. Succubar memorabant, quam locum Johannes Harduinus ex omnibus manuscriptis, uti ait, emendavit, habetque Succabar, quæ urbs ibi dicitur Colonia Augusta. Sic quoque appellatur in Thesauro Golsii pag. 238. Ammianus vero lib. 29. municipium Sugabaritanum memorat monti Transcellensi adcline. Ptolemæus lib. 4. cap. 2. habet ex cod. Palatino apud Bertium Zuchabari. Editi antea habebant Buchambari. Huic urbi Fortunatum à Tucchabori, qui inter Rebaptizantes in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 17. adfuit, præfuisse arbitratur Pamelius in Notis ad sanctum Cyprianum, sed perperam. Nam Stephanus episcopus Tuccaboriensis inter Proconsulares habetur qui synodicæ subscripserunt in concilio Lateran. sub sancto Martino act. 2.

21. CÆSARIENSIS, urbs totius provinciæ nobilior, ex qua dicta est Mauritania Cæsariensis. Paucis verbis elogium ejus absolvit Plinius lib. 5. cap. 2. Opidum ibi celeberrimum Cæsarea, antea vocitatum Jol, Jubæ regia, à divo Claudio coloniæ jure donata ejusdem jussu deductis veteranis. Dicitur à Ptolemæo lib. 2. cap. 4. Jol-Cæsarea, ab Antonino Cæsarea-colonia, à Pomponio Mela lib. 1. cap. 6. Jol ad mare aliquando ignobilis nunc quia Jubæ regia fuit, & quod Cæsarea vocitatur illustris. Bocchi quoque regiam fuisse contendit Solinus. Prius, inquit cap. 28. Bocchi regia, postmodum Jubæ indulgentia populi Romani dono data. Dicitur à Procopio μεγάλη ϗ πολυάνθρωπος ἐν παραλίου γῆς. Ceteros prophanos omitto qui plura de hac urbe congesserunt, quæ hodie superest, ut multis placet, sub Algerii nomine, celebris regni cognominis caput: quam tamen opinionem Samson aliique Geographi eruditi rejiciunt. Olim civilis erat totius provinciæ metropolis, quod nomen ad ejus quoque episcopum transtulit sanctus Augustinus, qui, ut jam alias observavimus, Deuterium, episcopum metropolitanum Cæsariensem appellat initio libri de gestis cum Emerito Cæsariensi Donatistarum episcopo. Porro hic Emeritus unus è septem fuit episcopis, quos Donatistæ pro suæ causæ defensione agenda in Collatione Carthaginensi elegerant, qui passim in ea interlocutus legitur. Idem præsens erat cum totius provinciæ episcopis & universa plebe, quando Augustinus sermonem habuit apud Cæsaream, quem totum, ut ipsemet Augustinus refert libro 2. Retractationum cap. 51. non inveniens quid responderet, Emeritus tamquam mutus audivit. At vero Deuterius ejusdem urbis Catholicus episcopus in eadem Collatione unus fuit è custodibus tabularum: simulque comparuerunt & sese invicem agnoverunt cap. 143. Ceterum ex hoc Notitiæ loco falsi convincitur eorum opinio, qui putabant eos Africæ Primates, etiam in aliis à Proconsulari provinciis, pro sedium suarum dignitate, non vero secundum ordinationis tempus fuisse constitutos: quæ opinatio jam ab omnibus explosa est.

RUSUBIRITANUS. Rusubus apud Ortelium ex Victore Uticensi ms memoratur. Ptolemæus habet lib. 4. cap. 3. Rusicibar, vide infra 22.

num.

num. 77. Rusippisim municipium *exhibent Tabulæ Peutingerianæ.*

SUBBARITANUS. *Codex Halleri* Subarritanus. *Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 1. *memorat inter Tingitanæ*
23. *civitates* Subur, *ex qua* Maximianum *in Collatione Carthag.* episcopum Suburitanum *dictum fuisse scribit Carolus à sancto Paulo.* *At* Maximianus Suburitanus *nullus est in Collatione Carthag. Nam Maximianus, qui cap.* 135. Suboabburitensis *dicitur in editionibus Baluzianam antecedentibus, non* Suburitanus, *neque* Subbaritanus, *sed* Zuggabaritanus, *appellari debet, uti emendavit Baluzius. Vide supra num.* 20. Martyrum Suburbitarum *mentio habebatur in sermone* 32. *sancti Augustini à Sirmundo edito, qui est novæ editionis* 345. *de quibus vide Admonitionem nostram in passionem sanctarum martyrum Perpetuæ & Felicitatis num.* 3. *in Actis Martyrum*
24. *sinceris pag.* 82.

AQUENSIS. *Complures erant hujus nominis urbes in Africa, etiam præter eas quæ aliquo additamento distinguebantur. Secundus, qui Leporii libello subscripsit, sese* ecclesiæ Aquensis, sive Megarmitanæ *episcopum appellat; sed hic erat ex Numidis, ut diximus in Notis ad ejus provinciæ episcopos num.* 103. *Affuit Collationi Carthag. cap.* 208. Victorinianus episcopus Aquensis *ex Donatistarum secta, quem ad Arzugitanam provinciam pertinuisse colligitur ex eodem Collationis loco, ubi* Afelicus episcopus catholicus municipii Tusuritani *interloquitur se de* Arzugibus die III. Kalendarum Majarum profectum fuisse, *ac Victorinianum in via Donatistarum factione fuisse ordinatum. Recensetur & cap.* 198 *item ex Donatistis* Cresconius episcopus Aquensis; *sed Numidis illum accenseri debere facile colligi potest ex eodem loco. nam cum ibi Cresconius* traditorem *se non habere dixisset, interlocutus est Aurelius episcopus catholicus Macomadiæ, & dixit*: Habemus hic presbyterum, nam & episcopus ibi fuit, modo defunctus est, & in loco ejus necdum est ordinatus. *Aurelium autem Macomadiæ Numidicæ episcopum fuisse probavimus supra in notis ad istius provinciæ episcopos num.* 84. *Sed præter hos omnes habemus adhuc episcopum Aquensem ex Collatione, qui, ut videtur, hujusce Aquensis Mauritaniæ urbis episcopus fuit. Is est* Helpidius episcopus plebis Aquensis, *qui cum* Reparato *suo adversario cap.* 135. *recensitus est, qui Reparatus iterum inter Donatistas capit.* 197. *comparuit.* Aquas *inter Sufasar & ipsam Cæsaream habet Antoninus in Itinerario, cui loco videtur Aquensis episcopus hic memoratus præfuisse. Ceterum V. C. Stephanus Baluzius urbem Aquensem hic laudatam eam ipsam esse censet* civitatem Aquitaniæ, *cujus Crescens in libro* 1. *Historiæ Victoris Vitensis numero* 7. Metropolitanus *fuisse dicitur. Qua de re plura diximus in Notis ad hunc Victoris locum num.* 22. *Certe* Aquitani *ab* Aquis *in Gallia dicti sunt, ut observat Johannes Harduinus in libro quarto, Plinii capite* 19. *qui ideo indifferenter* Aquenses *&* Aquitani, *ut vult Baluzius, dicebantur. Baluzio etiam favet, quod Crescens* centum & viginti episcopis *præfuisse dicatur: totidem enim Mauritaniæ Cæsariensis antistites habentur in Notitia, præter sex alias sedes, quæ tunc temporis episcopos non habebant.*

MURUSTAGENSIS. *Sic mss. & editi.* 25.

VAGALITANUS. *Eidem urbi præfuit ex parte Donati* Miggin episcopus Vagalitanus, *in Collatione Carthaginensi cap.* 208. *recensitus.* Vagal *inter Mauritaniæ oppida memorat Antoninus in Itinerario.* 26.

TIGISITANUS. *Jam vidimus inter Numidiæ episcopos num.* 89. 27.
Tisigitanum *episcopum, quo loco retulimus ea quæ de utraque urbe co-*

cognomine colligere licuit. quæ consulas. Ortelius Tigilitanum *memorat &* Tigisitanum *ex Victore, ut sequitur, Uticensi.* Tigis *inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes habet Ptolemæus libro 4. cap. 2.* Tigisim *Anonymus Ravennas lib. 3. num. 8.* Aptum Tigiensem *in Collatione Carthaginensi cap. 120. episcopum Catholicum huc revocari debere censet Lucas Holstenius. Hunc tamen Tiziensi in Byzacena civitati præfuisse ait Baluzius, ut diximus num. 65. inter Byzac.*

28. TALLABENSIS. *Hanc urbem non memorat Ortelius, quod in fragmento Halleri fortassis non haberetur.*

29. USINADENSIS. *Codex Halleri* Ufidanensis.

30. FLUMENZERITANUS, *Sic editi & mss.*

31. CASTELLOMINORITANUS. *Hunc non habet Ortelius ex Halleri Fragmento.*

32. RESTITUTUS FLORIANENSIS. *Sic editi. codex Laudunensis habet* Restutus. *quæ varia lectio sæpius in hac Notitia contingit. Ptolemæus libro 4. cap. 2. inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes memorat* Phloryiam, *græcus textus habet* Φλωρύα, *ex qua dubio procul* Phloryanensis, *seu* Florianensis *vox derivata est.*

33. ALAMILIARENSIS. *Sic hujus loci nomen Ortelius ex Victore scribit, ac si ex duabus vocibus fuerit compositum, scilicet* Ala-Miliarensis. *Et quidem non semel in Notitia Imperii* Ala-Miliaria, *seu* Ala Miliarensis *habetur; atque exinde fortassis urbs ista nomen sortita est, ut à Germanis* Germania.

34. TIGAMIBENENSIS. *Codex Halleri* Tigamibemensis.

35. AMAURENSIS. *Sic editi & mss. Anonymus Ravennas inter urbes quæ* ad aliam partem Mauritaniæ Sitifensis sunt, Amabu-mune, *id est municipium memorat, ex quo forte* Amauvensis, *tum* Amaurensis *vox deducta est.*

36. SESTENSIS. *Sic mss. simul & editi; & infra num. 117. habetur* Sertensis. *Porro Ortelius suspicatur hic esse legendum* Septensis, *quoniam nihil afferat ... urbe Septensi, quæ tamen notissima est. Septum sic appellatum fuisse scribit Procopius libro 1. de Bello Vandalico, quod juxta illam urbem septem tumuli attollerentur, à qua alteram Herculis columnam haud procul sitam fuisse scribit. quod idem fere repetit libro 2. Testis est idem Procopius libro 6. de ædificiis cap. 7. castrum istud post expulsos ex Africa Vandalos à Justiniano augusto restauratum fuisse, quo jubente extructum est ibi templum in Deiparæ virginis honorem. In Notitia Bodleiana semel & iterum memoratur* Septum *inter Mauritaniæ secundæ urbes, ubi tres istius provinciæ priores civitates sic exhibentur: primo quidem* Septum *simpliciter; altera vice* Septum ad partem Thenissi. *tertio denique loco habetur*, Spanias, *cui conformis est textus græcus ibidem relatus. At in Goaris editione omnia hæc unico articulo concluduntur, græce quidem sic:* Π ττόν εἰς τὸ μέρος Ἰσπανίας; *latina autem versio hæc habet*, Benepota in parte Hispaniæ.

37. TERNAMUNENSIS. *Ejusdem loci fuit ex parte Donatistarum* Sarmentius episcopus Ternamusensis, *in Collatione Carthag. cap. 180. memoratus in Baluziana editione. nam aliæ habent, & quidem cap. 179.* Cernamusensis, *& Massoniana* Certamusensis. *Ea est dubio procul civitas, quæ ab Antonino dicitur* Taranamusa-castra; *unde infert Baluzius hic in Notitia legendum esse* Ternamusensis *pro* Ternamunensis. *quin & in Notis ad laudatum Collationis locum fusius, & quidem pro more suo erudite, disserit de variis litterarum mutationibus quæ occurrere solent in veteribus monumentis, potissimum Africanis.*

38. CAPUTCILLENSIS. *Memoratur ob Antonino in Itinerario, ubi* Caput-Cila *dicitur. Et in Notitia Imperii sect. 54.* Præpositus limi-

limitis Caput Cillensis notatur sub dispositione Ducis Mauritaniæ Cæsariensis.

NASBINCENSIS. Codex Halleri apud Ortelium, Narbincensis.

39. BACANARIENSIS. Sic habet
40. uterque mſ. ſimul cum editis.

41. BALLENS VILLENOBENSIS. Sic codex mſ. Ludun. At editi Valens. Codex Halleri Bàleus. Nam Ortelius ait in Victore mentionem fieri Balei Villenobensis.

42. MASUCCABENSIS. Sic Laudun. & editi; unica littera aliter codex Halleri apud Ortelium, Mazuccabensis.

43. PAMARIENSIS. Hunc quoque laudat Ortelius ex Victore. Palmariam insulam habet Antoninus in Itinerario maritimo sitam inter Africam & Sardiniam.

44. BENEPOTENSIS. Sic uterque mſ. & editi. Supra num. 36. vidimus in Notitia Leonis Imperatoris recenseri inter Mauritaniæ secundæ civitates Benepotam.

45. VARDIMISSENSIS. Huc revocandus est Victor episcopus plebis Bartimisiensis, qui inter Catholicos antistites recensitus fuit in Collatione Carthag. cap. 135.

46. AMBIENSIS. Maximus martyr in aliquot codicibus mſſ. passus dicitur apud Ambiensem provinciam, ut observavimus in admonitione ad ejusdem Sancti Acta n. 2. in Actis Mart. sinc. pag. 143.

47. MEDIENSIS. Hunc non memorat Ortelius ex Halleri codice. Ad Medias habent Tabulæ Peutingerianæ segmento tertio, sed, ni fallor, extra Mauritaniam.

48. CATULENSIS. Sic mſſ. & editi Casulam, ut jam observavimus, memorat Antoninus in Itinerario. Sed quando hic locus haud procul Carthagine aberat, huc revocari non potest. Cerealis episcopus Afer, qui librum adversus Arianos edidisse dicitur apud Gennadium cap. 96. episcopus Castulensis appellatur ab Anonymo auctore antiquo de XII. scriptoribus ecclesiasticis apud Miræum. Vid. infra num. 119.

49. MINNENSIS. Codex Halleri Minuensis. Conc. Carth. sub Bonifacio subscripsit Secundinus episcopus plebis Minensis, provinciæ Mauritaniæ, & quidem Cæsariensis, ut patet ex Bonifacii epistola ibi relata, ubi dicitur Secundus. Minam semel habet Antoninus in Itinerario, & alias Minnam. Alia est Minna villa Marsi, ab eodem auctore prope Leptim-magnam designata.

50. CARTENNITANUS. Hanc sedem illustravit Victor Cartennæ Mauritaniæ civitatis episcopus, ut loquitur Gennadius in libro de scriptoribus ecclesiasticis, qui scripsit adversus Arianos librum unum longum, quem Genserico regi per suos audiendum obtulit &c. Porro variant codices in istius auctoris nomine describendo: dicitur quippe Victor Carthenæ in codice mſ. monasterii Fiscamnensis; in nostro autem vetustissimo appellatur Maurus. Cartennæ. Quod vero ille pietatem & Scripturarum scientiam simul cum ardore fidei conjunxerit testis est Gennadius, qui alia ipsius opuscula ibidem commendat. Ex his est Libellus consolatorius ad Basilium quemdam de morte filii, quem hunc ipsum esse existimant viri eruditi, qui sub titulo de Consolatione in adversis inter opera sancti Basilii Magni in nonnullis editis habetur. Scripsit præterea librum de Pænitentia Publicani, aut potius de Pænitentia publica, ut habet nostrum Gennadii exemplar jam laudatum, quod ab annis circiter centum supra mille exaratum est. In codice Fiscamnensi annorum circiter 600. dicitur de Pænitentia sine ullo additamento, qui fortasse verus est titulus. Nam in Appendice operum sancti Ambrosii editus est liber de Pænitentia, cujus auctor sese ipse Victorem appellat, eumque esse censent viri eruditi, quem Gennadius loco laudato commemorat. In codice tamen Sorbonico opus istud sub sancti Ambrosii nomine habetur, sed perperam. Plerique

que autem viri eruditi. Ipsum Victori Tunnonensi episcopo tribuendum esse existimant, quod in uno codice majoris ecclesiæ Remensis, & in altero Herivallensis monasterii, istum præ se ferat titulum, Incipit liber sancti Victoris de Lapsis Tonensis episcopi, historiographi. *Codex vero Remensis optimæ notæ ab annis saltem* 800. *conscriptus est, quem Hincmarus archiepiscopus huic ecclesiæ donavit, ut non semel in ipso codice indicatur. Titulus autem supra laudatus prima manu descriptus est. Porro* Rusticum Cattenitanum *episcopum catholicum sanctus Augustinus memorat initio libri de gestis cum Emerito Cæsariensi episcopo Donatista. Famosus est* Rogatus *episcopus Cartennensis, qui in Donatistarum schismate factioni Rogatistarum nomen dedit. Successit ei* Vincentius, *cujus epistolam confutat Augustinus epistola* 93. *quæ merito inter libros locum obtinere posset.* Cartennas. *memorat Ptolemæus libro* 3. *cap.* 2. *& Antoninus in Itinerario.* Cartennam, *habet Pomponius Mela, seu* Cartinnam oppidum, *ut ex mss. codicibus monuit Isaac Vossius. Eamdem urbem* Coloniæ Augusti *titulo donatam fuisse refert Plinius libro* 5. *cap.* 2. *Kalendarium Carthaginense vetustissimum die* IIII. Nonas Febuarii sanctorum Carterienfium *memoriam recolit, in quorum die festo sermonem habuit Augustinus, per* Natale Cartheriensium *inscriptum, ut testatur Possidius Indiculi cap.* 9. *quos quidem Martyres suspicatur noster Mabillonius, tomo* 3. *Analectorum pag.* 421. *ad Cartennam Mauritaniæ civitatem posse revocari. Viri eruditi conjecturæ favet locus codicis Fiscamnensis supra memoratus. Jam supra monuimus in Notis ad Byzacenos num.* 58. *Carlanensem & Cartennensem, duas in Africa urbes episcopales ab altero viro erudito in unam fuisse conflatas, quod jam antea Holstenius fecerat.*

51. REGIENSIS. *Apud Victorem Vitensem libro* 1. *num.* 13. *memoratur locus quidam, nomine* Regia, *in quo Ariani armata manu ecclesiam violarunt, quemdamque Lectorem in pulpito canentem inter alios sagitta confoderunt. Duplex autem urbs est in Indice Cypriani operibus præfixo* Regium *dicta, quarum altera Mauritaniæ attribuitur. Ea fortassis est, quæ in Antonini Itinerario dicitur* ad Regias. *Vide Numidas num.* 91. *ubi episcopus* Regianensis.

VANNIDENSIS. *Sic uterque codex ms. Editi autem* VAUNIDENSIS. 52.

CAPRENSIS. *Eremum* Caprapicta *dictam memorat ipse Victor Vitensis. An ex ea, aut certe ex aliquo oppido ipsi cognomine episcopus Caprensis nomen accepit? Certe nova ecclesia in hac regione excitata memoratur apud laudatum auctorem libro* 1. *num.* 11. 53.

METCUN RUSUCCURITANUS. *Editi* Metcur. *Eidem urbi præfuit* Fortunatus episcopus plebis Rusuccuritanæ *catholicus, qui in Collatione Carthag. cap.* 135. *recensitus est cum* Optato *illius adversario, iterum inter Donatistas cap.* 176. *memorato. Huc etiam revocandus est* Nicellus Rusuirensis, *aut* Rusurrianensis. Mauritaniæ Cæsariensis legatus *ad concilium Carthag. anno* CCCCXIX. *sub Aurelio, ut refertur in codice Africanæ ecclesiæ. Et quidem lectio Labbeana magis nobis favet, ubi habetur* Nivelius Ruscuriensis, *& in margine* Rusuccurrensis, *vel* Ruscorensis *tomo* 2. *col.* 1603. *&* 1605. *Ceterum Plinius. lib.* 5. *cap.* 2. *ait* Rusucurium civitate honoratum *fuisse* à Claudio. Coloniam *appellant Antoninus in Itinerario, & Tabulæ Peutingerianæ. Ab aliis item auctoribus memoratur, apud Ptolemæum lib.* 4. *cap.* 2. Rusuccore *dicta.* 54.

SFASFERIENSIS. *Sic uterque ms. cum editis.* 55.

OBBITANUS. *In Collatione Carthag. cap.* 193. *inter Donatistas comparuit.* 56.

paruit Feliciſſimus epiſcopus Obbenſis. *Interfuit etiam concilio quinto generali* Valerianus epiſcopus Obbæ, Africanæ provinciæ, *ut habetur in nova conciliorum Collectione Baluziana; in editione Labbeana dicitur* provinciæ Proconſularis, *& in margine* Africanæ. *Sed his omnibus antiquior eſt* Paulus Confeſſor ab Obba, *qui in concilio Carthag. ſub ſancto Cypriano pro baptiſmo hæreticorum iterando ſententiam dixit num.* 47. *Aliquot mſſ. & editi habent* à Bobba, *quo etiam modo legitur apud Auguſtinum lib. 7. contra Donatiſtas cap.* 11. *quam lectionem editor Oxonienſis operum ſancti Cypriani confirmari poſſe ait ex Plinio*, qui, *ut ipſe in Notis refert*, in Mauritania à Lixa 40. M. P. in Mediterraneo Auguſti Coloniam Bobbam collocat.

57. TIMIDANENSIS. *Codex Holſteri* Timidianenſis.

58. FRONTENSIS. *Sic ſcribitur in utroque codice & in editis.*

59. ICOSITANUS. *Sic diſerte habet codex mſ. Laudunenſis. Editi vero mendoſe* Leoſitanus. *Et quidem nemo non novit* Icoſium, *celebrem apud ſcriptores tum ſacros tum profanos urbem quæ Coloniæ nomine & privilegiis gaudebat. Eam à Veſpaſiano donatam Latio fuiſſe ſcribit Plinius lib. 5. cap. 2. Hanc memorat Ptolemæus, Pomponius-Mela, Antoninus, Ammianus-Marcellinus lib. 29. Anonymus-Ravennas, & alii paſſim. Nomen ipſi & originem tribuiſſe viginti Herculis ſocios narrat Solinus in Polyhiſtore cap. 28. cum nempe* Hercule illac tranſeunte, *ut ille auctor habet*, viginti ab ejus comitatu deſciviſſent, locum deligunt, jaciunt mœnia; ac ne quis impoſito à ſe nomine privatim gloriaretur, de condentium numero urbi nomen datum eſt. Εἴκοσι *quippe græce*, viginti *latine ſonat. Ejuſdem urbis epiſcopus fuit* Laurentius Icoſitanus, Legatus Mauritaniæ Cæſarienſis *ad concilium Carthag. anno* CCCCXIX. *ſub Aurelio habitum, ut memoratur in Codice Africanæ eccleſiæ.* Creſcens *vero item* Icoſitanus epiſcopus, *ſed ex Donatiſtarum ſecta, interfuit Collationi Carthag. cap.* 197. *Ex his patet expungendam eſſe ex urbium Africanarum catalogo* Leoſitam, *quam ex hac Notitiæ lectione mendoſa nonnulli invexerant.*

60. TABLENSIS. *Eidem forte urbi præfuit ex Donatiſtis* Urbanus epiſcopus Talenſis *in Collatione cap.* 198. *memoratus. Huc Holſtenius revocat* limitem Tablatenſem *in Notitia Imperii memoratum.*

61. RESTUTUS LAPIDIENSIS. *Et hic editi habent* Reſtitutus. Laudiam *memorat Ptolemæus lib. 4. cap. 2. ubi de Mauritaniæ urbibus agit: quæ tamen vox melius* Lapdenſi, *ſeu, ut in quibuſdam codicibus legitur*, Labdenſi *urbi competeret, cujus epiſcopus ſupra inter Proconſulares nu.* 18 *recenſetur, ni impediret provinciarum diſtantia.*

62. VONCARIENSIS. *Memoratur in Collatione Carthag. cap.* 208. Felix epiſcopus Boncarenſis *ex Donatiſtarum ſecta, quo nomine abſque dubio* Voncarienſis *civitas hic memorata deſignatur.*

63. RUSGUNIENSIS. *Mirum eſt quam varie hujus urbis nomen apud varios auctores, immo apud eoſdem in variis codicibus, ſcriptum reperiatur, uti fuſe diſſerit eruditus Baluzius in notis ad caput* 180. *Collationis Carthaginenſis, occaſione vocis* Ternamuſenſis. *Porro* Numerianus Ruſgunienſis *epiſcopus, unus è Legatis Mauritaniæ Cæſarienſis, adfuit concilio Carthag. ſub Aurelio anno* CCCCXIX. *Eadem civitas memoratur in Antonini Itinerario* Coloniæ *nomine donata, ubi, ſicut & apud Anonymum Ravennatem lib. 3. & 5. dicitur* Ruſguniæ. *Hanc Harduinus putat eſſe* Coloniam Auguſti Ruſconias *à Plinio lib. 5. cap. 2. memoratam. Dicitur à Ptolemæo* Ruſtonium: *& quidem in Indice Cypriani operibus præfixo* Ruſtonio

& Ruſ-

& Rusgonia idem significari dicitur.

64. BENANTIUS OPPIDONEBENSIS. Sic codex ms. Laudunensis. Editi autem Venantius. Orteliue vero ex Halleri codice, Benantius opidonobensis. quo nomine designatur Opidum-novum, de quo Plinius libro 5. cap. 2. Antoninus in Itinerio, Anonymus Ravennas & alii, quibus adjungendus est Ptolemæus libro 4. cap. 2. ubi Θ' πιδνεον, latine Oppidoneum, quod Coloniæ titulo ibi insignitur, sicut & apud Antoninum.

65. CASTELLI-JABARITANUS. illud est forte Castellum-Aboritanum, quod ex Victore Uticensi laudat Ortelius in Thesauro geographico. qui alias ex eodem Auboritanum episcopum in Mauritania Cæsariensi memorat. Vide infra num. 72.

66. AQUISIRENSIS. Huic, ut veri simile est, loco ex secta Donatistarum præfuit Honoratus episcopus Adquesirensis, in Collatione Carthag. cap. 188. memoratus.

CALTADRIENSIS. Sic mss. & editi.

67. TIGABITANUS. Inter Catholicos antistites, quos initio libri de gestis cum Emerito recenset Augustinus, occurrit Palladius Tigabitanus episcopus. Eidem sedi paullo post præfuit Honoratus, ad quem egregiam epistolam scripsit idem sanctus Augustinus, novæ editionis 228. in qua fusius disserit, an liceat Pastoribus, fervente persecutione, plebes proprias deserere. Hanc epistolam fere integram refert Possidius in Vita sancti Augustini. In Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 97. mentio fit civitatis Thiganensis in Mauritania, cui, ut videtur, præerat Primosus; & quidem ms. codex, ut monet Holstenius, habet Tigavensis, græcus textus in editis τῆς Θιγαβιτανῶν πόλεως. Apud Ptolemæum lib. 4. cap. 2. dicitur Tigava, codex Palatinus habet Pigava. Civitas Tigavæ memoratur à Plinio lib. 5. cap. 2. Tigavias laudat Ammianus Marcellinus lib. 29. cap. 5. Porro duplicem nominis istius locum in Mauritania fuisse ex Antonini Itinerario patet, ubi Tigavas municipium, Opidum-novum colonia, Tigava castra. Tamen editio Bertii habet Tivagas castra.

68. RUSADITANUS. Legendum putat Harduinus Rusadiranus, seu potius Rusadiritanus, quod ex Plinio lib. 5. cap. 2. in Mauritania Tingitana Rusadir opidum & portus habeatur. Dicitur Rusadder colonia apud Antoninum in Itinerario, à Ptolemæo vero lib. 4. cap. 1. Ῥυσσάδειρον. Et Pomponius Mela Rusadir & Sigam parvas urbes in Mauritania Tingitana recenset; cum alias, inquit, nihil sit in hac provincia memoratu dignum. Verum, ni fallor, Rusaditanus episcopus hic in Notitia recensitus sic dictus fuit à Rusazo. Erat autem Rusazus colonia Augusti, quam paullo inferius ipse Plinius in Mauritania Cæsariensi recenset. Dicitur ab Antonino Rusazus municipium, à quo sicut & à Ptolemæo libro 4. cap. 2. in eadem provincia locatur. Et quidem præter loci situm, favet etiam nobis Afrorum familiaris scribendi ratio, qui, ut ex ipso Harduino aliisque viris eruditis jam non semel observatum est, litteras d & z indifferenter adhibebant; ita ut Rusasus & Rusadus idem sint.

69. REPERITANUS. Opidum Reperitanum ex Victore habet Ortelius. Anonymus Ravennas lib. 3. num. 8. Repetinianam urbem memorat in Mauritania Cæsariensi, pro qua noster Placidus Porcheron suspicatur legendum esse Reperitana.

70. UBAAENSIS. Ubadam in Mauritania Cæsariensi memorat Ortelius ex Victore Vitensi: Habetur & Ubata in Africa propria ex Ptolemæo, quam urbem sub Adrumeto fuisse dicit lib. 4. cap. 3. quæ proinde ad Byzacenam revocari debet. Ubasa castellum habetur in Tabulis Peutingerianis, sed in Numidia,

ut

ut quidem mihi videtur. Porro Vbabam eamdem urbem esse cum Baba *à Ptolemæo & Stephano memorata censet Holstenius.*

77. OBORITANUS. *Inter hujus provinciæ sedes, quæ inferius episcopos tunc non habuisse dicuntur, quando Africæ episcopi Carthaginem mandato Regis convenire jussi sunt, numeratur loco* 6. Oboritana. *Ex compluribus autem urbibus quas ex Victore Vticensi memorat Ortelius, una est cui præfuit* Auboritanus episcopus in Mauritania Cæsariensi, *quem iste auctor ab urbe* Aubureum *dicta sic appellatum fuisse putat. Ego vero hac voce nullum alium à* Petro Oboritano, *hic in Notitia memorato, designari existimo. nec obstat quod ex eodem Victore* Oboritanam *urbem memoret ipse Ortelius, cum infra, ut mox dicebamus, altera ejusdem nominis sedes habeatur.*

78. CASTRASEBERIANENSIS. Castrorum-Seberianensis. *mentionem ex Victore facit Ortelius.*

79. CASTRANOBENSIS. *Codex Hallæi* Castronobensis. *Ea est urbs quam Antoninus in Itinerario* Castra-nova *appellat. Ejusdem nominis urbem memorat Anonymus Ravennensis in Tingitana lib. 3. n. 9.*

80. CASTELLANUS. *Hanc sedem aliis plerisque hujus provinciæ urbibus notiorem fecit* Voconius Castellani Mauritaniæ opidi episcopus, *qui à Gennadio inter scriptores ecclesiasticos in Catalogo cap. 78. computatur, ibique laudatur, quod præter ea quæ contra Judæos, Arianos, aliosque Ecclesiæ inimicos scripsit, ediderit etiam* Sacramentorum egregium volumen. *Hic antistes, ut Miræus observat, ab Honorio & Trithemio dicitur* Buconius, *quam lectionem habet quoque vetus exemplar Gennadii ex Bibliotheca Fiscannensi. In nostro autem vetustissimo codice dicitur* Vuconius. *De Cereali Castellano, qui etiam inter scriptores ecclesiasticos locum meruit, vide infra num. 119. Porro in Collatione Carthag. cap. 180.* Severinus episcopus Castellanus *ex Donatistarum secta reversus est, quem se nescire ait Baluzius in nota ad hunc locum, an è Numidia fuerit aut è Mauritania Cæsariensi. Tamen supra, ad cap. scilicet 135. ejusdem Collationis, ubi* Severinus episcopus *Donatista testimonium reddit in negotio quod ad Cæsarienses spectabat, eum Castellanum in Mauritania episcopum fuisse fassus est.* Castellum *inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes memorat Anonymus Ravennensis lib. 3. n. 8.*

81. MUTECITANUS. *In Carthaginensi Collatione cap. 133. memoratur* Leontius episcopus plebis Musertitanæ, *pro quo suspicatur V. C. Baluzius legendum esse* Mutecitanæ. *Et quidem Ortelius in Thesauro geographico* Mutecitanam *urbem ex Collatione Carthag. laudat, quam tamen nusquam reperire mihi licuit. Idem auctor paullo inferius* Mutictitanum Limitem in Mauritania Cæsariensi *laudans ex libro Notitiæ, ubi habetur sect. 54. monet in codice membraneo pro* Muticitani *haberi* Mauticitani. *Porro cum* Leontius *supra ex Collatione laudatus ibidem nullum se habere Donatistam adversarium asseverasset, Habetdeus diaconus respondit* Cresconium *modo fuisse pro ea urbe ordinatum. Vnde infert Baluzius Cresconium Donatistam qui inferius cap. 206.* episcopus Mustitanus *dicitur, ipsummet esse* Cresconium, *quem Habetdeus memoraverat; ac proinde, ibi pro* Mustitanus, *reponendum esse* Musertitanus. *quod & fecit. Sed, ut supra diximus in Notis ad Episcopos Numidiæ num. 71. & ad Byzacenos num. 28. Henricus Norisius contendit* Cresconium *istum vere Mustitanum in Numidia episcopum fuisse, duasque ejus nominis urbes in Africa exstitisse scribit, quarum altera ad Proconsularem, altera vero ad Numidiam spectabat. Denique in Kalendario Carthaginensi* VI. Id Octobris *fit memoria* sancti Quintasi, *quem hunc ipsum*

esse

esse Quintasum *suspicatur domnus Johannes Mabillonius, qui hic in Notitia* Mutecitanus *episcopus dicitur. At in vulgato Martyrologio Hieronymiano, ut idem vir eruditus observit, eadem die inter alios Afros recolitur* Quintasus. *In isto autem Martyrologio pauciores è recentioribus sanctis occurrunt prima manu descripti.*

77. RUBICARIENSIS. *Sic & codex Halleri. In Carthag. Collatione cap. 197. inter Donatistas* Constantius episcopus Rusubiccariensis *comparuit, quem ad Mauritaniam Cæsariensem pertinuisse ex Notitia se colligere ait Baluzius. In Notitia vero* Rusubiccariensis *episcopus nusquam habetur, nisi eo nomine* Rubicariensem *urbem, de qua hic agimus, aut certe* Rusubiritanam, *superius nu. 22. recensitam, designare voluerit vir eruditus.* Subicarense castellum *in Mauritania situm memorat Ammianus Marcellinus lib. 29. cap. 5. quod ab hoc* Rusubiccariensi, *seu* Rubicariensi, *oppido aliud non esse veri simillimum est. Certe Cl. vir Hadrianus Valesius, cui Baluzius se ultro assentiri profitetur, eo loci apud Ammianum* Rusubbicarense *legi oportere suspicatur. Si tamen Notitiæ lectio, quæ* Rubicariensis *habet, melior fuerit, potius retinenda erit vulgata Ammiani lectio, cum propius* Rubicariensis *vox ad* Subicarensis *accedat, quam ad* Rusubiccariensis. *Porro* Rusubticari *habet Antoninus in Itinerario,* Rusubeser *Ptolemæus libro 4. cap. 2. &* Rusiciber *cap. sequenti. In Tabulis Peutingeri* Rusibricati.

78. MAMMILLENSIS. Victor episcopus Mammillensis, *cum* Sereniano *suo adversario cap. 208. item memorato, adfuit Collationi Carthag. cap. 135. An huc revocari posset* Mammæ regio, *in qua Maurorum principes castra habuisse dicuntur apud Procopium lib. 2. de Bello Vandalico? alii judicabunt. Videtur tamen ad Byzacium pertinuisse: & quidem Mammam Byzacenæ urbem mediterraneam habet idem auctor libro 6. de ædificiis cap. 6.* Mamillam *inter Byzacenæ civitates memorat Notitia Leonis Imperatoris apud Goarem, sed græcus textus habet* [illegible]; *editio autem Bodleiana græce & latine* [illegible].

79. ALBULENSIS. *Sic habet uterque codex ms. cum editis. hæc urbs* ad Albulas *in Antonini Itinerario appellatur.* Albulas *in Mauritania Sitifensi memorat Anonymus Ravennas lib. 3. num. 8.*

80. SICCESITANUS. *Sic editi cum utroque codice ms. Nomen istud à* Sicca-veneria *celebri urbe derivari putat Ortelius. At fallitur. nam in Collatione Carthag. præter* Fortunatum *episcopum Catholicum* Siccensem *sæpius memoratum, &* Paulum *ipsius ex parte Donati adversarium, ut diximus in Notis ad Episcopos provinciæ Proconsularis num. 41. inter Donatistas comparuit* Martinus episcopus Siccesitanus. *cap. 197. Adde quod Siccam nemo hactenus Mauritaniæ attribuerit. Melius forte à* Sicelia *Mauritaniæ urbe, quæ juxta Dionem Xyphilini, Macrini, imperatoris patria fuit,* Sicelitanus *diceretur, indeque* Siccesitanus.

81. GRATINOPOLITANUS. *Hic in urbe sedit* Publicius episcopus Gratianopolitanæ plebis, *in Collatione Carthaginensi cum* Deuterio, *Donatista ipsius adversario cap. 135. memoratus. Altera ejusdem nominis urbs fuit cui* Philadelphus episcopus Gratianopolitanus *præerat, tempore concilii Ephesini, qui inter alios ejusdem synodi Patres subscripsisse invenitur.*

82. MANACCENSERITANUS. *Sic etiam habet codex Halleri.*

83. BITENSIS. Tertullus Abitensis episcopus *subscripsit concilio Cabarsussitano, ut jam diximus supra num 5.*

84. FLENUCLETENSIS. *Hic apud Ortelium ex Halleri codice non habetur.*

85. **Bidensis**. *Hanc urbem à* Vindensi *distinguendam non esse censet Baluzius in Notis ad cap. 208. Collationis Carthag. ubi inter Donatistas occurrit* Reparatus episcopus Vindensis. *At Bidensis episcopus hic memoratus, sic dicitur à Bida, urbe & colonia, quam Ptolmæus libro 4. cap. 2. inter Mauritaniæ Cæsariensis civitates commemorat. In Notitia Imperii sectione 54. habetur* Limes Bidensis *sub dispositione Ducis Mauritaniæ Cæsariensis.* Biddam municipium *in Mauritania Cæsariensi locat Anonymus Ravennas lib. 3. num. 8. Ab his distinguenda est Bina, cujus episcopus*, Faustinus Binensis *Donatista concilio Cabarsussitano subscripsit; & ex Catholicis* Victor episcopus plebis Vinensis *in Collatione Carthag. cap. 128. recensitus est. Hanc enim urbem ad Proconsularem pertinuisse patet ex Synodica istius provinciæ Episcoporum in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. cui subscripsit* Fructuosus Vinensis episcopus; *& ex concilio Carthag. anni* DXXV. *ubi refertur Bonifacii epistola ad quosdam Proconsularis provinciæ antistites, inter quos memoratur* Cresconius Binensis. *Quin & illius situm discimus ex Antonini Itinerario, ubi media locatur inter Carthaginem & Putput.*

86. **Valentinus Castelli-Mediani**. *Hunc ipsum esse censet Mabillonius noster, qui in Kalendario Carthaginensi Idibus Novembris recolitur. Porro jam supra inter episcopos provinciæ Byzacenæ num. 27. habetur* Antacius Medianensis. *Apud Ammianum Marcellinum libro 29. cap. 5. mentio occurrit* Munimenti nomine Mediani, *quod ad Mauritaniam Cæsariensem revocari posse censet Valesius. Et quidem Marcellini narratio ferre non potest, ut hunc locum de* Mediano *Byzacenæ urbe interpretemur.*

87. **Sufaritanus**. *Jam supra num. 3.* Sufaritanus *episcopus recensitus est. ubi nonnulla observavimus de hac urbe. Ceterum, ut jam ibi monuimus, in codice Halleri alter eorum* Susaritanus *dicitur. Sed Ortelius, qui hujus manuscripti lectiones nobis servavit, non monet quinam ex his duobus* Susaritanus, *aut* Sufaritanus *dictus fuerit.*

Maurianensis. *Sic quoque scribitur apud Ortelium ex ms. Halleri. Huc* Mallianam *urbem revocari posse censet Holstenius, de qua plura diximus supra num. 8.* 87.

Bulturiensis. *Sic ms. uterque & editi.*

Maturbensis. Maturbum *memorat Ortelius ex Victore.* 88.

Balianensis. *Adjecit Sirmondus voculam* per. *nihil tamen habet codex ms. Concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *habito subscripsit inter ceteros Donatistas* Pancratius Ballanensis episcopus; *quam urbem à Baianensi distinguendam esse infert eruditus Baluzius, quod anno sequenti in famosa Bagaiensi synodo* Beianus Baianensis *cum aliis nonnullis è sede sua fuerit dejectus. Certe in laudato Cabarsussitano concilio affuit quoque* Donatus episcopus Belianensis. *quibus vocibus diversas urbes designari certum est. nisi quis affirmare voluerit in una atque eadem urbe complures simul unius Donatistarum sectæ episcopos fuisse. quod nemo facile sibi persuadebit.* 89.

Sereddelitanus. *Hunc quoque ex Victore Ortelius laudat.* 90

Nobensis. *Jam supra num. 19. habetur* Verecundus Nobensis. *Et quidem in codice Halleri duplex urbs* Nobensis *memoratur, quarum episcopi fuere* Verecundus *&* Paulus, *ut testatur Ortelius.* Verecundus *autem, ut jam diximus, supra recensitus est; at alter tum in editis, tum in codice Laudunensi* Mingin *dicitur. quod nomen apud Afros insuetum non erat, ut compluribus exemplis probare difficile non esset. Unde vereor ne Nobensem urbem cum Nibensi confuderit Ortelius. Etenim inter episcopos* 91

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

scopos Numidiæ supra num. 8. habetur Paulus Nibensis. Nibensem autem ex manuscripto Halleri laudat idem Ortelius, sed statim monet legendum fortassis esse Nobensem; inde conjicio Ortelium id quod prius subdubitando dixerat, postmodum affirmate scripsisse.

94. CASTELLI-TATROPORTENSIS. Hunc apud Ortelium ex Halleri codice reperire non licuit.

95. ARSINNARITANUS. Sic uterque codex mss. quamvis editi habeant Arsinuaritanus, sed mendose. Etenim Plinius lib. 5. cap. 2. Assennariam memorat oppidum Latinorum, quod à Ptolemæo lib. 4. cap. 2. Assenaria colonia dicitur, ab Antonino, & ab Anonymo Ravennensi Assenaria. Eamdem urbem Arsinram appellat Pomponius Mela lib. 1. de situ orbis cap. 6. quam Isaac Vossius in hunc Melæ locum, vulgo Assenariam dici observat. In Collatione Carthag. cap. 133. mentio fit Adsinrar. sed hic locus revocari debet ad urbem Sinnaritanam, ut supra diximus in Notit ad Episcopos provinciæ Proconsularis num. 3.

96. VASSINUS ELEFANTARIENSIS. Editi Vassinus. Concilio Cabarsussitano anno CCCXCIII. subscripsit Miggin ab Elefantaria episcopus Donatista, qui anno sequenti in Bagaiensi concilio exauctoratus fuit. De eodem Augustinus passim agit in libris 3. & 4. contra Cresconium. Occurrit in Tabulis Peutingerianis Elefantaria, sed in Proconsulari, ut videtur, non procul ab Utica. Et quidem duas hujus nominis in Africa urbes fuisse indicat Anonymus Ravennensis, qui Elefantariam inter Numidiæ sive Proconsularis urbes habet lib. 3. num. 6. Et postea num. 8. recensens Mauritaniæ Cæsariensis episcopa Helepantariam memorat.

97. CATABITANUS. Sic mss. cum editis.

98. VINCEMALUS BAPARENSIS. Codex Laudunensis Vincemalus. Ptolemæus lib. 4. cap. 2. inter Mauritaniæ Cæsariensis civitates memorat Vabar, ex qua Vabarensis, & inde fortassis Baparensis urbs dicta est.

99. TIPASITANUS. Jam supra inter Numidiæ episcopos num. 65. recensitus fuit Rusticus Tipasensis. Apud Thipasam Cæsariensis Mauritaniæ civitatem, teste Optato lib. 2. Urbanus Formensis, & Felix Idicrensis, duæ faculæ incensæ livoribus, aliique Donatistæ nihil non adversus Catholicos ausi fuerunt. Lacerati sunt viri, tractæ sunt matronæ, infantes necati, abjecti sunt partus. Quin &, ut paullo inferius Optatus narrat, iidem Episcopi, quod horrendum est, jusserunt Eucharistiam canibus fundi; sed isti statim accensi rabie, ipsos dominos suos, quasi latrones sancti Corporis reos, dente vindice laniaverunt. Ampulla vero sancti Chrismatis, quam per fenestram projecerant, angelica manu subvecta, inter saxa illæsa consedit. Ejusdem urbis civium fidem egregiam laudat Victor Vitensis lib. 5. num. 6. Ceterum urbem hanc memorat Ptolemæus, lib. 4. cap. 2. Occurrit & in Antonini Itinerario coloniæ titulo decorata. Latio data dicitur à Plinio lib. 5. cap. 2. Tiposa errore, ni fallor, librariorum, pro Tipasa legitur apud Ammianum Marcellinum lib. 29. c. 5.

100. TAMADENSIS. Sic codex Halleri. At editi cum cod. Laudunensi Tamademplis. Fluvium Tamundam memorat Pomponius Mela lib. 1. cap. 5. Eumdem fluvium simul cum urbe sibi cognomine laudat Plinius lib. 5. cap. 2. quam Carolus à sancto Paulo Tanudam appellari debere censet post Ortelium, cujus episcopus Donatus Tanudatensis inter Donatistas Collationi Carth. cap. 197. interfuit. Sed hic locus videtur à nostro Tamada differre. Et quidem editi habent, Donatus Tanudaiensis.

101. VONCARIANENSIS. Supra jam recensitus est Voncariensis num. 61. & utroque habetur etiam in codice Halleri.

Me-

102. MURCONENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. Tamen in Collatione Carthag. cap. 135. Auxilius episcopus plebis Nurconensis inter Catholicos antistites comparuit, qui se ex Mauritania Cæsariensi fuisse indicavit.

103. TABADCARENSIS. Codex Halleri Tababcarensis. Paullo item aliter scribitur in Collatione Carthag. cap. 135. ubi Victor episcopus plebis Tabaicarensis, & Marcianus ejus ex parte Donati adversarius recensentur.

104. SUMMULENSIS. Codex Halleri Samuculis. Notus est Silvanus episcopus Summensis, seu Zummensis, sed hic erat ex Numidia, cujus provinciæ primas fuit passimque apud Augustinum dicitur Senex Silvanus. Vide epist. 141. Huc revocari posse locum Subbulensem, ab Optato Millevitano lib. 3. memoratum, existimat Holstenius. Sed id ex conjectura, Optatus noster ms. ut editi, habet loco Subbulensi.

105. TADAMATENSIS. Codex Halleri Tadamensis. quæ lectio non favet sententiæ V. C. Baluzii, qui Tadamatensi oppido præfuisse censet Miticum episcopum plebis Tagamutensis, in Collatione Carthag. cap. 126. inter Catholicos memoratum. Vide supra Byzacenos num. 19.

106. GATRENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. Mavult tamen Carolus à sancto Paulo legere Catrensis, quod apud Antoninum locus Castra dictus memoretur, qui item habetur in Tabulis Peutingerianis. Non tamen licuit, ex sola conjectura, manuscriptorum simul & editorum lectionem mutare.

107. CISSITANUS. Ptolemæo versu Tabulæ Peutingerianæ habent Cissi municipium. una litterula aliter Antoninus in Itinerario Cisi municipium. Huc absque dubio revocandus est Flavosus episcopus Cissitanus; qui in Collatione Carthaginensi cap. 207. inter Donatistas recensitus fuit. De isto & Quodvultdeo, qui etiam aliquando dicitur episcopus Cissitanus, vide supra Proconsulares num. 27.

108. TASACCURENSIS. Sic uterque codex. Apud Antoninum in Itinerario Tasagora inter Mauritaniæ majores urbes memoratur, quam ab hac Tasaccurensi aliam non esse arbitramur.

109. TABUNIENSIS. Hanc quoque Ortelius ex Victore habet. Thabenenses memorat Hirtius in extrema regni Jubæ regione maritima locatos. Sed quos ad Mauritaniam Sitifensem pertinuisse fuse & erudite probat Henricus Norisius.

110. TUSCAMIENSIS. Codex Halleri habet Tulcamensis.

111. GUNUGITANUS. Editi Gunagitanus. Codex vero Halleri Gunaitanus. Melior tamen nostra lectio, quæ est codicis Laudunensis. Nam coloniam Augusti Gunugi memorat Plinius lib. 5. cap. 2. Habetur item in Itinerario Antonini & apud Anonymum Ravennatem lib. 3. & 5. ubi Gunugus.

112. SITENSIS. Hujus loci fuit Saturnus episcopus Sitensis Donatista, in Collatione Carthag. cap. 198. memoratus. Hinc levanda Baluzii suspicio, qui Saturnum hunc Silenti in Numidia urbi præfuisse in Notis ad hunc Collationis locum innuit.

113. VISSALSENSIS. Codex Halleri Vissalensis. Visalta habetur in Tabulis Peutingerianis, sed in Numidia.

114. MAXITENSIS. Sic & codex Halleri apud Ortelium. qui ex Trogo Hiarbam Maxitanorum regem laudat. Maxices passim laudat Ammianus Marcellinus libro 29.

115. ADSINNADENSIS. Editi Adsinnadensis. In Indice Cyprianico habetur Adsinvada. An Cyprianus Donatista, qui memoratur in cap. 133. Collationis, huc sit revocandus, incertum est, quod locus in editis & mss. sit ita corruptus, ut nullum sensum pati possit. sic habet: Cyprianus dicitur episcopus qui

illic intendit adsinuat. *seu ut mss. habent*, Adsimnar. *Vide Baluzii notam in hunc locum.*

116. Satafensis. *Infra inter Sitifenses num. 6. habetur* Festus Satafensis. *Alterutrius loci fuit* Adeodatus episcopus plebis Satafensis, *qui Collationi Carthag. cap. 128. comparuit cum* Urbano *ipsius adversario, inter Donatistas iterum cap. 187. recensito.* Salaphitanum *oppidum memorat Plinius libro 5. cap. 4. quod sibi ignotum esse fatetur Harduinus: quare varias conjectationes proponit, ex quibus una est, qua suspicatur legi posse* Sataphitanum, *ut eo pacto locus iste intelligi possit de Satafensi urbe, quæ in hac Notitia memoratur.* Donatum Salicinensem *in Mauritania Cæsariensi episcopum, ex Novati secta ad unitatem catholicam conversum, laudat sanctus Leo Magnus papa epist. 1. alias 87. quem Satafensem fuisse contendit Lucas Holstenius, quod & in vetustissimo codice ms. Vaticano nu. 1342. appelletur* episcopus Satafensis.

117. Sertensis. *Sic uterque codex ms. cum editis. In Collatione Carthaginensi capite 135. memoratur* Proculus episcopus plebis loci Serrensis, *quem locum eumdem esse ac Sertensem, hic in Notitia memoratum, censet V. C. Baluzius. Præter hunc duo item occurrunt in Collatione episcopi,* Zertenses *dicti, nempe* Gaudentius episcopus Zertensis *ex parte Donati cap. 187. recensitus, qui nonnisi presbyterum ex Catholicis adversarium habebat: & cap. 201. iterum inter Donatistas* Salustius episcopus Zertensis *comparuit. Alterutes forte ex Proconsulari erat: nam inter hujus provinciæ antistites synodicæ ad Paulum Constantinopolitanum scriptæ subscripsit* Florentius gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Zentensis. *An vero alter è Mauritania fuerit, incertum est. Certe neuter ex istis Proculi adversarius erat, si quidem ipse loco laudato se unitatem habere professus est. Quin imo, si vera sit lectio epistolæ 141. sancti Augustini, erat item in Numidia urbs* Zerta, *quæ Zertensi concilio adversus Donatistas habito in Numidia nomen dederit.*

118. Numidensis. *Ejusdem urbis* Januarius episcopus Numidiensis *ex parte Donatistarum Collationi Carthag. interfuit cap. 188. qui se ex Mauritania Cæsariensi fuisse professus est. Eamdem sedem à sua diœcesi excisam fuisse ibidem conquestus est* Reparatus episcopus ecclesiæ Catholicæ Sifaitensis, *sive, ut emendat Baluzius,* Susafaritanæ. *Ceterum Ortelius ex manusc. Halleri laudat episcopum* Nuooidensem *ex Victore ms. quo nomine, ut puto,* Numidensis *intelligendus est.*

119. Cerealis Castello-ripensis. Castellum-Ripense *ex codice Halleri memorat Ortelius. Lucas Holstenius in Annotationibus ad Carolum à sancto Paulo putat Cerealem hic memoratum hunc ipsum esse* Cerealem *episcopum Afrum, quem Gennadius inter scriptores ecclesiasticos laudat in Catalogo cap. 96. ob libellum, quem contra Maximinum episcopum Arianum conscripsit. Opusculum istud habemus in bibliotheca Patrum, ubi auctor sese ipsum* Cerealem Castellanum episcopum *appellat, cui proinde potius fides est habenda, quam scriptori Anonymo de* XII. *scriptoribus ecclesiasticis, aut aliis posteriorum temporum auctoribus, qui illum* Castulensem, *aut* Castalensem *episcopum scribunt. Gennadius sedis ipsius nomen non retulit. Scripsit eo tempore quo Vandali capta Carthagine in Africa regnabant.*

120. Tamazucensis. *Codex Halleri* Tamazensis. *Tamazensem tamen episcopum, ab Ortelio ex Victore Uticensi laudatum, Byzacenæ attribuit. Carolus à sancto Paulo, quod ejusdem provinciæ episcoporum Synodicæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudato, subscripserit* Theodorus episcopus

Ta-

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

Tamasenus. *At inter Byzacenos nullus est Tamazensis episcopus ex hac Notitia. Forte huic loco præfuit* Dacianus episcopus Tamicensis, *inter Donatistas in Collatione Carthag. cap. 163. memoratus. Iste enim non erat* Timicensis, *de qua urbe supra num. 6.*

121. MAJUCENSIS. *Sic etiam Ortelius ex Victore, ut ait Uticensi.*

122. NABALENSIS. *Hæc est secunda cathedra ex iis quæ tunc episcopos non habebant. Tamen Ortelius ait in codice Halleri* Nabalensis episcopi *mentionem fieri, sed lapsu, uti videtur, memoriæ.* Nabades *Mauritaniæ Cæsariensis gentem memorat Plinius.*

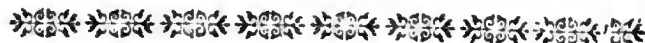
123. TUBUNENSIS. *Vide quæ de hac urbe diximus in Notis ad Episcopos Numidiæ numero 72. Inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes recenset Ptolemæus* Thubunam *lib. 4. cap. 2. Anonymus Ravennensis lib. 3. num. 8.* Tubonis.

124. MAURENSIS. *Sic editi & mss. Forte eidem loco præfuit ex Donatistarum secta* Crescentianus Mar-rensis, *aut, ut alii habent,* Mu-rensis, *qui concilio Cabarsussitano subscripsit.* Mauram *recenset Anonymus Ravennas lib. 3. num. 11. inter civitates Mauritaniæ, quam Gaditanam appellat.*

125. TINGARIENSIS. *Sic & Ortelius ex Victore.*

126. OBORITANUS. *Jam supra num. 72. Oboritanus episcopus recensitus est. quem locum consule.*

NUM. 111. *Hoc lemma deest in editis. Ex eo autem patet, exscriptorem ejusmodi numeris versus seu lineas, non vero civitatum numerum designare voluisse. Unde licet evidens sit sex civitates hic recenseri, cum tamen duæ in unaquaque linea haberentur, appositum est,* num. 111.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. M. SITIF.

AD PROVINCIAM

Mauritaniæ-Sitifensis.

1. TAMALLUMENSIS. Tamullomam *ex Victore, ut appellat, Uticensi memorat Ortelius in Thesauro geographico, ubi ait in Mauritania Cæsariensi ex Tabulis Peutingerianis haberi* Tamannunam *aut* Tamaununam. *Et quidem ibi legitur,* Tamannuna municipium, & castellum. *Ceterum inter Byzacenæ urbes supra memoratas num. 55. habetur item episcopus Tamallumensis. quo loco plura de his urbibus diximus.*

2. SITIFENSIS. *Nota est hæc civitas vel ex eo, quod toti provinciæ nomen dedit.* Novatus *Sitifensis antistes laudatur ab Augustino epist. 229. sub ipsius vitæ finem scripta; suæ provinciæ Legatus adfuit concilio Carthag. anno* CCCCXIX. *& non semel in Collatione Carthag. interlocutus est, in qua capite 143. cum* Marciano *suo adversario comparuit.* Optatus *item* Sitifensis *laudatur in epistola Bonifacii Carthaginensis concil. tom. 4. col. 1633. Optatus episcopus in epistola 185. sancti Augustini memoratus, aut non fuit Sitifensis episcopus, aut inter duos Novatos sedit.* Sitifa Colonia *dicitur à Ptolomæo lib. 4. cap. 2.* Sitifi *passim in Antonini Itinerario occurrit. Alios auctores prætermitto. Ceterum sub Numidiæ provincia, in Notitia Leonis Imperatoris à Goare edita occurrit* Sitiphi, *quamquam græcus textus ibidem, & græcus simulque latinus in Beveregii editione habeat* Σίτιφις.

3. COVIENSIS. *Nihil de hac urbe habet Ortelius. Hanc esse* Coba municipium *ab Antonino memoratum facile crediderim. Ad Sitifensem quip-*

quippe provinciam illud oppidum pertinuisse Antoninus ipse indicat in Itinerario, ubi Coba inter Saldam & Igilgilim notas Sitifensis provinciæ civitates locatur. Choba municipium *habent quoque Tabulæ Peutingerianæ, quibus consentit Anonymus Ravennas qui libro 3. num.* 6. Choba munc, *id est* municipium, *inter alia Mauritaniæ loca recenset.*

4. ICILGITANUS. *Codex Halleri* Igillitanus. *Scribendum absque dubio* Igilgilitanus. *Celebris quippe est* colonia Igilgili, *quam laudant Ptolemæus, Plinius libro 5. cap. 2. & Anonymus Ravennas. Habetur quoque in Tabulis Peutingerianis, in Antonini Itinerario &c. Notitiæ tamen lectioni favet Ammianus Marcellinus libro 29. cap. 5. ubi* Sitifensis Mauritaniæ littus *memorat, quod appellant accolæ* Igilgitanum. *Codices tamen mss. quos laudat Valesius, habebant* Gilgitanum; *& in Sitifensi provincia fuit urbs* Gegitana, *cujus antistes infra habetur num 13. Denique in Collatione Carthag. cap. 121. recensitus fuit inter Patres orthodoxos* Urbicosus episcopus plebis Eguilguilitanæ, *quo loco viri eruditi, censent legendum* Igilgilitanæ.

5. AQUÆ ALBENSIS. Aquæ Albensium loci episcopalis in Mauritania Sitifensi *ex Victore* Uticensi *laudat. Ortelius. Jam supra inter Patres. Byzacenæ-provinciæ numero 52. recensitus est episcopus* Aquis albensium; *ubi Januarii episcopi Aquæ-Albensis. & Donatistæ, in Collatione Carthag. cap. 197. memorati, fecimus mentionem.*

6. SATAFENSIS. *Jam supra inter Mauritaniæ Cæsariensis patres. num. 116. memoratus fuit* Cresces Satafensis, *Satafensem hanc posteriorem in Antonini Itinerario memorari ex loci situ patet. nam auctor ille* Satafi *inter Sitifensem & Ficensem urbes locat.*

7. HORRENSIS. *Eamdem sedem memorari in Collatione Carthag. cap. 198. censet Baluzius, ubi inter Donatistas comparuit* Cresconius episcopus ab Horrea-Aninicensi, *cum* Horrea, *quæ* Cælia *cognominabatur, ad Byzacenam pertinuerit. Sed erat item Horrea urbs in Proconsulari. nam inter hujus provinciæ episcopos, qui Synodicæ ad Paulum Constantinopolitanum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. subscripserunt, occurrit Donatus* episcopus Orreensis, *ut ex codice Bellovacensi restituit Baluzius. nam editi habent.* Ortensis. *Certe Anonymus Ravennas lib. 3. nu. 7. & lib. 5. nu. 4.* Hoream *in Sitifensi memorat, & aliam ejusdem nominis lib. 3. num. 4. mediam inter Proconsularis & Byzacenæ urbes, quæ videatur in Tabulis Peutingerianis indicari; ubi prior* Ad Horrea Orbita, *altera vero* Musubio Horreia *appellatur. Denique concilio Carthagin. sub Bonifacio subscripsit* Avus episcopus plebis Horreensis. *Sed* Horream *Sitifensem perspicue habemus in Antonini Itinerario designatam, ubi inter Sitifin & Tubusubtum locata dicitur,* M. P. XVIII. *à priore distans.*

8. THUGUSUBDITANUS. *Sic editi cum utreque cod. mss. Harduinus tamen in Notis ad Plinii lib. 5. cap. 2. monet legendum esse* Tubusubditanus. Maximum Tubusubditanum *ex hac ipsa Notitia laudat Valesius in Notis ad Ammianum Marcellinum. Et quidem in Notitia provinciarum sectione 20. habetur* Præpositus limitis Tubusubditani. *Veteres tamen* Tubusuptum *scribebant. Sic Ptolemæus lib. 4. cap. 2. Plinius loco laudato, Antoninus in Itinerario, Ammianus Marcellinus lib. 29. cap. 5. & alii. Anonymus Ravennas habet lib. 3.* Tubusubres. *In Collatione Carthag. cap. 187. memoratur* Florentinus episcopus à Tubusuptu *Donatista, in quem locum censet Baluzius, eamdem urbem in Tabulis Peutingerianis appellari* Subuttuta

quæ

quæ haud procul Leptimagna ibi indicatur. At Tubusupti situm discimus ex Antonini Itinerario, ubi semel & iterum prope Saldas locatum memoratur, ab ista civitate M. P. XVIII. dissitum. Certe apud Ammianum loco laudato Tubasuptum oppidum Ferrato contiguum monti *dicitur. Mons autem Ferratus, ut ex Peutingerianis Tabulis patet, à Rusuccurro colonia Saldas usque pertingebat.*

9. JERAFITANUS. *Codex Halleri* Gerafitanus.

10. LESUITANUS. *Ex Donatistis Collationi Carthag. cap. 198. adfuit* Romanus episcopus Lesuitanus. *Medio fere itinere Saldas & Sitifin* Lesbi *habetur in Antonini Itinerario, M. P. XXV. à Tubusupto distans.*

11. EQUIZOTENSIS. *Codex Halleri* Equotensis. *Tabulæ Peutingerianæ* Equcheto. *In Collatione Carthag. cap. 201. memoratur* Victor episcopus Equizotensis *Donatista. Priores Baluziana editiones habent* Eguizetensis. *quibus verbis eamdem urbem designari nemo inficiabitur.*

12. CASTELLANUS. *Castelli nomen familiare erat apud Afros. De isto singulare nihil dicendum occurrit. Vide supra Numidas num. 4. & Cæsarienses num. 75. Sed assentiri non licet Holstenio, qui putat Castellum istud idem esse cum Castello Mauritaniæ Cæsariensis civitate, supra inter istius provinciæ urbes recensito num. 75.*

13. GEGITANUS. *In Collatione Carthag. cap. 128. habetur* Quadratus episcopus plebis Gegitanæ *inter Catholicos. Sed incertum est an ex Sitifensibus fuerit. Vide Notam 29. in Victorem Vitensem supra pag. 68. & 41. in Proconsulares supra pag. 112.*

14. EMINENTIANENSIS. *Haud improbabilis est eorum opinio, qui in Collatione Carthag. cap. 208. locum hunc corruptum* Marcianus episcopus Eminentius episcopus in itinere remansit, Felix Novasinnensis subscripsi pro eo, *sic sanari posse putant*, Marcianus episcopus Eminentianensis in itinere remansit &c. *Porro Marcianus & Felix hic memorati è Donatistarum secta erant.*

15. SOCIENSIS. *Hunc ex Victore ms. Mauritaniæ Cæsariensi tribuit Ortelius, sed lapsu memoriæ, ni fallor.*

16. LEMELEFENSIS. *Sic codex ms. uterque cum editis. Dubitat Ortelius num ista urbs ea fuerit, quæ ab Optato lib. 2. dicitur* Lemellense castellum. *Id innuit loci situs. nam Januarius Flumenpiscensis & Felix Diabensis Donatistæ episcopi, qui illuc cucurrisse dicuntur, ex Sitifensi provincia erant. Lemellensem episcopum Catholicum nomine* Primosum, *ibidem laudat Optatus, qui ejusdem urbis ecclesiam à Donatistis violatam fuisse refert, qua occasione* diaconi plurimi *cum* altare defenderent cruentati sunt, *& ex iis duo* Primus *scilicet &* Donatus, *occisi fuere; quorum memoria die 9. Februarii in Martyrologio Romano recolitur.*

17. CELLENSIS. *Vide supra inter Proconsulares num. 45. ubi habetur* Cyprianus Cellensis. Cellas *in Sitifensi memorat Antoninus in Itinerario, ubi hæc urbs media inter Perdicen & Macri sistitur.*

18. MACRENSIS. *Interfuit Collationi Carthagin. cap. 206.* Maximus episcopus Macrensis *Donatista.* Macri, *ut mox dicebamus, prope* Cellas *in Antonini Itinerario habetur.* Magri *habent Tabulæ Peutingerianæ.*

19. NOBALICIANENSIS. *Sic quoque appellatur in ms. Halleri. Urbis nomen videtur fuisse* Nova-Liciana.

20. ZALLATENSIS. *Sic mss. & editi. Memoratur apud Ptolemæum* Zalapa, *sed inter urbes quæ sub Adrumeto erant, proindeque ad Byzacenam pertinens.*

21. LEMFOCTENSIS. *Sic uterque codex*

codex mſ. *At editi habent* Lemſaćtenſis ; *ex quo fortaſſis loco Index Cypriani operibus præfixus* Lemfaćtam *exhibet*. *Noſtra autem lectio confirmatur ex Ammiano Marcellino libro* 29. *cap*. 5. *ubi* Lamfoćtenſe oppidum inter Tyndenſium & Maſſiniſſenſium gentes *poſitum memoratur*. *Porro ſi iſta reſtitutio nota Valeſio fuiſſet*, *Lamfoćtenſe oppidum Ammiani hoc ipſum eſſe quod hic in Notitia habetur*, *ultro aſſeveraſſet*, *quod nonniſi ſubdubitando proferre auſus eſt*. *Sic & Baluzius ſuſpicatus non fuiſſet Lamfoćtenſe oppidum Ammiani idem eſſe cum Lamſuenſi Byzacenæ urbe*, *de qua ſupra pag*. 135.

22. FICENSIS. Felix epiſcopus Ficenſis *Catholicus comparuit in Collatione Carthag*. *cap*. 215. *In Tabulis Peutingerianis memoratur* Ad Ficum, *qui locus in Antonini Itinerario inter Satafim & Igilgilim ſitus dicitur*.

23. RESTUTUS MACRIANENSIS. *Editi* Reſtitutus. *Erat item in Byzacena civitas Macrianenſis*, *cujus epiſcopus num*. 80. *inter illius provinciæ antiſtites recenſitus eſt ſupra pag*. 156. *quem locum conſule*. *Porro* Macrianenſem *in Sitifenſi Mauritania epiſcopum agnoſcit codex Halleei*, *teſte Ortelio*, *qui de Byzaceno nihil habet*. Deuterii Macrianenſis *epiſcopi ex Donati ſecta meminit Auguſtinus epiſt*. 93. *quem ex Mauritania fuiſſe innuit*.

24. ASSAFENSIS. *Sic codex uterque cum editis*. *In Collatione Carthag*. *cap*. 128. *memoratur* Sextilius epiſcopus plebis Aſſabenſis *cum* Martiano *Donatiſta*, *qui & ſic cap*. 198. *appellatur*. Aſava, *ſeu* Ad Sava, *municipium habetur in Antonini Itinerario*, *& in Tabulis Peutingerianis*. *Eidem forte urbi præerat tempore ſancti Cypriani* Lucius ab Auſafa, *qui in concilio Carthag*. *nu*. 73. *hæreticos rebaptizandos eſſe cenſuit*. *Cujus objećtioni reſpondet Auguſtinus lib*. 7. *de Baptiſmo contra Donatiſtas cap*. 37. Salvius Auſafenſis *epiſcopus Donatiſta ſubſcripſit ſynodo Cabarſuſſitanæ anno* CCCXCIII. *& anno ſequenti in concilio Bagaienſi fuit exaućtoratus*. *de quo paſſim Auguſtinus agit in libris contra Creſconium Donatiſtam*. *Vide* Auſanenſem *inter Proconſulares num*. 47.

FLUMENPISCENSIS. *In Collatione Carthag*. *cap*. 205. *inter Donatiſtas comparuit* Vićtor epiſcopus Flumenpiſcenſis. *Exinde viri eruditi cenſuerunt*, *apud Optatum libro* 2. *ubi memoratur* Januarius Flamen Piſtenſis, *legi debere* Flumenpiſcenſis. *quod certum eſſe ex tribus mſſ. codicibus nobis conſtat* ; *uno ſcilicet monaſterii Remigiani apud Remos*, *altero ex monaſterio ſancti Theoderici prope eamdem urbem*, *tertio denique noſtræ bibliothecæ ſancti Germani à Pratis*. 25.

INVENTINUS MARONANENSIS. *Editi* Juventinus Marovanenſis. *Codex Halleri apud Ortelium*, Maronenſis. *Quænam vero ex iſtis lećtio ſit præferenda*, *divinare non licet*. 26.

MOLICUNZENSIS. *Sic codex Laudunenſis*. *Ortelius vero ex Halleri codice*, Molicuntenſis. *At editi habent* Melicbuzenſis. *& ex iis*, *ni fallor*, *Index Cyprianicus* Melicbuzam *recenſet*. 27.

SERTEITANUS. *Sic uterque codex mſ*. *Editi vero* Sertcitanus. *Noſtra lećtio firmatur ex Collatione Carthag*. *ubi cap*. 80. *memoratur* Maximianus Serteitanus epiſcopus *Donatiſta*; *capite vero* 215. Felix Serteitanus epiſcopus Catholicus pedem dolere *dicitur*. *quamquam iſte in prioribus editionibus* Sertertenſis *aut* Sertitenſis *appelletur*. 28.

CEDAMUSENSIS. *Sic uterque mſ*. *ſed editi habent* Cadamuſenſis. *Index Cyprianicus memorat* Cidamum. *Procopius libro* 6. *de Ædificiis memorat urbem* Cidamam *à Mauris inhabitatam*, *ſed in* limi- 29.

limite Tripolitano. Cydamum habet Plinius lib. 5. cap. 5. è regione Sabratæ, proindeque in Tripolitana. Ceterum lectio nostra favet erudito Baluzio, qui suspicatur legendum esse Ceramusensem. cujus loci Severianus episcopus Ceramunensis Catholicus Collationi Carth. interfuit cap. 133. De hac re fuse differentem Baluzium consule in Notis ad laudatum Collationis locum.

30. Thamagristensis. In cod. Halleri scribitur absque adspiratione Tamagristensis. Sic habetur in Collatione Carthag. cap. 128. ubi Primulus episcopus plebis Tamagristensis catholicus memoratur cum Saturnino Donatista ipsius adversario, iterum cap. 197. recensito.

31. Privatensis. Privatum locum episcopalem ex Victore laudat Ortelius. Villam magnam & Villam-privatam habet Antoninus, sed in Tripolitana. Cyprianus episcopus Villæ-magnensis subscripsit Synodicæ Proconsularium in concilio Lateran. sub sancto Martino.

32. Parteniensis. Sic quoque scribitur apud Ortelium ex Victore.

33. Mozotensis. Sic mss. & editi. Ea est absque dubio civitas, quæ alias Moctensis, aut Moptensis dicitur. Mopti municipium habetur in Tabulis Peutingerianis, quod occasionem præbuit Garnerio urbem istam cum Municipio Numidiæ civitate confundendi. quam ob rem Norisii censuram incurrit. In Collat. Carth. cap. 143. inter Patres catholicos recensitus est Leo Moptensis episcopus, qui Felicem ex Donati parte adversarium habebat & idem Felix cap. 180. inter Donatistas comparuit. Porro is idem est Leo, qui provinciæ Sitifensis legatus adfuit concilio Carthag. sub Aurelio anno CCCCXIX. quamquam in editis non semel confunditur cum Leone Oppinnensi episcopo, qui ad eamdem synodum è Mauritania Tingitana legatus missus fuerat. Et quidem Leonem Moctensem diserte habet textus latinus Codicis ecclesiæ Africanæ, tum in Concilii præfatione, tum in subscriptionibus. In subscriptionibus autem græcis Λέων Μόκτη; sed in præfatione Λέων Ὀππινιανὸς dicitur. In Labbeana editione tomo 2. Concil. col. 1603. duo pariter Leones occurrunt: uterque dictus legatus Mauritaniæ Tingitanæ, vel Sitifensis; ibique posterioris sedes non indicatur, at prior dicitur episcopus Ospinensis, & in margine annotatur al. Moctensis, quasi his duabus vocibus unica urbs indicaretur. Sed cum certi simus Opinum & Moctum duas fuisse civitates ab invicem diversas, & Legatum Tingitanæ, aut Sitifensis simul unum & eumdem episcopum non fuisse; haud dubitamus quin ex his duobus Leonibus, unus Opinensis ex Tingitana legatus Mauritaniæ majoris legatus fuerit, de quo inter Byzacenos num. 82. & alter Moctensis è Sitifensi provincia. Hæc fortasse evidentius patebunt, si aliquando occurrat codex emendatior.

Tamascaniensis. Ejusdem proculdubio loci fuit Donatus episcopus Tamascaninensis ex secta Donatistarum, in Collatione Carthag. cap. 197. memoratus. Tamascani municipium exhibent Tabulæ Peutingerianæ. 34.

Acufidensis. Acufidam ex ms. Halleri laudat Ortelius. 35.

Asvoremixtensis. Sic codex uterque ms. Editi autem Asuoremitensis. Hinc in Indice Cyprianico Asvoremita. Carolus à sancto Paulo laudat codicem ms. in quo legitur Asaoremixtensis. Sed hoc est forte Librarii erratum. Nec puto alium codicem ab Halleriano, quem Ortelius laudat, Carolo à sancto Paulo visum fuisse. 36.

Thuccensis. Sæpius absque adspiratione scribitur Tucca. Quatuor vero hujus nominis urbes in Africa fuisse probat Norisius in Censura adversus Garnerium. Sitifensis, de qua hic agimus, situm accurate describit Plinius lib. 5. cap. 37.

2. *his verbis:* Opidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. *Ampsaga autem Numidiam à Mauritania Sitifensi separabat. Hinc Tabulæ Peutingerianæ habent*, Tucca fines Mauritaniæ & Africæ; *& Anonymus Ravennas lib. 3. num.* 6. Civitas Tuca, quæ juxta mare magnum dividit Numidiam & Mauritaniam Sitifensium. *Alia erat* Tucca, *cognomento* Terebinthina, *quam in extremis provinciæ Proconsularis & Byzacenæ finibus exstitisse indicat Antonini Itinerarium. Concilio Carthag. sub sancto Cypriano duo adfuere episcopi Tuccenses, nempe* Confessor Saturninus à Thucca, *num.* 52. & Honoratus à Tucca, *num* 77. *præter* Fortunatum à Tuccabori, *num.* 17. *memoratum, quo nomine Tuccam Terebinthinam designari putat Editor Oxoniensis. Et quidem episcopus Tuccoboritanus erat ex Proconsulari, ut diximus nota* 20. *de Mauritania Cæsariensi. Recentior erat episcopatus* Tuccensis, *aut* Tuncensis, *in Numidia, cui tempore Collationis Carthag. præerat* Sabinus episcopus *catholicus. nam ibi cap.* 65. & 130. Adeodatus episcopus Milevitanus *Donatista conquestus est opidum istud à sua diœcesi fuisse avulsum.* Tuccam *in Numidia nova memorat Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. & *aliam* sub Legione Augusta 3. *Huc revocat Holstenius* Paulinum Tuggensem *in Numidia episcopum, de quo Gregorius Magnus lib.* 10. *epist.* 32. *agit. Sed iste nusquam* Tuccensis *dicitur, immo, nec forte* Tuggensis. *In editione Gussanvillæi idem Paulinus dicitur episcopus* Tegessis civitatis, *ex plerisque mss. ut iste auctor observat; alii codices cum editis* Tegesis. *Apud Labbeum tomo* 5. *Conciliorum* Regensis, *ut diximus in Notis ad Numidas n.* 91. *Laudat idem Holstenius* Metum Tuccanensem *ex concilio Carthag. sub Grato: sed iste* Taccanensis *aut* Cannensis *dicitur in vulgatis editionibus. Vide Proconsulares num.* 54. *Habemus item* Tuccanu-castellum, *quod in Proconsulari à Justiniano imperatore ædificatum est, ut refert Procopius lib* 6. *de Ædificiis. Denique Tuccam inter Mauritaniæ secundæ civitates exhibet Notitia Leonis imperatoris à Goare edita. Græcus tamen textus habet* Χ... α, *cui editio Beveregiana conformis est, ubi græce & latine dicitur* Castrum-Tutar.

SURISTENSIS. *Sic editi simul & mss.* 38.

PERDICENSIS. *Antoninus in Itinerario* Perdicem *memorat inter* Zarat & *ipsam* Sitifim, *ab ista N. P.* XXV. *dissitam.* Silvanus episcopus plebis Perdicensis *Collationi Carthag. adfuit cap.* 121. *cum* Rogato *Donatista ipsius adversario, qui & iterum comparuit cap.* 187. Silvanus *legatus provinciæ Mauritaniæ Sitifensis in concilio Carthag. anno* CCCCIII. *memoratur, quem hunc ipsum esse censet Holstenius, qui in Collatione Perdicensis episcopus dicitur.* 39.

ZABENSIS. *Jam hujus nominis civitas recensita est in Numidia num.* 70. Sabi *memorat Antonini Itinerarium inter opida* Macri & Aras, *quorum prius supra num.* 18. *habetur. Hujus urbis episcopus fuit* Felix Diabensis, *cum* Januario Flumenpiscensi, *apud Optatum lib.* 2. *memoratus: licet enim in editis, immo & in codicibus mss. Remigiano, & sancti Theoderici appelletur* Diabensis, *codex noster sancti Germani à Pratis diserte habet* Zabensis. *Et certe norunt omnes litteras* di & z *apud Afros indifferenter sumtas fuisse. An ad hanc quoque sedem, aut ad Zabensem Numidiæ urbem revocandus etiam sit* Fidentius episcopus Dianensis *Donatista, qui Collationi Carthag. cap.* 198. *adfuit, incertum mihi est.* Dianam *quippe in Numidia exstitisse ex Itinerario Antonini certum est, quam urbem Baluzius commemorat in Notis ad eumdem Collationis locum.* Zaben regionem, cui caput Sitiphis, 40.

Notæ in Notit. Afric. M. Sitif.

phis, *memorat Procopius lib. 2. de Bello Vandalico, quæ forte ab hac Zabensi civitate nomen habuit.*

41. Salditanus. *Hæc sedes ex Hallerî codice non habetur apud Ortelium, qui tamen* Saldas coloniam *laudat ex Ptolemæo, ubi libro 4. cap. 2. inter Mauritaniæ Cæsariensis civitates memoratur. Eadem* coloniæ *titulo donatur in Tabulis Peutingeri, & in Antonini Itinerario.* Coloniam Augusti Salde *Appellat Plinius libro 5. cap.* 2. Donatum episcopum Saysensem, *cap. 126. Collationis Carthag. memoratum huc revocari posse suspicatur Holstenius.* Donatus Saiensis *dicitur in editione Baluzii, & quidem forte pro* Suensis, *uti ille existimat, quod* Maximus episcopus Suensis *inter Proconsulares subscripserit Synodicæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino.*

42. Vamallensis. *Sic mss. & editi. Huc revocari posset opidum Gemmillense, ni ab omnibus Numidiæ tribueretur. Quippe cum litteræ V & G sæpe sæpius pro eadem re signanda adhibeantur apud veteres, pro* Gemellensis *scribi potuisset* Vemellensis. *Sane in Sitifensis Mauritaniæ & Numidiæ finibus* Gemellas *urbem sitam fuisse colligitur ex Antonini Itinerario, ubi media inter Novam-Sparsam, quæ ad Numidiam pertinebat, & ipsam Sitifim locatur, ab ista M. P.* XXV. *distans, quod & articulo sequenti repetitur; ubi sita est inter Novam-Petram & eamdem Sitifim. An vero alia sit, quæ inter Thebesten Numidiæ urbem, & Capsam Byzacenæ paullo inferius in eodem Itinerario recensetur, aliis judicandum relinquo.* Littæus à Gemellis *fuit unus è rebaptizantibus in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 82. & apud sanctum Augustinum libro 7. de Baptismo contra Donatistas.*

Num. XLIV. *Et tamen* XLII. *solummodo recensentur: aliquot fortassis nomina excidere.*

AD PROVINCIAM

Tripolitanam.

Notæ in Notit. Afric. Tripol.

1. Leptimagnensis. *Leptis-magna urbs est apud veteres notissima, quæ Tripolitanæ provinciæ civilis metropolis erat. Magna dicebatur, quod altera* Leptis civitas, *minor scilicet dicta, in Africa haberetur, de qua egimus inter Byzacenas num.* 36. Leptis-magna, *inquit editor Oxoniensis operum sancti Cypriani in Notis ad concilium Rebaptizantium, erat urbs* Tripolitanæ ex tribus urbibus Taphri, Abrotono, & Lepti magna conflata. *quæ mutuatus est ex Julii Solini Polyhistore, ubi capite 30. hæc habentur:* Tripolim Achæi lingua sua signant de trium urbium numero Taphræ, Abrotani, Leptis magnæ. *At quod de provincia seu regione dixit Solinus, id ita Oxoniensis editor interpretatus est, quasi de ipsa urbe dictum fuisset. Porro Harduinus in Notis ad Plinii librum 5. c. 4. aliter refert Solini verba.* Tripolim, *inquit,* Achæi lingua sua signant de trium urbium numero, Oeæ, Sabratæ, Leptis-magnæ. *Plinius tamen loco laudato litus inter duas Syrtes describens, ait:* Ibi civitas Oeensis, Cynips fluvius ac regio. Opida Neapolis, Gaphara, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur Magna. *Sed Harduinus fatetur in Notis superioribus num. 14. omnes libros pro* Gaphara *habere* Taphra; *se tamen* Gaphara *posuisse ex Ptole-*

mæo, quod nullum, *inquit*, sit in tota Africa opidum quod Taphra vocetur. *Verum nec ille Ptolemæum secutus est: ipse enim habet* Garapha portus *libro* 4. *cap.* 3. *Paullo etiam aliter habet Scylax, ipso attestante Harduino, nempe* [illegible] *Ubi vides Harduinum Taphram urbem, quam Scylaus & Plinius diserte habebant, sustulisse, ut Gapharam induceret, etiam reclamantibus, quos in sui patrocinium adduxit, Sylace & Ptolemæo. Ceterum Ptolemæus loco laudato, præter portum* Garapha *supra memoratum*, Neapolim, Tripolim, *& ex Palatino codice* Leptim-magnam, *unius urbis tria nomina commemorat. Tripolitana civitas etiam nunc celebris est eum regno sibi cognomine in Africa, vulgo dicta* Tripoli di Barbaria. Leptim-Magnam *non semel habet Antoninus in Itinerario, cujus episcopus* Dioga *in concilio Carth. sub sancto Cypriano memoratur.* & Victorinus episcopus Leptimagnensis *Donatista subscripsit concil. Cabarsussitano anno* CCCXCIII. Salvianus *ejusdem urbis item ex Donatistarum secta episcopus, Collationi Carth. adfuit cap.* 208. *ubi* Leptitanus *simpliciter episcopus dicitur. Lepti autem magnæ ipsum præfuisse ex eo colligimus, quod* Victorinus *Donatista* Leptiminensis *episcopus in eadem Collatione habeatur, ut diximus nu.* 36. *ad Byzacenos. Ammianus Marcellinus libro* 29. *cap.* 6. *eamdem etiam urbem* Leptim *sine addito appellat.* Leptim-magnam, Tripolim & Pentapolim *memorat Procopius libro* 2. *de Bello Vandalico. Leptim fuisse patriam Severi Augusti testatur Aurelius Victor, quod de Lepti-magna intelligendum esse discimus ex lib.* 6. *Procopii de edificiis.*

4. Sabratensis. *Sabratam laudant Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. *Antoninus in Itinerario, Tabulæ Peutingerianæ, Plinius libro* 5. *cap* 4. *& alii.* Sabatram *appellat Procopius lib.* 6. *de Ædificiis.* Nados episcopus Sabratensis *catholicus interfuit Cellationi Carthaginensi cap.* 133. *ubi dixit:* E diverso habui, sed modo non habeo. *Adversarium scilicet habuerat* Donatum, *qui cum aliis Donatistis Cabarsussitano concilio subscripserat anno* CCCXCIII. *& anno sequenti in Bagaiensi synodo fuerat exauctoratus. De hoc passim Augustinus in libris contra Cresconium.* Pompoñus *episcopus Sabratensis erat tempore sancti Cypriani, ut dicemus infra num.* 4. *Denique* Vices Sabratensis *habetur apud Victorem libro* 1. *num.* 7. *de quo plura diximus in Nota* 23 *ad eumdem auctorem.*

Girbitanus. *In concilio Carthag. sub sancto Cypriano* Monnulus à Girba *rebaptizandos esse hæreticos probare conatus est num.* 10. *cujus objectiones confutat Augustinus libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 17. Proculus Girbitanus episcopus *Donatista subscripsit, concilio Cabarsussitano, & ex eadem secta in Collatione Carthagin. cap.* 199. *recensitus est* Evasius episcopus Girbitanus, *quem hunc ipsum Evasium esse censet Baluzius, qui cap.* 126. *adversarius dicitur* Quodvultdei episcopi Givirtensis, *seu, ut ipse legit*, Girbitani. *Sæculo sequenti, anno scilicet* DXXV. *concilio Carthag. sub Bonifacio adfuit* Vincentius episcopus plebis Gervitanæ, *seu* Girbitanæ, provinciæ Tripolitanæ legatus. *Idem in concilio Juncensi anno præcedenti accusatus fuerat* plebes Tamallumensis ecclesiæ *invasisse, ut patet ex ejusdem synodi titulo apud Labbeum tomo* 4. *concil. col.* 1627. *& ex Bonifacii Carthaginensis episcopi epistola ibidem col.* 1644. *Vide Numidas num.* 40. *Porro Girba episcopalis sedes fuisse dicitur* insulæ Lotophagites, *quam urbem Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. Gerram *appellat.* Girbam insulam *habet Antoninus in Itinerario maritimo.* Girbam, Tipasam, *& alia loca in insula repræsentant Tabulæ Peutingerianæ. Denique in Notitia Imperii sect.* 42. *memoratur* Procurator Baphii Girbitani. 5.

tani, provinciæ Tripolitanæ. *Gallus & Volusianus* in insula Menynge, quæ nunc Girba *est*, *imperatores creati dicuntur in Epitome Sexti Aurelii Victoris*.

4. Cresconius Oensis. *Hunc ipsum à Genserico in exsilium relegatum fuisse scribit noster Victor Vitensis libro* 1. *num*. 7. *Sed mirum est quam varii sint auctores in hujus urbis nomine scribendo, quod tamen codicum exscriptoribus tribuere malim, ut patet ex his quæ in nota* 23. *ad laudatum Victoris locum observavimus supra pag.* 66. Oceam *habet Antoninus in Itinerario*, Heoam *Ptolemæus lib.* 4 *cap.* 3. *Dicitur à Plinio* urbs Oeensis. *Agrum* Oeensem *in Tripolitana provincia memorat Ammianus Marcellinus libro* 29. *cap.* 6. *Statuam* apud Coenses *habuisse dicitur Apuleius in epistola* 138. *alias* 5. *Augustini ad Marcellinum, sed* Oeenses *legi debet, quod non solum ex duobus mss. qui ita habent, sed ex ipso etiam Augustini contextu probatur. Nam post hanc vocem sequitur*, ex qua civitate uxorem habebat; *Pudentilla autem Apulei uxor, ipso Apuleio teste in Apologia, Oeensis erat, ut observavit Hadrianus Valesius in notis ad Ammian. Marcellin. Ceterum* Oeam *seu* Eam *passim laudat Augustinus, varie in variis codicibus mss. scriptam, ut à nostris observatum est. Porro* Natalis ab Oea *tam pro se quam pro suis comprovincialibus* Pompeio Sabratensi & Dioga Leptimagnensi *locutus est in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. Rationes quas pro rebaptizandis hæreticis attulit, confutat Augustinus libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas, cap.* 47. Marinianus episcopus ab Oea *ex parte Donati interfuit Collationi Carthag. cap.* 201.

Tacapitanus. Tacape *memorat Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. *ex codice Palatino, alii habent* Cape. *Dicitur in Tabulis Peutingerianis* Colonia Tacape, & Tacapas coloniam *appellat Antoninus in Itinerario, Plinius vero libro* 5. *cap.* 4. Tacape *simpliciter. De hac quoque Procopius lib.* 6. *de Ædificiis*. Dulcitius episcopus plebis Tacapitanæ *catholicus interfuit Collationi Carthag. cap.* 133. *qui* Felicem *adversarium habebat ex Donatistarum secta: sed iste infirmitate præpeditus comparere non potuit. Porro ex hoc Collationis loco, ut monet Baluzius, nota fit sedes Dulcitii episcopi, qui in concilio Carthag. anni* CCCXII. *Tripolitanæ provinciæ legatus dicitur*. Gaius *ejusdem urbis episcopus, & provinciæ suæ legatus subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *qui tamen in concilii actis* Gallus *appellatur*. 5.

Num. v. *Non plures erant in hac provincia Aurelii temporibus antistites. nam cum in concilio Carthaginensi Honoratus & Urbanus episcopi petiissent, ut synodus statueret, ne episcoporum ordinationes nonnisi à duodecim episcopis celebrarentur; respondit Aurelius, formam antiquam servari debere*, ut non minus quam tres sufficiant: *alias rem futuram valde incommodam iis, qui Tripolitanam incolebant, cum in ea provincia*, ut asseritur, episcopi sint tantummodo quinque. 6.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. SARDIN.

AD PROVINCIAM

Sardiniæ.

NOMINA episcoporum insulæ Sardiniæ. *Addendum est & vicinarum insularum, quarum episcopi hic Sardiniæ attribuuntur, quod Calarim, præcipuam illius insulæ urbem, metropolim haberent. Ceterum Justinianus Præfecto Prætorio Africæ septem provincias assignavit, è quarum numero ultima* Sardinia *appellatur Cod. tit. 27. Constit. 1.*

1. LUCIFER CALARITANUS. *Bona simul & mala fama celebris est alius Lucifer Calaritanus episcopus, qui post innumeros pro Christi divinitate propugnanda superatos labores, exsiliaque durissima, carceres, & graviora incommoda pro causa ecclesiæ, sub Constantio imperatore Ariano perpessa tandem schismati occasionem, aut saltem nomen tribuit. An vero hæc labes talis fuerit, ut exinde nomen ipsius è sanctorum Confessorum catalogo expungi debeat, gravis est, potissimum inter recentiores, controversia. Luciferi sanctitatem ex Calaritanæ ecclesiæ traditione & ex antiquis ædibus sacris, quæ sub ejus nomine passim in Sardinia habentur, tueri conatur Ambrosius Machinus ejusdem urbis Archiepiscopus, cujus sententiam amplexus est eruditus vir Daniel Papebrochius die 20. Maii Bollandiani, quo die Luciferi Calaritani nomen in sacris Fastis scriptum legitur. At Luciferum, quem uti sanctum colunt Sardi, hunc ipsum esse suspicatur Natalis Alexander sæculo 4. art. 13. quem sub Vandalica persecutione ab Hunerico rege exagitatum hic Notitia Africana commemorat. Verum cum hæc opinio nullo præter conjecturam fundamento stabiliri possit, eam quasi inanem rejicit Papebrochius, multo plures & graviores esse affirmans pro asserenda prioris Luciferi sanctitate rationes, quam pro admittendo hujus posterioris, alias vix noti, cultu publico. Ceterum de Calarensi urbe, aut illius episcopis, plura ex antiquis monumentis congerere non vacat. Adhuc sæculo nono Sardinia ad Africam pertinebat, ut ex Notitia Leonis Sapientis patet, in qua Calaris metropolis inter civitates Mauritaniæ secundæ computatur,* sub gloriosissimo Africæ Eparco *constituta. Græcus textus habet* Κάραλις, *unde in editione Beveregii vertitur* Caralus. *Plerique veteres* Caralim *scribunt, Antoninus, Hirtius, Tabulæ Peutingeri &c.*

2. DE FORU-TROJANI. *Editi habent* de Foro-Trajani. *Retinuimus tamen codicis ms. lectionem. Quamvis enim urbs ista notior sit sub* Fori-Trajani *nomine, aliquot tamen codices, ut monet Ortelius, passim habent* Forum-Trojani. *Hanc urbem muris cinxit Justinianus Augustus, ut refert Procopius libro sexto de Ædificiis.*

3. DE SANAFER. *Hunc locum in Notitia Leonis Imperatoris editionis Beveregianæ memorari existimamus, ubi inter alias civitates Mauritaniæ secundæ, quæ Sardiniam vicinasque insulas complectitur, recensetur* Sanaphas *num. 10. sicque dicitur etiam græce. Goaris tamen editio habet* Suffara, *græce* Σουφάρα.

4. DE MINORICA. *Una est ex Ba-*

Balearibus insulis à Majorica stadiis DC. *dissita, ut habet Antonini Itinerarium maritimum. Habemus Severi hujus insulæ episcopi epistolam de miraculis sancti Stephani, quæ edita est in Appendice tomi 7. operum sancti Augustini editionis Benedictinæ. Ex hac porro epistola discimus duo in ea insula opida fuisse, quæ unicum solummodo habebant episcopum. Inter episcopales sedes quæ sub Mauritaniæ secundæ provincia habentur in Notitia Leonis imperatoris à Goare edita, memoratur Minorica, quæ græce dicitur* Μενύκα νῆσος. *Eodem modo græce scribitur in Beveregiana editione: at latine* Menyca insula *pro* Minorica *vertitur.*

5. Sulcitanus. *Sulcitanos memorat Plinius libro 3. cap. 7. Pomponius Mela libro 2. de Situ orbis cap. 7. ait,* Urbium antiquissimæ Calaris & Sulchi *&c.* Sulchi *item memoratur in Notitia Leonis superius laudata, & quidem eodem modo in utraque editione latine, & græce.* Sulcei *memorat Antoninus in Itinerario.* Sulci *dicitur in Tabulis Peutingerianis. Celebratur passim apud auctores. Sulcitana sedes* Villam, *sive* Vallim-ecclesiæ *primo translata fuit, qua postmodum penitus exstincta, diœcesis Sulcitana Calaritanæ ecclesiæ adjuncta est.*

6. De Turribus. Ad Turrem *inter Sardiniæ opida memorat Antoninus in Itinerario.* Turrim-Libysonis *Plinius habet libro 3. cap. 7. quæ Ptolemæo libro 3. cap. 3. est* Turris-Byssonis. *Anonimus Ravennas insulas quæ Siciliæ vicinæ sunt sic recenset:* Turribus, Sibrorum, Cuniculari, Ficaria *&c.* Turribus *habent Tabulæ Peutingerianæ inter Caralim & Nubam. Complures ibi Martyres pro Christo passos Martyrologia vulgata passim commemorant. Hanc quoque civitatem inter Mauritaniæ secundæ urbes computat Notitia Leonis imperatoris, in utraque editione. Archiepiscopali postmodum dignitate aucta fuit, quæ Sassarim tandem translata est.*

7. De Majorica. *Insula sic dicta, quod è duabus Balearibus sit major. Africæ Eparco adhuc parebat tempore Leonis Sapientis, ut ex Notitia sæpius laudata patet, ubi inter civitates, quæ Mauritaniæ secundæ tunc erant attributæ, recensetur* Majorica insula *in Goaris editione, ubi græce habetur* Μαϊόρκα νῆσος. *Græcus autem textus Beveragiana editionis mutata prima littera habet* Ναϊόρκα νῆσος, *& ibi vertitur* Najutica insula. *Baleares autem insulæ postea à Mauris Hispanias devastantibus occupatæ sunt, qui ibi regnum ex istis duabus insulis, & Eubuso instituerunt, quod usque ad sæculi decimi tertii medium perseveravit. unde Majoricæ regni nomen notum est. Sed anno 1232. Jacobus Arragoniæ rex, pulsis inde Mauris, easdem insulas regno suo adjecit. Et tunc apud Majoricam episcopalis sedes simul cum Christiana religione restituta fuit, cujus antistes Tarraconensi metropolitano primum subjectus, postmodum Valentia ad dignitatem archiepiscopalem evecta, inter Valentini metropolitani suffraganeos computatus est.*

8. De Evuso. *Ebusum insula Mediterranei maris; una est ex duabus Pytiusis, prope Majoricam sita, quam Hispani vernacula lingua* Yvica *appellant. Procopius libro 1. de Bello Vandalico scribit,* interno in mari Ebusam videri, veluti in ejus vestibulo, septem prope dierum navigatu ab Oceani illapsu, *juxta quam* Majoricam *&* Minoricam *fuisse dicit. Libro autem 2. tres easdem insulas* ab Oceani faucibus non ita multum *distitisse refert.* Ebusos *in Itinerario maritimo Antoninus commemorat. De eadem insula loquitur noster Victor libro 1. num. 5. Singulare autem est hujus insulæ privilegium, ut uno ore omnes historici prædicant, quod in ea nullum animal*

ve-

venenatum aut gigni possit, aut aliunde allatum enutriri.

CCCCLXVI. *Non tamen memorantur plusquam* CCCCLXI. *nisi addantur duo Numidæ, ut diximus supra pag.* 141. *& aliquot Byzaceni, quorum fortassis nomina exciderunt. vide pag.* 141. *&* 57. *Ceterorum vero numerorum quivis facile emendabit errata, quæ vel ex librariorum incuria, vel alia occasione irrepserunt. Ceterum, ut jam monuimus, codicis Laudunensis lectiones accurate descripsimus; quæ vero Sirmondus emendavit, retulimus inter ansulas.*

FINIS PRIMÆ PARTIS.

HISTORIA PERSECUTIONIS VANDALICÆ.

PARS SECUNDA,

SIVE

COMMENTARIUS HISTORICUS
de ejuſdem perſecutionis ortu,
progreſſu & fine.

COMMENTARIUS HISTORICU DE PERSECUTIONIS Vandalicæ ortu, progressu, & fine.

QUAMVIS ex Victoris Vitensis Historia, quam modo exhibuimus, præcipua quæque Vandalicæ persecutionis capita haurienda sint, rem tamen nemini ingratam nos esse facturos arbitrati sumus, si ea quæ passim in probatis & vetustis auctoribus de eodem argumento occurrunt, hic in unum congerantur, ut hoc subsidio non solum ea quæ forte à Victore paullo strictius narrata fuerunt, fusius exponantur, sed ut ipsa etiam, quæ ab eodem auctore fuerunt omissa, quatenus in tanta rerum ac temporum longinquitate licet, quocumque modo à nobis suppleri possint. Et quidem cum Arianicæ in Africa per Vandalos persecutionis describendæ provincia nobis obtigerit, nobis non licuit quidquam prætermittere, quod ad tam nobilem historiæ ecclesiasticæ portionem illustrandam conducere videretur. Verum ut absque ulla confusione narratio procedat, visum est operæ pretium eam in aliquot capita partiri.

PARS II. CAP. I.

CAPUT PRIMUM.

PARS II. CAP. I.

Vandalorum in Gallias irruptio.

Vandalorum origo.

I. NOn una est auctorum de Vandalorum origine sententia. Hi, teste Procopio libro 1. de Bello Vandalico, Gothicæ nationis portio, Arii placitis, sicut & ceteræ nationes barbaræ, addicti, ad Mæotidem olim sedes habuere: quibus ob rerum necessariarum penuriam dimissis, adscita secum Alanorum gente, primum in eas regiones, quæ circa Rhenum sitæ sunt, tunc à Francis possessas, irrupere; tum paullo post simul cum aliis feris & barbaris nationibus in varias Imperii Romani provincias ingressi, eas penitus devastarunt. At Hadrianus Valesius initio libri 3. Rerum Francicarum mirum sibi videri ait, hanc de Vandalorum origine opinionem cuiquam potuisse probari, quam nimirum omnium antiquorum testimoniis plane oppositam esse con-

contendit: cum, ut ipse ait, Vandalos, quos alii Vindilos, alii Vandilos, alii Vandalios appellant, Plinius Secundus inter genera Germanorum quinque; Tacitus inter antiquas Germaniæ gentes numeret: cumque Dio-Cassius in libro 72. Julius Capitolinus, Eutropius, Tabula Theodosiana ac Hieronymus eos Marcomanis & Quadis Germanorum populis confines circa Danubium & Albis caput ponant. Sed idem auctor postea innuit, Procopii sententiam Salviani, Sidonii, aliorumque scriptorum auctoritate confirmari posse: unde cum isti iis temporibus floruerint, quibus Vandali in variis Imperii Romani provinciis adhuc grassabantur, hanc opinionem de posteriorum saltem Vandalorum origine tunc receptissimam fuisse nemo diffiteri potest.

2. Hos omnes Barbaros Stiliconis perfidia evocatos fuisse affirmant veteres simul & recentiores Historici, quorum opera ad imperium Eucherio filio suo conciliandum uti volebat: atque ita perfidus ille, inquit Paulus Orosius sub libri 7. finem, ut unum puerum purpura indueret, totius generis humani sanguinem dedit. Porro Vandalorum conatibus primi obstitere Franci, quos, viginti ex illis ferme millibus ferro peremtis, Godigiscloque eorum rege occiso, usque ad internecionem delevissent, nisi Alanis ad Vandalorum auxilium accurrentibus, ipsi post modum Franci fugati fuissent. Inde Vandali simul cum Alanis conjuncti, substituto in Godigiscli locum Gunderico ejus filio, Rhenum transiere, & Gallias, quas Stilico præsidiis destituerat, invasere. Id Arcadio VI. & Probo consulibus, sub anni scilicet CCCCVI. finem & sequentis initium, contigisse tradunt nonnulli veteres historiarum scriptores, Prosper, Cassiodorus &c. quam tamen cladem biennio post, Basso & Philippo consulibus, duobus scilicet annis anteaquam Roma ab Alarico Gotthorum rege caperetur, alii cum Paulo Orosio & Marcellino Comite evenisse volunt. In hoc autem consentiunt omnes, ea tempestate Gallias primo, tum Hispanias, ac tandem Africanas provincias exagitatas fuisse. quæ clades eo atrociores fuere, quo ipsi, qui eas inferebant, animis efferatiores erant. Etenim præter eam, quam invehit hæretica fraus, crudelitatem, nulla naturali lenitate, nullo urbanitatis succo Vandalorum mores, uti apud Romanos, erant conditi.

3. Qua vero sævitia, quove furore in Gallias primo irruperint, describit testis omni exceptione major sanctus Hieronymus in epistola ad Agerruchiam, ubi sic loquitur: *Præsentium miseriarum pauca percurram. Innumerabiles & ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes & Pyrenæum est, quod Oceano & Rheno includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, &, ò lugenda Respublica! hostes Pannonii vastarunt. Etenim Assur venit cum illis.* Deinde recensens nobiliores Galliarum civitates, quæ ea occasione excisæ aut direptæ fuerunt, sic prosequitur... *Magontiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, & in ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti, Remorum urbs præpotens, Ambiani, Attrebatæ; extremique hominum Morini, Tornacus, Nemete, Argentoratus translati in Germaniam. Aquitaniæ, Novemque populorum, Lugdunensis & Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes, populata sunt cuncta, quas & ipsas foris gladius & intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut*

Eorum sævitia.

huc

PARS II. CAP. I. *huc usque non rueret, sancti episcopi Exsuperii merita præstiterunt.* Alias in Sriliconem invehit idem sanctus Hieronymus, quem *semibarbarum proditorem* appellat, quod nempe ille è Vandalorum gente originem ducens ad primas Imperii dignitates evectus, *nostris*, inquit, *contra nos opibus armasset inimicos.* In epistola ad Heliodorum de ejusmodi Barbarorum incursionibus loquens, matronas nobiles & virgines Dei ludibrio habitas, Episcopos captos, presbyteros & diversos clericorum gradus interfectos, ecclesias eversas, equos ad altaria stabulatos, Martyrum effossas reliquias, & alia similia commemorat, quibus Romanus orbis jam ante Urbis Romæ excidium fuerat obrutus.

4. Easdem vero Galliarum calamitates deplorat Salvianus presbyter Massiliensis, qui & ipse rebus gestis præsens aderat. Sic enim inter alia de iis qui urbium excidia evaserant, loquitur libro 6. de Gubernatione Dei: *Omnis civitas bustum erat, malis & post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitas obruebat: cum id quod in excidio evaserat morti; post excidium non superesset calamitati. Alios enim impressa altius vulnera longis mortibus necabant, alios ambustos hostium flammis, etiam post flammas pœna torquebat. Alii interibant famæ, alii nuditate; alii tabescentes, alii rigentes; ac sic in unum exitum mortis per diversa moriendi genera corruebant. Et quid plura? excidio unius urbis affligebantur quoque aliæ civitates. Jacebant siquidem passim, quod ipse vidi atque sustinui, utriusque sexus cadavera nuda, lacera, urbis oculos incessantia, avibus canibusq; laniata: lues erat viventium fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur; ac sic etiam qui excidiis supradictæ urbis non interfuerant, mala alieni excidii perferebant.* Nec ea putandum est à Salviano more oratorio dicta fuisse PARS II. CAP. I. cum exaggeratione, ut populos ad pænitentiam provocaret: cum ea omnia quæ nobis supersunt istorum temporum monumenta idem prorsus attestentur. Hujus rei testem locupletissimum adducimus auctorem libri de Providentia divina, qui sub sancti Prosperi nomine vulgatus est. Hic autem extrema quæq; in his cladibus Gallos pertulisse affirmat in ejusdem opusculi prologo, ubi patriæ suæ, quas præ oculis habebat, calamitates deplorat. Nullam urbem, nullum oppidum; non castella aut arces, immo nec ipsos agros excidium evasisse ait: uno verbo.

Si totus Gallos sese effudisset in agros
Oceanus, vastis plus superesset aquis.

Nec minus in homines, quam in urbes sævirum fuisse scribit idem auctor, nulli ut sexui aut ætati barbari parcentes, obvios quosque trucidarent.

Nec querar exstinctam nullo discrimine plebem:
Mors quoque primorum cesset ab invidia.
Quid pueri insontes? quid commisere puellæ,
Nulla quibus dederat crimina vita brevis?
Quare templa Dei licuit popularier igni?
Cur violata sacri vasa ministerii?
Non honor innuptas devotæ virginitatis,
Nec texit viduas relligionis amor:
Ipsi desertis qui vitam ducere in antris
Suerant laudantes nocte dieque Deum,
Non aliam subiere necem, quam quisque profanus:
Idem turbo bonos sustulit atque malos
Nulla sacerdotes reverentia nominis almi
Discrevit miseri suppliciis populi:
Sic duri cæsi flagris, sic igne perusti;
Inclusæ vinclis sic gemuere manus.

5. His.

PARS II. CAP. I. 5. His calamitatibus decennio integro Gallias afflictatas fuisse laudatus auctor testatur. quod tamen de Gotthis potissimum intelligi debet. Vandalos autem ceterosque barbaros eorum socios aliquamdiu in Gallis substitisse tradit Paulus Orosius libro 7. cap. 28. quod Pyrenæi jugis præpediti fuerint, ne cito in Hispanias pertingerent. *Excitatæ per Stiliconem*, inquit, *gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ Francos proterunt, Rhenum transeunt, Gallias invadunt, directoque impetu ad Pyrenæum usque perveniunt; cujus obice ad tempus repulsæ, per circumjacentes provincias refunduntur*. Laudat præcipuè idem auctor Didymum & Verinianum fratres duos nobiles atque locupletes, qui cum servis suis, aliisque, quos tumultuatim collegerant, rusticis militibus, Honorio principi fide servata, Hispanias non solum à Constantino tyranno, sed etiam à Barbarorum incursionibus, quamdiu vixere, tutati sunt; sed isti interea per Gallias diffusi, omnia ferro flammaque depopulabantur.

Martyres in Belgica. 6. Porro cum istæ nationes barbaræ Ariana labe infectæ, aut variis gentilium superstitionibus adhuc addictæ essent, non minus animarum quam corporum saluti insidiabantur; nec dubium est quin his temporibus ob fidei integritatem servandam multi ex nostris Gallis graviora perpessi fuerint supplicia. Et quidem licet nemo de his rebus singulares commentarios, saltem qui ad nos usque pervenerint, ediderit, nonnulla tamen adhuc tum in historiis, tum in Fastis ecclesiasticis vestigia supersunt, ex quibus facile colligitur, & frequentia tunc temporis, & illustria fuisse complurium sanctorum martyria. Huc certe revocari possunt quæ supra ex prologo libri de Pruvidentia divina retulimus num. 4. Celebrat autem ecclesia Remensis die 14. Decembris beatissimi NICASII pontificis sui festum, qui cum virgine EUTROPIA ipsius sorore, FLORENTIO diacono & JOCUNDO lectore in ipso ecclesiæ limine martyrium gloriosum fecit. qua item occasione complures omnis sexus, ætatis, & conditionis Barbarorum manibus occubuerunt. Quorum mortem, etsi nonnulli ad Attilæ Hunnorum regis tempora referre conentur; cum scilicet post annos circiter XLIII. Remorum urbs ab eodem Rege iterum expugnata fuisse dicitur: manet tamen inconcussa nobilis istius ecclesiæ traditio, quæ Nicasium, ceterosque ejus socios Martyres à Vandalis fuisse interemtos constanter asseverat; quam quidem traditionem jam sæculo nono & decimo pro antiqua habitam fuisse ex Hincmaro & Flodoardo colligi potest. Quin, & cum innumeræ fere barbaræ nationes istis temporibus Gallias inundarint, mirum non est quod alii Vandalos, alii Hunnos, aut Alanos ejusmodi cladium fecerint auctores. Ceterum Barbari per varia Remorum ditionis loca discurrentes, quos forte habebant obvios interficiebant: è quorum numero nonnulli, qui postea miraculis claruerunt, martyrum titulo condecorati sunt. Ex his est ADERIUS in Chaniaco vico passus, cujus reliquiæ sub Gervasio pontifice sæculo undecimo miraculis detectæ, magna postmodum in veneratione à circumstantibus populis habitæ fuerunt. Celebrior fuit ORICULUS, cum duabus sororibus suis ORICULA & BASILICA interemtus apud Sindunum Dulcomensis pagi vicum; quorum sacra corpora ob bellorum tumultus in urbem allata, in percelebri archimonasterio Remigiano religiosissime asservantur. Colitur apud Attrebates DIOGENES, quem aiunt à Romano pontifice directum, & beatu Nicasio primum istorum populorum anti-

sti-

PARS II. CAP. I. slitem consecratum, in communi Galliæ Belgicæ clade trucidatum fuisse. At nulla hanc in rem habentur veterum testimonia, ut observarunt Bollandiani tomo 1. Februarii die 6. in Præmissis ad sancti Vedasti vitam. Eadem quoque tempestate involutam fuisse Veromanduorum Augustam nonnulli tradiderunt; at Laudunum seu, ut veteres scribunt, Lugdunum clavatum, à Barbaris oppugnatum quidem fuisse, sed minime expugnatum, testis est auctor antiquus libri de vita sanctæ Salabergæ.

7. Eamdem quam Remorum civitas sortem altera Belgicæ metropolis, Augusta scilicet Trevirorum, experta est: quam etsi non recensuerit Hieronymus loco laudato inter præcipuas Galliarum civitates, quæ tunc à Barbaris direptæ fuerunt, communem tamen hanc cladem pertulisse extra dubium videtur, cum, teste Salviano initio libri 6. de Gubernatione Dei, in istis Barbarorum incursionibus usque quater direpta & eversa fuerit. Id diserte asserit vetus auctor, qui primorum illius urbis episcoporum gesta descripsit, in vita sancti Materni. Et quidem in hac ipsa Vandalorum irruptione, de qua nunc agimus, VALENTINUM Trevirensem episcopum Barbarorum gladio occubuisse tradit Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano die 16. Julii. qua item die Valentini Trevirensis episcopi memoria in Romano Martyrologio celebratur, sed absque ulla de ipsius mortis tempore aut aliis circumstantiis facta mentione. Nec Valentini meminit Brovverus, qui Trevirenses Annales conscripsit, in quibus tamen multa de Vandalis habet.

Alii Martyres. 8. Post Belgicarum regionum devastationes, *totum* etiam *corpus omnium Galliarum*, ut loquitur Salvianus libro 7. *Vandalorum incendio exarsit*. Et quidem in varias earum provincias diffusi, quo furore apud Belgas sævierant, in ceteris quoque regionibus debacchati sunt. Bisuntini, Maximæ Sequanorum provinciæ gens præcipua, ANTIDIUM episcopum & martyrem à Vandalis occisum celebrant die 17. Junii. In Pseuduno castro apud Æduos in prima Lugdunensi, ut probat noster Mabillonius in sæculi quarti Benedictini parte 2. pag. 494. passi sunt FLORENTINUS & HILARIUS martyres, die 27. Septembris in vulgatis Martyrologiis celebrati, quos nonnulli ex nominis similitudine decepti apud Sedunum, quod nunc est Valesiæ superioris caput, martyrium complevisse arbitrati sunt. At Pseudunum diserte habent vetera Martyrologii Usuardi exemplaria mss. ipsumque autographum, quod penes nos habemus. Quin & in vetustissimo codice ms. monasterii Remigiani apud Remos, ab annis circiter 800. scripto, habetur Passio integra eorumdem Martyrum, in qua apud Pseudunum castrum in finibus Æduorum martyrii coronam adepti fuisse dicuntur. Ad eamdem quoque persecutionem revocant Constantienses, secundæ Lugdunensis populi, HETERIUM martyrem die 16. Julii, quem in insula Gersuo occisum tradit Saussayus in Martyrologio Gallicano. Idem auctor alios quoque trecentos sexaginta sex Martyres, quos eadem persecutio in Vastinensi quartæ Lugdunensis pago percelebri sustulit, die 26. Decembris commemorat. Quin & FRATERNUS episcopus Autisiodorensis ipsa consecrationis suæ die à Barbaris urbem suam devastantibus martyrio coronatus est, ex vetustissimis Autisiodorensium Annalibus, inquit Papirius Massonus in Historia calamitatum Galliæ, quo loco Barbaros ibi memoratos non alios à Vandalis fuisse censet. His etiam adjungendus est DESIDERIUS Lin-

Lingonienfium epifcopus, quem cum innumera cleri & populi fui multitudine interemtum à Vandalis fuiffe tradunt, cujus feftivitas die 23. Maii in Faftis Ecclefiæ recolitur. Paffi quoque iifdem temporibus dicuntur VALERIUS Defiderii archidiaconus, & PRUDENTIUS martyres, quorum Martyrologium Gallicanum, prioris quidem die 22. Octobris, alterius vero 6. ejufdem menfis feftum commemorat. Defiderii epifcopi item à Vandalis occifi celebris eft memoria apud Genuenfes Liguriæ populos, tefte Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ die 23. Maii. Sed is ipfe eft qui à Lingonenfibus celebratur, ut videre eft apud Bollandianos die 23. Maii. Quin & eumdem ipfum etiam effe fufpicor, quem Sauffayus die 19. ejufdem menfis, & alii etiam cum illo auctores apud Carnotenfes paffum commemorant. Huc etiam revocari forfitan debet AUSONIUS martyr Engolifmenfis; quamvis enim vulgo fub rege Chroco Valeriani temporibus martyr occubuiffe dicatur, quæ tamen de eo narrantur, videntur melius hifce temporibus congruere. Apud Arceyas Trecenfis diœcefis oppidum die 16. Augufti recolitur feftum fancti BALSEMII, quem pariter aiunt fub Vandalis martyrio coronatum. Sed fi vera fit hæc traditio, alius ifte dicendus eft à Balfemio fancti Bafoli nepote; cum conftet Bafolum diu poft hanc perfecutionem, Ægidii fcilicet archiepifcopi temporibus, Remos acceffiffe.

9. Alii denique Martyres aliis in locis venerationi habentur, quos fub Vandalis martyrio coronatos paffim ferunt, fed de quibus fufius agere non vacat. Et quidem ex iis nonnulli fub Chroco rege, quem imperatoris Valeriani temporibus in Gallias irrupiffe volunt, paffi dicuntur; quamvis non defint, qui & hæc Chroci tempora fimul cum iftis de quibus agimus Vandalorum perfecutionibus commifceant. Iftorum quippe temporum monumenta tot rebus dubiis & incertis, immo & quandoque certiffime falfis permifta funt, ut vix illis, maxime quæ ad chronologiam fpectant, adhiberi poffit tuta fides. Neminem tamen infitiari poffe exiftimo, eos fanctos, quos unanimi omnium confenfu Vandalorum gladiis occubuiffe profanæ fimul & facræ veteres hiftoriæ referunt, ad hanc, de qua agimus, perfecutionem ut plurimum effe revocandos. Nec obftat quod eorum plerique fub Vandalis adhuc gentilium fuperftitionibus addictis paffi memorentur; cum certum fit has nationes barbaras, etiam poftquam Chriftianæ religioni nomen dederunt, diutius aliquot Paganorum fuperftitiones retinuiffe. Quin & plerofque ex illis adhuc gentium erroribus tunc temporis fuiffe detentos dubium non eft. Sed ad alia tranfeundum: jam quippe de iftis paullo fufius quam par erat egimus: quamquam ea omittere fas non fuit, quæ ad noftræ gentis Martyres nonnihil illuftrandos conferre poterant.

CAPUT II.

Hifpaniæ à Vandalis occupatæ & oppreffæ.

1. DIreptis Galliis, Vandali in Hifpanias ingreffi, eas pariter ferro & flamma depopulati funt. *Actis namque*, ut loquitur Orofius libro 7. cap. 28. *magnis cruentifque difcurfibus, graves rebus atque hominibus vaftationes* intulere. Quod contigiffe fcribit idem auctor, cum poft Didymi & Veriniani fratrum necem, *Honoriaci*, fic vocabantur Barbari quidam in militiæ focietatem à Romanis allecti, quibus Pyre- Vandali in Hifpanias irrumpũt.

Pyrenæorum custodia à Constante Constantini tyranni filio tradita fuerat, aditu patefacto, *cunctas gentes, quæ per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis immiserunt*, ut exinde majorem & ipsi prædandi licentiam haberent. Hispanias à Vandalis occupatas fuisse Honorio VIII. & Theodosio III. consulibus, idest æræ Christianæ anno CCCCIX. testis est Prosper in Chronico, cum Cassiodoro & aliis. Consentit Idacius in Fastis consularibus; in Chronico autem non consules solum aut æram, ex quibus annus colligi potest, sed ipsum etiam diem, quo ista calamitas patriæ suæ contigerat, exprimit his verbis: *Alani, & Vandali, & Suevi Hispanias ingressi æra* CCCCXLVII. *alii* IV. *Kalendas, alii* III. *Idus Octobris memorant die* 4. *tertia feria, Honorio VIII. & Theodosio Arcadii filio III. consulibus*.

Ubi sæviunt.

2. Eo autem furore quo in Galliis sævierant Vandali, Hispanias aggressi sunt. quod uno verbo exponit Salvianus, illorum temporum scriptor disertissimus, cum libro 7. de Gubernatione Dei iisdem *flammis quibus arserant Galli, Hispanos etiam arsisse* refert. Sed has calamitates paullo fusius exponit Idacius Lemicensis in Gallæcia episcopus, qui rebus gestis ut plurimum præsens adfuit. Sic quippe inter alia habet: *Debacchantibus per Hispanias Barbaris, & sæviente nihilominus pestilentiæ malo, opes & conditam in urbibus substantiam tyrannicus exactor diripit, & miles exhaurit: fames dira grassatur, adeo ut humanæ carnes ab humano genere vi famis fuerint devoratæ: matres quoque necatis, vel coctis per se natorum suorum sint pastæ corporibus. Bestiæ occisorum gladio, fame, pestilentia, cadaveribus assuetæ, quosque hominum fortiores interimunt, eorumque carnibus pastæ passim in humani generis efferantur interitum*. Et quidem sanctus Augustinus ab Honorato Thiavensi episcopo interrogatus, quid in Barbarorum irruptione pastoribus ecclesiarum agendum esset, exemplum Hispanorum antistitum iis verbis proponit, ex quibus colligere licet magnas tunc temporis in Hispania clades contigisse. Etenim urbes penitus eversas, & populos in captivitatem abductos, aliasque ejusmodi calamitates commemorat. *Ita enim*, inquit sanctus doctor in epistola ad eum quem laudavimus Honoratum, novæ editionis 228. alias 180. *quidam sancti Episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim peremtis, partim obsidione consumtis, partim captivitate dispersis: sed multo plures, illic manentibus propter quos manerent, sub eorumdem periculorum densitate manserunt*.

Et sedes figunt.

3. Diuturniorem vero in Hispaniis Vandalorum moram fuisse nemo ambigit. Si quidem illi devictis Romanorum copiis *sub Godigisclo duce*, uti narrat Procopius libro 1. de Bello Vandalico, sed scribendum est Gunderico, in Hispaniis *consederunt*. Romano sub Castino magistro militum à barbaris in Hispania devictos fuisse Honorio XIII. & Theodosio X. consulibus, id est æræ Christianæ anno CCCCXXII. cum Bonifacium Comitem à societate belli rejecisset, ex Prosperi Chronico discimus, cui Cassiodorus, & Idacius suffragantur. Ejusdem Barbarorum in Romanos victoriæ meminit Salvianus libro 7. de Gubernatione Dei, ubi non semel observat Hispanos à Vandalis, id est ab *infirmissimis*, ut ipse vocat, *& ignavissimis hostibus* fuisse devictos, & plane subactos, Deo sic disponente, ut vel sic agnoscentes *plagam cælestis manus*, de præteritis pœnitentiam agerent. Ceterum *subversis*, inquit Idacius in

Chronico, *memorata plagarum grassatione Hispaniæ provinciis, Barbari ad pacem ineundam Domino miserante conversi sunt*. quod altero post eorum in Hispanias ingressum anno contigisse scribit. Conditiones vero quibus Romani post tot clades in Hispaniis residui Vandalorum servituti mancipati fuerint Paulus Orosius libro 7. cap. 28. fusius exponit. At Barbari Hispaniarum provincias inter sese sorte dividentes, Gallæciam, ut scribit Idacius, Vandali & Suevi occupavere, Alani Lusitaniam & Carthaginensem provinciam, Vandali, cognomento Silingi, Bæticam; Hispanis, qui in castellis & civitatibus communem cladem evaserant, Barbarorum per diversas provincias dominantium imperio omnino subjectis. Quin & Hugo Grotius in Prolegomenis ad Historias Vandalorum Gotthorum &c. in ipso Andalusiæ Hispaniarum provinciæ nomine, imperii Vandalici vestigia superesse apud Hispaniam asseverat, quam nempe regionem olim *Vandalusiam*, seu Vandalico idiomate *Vrandaloth*; ab illis Barbaris appellatam fuisse contendit. Laudat autem Paulus Orosius loco laudato Barbaros, quod post initum fœdus ita mites facti fuerint, ut eos tot cladibus Hispanias affecisse pæniteret, & quidam invenirentur Romani, qui sub Vandalorum dominio *pauperem libertatem* habere mallent, *quam inter Romanos tributariam sollicitudinem sustinere*. Sed quam brevis pax illa fuit, si tamen umquam fuisse dicenda est. Quam enim pacem Barbari cum aliis habuissent, à quibus natura, moribus, & religione adeo erant alieni; qui nec eam inter sese umquam habere potuerunt?

Persecutio.

4. Varios bellorum tumultus, quibus tunc temporis Hispaniæ exagitatæ fuerunt, describere ad nostrum non pertinet institutum: sed intactam prætermittere non licet gravissimam persecutionem, quam adversus Orthodoxos in Hispania eo tempore fuisse commotam asseverat Gregorius Turonensis antistes libro 2. Historiæ Francorum cap. 2. in hoc tamen falsus, quod regem, sub quo illam fuisse excitatam scribit, appellat *Trasimundum*. Sed hoc nomine Gensericum ab eo semper designatum fuisse ex narrationis serie, & potissimum ex capite sequenti facile colligitur, ubi successorem Trasimundi *Honoricum* nominatum scribit. quod qua ratione contigerit, parum interest fusius inquirere; sed persecutionem illam acerbissimam fuisse patet, ex eo quod Tyrannus, attestante eodem Gregorio, Orthodoxos per *totam Hispaniam, ut Arianæ perfidiæ consentirent, tormentis, ac diversis mortibus impelleret*.

5. At idem auctor loco laudato narrat nobilis cujusdam puellæ martyrium, quod huc ipsius verbis referre visum est. *Factum est*, inquit, *ut puella quædam religiosa, prædives opibus, & secundum sæculi dignitatem nobilitate senatoria florens, &, quod his omnibus est nobilius, fide Catholica pollens, Deoque omnipotenti irreprehensibiliter serviens, ad hanc quæstionem adduceretur. Cumque Regis fuisset oblata conspectibus, cœpit eam primum ad rebaptizandum blandis sermonibus illicere. Quæ cum venenosum ejus jaculum fidei parma propelleret, præcipit Rex facultates ejus auferri, quæ jam mente possidebat regna paradisi: deinde suppliciis applicatam sine spe præsentis vitæ torqueri. Quid plura? post multas quæstiones, post ablatos terrenarum divitiarum thesauros, cum ad hoc frangi non posset ut beatam scinderet Trinitatem, ad rebaptizandum invita deducitur. Cumque in illud cœnosum lavacrum vi cogeretur immergi, ac proclamaret: Patrem cum Filio ac Spiritum-* Puellæ martyrium

fan-

Pars II. Cap. II. *sanctum unius credo esse substantiæ essentiæque; digno aquas unguine cunctas infecit, id est fluxu ventris adspergit. Ex hinc ad legitimam deducta quæstionem, post eculeos, post flammas & ungulas, Christo Domino capitis decisione sacratur.* Hæc Gregorius, quæ procul dubio ex vetustioribus monumentis excerpserat. Idque conjicere licet ex *legitimæ quæstionis* voce, quam vetus auctor Hispanus Passionis sancti Vincentii, aliique scriptores antiqui, qui Martyrum agones descripsere, ad designandam quæstionem ceteri sæviorem adhibuerunt. Hoc autem potissimum ægre ferimus, quod sacræ istius Virginis nomen Gregorius reticuerit. Ipsam quidem VINCENTIAM appellant vulgati auctores Hispani apud Tamayum Salazarem in Martyrologio Hispanico die 15. Martii, sed ex Dextro, idest supposititio, & nullius prorsus fidei auctore; quam ajunt anno CCCCXXIV. Cauriæ martyrium consummasse. Ejus tamen festivitatem die 16. Maii commemorat Higuera. Ceterum Cauria civitas est Lusitaniæ haud ignobilis, episcopatus sedes, Emeritensi olim, nunc vero Compostellanæ metropoli subjecta. Verum etsi cetera quæ ab illis auctoribus de Vincentia proferuntur, utcumque tolerari possent, nullo tamen pacto componi potest annus ab iis assignatus cum Gunderici successore, quem persecutionis istius auctorem Gregorius indicat. Idacius nempe Gunderici mortem ad quartum Valentiniani imperatoris annum revocat, quam uno scilicet anno contigisse scribit, antequam Gensericus ejus successor in Africam transmitteret: sed nemo ante annum CCCCXXVIII. aut saltem CCCCXXVII. Vandalos in Africam ingressos fuisse dixerit; proindeque ista virgo ante annum CCCCXXVII. aut CCCCXXVI. passa dici non potest.

Pars II. Cap. II.

6. Ceterum ad eamdem quoque Vandalorum in Hispaniis persecutionem VICTORIÆ cujusdam viduæ martyrium revocaremus, quam idem Tamayus Iorci in Hispania sub Vandalis coronatam fuisse commemorat die 17. Novembris, si aliquem hujus rei vadem haberemus præter idem Dextri nebulonis pseudochronicum, ejusque propugnatores, ut ne dicam illustratores: sed cum neminem præter hunc falsum testem proferat Tamayus, ullam ipsi fidem adhibere nobis religio est. Hic porro erat Hispaniarum status, cum Vandali post Baleares insulas devastatas, ut loquitur Idacius in Chronico, eversamque Carthaginem-Spartariam, tum Hispalim, nobilissimas urbes, uno verbo *post Hispanias penitus deprædatas*, in Africam à Bonifacio Comite acciti sunt, ea occasione quam sequenti capite exposituri sumus. — *Victoria martyr.*

CAPUT III.

Vandalorum in Africam ingressus.

1. QUæ causa fuerit Vandalorum in Africam adventus, Procopii verbis exponendum est, qui libro 1. Historiæ Vandalicæ his verbis rem narrat. *Africæ calamitas sic evenit. Duo Romani duces erant, Ætius & Bonifacius, validi ambo, bellique rerum peritia secundi ætatis suæ nemini. His æmulatus circa civile regimen intercedebant. Ceterum tanta erat animi magnitudo, virtutesque aliæ, ut si quis utrumvis Romanorum ultimum dicat, à vero non sit abiturus. Ita omnis Romana laus in illos duos confluxerat. Horum alterum, Bonifacium. Placidia*, hæc erat imperatoris Valentiniani III. mater, Constantii relicta, Theodosii magni filia, — *Vandali in Africam acciti.*

Dd 2. & Ho-

& Honorii sorot, quæ filii nomine Imperium administrabat, *toti præfecit Africæ. Dolebat id Ætio, sed minime displicere sibi rem ostendebat. Nondum enim in apertum odia prorumperant, sed sub persona amicitiæ tegebantur. Profectum jam in Africam Bonifacium criminari apud Placidiam Ætius cœpit ut regni appetitorem; & ipsi & Imperatori Africam erepturum. Neque rem exploratu difficilem. Si enim Romam Bonifacium vocaret, non venturum. Hæc ut audiit femina, laudatum Ætii consilium sequitur. At occuparat jam Ætius clam scribere Bonifacio, matrem Imperatoris insidias ipsius in exitium struere: ejus rei indicium prædixit, fore ut sine causa subito revocaretur. Hæc erant quæ litteris ipsius continebantur. Quibus neutiquam spretis Bonifacius, simul aderant qui ipsum ad Imperatorem accirent, negavit se aut Imperatori aut matri ejus pariturum, Ætii monita silentio premens. His Placidia intellectis tam Ætium fidissimum Principi credidit, quam suspectum habuit Bonifacium. Hic vero nec parem se Imperatoris potentiæ sentiens, nec salutem sperans si Romam proficisceretur, consultare cœpit quomodo Vandalos sibi adjungeret, qui Africæ propinquam Hispaniam obtinebant. Mortuo ibi Godigisclo, filii successerant duo, natus justa matrefamilias Gontharis, Gizerichus aliter genitus, quorum ille ætate & ingenio secors, alter vero ad bella plurimum exercitus, & sollertiæ eximius. Missis igitur in Hispaniam Bonifacius de amicorum numero potissimis cum ambobus Godigiscli filiis æquum init fœdus, ut cuique ipsorum tertia pars Africæ cederet. quod si quis bello impeteretur, commune periculum esset. Hæc pacti, Vandali fretum ad Gades transvecti in Africam venere.*

2. Ex hac autem Procopii narratione colligi potest, Bonifacium, vivente adhuc Gunderico, fœdus cum Vandalis iniisse, quamvis illi nonnisi post ipsius mortem in Africam transfretarint. Nec ab ea sententia alienus videtur fuisse Idacius, qui in Chronico, ad primum Valentiniani imperatoris annum, refert Vandalos post direptas Hispanias Mauritaniam invasisse: deinde quarto Valentiniani anno Gunderici mortem consignat; ac denique anno sequenti observat, Vandalos sub Genserico rege, relictis Hispanis, in Africam transmisisse. Quin & Gunderici mortem in Hispania funestam fuisse narrat Idacius, auctor qui in hac parte omni exceptione major videtur, & ex eo sanctus Isidorus in brevi Vandalorum historia. Aiunt quippe illi auctores, Gundericum, capta Hispalensi urbe, omnia sibi licere autumantem, in civitatis basilicam, quam sancto Vincentio factam fuisse Isidorus Grotii & Rodericus affirmant, manus irreverenter immisisse, propter quod scelus divina manu punitum fuisse, statimque in ipsis templi foribus à dæmone correptum & miserabiliter exagitatum animam exhalasse scribunt. Alii tamen, ut se ab ipsis Vandalis accepisse testatur Procopius, Guntharium, sic ille Gundericum appellare solet, Genserici fratris sui dolis occisum fuisse memorabant. At, ut ut sit ea de re, communis est omnium sententia Vandalos sub Genserico duce Africam occupasse, nec ea de re quisquam ut puto, infitiari potest.

Gunderici mors.

3. Hic autem mirari subit, Idacium, qui semel & iterum Vandalorum Africæ invasionem commemorat, nihil de Bonifacio hac occasione dixisse. At Prosper, qui Bonifacii defectionem narrat, ipsi simul & Romanis adversus eum bellum gerentibus Barbaratum nationum in Africam ingressum attribuit. *Exinde* inquit, *gentibus, quæ navibus uti nesciebant*

Bonifacii defectio.

PARS II. CAP. III. *bant, dum à concertantibus in auxilium vocantur, mare pervium factum est . . . Gens Vandalorum ab Hispania in Africam transiit*. Idem habet auctor Historiæ miscellæ, quæ vulgo sub Pauli diaconi nomine circumfertur. Sed paullo inferius culpam omnem in solum Bonifacium rejicit. *Bonifacius vero*, inquit lib. 14. *sentiens se non posse tuto Africam tenere, cernensque periculum instare; in perniciem Reipublicæ effervescens, Vandalorum Alanorumque gentem cum Genserico suo rege ab Hispaniis evocatos Africæ intromisit, qui cunctam pæne Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime devastantes, catholicam insuper fidem Ariana impietate subvertere*. His accedit Jornandes de rebus Geticis cap. 33. ubi refert, *Gizericbum* regem vandalorum à Bonifacio, ut in Africam veniret, fuisse invitatum, cum in Valentiniani Augusti offensam incurrens, non aliter quam Reipublicæ malo vindicare se potuisset. Vandalos à Gotthis ex Hispania pulsos in Africam transmisisse Hierio & Ardabure consulibus scribit Cassiodorus in Chronico.

4. Verum etsi illi auctores nullam penitus facinoris, quo Ætius Augustam simul & Bonifacium delusit, mentionem fecerint, non tamen hanc historiam à Procopio aut confictam fuisse, aut ex falso rumore acceptam inferendum esse putamus. Immo, si paullo accuratius ea, quæ ab Idacio aut à Prospero ea occasione referuntur, discutere lubet, aliquot forsitan istius rei vestigia reperientur in eorum verbis, ex quibus veritatem expiscari licebit. Prosper nempe Bonifacium bellum *publico nomine* illatum fuisse ait, non solummodo, quod ejus *intra Africam potentia gloriaque augeretur*, sed etiam *quia ad Italiam venire abnuerat*. Illum vero invitum ab Imperatoris obsequio defecisse. vel ex eo patet, quod in ipso belli initio ad Romanorum partes redierit, ubi se prima obtulit occasio; immo, ut narrat Idacius, *in æmulationem Ætii de Africa per Placidiam evocatus in Italiam, ad palatium redit*; & statim amoto Ætio, Magister militum factus est. resque eo tandem devenere, ut aperto prœlio Bonifacius & Ætius in sese invicem dimicarent, idque Placidiæ Augustæ instinctu, si Marcellino Comiti credamus. quæ sane omnia Procopii narrationem egregie confirmant. nam, uti ex Procopio infra dicturi sumus, Placidia tandem cognitis Ætii fraudibus, erga Bonifacium semper se benevolam præbuit.

5. At licet Bonifacii inimicorum pessimam voluntatem excusare animus non sit, cum tamen sua ipsius culpa ejusmodi struendis adversus se calumniis occasionem præbuisse fatendum est. quippe cum defuncta priore conjuge sua, alteram ex Vandalorum gente duxisset, & æmulis eum calumniandi ansam, & Imperatoribus mala de ipso suspicandi locum prebuit. Id forsitan ipsi etiam vitio vertebatur, quod Castinum Magistrum militum in Hispania adversus Vandalos moventem, ob privatas quasdam simultates, ante aliquot annos dimisisset, indeque res Romanorum infelicem habuissent exitum. Quam vero male audierit etiam apud amicos Bonifacius, occasione nuptiarum, quas ut diximus, cum uxore Vandalica contraxerat, discimus ex sancto Augustino, qui alias ejus virtutes tantopere commedaverat. Ipsum enim ob id facinus graviter reprehendit sanctissimus antistes epistola novæ editionis ducentesima vigesima, ubi conqueritur, quod licet uxorem illam, nonnisi post ejuratam Arianorum sectam, & emissam fidei catholicæ professionem, sibi conjunxisset, exinde- Bonifcii lapsus.

de tamen Ariani adeo in ejus domo prævaluerant, ut filiam ex ea, ut quidem videtur, susceptam Arianorum ritu baptizari obtinuissent: quin & *nisi*, inquit, *fama falsa fuerit, quædam ancillæ Deo dicatæ* per eosdem hæreticos rebaptizatæ fuerunt. Hæc Augustinus, qui amicitiæ, quam olim cum Bonifacio habuerat, memor, eum priusquam Vandalos in Africam introduxisset, ad meliorem frugem reducere conabatur. Id etiam sanctum virum maxime angebat, quod populi ex extremis Africæ partibus barbari, qui numquam Romanorum armis subjici potuerant, occasionem opportunam nacti, in Romanorum provincias effusi essent, easque penitus devastarent: ex quibus rebus, tum Ecclesiæ, tum etiam reipublicæ innumera prope modum incommoda consequebantur. Sed hæc omnia nonnisi levia quædam gravissimarum calamitatum, quæ paullo post contigerunt præludia fuere.

6. Bonifacius itaque, qui Ætii proditione Romani Imperii publicus hostis dictus fuerat, cum bellum adversus se indictum sustinere propriis viribus non posset, pacto eum Vandalis inito, eos in sui ipsius & Reipublicæ exitium in Africam accersivit. Illos ex omni ætate & conditione octoginta hominum millia numero tunc fuisse scribit Victor Vitensis libro I. num. I. Cumque eo animo venissent, ut extinctis, aut penitus servituti redactis incolis, in ea provincia figerent sedes, universa penitus depopulabantur, nec ætati, nec sexui parcentes. Et quidem Idacius Vandalos *omnes simul cum eorum familiis*, in Mauritaniam & Africam relictis Hispaniis transmisisse observat. quod mense Majo, Olympiade CCCII. anno V. Valentiniani III. contigisse scribit. Sed. certior videtur Consulum nota, quæ in Prosperi Chronico habetur, ubi Gensericus rex Vandalorum ex Hispania in Africam transiisse dicitur Hierio & Ardabure consulibus, id est æræ vulgaris anno CCCCXXVII.

7. Cum vero Africa tot tantisque tumultibus agitaretur, quæ quidem omnia in Bonifacii rejiciebantur rebellionem; qui Romæ erant familiares ipsius & antiqui amici, quibusque nota olim fuerant hominis morum probitas & animi virtus, persuadere sibi non poterant tantum virum regnandi cupidine abreptum à Romano Imperio defecisse. Quare communi cum Placidia augusta consilio, quidam ex illis, uti narrat Procopius libro laudato, Carthaginem proficiscuntur, rem propius exploraturi. Ibi collocuti cum Bonifacio, visis etiam fraudulentis Ætii litteris, reque uti erat omnino comperta, citissime in Italiam revertuntur, universam rerum seriem, quove artificio subornata fuerat illa proditio, Augustæ atque etiam ceteris Bonifacii necessariis relaturi. Omnia Ætii fraudibus contigisse tunc primum intellexit Placidia, cujus tamen eum potentiam reformidaret, ejusque opus haberet industria ad sustentandas Imperii vacillantis vires, factum dissimulavit. Sed omni negotio Comitis Bonifacii amicis declarato, eos obtestata est, ut Bonifacium in Imperatoris fidem & obsequium revocare modis omnibus conarentur, sese ipsam gravi jurejurando obstringens, numquam ei pro defectione nocituram. Et quidem, ni fallor, huc revocari debet Darii Comitis in Africam adventus; cui gratulatur sanctus Augustinus epistola 229. quod in Africam missus fuerit pacis, absque pugna, aut sanguinis effusione, conciliandæ causa. Qui enim *pugnant*, inquit ad illum sanctus antistes, *si boni sunt, pacem, sed per sanguinem.* Resipiscit Bonifacius.

quærunt; tu autem ne cujusquam sanguis quæreretur missus es. Nec spe sua frustratus est Darius. nam, uti prosequitur Procopius, & rerum gestarum series satis probat, Augustæ amicorumque precibus libenti animo paruit Bonifacius, statimque societatis cum Barbaris initæ pænitentia ductus, qua præcibus, qua promissis eos interpellavit, ut in Hispanias reverterentur. quod cum illi facere præfracte detrectarent, bello aperto dimicatum est. At cum in eo Bonifacius Comes simul cum Aspare Orientalium copiarum Duce victus atque fugatus à Barbaris fuisset tota pæne Africa in Vandalorum potestatem devenit.

8. Rem porro plane admirabilem ea occasione contigisse Marciano, qui postea Imperator fuit, narrat Procopius, quam hic referre libet. Is tum Asparis domesticus, cum aliis multis Romanorum à Vandalis in prœlio captus fuerat. Cum vero quadam die subdiu inter alios captivos dormiret Marcianus, Gensericus vidit aquilam alis extensis super eum volitantem, ne ab æstu fervescente aliquid pateretur incommodi. Re diligenter perpensa, conjecit Barbarus Marcianum aliquando ad Imperii fasces perventurum. quare eum liberum abire permisit jurejurando obligatum, numquam se adversus Vandalorum gentem militaturum. Unde, inquit idem auctor, ille *Theodosio postea mortuo ad Imperium provectus, optimum se cetera principem præstitit; at res Africæ quales invenerat reliquit*. Eamdem historiam habet Evagrius scholasticus libro 2. Historiæ ecclesiasticæ cap. 1. sed quam ex Procopio descripsit. Marcianum tamen, ut *Imperatorem decebat*, commotum adversus Vandalos, ad bellum se parasse asseverat Theodorus Lector lib. 1. cum scilicet ea didicisset, quæ Gensericus in excidio urbis Romæ adversus Augustas patraverat. re tamen infecta è vivis excessit.

Gensericus Africam vastat.

9. At Gensericus fugato Bonifacio, more barbarorum victoria abutens cuncta simul, sacra scilicet & profana, in Africanis provinciis devastabat; idque tanta cum atrocitate, ut & ipsi barbari ad crudelius, quam innata eorum feritas soleret, cum Afris agendum, occulta quadam vi sese stimulatos faterentur. Id testatur Salvianus libro 7. de Gubernatione Dei. *Illa utique cælestis manus*, inquit, *quæ eos*, Vandalos scilicet, *ad punienda Hispanorum flagitia illuc traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique fatebantur non suum esse quod facerent, agi enim se divino jussu ac perurgeri. Ex quo intelligi potest, quanta sint mala nostra, ad quos vastandos atque cruciandos ire barbari compelluntur inviti*. Idem innuit Jornandes de rebus Geticis cap. 33. scribens *Gizerichum* in Africa *ad divinitatem, ut fertur, accepta potestate diu regnasse*. Idem auctor Genserici corporis habitum moresque animi & ingenium egregie representat loco laudato, cujus verba huc proferre juverit. neque enim cuiquam ingratum fore existimo, hominis adeo famosi imaginem veris ac nativis coloribus depictam aspicere. *Erat*, inquit, *Gizerichus Romanorum clade in Urbe notissimus, statura mediocris, & equi casu claudicans, animo profundus, sermone rarus, luxuriæ contemtor; ira turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes providentissimus, semina contentionum jacere, odia miscere paratus*. Eumdem Idacius atque Isidorus locis superius à me laudatis, *ex fide catholica apostatam effectum in Arianam transiisse perfidiam, ut aliquorum relatio habet*, observant. quod an sit verum, divinare non licet. Certe Vandalos hæresi Arianæ, quam à Gothis popularibus suis hauserant, addictissimos fuisse ex Procopio jam supra diximus: cui Salvianus passim, aliique aucto-

cto-

PARS II. CAP. III. ctores consentiunt.

Infelix Africæ status.

10. Quisnam vero tunc fuerit Africæ status, ex Possidio discendum est, in Vita sancti Augustini, suæ patriæ calamitates his verbis deplorante capite 28. *Divina*, inquit, *voluntate*, *& potestate provenit*, *ut manus ingens diversis telis armata & bellis exercitata immanium gentium Vandalorum & Alanorum*, *commixtam secum habens Gotthorum gentem*, *aliarumque diversarum personas*, *ex Hispaniæ partibus transmarinis*, *navibus Africæ influxisset*, *& irruisset*, *universaque per loca Mauritaniarum*, *etiam ad alias nostras transiens provincias & regiones*, *omni sæviens crudelitate & atrocitate*, *cuncta quæ potuit exspoliatione*, *cædibus*, *diversisque tormentis incendiis aliisque innumerabilibus & infandis malis depopulata est*; *nulli sexui*, *nulli parcens ætati*, *nec ipsis Dei sacerdotibus vel ministris*, *nec ipsis ecclesiarum ornamentis*, *seu instrumentis*, *vel ædificiis*. Et paullo inferius: *Videbat ille homo Dei*, sanctus Augustinus, *civitates excidio perditas*, *pariterque cum ædificiis villarum habitatores*, *alios hostili nece extinctos*, *alios effugatos atque dispersos*; *ecclesias sacerdotibus ac ministri destitutas*, *Virginesque sacras*, *& quosque continentes ubique dissipatos*; *& in his alios tormentis defecisse*, *alios gladio interemtos esse*, *alios in captivitate perdita animi & corporis integritate ac fidei*, *malo more ac duro hostibus deservire*; *hymnos Dei & laudes de ecclesiis deperisse*; *ædificia ecclesiarum quamplurimis locis ignibus concremata*, *sollemnia quæ Deo debentur de propriis locis desisse sacrificia*, *sacramenta divina vel non quæri*, *vel quærenti qui tradat non facile reperiri*; *in ipsas montium silvas & cavernas petrarum*, *& speluncas confugientes*, *vel ad quasque munitiones*, *alios fuisse expugnatos*, *& interfectos*, *alios ita necessariis sustentaculis evolutos atque privatos*, *ut fame contabescerent*, *ipsosque ecclesiarum præpositos & clericos*, *qui forte Dei beneficio vel eos non incurrerant*, *vel incurrentes evaserant*, *rebus omnibus expoliatos atque nudatos*, *egentissimos mendicare*; *nec eis omnibus ad omnia*, *quibus fulciendi essent*, *subveniri posse*: *vix tres superstites ex innumerabilibus ecclesias*, *hoc est Carthaginensem*, *Hipponensem*, *& Cirtensem*, *quæ Dei beneficio excisæ non sunt*, *& earum permanent civitates*, *& divino & humano fultæ præsidio*; *licet post ejus obitum urbs Hipponensis incolis destituta ab hostibus fuerit concremata*. Hæc ille de Vandalorum invasione, qui Hipponem, uti paullo inferius narrat, quatuordecim mensium spatio obsessam tenuerunt, defuncto Augustino tertio ejusdem obsidionis mense, Theodosio XIII. & Valentiniano III. consulibus, id est anno æræ Christianæ CCCCXXX. die V. Kalendas Septembris, cum annos vixisset LXXV. menses IX. dies XV.

PARS II. CAP. III

11. Ceterum hanc Africanæ regionis cladem accurate ac sincere à Possidio fuisse descriptam confirmari potest ex Capreoli Carthaginensis antistitis epistola excusatoria ad Ephesinæ synodi generalis Patres, qua nec ipsum, nec ex Africanis episcopis quemquam ad eam synodum occurrere potuisse asseverat, ob miserrimum totius Africæ statum, cum nequidem intra Africæ limites, ut ea de re tractarent, in unum convenire ipsis licuisset. *Omnis*, inquit, *hac tempestate viæ aditus præclusus est*. *Etenim effusa hostium multitudo*, *& ingens ubique provinciarum vastatio*, *quæ incolis partim extinctis*, *partim in fugam actis*, *absolutam desolationis speciem*, *quoquoversum longe lateque porrigitur*, *oculis offert*, *promtam illam coeundi facultatem ademit*. Laudarunt Cyrillus ac cum eo universi Patres Capreoli in servanda fidei integritate sollicitudinem, cujus epistolam nihil aliud spirantem, quam *ut expurgata novitate*, inquit Vincen-

Capreolus epis. Carthag.

cen-

Pars II Cap. III.

centius Lirinensis in secundo Commonitorio, *antiquitas defenderetur*, publicis synodi gestis inseri mandavit Cyrillus Alexandrinus, synodi præses, actione 1. ob idque Bessula Capreoli diaconus inter Patres concilio interfuit. Aliam item ejusdem Capreoli epistolam adversus Nestorianos ad Vitalem & Constantium, seu potius Tonantium, Hispanos, è codice ms. monasterii Herivallensis erutam primus integram edidit Jacobus Sirmondus, quæ postea sæpius recusa est. Denique *Capreoli* cum *sancti* titulo, quem ipsi etiam Vincentius loco laudato tribuit, memoria in veteri Carthaginensis ecclesiæ Kalendario, ... *Kal. Augusti* recolitur. quod hic observare visum est, cum non omnes alii Antistites in isto Kalendario designati hac sanctitatis nota honorentur.

CAPUT IV.

Genserici Vandalorum regis persecutionis initia.

Pax cum Vandalis.

1. Cum inclinatis Imperii rebus Valentinianus impar esset ad compescendos Vandalorum conatus, pax cum illis per Trigetium legatum eo pacto sancita est, ut una Africæ portio barbaris relinqueretur, altera sub potestate Romanorum permanente. Alteram pacis hujus conditionem memorat Procopius lib. 1. Historiæ Vandalicæ, quod scilicet Gensericus annuum Valentiniano imperatori tributum penderet, dato ei in obsidem Hunerico filio; quem tamen post modum firmata inter utrumque amicitia Valentinianum ad patrem remisisse idem auctor asseverat. Hæc omnia sacramento confirmata fuisse scribit Isidorus in Vandalorum brevi historia æra 467. Sed locum & tempus initi fœderis signat Prosper in Chronico, hanc pacem Hippone III. Idus Februarii factam fuisse scribens, Theodosio XV. & Valentiniano IV. Consulibus, id est æræ vulgaris anno CCCCXXXV. quod & ex Cassiodori Chronico confirmatur.

Pars II. Cap. IV.

Persecutionis initia.

2. Verum si pacis hujus beneficio Orthodoxi, qui sub Romanorum ditione remanserant, utcumque securi à barbarorum insultibus fuere, gravior inde adversus illos, qui Vandalis subjecti fuerunt, exorta est tempestas, quos nempe Gensericus vi aperta ad Arianorum hæresim pertrahere conatur est. Persecutionem hanc altero post initum fœdus anno consignat Prosper sub Ætio II. & Sigisvulto Consulibus, anno scilicet CCCCXXXVII. ubi hæc habet: *Geizerichus rex Vandalorum intra habitationis suæ limites volens Catholicam fidem Arianæ impietate subvertere, quosdam nostrorum Episcopos eatenus persecutus est, ut eos privatos jure basilicarum suarum etiam civitatibus pelleret, cum ipsorum constantia nullis superbissimi regis terroribus cederet.* Horum Antistitum tres recensentur in editione Chronici Prosperi Labeana tomo 1. Bibliothecæ novæ pag. 51. quorum nomina in ceteris desiderantur. Ii sunt Possidius, Novatus & Severianus, qui ibidem dicuntur *ceteris* fuisse *clariores*. Quinam vero fuerint illi præsules, divinare non licet. Celebres tunc fuere Possidius Calamensis in Numidia antistes, ob vitam sancti Augustini ab eo editam nemini ignotus, & Novatus, Sitifensis in Mauritania cognomine episcopus, qui Collationi Carthaginensi in causa Donatistarum adfuerunt, & concilio Carthaginensi adversus Pelagianos sub Aurelio episcopo subscripserunt. Certe Novatum Sitifensem adhuc superstitem fuisse sub Augustini vitæ finem ex ejusdem sancti viri epistola 229. ad Darium comitem superius laudata certum est.

3. At vero non solum adversus Episcopos hanc persecutionem commoram fuisse patet ex iis, quæ idem Prosper de Arcadio ejusque sociis subjungit, quos diversis pœnis exagitatos martyrio tandem glorioso vitam finisse idem auctor testatur. Is ipse est Arcadius, ad quem pro fide orthodoxa exulantem exstat epistola Antonini Constantinæ episcopi, qua eum ad martyrium fortiter pro fidei Catholicæ defensione subeundum adhortatur. quam quidem epistolam diversam esse ab ea, quæ à Gennadio tribuitur Honorato Constantinæ episcopo, suspicatus est Baronius ad annum Christi 447. propterea quod in editis sub Antonini nomine vulgata sit. Idem titulus Auberto Miræo fucum fecit in Auctuario scriptorum ecclesiasticorum capite 114. ubi recenset Antoninum Constantiniensem episcopum, qui *scripsit epistolam consolatoriam ad Arcadium actum in exsilium à Genserico Vandalorum rege* &c. quasi alius esset ab Honorato, quem Gennadius in Catalogo commemorat. Eum tamen unum & eumdem fuisse jam consentiunt viri eruditi, qui *Antoninus Honoratus* appellabatur. Omnem sane dubitandi locum tollit antiquus codex manuscriptus bibliothecæ nostræ sancti Germani à Pratis, ab annis circiter centum supra mille charactere Merovingico seu Franco-Gallico conscriptus, in quo Gennadii Catalogus Hieronymiano subjungitur; atque in eo auctor illius, de qua agimus, epistolæ, sine ulla falsi suspicione *Honoratus Antoninus* dicitur. Sic quippe habet numero CCXXV. qui capiti 96. editionis Miræi respondet: *Honoratus Antoninus Constantiæ civitatis episcopus, scripsit ad Arcadium, qui pro confessione fidei Catholicæ in Africæ partibus à Genserico rege missus exsulabat, epistolam ad labores pro Christo ferendos cohortatoriam, & exemplis præsentibus, & Scripturarum relationibus roboratam; & quod confessionis fidei perseverantia non solum purget peccata, sed & meritum procuret martyrii.* Ibi tamen pro *Constantiæ* legendum est *Constantinæ*, quod nomen ista civitas habuit à Constantino Magno, cum alias Cirta appellaretur. Etiam nunc sub eodem Constantinæ nomine celebrem esse scribit vir de re litteraria optime meritus Gisbertus Cuperus, in notis ad Lactantii librum de mortibus persecutorum ad cap. 43. ubi ejus iconem æri incisam exhibet, curiosisque observationibus illustrat.

4. Porro Antoninus successisse videtur Fortunato ejusdem Constantinæ civitatis antistiti, qui anno CCCCXI. Collationi Carthaginensi inter Catholicos & Donatistas habitæ interfuit, & anno CCCCXVI. synodo Milevitanæ. Sed quo anno in Cirtensis ecclesiæ thronum conscenderit mihi plane incompertum est. Solius ejus epistolæ ad Arcadium meminere tum Gennadius, tum Honorius Augustodunensis; sed etsi brevior sit, ea est tamen, quæ suo auctori locum inter ecclesiasticos scriptores jure merito acquisierit. quod nemo qui eam legerit infitiabitur. Vix enim aliud reperire est in isto sæculo scriptum quod magis priorum temporum venam, apostolicumque vigorem spiret. quare hanc exhibere hic integram visum est operæ prætium, maxime quod ad Martyrum Vandalicæ persecutionis historiam plane pertineat.

Pars II. Cap. IV.

HONORATI ANTONINI Constantinæ in Africa episcopi Epistola cohortatoria,

Pars II. Cap. IV.

Ad Arcadium pro fide exsulantem, sub Genserico Vandalorum rege ariano.

*Perge fidelis anima, perge, & Confessor unitatis * gaude, quia pro nomine Christi pati meruisti contumeliam, sicut Apostoli cum flagellati sunt.* [* al. edit. Trinitatis. Act. 5. 41.] *Ecce jam serpens ille sub pedibus tuis jacet: ipse confligere potuit, sed ipse cecidit, quia te elidere non potuit. Rogo te, preme caput ejus: non surgat iste in agone martyrii: nemo te commoveat. Ecce gaudet Christus, & inspicit te: lætantur Angeli: & adjuvant te. Turba dæmonum calcaneum tuum observat. Ne deficias; ne * dæmones qui nunc lugent, gaudeant.* [* al. Et.] *Tecum est omnis chorus Martyrum præcessorum tuorum: exspectant te Martyres, & defendunt, & coronam extendunt. Rogo te, tene quod tenes, ne alter accipiat coronam tuam. Quantum temporis est, quo pugnaturus eris! & quantum temporis erit, quo in æternum victurus eris! Jam cœpisti, perfice. Hodie apparet cur pateris: Dominum nihil latet: non te fallat diabolus in causa, cum tibi ingerit nebulam; hoc vult ne carissimus patiaris.*

II. *Verum frater, habes certamen, integra est ista confessio: si mortuus fueris, certus esto, Martyr eris.* [Job. 2. 9. & 10.] *Job non attendit uxorem, & ideo vicit: non familias, non divitias, non amicos, & merito superavit.* [Gen. 3. 6.] *Adam mulierem suam plus satis dilexit, & ideo tam lacrymabiliter cecidit. Sic dicit Dominus:* [Luc. 14. 26] Qui non dimiserit patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut familias propter me, non est meus discipulus. *Quid si conditione vitæ mortuus esses? uxor te aut familia habuit revocare? Nam quem tenuisti ipsum attende, ipsi hære, tene eum fortiter, ne dimittas, ne respexeris retro aut uxorem, aut divitias, aut familias. Sursum cor, perfectam inchoasti pugnam. Ipse tecum Arcangelus qui cecidit, dimicat, ipse tecum luctatur; sed tecum est Pater & Filius & Spiritus sanctus. Vide ne timeas; adjuvat te ut coronet te. Septem filios Macchabæa mater pro Christo a misit ad mortem: ante eam cruciabantur, & ipsa magis eos hortabatur, ut morerentur, ipsa autem, post filios occisos, ecce jam exsultat cum filiis coronata.* [a 2. Mach. 7.]

III. *Respice quia in utero matris Deus te fecit: ipse tibi spiritum & animam dedit, ipse te ornavit ratione & sapientia, ipse fecit cælum & terram, & omnia quæ*

a Qua ratione Macchabæi martyres pro Christo passi fuerint, exponit S. Bernardus epistola 98. n. 4. De hac re vide Gregorium Nazianzenum orat. 22. quæ est de Macchabæis, ubi testatur *neminem eorum qui ante Christi adventum numeros omnis virtutis adimpleverunt, id citra Christi fidem esse consecutum.* Quod etiam passim docent Augustinus, & S. Leo M. serm. 7. de Nativitate Domini.

in eis sunt. Sic te vult suscipere pro fide morientem, ut tibi plenam exhibeat majestatem. Respice mundum; periturus est. Respice solem, lunam & stellas; & ipsa solvenda sunt. Confige fortiter pro anima tua,

Martyrii vis.

quæ aut semper vivit, aut semper perit. Ecce dimissa sunt tibi peccata tua, & omnes iniquitates tuas Deus pro hac pugna delebit, quæcumque usque hodie committere potuisti. Audi de hac re Ezechielem dicentem: Quacumque die iniquus conversus fuerit ab iniquitate sua, & fecerit justitiam, omnes iniquitates ejus non memorabor ultra, dicit Dominus. *Justitia tua, fides tua: quia* justus ex fide vivit. *Tribulatio, exspoliatio, exsilium remissionem tibi contulit peccatorum, mors autem aperit tibi regna cælorum. Qualis eris, cum te cum sancto Stephano* a *videris? Qualis eris cum Petrum & Paulum, quos rogare solebas ut patronos, habebis amicos? Christum mox tua anima videbit; & corpus tuum erit in refrigerio resurrectionis, ut & ipsa caro videat* b, *quod tua anima, cum exierit, mox videbit.*

Ezech. 33.

Rom. 1. 17. & Hebr. 10. 38.

a Sanctorum invocatio.

IV. *Fremit diabolus, gaudet Christus. Roga, plora, posce auxilium, & mox accipies in mente solatium. Time pœnas æternas, ubi semper ardetur, ubi semper in tenebris & corpus & anima cruciatur, ubi cum diabolo anima & corpus in æternum exuritur. Gehennas expavesce. & Christum modo tene. Modo est ut aut vivas, aut pereas. Nemo te recuperabit, si in ista pugna defeceris. Et quid tibi prodest si diabolo consenseris, & mox corpus amiseris? Aut nescis quia vita corporis tui in potestate est Dei tui, qui tibi confestim auferre potest carnem, si dereliqueris fidem? Quidam Cristianus* c, *dum pro fide in equuleo torqueretur, retulit adstitisse sibi angelum splendido vultu cum linteo aqua perfuso, qui ei aquam in faciem spargeret, & linteo detergeret. Donec tortus est iste, Angelus non recessit, consolans eum & refrigerans eum. Confessor autem Christi pœnas quas sustinebat, penitus non sentiebat. Minus tormenta sentiuntur, quando pro Christo pugnatur: quia virtus animi superat dolores mundi; & cum invocata fuerit Divinitas, mitigatur tormentorum acerbitas. Ecce pro Domino tentus es, & afflictus non perdis * fidem, etiam si amiseris carnem. Exhibe Deo hanc perseverantiam, & ne valde timeas pœnam; aut enim grandis est, & cito finitur; aut levis erit, & non valde cruciabitur anima.*

c

*f. perdas.

V. *Tu autem exora, quia luctari cœpisti, nec defecisti: martyrium inchoasti, custodi animam tuam. Adjuro te per Trinitatis unitatem, pro qua pateris mortem, serva cor tuum, & confirma per Spiritum sanctum, quem in te exsufflare* d *voluisti, & quem in te honorasti. Confige fortiter per puritatem baptismi, quod contemnere noluisti. Securus esto de corona, securus pugna, donec voluerit tibi Dominus terminare victoriam. Probat modo Deus animum tuum: ibi est oculus Dei, contemplatur te de hora in horam quid agas, quid cogites, quomodo pugnes, quomodo stes. Si firmum te*

d

a Familiare tunc erat Afris S. Stephani exemplum, ob recentem ejus reliquiarum in Africam translationem, & miracula crebra.

b Unaquæque scilicet suo modo. De visione Dei oculis corporeis in resurrectione Sanctorum fusius disputat Augustinus epistola 474. quæ alias *liber de Videndo Deo* dicitur, & epistola 475. ad Fortunatianum Siccensem episcopum, & clarius libro 22. de Civitate Dei, ut ipsemet S. Doctor attestatur lib. 2. Retractationum cap. 41.

c Is est Theodorus Confessor sub Juliano, cujus historiam ex Rufino protulimus in Actis Martyrum sinceris pag. 657. Illud porro miraculum in Africa celebre fuisse patet ex eo, quod & ab Augustino laudetur lib. 18. de Civitate Dei cap. 52.

d Legendum forte *exsufflari*, & infra *pro puritate baptismi*.

te viderit *, gaudet & adjuvat; si infirmum, succurrit & sublevat. Tu autem certa pro veritate usque ad mortem, & eris non solum tibi, sed & cæteris in salutem: alioquin à te Deus exiget tuam animam & alienas. Signifer es Christi, in acie primus ambulas: si tu cecideris, ab aliorum morte non eris immunis. Hæc time. nam & si viceris, pro multorum salute pugnasti, & coronam multiplicem accepisti.

* al. edit. videt.

VI. Deus unus est, Deus non potest esse minor, Deus non potest immutari. Scis ista: tene fortiter veritatem. Audi autem breviter quod præmisi. Deus unus est, Pater & Filius & Spiritus-sanctus, & tamen ad solum Christum pertinet caro. Nempe aliud est anima, aliud ratio: & tamen in anima est ratio. Et una est anima; sed aliud anima agit, aliud ratio: anima vivit, ratio sapit. Ad animam pertinet vita, ad rationem pertinet sapientia; & tamen nec anima est sine ratione, nec ratio sine anima: & cum unum sint, anima sola suscepit vitam, ratio sola suscepit sapientiam. Sic Pater & Filius, licet unum sint, & unus Deus sit: tamen ad solum Christum pertinet caro, sicut ad solam rationem pertinet sapientia, licet non recedat ab anima. Ecce igitur in sole calor & splendor in uno radio sunt; sed calor exsiccat, splendor illuminat; aliud suscipit calor, aliud suscipit splendor, licet ab invicem calor & splendor non possint separari. Suscepit ergo splendor illuminationem, non fervorem; suscepit autem calor fervorem, non illuminationem. Aliud ergo singulariter agunt, & tamen ab invicem non recedunt. Sic & Filius suscepit solus carnem, & tamen non deseruit Patrem, nec se divisit à Patre. Filius itaque suscepit carnem in proprietate, & tamen Pater & Spiritus-sanctus non defuerunt majestate. In divinitate æqualitas, in carne Filii proprietas; nec tamen ab eo Patris aut Spiritus-sancti recessit divinitas. Carnem suscepit Christus; numquid à Patre aut Spiritu-sancto recessit? Ergo vera est unitas. Implevit autem carnem Christi & Pater & Spiritus-sanctus, sed majestate, non susceptione. Vis scire quia in eo fuit Pater? Non sum solus, inquit Christus, sed & Pater mecum est. Audi de Spiritu sancto, quia quod cum eo erat, Evangelista refert: Jesus plenus Spiritu-sancto regressus ad Jordanem a. Ecce solus Christus suscepit carnem, & tamen Pater & Spiritus-sanctus non defuerunt majestate: si cælum & terram implent, carnem Christi deserere non potuerunt, quando in Divinitatis unitate transierunt. Ad hanc * citharam respice: ut musicum melos sonis dulcibus reddat, tria pariter adesse videntur, ars, manus & chorda. Ars dictat, manus tangit, resonat chorda: tria operantur, sed sola chorda resonat quod auditur: nec ars, nec manus sonum reddunt, sed eum cum chorda pariter operantur. Sic nec Pater, nec Spiritus-sanctus suscipiunt carnem, sed tamen cum Filio pariter operantur. Sonum sola chorda excipit; carnem solus Christus suscepit. Operatio in tribus constat: sed quomodo pertinet ad solam chordam soni redditio, sic pertinet ad solum Christum carnis humanæ susceptio.

Exponit fidem SS. Trinitatis & Incarn.

Joan. 16. 32.

Luc. 4. 1. a

* f. hæc.

VII. Hæc à parvo in grandi mœrore posito, ut quæcumque dicta sint vix cordi meo occurrere potuerunt. Hæc est recta regula fidei: pro hac si quid tibi contigerit, martyrium perfecisti. Christus alapas accepit, Christus sputa aliena sustinuit, Christus felle & aceto potatus est, Christus spinis coronatus est, & inter latrones iniquos deputatus est Justus, Christus lancea perforatus est, Christus mortuus est, Christus hæc pro culpa tua: quanto magis tu firmus stare debes pro anima tua, ut nemo tollat coronam tuam? Jam in stadio es, cal-

a. Text. habet: regressus est à Jordane.

calca fortiter; ne timeas, nihil paveas, nihil penitus pertimescas; quia omnis pro te Ecclesia deprecatur, ut vincas. Exspectat te Ecclesia Catholica Martyrem suum, ut honorifices sicut Stephanum suum. Vide ne confundas nos in hoc sæculo, vide ne humilies nos in conspectu adversariorum. Sustinet tecum Dominus Christus, sustinet tecum Ecclesia. Esto securissimus de corona: non timeas penitus præterita quæcumque committere potuisti peccata.

Arcadius &c. Martyres.

5. His Honorati litteris excitatus Arcadius, gloriosum agonem, quem pro fide orthodoxa exsulans jam incœperat, pretioso fine consummavit. Contemtis nempe quibus, affluebat ingentibus divitiis, rejectaque ea, quæ ipsi efferebatur, & qua adeo antea valuerat, Regis amicitia, immo & pro nihilo ducens conjugis affectum, post superata forti animo diversa tormentorum genera, quibus ejus constantia tentata fuit, gloriosa tandem morte pro Christo illustre martyrium complevit cum tribus aliis suis contribulibus, ut refert Prosper in Chronico his verbis. *Ætio II. & Sigisvulto Consulibus*, id est, secundum nostrum computandi modum, anno CCCCXXXVII. *per idem tempus quatuor Hispani viri*, ARCADIUS, PROBUS, PASCHASIUS, & EUTYCHIANUS, *dudum apud Gensericum merito sapientiæ ac fidelis obsequii cari clarique habebantur; quos Rex ut copulatiores sibi faceret, in Arianam perfidiam transire præcepit. Sed illi hoc facinus constantissime respuentes, excitato in rabidissimam iram barbaro, primum proscripti, deinde in exsilium acti, tum atrocissimis suppliciis excruciati, ad postremum diversis mortibus interemti, illustri martyrio mirabiliter occubuerunt.* His subjungit idem auctor Paulilli pueri Catholici certamen, qui maluit ex aulico ditissimo vile pro Christi nomine mancipium fieri, quam ejurare fidei Catholicæ professionem. *Puer autem*, inquit, PAULILLUS *nomine, frater Eutychiani & Paschasii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum Regi acceptus, cum à professione atque amore Catholicæ fidei nullis minis deturbari posset, fustibus diu cæsus, & ad infimam servitutem damnatus est: ideo, ut apparet, non interfectus, ne de superata sævitia impii Regis etiam ætas illa gloriaretur.*

Paulillus Conf.

6. Horum Sanctorum memoriam celebrant veterum simul & recentiorum Martyrologiorum scriptores, ex quibus Ado locum Prosperi integrum Martyrologio suo inseruit, ad diem 13. Novembris. quod & postea in Romano quoque Martyrologio factum est. At Usuardus solum ea retulit quæ ad quatuor priores attinent, nihil de Paulillo commemorans, sicut nec Florus, in cujus Martyrologio iidem sancti pariter recensentur, sed die præcedenti. Ibi etiam, sicut & in Canisiana Prosperi Chronici editione, qui inter ipsos quartus sub nomine Eutychiani recensetur, appellatur *Eutychius*. Eorumdem Christi Martyrum festivitatem, veluti suorum concivium, celebrant Hispaniæ scriptores. Et merito quidem. Eos enim Hispanos fuisse, vel ex Prosperi loco, quem supra descripsimus, constat. Plura præ ceteris habet de iis Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico, ubi eorum Acta ad diem 13. Novembris ex variis auctoribus consarcinavit. Quin & ibi Epitaphium eorum sepulcro, uti refert, inscriptum laudat, in quo Arcadius Toleti, ceteri Salmanticæ nati dicuntur, vocanturque Martyrum Vandalicæ persecutionis in Africa PRIMITIÆ. Postremum hunc titulum eis esse debitum, ex epistola Honorati Antonini, quam supra.

pra retulimus, nemo potest infitiari. Ibi enim Arcadium sic Honoratus alloquitur num. 5. *Signifer es Christi, in acie primus ambulas. Si tu cecideris, ab aliorum morte non eris immunis* &c. Sed quæ præterea de istis Martyribus ex recentioribus narrat idem auctor, nemo facile admittet absque aliquo vade certioris fidei.

Scriptores adversus Arianos.

7. Ceterum multo plures hac tempestate Martyres & Confessores pro Christi asserenda divinitate in Africa decertasse auctores laudati innuunt, quamvis paucorum solummodo nomina brevitatis studio recensuerint. Nec etiam defuere sanctissimi præsules, qui sese veluti muros æreos pro domus Domini defensione Genserici conatibus opponerent: ex quorum numero aliquot laudat Gennadius in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum, qui accepto calamo, fidei Catholicæ veritatem contra Arianos scriptis egregie propugnarunt. Celebris inter alios fuit Victor Cartennæ in Mauritania episcopus, qui librum à se adversus Arianos editum ipsimet regi Genserico offerri curavit, ut se didicisse testatur Gennadius cap. 77. ex ejusdem libri prologo. De hoc vide supra pag. 356. Ad idem quoque proculdubio tempus revocari debet Breviarium fidei adversus eosdem Arianos conscriptum, quod cum aliis quatuor veterum auctorum opusculis edidit Jacobus Sirmondus anno 1630. Et quidem jam supra observavimus in nota 20. ad Victorem Vitensem pag. 55. Sebastianum Comitem à Genserico sollicitatum ut patriam religionem abnegaret, ex isto Breviario responsionem hausisse, qua tyranni conatus irritos fecit. Iisdem temporibus prodiit in lucem *Liber* seu *Declaratio quorumque locorum de Trinitate contra Varimadum Arianæ sectæ diaconum*, quod quidem opus editum est in Bibliotheca Patrum, ubi ipsius auctor in præfatione operi præfixa se apud Neapolim Campaniæ urbem constitutum scripsisse testatur eo tempore, *quo Ariani de infidelium regum gloriabantur superbia*. quem librum, veluti armarium instructissimum, Catholicis contra Arianos proponit, ut exinde quid hæreticorum cavillationibus respondeant, haurire possint, cum ab iis impeterentur. Imo Varimadus diaconus Arianus, adversus quem liber iste scriptus est, non alius videtur esse, uti suspicatur Sirmondus in præfatione ad opuscula quinque dogmatica superius laudata, quam Marivadus diaconus, quem, teste ipsomet Victore Vitensi lib. 1. num. 16. adhuc vivente Genserico Hunericus *singulariter honorabat*. Porro ejusdem operis auctorem facit Petrus Franciscus Chifletius Vigilium Tapsensem episcopum, in Opusculo 2. de Vindiciis hujus Africani episcopi elucubrationum, quod etiam hoc nomine edidit in libros tres distributum. Sed refragantur codices mss. qui ipsomet attestante Chifletio, idem opus Idacio episcopo tribuunt. Chifletii opinionem impugnat V. C. Joseph Antelmius in dissertatione, quam nuper edidit de symboli Athanasiani auctore, sect. 2. Verum etsi persuasum nobis sit Idacium episcopum hujus operis auctorem, nequaquam esse Idacium Clarium episcopum Hispanum, qui Theodosii Magni temporibus ob accusatum Priscillianum hæreticum celebris fuit ut plerique ex recentioribus nominum similitudine decepti arbitrati sunt; non tamen infitiari possumus ipsum alteri Idacio, Lemicæ scilicet in Gallæcia episcopo, adscribi posse, quem Genserici temporibus floruisse constat, cum Vandali Hispania relicta in Africam transfretarunt. Et quidem ipsemet in Chronico, quod ad tertium usque

que

que imperatoris Anthemii annum perduxit, se rebus gestis quæ narrat præsentem ut plurimum fuisse passim testatur.

8. Paullo post illud tempus, cum scilicet Carthaginem jam Genfericus invasisset, Cerealis Castellensis episcopus librum adversus Maximinum arianæ sectæ episcopum conscripsit, qui exstat in Bibliotheca Patrum, laudaturque à Gennadio cap. 66. Idem Cerealis in Notitia Africana recensetur inter Mauritaniæ Cæsariensis episcopos, qui Hunerici regis mandato Carthaginem convenerunt pro reddenda fidei suæ ratione, de quo supra diximus pag. 179. Floruit in eadem provincia Voconius Castellanus, seu, ut habet nostrum vetus exemplar, *Castallanæ* Mauritaniæ urbis episcopus, cujus varia opuscula recenset Gennadius cap. 78. vide supra pag. 173. Denique *grandi opinione celebris* apud eumdem auctorem cap. 73. dicitur Asclepius Afer *in decendo ex tempore*, qui etiam adversus Arianos, sicut & contra Donatistas, multa scripsisse memoratur. Sed illius sedis nomen varie varii codices scribunt, ita tamen ut nullus à corruptione videatur immunis. Editi habent, *Asclepius Afer in Bagaiensi territorio vici non grandis episcopus;* nostrum vero Gennadii exemplar vetustissimum habet, *in Gabaensi territorio Vicinæ grantis* &c. alia manu, non tamen adeo antiqua, *Vicinæ civitatis*. Priorem tamen lectionem confirmat codex Fiscamnensis, ut monuit me noster domnus Guillelmus *Fillastre*, ubi *in Navigensi territorio Vicinigrandis episcopus* dicitur. Honorius cap. 72. eumdem simpliciter *in Baiensi territorio episcopum* appellat. Et quidem hic forte nomen alicujus vici designatur. Episcopos enim *in villis & in fundis*, *& per agros* in Africa fuisse nemo nescit, quod ex Collatione Carthaginensi cap. 181. & 182. aliisque vetustis monumentis absque magno negotio probari posset. Sed his diutius immorari non vacat. Ceteros vero auctores qui subsequentibus temporibus floruere prætermitto, inter quos enituit potissimum beatus Fulgentius, de quo plura suo loco dicturi sumus.

CAPUT QUINTUM.

Gensericus capta Carthagine in ipsius cives sævit.

Carthaginis excidium.

1. Gensericus, de cujus fide ob pacem sacramento, uti diximus, confirmatam, securus videbatur Imperator, videns Romanis allo detentis, eas urbes quæ sibi ipsi non parebant, se haud magno negotio invasurum, repentino impetu Carthaginem advolans, eam suo subjecit imperio, ratus, capta totius Africæ urbe præcipua, cum senatum, virosque nobiles in sua haberet potestate, fore ut nulli deinceps sibi resistendo pares essent. At tanta cum sævitia in istius miserrimæ urbis cives exarsit, ut nisi omnes fere istius ævi auctores testes eorum quæ hac occasione Gensericus patravit haberemus, omnem prorsus fidem excedere viderentur. Rem aliorum verbis exponere juvat, ne quis forte me celeberrimæ civitatis calamitates exaggerasse existimet. Sic itaque de hoc excidio loquitur Prosper in Chronico. *Theodosio X V I I. & Festo Consulibus*, id est æræ vulgaris anno CCCCXXXIX. *Ætio rebus quæ in Galliis componebantur intento, Gensericus de cujus amicitia nihil metuebatur*, XIV. *Kalendas Novembris Carthaginem dolo pacis invadit, omnesque opes ejus, excruciatis diverso tormentorum genere civibus, in jus suum vertit; nec ab ecclesiarum despoliatione abstinens, quas & sacris vasis exinanitas, & sacerdotum administratione privatas, non jam divini cultus loca, sed suorum*

rum jussit esse habitacula; in universum captivi populi ordinem sævus, sed præcipue Nobilitati & Religioni infensus, ut non discerneretur, hominibus magis an Deo bellum intulisset. Hinc autem captivitatem Carthago subiit, anno postquam Romana esse cœperat DLXXXV. Eadem habet Isidorus in Historia Vandaloum æra 467. *Ille violata sacramenti religione Carthaginem dolo pacis invadit*, &c. ut Prosper, quibus addit: *Arianam pestilentiam per totam Africam intromittit, sacerdotes Ecclesiæ pellit, Martyres plurimos efficit; & juxta prophetiam Danielis, demutatis mysteriis sanctorum Ecclesias Christi hostibus tradidit*. Quæ ultima verba ex Idacii Chronico mutuatus est. Diem vero notat Marcellinus Comes X. Caleodas Novembris, quo asserit Carthaginem à Genserico occupatam fuisse. At præferenda est Prosperi & Idacii auctoritas.

2. De Africanarum provinciarum, ipsiusque Carthaginis excidio plura habet Salvianus Massiliensis presbyter in libris de Gubernatione Dei, quorum sextus & duo sequentes fere sunt toti de hoc argumento. Has vero calamitates *divinæ severitati tribuendas non esse*, dicit idem auctor, *sed Afrorum sceleri deputandas*, qui

Afrorum vitia.

Vandalos *gravi, antequam illuc pergerent, ac longa iniquitate* traxerant. Eorumdem Afrorum vitia & depravatos mores ita exaggerat, ut *nullum* apud ipsos *bonum*, sed *totum malum* fuisse asseverare non dubitet, quod nempe *exclusa naturæ originalis sinceritate, aliam quodammodo in his naturam vitia fecissent*. Eorum potissimum impudicitiam insectatur libro 7. At libro sequenti in eos maxime invehit, quod nulla in servos Dei, potissimum monachos, *Sanctos Dei* appellat, reverentia tenerentur, quos contra *irridebant, maledicebant, detestabantur, insectabantur, ea omnia in illos pæne facientes, quæ in Salvatorem nostrum, Judæorum impietas ante fecit, quam ad effusionem ipsam divini sanguinis perveniret*. Tum paullo post subjungit: *Inter Africæ civitates, & maxime intra Carthaginis muros, palliatum & pallidum, & recisis comarum fluentium jubis usque ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus quam infidelis sine convicio atque exsecratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut &c. ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia & maledictiones excepit. Nec solum hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, & detestantibus ridentium sibilis quasi taureis cædebatur, vere, ut si quis ea inscius rerum fieri videret non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur*. Hæc & alia plura Salvianus more suo populos ad pænitentiam provocandi desiderio abreptus. Sed de hac Carthaginis clade consulendus est potissimum Victor Vitensis libro primo: ex quo discimus Quodvultdeum Carthagiois episcopum cum maxima cleri sui parte, vetustæ navi impositum, ut undis absorberentur Neapolim Campaniæ feliciter appulisse. De isto agemus infra cap. 9.

Civium Carthaginis calamitas.

3. Ceterum quo nobiliores erant Carthaginensis urbis cives, eo miserabilior fuit illorum casus. Cum enim timeret Gensericus, ne, si illi vel modicum quid ex pristina auctoritate retinerent, aliquando sibi infensiores essent futuri, universos qui aliqua dignitate pollebant, vel generis nobilitate ceteris præstantiores utcumque videbantur, bonis omnibus spoliatos trans mare navigare compulit, nisi maluissent ad viliorum mancipiorum conditionem redigi. Priorem sortem beati Fulgentii avum

passum fuisse discimus ex ejusdem Sancti vita cap. 1. ubi Gordianus, sic enim appellabatur, ex senatorum Carthaginensium numero *impositam peregrinationem* libenti animo suscepisse dicitur, *volens saltem facultatibus perditis non perdere libertatem*.

Cælestianũ Theodoritus commendat:

4. Aliorum quorumdam fortunam docent nos Theodoriti epistolæ, qui è patria profugi, post peragratas varias Orientis provincias in Syriam usque pertigerunt. Celebris inter ceteros fuit Cælestiacus, aut, ut aliæ editiones habent, Cælestianus quidam, quem idem Theodoritus Appellioni commendat epistola 29. in qua Carthaginensium vices deplorans, egregie urbis illius cladem describit. *Quæ Carthaginenses*, inquit, *passi sunt, Æschyli & Sophoclis tragœdia egerent, atque horum quoque linguam fortasse vinceret malorum magnitudo. Illa enim à Romanis ipsis quondam vix capta, immo quæ cum maxima Roma de principatu sæpe certarat, eamque in summum discrimen adduxerat, ludibrium modo facta est barbarorum. Et qui celeberrimam ejus curiam ornabant, orbe toto nunc errant, vitam ex hospitalium hominum manibus sustentantes, cientque spectantibus lacrymas, & rerum humanarum instabilitatem volubilitatemque declarant. Alios equidem vidi complures inde profectos, & timui: nescio*

Prov. 27. 1. *enim, quod ait Scriptura, quid superventura pariat dies*. Tum Appellioni Cælestiacum speciali affectu commendat, qui magnum ex calamitatibus, quibus affligebatur, faciebat in pietate proventum. *Veneror autem*, inquit, *in primis præstantissimum & magnificentissimum Cælestiacum, qui & calamitatem æquo fert animo, & felicitatis mutationem in occasionem vertit philosophiæ, universorumque Rectorem laudat, & hoc conducere arbitratur, quod ille aut fieri jussit, aut ne fieret non prohibuit. Ineffabilis namque est Divinæ providentiæ ratio. Hunc una cum uxore ac filiis peregrinantem Abrahamitica benevolentia excipiat magnificentia tua. De animi enim tui magnitudine confisus hospites ipsos introduco; & liberalem dexteram tuam ostendo*.

5. Extant apud eumdem Theodoritum variæ litteræ ad Episcopos nonnullos, aliosque viros nobiles datæ de eodem argumento, in quibus laudat summam Cælestiaci in his calamitatibus perferendis patientiam. *Paupertatem autem*, inquit epistola 34. ad Patricium Comitem, *facile ita fert, quomodo pauci divitias*. Utitur etiam hac occasione piissimus Antistes, ut rerum humanarum fragilitatem ob oculos poneret eorum ad quos scribebat. Sic ad Stasimum Comitem & primatem loquitur epistola 33. *Expono magnificentiæ tuæ patriam illi*, Cælestiaco, *esse omnibus olim decantatam Libyam, civitatem vero spectatissimam Carthaginem, tribum & familiam in senatu clarissimo, tum opes magnas, & supra quam opus erat affluentes. Verum hæc omnia fabula nunc sunt, & rebus destituta narratio ..... Talis nimirum est hominum felicitas* &c. Eadem ferme repetit in epistola 30. ad Arium Sophistam, & in epistola 32. ad Theotistum Berœæ episcopum. Sed observatione digna sunt, quæ de eodem Cælestiaco scribit ad Domnum Antiochenum episcopum, epistola 31. *Præstantissimo*, inquit, *& magnificentissimo Cælestiaco patria quidem celeberrima Carthago, genus vero quod illa fuit spectabile. At nunc ex ea pulsus exteras oras peragrat, & Dei amantium manum circumspicit. Habet præterea onus necessarium, quod illi curas auget, uxorem & filios & famulos, quorum causa pluribus eget impensis. Ego vero illius animum admiratus sum. Sic enim quasi secundis ventis ferretur, Gubernatorem laudat, & gravem tempestatem nihi-*

li

li facit. Pietatem namque ex calamitate sua lucratus est, felicissimumque hunc illi fructum infelicitas attulit. Nam dum prospera fortuna uteretur, hujusmodi sermones non admittebat: illa vero spoliatus, simul abjecit impietatem, & pietatis divitias nunc possidet, quarum gratia adversitatem istam contemnit. Hæc paulo fusius referre visum est, ut exinde pateat calamitates & vitæ hujus miserias ut plurimum illis esse pernecessarias, qui saluti suæ consulere volunt, cum alias divitiis & honoribus affluentibus ne de ea quidem cogitare in mentem veniat.

Item & alios.

6. Sed & alios quoque Africanos cives è patria extorres, litteris suis commendare curavit idem Theodoritus. Exstat ex iis una, numero scilicet 52. ad Ibam Edessæ episcopum, sicut & sequens ad Sophronium episcopum Constantinæ, in quibus episcopum quemdam ex Africa ob barbarorum crudelitatem profugum, nomine *Cyprianum*, eorum pietati committit. Sed hic omittere non licet, quod ejusdem Africanæ persecutionis occasione scribit idem Theodoritus epistola 70. ad Eustathium Ægarum antistitem pro *Maria* nobili puella, quæ in communi patriæ clade in servam vendita, in Syriam usque pervenerat. Res est ipsius verbis exponenda, quæ interpretatione non indigent.

Mariæ fortuna varia.

*Tragœdia dignum est quod de Maria nobilissima narratur. Hæc enim, ut ipsa refert, & alii quidam testati sunt, filia est magnificentissimi Eudæmonis, sed in illa calamitate quæ Africam invasit, avitam libertatem amisit, & mancipata est servituti. Mercatores vero eam à barbaris emtam popularibus quibusdam nostris vendiderunt. Vendita porro est una cum ipsa & puella, ipsius olim famula domestica. Itaque acerbum servitutis jugum pariter ducebant ancilla & domina. Ceterum discrimen ignorare famula noluit, nec oblita est pristinæ dominationis, sed benevolentiam in calamitate reservavit, & post communium dominorum famulatum, famulabatur etiam illi quæ conserva putabatur, pedes abluens, lectulum sternens, & reliqua similiter officia procurans. Res ad emtorum notitiam pervenit: inde vulgata per urbem hujus libertas, & probitas ancillæ. Quæ cum didicissent qui apud nos degunt milites fidelissimi, ego enim tunc aberam, pretio emptoribus restituto, illam à servitute vindicarunt. Ego vero post reditum, & de calamitatis casu, & de laudabili militum studio certior factus, illis quidem fausta precatus sum; nobilissimam vero puellam, cuidam è religiosissimis diaconis * commendavi, & annonam illi affatim præberi jussi. Jam decem elapsi menses erant, cum patrem audiens adhuc vivere, magistratumque gerere in Occidente, redire ad illum, ut par erat, concupivit. Et cum affirmarent nonnulli, ad nundinas, quæ apud nos nunc aguntur, complures ab Occidente mercatores venturos, postulavit ut cum litteris meis proficisceretur. Hac ego de causa epistolam scripsi, pietatem tuam obtestans, ut generosæ stirpis curam gerat, & religione prædito cuipiam jubeat, ut cum naviculariis & gubernatoribus, mercatoribusque agat, & fidis eam viris committat, qui patri restituere queant. Prorsus enim lucrum ingens referent, qui filiam ad patrem præter spem omnem humanam perduxerint.* Hæc Theodoritus ad Episcopum Ægaium, quæ civitas olim erat episcopalis sedes sub Anazarbensi metropolita, in extrema Ciliciæ parte, ad quam negotiatores ex diversis orbis partibus solebant convenire.

* al. religiosissimæ cuidam diaconissæ

Sancta Julia.

7. Huic vero historiæ aliam adjungit Baronius JULIÆ cujusdam virginis, quæ non solum, sicut Maria, post captam à Vandalis Car-

Carthaginem pariter in Syriam abducta, & vendita fuit, sed præterea servitutem, aliasque calamitates glorioso tandem martyrio complevit. Hæc est Julia virgo celebris, cujus agonem idem Baronius ex Adonis Martyrologio, seu potius ut ipsemet observat in Notis ad Martyrologium Romanum, ex Adonis Appendice profert ad annum 440. Nos vero ejus passionis gesta integra ex codice manuscripto, quem cum Bollandiana editione contulimus, nacti, ea operæ pretium duximus hic exhibere. quamvis enim non ab iis scripta fuerint, qui rebus gestis præsentes adfuere; non tamen iis deneganda omnino fides, qui res prout eas à patribus suis acceperant, absque ullis fictionum additamentis posteritati mandare satagerunt. Nec quemquam movere debet, quod in his Julia à paganis deorum sacrificia curantibus passa dicatur. Non enim adeo erant exstirpati tunc temporis gentiles, ut in locis saltem dissitis sacrificia consueta plane omiserint. Et quidem sæculo sequenti sanctus Pater Benedictus, attestante Gregorio Magno libro 2. Dialogorum cap. 8. ethnicos prope Casinum montem demorantes ad fidem adduxit, eorumque delubrum Appollini sacrum, silvamque eorum superstitioni dicatam, quæ adhuc supererant, plane evertit ac destruxit. Quin & Cyrus, homo gentilis, eo ipso tempore, quo Carthaginem invaserunt Vandali, primas Romani Imperii dignitates obtinebat, qui & altero post captam hanc urbem anno consul renunciatus fuit. Non multùm postea Marcellianus, & ipse ethnicus, dux Romani exercitus adversus Gensericum cum Heracliano constitutus fuit sub Leone imperatore. Sed quid externa quærere exempla opus est? cum ex sancto Gregorio constet adhuc suo tempore gentiles plurimos fuisse in Corsica insula, ubi ipsa Julia passa dicitur. Is enim lib. 7. Indict. 1. epistola 2. Petro Corsicæ episcopo gratulatur, quod gentilium conversioni procurandæ sollicite incumberet, quorum multos ejus opera ab Idolorum cultu jam revocatos fuisse testatur. Porro sanctæ Juliæ virginis & martyris memoria celebris est in Martyrologiis tum antiquis, tum recentioribus, quæ ejus festum diem 22. Maii recolunt. Hac item die memoratur à Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, ubi ait Juliam apud Bonifacium Corsicæ opidum fuisse occisam. Sacrum vero ipsius corpus in insula Gorgona remansit usque ad annum DCCLXIII. quo à Desiderio Langobardorum rege Brixiam translatum est, ubi in monasterio Benedictino, à se Ansæ uxoris suæ suasionibus magnificentissime constructo pro Angelberga eorum filia, collocatum fuit, ibique hactenus summa populi devotione celebratur.

PAS-

Pars II. Cap. V.

PASSIO

Pars II. Cap. V.

Sanctæ Juliæ virginis, & Martyris.

Ex cod. ms. Archimonasterii sancti Remigii Remensis cum editis collato.

INCIPIT PROLOGUS.

Psal. 77. 6. & seq. I. *Scriptum est, fratres carissimi, Narrabunt ea filiis suis, ut ponant in Deo spem suam, & non obliviscantur quæcumque operatus est Deus in Sanctis suis. Illis namque diebus, requirentibus nobis à senioribus qualis fuit vita sanctæ martyris* Juliæ, *vel quod tropbæum ejus passionis obtinuerit palma* martyrii, hoc nobis plena fide gestorum retulerunt sibi à parentibus suis ita fuisse relatum. quod nos idem posteritati qualicumque paginula, non tam elegantia sermonis, quam simplicitate fidelissima, lectoribus credimus transmittendum; ne fortasse senescente fide, in occultis tantæ Martyris passio impendatur* a, *quæ à Capite Corsicæ* b *effusione sanguinis in amore Domini nostri Jesu-Christi totam provinciam consecravit.*

* Boll. palmam.

Incipit passio.

II. *In tempore illo cum civitas Carthago capta fuisset, tunc beata Julia ex ea captiva ducta est, atque sortito in servitium pervenit cujusdam viri, nomine Eusebii. Sed venerabilis Martyr Apostolicum observabat præceptum. Serviebat domino carnali, non quasi ad oculum serviens, sed tamquam Deo omni imperio sublimi subdita* c *famulabatur. Et licet paganus* d *fuisset dominus ejus, admirabatur tantam ejus servitii virtutem: propter quod etiam in aliquo venerabatur constantiam ejusdem religionis. At ubi expleto servitio famulatus sui requies ei data fuisset, aut lectioni vacabat, aut orationibus insistebat. Igitur cum se sibi contritione in amorem Dei adfigeret*, nullatenus à domino suo nec blandimentis, nec monitionibus, vel unius diei, ut fertur, jejunio potuit relaxari, nisi solum Resurrectionis dominicæ* e *diei. Pallebat vultus ejus jejunio, sed fides firma durabat: arescebant membra afflictione, sed mens cœlo intenta verbis Dei quotidie pascebatur; pallebat violis abstinentiæ, ardescebat* liliis castitatis.*

Eph. 6. 5. & Col. 3. 22.

* Boll. Affligeret.

* f. albescebat.

III. *Itaque dominus ejus carnalis Eusebius, civis Syriæ Palæstinæ, ad Gallias cum pretiosissimis mercimoniis properans, inopinantibus nobis, quod pretiosum habuit Capite-Corsicæ reliquit. Igitur cum ibidem fortissimis remigiis navim suam anchoris fisterent, vident eminus*

a Cod. Remig. *incecultus tanta martyris impendatur.* Forte, *nullus cultus tantæ martyri* &c.

b *Capo-Corso*, promontorium in Corsicæ insulæ finibus versus Italiam. Tota nunc insula subest Genuensium dominio.

c Boll. *imperio subdita publice famulabatur:*

d Papebrochius censet reponi debere *Arianus*, aut *Saracenus*. At tota passionis series exigit ut legatur paganus.

e His verbis quaslibet Dominicas dies intellige, ut in plerisque sequioris ævi auctoribus. Vide epistolam XI. S. Leonis editionis Quesnelianæ quæ est ad Dioscorum Alexandrinum.

Pars II. Cap. V.

eminus ritus sacrificiorum ibidem à paganis impendi. Statim præceps Eusebius cum suis omnibus ad sacrificandum descendit. eadem vero die taurum dæmonibus suis immolabant. Interea cum illi crapulis baccharentur, sancta vero Julia propter illorum errorem de imo pectoris alta suspiria protraheret, nunciatum est Felici [a] à satellitibus suis, in navi esse puellam, quæ cultum Deorum irrideret. Alloquitur Eusebium filius serpentis, dicens: Quare non omnes qui tecum sunt, ad cultum deorum nostrorum descenderunt? Præterea audio ibi esse puellam, quæ nomina deorum nostrorum deridet. Ad hæc Eusebius respondit: Puellam quam dicis, nullomodo à cultu vel superstitione Christianorum amovere prævalui, neque sub interminatione ad nostram religionem adducere potui; & nisi mihi fidelissimo servitio famulatus sui necessaria esset, jam eam pœnis afficerem. Tunc Felix Saxo dixit ad eum: Aut eam diis nostris vota solvere compelle, aut certe dabo tibi de meis quatuor ancillas *, quæ tibi placuerint meliores; aut prætium quod taxatum fuerit, tantum da mihi eam. Ad hæc Eusebius respondit: Si mihi integrum censum tuum dare volueris, non poterit ad ejusdem meritum servitii comparari.

* C. Rem. ancillis.

IV. Tunc habito consilio venenatissimus serpens convivium præparavit, ubi Eusebius poculis crapulatus, alto somno sopitus est. Statim Gentilium turba furent navim conscenderun, atque exinde sanctam Juliam ad litus deposuerunt. Tunc Felix Saxo dixit ad eam: Sacrifica diis, puella. ego pro te domino tuo quantum petierit dabo, & nexum tuæ conditionis absolvo. Sancta vero Julia respondit: Libertas mea Christi servitium est, cui ego quotidie pura mente deservio. Ceterum istum vestrum errorem non solum non veneror, verum etiam & detestor. Tunc Felix Saxo jubet eam alapis cædi. Sancta vero Julia ait: Si Dominus meus Jesus-Christus propter me sputa & alapas in facie accepit, quare non ego propter me ipsam * alapis cædar, & pro sputis lacrymis meis maxillæ meæ rigentur? Iterum sævissimus draco jussit eam crinibus torqueri. Venerabilis Dei Martyr torquetur, flagellatur. Illa vero in confessione sua clamabat: Illum confiteor qui propter me flagellis cæsus est. nam si Dominus meus propter me spinis est coronatus, & tropbæum crucis suscepit, quare non ego per mollitiem capillorum meorum, & per ejus vexillum fidei sustineam hujus passionis certamina, ut merear pervenire ad martyrii palmam?

* f. propter ipsum.

V. Itaque festinus draco, ne sævitiæ suæ damna pateretur, statim jussit Sanctam Christi famulam in patibulo crucis imponi, & expergefacto Eusebio ibidem maxima perdomuit carnis certamina victrix ultima. Cumque [b] ille soporis frena laxasset, sancta illa anima carne soluta, martyrii palma roseata, ad astra cælorum lætum cum Angelis petit volatum, ibidem in talamo crucis dotalia sua, adstantibus Angelis, plena fide confessionis reclinavit, & sanguinis sui effusione subscripsit: atque per eos divina dispensatione in insula Margarita [c] nunciatum.

a Cod. Bodec. apud Boll. addit, *qui major erat inter turbas immolantium*. In Adonis appendice dicitur *Princeps*, quod forte præcipuus esset loci illius. Infra dicitur *Felix Saxo*, forte *Sago*, à Sagona Corsicæ urbe nunc diruta, ut suspicatur Papebrochius. Apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ dicitur *Felix Tribunus*.

b Lectionem cod. Bodecensis retinuimus. Florentinus & Remig. habent. *Cumque laxassent claustra sepulcri subjecta meritis, ex ore ejus columba rapido petiit astra volatu. ibidem* &c.

c Cod. Remig. addit, *quæ nunc vulgo Gorgona dicitur*. Est autem inter Corsicam insulam & oram Tusciæ sita, olim Pisanorum, nunc, sicut & Pisa ipsa, magno Etruriæ Duci subdita. De Gorgonæ insulæ monachis Gregorius Magnus in lib. I. epist. 50.

PARS II. CAP. VI. *tum est sanctorum congregationi monachorum. Qui confestim navim conscenderunt, & levantes vela, praestante sibi vento solatium, subito pervenerunt in Capite Corsicae, & requirentes ita invenerunt, sicut eis ab Angelis fuerat revelatum. Qui cum omni reverentia deponentes corpus sanctae Martyris Christi de cruce, posuerunt eam in navi, & levantes vela navigaverunt sub omni celeritate regredientes praestante sibi*
a *vento* a.

VI. *Tunc obviaverunt eis monachi cum navi de insula, quae dici-*
b *tur Capraria* b *praestante sibi vento magnum solatium; & mirati sunt quod contra venti fortitudinem in modum voluerum vela plena iter suum agerent. Qui accedentes & diligentissime requirentes, quae virtus Dei esset in navi, exposuerunt eis omnia per ordinem sicut gesta fuerant, & postulantes ab eis reliquiarum benedictionem impetraverunt, & regressi sunt in sua. Illi autem pervenerunt in insulam Gorgonensem, & deponentes corpus ejus de navi, & condientes eam aromatibus posuerunt in monumento eum*

a Cod. Bod. *prospero vento pervenerunt ad monasterium suum* &c.

b Insula Capraria media est inter Corsicam & Gorgonam. Hujusce insulae monachos ob conversationem sanctam laudat Augustinus epist. 48. ad Eudoxium eorum abbatem data. Mascezel adversus fratrem suum Gildonem in Africa rebellantem pugnaturus, noctes in orationibus cum Caprariae insulae monachis transegit; quin & eorum aliquot secum in Africam duxit, ut ipse armis, illi vero precibus pugnarent. Post noctem *in hymnis & orationibus* pervigilem transactam *munitus ipsis caelestium sacramentorum mysteriis* praelium iniit, atque cum parva militum manu ingentem rebellium exercitum in fugam vertit, ut narrat Paulus Orosius, auctor illorum temporum, lib. 7. cap. 25. Monachos Etrusci maris insularum à Fabiola visitatos fuisse scribit Hieronymus in ejusdem Fabiolae Epitaphio. Vide Baronium & auctores ab eo laudatos ad annum 398. Ceterum codex Budec. nihil habet de hoc Caprariae monachorum occursu.

gaudio magno. Gesta autem sunt haec PARS II. CAP. VI. *XI. Kalendas Junii. In quo loco florent orationes sanctorum ad laudem Domini nostri Jesu-Christi, cui est honor & gloria in saecula saeculorum Amen.*

CAPUT VI.

Gensericus Romam invadit. Variasque Imperii provincias devastat.

1. Cum Gensericus capta Carthagine nihil sibi in Africis esse metuendum sciret, Siciliam veliam aggressus est, idque eodem anno, quo Carthaginem invaserat, ut scribit auctor Chronici Paschalis; sed eam irruptionem cum Idacio, Prospero & Cassiodoro, anno sequenti potius consignandam esse censent viri eruditi, Valentiniano scilicet Augusto V. & Anatolio consulibus, id est anno vulgaris aerae CCCCXL. Haec est procul dubio patriae suae calamitas, quam Paschasinus Lilybitanus in Sicilia episcopus deplorat in epistola ad Leonem Magnum Pontificem, in qua nuditatem & alias aerumnas, *amarissima captivitate faciente*, se incurrisse conqueritur. Et quidem gravem fuisse istam Siciliae calamitatem ex aliis quoque auctoribus, qui ea de re scripserunt, colligi potest. Testatur quippe Isidorus in brevi Vandalorum Historia, aera 467. Gensericum direpta omni Sicilia etiam Panormum, totius insulae caput, obsidione cinxisse. Id vero hausit ex Idacii episcopi Chronico, qui gravem ea occasione persecutionem adversus Catholicos in eadem provincia à barbaro Rege commotam fuisse scribit, instigante scilicet Maximino arianae sectae fautore, quod ab Orthodoxis antistitibus paullo antea fuisset condemnatus. Haec sunt Idacii verba: *Gaisericus Siciliam depraedatus, Panormum diu obsidet: qui damnati à Catholicis episcopis maximi, apud Ciciliam Ariano rum*

Genseri-
cus Siciliam vexat.

PARS II. CAP. VI. *rum ducis, adversum Catholicos præcipitatur instinctu, ut eos quoquo pacto in impietatem cogeret Arianam: nonnullis declinantibus, aliquanti durantes in Catholica fide consummavere martyrium*. Eam tamen provinciam, sicut & Brutios, Gensericum invadere nunquam potuisse testatur Theodoricus rex Gotthorum, apud Cassiodorum lib. 1. Variarum epist. 4. quod eas Cassiodorus avus fortiter tutatus fuisset.

2. Totus itaque huic expeditioni incumbebat Gensericus, *Siciliam*, inquit Prosper in Chronico, & post eum Cassiodorus, *graviter affligens*, cum cœptum opus, audito Sebastiani Comitis in Africam adventu, interrupit: veritus quippe, ne tantus vir sibi absenti aliqua negotia facesseret, statim Carthaginem rediit. Verum nihil aliud Sebastianus quam saluti propriæ consulere fuga quærebat. Hic enim poteft Bonifacii, cujus filiam duxerat, mortem, socero suo substitutus, paullo post Ætio locum cedere coactus fuerat, à quo statim è palatio, ut Idacius scribit, expulsus est. Elapsis deinde aliquot annis *exsul & profugus*, eodem Idacio teste, *ad palatium Orientis navigavit*, exindeque simili fortuna fugatus, ad *Theodoridem*, sic ille Theodoricum appellat, Gotthorum regem confugit. ac tandem in Africam ad Vandalos transiens, post aliquod temporis intervallum, confictis adversus eum calumniis, Genserici jussu apud Carthaginem occisus est. quæ omnia variis in locis ab Idacio commemorata, uno articulo Marcellinus Comes concludit, ad annum CCCCXXXV. Prosper vero ejus ex Hispania in Africam adventum anno CCCCXL. consignat. Laudanda autem in ipso potissimum est summa ejus in conservanda orthodoxæ fidei puritate constantia, de qua Victor Vitensis lib. 1. num. 6. unde occasionem sumserunt nonnulli ipsius nomen in fastis ecclesiasticis inscribendi, ut diximus in nota 20. ad Victorem, supra pag. 65.

Sebastianus Comes.

3. Cum autem hæc in Africa, & Sicilia gererentur, Theodosius Augustus, comparata ingenti classe, adversus Vandalos bellum movit, sed infelici exitu, ut Prosper refert ad annum CCCCXLI. quo Cyrus consulatum gerebat. Ariobinda nempe, & alii Duces, quos Imperator classi præfecerat *negotium longis cunctationibus differentes, Siciliæ magis oneri, quam Africæ præsidio fuerunt*. Quin & cum anno sequenti, Dioscoro scilicet & Eudoxio consulibus, Hunni sub Attila rege in Thraciam & Illyricum ingressi, has provincias depopularentur, Theodosius exercitum revocare coactus est, quem in Vandalos direxerat. An vero istam in Orientales provincias irruptionem proprio motu susceperit Attila, aut certe à Genserico, viro callidissimo, id ad fuerit pecunia instigatus, ut nonnulli volunt, incertum est.

PARS II. CAP. VI. Theodosii conatus advers. Vandalos irriti.

4. Ceterum Valentinianus omni spe Carthaginis Imperio vindicandæ frustratus, tertio postquam à Vandalis capta fuerat anno, Dioscoro & Eudoxio consulibus, id est anno CCCCXLII. pacem cum Genserico renovavit, *Africa*, uti refert Prosper, & cum eo Cassiodorus, & alii, *certis spatiis inter utrumque divisa*, Byzacenam, Tripolitanam, & provinciam, quæ Proconsularis dicebatur, Barbaris dimisit Imperator, retentis Mauritania utraque Cæsariensi scilicet & Sitifensi, Numidia, & ea regione, quæ veteris olim Mauritaniæ pars erat postea sub Tingitanæ nomine cognita, sed quæ ad Hispaniarum diœcesim pertinebat. Numidiæ partem adjicit Victor Vitensis libro 1. num. 4. ubi Byzacenam, Abaritanam, atque Getuliam, & partem Numidiæ Genseri-

Pax renovata.

PARS II. CAP. IV. fericum sibi reservasse scribit, data exercitui Proconsulari, seu Zeugitana, *Ceteras*, inquit, *provincias licet exterminatas Valentiniano adhuc defendente*. Hic porro in memoriam revocare juvat Leonis, rebus gestis plus quam nomine Magni, Romani pontificis pro Ecclesia Dei sibi commissa summam sollicitudinem, qui veritus ne inter tantos bellorum tumultus, quibus agitabatur Africa, ecclesiasticæ disciplinæ vigor aliquod dispendium pateretur, pacis obtentu, quam inter Imperatorem & Gensericum confirmatam fuisse mox dicebamus, opportunam esse censuit occasionem mittendi in istas regiones legati, qui vice sua rebus omnibus provideret. *Potentium episcopum*, ad id opus à beato Pontifice electum fuisse, atque in Africam transmissile discimus ex ipsius epistola ad Episcopos per Mauritaniam Cæsariensem constituros data, quæ in prioribus editionibus ordine 87. in Quesneliana vero editione omnium prima est. In ea vero epistola reprehendit vigilantissimus Pontifex Mauritaniæ episcopos, quod vel ob *temporum perturbationes*, aut *ambientium præsumtiones*, aut certe ob *populares tumultus* indulgentiores facti, indignos aliquot ad pastorale fastigium evexissent, quos ex ordine dejici imperavit, servata tamen ea moderatione, quam temporis acerbissimi necessitas exigebat. Ibidem præscribit quid *famulabus Dei*, *quæ integritatem pudoris in oppressione barbarica perdiderant*, faciendum esset. Concilio Calchedonensi, quod durante hac tranquillitate contra Eutychetem habitum est anno CCCCLI. nunnulli ex Africanis episcopis adfuerunt. Ex his duo, scilicet *Valerianus Bassianensis*, & alter *Bassianus Afrus*, subscripsere actione 16. Jam antea actione 6. memorati fuerant *Aurelius episcopus Adrumetinus*, & *Rusticianus episcopus Africanus*.

PARS II. CAP. IV.

5. Respirabant itaque paullulum in altera Africæ parte veræ fidei cultores, qui sub Valentiniani ditione remanserant. At qui Genserici subjacebant imperio, extrema quæque patiebantur, ut vix quidem iis tuto *respirare* liceret, ut fusius narrat Victor Vitensis lib. 1. num. 7. Non minus in suos seviit tyrannus, cum optimates quosdam è suis vitæ suæ insidiatos fuisse intellexisset. immo ut aliorum præveniret conatus, quos ad idem audendum, data occasione, pronos fore suspicabatur, plurimos variis suppliciis vexatos interimi jussit. Et *tam multis*, inquit Prosper ad annum CCCCXLII. quo Consules erant Dioscorus & Eudoxius, *Regis suspicio exitio fuit, ut hac sui cura plus virium perderet, quam si bello superaretur*.

Deogratias ep. sc. Carthag.

6. Valuit tamen aliquid apud regem barbarum Valentiniani Augusti nomen, quo nempe *supplicante*, ut loquitur Victor Vitensis lib. 1. num. 8. *Carthaginensi ecclesiæ post longum silentium desolationis episcopum ordinari* Tyrannus permisit, annis scilicet circiter tredecim, postquam Quodvultdeus navi vetustæ impositus in exsilium pulsus fuerat. Ad hanc dignitatem evectus est Deogratias, vir sanctissimus, cujus egregias virtutes, & potissimum summam adversus eos, qui ex urbe Roma in Africam captivi deportati fuerant, caritatem pluribus laudat Victor noster libro laudato num. 8. Ejus inaugurationis diem & annum, immo & ipsum locum notavit auctor Chronici, quod ex ms. codice Augustano sub Tironis Prosperi nomine publici juris fecit Canisius tomo 1. antiquæ lectionis. Sic ibi legitur: *Ætio & Studio consulibus*, id est juxta nostrum vulgarem numerandi modum, anno CCCCLIV. *Carthagine ordinatur episcopus Deogratias in basilica* Fau-

Gensericum in suos sævit.

PARS II. CAP. VI. *Fausti*, *die Dominico*, VIII. *Kalendas Novembris*. quem ecclesiæ Carthaginensi, & quidem difficillimis temporibus, annis tribus præfuisse scribit Victor laudatus, indeque ipsius obitum anno circiter CCCCLVII. contigisse colligimus. Festum ejus diem, ut in nota 27. ad Victorem diximus, supra pag. 67. Martyrologium Romanum 22. Martii celebrat, at in Kalendario Carthaginensi, quod paullo post ipsius obitum conscriptum est, *Nonis Januarii* beatissimi hujus antistitis *depositio* consignatur.

Valentiniani cædes. 7. Is erat in Africa rerum status, cum Ætio & Studio consulibus, id est anno CCCCLIV. Valentinianus Maximi secretis artibus, cujus uxori ipse vim intulerat, impulsus, Ætium sub specie rerum novarum occidit. Hoc tamen facinus Heraclio Spadone instigante Augustum admisisse, ex vulgari fama scripsit Prosper in Chronico; sed Heraclii opera utebatur Maximus, ut ex Marcellino comite colligitur, qui Ætio sublato jam neminem sibi adversaturum ratus, Valentinianum ipsum sequenti anno interfecit, statimque non solum Imperium invasit, verum etiam mortua, ut refert Procopius, priori sua uxore, Eudoxiam Valentiniani relictam matrimonio, quamvis invitam, sibi copulavit. Inde natum Romanæ Reipublicæ excidium, atque ipsius Urbis clades. Nam cum aliquando Maximus Eudoxiæ totam rerum gestarum seriem enarrasset, fassusque esset Valentinianum sua opera interfectum fuisse, ejus, ut inquiebat, ducendæ desiderio, hæc furore, quem tamen dissimulare conabatur, accensa, mariti necem, quam ab ipsa procuratam nonnulli suspicabantur, quoquo pacto ulcisci constituit. tum moræ impatiens statim ad Gensericum Carthaginem misit barbarum supplicans, ne proditorem homicidam Valentiniani principis optimi, quem vivum inter amicos habuerat, cæde gaudere impune sineret, sub cujus tyrannide ipsa quoque cum toto Imperio gemebat; cuncta se illi proditurum pollicita, si sibi hac in rerum angustia opem ferre vellet. PARS II. CAP. VI.

Romæ excidium. 8. Eudoxiæ consiliis facile aurem accommodavit Gensericus, vir suo gentisque totius vitio avarissimus, oblatamque Italiæ, ac Urbis ipsius diripiendæ occasionem ambabus, ut ajunt, manibus arripiens, copiis quas ad piraticam exercendam, repentinasque expeditiones habere consueverat, congregatis, & ingenti classe brevi comparata, in Italiam transmisit. Romam statim profectus, neminem ibi sibi resistentem inveniens, Urbe simul & palatio potitus est. Jam enim antea Maximus, qui audita barbarorum adventus fama fugam capessierat, à populis, regiisque administris interfectus, & in partes discectus fuerat. Quam fœda tunc fuerit senatus populique Romani facies, nemo est qui possit verbis exprimere, quamvis ab incendiis & cædibus Gensericum Leonis papæ precibus motum abstinuisse scripserit Prosper, qui his verbis tam ingentem cladem deploravit, ad annum æræ vulgaris CCCCLV. quem Valentiniani VIII. & Anthemii consulatu designavit. *Ut autem*, inquit, *hoc parricidium*, Valentiniani nempe Augusti cædes, *perpetratum est*, *Maximus vir gemini consulatus & patriciæ dignitatis sumsit Imperium . . . . Augustam amissionem viri lugere prohibitam intra paucissimos dies in conjugium suum transire coegit. Sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem, nunciato ex Africa Genserici regis adventu, multisque nobilibus ac popularibus ex Urbe fugientibus, cum ipse quoque, data cunctis abeundi licentia, trepide vellet*

PARS II. CAP. VI. *Ed. Can f. Reginæ. *et abscedere à famulis regiis * dilaniatus est, & membratim dejectus in Tyberim sepultura quoque caruit. Post hunc Maximi exitum confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, & Urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente sibi extra portas sancto Leone episcopo, cujus supplicatio ita eum, Deo agente, lenivit, ut cum omnia in potestate ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen & cæde atque suppliciis abstineret. Per quatuordecim igitur dies secura & libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est, multaque millia captivorum, prout quique aut ætate, aut arte placuerunt, cum Regina & filiabus ejus Carthaginem abducta sunt.* Hæc Prosper, cui cum ceteri auctores qui de eadem Romana clade scripsere consentiant, ipsorum verba referre supervacaneum foret. Infelicem Petronii Maximi sortem, qui *non sustinebat dominus esse, cum antea non sustinuerat esse sub domino*, luget Sidonius Apollinaris lib. 2. epist. 13.

9. At Evagrius Urbem à Genserico incensam fuisse scribit libro 2. Historiæ cap. 7. quem aurum, argentum, ceterasque regias gazas navibus impositas Carthaginem revexisse asseverat Procopius libro 1. de Bello Vandalico, ex quibus unam simulacris onustam naufragio periisse, fama attestante, refert. Denique idem auctor asserit, nihil, quod alicujus momenti in regia domo fuerit, à barbaro intactum remansisse: *Ne æs quidem*, inquit, *aut quidquam aliud unde pretium fieri posset in palatio reliquerat. Diripuerat & Capitolium, Jovis templum, tegularumque partem abstulerat alteram, quæ ex ære purissimo factæ, auroque largiter oblitæ, magnificam plane mirandamque speciem præbebant.* In his vero spoliis ex eodem auctore discimus libro 2. ea fuisse, *quæ olim capta Jerosolymis Romam pertulerat Titus Vespasianus*, quæ sæculo sequenti Justinianus imperator, recuperata Carthagine, Jerosolymis restituit. Sed & ipse Justinianus in Constitutione de officio Præfecti prætorio Africæ, inter alia quæ à Genserico Roma capta, in Africam delata fuisse commemorat, recenset *Imperialia ornamenta*, quæ item capto Gilimere Constantinopolim advecta sunt. PARS II. CAP. VI.

10. Fama est apud vulgatos auctores, maxime posterioris ævi, recepta, Gensericum tribus præcipuis Romæ basilicis pepercisse, quam indulgentiam Leonis papæ precibus & monitis acceptam volunt. Quin & addit auctor libri Pontificum, vasa ab Imperatore Constantino variis locis sacris Romæ consecrata, in tres memoratas basilicas delata, communem cladem evasisse, ex quibus sanctissimus Pontifex, ceteras ecclesias, quæ Barbarorum manibus direptæ ac labefactatæ fuerant, restauravit. Certe ob liberatam à barbaris urbem, Romæ festivitatem publicam institutam fuisse testis est ipsemet sanctus Leo sermone 81. qui inscribitur de Octava sanctorum Apostolorum Petri & Pauli. In eo autem conqueritur sanctus Pontifex, quod ista celebritas, ad quam antea *ob diem castigationis*, inquit, *& liberationis nostræ cunctus fidelium populus ad agendas Deo gratias confluebat*, ita eo anno, quo sermonem hunc habuit, fuisset neglecta, ut pauci admodum ad eam convenissent. Hæc autem contra Baronium, qui eo loco de Attilana irruptione Leonem Magnum sermonem habere censet, de Urbis sub Genserico direptione omnino intelligenda esse probat Quesnelius, ex ipso totius sermonis contextu. Et quidem Leo hanc Urbis *liberationem*, non solum *ineffabili omnipotentis Dei misericordiæ* deputat, *qui corda furentium barbarorum* Genserici tribus basilicis parcit.

rum mitigare dignatus est; sed & *sanctorum curæ* attribuit, quæ *Urbem reformavit saluti, à captivitate eruit, à cæde defendit*. quæ quidem verba Attilanæ minus recte, Genserici vero irruptioni optime congruunt. Favet etiam temporis à sancto Leone designati circumstantia. Quippe cum in die Octava festivitatis Apostolorum de neglecta Urbis liberatæ commemoratione conquestus sit, patet hanc circa illud tempus Romæ celebrari solitam fuisse. At hoc ipso tempore Urbem è Genserici tyrannide liberatam fuisse inde colligitur, quod occiso pridie Idus Junii Maximo, tertia die sequenti Gensericus Romam invaserit, quam tandem per quatuordecim dies direptam & expilatam, ut ex Prospero diximus, demum reliquit, in Africam transmissurus. Nec obest quod eo in sermone ludis Circensibus, qui nequaquam mense Junio celebrabantur, magis quam Sanctorum cultui addictos fuisse Romanos dicat sanctissimus Pontifex: cum ex ipsius verbis inferri non possit, ipso tempore, quo hæc loquebatur, ejusmodi ludos celebratos fuisse.

Augustas Imp. restituit.

11. Ceterum Gensericus Carthaginem redux Eudoxiam juniorem Hunerico filio suo uxorem dedit; Placidiam vero ipsius sororem, quæ Olybrio desponsata fuerat, cum Eudoxia Augusta earum matre Constantinopolim ad Leonem imperatorem direxit, ut sæpe laudatus Procopius narrat. Evagrius tamen lib. 2. cap. 7. eas Marciano redditas à Genserico fuisse scribit, ut eum placaret, ira excandescentem tum ob Urbis incendium, tum quod Augustæ tanta contumelia affectæ fuissent. Procopio consentit Chronici Alexandrini seu Paschalis auctor, qui *Valentiniano Augusto VIII. & Anthemio consulibus*, refert has principes feminas à Leone Imperatore è Genserici captivitate redemtas fuisse. Sed tunc temporis vivebat adhuc Marcianus. Eudoxiam anno sexto Leonis Imperatoris Constantinopolim *remissam* fuisse scribit Idacius in Chronico, postquam scilicet per aliquot annos in Africa à Genserico detenta fuisset. Hæc tamen opinionum varietas ita componi potest, ut Marciano ob tantam injuriam imperatoriæ familiæ illatam excandescenti, Augustas dimittere pollicitus fuerit, quamvis id, exstincto paullo post Marciano, non nisi post aliquot annos sit exsecutus. Certe jam supra, cap. scilicet 4. num. 8. ex Theodoro lectore observavimus, Marcianum adversus Vandalos exercitum comparasse, quamvis ejus conatus morte interveniente irriti fuerint. Gensericus interea, uti testis est idem Procopius, ut sibi Africam contra Romanorum insultus assereret, omnes excepta Carthagine, illius urbes ac opida munita, muris prorsus nudavit, eo scilicet consilio, non solum ut Afri, qui nova moliri vellent, carerent confugio, sed etiam ut ne ii qui forte mitterentur ab Imperatoribus, spem ullam quidquam tentandi in Vandalos haberent.

12. Verum gravior fuit ejus in homines quam in urbium muros persecutio. Etenim *quos*, uti prosequitur idem Auctor, *fama aut opibus egregios noverat, cum agris simulque pecunia omni, velut mancipia, filiis Honoricho & Gensoni tradebat ...... Aliis Afrorum plurimos optimosque fundos ademit ... quorum veteribus dominis, liberis quidem, sed ægestate pressis, abire quo vellent licebat ..... Deteriores terras veteribus relinquebat dominis,* In Africa sævierit. *sed tanto sub tributo, ut illis de suo nihil rediret. Hinc*, inquit, *factum ut fugerent multi, multi & interficerentur criminibus variis, uno frequentissimo, quod pecunias occultare dicerentur. Ita omnis*

Afri-

PARS II. CAP. VI. *Africa gravissimis calamitatibus implicita est*. Persecutionem hanc fusius describit Victor Vitensis libro 1. à num. 9. usque ad libri finem; ubi etiam quorumdam Martyrum agones refert, qui in variis provinciis consummato martyrio claruerunt. Sed hæc ex ipso Victore repetenda sunt, quæ videsis supra pag. 8. & sequentibus.

Et alibi. 13. Non minus autem extra Africam sæviebat Gensericus, ut testatur idem auctor, qui libro laudato num. 17. tredecim provincias recenset, in quibus crudelissimus ille tyrannus acerbissimam persecutionem commovit. *Quæ vero*, inquit, *in Hispania, in Italia, Dalmatia, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Venetia, Lucania, Epiro-vetere vel Hellada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter lugendo narrabunt*. Non enim sese continebat intra Africæ terminos barbari regis sævitia. Singulis nempe annis piraticam exercens, Siciliam, Italiam, ceterasque Romanorum provincias, quas præsidio destitutas languente Imperio sciebat, depopulabatur. De hac re conqueritur Sidonius Apollinaris Carmine 2. in Panegyrico Anthemii imperatoris, his versibus.

Hinc Vandalus hostis
Urget, & in nostrum numerosa classe quotannis
Militat excidium, conversoque ordine fati
Torrida Caucaseos infert mihi Byrsa furores.

Vandalorum clades 14. Ejusdem rei testem luculentissimum habemus Procopium, qui libro 1. de bello Vandalico, ejusmodi irruptiones post Valentiniani obitum frequentiores fuisse refert; cum nempe præter Alanos Mauri quoque sese Vandalis in hisexpeditionibus adjunxere. Gensericus, inquit, *Maurorum auxilio validior factus, postquam Valentinianus fatis concesserat, quotics ver redierat, nune Siciliam, nunc* PARS II. CAP. VI. *Italiam populabundus vexabat, oppida alia in servitium trahens, diruens, alia cuncta rapinis exhauriens, donec inde ipsa vastitate locorum rerumque penuria fugatus ad Orientis imperatoris subdita se vertit, Illyricumque omne, & Peloponnesum, eique adjacentis insulas, aliaque græci nominis invadit. Inde Italiam Siciliamque repetens, si quid nuper relictum fuerat, diripit*. Certe Mauros simul cum Vandalis commistos in Italiam irrupisse memorat supra laudatus Sidonius Appollinaris Carmine 5. Ubi Majoriano Augusto gratulatur ob Victoriam in istas gentes barbaras relatam.

Campanam flantibus austris
Ingrediens terram, securum milite Mauro
Agricolam aggreditur, pinguis per transtra sedebat
Vandalus, opperiens prædam quam jusserat illuc
Captivo capiente trahi; sed versa repente
Inter utrumque hostem dederant sese agmina planis.

Magnam hac occasione cladem Vandalis illatam describit idem auctor, dissipato penitus & fugato Barbarorum exercitu, cui à Genserico præfectus fuerat sororis suæ maritus. Ingentem quoque victoriam sub Aviro in Vandalos relatam memorat Idacius in Chronico, ubi magnam eorum multitudinem à Ricimere circumventam cæsamque fuisse asserit, qui cum sexaginta navibus *ad Gallias vel Italiam moverant*. Id in Corsica insula contigisse articulo sequenti testatur.

15. Ceterum Majoranus omnes, inquit Procopius, qui antea Romanis imperaverant, virtute superans, Africæ damnum numquam leviter perferre potuit, nihilque non audere paratus erat, Majorianus Imp.

ut partem hanc terrarum orbis Imperio Romano reſtitueret. Eo animo in Africam mutato habitu tranſmeaſſe dicitur, Genſerici vires aliaque per ſemetipſum, priuſquam bellum ſuſciperet exploraturus. *Aliquantas etiam naves*, ut in Idacii Chronico legitur, in Hiſpania præparari curaverat *ad tranſitum*, hucque in Africam ſtatim tranſmiſſurus jam properabat, cum illas Vandali per proditores commoniti corripuere; ſicque Imperator re infecta in Italiam reverſus eſt. quæ duobus Auguſtis, Leone ſcilicet & Majoriano, conſulibus, id eſt anno Chriſti CCCCLVIII. contigiſſe Caſſiodorus tradir. Verum etſi tanto claſſis ſuæ damno perculſus fuiſſet Majorianus, ab incœpto tamen opere minime deterritus eſt, qui numquam propoſitum Africæ recuperandæ abjecit, Romanis idipſum ex Imperatoris virtute ſperantibus: cum è contrario Genſericus nihil non moveret ad pacem ab eo impetrandam, quam per legatos paullo poſt ereptas, quas ſupra memoravimus, naves, poſtulaſſe ab Imperatore obſervat Idacius. Verum cum huic expeditioni totus incumberet Majorianus, *repentino viſcerum morbo abſumitur*, inquit Procopius, *vir in ſubditos moderatus, in hoſtes terribilis*. Eum tamen à Ricimere interfectum fuiſſe latini auctores produnt, quorum potior, ut ait Papirius Maſſonus in Hiſtoria calamitatum Galliæ, hac in parte debet eſſe auctoritas. Et quidem his favet, præter locorum viciniam, ipſa temporum circumſtantia. Idacius quippe, qui id diſerte habet, ſicut Ennodius Ticinenſis, & Caſſiodorus; eodem quo Majorianus tempore vivebant. Locum indicant Comes Marcellinus & Marius Aventinenſis ſeu Lauſannenſis epiſcopus in Chronicis, cum Jornande in libro de rebus Geticis cap. 45. ubi Majoriani mortem Dertonæ ad Iram amnem contigiſſe teſtantur. Hanc porro Genſerici artibus ipſi accerſitam fuiſſe mihi veri ſimillimum reddit ipſa hominis improbiſſimi nequitia, qui multo plura fraudulentis molitionibus, quam virtute bellica aut magnitudine animi auſus eſt. Ceterum poſt Majoriani necem, quæ Degalaiſo & Severino conſulibus, hoc eſt anno vulgaris æræ CCCCLXI. contigit, paulatim Republica ad interitum vergente, nihil adverſus Vandalos ipſius ſucceſſores ſuſcepere, quos ne vix quidem nomine ſibi notos fuiſſe fatetur Procopius, cum, inquit, nec diuturnum ipſis, nec rebus geſtis inſigne fuerit Imperium.

16. Cum itaque Genſericus nullum jam haberet ſibi reſiſtentem, impune Romani Imperii provincias devaſtabat, quem ideo *piratam & latronem* appellat Sidonius, qui plura locis à me ſupra laudatis de Vandalorum deprædationibus habet. Tantus autem erat Genſerici, Vandalicique nominis terror, ut nulla Imperii provincia ſe ab ejus inſultibus tutam eſſe putaret. Narrat auctor Vitæ ſancti Danielis Stylitæ cap. 33. apud Surium die 11. Decembris, famam tunc temporis per univerſas Imperii provincias vulgatam fuiſſe, Genſericum cum ingenti claſſe adverſus Romanos brevi venturum, cujus belli præmium ipſa foret Alexandria civitas. Inſolens eſt quod de eo habet Procopius, nempe ferum illum principem, cum aliquando è Carthaginis portu ſolviſſet, à nauta interrogatum quò vellet inferre bellum, reſpondiſſe, *In eos quibus iratus eſt Deus. Ita nullis de cauſis*, ſubjicit idem auctor, *in quoſvis hoſtiliter incurrebat*. Vandalos ideo *repentinum & ſævum hoſtem* appellat Theodoricus rex apud Caſſiodorum libro 1. Variarum epiſt. 4. quod abſque cauſa & ulla belli indictione provincias

quaſ-

quasque, prout ipsis placebat, depopulandas aggrederentur.

Paulinus Nolanus.

17. Ad aliquam porro ex his annuis Barbarorum excursiunibus revocare conantur nonnulli auctores celebre illud Paulini Nolani episcopi factum, quod à Gregorio Magno in libro tertio Dialogorum capite 1. relatum est. Ibi sanctissimus Pontifex narrat se à senioribus accepisse, beatum Paulinum, cum in redimendis captivis, egenisque sublevandis res suas omnes prorsus consumsisset, à paupere quadam vidua sollicitatum fuisse de pretio, quo filium suum à Vandalis Campaniam devastantibus captum, atque in Africam deportatum redimere posset. Cui cum nihil erogandum superesset, sese ipsum pro viduæ filio in servitutem commutandum dedisse. Verum cum hæc omnia, aliaque, quæ ibi narrantur sancti Paulini gesta, cum eo tempore, de quo hic agimus, componi prorsus non valeant, alia salvandæ hujus narrationis via quærenda est. Paulinum à barbaris Campaniam devastantibus vexatum fuisse scribit sanctus August. lib. 1 de Civ. Dei cap. 10. Cum enim illi Nolam, cui beatus Paulinus præerat episcopus, devenissent, comprehensum variis tormentis affecere, ut locum ubi opes suas reconditas haberet, ab eo extorquerent. Sed cum ille ex immensis quas olim possederat divitiis nihil omnino sibi reservasset, his vocibus, uti loco laudato refert Augustinus, Deum deprecabatur: *Domine non excrucier propter aurum & argentum, ubi enim sint omnia mea tu scis*. Sed hæc eo tempore, quo Gotthi post captam sub Alarico Urbem per varias Italiæ provincias diffusi omnia depopulabantur, contigisse consentiunt universi; quam tamen Historiam narrationi à sancto Gregorio tamquam ex vetusta seniorum traditione relatæ locum præbuisse existimarem, nisi multa quæ ibi à sanctissimo Pontifice referuntur de Vandalis, ab hac sententia me dimoverent. Et quidem Baronius Paulinum revera in Africam abductum fuisse sub Gunthari Genserici fratre contendit ad annum CCCCXXXI. Sed hunc ipsum regem in Hispania occisum fuisse supra diximus; antequam Vandali in Africam transmitterent. De ista Paulini captivitate fuse agunt Chiffletius in libro, cui titulus est *Paulinus illustratus*, Peraldus in præfatione in Poema Gallicum de eodem sancto Paulino, & auctor qui novam ejusdem sancti viri operum editionem anno 1685. Parisiis procuravit, quos, aliosque, qui de hac controversia fusius egerunt, consulas si vacat.

Sentius & alii Conf.

18. Laudat Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum Italiæ die 25. Maii *Sentium*, seu *Sensium*, aut, ut ali scribunt, *Senzium* quem cum *Mammiliano presbytero ac tribus monachis, Coruldeo, Isocbio & Infante*, à Genserico Campaniam Italicam devastante in Africam deportatum fuisse refert. At nil de iis Sanctis certi habetur, uti videri potest ex his quæ Godefridus Henschenius observavit ad diem 25. Maii, ubi ejusdem Sancti Sentii Acta proferuntur, sed quæ nullius sunt auctoritatis. Id unum constat, Sentium Bleræ, vulgo *Bieda*, in Etruria, uti præcipuum loci patronum coli: sacræ autem ipsius reliquiæ Spoleti in ecclesia Sanctimonialium Ordinis Servorum, magno populi concursu celebrantur.

An Majorius.

19 Iisdem Genserici temporibus MAJORII, qui Tiburtini cujusdam nobilis viri servus erat, martyrium contigisse, mihi aliquandiu veri simile visum est, quamvis apud Petrum Equilinum episcopum in Catalogo lib. 9. cap. 104. & Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum Italiæ 24. die Octobris, dicatur *in perse*-

secu-

PARS II. CAP. VI. secutione Vandalica sub Hunerico rege comprehensus. Hunericus quippe Tiburi nullam umquam habuit potestatem. Varios cruciatus, quibus in eum barbari sævire, produnt illi auctores. *Primum*, inquiunt, *fustibus diu mactatus*, *trocleis deinde in altum pluries elevatus*, *& deorsum celerrime demersus super silices corruebat*. *Tum lapidibus illi plagæ usque adeo confricantur*, *donec nudata viscera cernerentur & diffluerent*. *Quibus in suppliciis nihil de constantia remittens*, *quin etiam cum in fidei Catholicæ confessione constantior appareret*, *novissime gladio cæsus nobile martyrium absolvit nono Calendas Novembris*. *Cujus corpus ibi*, Tibure, *sepultum adhuc persev erat*. Hæc illi: sed cum hæc verba exscriberem, mihi in mentem venit apud istos auctores non alium hic indicatum, quam *Servum* Tuburbii-majoris in Africa martyrem, quem revera sub Hunerico passum laudat Victor Vitensis initio libri quinti, ut jam in notis ad hunc locum præmonuimus. Et quidem si quis illorum verba cum Victoris textu comparare voluerit, facile intelliget eumdem re ipsa esse martyrem, quem ob *Tuburbii* & *Tiburi* nominum similitudinem Ferrarius, Petrum incaute secutus, Catalogo suo Sanctorum Italiæ inseruit. Cautius egit Cardinalis Baronius, qui *Servum* hunc à Victore memoratum, absque ulla usquam Majoris Tiburtini martyris mentione, die 7. Decembris celebravit in Martyrologio Romano. Ex hoc tamen aliisque similibus locis intelligere possumus, quo pacto ejusmodi auctores, ob levem quandoque conjecturam, Martyres alienis locis aut temporibus consignarint, vera cum falsis permiscendo, ut conjectationes suas faciant veri similiores. Hinc perturbatæ historiæ, & Martyrum gesta, quæ alias sinceriora erant, auctoritate sua excidunt.

20. Sed & aliud ejus rei exemplum proferre lubet. Hoc enim ad nostrum pertinet institutum, ut res gestas Martyrum, qui sub Vandalorum persecutionibus passi dicuntur, pro modulo nostro illustrare satagamus. Idem Petrus Equilinus lib. 11. Catalogi Sanctorum cap. 59. vitæ compendium refert sancti *Habetdeum* martyris, quem Lunensem episcopum fuisse asseverat. Inde Ughellus tomo 1. Italiæ sacræ col. 892. primum inter ejusdem ecclesiæ Antistites *Habetdeum* recenset. Cujus festivitatem eo nomine ecclesia Sarzanensis, in quam Lunensis episcopalis sedes translata est, celebrat singulis annis die 17. Februarii. qua item die pariter istius sancti memoriam Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, & Bollandiani recolunt, hæc de ipso, Petro auctore, referentes. *Habetdeum episcopus Lunensis & martyr*, *tempore Vandalicæ persecutionis in Italia martyrium passus est*, *qui dum Arianæ professioni resisteret*, *primo in exsilium relegatus est*. *Deinde ipsum Vandali revocantes*, *obturato eidem ore*, *ipsum aqua in ore Arianorum rebaptizarunt*, *putantes ex hoc ejus conscientiam violare*: *sed dum adhuc illis fortius resisteret*, *ab eisdem capite cæsus est*. Frustra autem sese torquent Ferrarius & Bollandiani in adinveniendo hoc Habetdeo, quem divinant unum fuisse ex iis Episcopis, qui tempore Vandalicæ persecutionis ex Africa profugi aut pulsi in Italiam confugerunt, quemque ab Arianis in Italia ob Catholicæ fidei defensionem occisum suspicantur. Hic enim, ut mihi quidem certum videtur, alius non est ab Habetdeo episcopo, qui referente Victore Vitensi libro 5. num. 12. in Tamallumensem urbem relegatus, ibi ab Antonio rebaptizatus eademque passus est, quæ Petrus Equilinus de suo Lunensi martyre narrat. Hinc dubio procul Habetdeus Lunensi nul- PARS II. CAP. VI. Alii item fictitii.

lum in Romano Martyrologio locum invenit. Ex eadem Petri officina prodiit Victor Carthaginensis episcopus, quem ille auctor in Catalogo Sanctorum libro 4. cap. 70. floruisse scribit Anastasii imperatoris temporibus, eique attribuit universa opera, quæ Gennadius à Victore Cartennensi in Mauritania episcopo edita fuisse commemorat. Porro etsi nihil hoc errore turpius sit, Victorem tamen Carthaginensem inde recentiores aliquot suis Martyrologiis inseruere. Vide Admonitionem in Victorem Vitensem num. 7. Falluntur denique qui putant, iisdem quoque Vandalorum incursionibus Lirinensem insulam cum celeberrimo sancti Honorati monasterio à Genserico direptam fuisse. Qui enim Porcarium abbatem, innumerosque istius insulæ monachos, ea occasione Martyrium pertulisse afferunt, fabulas venditant, ad quos refellendos, si quis argumenta cupit, adeat Baronium ad annum 453. aut certe Mabillonium tom. 3. Actorum Sanctorum Ordinis nostri Benedictini, pag. 525. & 526. Jam ad id unde divertit, orationem revocemus.

Leo imp. Vandalos aggreditur

21. Leo imperator tot cladium, quas quotidie à Genserico variis provinciis illatas accipiebat, pertæsus, his tandem Imperii calamitatibus remedium adhibere volens, ingentes copias adversus Vandalos parat, quos terra marique simul aggredi constituit. Jam Marcellianus in Occidente Patricius eos è Sardinia insula penitus expulerat; jam Heraclius alter belli Dux, qui ex urbe regia in Africanam Tripolim ab Imperatore missus fuerat, agentes ibi Vandalos commisso prœlio vicerat, suosque recta ducebat Carthaginem, brevi eam occupaturus: cum Basilisci, qui imperatoriæ mille & centum navium classi præerat, socordia, aut, ut aliis placet, proditione, tam præclara initia fœdissimum exitum habuerunt. Rem sic evenisse tradunt auctores Græci. Basiliscus, Verinæ augustæ frater, ob impietates, & hæresim Euthychianam, quam fovebat, celebris, cum Aspare & Ardaburio ducibus militum Arianæ sectæ addictissimis fœdus occultum init sub his conditionibus, ut scilicet Aspar & Ardaburius, qui erant ceteris Ducibus eminentiores, Basilisco procurarent imperium, quo ille adepto eis rependeret, ut Arianis suam ipsorum sectam liceret tuto propagare. Addunt nonnulli imperium Basilisco promissum fuisse ea lege, ut Genserico, cui, utpote Arianæ sectæ acerrimo defensori, occulte favebant Aspar & Ardaburius, imperatoriam classem proderet. quamvis communior opinio fuerit, Basiliscum Genserici pecunia corruptum id fecisse, ut aperte declarat Theodorus lector libro 1. Excerptorum Historiæ. Ut ut sit de variis istis rumoribus, id unum apud omnes constat, Basilisci culpa Rnmanorum classem Carthagini jamjam imminentem periisse, quod ille diutius, Genserici vel corruptus pecunia, vel dolo deceptus, anceps cunctatus fuisset, cum alioqui, si recta perrexisset Carthaginem, eam absque dubio, omni tunc Vandalorum præsidio destitutam, facile occupasset. Classe itaque dissipata, Gensericus, qui paullo antea videbatur animo concidisse, terrestris Romanorum exercitus milites, è sua spe potiundæ Carthaginis plane dejectos, partim dolo circumventos cecidit, partim vi ejecit ex Africa, uti fusius narrat Procopius lib. 1. de Bello Vandalico. Sicque Leonis expeditio irrita fuit.

Sed frustra

Et Euthemius.

22. Haud feliciores fuere Anthemii conatus, cui, uti testatur idem Procopius, Leo ad capessendum Occidentis Imperium auctor fuerat,

ut ejus opera contra Vandalos uteretur. Primum Anthemii adversus illos conatum, statim atque ad Imperium evectus est, inutilem fuisse *metabolarum commutatione atque importunitate navigationis*, testatur Idacius in Chronico. Vandalos tamen circa illud tempus in Sicilia fusos atque fugatos fuisse sub duce Marcellino ex eodem Idacio discimus; sed victoriam hanc postea fœdavit Marcellini cædes, quem ab ipsis Romanis occisum fuisse tradit Marcellinus Comes, cum iisdem Carthaginem properantibus opem ferre contenderet: quod in Sicilia contigisse Anthemio II. consule, id est anno CCCCLXVIII. Cassiodorus scribit. Sed & postea ipse Anthemius Festo & Marciano consulibus, id est anno CCCCLXXII. à Ricimere sublatus est: nec deinceps aliquid ulterius adversus Vandalos Occidentis Imperatores aggressi sunt.

Genfericus ſævior.

23. Hinc animo elatus Gensericus, magis etiam quam antea, inquit Procopius, res Romanas raptabat. Iniquo animo eum tulisse scribit idem auctor, quod Anthemius, rejecto Olybrio, à Leone præfectus Imperio Occidentali fuisset. Olybrium quippe Gensericus multis precibus, multoque studio commendarat, ob necessitudinem quam cum eo habebat per Placidiam Valentiniani III. filiam, Eudoxiæ Hunerici uxoris, sororem, quæ Olybrio nupserat, ut jam supra observavimus. Hanc itaque repulsam passus Gensericus, in Imperii provincias atrocius sævire cœpit, vir alias ad rapinas semper paratus. Horrendum est quod de ejus crudelitate narrat idem auctor sub libri primi finem. Cum enim aliquando idem Tyrannus Peloponneso inhians Tænarum appulisset, indeque multis suorum occisis fuisset ejectus, paullo post Zacynthum venit, & multis quos ibi repererat interfectis, quingentis vero primorum in servitutem abductis solvit è littore: sed cum jam medium teneret Ionium, omnium istorum corpora in frusta concisa projici in mare imperavit. Hæc in specimen Genserici crudelitatis Procopius refert. Cum vero ram sævi hostis irruptiones continuas impedire non posset Zeno, qui tunc temporis imperium administrabat, *ad pacta* tandem, inquit Procopius, cum Genserico *venit, fœdusque perpetuum sanxit, ne quid unquam hostile Vandali in Romanos cœptarent, aut à Romanis paterentur*. quod fœdus usque ad Justiniani tempora, ut subjungit idem auctor, perseveravit. hic enim suscepto adversus Vandalos bello, Africam ab eorum servitute liberavit. Ceterum Theodoricus Gothorum rex in Italia à Cassiodoro laudatur in Chronico, quod, inter alia præclare in Reipublicæ bonum gesta, Siciliam à Vandalorum continuis deprædationibus liberaverit. Cujus rei alium quoque testem habemus locupletissimum Ennodium Ticinensem episcopum, in Panegyrico, quem eidem Theodorico regi dixit, ubi sic eum alloquitur: *Quid castigatas Vandalorum, ventis parentibus eloquar deprædationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt, dum sapientia affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt*. Sed id multo post Genserici obitum contigit, anno scilicet CCCCXCI. Olybrio consule. Ceterum pacti fœderis intuitu Gensericus, supplicante per Patricium Severum Zenone, ut scribit Victor libro I. n. 17. pacem utcumque Ecclesiæ restituit. Reserata quippe est ecclesia Carthaginensis, ut idem auctor testatur, quam antea, dissipatis atque dispersis per diversa exsiliorum loca presbyteris & ministris, claudi jusserat; & sic universi ab exsilio redierunt.

Pax cum eo inita.

CA-

CAPUT VII.

Gensericus Hunericus succedit, sub quo multi claruere Martyres & Confessores, hi potissimum qui præcisa lingua loquebantur.

Genserici obitus.

1. PAullo post initam cum Zenone imperatore pacem, Gensericus, *post multarum provinciarum clades*, inquit Victor Tunnonensis in Chronico, *& Christiani apud Africam populi spolia atque neces*, è vivis excessit, anno, ut auctor est Procopius, post captam Carthaginem trigesimo septimo, nempe quadragesimo regni sui anno, *Olybrio & Rustico consulibus*, id est æræ vulgaris anno CCCCLXIV. ut scribit Victor Tunnonensis loco laudato: sed utrumque à vero aberrasse nemo ambigit. tametsi eumdem errorem secutus est Isidorus in brevi Vandalorum Historia, ubi Victoris verba descripsit: in hoc etiam falsus, quod Romæ excidium, Augustarumque captivitatem post Majoriani imperatoris mortem contigisse existimavit. Rei veritas ex Historia Victoris Vitensis potius est repetenda, qui in fine libri 1. Gensericum *in regno annis triginta septem & mensibus tribus durasse* testatur, post captam scilicet Carthaginem, ut ex Procopio jam observavimus. alias sane Zenone nondum imperante defunctus fuisset, quod nemo umquam dixerit. Itaque cum ex omnium consensu Carthaginis excidium anno CCCCXXXIX. mense Octobris contigerit, recte colligitur Gensericum anni CCCCLXXVII. initio è vivis abiisse. Quin & cum in veteri Fragmento, quod Prosperi Chronico subjungitur in codice Augustano apud Canisium tomo 1. antiquæ lectionis, *dies sex* supradicto numero addantur, aliundeque, ut diximus cap. 5. num. 1. certum sit Carthaginem XIV. Kalendas Novembris captam fuisse, recte Genserici obitus à V. C. Henrico Norisio anno CCCCLXXVII. die XXV. Januarii consignatus est lib. 2. Historiæ Pelag. cap. 21.

Hunerici successio.

2. Genserico Hunericus ex ipsius filiis natu maximus successit, ob ipsius in Orthodoxos, potissimum ecclesiarum antistites, crudelitatem famosus. Hoc quippe solo nomine apud auctores notus est, quippe quem nec res in bellis præclare gestæ, nec ulla magnarum rerum expeditio, ut in patre contigerat, illustrem fecerunt. Sic brevi inter alios ejus vitam compendio concludit Procopius libro 1. de Bello Vandalico. *Fuit hic Hunericus*, inquit, *in Africam habitantes Christianos omnium qui umquam fuere sævissimus iniquissimusque. Vi enim in Arianorum eos placita pertrahere volens, quos sibi obsistentes repererat, flamma aliisque cruciatibus enecabat. Multis & linguas exscindebat è faucibus, qui mea etiam ætate Byzantii ambulabant, integro utentes sermone, nihilque de vetere pœna persentiscentes: è queis duo, postquam se prostituti pudoris feminis miscuerant, loqui desiere. Octo ille annos regni rum explesset, morbo exemtus est rebus humanis.*

Confessores sine lingua loquuntur.

3. Africanos istos Confessores, qui lingua excisa recte loquebantur, alii quoque auctores, etiam Procopio antiquiores, celebrarunt; ex quibus fuere Victor Vitensis episcopus, & Æneas Gazensis, qui Zenone imperatore floruerunt. Victoris verba ex quinto ejus historiæ libro num. 6. repetenda sunt, ubi testatur hoc ipso tempore quo scribebat, unum adhuc ex illis Confessoribus, nomine Reparatum, subdiaconum, superstitem fuisse, quem in Zenonis palatio commorantem, ob hoc miraculum Regina summopere venerabatur. Cetera quæ de hac re debet iste auctor, videsis supra pag. 43. Haud minoris est auctoritatis Æneæ

testimonium. Quæ enim in Africa contigerant refert Victor; iste vero quæ Constantinopoli probe noverat, scriptis commendavit in libro de immortalitate animæ & corporum resurrectione, in dialogo scilicet, qui *Theophrastus* inscribitur, ubi postquam de *magna Libya*, sic Africam Græci appellabant, nonnulla præmisisset, quam ait *dura premi tyrannide*, hæc postea subjungit: *Tyrannus criminis in loco ducit eorum, qui ejus Imperio subsunt, pietatem: jubetque illud tam præclarum & bonum dogma Sacerdotes abnegare; iis qui non obtemperant, pro scelus! caram Deo linguam exscindit... Illi vero ipsius naturæ Conditorem implorant, qui recentiorem eis naturam die tertia post largitur, non dato quidem alterius linguæ, sed facultatis sine lingua articulatæ, quam umquam antea, quod vellent eloquendi munere*. Tantum porro miraculum non vulgari rumore, aut ex aliorum quorumpiam relatione accepisse se dicit iste auctor; sed rem à se ipso diligentissime exploratam fuisse testatur, ne ullus remaneret dubii, aut forte suspicionis locus. *Ipse ego*, inquit, *eos viros vidi, & loquentes audivi, & vocem adeo articulatam esse posse miratus sum: Instrumentum vocis inquirebam, & auribus non credens, oculis judicandi munus remisi, atque ore aperto linguam totam radicitus evulsam vidi, ac stupefactus mirabar, non sane quo pacto vocem conformarent, sed quomodo conservati essent. Dicit medicorum doctrina, contestatur etiam & natura, quia linguæ incisio, interfectio est ejus à quo inciditur*. Idem testatur Eusebius occasione sancti Romani, ut à nobis observatum est in Actis Martyrum sinceris pag. 381. Et forte ex hoc Eusebii loco Æneas Medicorum placitum à se laudatum didicerat. Porro Æneas, philosophiæ Platonicæ sectator, ex istorum Confessorum miraculo argumentum deducebat ad probandam corporum futuram resurrectionem; quin & exinde se didicisse testabatur, Deum ita esse universæ naturæ Dominum, ut nihil earum quæ videntur rerum firmum ac fixum existimare debeamus, si id Deus loco suo movere voluerit.

4. Rem majori adhuc admiratione dignam narrat Marcellinus Comes in Chronico, puerum scilicet Catholicum, qui antea mutus erat, præcisa lingua recto exinde locutum fuisse. Integrum ejus auctoris locum referre juverit, quippe qui paucis hanc Africanam persecutionem attingit, & res à se visas scribit. IND. VII. *Theodorico & Venantio Coss.* id est, Æræ Christianæ anno CCCCLXXXIV. *totam per Africam crudelis Hanrici Vandalorum regis in nostros Catholicos persecutio importata est. Nam exsulatis, diffugatisque plusquam CCCXXXIIII. Orthodoxorum episcopis ecclesiisque eorum clausis, plebs fidelium variis subacta suppliciis, beatum consummavit agonem. Nempe tunc idem rex Hunericus, unius Catholici adolescentis, vitam à nativitate sua sine ullo sermone ducentis, linguam præcepit excidi, idemque mutus, quod sine humano auditu Christo credens fide didicerat, mox præcisa sibi lingua locutus est, gloriamque Deo in primo vocis suæ exordio dedit. Denique ex hoc fidelium contubernio aliquantos ego religiosissimos viros, præcisis linguis, manibus truncatis, apud Byzantium integra voce conspexi loquentes. Hæc Arianorum crudelitas in religiosos Christi cultores suprascriptis Consulibus, mense Februario cœpit infligi*. quod scilicet conventus Carthaginensis ad diem Kalend. Februariarum indictus esset, unde ansam cepit Tyrannus Orthodoxus Antistites gravius affligendi.

5. His denique tanti miraculi testibus adjiciendus est Gregorius

Ma-

Magnus, cujus, etsi ea tantum narret quæ ab aliis didicerat, auctoritas spernenda non est. Hic vero lib. 3. Dialogorum cap. 32. se, cum apud Constantinopolim moraretur, seniorem quemdam episcopum cognovisse refert, attestantem se aliquot ex iis Antistitibus Africanis olim vidisse, qui absque lingua loquebantur, è quorum numero unus in carnis peccatum lapsus, hoc dono privatus illico fuerat. Sed hos Antistites ea pœna affectos fuisse scribit in persecutione Africana, quæ Justiniani imperatoris temporibus à Rege Vandalorum excitata fuerat. quod lapsu memoriæ à sancto Gregorio dictum fuisse volunt nonnulli. Et quidem è prioribus, quos Hunerici temporibus passos fuisse certum est, aliquos sua ætate, id est imperante Justiniano, superstites fuisse scribit Procopius, uti supra diximus. Et ipsemet Justinianus imperator in Constitutione de Officio Præfecti Prætorio Africæ lib. primos cod. Justiniani tit. 27. se vidisse testatur *hos venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis pœnas suas miserabiliter loquebantur*. Quam Justiniani Augusti Constitutionem laudat Evagrius lib. quartos cap. 14. ubi suæ Historiæ ea ipsa inseruit, quæ ex Procopio de his sanctis viris supra retulimus.

6. Eosdem Confessores Constantinopoli sepultos fuisse scribit Victor Tunnonensis in Chronico sub Consulatu Zenonis Augusti, ubi ait, *quod linguis abscissis perfecte finem ad usque locuti sunt, Urbs regia attestatur, ubi eorum corpora jacent*. Et sub finem Chronici idem auctor testatur, Theodorum Cebarsusitanum, episcopum Africanum, qui cum ipso ob causam trium Capitulorum in exsilium missus fuerat, tuncque in Urbe regia agentem post mortem, *juxta Confessores quibus Ugnericus Vandalorum rex linguas absciderat*, sepultum fuisse. Ipsorum vero, quos sexaginta numero fuisse aiunt, memoriam celebrant Græci, tam in Menologio, quam in magnis, ut loquuntur, Menæis, ubi λογώβατοι appellantur. In Menologio quod è versione Cardinalis Sirleti Canisius tomo 2. lectionis antiquæ inseruit, complures simul memorantur apud Carthaginem partim interfecti, partim amputatis linguis in exsilium ejecti sub Hunerico rege. Sic res ibi narratur: *Eodem die*, VII. scilicet Decembris, *sancti trecenti Martyres in Africa gladio consummati sunt, sub Zenone imperatore & Hunerico Ariano rege, propter orthodoxæ fidei Confessionem apud urbem Carthaginem obtruncati, cum Arianis sentire non passi. Sacerdotibus autem majora excogitantes supplicia, duos incenderunt, sexaginta vero eloquentioribus linguas exciderunt, qui dispersi per omnem Romanorum regionem, Dei ipsius vim in efficiendis miraculis maximam sine lingua prædicabant, ita distincte, & aperte, & articulata verba proferentes, ut hæc videntes & audientes obstupescerent: ex quibus unus quispiam post gratiam Confessionis Christi lapsus in peccatum carnis, divinam gratiam à se ipso fecit discedere.*

7. Verum etsi apud auctores etiam antiquos, inter Confessores, qui post præcisam linguam expedite loquebantur, potissimum laudentur episcopi, qui hoc immani supplicio affecti fuerunt, adeo ut vix ceterorum mentio fiat; (quod contigisset putamus, vel quod isti ob dignitatem magis essent conspicui, vel quod postea in varias Imperii Romani provincias dispersi, notiores ceteris fruere, potissimum in urbe regia ubi eorum plerique commorabantur;) multos tamen alios fuisse etiam promiscui sexus, quibus hoc supplicium illatum est, indubium videtur. Hujus rei te-

PARS II. CAP. VII. rei testem habemus omni exceptione majorem Victorem Vitensem, qui libro 5. num. 6. refert plerosque Typasitanæ urbis cives in Hispaniam aufugisse, cum Arianum episcopum suæ civitati ordinatum fuisse accepissent; ceteris vero qui residui fuerant, quod mysteria divina catholico more celebrassent, linguas simul & dexteras manus amputatas fuisse. *quod cum factum fuisset*, inquit ille, sanctissimi illi Confessores, *præstante Spiritu-sancto, ita locuti sunt & loquuntur, quomodo antea loquebantur.*

Alii Martyres. 8. Fuerunt & alii plurimi Confessores, qui vel in Africa martyrium consummarunt, aut certe ex patria sponte, vel persecutorum violentia extorres facti, per varias orbis plagas absque certis sedibus vagari coacti fuerunt. Quin & complures item fuisse certum est, qui in ipsa Africa dura captivitate mancipati, gloriosum certamen inierunt pro Christi divinitatis defensione, ut colligere licet ex variis Victoris Historiæ locis. Laudatur in Vita sancti Fulgentii cap. 4. Faustus episcopus, qui propter fidei Catholicæ confessionem non longe à sua cathedra relegatus, monasterium in ipso exsilii sui loco construxerat. qua occasione observat idem Fulgentii Vitæ auctor, multos alios Africæ episcopos ejusmodi exsilio tunc temporis punitos fuisse, quod hoc pacto persecutores Ariani sanctos illos antistites variis incommodis facilius divexandos, & ad veram fidem abnegandam inducendos crederent: cum alias id difficillimum esset, si illi extra Africæ terminos transmigrantes, inter Catholicos versarentur. *De multis enim Sacerdotibus*, inquit ille, *hoc Hunerici tyranni persecutoris astuta malignitas ordinaverat, ut juxta patriam propriam peregrinationis incommodum sustinentes, ad negandum Deum facile flecterentur.* Quod autem his in exsiliis ab hæreticorum vexationibus minime securi fuerint sancti illi viri, declarat idem auctor, cum postea, capite scilicet 8. de eodem Fausto subjungit, ipsum recrudescente persecutione *per diversas latebras commigrasse*, ne barbarorum insultibus pateret. Unde mirum non est, si plerique maluerint apud exteros pauperem vitam quiete transigere, quam in patria tot subesse calamitatibus. Ex illis indubie fuit Rufinianus, Byzacenæ provinciæ episcopus, quem ex Africana persecutione fuga elapsum in Siciliæ vicina insula monachi vitam agentem visitavit sanctus Fulgentius, ex ejus Vita, capite 13.

Persecutionis incrementa. 9. Persecutionem itaque ab Hunerico moram acerbissimam fuisse ea quæ jam protulimus satis probant, quod & ex aliis item auctoribus qui de hoc argumento scripserunt, constat. De hac Isidorus Hispalensis in brevi Vandalorum Historia sic loquitur: *Hunericus Ariano suscitatus furore Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur. Ecclesias tollit, sacerdotes & cunctos sacri Ordinis Clericos exsilio mittit, Monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegavit. Martyres fecit, Confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis usque ad finem perfecte locuti sunt.* Eamdem persecutionem Victor Tunnonensis, Isidoro antiquior, in Chronico duobus locis commemorat; sed perturbat temporum ordinem, cum illam prima vice revocat ad tertium Leonis Augusti consulatum, id est æræ vulgaris annum CCCCLXVI. decennio scilicet & amplius antequam Hunericus patri succefferit. Ibi tamen Hunericum Ariano furore suscitatum Catholicos præ patre persecutum fuisse scribens, hæc subjungit: *Christianorum,*

PARS II. CAP. VII. norum ecclesias tollit, Sacerdotes exsilio mittit. At aliquot post annis eamdem persecutionem jam plane effervescentem in ceteros etiam Orthodoxos sæviisse narrat; cujus verba proferre operæ pretium duximus, cum ibi loca quædam, in quæ sancti Confessores relegati fuerunt, recenseantur, quæ alias nobis ignota erant. sic vero habet: *Zenone Augusto consule*, id est anno Christi CCCCLXXIX. nam hic Victor de tertio Zenonis Augusti Consulatu agit, *Hunericus Vandalorum rex persecutioni per totam Africam nimis insistens, Tibunnis, Macri & Nippis* *, *aliisque eremi partibus Catholicos, jam non solum Sacerdotes, & cuncti Ordinis clericos, sed & monachos atque laicos, quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegat, & Confessores ac Martyres facit, Confessoribusque linguas abscidit*, &c. *Tunc Lætus Neptensis ecclesiæ episcopus glorioso martyrio coronatur* IX. *Calendas Octobris, & Eugenius episcopus Carthaginensis ecclesiæ, post dira eremi exsilia, plurimis afflictionibus pœnisque clarus habetur*. Hæc vero omnia infami Hunerici persecutoris exitu concludit, quem *inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercebat, octavo regni sui anno, interioribus cunctis effusis, ut Arium patrem ejus, misere vitam finisse* narrat, quæ verba Isidorus supra laudatus ex hoc Victoris loco exscripsit. Porro Fragmentum Tyronis Chronico assutum, quod ex Canisii editione jam non semel laudavimus, hanc Hunerici persecutionem anno regni ejus septimo consignat his verbis. *In fine anni* VII. *regni sui catholicæ Ecclesiæ persecutionem fecit, omnesque ecclesias clausit, & cunctos Domini Sacerdotes cum Eugenio Carthaginensi episcopo exsilio relegavit. qui Dei judicio scatens vermibus vitam finivit*.

* al. Nippii.

10. At tota persecutionis ab Hunerico motæ series repetenda est ex Victoris Vitensis Historia, ubi illius initium, variaque incrementa & diligenter observavit, & accurate descripsit. Incœpit paullo post Eugenii Carthaginensis episcopi ordinationem, quæ anno CCCCLXXXI. ut cap. sequenti dicemus, celebrata est. Cum nempe, uti narrat laudatus auctor libro 2. num. 3. Eugenii fama ubique celebris esset, Arianorum Episcopi Tyranno suggesserunt, ut beatum Antistitem populo verbum facere non pateretur, aliaque ab eo exigeret, quæ religioni nostræ contraria erant. *Hinc*, inquit, *Hunerici persecutio doloris atque parturitionis nostræ sumsit initium*. Postea edixit, ut *nemo in palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Arianum fecisset*. tum eos qui ea occasione militiam abjecerant, in Siciliam & Sardiniam relegavit, ut habetur num. 7. Ibidem contumelias virginibus sacris illatas, aliaque Victor describit, quibus tyrannus *semitam nitebatur invenire, per cujus aditum publicam faceret persecutionem*. Num. seq. ad. 13. egregie describit iter infinitorum propemodum Confessorum, qui tyranni jussu in exsilium deportati sunt. Sed hæc præludia fuere majoris persecutionis. *Cogitabat* quippe Hunericus, inquit Victor num. 53. *acriora adversus Ecclesiam Dei, ut qui membra aliqua absciderat, totum laniando perderet corpus*. Ea de causa universos Africæ episcopos Carthaginem evocat, ad Collationem de rebus fidei Catholicos inter & Arianos anno sequenti habendam. Datum est autem Edictum mense Majo, anno septimo Hunerici, qui anno vulgaris æræ CCCCLXXXIII. respondet.

PARS II. CAP. VII. Ex Victore Vitensi.

11. Anno itaque CCCCLXXXIV. Eugenius cum ceteris Orthodoxæ fidei defensoribus ad diem venit

Collatio Carthag.

piæ-

PARS II. CAP. VII.

diem venit præstitutum, ut cum Arianis conferret. Verum Tyrannus, qui in suo edicto pollicitus Catholicis fuerat omnia tuta, fidem statim infringit, iis qui bona fide venerant manum injiciendo; deinde in doctissimos potissimum sævit, eorumque nonnullos necat, è quibus celebris est Lætus, qui hac occasione martyrium felici agone complevit, ut dicitur num. 18. Alios item recenset Victor num. 16. quos fustibus cæfos jam antea in exsilium detrudi jusserat. Nec tamen his injuriis fracti animo fuere episcopi Catholici, sed qui superstites remanserant ad locum conveniunt, collationem de rebus fidei habere parati. quod cum ferre non possent Ariani, tumultu concitato Catholicos calumniis variis afficere, *Tuncque*, inquit Victor, *universi Ecclesiæ catholicæ filii, qui aderant, centenis fustibus tundi jubentur*. Orthodoxi itaque nihil verbis se facturos advertentes, fidei libellum, quem antea scripserant, protulerunt, sicque finita est Collatio. nam Ariani qui suam vicissim edere debuissent fidei professionem, cum se victos fuisse eos puderet, clamarunt Omousianos, sic Catholicos appellabant, seditiosos esse & procaces, idque suo Hunerico ita persuasere, ut ille deinceps iniquissimo semper animo adversus Orthodoxos fuerit. Jubet itaque Tyrannus ecclesias Catholicas claudi in universa Africa, atque earum, Episcoporumque bona suis attribui imperat, edicens adversus Orthodoxos, quæcumque à Catholicis Imperatoribus adversus hæreticos variorum temporum statuta fuerant. Edictum integrum refert Victor lib. 4. Nec his contentus, Episcopos omnes qui Carthaginem convenerant in exsilium pelli jubet, qui statim in hospitiis, ubi degebant, exspoliati foras muros propelluntur. cum vetitum fuisset sub gravissimis pœnis, ne eos quisquam aut hospitio reciperet, aut alicui cibum præberet, ut narrat idem Victor lib. 4. nu. 3.

Persec. generalis.

12. At generalem in Africa persecutionem ab Hunerico motam fuisse, etiam priusquam Episcopi pellerentur, diserte scribit laudatus auctor libro 5. ubi num. 1. refert, *per universas Africanæ terræ provincias uno tempore tortores crudelissimos fuisse destinatos.. ut nulli ætati, nulli parceretur sexui, nisi illis qui eorum succumberent voluntati*. Hos fustibus, illos suspendio, alios ignibus tortos fuisse commemorat: tum varia in diversis provinciis sanctorum Martyrum certamina describit, quæ ex eo repetenda sunt à num. scilicet 2. ad 15. Multos etiam hæreticorum violentiam declinantes, in desertis & speluncis fame aut frigore iisdem temporibus necatos fuisse testatur. Sed paullo post Tyrannus in suo peccato mortuus est, cum sol tantam crudelitatem, ut Gregorii Turonensis verbis utar, exhorruisset. De hac porro eclipsi, quam tunc temporis sol passus est, consulendus V. C. Henricus Norisius lib. 2. Historiæ Pelag. cap. 21. & potissimum in emendandis, quæ ad calcem operis habentur.

Papa & Imp. frustra moventur.

13. Porro tantis Africanæ ecclesiæ calamitatibus Felicem pontificem Romanum condoluisse diximus ex Evagrio, qui libro 3. Historiæ ecclesiasticæ cap. 20. litteras Felicis papæ ad Zenonem imperatorem scriptas laudat, *quibus eum commonebat de persecutione, quæ in Africa excitata fuerat ab Hunerico*. Sed exciderunt pontificiæ illæ litteræ, quibus tamen paruisse Imperatorem inde conjicimus, quod Uranius Zenonis ad Hunericum legatus, apud Victorem libro quinto, num. septimo, *sese pro defensione Catholicarum ecclesiarum Carthaginem venisse jactitarit*. Sed quantum ista legatio

gatio apud Hunericum profuerit, ex eodem Victore discendum est. *Vt* enim, inquit, *illi ostenderet Tyrrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores & crudeliores statuit, in quibus legatis moris est, ascendendo ad palatium & descendendo transire, ad opprobrium videlicet ipsius Reipublicæ &c.*

CAPUT VIII.

De sancto Eugenio episcopo Carthaginensi, aliisque nonnullis Confessoribus & Martyribus, qui sub Hunerici persecutione vexati fuerunt.

1. MUlta licet in Victoris Vitensis Historia de beato Eugenio Carthaginensi episcopo habeantur, visum est tamen operæ pretium de eo seorsim agere, quod multa, & quidem non levis momenti, in aliis auctoribus de ejus gestis passim occurrant, quæ prætermittere non licet. Tanta enim fuit apud omnes sanctissimi hujus Confessoris fama, ut paucos reperias istius ævi auctores, qui eum scriptis suis non celebraverint. Laudandus est ob eam rem inter alios Gregorius Turonensis antistes, qui initio libri 2. Historiæ Francorum observat, jam sua ætate Martyrum aut Confessorum Africanorum, qui in Vandalica persecutione claruerant, *Passiones* conscriptas fuisse, quarum aliquot se legisse testatur, ex quibus nonnulla excerpsit suæ Historiæ inferenda. At sane melius hac in re consuluisset posteritati, si excerptis minime contentus, tam pretiosa monumenta integra scriptis commendasset. Etenim aliud à se visum fuisse præter Victoris Vitensis Historiam, vel ex eo solo evinci potest, quod ex paucis quæ ex istis Passionibus à se delibata commemorat, complura occurrant, quæ in Victoris libris desiderantur. Unde etiamsi aliquando hæc in Victoris Historia exstiterint, ut nonnulli suspicantur, qui Victoris opus ad nos integrum non pervenisse volunt; non minus tamen nobis utilia forent ad supplendos saltem istos Victorinæ Historiæ hiatus. Verum ut ut sit de rebus istis, id unum nobis persuasum est, ea scilicet, quæ à Gregorio narrantur de illis sanctis viris, pro certis & indubitatis haberi, posse, utpote quæ ab auctoribus Eugenio coæqualibus scripta fuisse nemo potest infitiari. Cum enim Eugenius ipse atque Gregorius eodem sæculo excesserint è vita; ille scilicet sæculo sexto labente, hic ineunte: fieri non potest ut Passiones Martyrum, quas jam scriptas invenerat Gregorius priusquam Historiam suam scriberet, initio saltem sui sæculi editæ non fuerint. Quin &, si conjecturis indulgere liceat, veri simile est tam pretiosa monumenta ab Eugenio ejusque sociis in Gallias allata fuisse, patrum scilicet suorum hac in re, sicut & in persecutionum tolerantia exemplum imitantibus, qui sæculo tertio in exsilium pro fide detrusi, præclaræ sancti Cypriani Confessionis Acta præ manibus semper habebant, ut eorum lectione ad martyrium erudirentur, quod jam observavimus in Actis Martyrum sinceris pag. 193. Et quidem Eugenii epistolam ad suos, cum in exsilium deportaretur, scriptam aliunde non habuisse existimamus. Hinc patet nihil adversus horum gestorum veritatem concludi posse, quod Gregorius in recensendis Vandalorum regum nominibus lapsus fuerit. Hæc enim ex proprio fundo, cetera vero quæ de Eugenio aliisque Confessoribus Africanis profert, ex antiquioribus atque certis monumentis hauserat. Ceterum ea omnia quæ de hac persecutione tam

PARS II. CAP. VIII. in Historia Francorum, quam in libro de Gloria Martyrum refert, suo loco inferius exhibebimus, cum nonnulla præmiserimus, quæ de illis sanctissimis Confessoribus alii auctores habent.

Eugenii ordinatio.

2. De Eugenii ordinatione sic loquitur Victor Tunnonensis episcopus in Chronico: *Viviano V. C. & Basilio consulibus Carthaginensis ecclesiæ post Capreolum, Quodvultdeus, Eugenius episcopus ordinatur.* Annus his consulibus designatus apud Victorem Æræ Christianæ anno CCCCLXIII. respondet, quo sane Eugenii ordinatio consignari nequit. Etenim ex alterius Victoris, Vitensis scilicet Historia, certum est Eugenium huic ecclesiæ præfectum fuisse sub Hunerico rege, cum nimirum iste barbarus ad Zenonis imperatoris Placidiæque Olybrii relictæ preces, Catholicis Carthaginensibus permisisset episcopi electionem, ut fusius narrat ille auctor libri 2. initio. At anno CCCCLXIII. Gensericus Hunerici pater & præcessor adhuc in vivis agebat, & Zeno his temporibus nondum conscenderat imperialem thronum, uti certum est, & ex ipso Victoris Tunnonensis Chronico probari posset. Sane ex aliis compluribus Victorini hujus Chronici locis certum est hunc auctorem, cum Episcopos diversarum sedium recenset, simul in unum annum plures congessisse, quos tamen variis & plurimum dissitis temporibus ordinatos fuisse nemo infitiabitur. Sic paullo inferius Hilarium, Simplicium & Felicem pontifices Romanos in unum congerit, sicut & Gennadium, Anatolium & Acacium episcopos Constantinopolitanos, &, ut ceteros taceam, Alexandrum, Martyrium & Julianum Antiochenos. Adde Victorem eo loci nullam Deogratias episcopi fecisse mentionem: quem tamen inter Quodvultdeum, qui pro fide in exsilium pulsus est, & Eugenium ecclesiæ Carthaginensi præfuisse constat. At Eugenii ordinationis tempus ex longe certioribus argumentis colligere licet, ex iis scilicet quæ supra cap. 6. num. 6. de beato Deogratias ejus decessore observavimus. Cum enim ex his pateat Deogratias anno circiter CCCCLVII. ad superos abiisse, aliundeque ex Victore Vitensi lib. 2. num. 1. certum sit ecclesiam Carthaginensem annis XXIV. post ipsius obitum episcopo destitutam mansisse; patet quoque Eugenii ordinationem, qui, ut ex eodem auctore discimus, beato Deogratias successit, anno circiter CCCCLXXXI. debere consignari. Et quidem hoc anno nondum aperta erat gravis illa persecutio, qua Hunericus postea tam graviter Africanam turbavit ecclesiam, ut supra cap. præcedenti num. 10. & sequenti exposuimus. PARS II. CAP. VIII.

3. Porro Victor Tunnonensis loco laudato observat, Eugenium *post dira eremi exsilia plurimis afflictionibus pœnisque clarum apud omnes* fuisse, quod ex aliorum etiam ejusdem ævi illustriorum scriptorum testimoniis confirmari potest. De his quæ ab Antonio Tamallumensi Arianorum episcopo in exsilio apud eum constitutus pertulit, non alium quærimus testem præter Victorem Vitensem, quem consulere licet lib. 5. num. 11. Animi vero ipsius magnitudinem plurimum commendat Gelasius papa in epistola 13. ad Episcopos Dardaniæ, quibus Eugenii collegarumque illius exemplum ante oculos ponit, ut e re Sacerdotum esse ostendat, Principum conatibus obsistere, eum regia auctoritate firmare nituntur ea, quæ adversus justitiæ leges fiunt. *Ecce*, inquit, *nuper Hunerico regi Vandalicæ nationis, vir magnus & egregius sacerdos Eugenius Carthaginensis episcopus, multique cum eodem Catholici Sacer-*

cer-

cerdotes constanter restiterunt sævienti, cunctaque extrema tolerantes, hodieque persecutoribus resistere non omittunt. Eumdem sanctissimum antistitem *Confessoris publici* titulo exornat Gennadius Massiliensis in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, quem vivente adhuc Eugenio scribebat: ibi enim cap. 97. Eugenium *adhuc ad Ecclesiæ confirmationem vivere* asserit. Locum integrum referre ab re non erit, ex quo discimus tanti viri elucubrationes, quibus Ecclesiam Catholicam illustravit.

Eugenii opera.

Sic autem habet in vetustissimo nostræ bibliothecæ sancti Germani codice manuscripto, litteris Franco-Gallicis, sive Merovingicis, ab annis circiter centum supra mille, ut jam diximus, exarato: *Eugenius Carthaginis Africæ civitatis episcopus, & Confessor publicus, petitus à Chunerico Vandalorum rege, Catholicæ fidei expositionem & maxime verbi omousii rationem, consensu omnium Africanorum & Maurorum, Sardiniæ & Corsicæ Episcoporum & Confessorum, qui in Catholica permanserunt fide, composuit librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum, sed & Patrum testimoniis communitum; & per collegas confessionis suæ porrexit ad portandum*. [Editi *porrexit. Iam vero adsportandus*] *pro fidelis linguæ remuneratione in exsilium, vice* sui *commonitoria fidei, & unius sacri & conservandi baptismatis ovibus suis, quasi pastor sollicitus dereliquit. Altercationes quoque, quas contra Arianos præsules per internuntios habuit, conscripsit; & legendas per Majorem-domus Chunerico direxit. Similiter & preces pro quiete Christianorum eidem velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiæ dicitur*. Ex his autem Eugenii opusculis à Gennadio recensitis, præter fidei Confessionis librum, qui totus Victoris Historiæ insertus est, & *suggerendam* Hunerico regi oblatam, apud eumdem auctorem, unica superest ejus epistola, quam in exsilium abripiendus ad suos cives Carthaginenses conscripsit, ut eos in fide Catholica confirmaret. Hanc porro cum aliis similibus hac voce *commonitoria*, seu, ut editi habent, *epistolas* designari dubium non est. Eamdem infra ex Gregorio Turonensi, qui nobis illam conservavit, exhibebimus ad aliquot manuscriptos codices collatam.

Eugenii obitus.

4. Cardinalis Baronius ad annum CCCCXCV. contendit Eugenium à Guntabundo Hunerici successore varie exagitatum, & tandem extra Africam ejectum in Gallias appulisse, atque ibi apud Albigensem Aquitaniæ civitatem hoc ipso anno, quem etiam regi Guntabundo extremum fuisse dicit, è vivis excessisse. At V. C. Henricus Norisius, lib. 2. Historiæ Pelagianæ cap. 21. Eugenii obitum nonnisi decennio post contigisse existimat. Et merito quidem. Nam Victor Tunnonensis antistes in Chronico, qui jam antea, ut diximus, Eugenium *post diversa eremi exsilia, plurimis afflictionibus & pœnis clarum* fuisse dixerat, disertis verbis asserit, eumdem sanctum virum sub Theodori consulatu, id est vulgaris æræ anno DV. mortuum fuisse. En ejus verba: *Theodoro V. C. Consule Eugenius Carthaginensis episcopus Confessor moritur*. Nec ibi res plures in unum commiscuisse Victor accusari potest, ut supra de eo dicebamus: cum nempe hic de solo Eugenii obitu verba faciat, superius autem res multas variis temporibus gestas in unum quasi fasciculum congesserit. Sed & Victoris testimonio alterius etiam antiqui scriptoris auctoritatem adjungit idem Norisius, Fragmenti scilicet vetustissimi, quod Tyronis Chronico subjunctum est apud Canisium tomo 1. lectionis antiquæ, ubi Guntabundo ita Eugenius acceptus fuisse dicitur, ut ab eo rege non solum ipse ab exsilio fuerit

revocatus, sed & ceteris quoque antistitibus Orthodoxis Eugenii precibus integra libertas fuerit restituta. *Guntamundus*, inquit ille auctor, *tertio anno regni sui cœmeterium sancti martyris Agilei apud Carthaginem Catholicis dare præcepit, Eugenio Carthaginensi episcopo, jam de exsilio revocato.* Tum subjungit: *Decimo autem anno regni sui ecclesias Catholicorum aperuit, & omnes Dei sacerdotes, petente Carthaginensi episcopo, de exsilio revocavit.* Idem quoque testantur posterioris ævi auctores, inter quos Hermannus Contractus in Chronico laudati Fragmenti verba exscripsisse videtur, testatus Guntabundum decimo regni sui anno Catholicos omnes Episcopos, persuadente Eugenio episcopo, ab exsilio revocasse, & diu clausas ecclesias pace reddita aperuisse. Neque dicas Guntabundum post id clementiæ tempus in sævitiam tandem declinasse. Etenim Fragmenti auctor, qui altero post hanc generalem exsilii relaxationem anno Guntabundum interiisse scribit, nullam facit persecutionis mentionem. Unde conjicere licet, nullam revera ab eo Rege excitatam fuisse; proindeque alterum Eugenii exsilium potius ad Trasamundi tempora esse revocandum: quem quidem regem gravissimam adversus Orthodoxos persecutionem commovisse nemo est qui nesciat. Certe Gelasius pontifex Romanus, qui epistolam ad Episcopos Dardaniæ, jam à nobis superius laudatam, *Victore* seu potius *Viatore V. C. consule*, id est anno CCCCXCV. conscripsit, testatur eo adhuc tempore quo scribebat, Eugenium cum ceteris Africanis episcopis persecutoribus restitisse. quod sane de Eugenio in Galliis agente non dixisset.

Memoria celebris. 5. Celebris est beati Eugenii memoria in Martyrologiis tam recentioribus, quam antiquis, in quibus ipsius festivitas die 13. Julii celebratur, adjunctis ipsi ceteris Cleri Carthaginensis Confessoribus, quos in Hunerici persecutione passos fuisse Victor Vitensis commemorat. Ceteris brevius rem exprimit Florus: *Apud Africam*, inquit, *natale sanctorum Confessorum Eugenii Carthaginensis episcopi, fide & virtutibus ac miraculis gloriosi, & universi Cleri ejusdem ecclesiæ.* Quibus verbis Ado sequentia subjungit: *Qui cæde inediaque macerati, fere quingenti vel eo amplius: inter quos quam plurimi erant Lectores (&) infantuli gaudentes in Domino, procul exsilio crudeli extrusi sunt.* Tum Salutarem & Murittam ex Victoris Historia notissimos laudat; quæ quidem omnia apud Usuardum & Notkerum totidem verbis referuntur, sicut & in hodierno Martyrologio Romano. Notkerus tamen post hanc vocem *Confessorum*, habet; *imo & victoriosorum Martyrum*. Huic vero *infantuli*, adjungit conjunctivam *que*, ne aliquis existimet eosdem *lectores fuisse & infantulos* qui hic commemorantur. Hoc autem observare visum est, quod Baronius ita apud Usuardum legendum monuerit in Martyrologii Romani Notis ad hanc diem, quam quidem illustrissimi Cardinalis conjecturam Notkeri auctoritate fultam esse deprehendimus; quamquam fatendum est in Usuardi autographo dilucide scriptum, *lectores infantuli*. quæ verba ex Victoria Vitensis lib. 5. num. 9 desumta sunt. Recentiorum Martyrologiorum verba singillatim proferre supervacaneum foret. Galesinius pro Eugenio, *Eusebium Carthaginensem episcopum* habet.

Dies obitus. 6. Ceterum etsi tanta auctorum nubes in hoc conveniat, ut pro Eugenii festo, die 13. Julii celebrando, omnes consentiant: inde tamen colligere non licet, hunc fuisse sancti hujus viri depositionis diem: siquidem in vetustissimo Kalendario Africano, quod certe paullo post ipsius mor-

PARS II. CAP. VIII. mortem conscriptum est, *Nonis Januarii depositio sanctorum Episcoporum Deogratias & Eugenii* celebratur. Ejus vero in Gallias adventum commemorat Andreas Saussayus in Corollario Martyrologii Gallicani die 1. Januarii, his verbis: *Albigæ in Aquitania Adventus sancti Eugenii episcopi Carthaginensis & Martyris*, quæ ex veteri Albigensis ecclesiæ traditione, ut videtur, desumsit; at ea quæ postea subjungit, Eugenium scilicet a Guntabundo Vandalorum rege iterato exsilio damnatum, ac fragili rati impositum, in Gallias advenisse, aliaque ejusmodi non pauca; ex Baronio aliisque recentioribus, aut etiam ex proprio fundo hausit.

7. Sed verum Eugenii obitus diem certius forte ex ejusdem ecclesiæ Albiensis traditione, quam ex quocumque alio instrumento repeti posset. cum enim ibi fato functus fuerit sanctissimus ille pontifex, ejusque sacræ reliquiæ ibi semper venerationi habitæ fuerint, veri simile est festum ejus diem hunc ipsum esse institutum, qui aliquando ei supremus fuerat. Hic vero dies est sextus mensis Septembris, quo beati Eugenii festivitas in Albiensi ecclesia etiamnunc sub ritu duplici celebratur, idque ex veteri multorum sæculorum traditione, ut patet ex veteri ms. codice bibliothecæ Colbertinæ, in quo Passioni sancti Eugenii ex Gregorio Turonensi desumtæ, quam infra exhibebimus, præmittitur hic titulus: *Incipit vita sancti Eugenii episcopi, qui obiit in vico Viancio VIII. Idus Septembris*. De ejusdem vero obitu hæc in Albiensi Breviario habentur: *Eugenius ..... in Galliam pulsus, in Albigensi pago ad Veram amnem, juxta sepulcrum Amaranthi martyris consedit; ubi ædificato monasterio tot laboribus ærumnisque perfunctus, mortuus est, ejusque sepulcrum gloriosum fuit*. ceterа ex Victore Vitensi & ex Gregorio Turonensi excerpta sunt. PARS II. CAP. VIII.

Locus. 8. Est autem Viancium vicus haud procul ab urbe Albiensi, quem Pontius comes Tolosanus Amelio Albiensi episcopo & canonicis sanctæ Cæciliæ dedit labente sæculo decimo, ut patet ex ejusdem Pontii charta apud Catellum libro 1. Historiæ Comitum Tolosanorum, qua Pontius vicum Viancii *salvum fore in posterum* decernit ad honorem sancti Confessoris Christi Eugenii, & sancti Amerandi martyris, & ceterorum sanctorum qui ibi requiescunt. *Data est ..... rege Lothario defuncto anno secundo, quo filius ejus Ludovicus cœpit regnare*; atque in ea laudantur *Adelardus abbas Viancii, Aymerius præpositus, Amelius capiscola, & alii canonici*. Hanc avi sui donationem confirmat *Raymundus Comes Tolosanus, Ildefonsi Comitis filius*, apud eumdem Catellum loco laudato; & hoc pariter in honorem sancti Eugenii & aliorum sanctorum, qui in Viancio requiescunt. Sæculo duodecimo contentio orta est inter monachos Auriliacenses & episcopum ac canonicos ecclesiæ Albiensis, occasione *ecclesiæ Viancii*, quam utrique sibi vindicabant. Rem commisit Alexander papa episcopis Ruthenensi & Cadurcensi, ut patet ex ejusdem Pontificis epistola, quam ex cod. ms. Colbertino edidit V. C. Stephanus Baluzius libro 4. Miscellaneorum pag. 466. Et quidem Aurilicenses monachos causa cecidisse colligimus ex Actis visitationis factæ à Simone de Bello-loco archiepiscopo Bituricensi, apud eumdem Baluzium libro laudato. Ibi enim Simon archiepiscopus anno 1286. mense Aprili Albiensem diœcesim visitans, *apud Viancium prioratum ecclesiæ Albiensis* venisse dicitur, ubi à præposito prædicti loci receptus & procuratus est. Anno 1291. idem Antistes rursus Al-

Albiensem diœcesim visitavit, qui receptus est ut antea apud *Vianclum præposituram de ecclesia Albiensi*. Tandem Ludovicus de Ambesia Albiensis episcopus, *sanctorum Eugenii, Vindemialis, Longini, Amarantbi martyrum & Christissimæ virginis corpora, quæ ab ipsa illorum morte in ecclesia Vianii in territorio Albiensi reposita fuerant*, in ecclesiam Cathedralem, sanctæ Cæciliæ sacram, transferri curavit, anno MCCCCIV. die 29. Septembris, ubi etiam nunc religiosissime asservantur. quamquam Translationis illius memoria die 2. Octobris potissimum celebratur, ut ex Breviario Albiensi discimus.

9. Quæri potest hoc loco, quonam jure Trasamundus Eugenium relegaverit in urbem Albiam, in regno Gotthorum sitam, atque adeo Trasamundo haud subjectam, ut quæ ab Africa longo terrarum marisque intervallo disjuncta esset. Cur non potius eum in Sardiniam deportari jussit, littora Africæ contra sitam? cur non in extremas Africæ solitudines? Neque enim veri simile est datum Eugenio fuisse arbitrium exsilii. nam si illud ipsi concessum fuisset, non arbitror prælaturum Italiæ fuisse sedes Gotthorum, quos fidei catholicæ adversarios esse non ignorabat. Nulla vero hujus rei probabilior causa nobis occurrit, quam antiqua Vandalorum cum Gotthis affinitas, & eadem secta & religio: quæ ratio Eugenii persecutores induxit, ut is à collegis suis distractus, inter Gotthos, pertinacissimos videlicet Ariani dogmatis defensores, quibus tunc Alaricus imperabat, eo miserabiliorem, quo longiorem vitam traheret.

An Martyr.

10. Aliam item quæstionem movent nonnulli, utrum scilicet Eugenio Martyris titulus debeatur? Sed his immorari parum interest. cum enim Eugenius post varios pro Christi nomine superatos labores, post ingentes ærumnas, semel & iterum è patria pulsus in exsilio tandem vitam finierit, viderint qui hæc quærunt, an ii tantummodo Martyres appellari possint, qui inter tormenta ac supplicia exspirantes martyrium consummarint. Certe si Confessoris titulus Eugenio solum concedatur, ipsi tamen martyrii meritum & præmium non defuisse nemo non fatebitur. In veteribus scriptis quæ supra laudavimus, *Confessor* dicitur; in hodierno autem Albiensis ecclesiæ Breviario appellatur *Martyr*, sed paullo latiori significatione, quippe cum ei responsorium illud assignetur, quod pro iis, qui sanguinem suum non fuderunt, solet recitari.

Eugenii socii.

11. Præter Eugenium, tres alios Confessores commemorat Gregorius Turonensis, LONGINUM scilicet, & VINDEMIALEM episcopos, atque OCTAVIANUM archidiaconum, de quibus pauca, deficientibus vetustis monumentis, hic dicenda occurrunt. In Notitia Africana, quam post Victoris Historiam supra pag. 55. exhibuimus, inter alios diversarum provinciarum antistites, qui Hunerici mandato ad conventum Carthaginensem occurrerunt, recensetur Longinus Pamariensis episcopus ex Mauritania Cæsariensi, num. 43. & Vindemialis Capsensis episcopus ex provincia Byzacena, num. 60. Idem Vindemialis in Passione sanctorum Monachorum num. 3. supra pag. 55. *sancti* titulo donatur, appellaturque *Sacerdos egregius, & Christi fidelis antistes*. Hos vero ipsos esse qui à Gregorio laudantur, etsi omnino affirmare non audeamus, veri simile tamen nobis videtur. Neque enim alii occurrunt horum nominum antistites in antiquis monumentis, qui cum Eugenio Carthaginensi adversus Hunericum & Cyrilam pro fide Christi decertare

tare potuissent. Eosdem in Galliam cum Eugenio venisse putant Albigenses, qui ipsos apud Viancium sepultos fuisse commemorant. Legimus in Breviario Albiensi ad diem 2. Octobris, sanctorum Vindemialis & Longini martyrum corpora, simul cum sancti Eugenii sacris reliquiis ex vico Viancio in Cathedralem ecclesiam Albiensem translata fuisse: & quidem in chartis Comitum Tolosanorum, quas ex Catello supra laudavimus, non solum Eugenius & Amaranthus in Viancii ecclesia requiescere dicuntur, sed & alii quoque sancti, quorum nomina reticentur. Vindemialem item & Eugenium episcopos celebrant Itali scriptores, de quibus, cum nonnulli ipsos eosdem esse existimaverint cum Eugenio Carthaginensi, & Vindemiali a Gregorio Turonensi memoratis, accuratius hic agendum est.

Eugenius &c. in Italia.

12. Tarvisium urbs est in Italia celebris, quæ toti Marchiæ Tarvisinæ nomen tribuit. Ejus incolæ præcipuos patriæ suæ protectores ac patronos colunt sanctos FLORENTIUM & VINDEMIALEM episcopos, quorum istum oatione Afrum, atque EUGENII, itidem Africani episcopi, socium fuisse comemorant. Hos laudat Petrus de Natalibus, in eadem Marchia Equilinus episcopus, in Catalogo sanctorum lib. 4. cap. 116. ubi eorumdem corpora ex insula Corsicæ, cum à Sarracenis devastaretur, Tarvisium à Titiano ejusdem urbis episcopo advecta fuisse scribit. Hujus vero Translationis meminit quoque Ughellus tomo 5. Italiæ sacræ in Tarvisianorum episcoporum Catalogo, ubi Titianum anno circiter quadringentesimo huic ecclesiæ prefuisse scribit. Sed quantum in designanda hujus Antistitis ætate à vero deflexerit, vel ex eo convinci potest, quod Vindemialis, cujus Titianus vitam scripsisse dicitur, conventui Carthaginensi cum Arianis, jubente Hunerico, habito interfuisse memoretur. Et quidem licet Ughellus Hunericianæ hujus Collationis diserte non meminerit, eam tamen satis designasse videtur, cum Eugenium & Vindemialem *Carthaginensi contra Arianos concilio* adfuisse, atque eosdem *ex Africa persequentibus Arianis in Italiam descendisse* scribit.

13. Verum de istius auctoris sensu fusius disputare nihil interest, cum habeamus tomo 1. Maii Bollandiani, die 2. ejusdem mensis, horum Antistitum vitam, à Godefrido Henschenio è manuscripto codice Christinæ Sueciæ reginæ erutam, ex qua, cum ab ipso Titiano scripta fuisse dicatur, aliquid forte expiscari licebit, tum de tempore quo idem Titianus Tarvisinæ ecclesiæ præfuit, tum de Eugenio & Vindemiali, quos Itali celebrant. Sic vero incipit: *Dum universalis synodus apud Carthaginem ab Honerico rege congregaretur, ex omnibus regnis atque insulis, quæ sub ejus regimine tunc temporis degebant, die Kalendarum Februariarum, sexcenti septuaginta Episcopi in unam sunt pariter congregati, pro fide sanctæ & individuæ Trinitatis certaturi; quos ipse deceptus Arianorum perfidia, omnes exsilio damnare jussit; è quibus Carthaginensis episcopus Eugenius, & Vindemialis summæ scientiæ, summæque sanctitatis inter alios emicuerunt, & fidem sanctæ & individuæ Trinitatis inviolabilitee constantissima voce edocuerunt. Qua de re à propriis sedibus expulsi, peregrinationis causa ad Transmarina convolarunt &c.* Hæc in Vita. In opusculo vero de Vindemialis & Florentii translatione ab eodem auctore conscripto, ista leguntur: *Florentii vero atque Vindemialis, licet ortus eorum, vita atque transitus apud illos floruissent, nobis tamen Dominus venerabilia corpora eorum, tempore quo voluit, revelavit &c.* De Florentii vita nihil habet, sed

de

de Vindemiali atque Eugenio, sic resumit: *Igitur beatissimus Vindemialis Africano solo ortus, atque nutritus est, sed à beato Confessore Christi Appiano episcopo edoctus, & cælesti conversatione, fide ac religione imbutus, presbyteri dignitatem adeptus, in quo digne Deo militans ad episcopatus onus usque pervenit. ubi & in partibus Africæ una cum Eugenio, multa per illos signa magnifica, & innumerabilia omnipotens Dominus operari dignatus est. Deinde vero tam peregrinationis causa quam & prædicationis ob amorem Christi, ad insulam Corsicam pervenerunt, ubi dum fidem Domini nostri Jesu-Christi prædicarent &c...... sanctus vero Vindemialis ex præfatis partibus regrediens, maritimaque litora circuiens, procellosis fluctibus ultra progrediens, usque ad castrum Siurense pervenit una cum sanctissimo Eugenio, cum quo & multa miracula in partibus Africæ atque Carthagine egit. Indeque venientes usque ad castrum Vandense, in illis partibus plurimam populi multitudinem sua prædicatione Domino nostro Jesu-Christo acquisierunt.* Tum sanctus Eugenius *in insula prope Vadense castrum, duobus inde milliaribus* distante, vita functus dicitur, *ad cujus tumulum*, inquit Titianus, *multa, & innumerabilia omnipotens Dominus dignatus est operari miracula. Sanctus vero Vindemialis à præfato castro recedens, Corsicam properans, ibi in sancto proposito incontaminatum reddidit spiritum.* Tum de Translatione à se facta sic narrationem prosequitur: *Postquam à Sarracenis captam Corsicam, multasque ecclesias Dei à fundamentis destructas relatu multorum comperissimus, ego Titianus sanctæ Tarvisianæ ecclesiæ episcopus, nutu divino ad præfatam perveni insulam, ubi tam à nautis, quam à loci illius incolis didicimus, ubi beatissimorum Confessorum Christi in sarcophagis posita corpora fuerant, Vindemialis utique ac Florentii episcoporum...... Inde corpora eorum levantes, ad Tarvisianum solum pervenimus.... collocavimus in ecclesia sancti Johannis baptistæ.*

14. Hæc autem paullo fusius retulimus, utpote necessaria ad illustrandam istorum sanctorum historiam. Ex hac quippe Titiani narratione complura colligere licet. Primo ipsummet Titianum sæculi quinti initio, ut Ughellus existimavit, non vixisse: siquidem Vindemialem & Eugenium conventui Carthaginensi, qui sub Hunerico rege anno CCCCLXXXIV. coactus est, interfuisse refert. Sed & ejusdem rei aliud præbet nobis argumentum, cum se sanctorum Florentii & Vindemialis corpora suam in urbem transtulisse narrat, eo tempore, quo post captam à Sarracenis Corsicam insulam, dirutæ erant ecclesiæ: quæ sane septimo aut octavo sæculo, quibus Saraceni insulam istam, aliasque regiones vicinas depopulabantur, potius videntur congruere, quam quarto aut quinto: quippe cum ea tempestate Corsica Romanorum, aut certe Vandalorum dominio subesset. Deinde ex Titiani narratione deducimus, ipsummet Titianum multa de Eugenio, Vindemiali &c. conscripsisse, quæ non ei satis comperta erant, immo & à veritate aliena. Nam ut de Vindemiali nihil dicam, Eugenium à se laudatum, ipsum esse putat celebrem Carthaginensem episcopum, qui conventui Carthaginensi interfuit: quod tamen certis & indubitatis historiæ monumentis repugnat. Legantur quæ de Eugenii Carthaginensis exsilio & ærumnis, quas ab Antonio apud Tamallumam passus est, scripsit testis integræ fidei Victor Vitensis lib. 5. n. 11. nemoque non advertet, ea cum iis, quæ de suo Eugenio narrat Titianus, componi nullatenus posse. Deinde Eugenius Carthaginensis ex Gregorio Turonensi, auctore suppari, atque ob locorum viciniam minime suspecto, in

Al-

PARS II. CAP. VIII Albigensi Aquitaniæ civitate defunctus est, ubi sepulcrum ipsius jam tunc temporis ob creberrima miracula celeberrimum erat, quod & ex ejusdem ecclesiæ continua traditione, veteribusque instrumentis confirmari potest. Titianus vero suum Eugenium in insula quadam Italiæ vicina è vivis excessisse scribit.

15 Cum itaque nobis constet, Eugenium & Vindimialem, à Titiano memoratos, alios esse ab iis sanctissimis Antistitibus, qui apud Victorem & Gregorium Turonensem sub iisdem nominibus celebrantur; nihil nobis de illis dicendum occurit, nisi quod forte fuerint ex illorum Confessorum numero, qui ex Africa ob Vandalorum persecutionem extorres facti, in Corsicam devenerunt, ubi in Christi divinitatis confessione defuncti, celebres evaserunt. Horum vero reliquias post aliquot sæcula nactus Titianus Tarvisianus antistes, eorum vitam, tum ex iis quæ publica regionis istius fama vulgata erant, tum etiam ex iis quæ sibi aliunde comperta erant de Eugenii Carthaginensis præclare gestis consarcinavit, vera scilicet cum falsis, ut fit, incaute permiscens; indeque apud auctores, qui postmodum in istis partibus floruerunt, invaluit opinio, Eugenium & Vindemialem quos venerabantur, eosdem esse cum Eugenio Carthaginensi, ac Vindemiali Capsensi episcopis, quos tantopere veteres historici celebraverant.

16. Eamdem fere fortunam expertus est Vindemialis in Romano Martyrologio die 2. Maii. Cum enim ex antiquis fastis Vindemialis Corsicensis, absque ullo addito, prædicta die memoraretur: qui postea martyrologii Romani editionem curarunt, eumdem esse hunc Vindemialem, cum altero quem Gregorius Turonensis laudat existimantes, Gregorii elogium addiderunt prioris commemorationi; atque ita unum ex PARS II. CAP. VIII duobus conficientes, neutrum rite recolendum proposuere. Sic quippe ibi laudatur: *Sancti Vindemialis episcopi*. hæc de Corsicensi dicta erant. additum est quod de Vindemiali altero Gregorius scripsit, *& Martyris, qui una cum sanctis episcopis Eugenio & Longino, doctrina & miraculis adversus Arianos decertans, ab Hunerico rege obtruncari jubetur*. Et quidem Ferrarius, quasi nulla hic esset Vindemialis Corsicensis mentio, ipsum eumdem cum Eugenio, inter sanctos, qui in Martyrologio Romano non habentur, recensuit in Catalogo die item 2. Maii.

17. Denique eo modo quo Eugenius & Vindemialis in Corsica celebres, incaute pro Eugenio Carthaginensi & Vindemiali Capsensi episcopis habiti sunt, sic Florentius inter Africanos præsules à Maurolico, Galesinio & Ferrario, aliisque recentioris ævi scriptoribus recensitus est, quod ejus corpus simul cum Vindemialis Africani reliquiis ex Corsica Tarvisium translatum fuerit: quamvis Titianus, qui, ut supra vidimus, translationem hanc curavit, ejusque historiam scriptis edidit, nihil usquam dixerit, ex quo vel levis oriri possit istius opinionis suspicio. Quin & contrarium omnino innuit Petrus Equilinus lib. 4. Catalogi cap. 116. ad diem 2. Maii, ubi exposita varia Eugenii & Vindemialis episcoporum Africanorum fortuna, ex Titiani, ut videtur, narratione accepta, Vindemialem in Corsicam reversum, ibi defunctum fuisse testatur & *sepultum, ubi & olim sanctus Florentius quiescebat*: nihilque amplius sive Titianus, sive Petrus de ejusdem Florentii rebus gestis habent. Hinc, si conjecturis in re tam obscura indulgere licet, suspicari possumus, Florentium antiquum Corsicæ insulæ episcopum fuisse, juxta

ta cujus sepulcrum forte honoris causa, Vindemialis Confessor sepultus fuerit, sicut Eugenius Carthaginensis, attestante Gregorio Turonensi, prope beati Amaranthi tumulum in Galliis sepulturam meruit. Ejusdem vero sancti Florentii memoria etiam nunc celebris est in insula Corsica, ob *sancti Florentii* urbem, sic ab ipsius ecclesia dictam, in quam antiqua episcopalis sedes Nebbiensis urbis, à sancto Florentio medio milliari dissitæ, postmodum translata fuit. Unde quis conjicere posset, sanctum Florentium Nebbiensem episcopum fuisse. quæ tamen à nobis ita dicta sic accipi velim, ut infitiari nolimus Florentium hic memoratum, forte unum esse ex eorum Confessorum numero, qui sub Hunerico rege ex Africa in Corsicam relegati fuerunt. Id fortasse nonnullis eo veri similius videbitur, quod in Notitia Africana, id est in Catalogo eorum antistitum, qui sub Hunerico fidei causa vexati fuerunt, inter Proconsularis provinciæ episcopos *Florentinus Vticensis* & *Florentius Seminensis* in Corsicam relegati recensentur, præter alios plures ejusdem nominis sanctissimos Antistites, qui ibi habentur ex aliis provinciis. Ceterum in Flori Martyrologio, sicut & in antiquo Romano per Florentinium edito, die 2. Februarii recolitur *Passio sanctorum Vindemialis & Eugenii*. Sed quinam il fuerint, nec illi indicant, nec nobis divinare licet. Certe in Florentinii Martyrologiis, Martyres posterioris ævi persecutionum pauci aut nulli omnino memorantur, ut jam non semel observavimus. Sed de his satis; superest ut de Octaviano aliquid dicamus.

18. Octaviani archidiaconi primus mentionem fecit Gregorius Turonensis, ex quo recentiores nomen ejus Martyrologiis inscripserunt. Hos secutus Baronius ipsius elogium die 22. Martii Romano Martyrologio inseruit his verbis: *Carthagine sancti Octaviani archidiaconi, & multorum millium Martyrum, qui ob fidem Catholicam à Vandalis cæsi sunt*. Alterius Carthaginensis Archidiaconi, nomine Salutaris, meminit Victor Vitensis lib. 5. num. 9. cui vel successit Octavianus, vel certe ipse Octaviano. Tunc enim unus erat solummodo in singulis Ecclesiis archidiaconus; qui vero eum sequebatur *secundus erat in officio ministrorum*, ut de Muritta loco laudato Victor loquitur. Sed jam Gregorium Turonensem de Vandalorum in Africa persecutione loquentem audiamus. cujus quidem fragmentum ad tres manuscriptos codices contulimus unum scilicet è Regia Biliotheca, alterum è Colbertina, & tertium, quem penes nos habemus, in quorum duobus posterioribus sub titulo *Passionis sancti Eugenii* descriptum est. quem titulum retinuimus. Habetur vero apud eumdem Gregorium Turonensem libro secundo Historiæ Francorum capite 2. & sequentibus.

PAS-

Pars II. cap. VIII

PASSIO

Pars II. cap. VIII

Sancti Eugenii Carthaginensis episcopi, & aliorum Confessorum, qui in Africa sub Hunerico Vandalorum rege passi sunt.

Ex Gregorio Turonensi, ad codd. mss. collata.

I. *Vandali à loco suo digressi cum Gunderico rege in Gallias ruunt, quibus valde vastatis Hispanias appetunt. Hos secuti Suevi, id est Alamanni, Galliciam adprehendunt. Nec multo post scandalum inter utrumque oritur populum, quoniam propinqui sibi* * *erant* *. . . . . . Post hæc prosequentibus Alamannis usque ad Traductam, transito mari Vandali per totam Africam ac Mauritaniam sunt dispersi.*

* Colb. ibi.

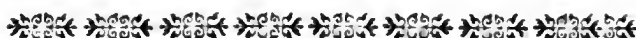
Hunerici persecutio

II. *Sed quoniam eorum tempore persecutio in Christianos invaluit, videtur ut aliqua ex his quæ circa Dei ecclesias intulerunt, vel quemadmodum de regno expulsi sunt, memorarem. Defuncto igitur Trasimundo* a, *post scelera quæ in Sanctis Dei exercuit, Hunericus mente crudelior Africanum occupat regnum, atque ex electione Vandalorum ipsis præponitur, cujus sub tempore quanti Christianorum populi pro ipso Christi sacratissimo nomine cæsi sint, ab hominibus non potest comprehendi. Testis est tamen Africa quæ misit, & Christi dextera quæ gemmis immarcessibilibus coronavit. Legimus tamen quorumdam ex ipsis Martyrum Passiones, ex quibus quædam replicanda sunt, ut ad ea quæ spopondimus veniamus.*

III. *Igitur Cirola, falso vocatus episcopus, hæreticorum tunc maximus habebatur assertor: cumque ad persequendum Christianos Rex per diversa transmitteret, sanctum Eugenium episcopum, virum inenarrabilis sanctitatis, qui tunc ferebatur magnæ prudentiæ esse in suburbano civitatis suæ reperit persecutor. Quem ita violenter rapuit, ut nec ad cohortandum gregem Christi locum habere permitteret* b. *Ille vero cum se videret abduci, epistolam civibus suis pro custodienda fide catholica hoc modo transmisit.*

a Legendum Genserico, ut diximus supra.

b Sic Colb. At edit. *ad hortandum gregem Christi ullum abire permitteret.* Legendum forte, *illum abire* &c. Reg. *Christicolam abire permitteret.*

EPISTOLA

PARS II. CAP. VIII

Sancti Eugenii episcopi Carthaginensis,

Ad cives suos,

Pro custodienda fide Catholica.

Dilectissimis & in Christi amore dulcissimis filiis & filiabus Ecclesiæ mihi à Deo [a] *commissæ, Eugenius episcopus. Regalis emanavit auctoritas, & pro exercenda fide Catholica edicto nos ad Carthaginem* [b] *venire præcepit. Et ideo ne abiens à vobis Ecclesiam Dei in ambiguo, hoc est in suspenso dimitterem, aut oves Christi non verus pastor silentio relinquerem; necessarium duxi has pro me vicarias vestræ dirigere sanctitati, in quibus non sine lacrymis peto, hortor, moneo, & satis abundeque obtestor per Dei majestatem & per tremendum Judicii diem, atque adventus Christi terribilem claritatem, ut fixius teneatis Catholicam fidem, asserentes* [c] *Filium Patri esse æqualem, & Spiritum-sanctum eamdem habere cum Patre & Filio deitatem. Servate itaque unici baptismatis gratiam, custodientes Chrismatis unctionem* [d]. *Nemo post aquam, revertatur ad aquam, renatus ex aqua* [e]. *Nutu enim Dei sal in aqua conficitur, sed si in aquam redactum fuerit, omnis species ejus confestim evacuatur. Unde non immerito Dominus in Evangelio ait:* Si sal infatuatum [f] fuerit, in quo salietur? *Et utique hoc est infatuari, velle secundo condiri cum semel factum sufficiat. Non audistis Christum dicentem:* Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi? (Joan. 13.) *Ideoque fratres, & filii, filiæque meæ in Domino, non vos contristet absentia mea: quia si* [g] *Catholicæ disciplinæ adhæreatis; ego vos nec longinquitate aliqua obliviscar, nec morte à vobis divellar. Scitote quia quodcumque* [h] *fecerit me dividi à vobis, mecum est palma. Si ad exsilium abiero, beati Johannis Evangelistæ exemplum habeo* [i]; *si ad mortis exitium,* Mihi vivere Christus est, & mori lucrum. (Philipp. 1. 21.) *Si rediero, fratres, implebit Deus desi-* de-

a Sic codex Regius & editi alii mss. duo, *in Domino*. ex quibus alter, *commissis*.

b Sic mss. 2. editi habent *à Carthagine* Baronius ad ann. 484. *à Carthagine*.

c Ms. 1. *asserentes Patrem, & Spiritum sanctum eamdem habere cum Filio deitatem*.

d Salvianus ejusdem ævi auctor lib. 3. de Gubernatione Dei, bona quæ Christianis Deus assignat, recensens, commemorat *sancti baptismatis gratiam, divini Chrismatis unctionem*, quod *Chrisma Ecclesiasticum* paullo post appellat.

e Colb. addit, *& Spiritu sancto*.

f Apud Matth. 5 v. 13. & Luc. 14. 34. habetur *evanuerit*. & Marc. 14. 50: *insulsum*. At Afri legebant *infatuatum*, ut patet ex Augustino de sermone Domini in monte.

g Sic ex ms. repoluimus. Editi cum Colb. *Quin si catholica disciplina adhæreatis, ego vos nec .... obliviscor ... diveller*. Reg. *quasi* &c.

h Sic idem Colb. At edit. cum regio ms. *Quocumque me fecerint dividi egenus*. Baron. *agere*.

i Sic Baron. sed Colb. *præsto*. Alius ms. *constat exemplum*.

derium vestrum. Attamen sufficit modo, quod vobis non tacui, monui & instruxi quomodo potui, ideoque immunis sum à sanguine omnium pereuntium; scio quia adversus eos legentur litteræ istæ ante tribunal Christi, cum venerit reddere unicuique secundum opera sua. Si reversus fuero, fratres, videbo vos in hac vita: si reversus non fuero, videbo vos in futura. Dico tamen vobis, Valete, orate pro nobis, & jejunate: quia jejunium & eleemosyna semper Dominum ad misericordiam deflexerunt. Mementote esse scriptum in Evangelio: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: timete autem eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem & animam perdere, & mittere in gehennam. (Matth. 10. 28.)

Episcopus hæreticus miraculum affectans.

IV. *Ductus itaque sanctus Eugenius ad Regem cum illo Arianorum episcopo, pro fide catholica decertavit. cumque eum de sanctæ Trinitatis mysterio potentissime devicisset, & insuper multas per eum virtutes Christus ostenderet, in majorem insaniam idem Episcopus invidia inflammante, succenditur. Erant enim tunc temporis cum sancto Eugenio viri prudentissimi atque sanctissimi,* VINDEMIALIS & LONGINUS *episcopi, pares gradu, & virtute non impares. Nam sanctus Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse, Longinus autem multis infirmis salutem tribuit: Eugenius quoque non solum visibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat.*

V. *Quod cernens ille nequam Arianorum episcopus, vocatum ad se quemdam hominem, ab illo quo ipse vivebat errore deceptum, ait: Non patior quod hi Episcopi multa in populo signa depromunt, illosque cuncti, me neglecto, sequuntur. Adquiesce nunc his quæ præcipio, & acceptis quinquaginta aureis, sede in platea, per quam nobis est transitus, & manum super clausos oculos ponens, me prætereunte cum reliquis exclama in magna virtute, dicens: Te, beatissime Cirola nostræ religionis antistes, deprecor, ut respiciens manifestes gloriam ac virtutem tuam, ut oculos meos aperiens, merear lucem videre quam perdidi. Qui jussa complens, residensque in platea, transeunte hæretico cum Sanctis Dei, iste qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute* [a]*, dicens: Audi me, beatissime Cirola, audi me sancte sacerdos Dei, respice cæcitatem meam. Experiar ego medicamenta, quæ sæpe cæci reliqui à te meruerunt* [b]*, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui persenserunt. Adjuro te per ipsam virtutem quam habes, ut mihi desideratam restituas lucem, quia gravi sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat: quia cæcaverat eum cupiditas, & virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam æstimabat.*

Confunditur.

VI. *Tunc hæreticorum Episcopus paullulum se divertit quasi in virtute triumphaturus, elatus vanitate atque superbia, posuit manum suam super oculos ejus, dicens: Secundum fidem nostram, qua recte Deum credimus, aperiantur oculi tui. Et mox ut hoc nefas erupit, risus mutatur in planctum, & dolus Episcopi est patefactus in publico* [c]*. Nam tantus dolor oculos miseri illius invasit, ut eos digitis vix comprimeret, ne creparent. Denique cla-*

a Colb. *cogitaverat exclamavit voce magna, tota virtute: Audi me sancte &c.*

b Colb. addit, *accipere.*

c Simile quid huic rei contigit Leovigildi temporibus in Hispania, uti memorat idem Gregorius Turonensis lib. de Gloria Confessorum cap. 13. Ubi rege conquerente quod suæ sectæ Episcopi nulla ederent miracula sicut apud Catholicos fieri solebant, unus ex illis hominem, qui pecunia corruptus cæcum se fingeret, curare simulavit, sed Dei nutu ille revera cæcus effectus dolum patefecit.

clamare cœpit miser, ac dicere: Væ mihi misero! quia seductus sum ab inimico legis divinæ. Væ mihi, quia Deum per pecuniam irridere volui, & quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarem. Ad Episcopum autem aiebat: Ecce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidi. Vosque rogo, gloriosissimi Christiani ne despiciatis miserum, sed velociter succurrite pereunti. Vere enim cognovi, quia Deus non irridetur.

Gal. 6. 7.

Miraculo fides vera declaratur.

VII. *Tunc sancti Dei misericordia moti: Si inquiunt, credis, omnia possibilia sunt credenti. At ille clamabat voce magna: Qui non crediderit Christum Filium Dei & Spiritum-sanctum æqualem habere substantiam atque deitatem cum Deo Patre, hodie quæ ego perfero patiatur. Et adjecit: Credo Deum Patrem omnipotentem, credo Filium Dei Christum Jesum æqualem Patri, credo Spiritum-sanctum Patri & Filio consubstantialem atque coæternam. Hæc illi audientes, & se invicem honore mutuo prævenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis ejus signum beatæ crucis imponeret. Vindemialis vero ac Longinus Eugenium; ille autem è contra eos exorat, ut manus imponerent cæco. Quod cum fecissent, & manus suas super caput ejus tenerent, sanctus Eugenius crucem super oculos cæci faciens, ait; In nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti veri Dei, quem trinum in una æqualitate atque omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et statim ablato dolore, ad pristinam rediit sanitatem* a. *Manifestissime autem patuit per hujus cæcitatem, qualiter hæreticorum Episcopus oculos cordium misero assertionis suæ velabat amictu, ne veram lucem illis liceret fidei oculis contemplari. O miserum! qui non ingressus per januam, id est per Christum, qui est janua vera, lupus magis gregi quam ejus custos effectus, & pacem fidei quam in credentium cordibus debuerat accendere, pravitate cordis sui conabatur exstinguere. Sancti vero Dei alia signa in populis multa fecerunt, & erat vox una populi dicentis: Verus Deus Pater, verus Deus Filius verus Deus Spiritus-sanctus, una fide colendus, uno timore metuendus, eodemque honore venerandus. Nam ea quæ Cirola asserit, falsa esse cunctis est manifestum.*

VIII. *Videns autem Honoricus rex assertiones suas per Sanctorum fidem gloriosam totaliter* b *denudari, nec erigi sectam erroris, sed potius destrui; fraudemque Pontificis sui in hoc scelere fuisse detectam;* b

Persec. ingravescit.

Sanctos Dei post multa tormenta, post eculeos c; *post flammas, post ungulas jussit interfici. Beatum vero Eugenium decollari jussit, sub ea specie, ut si in ea hora, qua ensis super cervicem ejus incumbebat, non reverteretur ad hæreticorum sectam, non occideretur, ne eum pro Martyre excolerent Christiani, sed exsilio damnaretur. quod ita factum esse manifestum est. Nam cum imminenti morte interrogatus fuisset, si mori pro fide catholica destinaret* d, *respondit: Hæc enim est sempiterna vita, pro justitia mori. Tunc suspenso gladio, apud Albigensem* e *Galliarum urbem exsilio deputatus est, ubi & finem vitæ præsentis fecit. Ad cujus nunc sepulcrum multæ virtutes & creberrimæ ostenduntur. Sanctum vero Vindemialem gladio percuti præcepit. quod & impletum est in hoc certamine. Octavianus* f *vero archi-*

a Hanc cæci historiam memorat Hermannus Contractus in Chronico ad annum 483. ubi Longinus episcopus appellatur *Longvinus*.

b Sic ms. 1. At Edit. *taliter* & Colb. *denudatas*.

c Baron. *aculeos*.

d Colb. *disponeret*.

e Cod. reg. *Albunensem*.

f Mss. 2 *impletum est. in hoc autem certamine Octavianus* &c.

PARS II. CAP. VIII chidiaconus & multa millia virorum ac mulierum hanc fidem adserentium, interremta atque debilitata * sunt. Sed pro amore gloriæ nihil erant hæc supplicia Confessoribus sanctis, qui in pacis vexati, in multis bene se noverant disponendos, juxta illud Apostoli: Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelatur in nobis *.

* Mſ. 1. necata.

Rom. 8. 18.

* Ed. Sanctis.

IX. Multi tunc errantes a à fide accipientes divitias inseruerunt se doloribus multis. Infelix autem quidam episcopus, nomine Revocatus, eo tempore est revocatus à fide Catholica. Tunc & sol teter apparuit obscuratus, ita ut vix ab eo pars vel tertia eluceret, credo namque pro tantis sceleribus & effusione sanguinis innocentis. Honoricus vero post tantum facinus, arreptus à dæmone, qui diu de Sanctorum sanguine pastus fuerat, propriis se morsibus laniabat, in quo etiam cruciatu vitam indignam justa morte finivit. Huic Childericus b successit. quo defuncto Gelismiris regnum suscepit. Ipse quoque à Republica superatus, vitam principatumque finivit, & sic regnum decidit Vandalorum.

Ex eodem Gregorio Turonensi lib. 1. de Gloria Martyrum cap. 58.

X. Huic cryptæ, in qua servabatur sancti Amarandi corpus, sociatur & ille Honorificianæ * persecutionis martyr Eugenius, sacerdotalis infulæ maximum decus, quem in hac urbe detrusum exsilio, vel ipsius, vel sociorum ejus Passio narrat. Hic cum magnis in sæculo polleret virtutibus, & jam victor de tormentis martyrialibus exstitisset, tempus vocationis suæ, quo accerseretur ad gloriam, Domino revelante cognovit: illud præcipue quod populis occultabatur, manifestum noscens, se martyri Amarando socium esse futurum, Eugenius ad ejus sepulcrum dirigitur, prostratusque solo diutissime orationem fudit ad Dominum: dehinc expansis per pavimentum brachiis, spiritum cælo direxit. qui à Christianis collectus, in ipsa qua diximus crypta sepulturæ mandatus est. [Tunc c omnes qui circa eum stabant, sua tundentes pectora, dantes mugitus proclamabant: O mors dira, cur tantes bodie perimis, dum à nobis aufers sancti nostri præsentiam? Longum est enarrare per singula, quanta & qualia inibi sine intermissione almi Antistitis Eugenii hactenus cernimus coruscare. O quanta miracula & quantam dignitatem Dominus ostendit ad sepulcrum ejus! Ægri veniunt & sanantur, dæmoniaci veniunt & liberantur, leprosi veniunt & mundantur, elingues veniunt & loquuntur, febricitantes veniunt & sanantur.]

* Honericianæ.

Eugenius obiit.

XI. Ad cujus festivitatem cum tempore quodam innumeri populi convenissent, negotia multa in atrio protulerunt; puella vero una ex habitatoribus loci stationem adiit, quasi aliquid coemtura, speciemque sibi aptam adspiciens à negotiatore suscepit, & statim dicto citius porrectam alteri, negat se accepisse. Negotiator vero intente aiebat: Mea eam tibi manu protuli, tuque rimandam sollicite accepisti. illaque negante, ait negotiator: Si tibi tanta est pertinacia, avaritia stimulante, negandi, judicet illud beatus Martyr d Eugenius, ad cujus sepulcrum si cum sacramenti interpositione dixeris te non accepisse, damni mihi nihil æstimo quod amisi. At illa pollicita se posse ex hoc exui sacramento, vadit ocius ad sepulcrum, elevatisque manibus ut juraret, extemplò membris dissolutis inriguit e, plantæque ejus infixæ

a Eamdem Africanæ ecclesiæ cladem deplorat Felix papa, ut dicemus infra cap. 10.

b Colb. Hilderiem.

c Quæ anfulis inclusa sunt, ex cod. Colb. descripsimus.

d Colb. Confessor.

e Colb. dissoluta diriguit.

PARS II. CAP. VIII. *fixæ sunt pavimento, vox hæsit in gutture, tantum os patulum à sermone nudum hiabat. quod negotiator cernens cum reliquo populo, ait: Profit tibi, inquit, virgo, hæc species quam tulisti mihi. sufficit tibi ultio data per hunc pontificem Eugenium. & hæc dicens à loco recessit. Illa vero in hoc tormento diutissime detenta, tandem Martyre jubente locuta, palam confessa est quod clam latere voluerat.*

XII. *Quid agis ò infelix avaritia! Quid petendis rebus alienis succumbis mens feminea, non virilis? Ut quid firmam loricam mentis modica transverberas sagitta cupiditatis? Quid congregas, ò homo, auri rubiginosi talenta, cum iis arsurus in gehenna? Quid tibi prosunt peritura lucra, quæ æternæ vitæ pariunt detrimenta, juxta illud Domini verbum:* Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

XIII. [*O fratres dilectissimi, spem in solo Redemtore figite, & ad æternam patriam mente transite. Si enim nihil in hoc mundo amando possidetis, etiam possidendo cuncta reliquistis, ipse nobis gaudia æterna concedat, qui nobis æternæ pacis remedia contulit Jesus-Christus Dominus noster, qui eum æterno Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum Amen.*]

CAPUT IX.

De sanctis Confessoribus, qui sub Vandalorum persecutionibus, regnantibus Genserico, aut Hunerico ex Africa pulsi, vel profugi in Italia floruerunt.

1. COmplures fidei catholicæ defensores laudat passim Victor Vitensis, qui persecutionibus Vandalorum exagitati Africam illustrarunt: de quibus cum nihil dicendum occurrat præter ea, quæ aut ab ipso Victore memorantur, aut quæ in Notis ad ejusdem Victoris Historiæ textum, vel certe capite præcedenti de sancto Eugenio ejusque collegis à nobis observata sunt; de illis potissimum hic nobis agendum incumbit, qui ex Africa pulsi, vel propria sponte exsulantes, in Italiam advecti ibi claruerunt. quos quidem, etsi pauca de ipsis ex auctoribus antiquis dicenda supersint, omittere non licuit, ne quis tam præclaros viros, ob fidei confessionem, vitæ sanctitatem, ac etiam miracula frequentia celeberrimos, à nobis insuper habitos jure conqueratur. PARS II. CAP. IX.

2. Narrat Victor Vitensis libro 1. num. 4. Gensericum post captam Carthaginem, divisa fuisse Vandalis Africa præcepisse, ut Episcopi simul & laici nobiles è propriis locis & ecclesiis nudi pellerentur, quos, si parere recusarent, in servitutem redigi imperavit. Idem colligi potest ex vita sancti Fulgentii cap. 1. At longe acerbiora contra Quodvultdeum Carthaginensem episcopum fieri præcepit, ut forte ceteri tali exemplo à vera religione deterrerentur. Illum nempe, ut narrat idem auctor libro laudato num. 5. simul *& maximam turbam clericorum navibus fractis impositos, nudos atque expoliatos* jussit expelli. *quos Deus miseratione bonitatis suæ prospera navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est civitatem.* Hæc Victor, qui ulterius non loquitur de isto sanctissimo Antistite, ea procul dubio ratione, quod ea tantum quæ intra Africam contigerant, describere voluerit, ut alias aperte declarat. Etenim Quodvultdei memoriam apud Carthaginenses non excidisse patet ex vetustissimo Kalendario Carthaginensi, ubi VI. *Idus Januarii depositio Quodvultdeus episcopi* memoratur. Idem Neapoli in exsilio positus Confessor occubuisse dicitur Quodvultdeus & socii.

in

in Martyrologio Romano die 26. Octobris. quo item die celebratur à Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ. Ipsius vero sacræ reliquiæ in ejusdem urbis ecclesia, sub sancti Gaudiosi nomine dicata, religiose asservantur.

Gaudiosus

3. GAUDIOSUM inter alios Quodvultdei exsulantis socios recensent vetera ecclesiæ Neapolitanæ monumenta, ejusque memoria in ea urbe ceteris celebrior fuit, ob monasterium quod ab eo constructum fuisse ferunt, in quo postea Agnellus abbas sanctissimus floruit. Id testatur vetus auctor ejusdem Agnelli vitæ, cujus fragmentum Baronius Annalibus ecclesiasticis inseruit, in quo hæc de nostro Gaudioso leguntur: *Agnellus abbas electus in monasterio, quod beatus Gaudiosus, cognomento Septimus Cælius, sanctæ Bitinensis ecclesiæ pontifex in Africa, condere studuit in hac Parthenopea civitate, eo tempore quo ex Africæ partibus advenit cum sancto Quodvultdeo, & ceteris præsulibus, fugiens persecutionem Vandalorum*.

Monasterium constituit.

Nec mirum est Gaudiosum in terra peregrina exsulantem monasterium condidisse. Sic enim erant vitæ monasticæ affecti sanctissimi illi Confessores, ut quam primum in exsilii locum advenissent, ibi monasteria statuerent. quod compluribus exemplis comprobari posset. Sic, ut Faustum prætermittamus, qui haud longe à sua cathedra ablegatus monasterium construxerat, Eugenius, ut capite præcedenti diximus, prope Albiensem in Gallia civitatem, monasterium apud Viancium vicum ædificavit. idem fecere Fulgentius aliique sancti Antistites, qui sub Trasamundo in Sardiniam pulsi fuerunt. Rufinianum item Africanum episcopum, in insula Siciliæ vicina vitam monasticam agentem, invisit idem Fulgentius, cum ad loca sacra iter institueret. Jure merito itaque laudatur Gaudiosus apud Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, quod in monasterio à se apud Neapolim constructo vitam coluerit monasticam cum Quodvultdeo & aliis episcopis ex Africa ejectis. Consentit Martyrologium Romanum die 28. Octobris, ubi Gaudiosus in monasterio apud eamdem urbem sancto fine quievisse dicitur.

4. Exstat etiam nunc Neapoli celeberrimum sacrarum virginum cœnobium cum ecclesia sibi adjuncta, quæ sub beati Gaudiosi nomine Deo sacrata est. At illud monasterium ab eo, quod Gaudiosus condidit, diversum omnino esse contendit Catacciolus in Historia Neapolitana, ubi Gaudiosi monasterium sub sancti Agnelli nomine nunc notum esse arbitratur. Observat noster Mabillonius in Actis sanctorum Ordinis S. P. N. Benedicti ad annum DXCVI. ubi de sancto Agnello, beati Gaudiosi monasterium eo in loco olim exstitisse, ubi Dominicani postea ecclesiam semirutam in honorem beatæ Mariæ, *de Sanitate* vulgo nuncupatam, erexerunt. quod ex Paulo Regio in Italica sancti Agnelli vita se accepisse ait. Eumdem locum *Caput-Trii* olim dictum fuisse Ugbelius scribit. Ceterum antiquæ beati Gaudiosi ecclesiæ situm dignoscere possumus ex Johanne diacono, qui apud Ughellum de sancto Nostriano episcopo Neapolitano, qui paullo post sancti Gaudiosi adventum vixit, agens, eum sepultum fuisse refert *In ecclesia beati Gaudiosi Christi Confessoris, foris urbem euntibus ad sanctum Januarium martyrem, in portica sita*. De hac sancti Januarii ecclesia vide Mabillonii iter Italicum pag. 114.

5. Gaudiosum Bythiniæ urbis episcopum appellat Ughellus tomo 6. Italiæ sacræ, quem ibi Timasii Neapolitani episcopi temporibus in Italiam appulisse scribit. Certe *Bibizam* inter alias Africæ ur- Ejus sedes

urbes commemorat Anonymus Ravennensis, quo nomine facile crediderim *Abitinensem* notam urbem designari. Et quidem Gaudiosum vicinæ Carthaginensibus civitati præfuisse verisimile est. Abitina autem urbs erat ex Proconsulari, & quidem satis celebris, ut liquet ex ejusdem provinciæ antistitum epistola synodica ad Paulum Patriarcham Constantinopolitanum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. lecta fuit. ipsi quippe inter alios subscripsit *Augustalis gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Abitinensis*. Abitinensium Martyrum, qui antea mendose *Alutinenses Martyres* appellabantur acta protulimus inter alia sincera ad annum CCCIV. pag. 409. ex quibus etiam patet hanc urbem ad Proconsularem pertinuisse. Antiquam esse episcopi sedem ex concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano colligitur, cui inter alios rebaptizantes interfuit *Saturninus ab Avitinis*. Eamdem urbem memorat Augustinus libro 3. contra epistolam Parmeniani, & alias non semel. Denique Victor ejusdem ecclesiæ episcopus catholicus, ex iis qui initio absentes fuerant, tandem subscripsit Collationi Carthaginensi cap. 215. cum jam antea Felix ejus adversarius inter Donatistas cap. 201. comparuisset.

Obitus.

6. Gaudiosi obitum anno CCCCLIII. contigisse tradit Ughellus post Capacium: sed quo fundamento? Baronius eumdem anno circiter CCCCXL. floruisse dicit in Notis ad Martyrologium Romanum, die 28. Octobris, cui, ut jam diximus, ipsius festivitas consignatur. Certe anno CCCCXXXIX. Gensericus Carthaginem invasit mense Octobri, atque paullo post Quodvultdeum, cujus exsilii socius Gaudiosus fuisse dicitur, expulit. Ejusdem sancti viri corpus in ipsa, quam supra laudavimus, sanctimonialium ecclesia religiosissime Neapoli asservatur. Hinc ipse distinguendus est, ut monet Cardinalis Baronius, ab alio ejusdem nominis sancto Antistite, cujus reliquiæ apud Salernum in crypta inferiori cathedralis ecclesiæ reconditæ sunt, quamvis Acta utriusque à nonnullis auctoribus simul permista fuerint. Gaudiosi Salernitani festivitas in Romano Martyrologio die 26. Octobris memoratur. Haud tamen arbitramur recte colligi posse diversos fuisse ejusdem nominis sanctos, quod eorum reliquiæ diversis in locis asservari dicantur, cum sæpius contingat alicujus sancti corporis partes in diversis ecclesiis haberi, quæ tamen utrobique *corporis* nomine donantur. Hunc loquendi modum in ecclesia antiquissimum esse ex Theodorito patet, qui in epistola 130. ad Timotheum episcopum data, sic ea de re, veluti de receptissimo loquendi usu scribit: *Ipsi quoque ad hunc diem cum triumphantium Martyrum templa ingredimur sciscitari solemus, quis vocetur qui in theca conditus est: & quibus res nota est respondent, Julianum fortasse martyrem, aut Romanum, aut Timotheum. Et quamvis ne integra quidem ibi sint corpora, sed perexiguæ reliquiæ, communi tamen nomine etiam corpus appellamus.* καίτοι πολλάκις οὐδὲ τελείων τῶν σωμάτων κειμένων, ἀλλὰ σμικροτάτων λειψάνων, ἀλλ' ὅμως τῷ κοινῷ ὀνόματι καὶ τὸ σῶμα προσαγορεύομεν.

Sepulch. S.

Porro Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 26. Octobris testatur, se in vetustissimo Neapolitani suburbii cœmeterio vidisse inter alia insignia sacræ antiquitatis monumenta, inscriptionem sancti Gaudiosi tumulo olim impositam, quam ob vetustatem licet jam pæne diminutam descripsit, ex quo nos eam quoque hic exhibemus: HIC REQUIESCIT S. GAUDIOSUS QUI VIXIT ANN..... DIE KAL. NOVEMB.... INDICT. VI. D.

PARS II. CAP. IX. VI. De eadem sepulcrali inscriptione agunt Capacius, & Ughellus. Sed an statim post Gaudiosi obitum sepulcro ipsius imposita fuerit: pronuntiare non licet. Sane præter quam quod Gaudiosus ibi *sanctus* dicitur, cui *Confessoris* titulus melius congruisset, mirum fortasse videbitur nonnullis, quod nulla ipsius episcopalis dignitatis mentio ibi facta fuerit.

7. Antiquam ecclesiæ Neapolitanæ traditionem occasione ejusdem sancti viri memorant Auctores Itali, quam hic prætermittere non licuit. Aiunt nempe Gaudiosum ex Africa extorrem factum, secum inter alias sanctorum reliquias Neapolim attulisse ampullam vitream, concreto sanguine beati protomartyris Stephani repletam, quæ hactenus in ejusdem sancti ecclesia asservatur, *ubi*, inquit Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die 3. Augusti, *miraculum hactenus perseverat, ut super altare ampulla posita, dum sacra Missarum sollemnia peraguntur, liquescere velut recens effusus sanguis aliquando conspiciatur*. Testatur idem Baronius anno, quo auctoritate Gregorii XIII. summi pontificis Kalendarium Romanum emendatum fuit, illud miraculum eo ipso die, quo beati Gaudiosi festum fuit celebratum, contigisse, cum antea decimo solummodo die post hujus sancti festivitatem videri soleret: hujusque rei testem affert Franciscum Mariam Tarasium Cardinalem, cui tunc temporis apud Neapolim commoranti, & sacrum in ejusdem sancti sacello celebranti, sanguis visus est liquefieri. Certe in libro 1. de Miraculis sancti Stephani, qui sub Evodii nomine inter sancti Augustini opera vulgatus est, cap. 1 mentio habetur ejusmodi ampullæ, quæ in Uzalensi Proconsularis provinciæ urbe asservabatur.

Ampulla sanguinis S. Stephani.

Alii Conf. x i i.

8. Ex eodem sancti Quodvultdei Carthaginensis sodalitio Priscum, aliosque Confessores undecim fuisse putat Antonius Caracciolus in sacra Neapoli cap. 26. eosque episcopos non fuisse censet, sed diversorum ordinum clericos, eos scilicet, quos Victor Vitensis è Carthaginensis ecclesiæ clero simul cum suo Episcopo vetustæ navi impositos Neapolim appulisse memorat. At hæc sententia aliis non placet. Et quidem si iis quæ nobis supersunt de his rebus monumentis fides aliqua possit adhiberi, stare non poterit Caraccioli opinio, quæ neque recentiorum suffragiis, neque veterum auctoritate stabiliri potest. V. C. Godefridus Henschenius tomo 2. Februarii Bollandiani die x i. ejusdem mensis edidit Vitam sancti Castrensis episcopi, unius scilicet ex istorum Confessorum numero, ex qua forte nobis aliqua lux affulgere poterit ad illustranda ipsorum gesta. Quamvis enim nævis non careat, atque scripta fuerit ab auctore rerum ante sua tempora gestarum prorsus ignaro, aut certe ab aliquo posteriori vitiata, qui Valentis Ariani imperatoris persecutionem cum Vandalica confudit, non tamen ei omnis prorsus deneganda fides. Etenim cap. 3. num. 16. nonnulla quæ refert, se *ex relatu quorumdam sacerdotum*, qui Castrensi morti proximo adfuerant, se accepisse testatur. quæ verba ex antiquo vitæ scriptore fuisse crediderim, quæ vero sequuntur ex interpolatore: *Hæc vero*, inquit, *quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit*, *idcirco annotare studuimus, ut dum aliquis fidelium alicujus Sancti*, ex Castrensis scilicet sociis, *sollemnitatem celebrat, pariter de cunctorum triumpho lætetur*. Ibi enim rationem reddit, cur in Castrensis vita, aliorum etiam gesta inferuerit, qui simul cum eo ex Africa pulsi, varias in Italiæ urbes

& regiones dispersi, ibique defuncti celebrabantur.

Recensentur. 9. Eorumdem Confessorum nomina recenset idem auctor cap. 2. num. 8. eo scilicet ordine, quo navim ingressi fuerunt. Primus dicitur Rosius; tum Secundinus, qui *fecundae sobolis, proles* appellatur; deinde Heraclius, qui *jura Christi in populis audacter conspargit*. Postea Benignus, Priscus, Elpidius, Marcus, Augustinus, Canion, Vindonius; loco undecimo *Signifer praeceptor* Castrensis, cui *puppis arx possidenda* traditur, *ab indole qui flatibus imperavit iniquis*; ultimus denique Tammarus, cui *prora* navis *gubernanda* committitur. Iidem habentur in Romano Martyrologio die 1. Septembris, & apud Ughellum tomo 6. Italiae sacrae; ubi de Capuanis archiepiscopis; nisi quod in utroque auctore pro Benigno *Adjutor*; & pro Augustino *Augustus* recenseantur. Plerosque vero ex ipsis episcopali dignitate illustres fuisse, praeter variarum Italiae ecclesiarum traditionem, innuit quoque laudatus vitae auctor, ubi cap. 2. num. 6. Castrensis *conversus ad confratres & coepiscopos ita est allocutus. Fratres mei & domini* &c. Quin & jam cap. 1. num. 3. dixerat à Tyranno praeceptum fuisse, ut ex unaquaque provincia *sancti Dei* vincti adducerentur. Congregata vero ingenti multitudine *etiam & sancti viri ... summi sacerdotii honore praediti inter erant, qui grotantes cum commissis gregibus gradiebantur, putantes se cum martyrii triumpho vitam consequi sempiternam; ex quibus praecipue rutilabant Rossius, Priscus, & Tammarius*, seu, ut alius codex habet, *Zamarus*, & *Castrensis*.

10. Non solum itaque Pastores, sed ipsos quoque greges haec tempestas involvit, ut idem vitae auctor fuse narrat. Pueros ac senes, mulieresque simul cum viris ad certamen accurisse scribit cap. 1. Et quidem haec initio persecutionis: quae cum postea magis invaluisset, *catervatim ex unaquaque provincia sancti Dei vincti adducti* sunt, qui variis poenis cruciati fuerunt priusquam mari committerentur, ut dicitur num. 3. Primo itaque alter ab altero separatim in carcerem retrusi fuerunt, tum simul in unum locum congregati, alii virgis, alii alapis, lapidibus alii caesi fuere. cumque variis modis tentati fuissent, & nec minis aut verberibus eorum constantia potuisset frangi, tandem consilio nescio cujus Aristodemi, navi vetustissimae impositi fuerunt, ut in mare demersi nihil eorum reliquiarum residuum esset; sed Dei nutu in Campaniam Italicam feliciter appulsi, provinciam istam miraculis & sanctitate vitae illustrarunt. His consentit Martyrologium Romanum die 1. Septembris, ubi duodecim illi viri sancti, qui ceterorum erant veluti duces & magistri, in Vandalorum persecutione ob fidem catholicam *varie afflicti* dicuntur, & vetustae navi impositi ex Africa ad Campaniae littora pervenisse, ubi Christianam religionem in iis locis dispersi, diversisque ecclesiis praefecti mirifice propagaverint. Eorum porro in Italiam adventum anno quarto Vandalicae persecutionis consignat saepe laudatus sancti Castrensis Vitae auctor; sed cum alias tempora prorsus permisceat, nulla tuto fides ejus calculo adhiberi potest. Si autem conjecturis indulgere voluerimus, nullus fere erit annus sub Vandalica dominatione, ad quem haec persecutio revocari non possit. Eos tamen ex Quodvultdei sodalitio fuisse non arbitramur, quod istius turmae Castrensis signifer & praeceptor dicatur, qui titulus Quodvultdeo melius vel ob sedis praerogativam congruisset, cujus tamen ne quidem mentio ulla hic habetur. Sed de ipsis singillatim agendum.

11. Rossius, seu, ut alii scribunt, *Rofius*, primus inter ceteros Confessores recensetur in Vita sancti Castrensis cap. 1. num. 3. ubi non solum summi sacerdotii dignitate præfulsisse, verum etiam *meritis*, & *moribus*, & *sensus decore rutilasse* memoratur. Cur priorem locum obtinuerit, ratio redditur cap. 2. num. 8. *Ingreditur* prius, inquiunt satellites, *reverenda canitie & sanctitate præditus Rossius*. quæ verba licet à persecutoribus prolata fuerint, indicant tamen talem ab Orthodoxis Rossium habitum fuisse. Res ejus in Italia gestæ nobis ignotæ sunt; sed ipsius festivitatem aliquot Martyrologia apud Bollandianos die 26. mensis Maii celebrant. Colitur potissimum Beneventi, ob ipsius sacri corporis translationem in sanctæ Sophiæ ecclesiam, quam ea in urbe Arechis, unus è Langobardorum ducibus, magnificentissime construxerat. Celebris est etiam in Suessana diœcesi Rossii memoria, in qua urbe olim ecclesiam ipsi dicatam fuisse colligimus ex charta Athenulfi Capuani episcopi, apud Ughellum tomo 6. Italiæ sacræ col. 675. ubi de Suessensibus episcopis.

12. Secundinus aliunde nobis probe notus non est, quam ex iis quæ ex sancti Castrensis vita protulimus. Sancti Secundini episcopi corpus asservatur in majori ecclesia apud Trojam Apuliæ opulentissimam civitatem, cujus festum ibi die XI. Februarii celebratur, huncque nonnulli ab eo quem hic laudamus, alium non esse censent: sed res est incerta. Plura de Secundini Trojani inventione habentur apud Bollandianos die supra memorato. Secundini festum die 8. Decembris apud Mantuam celebrari testis est Michael Monachus in Sanctuario Capuano, ubi laudat vetustissimum Kalendarium, in quo 27. mensis Maii festivitas sancti Secundini consignata habetur. Ejusdem sancti memoriam apud Mantuanos olim celebrem fuisse colligit idem auctor ex compluribus ecclesiis, quæ sub ejusdem sancti nomine dicatæ passim in Mantuana diœcesi occurrunt. Quin & sancti item Secundini ecclesia in diœcesi Suessana memoratur in charta Athenulfi, quam num. superiori laudavimus. Denique Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ Secundinum & Castum episcopos Sinuessæ commemorat, die prima Julii. quos tamen apud Suessam celebres esse fatetur, vel quod Sinuessæ nomen pro Suessa obrepserit, vel quod eversa Sinuessa sacræ eorum reliquiæ Suessam translatæ fuerint, ubi etiam nunc, ipso Ferrario attestante, quiescunt: hunc vero Secundinum, à Trojano alium esse contendit, quem alias die 11. Februarii laudaverat. Sancti Secundini, Vitam à Benedicto, *qui & Gualferius* dicebatur, monacho Casinensi scriptam laudat Petrus diaconus, in libro de viris illustribus Casinensibus cap. 29. quam quidem Vitam è codice ms. Casinensi noster Mabillonius ab aliquot annis in Italiam profectus descripsit. Sed nihil aliud est quam ipsius Secundini Ioventionis historia, quam ex manuscripto Cardinalis Baronii edidit Bollandus die XI. Februarii, cum alia quam vetustiorem putat vir eruditus. Ex his autem discimus, cum Troia civitas Apuliæ super veteris urbis, *Ecana* dictæ, ruinas construeretur, in cœmeterio sancti Marci inventum fuisse sepulcrum marmoreum cum hac inscriptione, exesis quidem inferioribus lapidis partibus, sed quæ tamen facile legi poterat. *Hic requiescit S. ac venerabili. Secundinus Episcopus, qui Sanctorum fabricas renovavit, raptus in requiem III. Id. Febr.* Porro cum inventi sacri corporis fama per totam civitatem celebrata fuisset, accurrerunt statim omnes ferme urbis incolæ, qui puta-

rantes, ut ait Guaiferius, *fas esse quod pium est*, cœpere *osculari reliquias* &c. At loci Episcopus ut eas coli sineret nonnisi post quam divinitus fuit punitus, adduci potuit. Reliquiæ igitur, pro istorum temporum usu, in ignem projectæ nullatenus potuerunt violari. *Inflatur undique flatibus, fit in illis color rubicundus. Saltum tandem ex igne faciunt. nulla in illis combustionis nota invenitur, sicuti qui præsto erant retulerunt.* Aliquot item opuscula in sancti Secundini honorem à Guaiferio edita laudat Petrus diaconus, qui Guaiferium temporibus Alexii & Henrici imperatorum ac Desiderii abbatis vixisse testatur. Sed ipse Guaiferius suam ætatem prodit in Vitæ laudatæ prologo, quam nempe se Desiderii abbatis jussu scripsisse commemorat. Desiderius vero anno 1086. Gregorio VII summo Pontifici defuncto substitutus est, sub Victoris III. nomine, cum anno 1059. à Nicolao II. Cardinalis fuisset creatus. Plura de Guaiferio habet Bollandus loco laudato. Beatum Guaiferium monachum Cassinatem inter sanctos, quorum dies natalis ignoratur, celebrant Arnoldus Vion & Hugo Menardus in Appendice Martyrologii Benedictini.

13. De HERACLIO nihil dicendum occurrit, nisi quod ecclesia ipsius nomini dicata in charta Athenulfi laudata memoretur. *Heraclium*, *Maurum*, & *Justum* martyres colunt Fulginates Umbriæ populi, apud quos eorumdem Martyrum corpora in ecclesia cathedrali asservantur; sed quinam illi fuerint, quove loco, aut tempore martyrio coronati fuerint, plane ignorant.

14. BENIGNI ex Africa exsulis nomen in sola sancti Castrensis Vita legitur. At qui ibi Benignus, ab aliis ADJUTOR, seu *Adjutorius*, ut jam à nobis observatum est, appellatur. Porro Adjutoris memoria apud Beneventum & Cavam, ubi sacræ illius habentur reliquiæ, celebris est. Quin & prope Cavam amplum est opidum, quod sub sancti Adjutoris nomine notissimum est. Ejusdem sancti viri festivitas die 19. Novembris in Catalogo generali Sanctorum Italiæ à Philippo Ferrario memoratur, ubi de isto sanctissimo Confessore agit. At plura de eo habet hac ipsa die Tamajus Salazar in Martyrologio Hispanico, qui eumdem sanctum virum ex Hispania cum Genserico, in cujus exercitu militabat, in Africam transmeasse scribit. Sed cum ibi Adjutor, uti refert, Orthodoxos variis pœnis à Rege affligi cerneret, relicta militia apud Habensem civitatem se recepit, cujus postea urbis episcopus factus est; ac tandem suo Trasamundo rege cum aliis Confessoribus vetustæ navi impositus in Campaniam appulit, qua in provincia apud Cavam episcopali munere fungens, excessit è vita. Hæc ille ex variis auctoribus quos laudat, pro more suo sanctos quoslibet ad Hispaniam per fas & nefas pertrahens. Sed antiquum aliquem auctorem harum rerum testem exspectamus. Certe apud Victorem Vitensem lib. 1. num. 12. Valerianus Abbenzensis, aut Abensis, ut in nota 41. observavimus, laudatur ob præclaram confessionem. sed in Notitia Africæ nec ipse, jam quippe defunctus erat, nec alius quisquam ejusdem sedis episcopus memoratur. Nemo etiam sibi facile persuadebit, Adjutorem, quem in Hispania primo militantem, deinde anno CCCCXXVII. in Africam cum Vandalis transmisisse volunt, postmodum sub Trasamundo, qui anno CCCCXCVI. Vandalorum imperium suscepit, episcopum in Italiam pulsum fuisse, in qua etiam regione episcopatum administraverit. Denique Abba, aut Aba, urbs erat ad Proconsularem pertinens, ut ex Polybii lib. 10. certum est,

qui

 qui eam haud procul à Carthagine extitisse memorat. At ex Victore Vitensi lib. 1. num. 9. constat, nullum suo tempore ex Proconsularis & Zeugitanæ provinciæ episcopis residuum prorsus fuisse, præter tres quos ibi recenset. Scribebat autem anno CCCCLXXXVII. ut ipsemet attestatur, id est annis undecim priusquam Trasamundus regnum adeptus fuisset.

15. PRISCUS præ ceteris celebris fuit. Hunc simul cum Castrensi, ut narratur in istius Vita cap. 1. num. 3. Barbaris à ceteris sejunxerant, ut eorum constantiam tentarent: quod iis devictis, ceteros facile cessuros arbitrarentur. Ejusdem Prisci festivitas potissimum in Romano Martyrologio, & apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ recolitur die 1. Septembris, cujus solummodo occasione ceterorum ipsius sociorum nomina videntur recenseri. Michael Monachus in Sanctuario Capuano testatur Prisci memoriam ex veteri traditione Capuæ celebrari, quem Mantuæ episcopum fuisse scribit: quare hunc auctorem secutus Ughellus, eidem Prisco locum duodecimum inter Mantuanos episcopos dedit, tomo 6. Italiæ sacræ, ubi plura de eo habet, sed prorsus incerta.

16. De ELPIDIO pauca occurrunt, nihil exploratum. Michael Monachus in sæpe laudato Sanctuario Capuano hujus sancti viri festum in *ecclesia Casapulli* die 26. Maii recoli scribit. At alii alium ibi Elpidium à nostro Africano diversum celebrari putant, qui Atellensi ecclesiæ sæculo quinto præfuisse dicitur. Illius festivitas tum in ecclesia Beneventana, tum in oppido sancti Elpidii dicto prope Aversam, die 24. ejusdem mensis celebratur. Sed hæ difficultates absque certioribus monumentis dirimi non possunt. Elpidii Atellani reliquias in ecclesia Salernitana asservati affirmat Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, quem etiam ab Elpidio Africano distinguit. Plura de hac re habent Bollandiani tomo 5. die 24. Maii.

17. MARCUS nomine tenus nobis cognitus est. Marcus Bovini in Apulia episcopus celebris est in eadem urbe & apud Beneventum, ubi festivitas ipsius die 14. Junii recolitur. Habetur & alius ejusdem nominis episcopus Ecanæ, cujus festum die 13. Octobris celebratur, ut observat Ughellus tomo 6. Italiæ sacræ, ubi de Episcopis Capuanis. Sed quinam illi fuerint, incertum est.

18. Qui AUGUSTINUS dicitur in Vita sancti Castrensis, idem appellatur *Augustus* in Martyrologio Romano, consentientibus Ughello in Italia sacra, Ferrario in Catalogo generali SS. Italiæ, aliisque auctoribus vulgatis. De cetero Augustinus, sive Augustus plane ignotus est, nisi quod ecclesiam ipsius nomini dicatam memorat Michael Monachus in Sanctuario Capuano. Fortunatus libro 4. de Vita sancti Martini Augustinum Concordiæ in Italia celebrem laudat, sed quem longe alium à nostro esse putamus. Hunc ipsum Concordiæ episcopum appellat Ughellus. Sed mirari subit, quod nec apud Ferrarium in utroque Catalogo, nec apud alios Sanctorum Italiæ collectores, quos quidem videre licuit, ipsius memoria occurrat, quamvis jam Fortunati tempore notissimus fuerit, quem nempe inter illustriores urbium Italiæ patronos laudatus auctor recenset his versibus.

Si potis illud iter, qua se Concordia cingit,
Augustinus adis pretiosus, Basiliusque.

Est & alius Augustinus Aquileiensis episcopus, qui paullo post eversam à Gotthis Romam floruit, eo ipso tempore, quo alter Augustinus ecclesiam Africanam illustrabat, ut ex Henrico Palladio ob-

PARS II. CAP. IX. observat Norisius in Censura Garnerii, quam V. C. Antonio Magliabeco Magni Etruriæ Ducis Bibliothecario nuncupavit.

19. CANION celebris est apud Acherontinos, qui corpus ipsius in metropolitana ecclesia religiose asservatum magna devotione venerantur. At si fabulosis quæ illi exhibent Actis aliqua fides præbeatur, Canion iste longe alius est ab eo, de quo hic agimus. Iste quippe sub Diocletiano & Maximiano martyrium consummavit, noster vero nonnisi sub Vandalica persecutione Confessoris titulum adeptus est. Cum tamen Acherontini in istis Actis suum Canionem primo in Africa episcopum fuisse dicant, indeque in Italiam transmissum, ibi ab Elpidio Atellensi episcopo sepultum fuisse; conjiciunt merito Bollandiani, aliique auctores post Michaelem Monachum & Ughellum, unum ab altero distinguendum non esse. De his plura leges, si vacat, apud Bollandianos tomo 6. Maii, ad diem 25. ejusdem mensis, quo beati Canionis festum Acheruntiæ potissimum recolitur.

20. VINDONII nullam prorsus memoriam reperire licuit. Mindonii ecclesiam olim foris Capuam urbem exstitisse collegit Ughellus ex charta veteri Sanctimonialium sancti Johannis, in quam *Mindonii*, pro Vindonii, nomen irrepsisse suspicatur.

21. CASTRENSIS inter ceteros turmæ duodenæ Confessores celebrior est, immo ceteri fere omnes ex ipsius Actis solummodo noti sunt, ut ex his quæ in hoc fere toto capite diximus evidens est. Episcopum illum fuisse, priusquam in Italiam transferretur, aperte declarat ejus Vitæ auctor: sed cuinam ecclesiæ præfuerit, altum ubique silentium. Ego vero suspicatus sum non semel, Castrensis vocabulo non viri alicujus, sed urbis episcopalis nomen designari, quod ad ipsum episcopum, amisso proprio nomine, translatum fuisset. Id persuadere videtur ipsius vocabuli forma, qua locum potius quam hominem indicari prima fronte nemo non existimat. Deinde castri nomen urbibus attributum frequenter in veteribus Africæ monumentis legitur, & quidem inter Patres Byzacenæ provinciæ Felix episcopus Castrensis in Notitia Africana editionis Sirmondi occurrit. Verum cum auctores quique, cum recentiores, tum antiqui, sanctum Castrensem constanter appellaverint, ab eis, sine ulla præter conjecturas auctoritate, recedere non licuit. Porro Castrensis in Campaniam appulsus Suessam urbem petiit, ubi in suburbano quodam tuguriolo vitam angelicam ducens, miraculis clarus, ut narrat ejus Vitæ auctor cap. 3. excessit è vita die undecima Februarii, qua ipsius festum in Romano Martyrologio celebratur. Sepultus est in Castro-Vulturni, quod tunc ad Capuanos episcopos pertinebat, ibique sacrum ejus corpus sæculo nono adhuc servabatur, ut ex Radalperti episcopi Capuani veteri epitaphio patet, quod ex Michaele Monacho Henschenius retulit in præmissis ad ejusdem sancti Castrensis vitam, parag. 2. num. 6. Postea sæculo duodecimo, excepto capite, translatum est à Guillelmo II. cognomento Bono, Siciliæ rege in ecclesiam Montisregalis metropolitanam, quam evocatis è monasterio Cavensi monachis Benedictinis Caluniacensis familiæ, pius iste princeps ædificaverat. Ceterum beati Castrensis memoriam per universam Campaniæ regionem celebrem fuisse probant non solum complures ecclesiæ, quas sub ejus nomine Deo dicatas fuisse testantur Michael Monachus, Ughellus, & alii passim auctores; sed etiam vetera quæque Martyrologia, quæ memoriam ipsius celebrant. Ex

iis

iis vero aliquot Castrensem *Martyris* titulo exornarunt, quod scilicet multa pro Christi divinitatis Confessione pertulerit. Certe cultum ipsius vetustissimum esse evinci potest ex Kalendario ante annum, inquit Godefridus Henschenius, septingentesimum quadragesimum primum exarato, in quo beati Castrensis memoria recolitur. Nomen ipsius legitur etiam in Martyrologio Romano veteri, quod sub sancti Hieronymi nomine vulgatum est, quamquam recentius censeri debeat, aut saltem multis sanctorum nominibus auctum. Cetera non recensebo, quæ apud Bollandianos ad diem XI. Februarii videre licet. Laudat Petrus Diaconus in libro de viris illustribus Casinensibus, cap. 6. Laurentium quemdam, ex monacho Casinensi incertæ sedis episcopum, qui sæculo circiter decimo *Castrensis episcopi Passionem versibus adornavit*. Denique ejusdem sancti cultus ex Italia in Siciliam propagatus est, cum sacræ ipsius reliquiæ, uti supra diximus, in Montis-regalis ecclesiam translatæ fuerunt, ubi etiam nunc religiose asservantur à nostris monachis Benedictinis, qui in hac metropolitana ecclesia perseverant.

22. Ultimus ex duodenario Confessorum numero recensetur TAMMARUS, seu, ut alius codex habet, *Zammarus*, & apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ XI. Februarii, *Tamasus*. Hunc Ughellus tomo 8. Italiæ sacræ, Viperam secutus, inter episcopos Beneventanos recenset. Alii tamen, quibus videtur accedere Ferrarius in Catalogo laudato die 15. Octobris, Thammarum Beneventanum à nostro diversum esse sentiunt. Prioris festum die 15. Octobris celebratur Beneventi, in cujus urbis ecclesia metropolitana sacræ ejusdem sancti reliquiæ sub majore altari requiescunt. Tammari vero Africani memoriam die 16. Januarii in Capuana diœcesi celebrem esse scribit Michael Monachus in Sanctuario Capuano, ubi observat eumdem sanctum Confessorem in vico *de Pontano*, olim Sancti-Tammari dicto, qui nunc ad Aversanam diœcesim pertinet, supremum diem obiisse, ibique fuisse sepultum hoc ipso loco, ubi etiamnunc ejus tumulus visitur.

23. Hæc sunt quæ de illis sanctis Confessoribus ex Africa in Italiam pulsis observare visum est operæ pretium, quorum gesta etsi rebus incertis & dubiis, aliquando etiam falsis permista sint, intacta tamen prætermittere non licuit, cum ipsorum memoria in plerisque Italiæ urbibus celebretur. Et quidem, licet nos deficeret Victoris auctoritas, neminem esse puto qui infitiari velit, Africa à Vandalis devastata, infinitos propemodum omnis sexus, & conditionis homines ex hac regione in varias provincias diffusos esse, potissimum in Italiam, quæ ceteris Europæ provinciis paullo pacatior erat ob Imperatorum præsentiam. Ex istis vero complures episcopos fuisse inde conjicimus, quod jam ante Augustini obitum, ut affirmat Possidius, tres solummodo superstites essent in Africa ecclesiæ, quæ suos episcopos haberent. Deinde Barbari episcopos acrius ceteris insequebantur, quod eos scirent præ aliis fidei orthodoxæ addictiores: & quidem eos omnes non semel sub Genserici & Hunerici principatu è sedibus pulsos fuisse testatur ipse Victor. Unde licet pauci admodum hic à nobis recensiti fuerint, hinc tamen inferendum non est; plures omnino non fuisse, quos omisimus, vel quod nobis satis non fuerint noti, vel etiam quod non suppeterent veri similia saltem instrumenta, quibus res ipsorum gestas illustrare possemus.

Pars II. Cap. IX.

Daniel Papebrochius die 17. Maii Bollandiani, ubi ea de re fuse differit. Sed nescio quo prælo ipsi irrepsit, ut ibi probaret Possidium à Possidonio diversum esse nomen, observasse Talamentem episcopum in Collatione Carthaginensi *Possidium* appellari, *Possidonium* vero qui cap. 127. cognit. 1. ejusdem Collationis recensetur, fuisse episcopum *loci superioris*. quasi istis vocibus aliqua urbs sic appellata indicaretur. Mirum est, inquam, virum eruditum non animadvertisse Possidonium ibi memoratum, Vitalem, Donatum ac ceteros, quos ibi *loci*, aut *civitatis superioris* episcopos appellari observat, fuisse Donatistas, qui *superioris loci*, aut *civitatis*, id est ejusdem cum Catholico episcopo, qui proxime antea nominatus fuerat, sedis episcopi suæ sectæ. Sic ibi *Faustinus episcopus* Catholicus *plebis Sillitensis* à notario recensitus *dixit*, *Præsto sum*; statimque Possidonius *superioris loci*, id est Sillitensis, ex parte Donati comparuit, & dixit, *Agnosco illum*; nempe Sillitensis episcopus Donatista fassus est se agnoscere episcopum Sillitensem Catholicum.

26. Denique sunt & alii Confessores, qui ex Africa in Italiam tempore Vandalicæ persecutionis adventasse dicuntur: sed cum plerique eos ad usque Totilæ regis Gotthorum tempora pertigisse affirment, satius visum est eorum exsilium ad Trasamundi persecutionem revocare.

CAPUT DECIMUM.

De persecutione Vandalorum in Africa sub Guntabundo rege.

Guntabundus Hunerico succedit.

I. EXstincto Hunerico Gunitabundus, sive, ut alii scribunt, Guntamundus Vandalorum in Africa imperium adeptus est desinente anno CCCCLXXXIV. Hunericus quippe, qui initio anni CCCCLXXVII. patri successerat, annos fere octo integros regnavit. Rem accurate exponit auctor Fragmenti jam laudati, quod Prosperi Chronico additum est apud Canisium tomo 1. Lectionis antiquæ, ubi Hunericus annis VII. mensibus X. & diebus XIIX. Vandalicum in Africa imperium tenuisse memoratur. quo ex loco patet ipsum Idibus Decembris è vita decessisse, si quidem, ut ex eodem Fragmento supra cap. 7. num. 1. collegimus, die 25. Januarii patri defuncto successerat. Porro Guntabundum Genserici ex Genzone filio nepotem fuisse scribit Procopius lib. 1. de Bello Vandalico, quem hunc esse Godagis à Victore Vitensi lib. 2. num. 5. memoratum, nonnulli existimant. Regnum autem obtinuit præ Hilderico Hunerici filio, quod è Genserici liberis natu major esset. Gensericus quippe, regni Vandalici in Africa conditor, testamento suo, ut jam à nobis observatum est, præceperat, ut regnum ad illum semper deveheretur, qui ex sua agnatione omnium esset natu maximus.

Pars II. Cap. X.

An fuit persecutor.

2. Porro lis est inter auctores, utrum iste Guntabundus inter Orthodoxorum persecutores debeat recenseri, cum non una sit ea de re scriptorum, etiam antiquorum, sententia. Procopius lib. 1. de Bello Vandalico disertis verbis affirmat, eo regnante catholicos exagitatos fuisse. *Hic* inquit, *Gundemundus multis in Mauros præliis factis, tractatisque pessime Christianis, ægro corpore interiit*. ex quibus verbis Baronius Guntabundum *à Deo è vita hominum abreptum* fuisse collegit, quod *persecutionem aliquamdiu intermissam* denuo excitasset, in qua, ut ipse putat, Eugenius Carthaginensis episcopus secundo è sede pulsus in Gallias

amandatus est, ubi vivendi finem habuit. Eidem sententiæ suffragrari videtur epistola Gelasii papæ ad Dardaniæ episcopos, initio anni, uti jam observavimus, CCCCXCV. proindeque regnante adhuc Guntabundo, data. In ea quippe beatus Pontifex sanctum Eugenium laudat, quod cum aliis dignitatis suæ collegis Vandalorum furori pro Catholicæ fidei defensione constanti animo restitisset, & eo ipso tempore quo hanc scribebat epistolam, resisteret. quibus verbis Gelasius, ut evidens est, & ea quæ fecerat Eugenius cum cæteris Africanis Episcopis in Collatione Carthaginensi, & ea quæ tunc regnante Guntabundo patiebatur, voluit indicare. Contrariam tamen omnino sententiam amplexus est sanctus Isidorus Hispalensis episcopus, qui in brevi Vandalorum Historia totum Guntabundi regnum æra DXIV. his verbis concludit: *Unerico succedit Guntamundus, regnans annis duodecim. qui statim pacem Ecclesiæ reformans, Catholicos ab exsilio revocavit.* Eodem fere modo loquitur Victor Tunnonensis in ipsa Africa episcopus, & Isidoro antiquior, qui hæc in Chronico habet: *Hunerico succedit Guntamundus, regnat annis duodecim, qui nostros protinus de exsilio revocavit.*

Concilium Romæ.

3. Huc etiam revocari potest Felicis papæ epistola, quam ipsemet Baronius laudat, ad Episcopos Africanos data, Dynamio & Sufidio consulibus id est Christianæ æræ anno CCCCLXXXVIII. In hac autem epistola Pontifex, post deploratam ecclesiæ Africanæ cladem, in qua non solum vulgus promiscuum, aut inferiorum ordinum clerici, sed ex ipsismet etiam diaconis, presbyteris, & episcopis nonnulli lapsi fuerant, modum & conditiones præscribit, quibus ii, qui secundo baptismo ab Arianis polluti fuerant, ad pænitentiam recipierentur. Eadem vero epistola jam antea in concilio Romano anno præcedente lecta fuerat. unde cum ejusmodi remedia fervescente persecutione requiri non soleant, veri simile est tunc temporis ecclesiam Africanam aliqua pace, concedente, aut saltem dissimulante Guntabundo, fruitam esse. Et quidem Romano huic concilio quatuor intererant Episcopi Africani, qui forte à suis collegis Romam legati fuerant, ut, sicut olim Magnus Cyprianus fecerat, sedis Apostolicæ sententiam circa lapsorum restitutionem sciscitarentur. Non enim fortuito huc advenisse putandi sunt. Siquidem in ea synodo nihil fere de alia quapiam re actum est, quam de Africanæ ecclesiæ necessitatibus. Quatuor porro isti Antistites Africani in subscriptionibus appellantur Pardalius, Rusticus, Donatus & Victor; at ibi quibusnam ecclesiis præfuerint; vel ex qua fuerint Africæ provincia, non indicatur. Si tamen conjectura uti liceat, cum eos conventui Carthaginensi sub Hunerico interfuisse veri simile sit, sedes eorum ex Notitia Africana erui poterunt. In ea autem unicus *Pardalius*, qui Macomadiensis, ecclesiæ in Numidia episcopus fuit, recensetur. *Rusticus* vero duplex occurrit, primus Typasensis in Numidia, alter Tetcitanus in Byzacena. At vero cum Donati ibidem novemdecim, & Victores viginti duo recenseantur, quinam ex istis concilio Romano adfuerint, nonnisi temere divinari potest.

Sententiæ variæ componuntur.

4. Ceterum etsi variæ auctorum sententiæ, quas modo de Guntabundi persecutione protulimus, ita à se invicem dissitæ videantur, ut difficile fuerit eas componere; eas tamen utcumque tolerari posse arbitror; si ad ea attendamus, quæ de

PARS II. CAP. X. de rege Guntabundo referuntur in Titonis Prosperi Chronico, seu potius, ut ipsum appellat Henricus Norisius lib. I. Historiæ Pelag. c. 21. in nobili Fragmento Appendicis Chronici Prosperi, quod, ut jam diximus, ex ms. codice Augustano edidit Henricus Canisius tomo I. Lectionis antiquæ. Integrum porro hujus auctoris locum exhibere operæ pretium est, cum aptissimus sit ad ea componenda, quæ de Guntabundi regno apud auctores antiquos contraria videntur. Sic vero se habet. *Post eum*, Hunericum scilicet, *regnavit Guntamundus, Gentunis ejusdem Hunerici regis fratris filius, annos undecim, menses novem, dies undecim: qui tertio anno regni sui cœmeterium sancti martyris Agilei apud Carthaginem Catholicis dare præcepit; Eugenio Carthaginensi episcopo, ab eodem jam de exsilio revocato. Decimo autem anno regni sui ecclesias Catholicorum aperuit, & omnes Dei sacerdotes petente Eugenio Carthaginensi episcopo, de exsilio revocavit. Quæ ecclesiæ fuerunt clausæ annos* XI. lege X. ut infra, *menses* VI. *dies* V. *hoc est ab octavo anno Hunerici, id est ex die* VII. *Idus Februarii usque in decimum annum regis Guntamundi, in diem* IV. *Idus Augusti, in quo completi sunt supradicti anni* X. *menses* VI. *dies* V. *qui memoratus Guntamundus rex postmodum vixit annos duos, mensem unum*. Hæc infitiabitur nemo scripta fuisse ab homine accurato & diligenti, qui certe rebus gestis videtur interfuisse, ut menses & dies ipsos ita studiose designare potuerit. Ex hoc autem Fragmento colligitur, Guntabundum tertio saltem regni sui anno Catholicis favisse, quibus alias ecclesiam in ipsa urbe regia habere non permisisset, immo & ipsummet Eugenium ei fuisse acceptissimum ex eo patet, quod ipsum longe ante ceteros orthodoxos Antistites ab exsilio revocaverit; ac postmodum ipsius precibus, ceteris quoque episcopis, post restitutas ipsis ecclesias, redire permiserit in suas sedes. Hinc tamen inferre non licet prioribus Guntabundi regni annis persecutionem in Africa cessasse, quam inchoatam saltem permisisse multo veri similius est, idque Arianis furentibus ad multa audendum sufficiebat: immo cum plane revocata non fuerit ante decimum ipsius regni annum, ut ex laudato Fragmento colligitur, toto hoc temporis intervallo Catholicos ab Arianis pessime habitos, ac multa & gravia perpessisse nemo diffiteri potest, qui apud Victorem Vitensem legisse meminerit, ipsos rege etiam crudeli, scilicet Hunerico, crudeliores fuisse. *Crudelius*, inquit ille libro 5. numero II. *Arianorum episcopi, presbyteri & clerici, quam Rex & Vandali sæviebant*. PARS II. CAP. X.

5. Certe ex Fulgentii Vita patet, persecutiones Arianorum non semel illis temporibus recruduisse. Cum enim ipse Fulgentius cap. 4. sese recepisset in monasterium, quod à beato Fausto episcopo, non longe à sua cathedra relegato, fuerat ædificatum in ipso exsilii sui loco; inde abire coactus est, quod *nata rursus talis persecutio fidei* fuerit, inquit Vitæ auctor capite octavo *quæ sanctæ memoriæ Faustum episcopum cogeret per diversas latebras commigrare, nec in ipso monasterio jugiter sineret requiescere*. Hanc tamen persecutionem adversus episcopos potissimum commotam fuisse patet ex eo, quod Fulgentius paullo post sese in vicinum monasterium, cui Felix abbas ipsius amicus præerat, recepisse dicitur, in quo ab Arianorum insultibus plane securus fuit. Unde Cardinali Baronio facile subscribimus asserenti, hanc tempestatem in sacerdotes speciatim fuisse excitatam, quod complures Ca-

Catholicos, qui urgente sævissima Hunerici persecutione iterato baptismate ab Arianis polluti fuerant, ad pænitentiam juxta concilii Romani decretum, & Felicis papæ epistolam recepissent. Hinc Felix Arianus presbyter Felicem abbatem & Fulgentium acrius persecutus est, quod eos, uti observat Vitæ auctor, cap. 10. ad occulte *reconciliandos*, quos ipse perverterat, advenisse in suam patriam suspicaretur.

Martyres Vand. persec. male tributi.

6. Verum eidem Baronio assentiri non possumus, complurium Martyrum necem sub Guntabundi persecutione factam referenti, quos nempe anno circiter cccc xc. martyrium pertulisse scribit passim in Notis ad Martyrologium Romanum, incaute hac in re Petrum Galesinium secutus, qui varios Martyres, quos sub antiquis Principum ethnicorum persecutionibus in Africa passos fuisse longe veri similius est, ad Vandalorum tempora absque legitimo fundamento revocavit. Fucum fecit eruditissimo Cardinali Galesinius, laudans codicem manuscriptum antiquum, in quo Sanctorum istorum memoria inscripta haberetur in veteri Martyrologio. quod quidem negare noluerim; at si non me fallit conjectura, nihil aliud præter nuda Martyrum nomina in eo codice habebatur: ex quibus complures, qui in Africa passi laudabantur, Vandalicæ persecutioni pro suo arbitrio, conjectationibus suis plus æquo indulgens, ille auctor attribuit, ut de nonnullis jam non semel observavere Johannes Bollandus, ejusque sinceræ eruditionis sacræ amantissimi continuatores. Ex iisdem vero aliquot in exemplum huc proferre visum est, ne quis ejusmodi auctorum testimonio fide leviter habita, incaute in errorem labatur.

7. Die 27. Januarii Galesinius hæc habet: *In Africa Sanctorum martyrum Datii, Reatrii, Æmiliani, Archimini, Armati, Cali, Aviti & Adjuti, qui Vandalis Ecclesiam Dei oppugnantibus, pro Christi fide fortiter dimicatione suscepta, martyrii coronam acceperunt*. Laudat pro hac re confirmanda Martyrologium vetus manuscriptum. quod quidem re vera ab ipso visum fuisse ultro assentiar, sed in quo laudata Martyrum nomina absque ulla persecutionis Vandalicæ mentione inscripta erant. Certe in veteri Martyrologio sub sancti Hieronymi nomine vulgato, quod ex compluribus exemplaribus editis & manuscriptis edidit V.C. Franciscus Maria Florentinius nobilis Lucensis, habentur iidem Martyres diebus 26. 27. aut 28. Januarii, paullo tamen mutatis quorumdam nominibus; immo & nonnulli ex iis ibi extra Africam passi commemorantur. De quibus si lubet consule hunc auctorem, & Bollandum ad 27. Januarii diem. Idem dicendum est de *sanctis Verulo, Secundino, Servulo & sociis viginti*, quos 21. die Februarii Adrumeti in Africa *sub Vandalorum persecutione corona insigniter donatos* fuisse idem Galesinius scribit. Ex istorum viginti Martyrum numero *Siricium, Felicem, Saturninum & Fortunatum* Baronius nominat, qui quidem recensetur in variis antiquis Martyrologiis apud Florentinium & Bollandianos eadem die, sed absque ulla temporis nota, ex qua conjici possit eos sub Vandalis potius quam sub aliorum principum persecutionibus occubuisse.

8. Ulterius processit idem Galesinius ad diem 23. Maii, ubi ex cod. ms. ut ipse ait, & ex Victore laudat *Quintium, Lucium & Julianum, qui in persecutione Vandalica, pro pietate catholica susceptis fortiter concertationibus, ut fortissimi Dei milites coronis pro victoria donati sunt*. Eosdem Martyres adoptavit Baronius, nisi quod pro Quintio, aut Quinto *Quintianum*.

num substituit, ut istius nominis antistitem à Victore Vitensi libro 2. memoratum inveniret: sed hæc absque ullo vel probabili fundamento, ut patet ex iis quæ de istis Martyribus Florentinius & Bollandiani ad eamdem diem observaverunt. Ceterum cum pro asserendis Vandalicæ persecutioni istis Martyribus Galesinius Victorem laudaverit, qui tamen, ut certum est, nihil prorsus de iis habet, quidni etiam ei fidem denegemus martyrologium ms. laudanti, quod à ceteris omnibus adeo discreparet. Mala tamen fide eum egisse credere nolim, sed quod plus æquo indulserit conjectationibus excusari non potest, utpote qui adeo levi fundamento Martyres, ea solum ratione, quod in Africa passi dicerentur, ad Vandalicam persecutionem revocaverit.

9. Eamdem censuram meretur, cum die 14. Martii *Petrum & Aphrodisium* sub Vandalis in Africa martyres laudat, apud Victorem Uticensem, ut ipse ait in Annotationibus, memoratos. De illis enim apud laudatum auctorem altum ubique silentium. Ex hoc tamen Galesinii loco Baronius eosdem Martyres anno circiter CCCCXC. consummatos fuisse scribit, laudatque banc in rem Usuardum. At neque Usuardus, neque alii Martyrologiorum scriptores apud Florentinium, aut Bollandianos, qui istos Martyres memorant, Vandalicæ persecutionis meminere; immo nec Aphrodisium seu Eufrosium usquam Petro conjungunt. Sed istos omnes Martyres, quos ex Galesinio, aliisque similibus auctoribus recensuimus, ad Vandalicam persecutionem non pertinuisse, vel ex eo evinci potest, quod eorum memoria in vetustissimis Martyrologiis apud Florentinium laudatis passim habeatur: in istis enim ne unus quidem ex illustrioribus illis sanctis viris, quos sub Vandalis in Africa claruisse certo scimus, occurrit. Quis vero sibi persuadeat, Deogratias, Eugenium, Lætum, Maximam, sanctos Monachos septem, duos Frumentios, aliosque ejusmodi celeberrimos Confessores & Martyres in iis ipsis Fastis desiderari, in quibus alii complures ignoti, quos sub eadem persecutione passos putant, admissi fuissent? Haud certiora sunt quæ de FLORENTIO, apud *castrum Tyle* sub persecutione Vandalica passo, narrat Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano, diebus 23. Maii, & 27. Octobris, ubi istum martyrem *super ingens saxum in flumine positum aratri vomere truncatum* fuisse scribit, cujus sacrum caput miro modo in Insulam-Barbaram prope Lugdunum advectum, ibi honorifice asservari testatur.

10. Cautius itaque egit illustrissimus Cardinalis ad decimum octavum Februarii diem, ubi *Lucium*, *Silvanum*, *Rutulum*, *Crassicum*, *Secundinum*, *Fructulum* & *Maximum* Africæ quidem restitutos fuisse dicit ex sæpius laudato Galesinii codice manuscripto, sed quos tamen incerto & tempore & loco passos fuisse confitetur: quamvis Galesinius ipse eosdem, exceptis Classico, Secundino & Fructulo, de quibus nihil habet, *sub Vandalica persecutione crudelissime cruciatos, & tormenta & necem pro catholica fide fortiter subiisse* indubitanter asseruerit, additis etiam eorum dignitatibus. nam tres priores Clericos, Maximum vero monachum fuisse dicit. Ghinius plus ausus est, qui omnes omnino eidem attribuit Vandalicæ persecutioni: cum tamen nihil aliud ex antiquis Martyrologiis à Bollandianis & Florentinio laudatis colligi possit, quam istos Martyres in Africa celebres fuisse. De his laudatos auctores, si vacat, consule ad dies 17. & 18. Februarii. Aliud item exemplum proferendum est,

ex

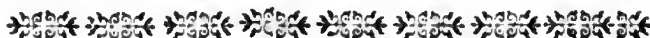
ex quo patebit ipsummet Baronium non multum laudato Galesinii Martyrologio adhæsisse. *In* vulgatis Martyrologiis die 14. Januarii commemoratio fit sancti Euphrasii episcopi, de quo Galesinius, ut aliàs, fidenter dixit: *In Africa sanctorum Martyrum Euphrasii episcopi, Cyriaci diaconi & sociorum, qui à Vandalis pro catholicæ fidei defensione teterrimis excruciati suppliciis, nobili martyrio coronati sunt.* In notis vero monet pro Eupharasio legendum else *Eustratbium*, ut ipsum cum *Eustratio*, aut, ut alii scribunt, *Eustachio*, Suffetano episcopo, qui sub Genserico passus apud Victorem Vitensem memoratur, confunderet. At Baronius nihil ad textum aut ad notas Galesinii attendens, Euphrasium hic laudatum suspicatur hunc esse *Euchratium*, cui sanctus Cyprianus scripsit epistolam 61. quique in Concilio Rebaptizantium sub *Thenitani episcopi* nomine sententiam dixit.

11. Fatendum tamen est alios ante Galesinium auctores extitisse, qui Martyres aliquot Africanos Vandalicæ persecutioni absque legitimo fundamento attribuerunt. In his Petrus de Natalibus episcopus Equilinus longe antea id commiserat in Catalogo sanctorum. Cujus rei exemplum habemus in sancto Aquilino sociisque ejus, de quibus lib. 2. cap. 44. sic scribit: *Aquilinus, Geminus, Eugenius. Martianus, Quintus, Theodotus & Tryphon martyres apud Africam sub persecutione Vandalica præclarissimo martyrio coronati sunt die 11. Nonas Januarii, ut dicit Ado.* Quæ verba Galesinius, Maurolicus & Canisius ambabus, ut aiunt, manibus excepere. Baronius in notis Adonem pro hac re ex Petro laudat. Sed hæc nusquam, quod quidem sciamus, Ado scripsit. In Martyrologiis Florentinii & aliis à Bollando laudatis, *In Africa* eorum fieri commemoratio dicitur, sed nec tempus, nec locum passionis indicant. Ceterum nonnulli prætet eos quos laudavimus, fortasse occurrent Martyres, quos incaute recentiores illi ad Vandalicam persecutionem revocare conati sunt. Sed de his plura scribere supervacaneum existimamus, cum ea quæ protulimus sufficiant ad præmuniendos lectores contra inanes horum auctorum conjecturas. De istis autem paullo fusius hic agere visum est, quod ipsorum martyrium Baronius anno circiter CCCCXC. passim consignaverit, quos tamen, etsi sub Vandalis passos fuisse constaret, ad Guntabundi tempora non debuisset tevocare. Non enim ille ita umquam adversus Orthodoxos exarsit, ut ipso regnante tam sæva persecutio excitata fuisse affirmari possit, quem è contrario persecutionem sedasse certo scimus. Et quidem ante annum CCCCXC. jam Eugenium ab exsilio revocaverat, eique restitui præceperat sancti Agilei cœmeterium.

12. Sed qualiscumque fuerit Guntabundi regis erga Catholicos indulgentia, hi tamen non ita ab Arianorum insultibus securi erant, ut eorum furorem aliquando non fuerint experti. Id patet ex sancti Fulgenti exemplo: cum enim ille & Felix abbas sedem mutare coacti, quod *subito barbaricæ multitudinis provincia turbaretur incursu*, in pagum Siccensem devenissent, ibi à presbytero quondam Ariano contumeliis & verberibus affecti, gloriosæ Confessionis coronam obtinuere, ut narrat Vitæ Fulgentii auctor. Id vero contigisse cum nulla adversus Catholicos commota esset persecutio, saltem aperta, ex eodem Vitæ scriptore facile colligitur, attestante cap. 11. Carthaginensem Arianæ sectæ episcopum eo animo fuisse, ut Fulgentium vindicare ob acceptas injurias paratus esset,

PARS II. CAP. X. set, si ipse Fulgentius voluisset ad eum querelas referre adversus presbyterum Arianum. quod sane episcopus Arianus fervente persecutione non fuisset ausus. Sed operæ prætium erit integram hujus Confessionis narrationem exhibere ex sæpe laudato Vitæ auctore, ipsiusmet Fulgentii discipulo, postquam pauca de ipso Felice abbate præmiserimus.

Felix abbas. 13. FELIX abbas erat illius monasterii, in quod Fulgentius, ut supra diximus, post aliquantam in Fausti episcopi cœnobio moram, se se receperat. Tanta autem erat modestissimi abbatis humilitas, ut Fulgentium, statim atque monasterium ingressus fuit, in sui ipsius locum ceteris præesse voluerit; nec à cœpto destitit, donec Fulgentium saltem socium dignitatis & sollicitudinis participem fecerit, ita ut uterque monasterii abbas esset, ut narrat sæpe laudatus Vitæ auctor. *Igitur*, inquit cap. 8. Fulgentium *Felix abbas cum gaudio suscipiens, imparemque se ejus virtutibus sciens, & nomen & potestatem ei tradidit abbatis. Ille plenus studio humilitatis recusabat privilegium potestatis: & post multa certamina pietatis, ex consensu totius congregationis, passus violentiam caritatis vix consentit esse collega boni consortis. Ita duo viri sanctissimi .... jugum bonum gubernandæ congregationis excipiunt .... Unus eorum, beatus videlicet Fulgentius, docendis fratribus peculiariter vacabat, alter in quotidiano ministerio sollicitius laborabat .... nihil alter sine consensu alterius faciens* &c. Sed jam utriusque pro fide certamen referendum est. PARS II. CAP. X.

CONFESSIO

Felicis abbatis, & sancti Fulgentii, postea Ruspensis episcopi.

Ex cap. 9. & seqq. ejusdem Sancti Fulgentii Vitæ, ab ipsius discipulo scriptæ, & ad codices mss. collata.

I. FELICEM & FULGENTIUM, *quos quieta pax adunaverat, nec bella valuerunt fe- valla separare* *. *Sed cum subito barbaricæ multitudinis provincia turbaretur incursu, videntes salutem temporalem fugæ præsidio vindicandam, labores ilico perferendæ peregrinationis excipiunt, itmatoque consilio procul abscedunt, ubi nulla belli nascentis opinio costruendi monasterii præberet integram facultatem. Promovent igitur castra spiritualia duces incliti cælestis exercitus, & per ignotas Africæ regiones, monachorum suorum caterva comitante, pariter gradiuntur, ubique facientes gaudium bonis, invidiam malis.*

* al. ed. superare.

II. *In territorio denique Siccensi* [a] *dum cogitant certas sedes statuere, regionis fæcunditate delectati, virorum etiam fidelium favore suscepti, presbyter quidam sectæ Arianæ, in fundo Gabardilla* [b] *perfidiam prædicans, cui nomen quidem inter homines fuit Felix, sed voluntas adversus Deum semper infelix, natione barbarus, moribus sævus, facultatibus potens, Catholicorum* a b

Felix Arianus.

a Sicca cognomento Veneria, urbs in Africa Proconsulari, de qua in Not. ad Victorem supra pag. 74.

b Sur. edit. *Babardilla*.

rum persecutor acerrimus. Hic beati Fulgentii nomen in illis regionibus clarum fieri sentiens, reconciliatos occulte multos, quos deceperat, suspicatur. Neque virum dignum sacerdotio vere adhuc esse monachum credidit, sed eum sub habitu monachi sacerdotis officium putat implere. Et revera sacerdotis officium laudabiliter etiam tunc implebat, non aliquos reconciliando, sed omnes quos attingere poterat, ad reconciliationem salutaribus monitis invitando; cujus sermo dulcis & rectius, quia dura quoque corda molliebat, nec immerito hunc presbyterum sic timere pro sua perfidia compellebat. Arripit igitur presbyter, insani furoris stimulis concitatus, Dei servos crudeliter persequi, & per omnes vias custodibus distributis, ambulantium simpliciter obsidet itinera. Necessarium quippe fuerat athletas fortissimos, voluntariis abstinentiæ laboribus ad omnem tolerantiam præparatos, persequentium paullulum tradi manibus, ut martyrialis agonis effecti participes, illata discerent supplicia tolerare, probaturi quid profecissent, si flagellis membra omnia dissipantibus à fide vera minime defecissent.

Felicem & Fulg. apprehendit.

III. Nescientes igitur cogitationes maligni serpentis, habentesque fiduciam conscientiæ, nihil timentes, simul ambo gradiebantur secum loquentes. Et ecce subito quasi violentia sævissimæ tempestatis invadit incautos, dividit junctos, ligat divisos, & feralibus vinculis oneratos, perducit ad presbyterum vinctos. Efficiuntur subito sine crimine rei, sine belli sorte captivi. Quibus enim fugientibus nihil nocere potuerunt Mauris, pœnas ingerunt Ariani. Tunc, antequam tenerentur, Felix abbas paucos solidos, unde fratrum sustentabatur inopia, simpliciter, ubi metus suaserat, projecit, & custodiendos Dei servos ipsi Deo committit. O divini miraculi singularis potentia! Nemo valuit solidos illos projectos aspicere; nullus permissus est victum pauperum pauperibus tollere; sed illi soli qui sic probandi fuerant tenentur, ligantur, ad presbyterum perducuntur. Quibus ore terribili violentus presbyter intonat: Cur ex vestris regionibus occulte venistis Christianos reges evertere? Bene enim miser Christianos reges esse dicebat, in quibus Jesum-Christum Regem regum miserabiliter exsufflaverat; & quos Filium Patri æqualem negare, similis Antichristo docuerat. Illis adhuc * veracissimæ responsionis verba parantibus, inferri præcepit verbera primitus.

* Ed. ad hæc.

Felicis salubatis caritas.

IV. Igitur Felix abbas vehementi caritate commotus: Parcite, ait, fratri Fulgentio, qui non potest tormenta perferre. Nolite istum cædere inter manus vestras forsitan moriturum. Convertatur in me vestra crudelitas: ego scio quid confitear; in me est omnis causa. Tunc dilectionis admiratione stupefactus, removeri paullisper beatum Fulgentium jubet, atque illum gravius cædi ministris sævissimis imperat. Tunc hilari animo Felix abbas verberibus subditur. Dolorem quippe cum gaudio sustinebat, quia beatum Fulgentium nihil adhuc * pati videbat. Ecce qualis fuit beatus Fulgentius circa amicos, ut usque ad mortem diligi mereretur. Ista quippe caritas beati Felicis vitæ illius sanctæ magnum perhibet testimonium. Neque enim salutem suam pro salute illius despiceret, nisi sibi primitus a, & multis utilem jocundumque sentiret. Imitentur utrosque, qui Deo placere desiderant. Alios doceat beatus Fulgentius sic vivere inter fratres; ut ainentur, foveantur, & in summis necessitatibus adjuvandi, etiamsi periculum non defuerit, judicentur. Sumant alii de bono facto Felicis abbatis exemplum, melioribus fratribus, & in Dei timore plus proficientibus, omnem gratiam bonæ voluntatis impendere. Quando enim talis caritas

* Ed. aliud

a Sur. prius. & alii editi infra utilem. pro jucundum, codex S. Germ. habet jucundandum.

PARS II. CAP. X. tat inter fratres fuerit, qualis inter sanctissimos viros fuit, vis totius tentationis facile superatur, inimicorum vero pertinacia continuo frangitur. Quamvis sævissimus Presbyter etiam tunc de Felicis abbatis injuria minime fatiatus, nec beato Fulgentio parcendum putavit:

Fulgentius solus cæditur. V. Beatus autem Fulgentius, vir omnino delicati corporis, utpote ex familia natus illustri, violentos impetus fustium, repentini doloris acerbitate crescente, vix tolerans, sicut ipse nobis postea referebat, cogitavit Presbyteri furentis insaniam vel mulcere * si posset, vel * Ed. mollire. certe paullulum, donec recrudesceret, avocare; quo facilius inter ipsas morae inveniret spatium respirandi, ne continuata pœna omnino intolerabilis fieret. Dico aliquid, si loquendi potestas tribuitur, dum cæderetur exclamat. Tunc Presbyter, putans eum confiteri velle, jubet quiescere cædentes, & sic adhuc ad flagella a suspensum, loqui præcipit quod volebat. Ubi dum beatus Fulgentius eloquentiæ solitæ sermonibus blandis, suæ peregrinationis est narrare aggressus historiam, presbyterum facit attonitum, diuque nimia verborum suavitate delinitum, pæne totius crudelitatis reddit oblitum. Miratur Presbyter beati Fulgentii facundiam, probat sapientiam; magnumque aliquem virum conjiciens, erubescit inferre violentiam. Sed ne prodesset suis suam superatam fuisse sævitiam: Cedite, ait, iterum fortiter, & multiplicatis flagellis lacerate verbosum. Etiam me, puto, seducere cogitat, longoque inanis fabulæ circuitu, quid consicere molliatur, ignoro. Recrudescit iterum al. sæva manus vesana tortorum, flagellisque innumeris beatus Fulgentius exaratur.

VI. Tandem Presbiter de illata cæde confusus, virorum laudabilium merita sensit *: nec apud se *Ed. sensit eos tenere diutius, ausus est; sed deformiter decalvatos, ablatis etiam omnibus vestimentis, ex domo sua nudos inanesque projecit. Sed nec illa decalvatio viris sanctissimis turpitudinem, nec nuditas attulit confusionem, quoe b tolerata propter odium religionis injuria, primæ jam confessionis decoraverat ornamento, superna gratia fulciendos: Processerunt itaque de domo Presbyteri, tamquam de loco gloriosi certaminis, insignis victoriæ laureis coronati: reversique per campum, ubi fuerant capti, solidos, quos abbatem Felicem projecisse diximus, integro ibi numero servatos inveniunt, & quasi ex divina manu restitutos hilariter accipiunt; agentesque ineffabiles Deo gratias, qui consolatur humiles in omni tribulatione eorum, revertuntur ad proximos fratres.

VII. Hujus autem crudelissimi facti detestabile opinio cunctam simul mæstificat regionem. nuntiatur etiam Carthagine fama. Inter alios quoque Arianorum episcopus dolet mactatum gravi cæde beatum Fulgentium. Et quia parentes ejus cognitos habebat idem Episcopus, ipsumque beatum Fulgentium singulariter adhuc laicum dilexerat, adversus Presbyterum suæ religionie & parochiæ c, qui cædis auctor exstiterat, graviter commovetur, vindicare beatum Fulgentium parans, si querelam de memorato Presbytero deponere voluisset. Sed beatus Fulgentius multis, ut hoc faceret suadentibus: Non licet, ait, in hoc sæculo vindictam quærere Christiano d. Novit Deus quomodo servorum suorum defendat injuriae. Iste Presbyter si gravissimi sceleris inter hominee, me agente, recceperit ultionem, patientiæ nos apud Deum perdimus retributionem: ma-

Nn 2

a Sic Germ. At alii à flagello.

b Sic Sur. al. edit. quia mss. præter Germ. quia tolerata... ornamento, incremento semper superna gratia fulciendos.

c Siccensis tamen urbs erat episcopalis, sed non adeo frequentes erant Vandalorum episcopi.

d Maxime cum pro Christo passus est.. Vide acta Martyrum sincera ad martyrium Ss. Sissinii &c. pag. 683.

xime quia multos parvulos scandalizare poterit, si Episcopi Ariani judicium qualiscumque peccator, tamen Catholicus & monachus quæram. Nolens ergo retribuere mala pro malis, & vitam suam sciens necessariam bonis, ne quam forsan hæreticorum violentiam denuo paterentur, ex illa provincia rursus egrediuntur, & ad vicina provinciæ suæ loca celeriter regrediuntur, eligentes vicinos potius habere Mauros, quam pati molestissimos Arianos.

CAPUT XI.

De persecutione Trasamundi Vandalorum regis in Africa.

I. TRasamundus post fratris sui Guntabundi mortem Vandalorum in Africa regnum adeptus est anno CCCCXCVI. ut contendit eruditus Norisius libro 2. Historiæ Pelagianæ capite 21. qui ex Fragmento jam non semel laudato, cujus verba capite præcedenti retulimus, Guntabundum die 24 Septembris anni CCCCXCVI. è vivis abiisse probat; tametsi Baronius, Petavius aliique viri docti, Guntabundi mortem anno præcedenti consignaverint.

Trasamundi persecutio. 2. Persecutionem à Trasamundo rege adversus Orthodoxos excitatam fuisse nemo umquam in dubium revocavit: at quænam illa fuerit, vel quousque progressa, aut quive in ea Confessores vel Martyres passi fuerint, non est adeo certum, cum istorum temporum auctores non satis accurate eam descripserunt. Certe Trasamundum, quem alias multis laudabilibus exornat, plus astu quam vi apertâ in Catholicos egisse tradit Procopius libro 1. de Bello Vandalico, ubi hæc habet: *Frater Trasamundus successor, ei, scilicet Guntabundo, fuit, forma, ingenio, animique magnitudine excellens, Christianos vero ad patrium sibi dogma transferre cupiens, non vi in corpora incessit, ut priores, sed honores magistratusque ostentans, pecuniæ quoque largus, inobsequentes qui essent nosse dissimulans. Quin & si qui aut consilio, aut fortuna gravibus delictis se implicuerant, his sectam mutantibus impunitatem criminum dabat.*

His Procopii verbis utitur Baronius ad annum CCCCXCV. ut probet Eugenium Carthaginensem episcopum sub Guntabundo in exsilium ejectum fuisse, cum veri simile non sit, ut ipse ait, Principem, quem scriptores Catholici tot egregiis dotibus exornatum prædicant, quemque Fulgentius ipse, qui sane Trasamundum probe noverat, regem *parente meliorem* appellat, auctorem fuisse, ut vir sanctissimus in tam longinquas regiones ejiceretur. At certioribus, ut nobis videtur, momentis supra capite 8. demonstravimus, Eugenium re vera à Trasamundo exsilio multatum fuisse; nec argumenta quæ ibi protulimus, Procopii verbis elevantur, nec ipsis adversatur beati Fulgentii auctoritas. Procopio quippe ignotum non fuit, multos Confessores à Trasamundo in exsilium ejectos fuisse. quod & si ipse ignorasset, id sexcenti alii auctores contestarentur, ut Baronius ipse non inficiatur. Fulgentius vero eo ipso tempore quo Trasamundum laudato elogio donavit, ipse cum ceteris Byzacenæ provinciæ antistitibus è patria & sua sede extorris erat. Quo tempore fuerit.

3. Porro certum est longe ante annum DVIII. quo Fulgentii ordinationem celebratam fuisse contendimus, persecutionem adversus Catholicos à Trasamundo inchoatam fuisse, cum scilicet edicto vetuisset, ne episcopi novi in demortuorum Catholicorum sedes promoverentur: nec nisi cum istam legem transgressi fuissent Byzaceni Patres, à Rege in exsilium abire jussi sunt.

Ful-

PARS II. CAP. XI. Fulgentium vero non statim post promulgatum interdictionis edictum fuisse ordinatum, ex ipso Fulgentii discipulo illius vitæ auctore discimus, qui cap. 16. sic de illo edicto loquitur. *Tunc regalis auctoritas episcopos ordinari prohibuerat, nec viduatis plebibus providere pastores licebat.* Nec statim ei contradixere Catholici Antistites. Siquidem, ut idem auctor observat, Fulgentius, quem episcopum habere vicinæ ecclesiæ vehementer desiderabant, *securus hujus interdictionis tempora* in monasterio transigebat. Ordinationes quippe celebrare non tentaverunt. Orthodoxi, dum complures ecclesiæ viduatæ pastoribus fuerant. *Postquam*, inquit idem auctor, *facta turba Pontificum qui remanserant, communicato inter se consilio, definierunt adversus præceptum Regis in omnibus locis ordinationes celebrare Pontificum: .. fit repente communis assumtio, presbyteros, diaconos, & si quos invenisset electio, rapere, benedicere, consecrare certatim locis singulis properantibus.* Latebat interea Fulgentius, nec in monasterium reversus est, dum *cathedris quam maxime proximis episcopos haberi proprios* existimavit. Cum itaque longe ante annum DVIII. cessaverint ordinationes, quod veri simile non fit intra unius aut alterius anni intervallum tot episcopos è vivis abiisse, ut præsenti periculo novorum ordinatione provideretur; istud interdictionis edictum à Trasamundo regni initio latum fuisse conjicimus. Quin & juxta Baronii sententiam, qui anno DIV. sancti Fulgentii episcopatus initium consignat, Eugenius non nisi post declaratam aperte persecutionem in exsilium pulsus dici potest. Nec insolens cuiquam videri debet, Eugenium, quem præ ceteris aversabantur Ariani, Trasamundi jussu exsilio fuisse punitum, quod & Guntabundo auctor fuisset Catholicos antistites ab exsilio revocandi, & ipse Carthagine Catholicam religionem palam profiteretur.

PARS II. CAP. XI.

Occasio movendæ persec.

4. Ceterum hanc regiæ præceptionis transgressionem locum & occasionem apertæ persecutioni præbuisse innuit sæpe laudatus auctor Vitæ sancti Fulgentii capit. decimosexto. Id quippe facinus aggressi sunt episcopi Byzacenæ provinciæ, *quod cogitarent, aut Regis iracundiam, si qua forsitan exsisteret, mitigandam, quo facilius ordinati in suis locis vel plebibus viverent; aut si persecutionis violentia nasceretur, coronandos etiam fidei confessione, quos dignos inveniebant promotione; ministerium vero suum facilius impleturos, atque inter ipsas tribulationes propriis plebibus solatia præstituros.* Sed contrarium omnino evenit. Nam *succedente*, inquit idem auctor, *majore tristitia, versa fuit in publicos luctus ordinationis assumtæ lætitia.* Excanduit nempe Trasamundus ob violatam à se latam legem, statimque cunctos antistites exsilio multandos decrevit.

Victor primas Byzacii.

5. Primos iracundiæ Regis impetus pertulit VICTOR ipsius provinciæ Byzacenæ primas, qui *omnium prior à Regis servis exeuntibus captus* Carthaginem adductus est. Sed *ne deesset*, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 17. *fidei Catholicæ contra Arianos fidelissimus prædicator, Deus in tempore tribulationis abscondere noluit vas electionis*, sanctum videlicet Fulgentium, quem Ruspenses à Victore primate in itinere constituto petierunt, ut sibi ipsis à vicinis episcopis in antistitem ordinari permitteret. quod annuente Victore statim factum est, anno scilicet DVIII. ut ex ipsius Vitæ auctore colligit Henricus Norisius libro 2. Historiæ Pelag. cap. ultimo. quod anno videlicet DXXXIII. idem sanctus è vivis excesserit ipsimet Ianuarii Calendis

cum

cum Rufpenfem fedem per annos viginti & fex obtinuiffet.

Fulgentii virtutes in epifcopatu.

6. Quænam vero fuerint beatiffimi hujus viri in epifcopatu virtutes, fufe exponit fæpe laudatus vitæ auctor cap. 18. nec ab re erit eas brevi hic commemorare, cum iis fefe ad gloriofæ confeffionis coronam comparaverit beatiffimus Antiftes. *Sufcepit epifcopatum*, inquit Vitæ auctor, *fine aliqua ambitione ..... nec ita factus eft epifcopus, ut effe defifteret monachus: fed accepta pontificis dignitate, profeffionis præteritæ fervavit integritatem. Servata vero profeffionis integritas plus ornavit pontificis dignitatem. Numquam denique pretiofa veftimenta quæfivit, aut quotidiana jejunia prætermifit, aut conditos fuaviter cibos, vel inter hofpites manducavit, aut difcumbendo faltem requiefcere, & refolvere rigidum propofitum voluit; fed una tantum vilifsima tunica, five per æftatem, five per hiemem, patienter indutur. Orario quidem, ficut omnes epifcopi, numquam utebatur: pelliceo cingulo tamquam monachus utebatur. Sic .... ambitionem veftium fugiebat, ut nec ipfa calceamenta fufcipiens clericorum, aut ultimis caligis in tempore hiemis, aut caligulis in tempore æftatis uteretur. Intra monafterium fane interdum foleas accipiebat, frequenter nudis pedibus ambulabat. Cafulam pretiofam vel fuperbi coloris nec ipfe habuit, nec monachos fuos habere permifit ..... Suæ autem continentiæ, Deo tefte, fiduciam gerens, in qua tunica dormiebat, in ipfa facrificabat: & tempore facrificii mutanda effe corda potius quam veftimenta dicebat. Huic beatiffimo Sacerdoti nullus aliquando extorfit cujuslibet generis carnes accipere, fed fola fimpliciter olera, ptifanas & ova, quamdiu fuit juvenis fine oleo; poftquam vero fenuit, fuperfufo oleo manducavit, ideo oleum perfuafus accipere, ne caligo prævalens oculorum, lectionis impediret officium. A vino autem fanus femper abftinuit ...... Antequam vigiliæ nuntiarentur à fratribus, ipfe femper corde & corpore vigilans aut orabat, aut legebat, aut dictabat, aut cuicumque fpiritali meditationi folus vacabat... Ad agendas cum fervis Dei vigilias interdum defcendebat, fed privatas apud fe vigilias, ftudiis quibus dixi, multo laudabilius exercebat.* Iftæ erant Fulgentii deliciæ, quare, uti profequitur idem auctor cap. 19. *in nullo loco vifus eft umquam fine monachis habitare.* Cumque Rufpenfis ecclefiæ fuiffet præfectus, hoc *primum beneficium* à fuis civibus impetravit, ut fibi monafterium ædificaretur. idque non longe ab ecclefia conditum fuit, Rufpenfibus certatim ad hoc ædificium fumtus conferentibus, inter quos potiffimum Pofthumianus *Chriftianiffimus & inter fuos nobiliffimus* laudatur, quod agrum ad id opus aptiffimum fponte beato Pontifici obtulerit.

Exfilium.

7. Cum itaque fanctiffimus Antiftes totus gregi fuo pafcendo incumberet, ac fimul vitæ monafticæ exercitiis ad martyrium erudiretur, *repente*, inquit Vitæ auctor cap. 20. *diriguntur miniftri regalis furoris, ut detentus etiam ipfe cum ceteris in exfilium Sardiniæ Confeffor Chrifti nobilis truderetur. Abductus velociter ..... triftitiam gaudio majore vincebat, quod tam gloriofæ Confeffionis effe particeps incboabat. Comitantibus ergo monachis fimul & clericis, magifter egregius utriufque profeffionis exit, flentibus omnibus laicis, de cathedra honoris ad locum certaminis* properavit. Carthaginem adductus, munera, quæ fibi à fidelibus oblata fuerant, monafterio fuo, quod apud Rufpas conftruere cœperat, *profutura mandavit. Ipfe vero navim crucifixo corde & corpore nudus afcendit.* Conftitutus in exfilio nihil de confueta vivendi feveritate remifit, atque eamdem quam in monafte-

rio.

rio duxerat vitam, quoad licuit, cum paucis monachis, qui ipsum comitati fuerant, studuit exercere. quin & duobus episcopis, Illustri, scilicet & Januario, ut secum habitarent adductis, *similitudinem magni cujusdem monasterii, monachis & clericis adunatis, sapienter efficit.* Post aliquot vero de strictissima Fulgentii sociorumque ejus vitæ disciplina sic concludit auctor: *Quis illius habitationis digne explicet laudes? Domus illa tunc Caralitanæ civitatis oraculum fuit. Illuc enim veniebat afflictus percipere remedium consolationis, ibi gerebantur inter discordantes pacis & concordiæ pacta fidelia, divinam volentibus audire diligentius lectionem, ministrabit ibi Dominus plenissimæ expositionis ædificationem. Delectabat nobiles viros, si fieri posset, quotidie beatum Fulgentium cernere disputantem &c.* Hæc paullo fusius ex Vita sancti Fulgentii delibare visum est, cum vix quidquam aliud de ista Trasamundi persecutione in aliis auctoribus antiquis habeatur. Sed nec tanti viri egregias virtutes prætermittere licuit, quarum, teste ipsius vitæ auctore, vel sola fama tempore persecutionis *Carthaginensis ecclesiæ populos* recreabat, & *provocabat ad majora gaudia*, quod scilicet catholica fides in tanto pontifice, qui ceterorum erat *& ingenium & lingua*, de hæresi ejusque fautoribus gloriosa triumpharet.

Confessorum numerus.

8. Hic vero locus esset inquirendi, quantus fuerit istorum Confessorum numerus, qui pro fidei veritate à tyranno hac tempestate exagitati fuerunt. *Sexaginta & eo amplius Episcopos* tunc *catena ligatos exsilii* fuisse refert sæpe laudatus Vitæ auctor, præter monachos & clericos complures, qui, ut ex eodem auctore colligitur, antistites suos in exsilium fuerunt secuti. Et quidem Felicianus, Fulgentii postea in sede Ruspensi successor, apud Sardiniam cum beato pontifice *presbyter* exsul *habitaverat*, ut ex Vitæ prologo patet. quin & ipse Vitæ auctor, quem Chiffletius aliique viri eruditi Ferrandum, celebrem ecclesiæ Carthaginensis diaconum, esse existimant, non semel indicat se ex eodem confessorum sodalitio fuisse. Ceterum longe plures Episcopos, quam iste auctor, ex Africa in Sardiniam tunc temporis pulsos fuisse tradunt alii scriptores etiam antiquissimi. Solos enim Byzacenæ provinciæ antistites memorat idem auctor; alii vero eos etiam qui ex aliis provinciis ejecti fuerant recensent. Certe Victor Tunnonensis in Africa episcopus, qui vivente Justiniano floruit, disertis verbis affirmat in Chronico, ex omni Africa centum viginti episcopos à Trasamundo in exsilium detrusos fuisse. Hæc sunt ejus verba: *Trasamundus, Ariana insania plenus, Catholicos insectatur, Catholicorum ecclesias claudit, & in Sardiniam exsilio ex omni Africana ecclesia centum viginti Episcopos mittit.* Eadem habet Isidorus in brevi Vandalorum Historia æra 526. Ducenti & viginti numero fuisse dicuntur in Chronico brevi, quod supra à nobis editum est. Totidem recenset auctor Historiæ miscellæ, quæ vulgo Pauli diaconi nomine inscribitur. Quinque superadjiciunt Sigebertus & Marianus Scotus. At Hermannus Contractus triginta & ducentos episcopos à Trasamundo in Sardinia variisque insulis afflictos fuisse commemorat. Idem fere habent alii istius ævi scriptores, quos singillatim recensere nihil juvat; at vel ex solo Eugenii Carthaginensis exemplo patet, aliarum etiam, præter Byzacenam, provinciarum episcopos e suis sedibus à Trasamundo ejectos fuisse.

Nomina.

9. Id autem potissimum nos movet, quod tantorum virorum ser-

ferme omnium non solum res gestæ, sed ipsa etiam nomina prorsus ignota nobis sint. Quæ vero de iis colligere licuit ex antiquis Africanæ ecclesiæ monumentis, hæc sunt. Primo ex Vita sancti Fulgentii cap. 16. certum est, VICTOREM totius Byzacenæ provinciæ primatem, omnium primum in exsilium trusum fuisse. *Regis*, inquit auctor laudatus, *commota sævitia cunctos jam decreverat exsilio mancipandos, in ipsum primitus ordinatorem, id est primatem, nomine Victorem, procedente sententia, qui jam à servis Regis exeuntibus captus ducebatur ad Carthaginem &c.* Hunc Victorem eum ipsum esse censet Chifletius, qui sub Victoris Vitensis nomine notissimus, persecutionis Africanæ historiam descripsit. quo id fundamento conjiciat vir eruditus, diximus in Admonitione prævia ad eamdem Historiam num. 6. ubi etiam observavimus, Victorem primatem hic memoratum, quisquis ille tandem sit, in exsilio excessisse è vivis. Victori ceterisque Byzacenæ antistitibus in exsilium trudendis paullo post adjunctus est ipse FULGENTIUS, eaque de causa, ut narrat Vitæ auctor cap. 20. à ministris *regalis furoris* detentus Carthaginem adductus est: Duos item ex iisdem sanctis Confessoribus episcopos memorat idem auctor capite laudato, ILLUSTREM scilicet & JANUARIUM, qui Calari, ut superius à nobis observatum est, communem vitam cum Fulgentio ducebant. His dubio procul accensendus quoque est QUODVULTDEUS episcopus, qui in synodo Juncensi, (sic quippe scribendum esse ex veteribus codicibus mss. constat, & ex eo quod Juncensis, non vero Vincensis civitas in Byzacena occurat) Fulgentio priorem locum præripere conatus est, quem ei vir sanctus postea in concilio Sufetensi ultro cessit. Denique ejusdem Vitæ capite ultimo duo item episcopi recensentur, ex Confessorum, uti videtur, numero. Hi sunt DACIANUS Byzacenæ primas, & PONTICANUS, seu, ut alii habent, Pontianus episcopus Thenitanus; cui, cum ad Fulgentii successorem eligendum Ruspas properaret, idem vir sanctus conspicuus visus est, eique suum successorem jam ordinatum esse declaravit. Certe de Daciano nulla videtur esse difficultas. cum enim Primatis dignitas in Africa omnium ordinatione seniori episcopo provinciæ deferri soleret, Dacianus Fulgentio, qui numquam primas fuit, ordinatione prior esse debuerat, proindeque cum ceteris in Sardiniam relegatus. Et quidem is ipse est Diacianus, ni fallor, qui in epistolis monachorum Scytharum, quas modo laudabimus, inter Byzacenos patres primus omnium recensetur. Major est de Ponticano difficultas, nisi *beati* & *sanctitatis* tituli, quos huic antistiti, quod alias non solet, tribuit Vitæ Fulgentii auctor, videantur probare hunc episcopum è Confessorum numero fuisse, & quidem ex iis qui majori sanctitate eminebant, ut ex vitæ textu colligitur. *Recole*, inquit auctor ad Felicianum Fulgentii successorem, *visionem fidelissimam beati Ponticani Thenitani episcopi*. &c. cui *beatiss. Fulgentius per tempus quietis apparuit, & affabili, sicut solebat, aspectu salutans amicabiliter: Quo, inquit, nunc sanctitas tua velociter ambulat? Cui* &c.

10. PONTIANUM item è Byzacena provincia episcopum habemus; qui statim post reditum è Sardinia concilio Juncensi interfuit. sed an idem ipse sit quem num. præcedenti laudavimus, non satis nobis constat. Sane & ipse *Ponticanus* nonnumquam appellatur, ut patet ex epistola Bonifacii episcopi Carthaginensis ad Liberatum Primatem ceterosque Byzacenæ provinciæ antistites. Baronius

PARS II. CAP. XI. ronius ad annum 546. laudat epistolam Pontiani episcopi Africani ad Justinianum augustum de celebri trium Capitulorum quæstione. Ex qua quidem epistola, quod à Pontiano nomine complurium episcoporum conscripta fuerit, colligit Chiffletius, ipsum ejus scriptorem provinciæ primatem fuisse, & forte hunc ipsum Pontianum, quem ex Fulgentii vita & ex synodo Juncensi laudavimus. Sed etsi id non adeo constet, certum est Pontianum, seu Ponticanum, qui concilio Juncensi interfuit, é Confessorum numero fuisse, sicut & RESTITUTUM ejus collegam, qui ambo é laudata synodo ad Carthaginense concilium, quod statim post ordinationem suam convocavit Bonifacius, nomine totios provinciæ Byzacenæ antistitum legati fuerunt. His denique Confessoribus certo certius accensendus quoque est LIBERATUS, ejusdem provinciæ Byzacenæ primas, quo nomine statim post reditum ab exsilio sæpe laudatæ synodo Juncensi præfuit. De his vide tom. 4. Concil. editionis Labbeanæ col. 1627. & sequentibus.

11. Plures item ex iisdem sanctis Confessoribus noti sunt nobis occasione monachorum Scytharum, qui ob nonnullas quæstiones in Oriente excitatas Romam missi, ad Fulgentium ceterosque ipsius in Sardinia exsulantes collegas litteras dedere, ut ipsorum de agitatis quæstionibus sententiam sciscitarentur. Exstat inter opera sancti Fulgentii epistola, seu liber Petri Diaconi aliorumque ipsius fratrum ea occasione scripta, in cujus inscriptione septem ex iisdem Confessoribus recensentur. Sic se habet: *Dominis sanctissimis, & cum omni veneratione nominandis*, DATIANO, aliqnot editi habent *Diacano*, FORTUNATO, ALBANO, ORONTIO, BOETO, FULGENTIO, JANUARIO, *& ceteris Episcopis & in Christi confessione decoratis, exigui Petrus Diaconus, Johannes, Leontius, alius Johannes, & ceteri fratres in causa fidei Romam missi*. Iis responderunt Africani Patres numero quindecim, id est præter memoratos in superiori epistola novem. Nam Albanus in priori recensitus, in ista responsione non habetur, quod fortasse jam fato functus esset. Ii autem hoc ordine descripti sunt: *Datianus*, *Fortunatus*, *Boethus*, VICTOR, SCHOLASTICUS, *Orontius*, VINDICIANUS, VICTOR, JANUARIUS, VICTORIANUS, PHOTINUS, QUODVULTDEUS, *Fulgentius*, FELIX & *Januarius*. qui omnes, exceptis Fulgentio, Felice & Januario, aliam scripserunt epistolam ad Johannem archimandritam & Venerium diaconum de gratia Dei & humano arbitrio. quamquam mirum sit Fulgentii nomen in istius epistolæ inscriptione desiderari, quæ, quia ejus esse fetus putatur, inter cetera Fulgentii opera edita est. Hactenus quæ ex certioribus ecclesiæ monumentis de istorum ex provincia Byzacena antistitum exsulum nominibus colligere licuit.

12. Iisdem vero temporibus celebris fuit POSSESSOR Africanus episcopus, sed incertæ provinciæ, qui Constantinopoli adversus Anastasium Imperatorem, Timotheum ejusdem urbis Episcopum, aliosque Eutychianæ hæreseos fautores egregie decertavit. qua de re exstat ad eumdem Possessorem Hormisdæ Pontificis Romani epistola, in qua fidem ipsius & constantiam egregie laudat, eumque ut in cœptis perseveret adhortatur. *Optimam*, inquit, *vestræ caritatis audientes instantiam, & cognoscentes rectæ vitæ tramitem, quem sine strepitu vindicatis, Deo nostra gratias sine cessatione persolvimus, ut in ea dispo-* Possessor Episc. Afric. & alii.

fitione persistas, & ceteris quod sequantur tribuas exemplum. Ista sunt dona cælestia, ista sunt divinæ retributionis indicia, ista sunt Dei judicia, quæ te à Catholico sacerdotum noluerunt separari consortio. Unde, frater carissime, præsentibus hortamur alloquiis, ut in ea constantia qua exorsus es perseveres, & augmenta probabilibus initiis subministres: quia bonum opus, præcipue quod ad doctrinam fidei pertinet, nisi semper creverit, videtur imminui. Et si tribulatio mundana contigerit, ante oculos vestros futura præmia ponentes, apostolica vos admonitione consulamus: Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis &c.* Hæc paullò fusius referre visum est, quod vix dubium esse possit quin ob fidei Catholicæ defensionem Possessor ex Africa ab Arianis extorris factus fuerit. Id affirmare non dubitat Cardinalis Baronius ad annum DXVII. qui & multa de eodem Possessore habet ad annum DXX, ubi ipsius ad Hormisdam & Hormisdæ ad ipsum epistolas, occasione Johannis Maxentii, monachorumque Scytharum scriptas profert. Et quidem Byzaceni patres in epistola inter Fulgentianas decima quinta, ad Johannem & Venerium data, Hormisdæ epistolam ad Possessorem scriptam commemorant, ibique eumdem antistitem appellant *sanctum fratrem, consacerdotemque nostrum Possessorem*. Porro idem Baronius ad annum DIV. eidem Confessorum numero accenset *beatum episcopum* PRIMASIUM *antistitem Africanum*, cujus expositionem in Apocalypsim laudat Cassiodorus Institutionum Divinarum cap. 9. OPTATUM *Sitifensem, regali præceptione detentum* memorat Bonifacius in concilio Carthaginensi anno DXXV. sed ibi non declarat, cur ceteris restitutis, huic ad ecclesiam suam redire fuerit interdictum. Huc forte revocandus quoque est MARACINUS episcopus, qui concilio Toletano II. anno 531. sub hac forma subscripsit: *Maracinus in Christi nomine episcopus, ob causam fidei Catholicæ in Toletana urbe exsilio deputatus... interfui, relegi & subscripsi*. Iisdem denique temporibus POMERIUS, natione, ut observat Gennadius in Catalogo, *Maurus*, in Galliis floruit.

13. Quod si stemus nonnullarum Italiæ ecclesiarum traditionibus, aliquot insuper Confessores ex Africa extorres sub Trasamundo in Italiam advenisse fatendum erit. Cum enim sub Totila Gotthorum rege in istis regionibus claruisse dicantur, non potest eorum exsilium ad priores persecutiones, quæ ante Trasamundi tempora excitatæ sunt, revocari: alias viri illi sancti ante annum CCCCXCVI. qui Guntabundo Trasamundi prædecessori supremus fuit, in Italiam accessissent: & tamen adhuc post quadraginta & amplius annos, (Totila quippe ante annum DXLI. Gotthorum in Italia regnum non suscepit,) variis ecclesiis præfecti dicerentur. quod nemo, ut arbitror, sibi facile persuasurus est. Ex iis præcipuus est REGULUS, qui, ut refertur in Martyrologio Romano die 1. Septembris, ex Africa in Italiam appulsus, Populonii in Umbria sub Totila regge martyrium consummavit. Discipulus ipsius fuisse dicitur CERBONIUS, inter Populonii antistites omnium prior ab Ughello tomo 3. Italiæ sacræ recensitus. Idem auctor tomo 1. inter Volaterranos episcopos secundum appellat JUSTUM Africanum, qui Vandalorum persecutionem fugiens in Italiam venit, ubi à Volaterranis in episcopum adlectus, à CLEMENTE fratre suo & OCTAVIANO collegis in exercendo pastorali munere adjutus est. Iis etiam FELICEM episcopum accenset Ferrarius in Cata-

Et alii in Italia.

Catalogo generali eadem die prima Septembris, qua Reguli festum celebrari diximus, tum etiam die 3. ejusdem mensis, quam sub Octaviani nomine sacram esse scribit, qui pariter Iustum & Clementem, sed die quinta Junii, celebrat.

14. His adjici possent nonnulli, quos Sardi, & potissimum Calaritani apud se sepultos fuisse traduot: sed quamvis infitiari nolimus ex tanta Confessorum multitudine, qui in Sardinia insula exsilium pertulerunt, multos ante reditum in patriam interiisse, nondum tamen videre licuit idonea monumenta, ex quibus eorum nomina hic recenseri possent. Certe ex unica Inscriptione, quam Papebrochius ad diem 20. Maii Bollandiani, tomo quinto, exhibet, facile colligimus, ejusmodi instrumenta prorsus incerta esse ac nullius auctoritatis. Sic quippe se habet.

☧ S. JANUARIUS EPP. ET M.
S. LUDOVICUS EPP. ET M.
ET S. EGIDIANUS EPP. ET M.
SUNT AFRICANUS.

Hujus Inscriptionis vitia singulatim discutere non vacat, cum vel unum *Ludovici* nomen, quod tunc nec apud Afros, nec apud Romanos in usu erat, immo nec etiam apud Barbaros eo modo scriptum, satis superque probet, hæc monumenta suspectæ omnino fidei esse, utpote viria a, si non plane supposititia. Melioris notæ sunt variæ inscriptiones, quæ in Turritanæ ecclesiæ ruderibus repertæ sunt sæculo superiori à Gavino ejusdem loci, seu Sassaritano archiepiscopo: sed nihil prorsus ad illustrandam Africanæ persecutionis historiam conferunt. Eas videsis apud Jacobum Pintum libro 3. de Christo crucifixo titulo 4. loco 12.

15. Verum, ut ad id unde paullo digressa est, recurrat oratio, Symmachus, qui, fervescente in Africa Trasamundi persecutione, Apostolicæ sedi præerat, accepto tam sævæ adversus Ecclesiam Catholicam tempestatis nuncio, sui esse muneris esse ratus confirmare fratres suos, in tribulationibus & ærumnis positos, egregiam ad eos epistolam conscripsit, ut eos tum ad æquo animo perferendos exsilii labores, tum etiam ad constantiam in defendenda Ecclesiæ causa servandam adhortaretur. Hanc epistolam habemus apud Ennodium libro 2. epist. 14. quam inde descriptam huc proferre visum est.

EPISTOLA SYMMACHI PAPÆ

Ad Episcopos Confessores, in Sardiniam, & alias insulas ex Africa deportatos.

Dilectissimis fratribus Episcopis Afris Symmachus. Lucrum forsitan putaret inimicus, si inter pericula quæ Christianis indixit, credentium animos subegisset, & per diversa Domini grege disperso, non superesset vel inter paucos, à quibus possit fide perseverante calcari. Regnat adhuc ille in numero vestro, qui sibi non tam in multitudine, quam in devotione complacuit. Scriptum est enim datam (Luc. 22.) *Satanæ potestatem, ut servos Dei cribraret: ut quod de tritica inveniri posset, horreis jungeretur; quod de paleis ad ignium alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est:* (Luc. 12. 32) Nolite timere pusillus grex: complacuit Patri vestro dare vobis regnum. *Venit inter vos gladius perfidorum, qui marcida Ecclesiæ membra resecaret, & ad cælestem gloriam sana perduceret. Quos * habeat Christus milites, certamen ostendit: qui triumphum mereantur, per bella cognoscitur. Nolite metuere quod pontificalis à vobis apicis infulas abstulerunt. Vobiscum est Sacerdos ille vel Hostia, qui non tam honoribus consuevit gaudere, quam mentibus. Majora sunt Confessionis præmia, quam nominatæ munera dignitatis. Ad illa plerumque etiam minoris meriti personas favor humanus adducit: ista nisi gratia superna non tribuit. Ipse enim in vobis & pugnavit & vicit, quem fides meretur, & inter hominum tormenta solari.*

* al. ad. quot.

Prolixis non est opus ad fervorem in vobis cælestem animare colloquiis. Habet incrementa sua divinæ virtutis incendium. Non est opus in tropæo jam positos attolli laudibus, qui sine monitore vicerunt. Gravat conscientiam Christiani quidquid afferunt blandimenta præconii. Res quidem virtutis est quam fecistis, sed summi præmii restitutione superanda. Quod tamen directis ad filium nostrum H. diaconum litteris, sperastis beatorum Nazarii & Romani benedictionem poscentes, fidelibus non negamus. Accipite veneranda patrocinia invictorum Militum; & quia vestram jam fidem in prœliis Imperator agnovit, feliciter Confessionis munera consummare dabit Deus, cum ipsi placuerit reducere Ecclesiis quietem, ut & mærorem quem induxit adversitas, pacis dulcedine consoletur.

16. Ex hoc porro conquirendarum reliquiarum studio, quo Confessores istos flagrasse colligimus ex laudata Symmachi epistola, confirmari potest aliquot Italiæ ecclesiarum traditio, quæ sanctorum Martyrum corpora ex Africa per istos Confessores allata, apud se asservari contendunt. Ex his fuisse sanctorum Marcelli, Casti, Emilii, & Saturnini martyrum reliquias putat Cardinalis Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die sexta Octobris, qua istorum festivitas (Reliquiæ SS. secum deferunt.)

Ca-

Capuæ celebratur. Casti, & Cassii episcoporum ibidem celebrium meminit quoque Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ die 7. Novembris. Aliæ in aliis ecclesiis esse dicuntur, sed quas singillatim recensere non est operæ pretium. Et quidem Neapoli, occasione translationis sancti Severini Noricorum apostoli in eam urbem, gratulatur Baronius ad annum CCCCXCVI. quod *mirifice civitas illa studiosa semper fuerit reliquiarum sanctorum Martyrum & Confessorum; utpote quæ non satis habuerit è proximo accipere sanctum Januarium*, iste fuit Beneventi episcopus, *& è longe ex Africa ejusmodi ditari thesauris*, nisi etiam è Danubii ripis *sacra pignora sancti Severini in Italiam delata à sancto Pontifice Gelasio impetraret*.

S. August. Translatio

17. Sed inter alia cimelia, quæ secum in Sardiniam attulere Episcopi Africani, unum certe è pretiosissimis fuit beati Augustini corpus. Cujus quidem translationem etsi nullus istius temporis scriptor memoraverit, tunc tamen factam fuisse ex iis, quæ postmodum contigere, certissime scimus. Constat quippe sanctissimi Doctoris corpus sæculi octavi initio è Sardinia in suburbanum Papiense monasterium, quod Cælum-Aureum jam dicebatur, translatum fuisse à Liutprando rege Langobardorum, cum ea tempestate Sardinia à Sarracenis devastaretur; idque Petri Papiensis episcopi suasu, ut scribit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ die septima Maii. Porro tunc temporis fama erat ubique recepta, ejusdem sancti Doctoris reliquias in istam insulam allatas fuisse à sanctis Confessoribus, quos Vandali Ariani ex Africa extorres fecerant. Hujus rei testem habemus Petrum Oldradum episcopum Mediolanensem, qui jussu Caroli Magni istius Translationis historiam scriptis mandavit. Oldradi Epistolam ad eumdem Imperatorem ea de re datam profert Baronius ad annum 725. ubi hæc habet: Corpus sancti Augustini *in Sardiniam translatum est à fidelibus & Catholicis Episcopis, qui ob Christi fidem ab iniquo Trasamundo rege, una cum Fulgentio Ruspensi episcopo, una cum innumerabilibus Christi fidelibus in eamdem insulam relegati fuerant, quo tempore Vandali armis Africam vastabant, ne gemma & thesaurus tantus ab immundis spiritibus pollueretur, secum cum nonnullis aliis Sanctorum reliquiis deportarunt: ibi multis miraculis claruit*. Utriusque etiam Translationis meminit Paulus Diaconus libro 6. de gestis Langobardorum cap. 48. *Luitprandus*, inquit, *audiens quod Sarraceni depopulata Sardinia etiam loca illa, ubi ossa Augustini propter vastationem barbarorum olim translata & honorifice fuerant condita, fœdarent, misit eo; & dato magno pretio accepit & transtulit ea in urbem Ticinensem &c.* His accedit Beda, qui in Martyrologio sincero die 28. Augusti hæc habet: *In Africa sancti Augustini episcopi, qui primo de sua civitate propter Barbaros Sardiniam translatus, nuper à Luitbrando rege Longobardorum Ticinis relatus, & honorifice conditus est*. Celebris fuit, in plerisque ecclesiis hujus translationis memoria, quæ etiamnunc in variis Martyrologiis recolitur die 28. mensis Februarii. Contigit vero, uti probat noster Mabillonius in Itinere Italico pag. 221. anno DCCXII. Indeque emendat quod in Actis sanctorum Ordinis Benedictini scripserat, ubi hanc Translationem consignaverat anno DCCXXII. Monasterium vero Cælum-Aureum, quod diu sub nostro S. P. Benedicti Ordine perseveravit, Canonicis Regularibus sæculo XIII. cessit, quibus postmodum adjuncti fuere Augustiniani Eræmitæ. De his plura Baronius & Mabillonius locis laudatis.

18. At.

PARS II. CAP. XI.

18. At vero Symmachus Pontifex, cujus epistolam consolatoriam supra retulimus, non voce solummodo aut calamo Christi Confessoribus, sed re etiam & opere opem tulit. Exempla nempe præcessorum suorum secutus, sanctorum Christi Confessorum passionibus communicabat, eis, quæ ad victum aut vestitum necessaria erant suppeditando. *Hic*, inquit Anastasius, *omni anno per Africam vel Sardiniam Episcopis, qui in exsilio erant retrusi, pecunias & vestes ministrabat*. Quæ eadem verba habentur in brevi Chronico, quod ad calcem Victoris Vitensis supra edidimus pagin. 59. Habemus & tertium hujus rei testem, auctorem nempe Vitæ sancti Aviti Viennensis episcopi, quam è veteri manuscripto codice eruit eruditus vir Philippus Labbeus tomo 1. Bibliothecæ novæ pag. 693 ubi hæc leguntur: *Hujus*, beati Aviti, *temporibus gravissima persecutio Vandalorum ceterarumque gentium in Africa excanduit, & Symmachus pontifex per Africam & Sardiniam Episcopis, qui in exsilio erant, quingentis quinquaginta pecunias & vestes ministravit*. Eisdem beatum Symmachum *quotidiana subsidia ministrare non destitisse* scribit auctor historiæ miscellæ sub nomine Pauli Diaconi lib. 17. Omitto Adonem in Chronico, Hermannum Contractum, aliosque ævi posterioris scriptores, qui antiquos exscripsere.

Papa Confessoribus subvenit.

19. Ceterum pulsis pastoribus Trasamundus se absque ullo negotio invasurum greges existimabat, nihil non movens, ut orthodoxos partim vi, partim promissis, immo etiam & ratiocinlis, eloquentia enim & magna loquendi facilitate pollebat, ad suam sententiam adduceret, ut narrat Vitæ sancti Fulgentii auctor, quem fere unicum habemus, qui de ea persecutione fusius conscripserit. Interea, inquit cap. 20. *Trasamundi regis adversus Religionem Catholicam mens implacabilis & ira terribilis, inter asperas persecutiones, subdolasque seductiones, quibus æqualem Deo Patri negare Christum, Catholicos nunc terroribus cogebat, nunc promissionibus invitabat. Simulare cœpit rationem se simpliciter inquirere Catholicæ religionis; reperiri neminem putans, cujus posset in suis erroribus assertione convinci. Proponebat deinque multas * ineptarum tendiculas quæstionum, nec si quis ei respondere voluisset, aut despiciebat aut repellebat, immo quasi patienter audiens, satisfieri sibi non posse jactabat*. Huc revocari debent, quæ supra ex Procopio observavimus, Trasamundum plus astutia quam cruciatibus Catholicos persecutum fuisse. Sed nemo non videt persecutionem hanc ceteris multo fuisse periculosiorem. Haud tamen permisit Deus, ut his in angustiis fideles orthodoxi necessaria sibi ope destituerentur. *Efficiebat* enim, uti loquitur idem auctor, *plurimos religiosos audax fidei suæ constantia, per occasiones à Domino præparatas studiosi Regis convincere blasphemias*.

PARS II. CAP. XI. Trasamundi adstutia.

* al. multis.

20. Sed & nonnulli, quibus ad Regis, aliorumve objecta respondendi facultas deerat, ad Episcopos exsules litteras dederunt, ut ab eis discerent, qua ratione hæreticorum cavillationes possent refellere. Exstant de hoc argumento complures Tractatus apud Fulgentium, quibus absentes in fide confirmabat. Sic in libro de fide orthodoxa instruxit Donatum, quem Ariani propositis adversus Christi cum Patre æqualitatem variis quæstionibus, à recta fide revocare conabantur. Scripsit & ad Felicem Notarium ut insidias hæreticorum, quibuscum conversari illum oportebat, facilius devitaret. In libro secundo ad Monimum *palmarem*, uti ajebant, referente ad Fulgentium ipso Monimo, hære-

Vincitur.

tico-

PARS II. CAP. XI.

ticorum interrogationem refutat, *de sacrificio corporis & sanguinis Christi, quod plerique soli Patri existimabant immolari : Cur*, inquit capite 6. *ipse Filius sanctificare nequeat sacrificium corporis sui, quod offerimus nos, cum corpus suum ipse sanctificaverit, quod obtulit, ut redimeret nos ?* Tanta vero erat Fulgentii, etiam abientis auctoritas, *ut quicumque*, ait illius Vitæ auctor cap. 20. *in qualibet sacerdotum exsulantium plebe tentabat inquietus existere, vel Episcopi proprii jussa contemnere; beato Fulgentio dictante sic corripiebatur absens, ut satisfactionis remedium quærens, enavigato mari continuo fieret præsens*.

Fulgentii fama.

21. Tanti viri videndi & audiendi desiderio captus Trasamundus, hunc è Sardinia Carthaginem adduci præcepit : cui cum *dicta quædam veneno perfidiæ plena legenda celeriter* direxisset, ita plane eis respondit sanctus Antistes, ut etsi *sapientiam* ejus Rex laudaret, humilitatem prædicaret, tamen obstinata mente veritatem intelligere non meruerit. Cum interea *Carthaginensis populus triumphi spiritalis interpres, propositiones Regis fuisse convictas læto murmure confiteretur, & Catholicam fidem semper esse victricem, conjunctis beati Fulgentii laudibus gloriaretur*.

Regem vincit.

Alterum inire prœlium paullo postea tentavit Rex infidelis, missis ad Fulgentium novis quæstionibus, quibus omni fere meditandi, aut describendi facultate sublata, eum numquam facturum satis existimabat. at quantum à spe sua fuerit dejectus vafer ille princeps, probant Fulgentii libri tres ad Trasamundum inscripti, quos ea occasione beatus Antistes conscripsit. Eadem facilitate Pintam Arianum episcopum, qui Regem devictum vindicare conatus fuerat, confutavit singulari libro adversus eum edito. Mirum est autem quantum tunc Catholicæ religioni profuerit Fulgentius, qui, ut sæpe laudatus testatur auctor ejus Vitæ cap. 21. *Alios jam rebaptizatos errorem suum plangere docebat, & reconciliabat; alios ne suas animas pro terrenis comodis perderent, admonebat; & quos jam perditioni proximos sentiebat, ita blandis sermonibus leniebat, ut propter ejus benevolentiam, verecundarentur cogitatam implere malitiam, reversique velociter agerent pœnitentiam. Et confortati alii verbis ejus, & doctrinæ sale conditi, redarguebant Arianos hæreticos cum omni fiducia. Sic mirabili gratia factum fuit... ut per ministerium persecutionis fides Catholica incrementum potius quam defectum acciperet*. Immo & capite 24. conqueruntur Ariani, Fulgentii doctrinam ita prævaluisse, *ut de sacerdotibus tuis*, Regem alloquuntur, *reconciliet aliquantos; proinde nisi cito subveneris, religio nostra deficiet, & quicumque à nobis est baptizatus, homousion iterum prædicabit publice reconciliatus : nec si persecutionem volueris concitare, timeri poterit regalis sævitia. Multum quippe confortat, stabilesque facit omnes Episcopos Fulgentii præsentia*.

PARS II. CAP. XI.

Rursus exsulat.

22. Nihil itaque non movebant Ariani, ut Fulgentium Carthagine pellerent : sed iis assentiri non poterat Trasamundus, qui beatum Antistitem, sive quod ipsius doctrinam & virtutes reveritus, nihil adversus eum decernere vellet, sive quod eo pacto se victum fuisse palam fateri videretur, *intra Carthaginem diutius retinere* volebat. Et quidem nonnisi *magna necessitate constrictus*, suis ipsi importune suggerentibus, quod alias frustra adversus Catholicos laboraret, nihilque suam sectæ suæ proficere posse diligentiam, quamdiu præsens in Africa esset Fulgentius, eum in exsilium rursus deportari ægre licet & quasi invitus assensit, ea tamen lege, ut id noctu & clam populo fieret.

PARS II. CAP. XI.

Sed servi sui triumphum publicum esse voluit Deus: *flantibus* nempe *ex adverso ventis*, *plurimos dies* Fulgentius *in littore transegit*, ita ut *per dies plurimos omnis pæne illuc civitas conveniret*, *& de manu ejus*, *valefaciens*, *communi*, *caret*. sicque postea *favente aeris serenitate in Sardiniam reportatus*, *exsulantium coepiscoporum lætos animos reddidit* ... *concurrentibus undique cum gaudio Christianis hominibus videre athletam Christi fortissimum*, *qui certamine singulari sævientis impetum Regis fregerat*, *ad divina castra rediisse insignibus laureis adornatum*. Reversus in exsilium Fulgentius, monasterium permittente *Brumatio*, seu, ut alii scribunt, *Primosio*, aut *Viliatco*, Calaritano episcopo, prope sancti martyris Saturnini basilicam, extra urbis muros construxit, ubi *congregatis quadraginta & amplius fratribus*, *disciplinæ cœnobialis ordinem custodivit illæsum*. ibique vitæ austerioris exemplo, & scriptis, quibus Ecclesiam illustrabat, Confessionis suæ gloriam adaugens, usque ad Trasamundi mortem perduravit.

Persecutio recrudescit.

23. Quid vero post Fulgentii ex Africa discessum adversus Orthodoxos decreverit Trasamundus, auctores non referunt: quamvis veri simile sit Arianos, sublato tam invictissimo fidei defensore, Regis animum in ceteros exasperasse. Commemorat auctor vitæ sæpe laudatus, Fulgentium *eo tempore Carthaginensibus epistolam*, *sublimi exhortatione perspicuam*, *ubi pæne cunctos dolos & fallacia blandimenta*, *quibus infelices seducebantur animæ ad mortem*, *gravissima conquestione digessisse*. Vi aperta in Orthodoxos sævitum fuisse innuit ipse Fulgentius, sive quivis alius auctor libri, qui inter ipsius opera adversus Pintam, tunc temporis Arianum episcopum, inscribitur. Ibi numero 4. fidem tum crevisse probatur. *per exsilia innocentium*, *& proscriptiones miserorum*, *& tormenta & oppressionem captivorum*. Idem colligi potest ex Bonifacii episcopi Carthaginensis epistola ad Missorem Numidiæ Primatem, secundo Hilderici anno scripta, ubi sic loquitur. *Post gravissimæ tribulationis jugem pæne molestiam*, *quam communiter universa provinciæ Africanæ toleravit Ecclesia*. Eodem fere modo loquitur Felix Zactarensis episcopus, Numidiæ legatus ad Concilium Carthaginense sub eodem Bonifacio, *Post discrimina exitialia*, inquit, *quibus perstrictim episcopalis honor subjacebat artatus*. Et sane nemo eum graviter adversus Catholicos excanduisse infitiari potest, quem constat non viventem solum, sed etiam, quantum ei fas fuit, mortuum in eos sæviisse. Morti siquidem proximus, ut post Victorem Tunnonensem, alii quoque auctores asserunt, Hildericum, qui ei erat successurus, sacramento obstrinxit, ne Catholicis aut ecclesias redderet umquam, aut restitueret privilegia. Quantum vero infesti essent Catholicis tunc temporis Vandali, vel ex uno exemplo colligi potest, quod Procopius, alia Trasamundo plus æquo favens, historiæ Vandalorum lib. 1. inseruit. Narrat quippe iste auctor loco laudato, Vandalos adversus Mauros qui circa Tripolim habitabant bellum illaturos, *Prima statim die ut castra posuere*, *in Christianorum templa inductis equis animantibusque aliis*, *nullo ludibrio abstinentes libidini indulsisse*, *& quos nacti erant sacerdotes*, *alapis multisque in tergum verberibus vexatos coegisse ea ad ministeria*, *quæ servorum vilissimis injungi solent*. *Nec desinebant per id iter quotidie Vandali eadem peccare*. Sed istis aliisque ejusmodi facinoribus Dei vindictam in se ipsos concitantes, fugati planeque à Barbaris victi fuere, atque paullo post Trasamundus mærore confectus excessit è vita, anno DXXIII. die 28. Maii,

Maii, uti probat Norisius Historiæ Pelagianæ lib. 2. cap. 21.

CAPUT XII.

Pax Ecclesiæ Africanæ restituta.

Hildericus pacem reddit.

1. EX trasamundi morte mutata est omnino Africanæ Ecclesiæ facies. *Mirabilis* nempe *bonitas*, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 28. *Hilderici regnare incipientis, Ecclesiæ catholicæ per Africam constitutæ libertatem restituens, Carthaginensi plebi proprium donavit Antistitem, cunctisque in locis ordinationes Pontificum fieri clementissima auctoritate mandavit*. Bonifacii ordinationem in ecclesia sancti Agilei apud Carthaginem fieri præcepisse Hildericum in regni sui exordio, restituta omnibus Catholicis libertate, testatur vetus auctor Fragmenti Tironis chronico subjuncti apud Canisium. At Victor Tunnonensis episcopus in Chronico contendit id ab Hilderico antequam regnum capesseret præstitum fuisse: quod ipse à Trasamundo sacramento fuisset obstrictus, uti supradiximus, ne posteaquam regnum fuisset adeptus, catholicis umquam restitueret libertatem. *Hilderix*. inquit, *qui ex Valentiniani imperatoris filia à Gizerico captivata & Ugnerico juncta natus est, regnavit annis* VII. *mensibus* III. *Hic ergo sacramento à decessore suo Trasamundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut ecclesias aperiret, aut privilegia restitueret; priusquam regnaret, nec sacramenti terminos præteriret, præcipit & sacerdotes Catholicos ab exsilio redire, ecclesias aperire; & Bonifacium eum dogmatibus divinis satis strenuum, ad postulationem totius urbis Carthaginensis ecclesiæ Episcopum consecravit*. Idem testatur Isidorus in brevi chronico Vandalorum æra 553. Porro tanta Hilderici erga Catholicos benevolentia nonnullis persuasit, ipsum catholicam fidem professum fuisse, quam ab Eudoxia matre sua acceperit. Eam tamen mansuetudini ipsi innatæ potius referendam esse alii censet, cum, teste Procopio, nulli umquam, nec catholicis, nec aliis gravis fuerit.

Episcopi exsules redeunt.

2. *Devotionem* populi Carthaginensis, qua gratulabundus excepit sanctos Confessores, ac præsertim Fulgentium, ab exsilio redeuntes, describit auctor Vitæ ejusdem sancti Fulgentii cap. 29. *Resonabat*, inquit *divina laus ex omnibus linguis. Ad sancti quippe Agilei basilicam sequens populus & præcedens, Confessorum beatorum triumphum nobilem celebrabat*. Sed singularis erat omnium in beatum Fulgentium affectus. *Ubi*, inquit Vitæ ipsius auctor, *facies Fulgentii apparuit, immensus nascitur clamor, altercantibus omnibus quis primo salutaret agnoscendum, quis caput benedicenti supponeret, quis extremis vel saltem digitis mereretur tangere gradientem, quis videre vel oculis procul stantem*. Cum vero immensa pluvia eodem tempore supervenisset, impeditus non est populorum concursus; immo *tantum fides nobilium crevit, ut planetis suis super beatum Fulgentium gratantes expansis repellerent imbres, & novum tabernaculi genus artificiosa caritate componeret*. Hic vero observare juvat, quanta fuerit beatorum Confessorum religio, qui è longa peregrinatione reduces, ut primum attigerunt littus, è navibus egressi statim ad ecclesiam sancti Agilei properarunt, gratiam actiones publicas Deo reddituri: & quidem ut paullo inferius habet auctor Vitæ laudatus, *vix appropinquante vespere sanctæ memoriæ Bonifacio episcopo repræsentati, benedixerunt omnes & laudaverunt communiter Deum*.

Eorum religio.

Fulgentius rediens.

3. Fulgentius post aliquot dies Ruspas profectus, *per omnes itineris prolixi vias gaudia majora*

reperiens, in occursum suum populis undique tendentibus, cum lucernis & lampadibus & arborum frondibus, reddentibus gratiam ineffabili Deo, per omnes ecclesias tamquam proprius episcopus suscipiebatur. Sedi suæ restitutus simul cum suis monachis vixit, ita tamen ut absque abbatis Felicis conscientia quidquam de rebus ad monasterium pertinentibus non ageret. Monachos sæpius *ad ecclesiasticam militiam* adsumsit; adeo omnia temperans, ut *nulla lis aliquando inter monachos, & clericos ventilaretur*. Plura habet idem vitæ auctor de Fulgentii, in plebe regenda sedulitate, variisque libris pro fidei catholicæ defensione editis. Sed de istis fusius differere ad nostrum non pertinet institutum. At omittere non licet eximium summæ humilitatis exemplum, quod ab ejus Vitæ auctore refertur cap. 29. Cum enim pro reparanda ecclesiæ disciplina post reditum ab exsilio patres Byzaceni ad concilium Juncense convenissent, Fulgentius Quodvultdeo episcopo, qui se eo priorem existimabat, omnium judicio prælatus est. quod tunc quidem tacite tulit beatus antistes, ne auctoritatem concilii excusando minuere videretur. Sed paullo post in synodo Suffetana preces supplices coram omnibus patribus fudit, ut sibi volenti Quodvultdeus anteponeretur, *timens propter suum honorem generari fratri scandalum; meliusque judicans per caritatem se fieri minorem, quam sine caritate majorem*. Cum itaque ruinis ecclesiæ suæ reparandis totus insisteret, quod etiam Bonifacius Carthaginensis episcopus generali totius Africæ concilio convocato, quod anno DXXV. habitum est, per universam Africam fieri procurabat, ad meliorem vitam anhelans, in insulam Circinam cum paucis fratribus majoris perfectionis studio secessit, ubi paullo post *ad extremam usque horam sana mente perseverans*, inquit Vitæ ipsius auctor, ipsis Januarii Calendis, post *peractam vesperam* migravit è vita, anno postquam ecclesiæ Ruspensi præfectus fuerat vigesimo quinto, ætatis vero suæ sexagesimo quinto. quibus verbis annum æræ vulgaris DXXXIII. indicari probat Henricus Norisius libro 2. Historiæ Pelag. capite ultimo. Fulgentium die 1. Januarii recentiora simul & vetera Martyrologia commemorant, quem merito ut sanctissimum doctorem, vigilantissimum antistitem, invictissimumque Christi Confessorem Ecclesia Catholica veneratur.

Ejus humilitas.

Gelimer regnum invadit.

4. Ceterum pax ab Hilderico concessa, nonnisi aliquod veluti præludium fuit summæ illius tranquillitatis, quam Ecclesia Africana post paucos annos consecuta est. Etenim Gelimer Gelilaride Genserici filio natus, cui post Hilderici mortem Vandalorum regnum debebatur, moræ impatiens, pulso Hilderico, anno DXXXI. regnum invasit. Favit ejus rebellioni Hilderici indoles, is nempe adeo timidus erat, ut ne quidem gladii aspectum ferre posset. Deinde idem Hildericus Gotthorum animos à se alienos fecerat, ob Amalafridæ Theodorici magni filiæ necem. Hæc Trasamundo nupserat: at cum post mariti mortem, ut narrat Victor Tuunonensis, ad barbaros fugiens, commisso prœlio Capsæ prope eremum intercepta fuisset, *paullo post in custodia defuncta est*. quod ægre ferens Athalaricus, Theodorici ex Amalasuntha filia nepos, qui Ostrogotthis in Italia imperabat, ea de re conquestus est apud Cassiodorum lib. 9. Variarum epistola 1. quæ est ad Hildericum data, ubi *violentam* fuisse Amalafridæ mortem dicit, minaturque se reginæ ex *Amali sanguine* exortæ cædem armis brevi vindicaturum, nisi ipsi, cunctæque Gotthorum genti fiat satis. Amalafridam in vinculis detentam, & Gotthos omnes

PARS II. CAP. XII. nes à Vandalis interfectos fuisse scribit Procopius libro I. Historiæ Vandalicæ, incusatos res novas in Regis regnique perniciem moliri. Non tamen Gotthos adversus Hildericum quidquam istis temporibus tentasse legimus, quod forte paullo post Hildericus è solio à Gelimere absque magno negotio fuisset dejectus. quorum animos tyrannus ille regnum affectans haud dubium placaverat. Theodoricum has injurias ultum non fuisse testatur laudatus Procopius, quod non satis valere se classe ad petendam Africam judicaret. Ceterum Hilderico favebant Justinus Augustus, &, qui paullo post Imperium adeptus est, Justinianus, quod ex matre Eudoxia genitus Hildericus Imperatorum Romanorum affinis esset. Et quidem Justinianus factus imperator, cum Gelimer Hildericum è solio dejecisset, fœdus inter Zenonem & Gensericum regem olim initum abrupit, atque comparato ingenti exercitu, per Belisarium ducem victo, captoque Gelimere, qui paullo post Constantinopolim ad triumphum perductus est, Africam totam recuperavit, ut fuse scribit Procopius in libris de Bello Vandalico. Belisarii triumphum egregie repræsentat idem auctor, qua occasione Gelimer illustre rerum humanarum fragilitatis re simul & voce exemplum dedit. Adductus quippe ad circum cum stirpis regiæ Principibus ceterisque primoribus Vandalorum, qui natalibus, aut etiam corporis proceritate erant spectabiles, statim atque Imperatorem in sublimi sede positum vidit, quo ipse venisset malorum considerans, neque ad lacrymas, neque ad lamenta prolapsus, has in voces erupit ex sacris libris desumtas: *Vanitas vanitatum, vanitas*. Recenset Procopius spolia pretiosiora, quæ ex Vandalis reportata in triumphum ferebantur. *Erant*, inquit laudatus auctor, *ea quibus solitum ministrare Regi Vandalo, sedes aureæ & pilenta, quæ reginam matronam vectaverant, gemmarum præter ea incredibilis splendor, ex auro pocula quæque alia regiæ mensæ ostentamenta. Tum vero argenti centena aliquot millia pondo, pretiique ingentis alia, quæ, Romano quondam palatio direpto Gizerichus abstulerat. In his & illa, quæ capitis olim Jerosolymis Romam pertulerat Titus Vespasianus*. Omnia quoque imperialia ornamenta, quæ Gensericus Roma capta in Africam transtulerat, sibi restituta fuisse testatur Justinianus imperator cod. lib. I. tit. 27. Anno sequenti, qui erat vulgaris æræ DXXXV. Belisarius consulatum adeptus, more veterum Consulum triumphavit, ac captivorum humeris portatus, curruique impositus, ut Procopius narrat, *inde missilia de Vandalorum spoliis* sparsit in vulgus; *vasa* scilicet *argentea, zonas aureas, variaque regii luxus instrumenta*, quæ plebs cum magnis plausibus recipiebat.

Belisarii triumphus.

5. Maximus vero hujus victoriæ fructus fuit pax ecclesiæ Africanæ: persecutionem quippe, quam nonnulli sub Gelimeris tyrannide recruduisse volunt, penitus tunc temporis exstinctam fuisse nemo diffitetur. Certe Gelimerem Catholicis favisse nemo sibi persuadebit, quem scilicet etiam in suos fuisse sævissimum omnes consentiunt, ut ne quid dicam de Hilderico, optimo principe, quem crudeliter cum aliis ipsius affinibus occidi jussit, ut testatur Victor Tunnonensis in Chronico, ad quartum Justiniani Augusti consulatum: qui auctor non semel observat *multos nobilium Africæ* ab eodem rege fuisse interemtos, quorum bona per fas & nefas postea diripiebat. Eumdem vero Arianorum sectæ addictissimum fuisse ex Procopio colligimus, qui libro 2. de Bello Vandalico refert, Gelimerem spe-

Persecutio exstincta.

ciosis in Galatia prædiis, quæ cum propinquis inhabitaret, à Justiniano donatum quidem fuisse, patriciatus vero dignitatem non fuisse adeptum, quod ab *Arii placitis* discedere noluisset.

6. Recuperata itaque à Romanis fuit Africa Indictione XII. Justiniano Augusto IV. & Paulino consulibus, id est vulgaris æræ anno DXXXIV. post annos scilicet septem supra centum, quam à Vandalis occupata fuerat. Simulque restituta fuit Imperio Carthaginensis civitas, anno postquam à Genserico capta fuerat nonagesimo quinto. Publicas ea de re gratiarum actiones Deo Opt. Max. retulit Justinianus Augustus, in Constitutione de officio Præfecti Prætorio Africæ, quæ habetur in Codice Justiniani libro I. titulo 27. ubi sibimet ipsi de tanto beneficio sibi à Deo concesso gratulatur. *Quas*, inquit, *gratias, aut quas laudes Domino Deo nostro Jesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas quidem & antea à Deo meruimus largitates, & innumerabilia circa nos ejus beneficia confitemur, pro quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus. Præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus per nos pro sua laude, & pro suo nomine demonstrare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in sæculo contigerunt, ut Africa per nos tam brevi tempore reciperet libertatem, antea nonaginta quinque annos à Vandalis captivata; qui animarum fuerant simul hostes & corporum. Nam animas quidem, diversa tormenta atque supplicia non ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transferebant; corpora vero liberis natalibus clara jugo barbarico durissime subjugabant: ipsas quoque Dei sacrosanctas ecclesias suis perfidiis maculabant, aliquas vero ex eis stabula fecerunt. Vidimus venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis suas pœnas miserabiliter* (mallem legere *mirabiliter*) *loquebantur. Alii vero post diversa tormenta per diversas dispersi provincias vitam in exsilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas Deo gratias agere valeamus &c.*

Justiniani gratiarum actiones:

Hac in Constitutione Imperator Africam in pristinum statum restitutam, iisdem privilegiis gaudere vult, quibus antea perfruebatur. Præter Præfectum Prætorio, quem Carthagine commorari jussit, ceteros quoque Officiales instituit, qui per diversas Africæ regiones in majoribus urbibus sedes proprias haberent, eisque omnibus stipendia singillatim assignavit. Diœcesim Africanam septem in provincias partitus est: Tingitanam scilicet, & quæ antea Proconsularis vocabatur Carthaginem, Byzacium, Tripolim, Numidiam, Mauritaniam, & Sardiniam, quarum priores quatuor à Consularibus, tres vero posteriores à Præsidibus administrari voluit. In sequenti Constitutione de Militaribus Officiis ac Judicibus agit, assignans loca, in quibus militum Duces per varias Africæ provincias instituti sedes habere debeant.

7. Nec his contentus Imperator, ut Africam pristino splendori restitueret, novas urbes ædificavit, vero muris cinxit, omnem denique regionem magnificentissimis ædificiis, necessariisque munimentis adversus barbaros, & ornavit, & protexit, ut fusius narrat Procopius libro sexto de Ædificiis à cap. 3. usque ad finem. Et his Caput-Vadam in Byzacena, & Tuccam in Proconsulari urbes de novo exstructas recenset, Leptim-magna Tripolitanæ metropolim pene dejectam muris cinxit, in ea vetus palatium, olim à Severo Augusto, qui ibi natus fuerat, ædificatum, sed penitus fere collapsum restauravit. Carthaginem Justinianeam appellari voluit, quo nomine etiam donavit Adrumetum, Byzacii metropolim, olim, ut Plinius observat, Sissam-nigram dictum, quæ civitas adeo à barbaris

Imp. ædificia in Africa.

PARS II. CAP. XII. ris fuerat neglecta, ut vix antiqui splendoris umbram retineret. Bagam vero in Proconsulari urbem, antea vix notam, *vere urbem*, inquit Procopius, fecit, quam ipsius cives, ne ingrati viderentur, in honorem Theodoræ Justiniani uxoris, Theodoriadem appellarunt. Ex ejusdem Augustæ nomine Theodorianæ balneæ *spectatu dignæ*, inquit idem auctor, dictæ sunt. Alia in aliis Africæ locis publica ædificia ab eodem Imperatore constructa videsis apud laudatum auctorem.

Ecclesiæ constructæ. 8. Ceterum non minus in sacris quam in profanis ædificiis construendis magnificus fuit Justinianus. quem apud solam Leptim-magnam ecclesias quinque construxisse, refert Procopius libro laudato: ex iis una in honorem Deiparæ Virginis sacrata præ ceteris eminebat; alteram sub ejusdem beatissimæ Virginis nomine apud Sepram, quæ in ora Africæ prope alteram Herculis columnam sita est, construxit; *Primam* inquit Procopius, *ipsi* Mariæ Deiparæ *dicans consecransque oram Imperii; castellum hoc universo hominum generi inexpugnabile reddidit*. Nobilissimam item ecclesiam apud Sabratam Tripolitanæ urbem, à Justiniano ædificatam memorat idem auctor: duas vero apud Carthaginem fieri præcepit, priorem scilicet in palatio Dei genitrici, alteram extra palatium sanctæ Primæ, quæ una erat, inquit Procopius, ex sanctis indigenis, sacram. Monasterium præterea intra ejusdem urbis muros ad portum, qui Mandracium appellabatur, condidit. Porro ecclesiarum bona quæ Barbari invaserant, idem Imperator suis quæque locis restitui curavit, aliaque bene multa decrevit in ecclesiarum ac sacrorum ministrorum gratiam, quæ in Novellis, aliisque imperatoriis constitutionibus habentur. Gaudium auxit novarum aliquot gentium ad Christi fidem conversio, Barbarorum scilicet, qui circa limitem Tripolitanum habitabant. Ex his Mauros, cognomento *Pacatos*, qui Cidamam urbem incolebant, memorat Procopius libro 6. de Ædificiis cap. 3. & Mauros Gadabitanos capite sequenti, quos haud procul ab urbe Lepti-magna habitasse scribit.

9. Defuncto autem his temporibus Bonifacio episcopo Carthaginensi, Reparatus in ipsius locum assumtus est, Belisario V. C. consule, id est anno DXXXV. si Victori Tunnonensi credamus. qui tamen Concilium Carthaginense sub Reparato anno DXXXIV. habitum fuisse volunt, necessarium est ut ipsius ordinationem eodem saltem anno consignent. Certe Agapeti epistolæ ad Reparatum scriptæ, mense Septembri datæ sunt post consulatum Paullini, quo idem DXXXV. annus designatur. Porro Reparatus statim post suam ordinationem, restituta episcopali Carthaginis sede apud Fausti basilicam, multis iocupletatam sanctorum Martyrum reliquiis, quam Ariani sub Hunerico per vim occupaverant, concilium generale totius Africæ in ea celebravit, ad quod ducenti decem & septem Episcopi convenisse dicuntur. Lecti sunt ibi veterum Conciliorum canones, multaque decreta fuerunt pro restauranda Ecclesiæ disciplina, quam priorum temporum accerbitas in istis regionibus labefactarat. Missæ sunt etiam ex eadem synodo legationes duæ, ad Pontificem Romanum una, altera vero ad Justinianum augustum. Hac petitum est ab Imperatore, ut res ecclesiarum quas barbari rapuerant, catholici Antistites aliique sacri ministri reciperent. quod ab Imperatore concessum fuisse jam supra observavimus. idque patet ex Novellis 36. & 37. altera vero legatione patres Africani Romanum Pontificem de pace ecclesiis restituta certiorem faciebant, cujus sententiam de recipiendis ad ecclesiam presbyteri Arianis, qui ejurata hæresi redibant, ac de aliis nonnullis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus sciscitabantur.

Concilium Carthag. Ecclesiæ Afric. felix status.

Le-

PARS II. CAP. XII. Legati erant Caius & Petrus episcopi, cum Liberato Carthaginensis ecclesiæ diacono, qui ob scriptum Breviarium celebris fuit. Hos Johanne II. mortuo Romam appulsos Agapetus ipsi substitutus suscepit. Concilii Carthaginensis acta excidere: at synodicam epistolam ad Johannem papam habemus; sicut & Agapeti responsionem, quam Pontifex Reparato, Florentio, Daciano & aliis episcopis inscripsit, quos exinde collegimus fuisse provinciarum Primates, Reparatum scilicet Carthaginensem; Florentium Numidiæ, ac Pootianum Byzacenæ. PARS II. CAP. XII. Litteras præterea seorsim Agapetus dedit Reparato Carthaginensi, qui paullo post Legationem missam, accepta ipsius in Iohannis locum ordinatione ei scripserat. In illis Pontifex gratulatur de restituta Ecclesiæ Africanæ libertate, quam gratiis Deo omnipotenti redditis, ut utilis ac fructifera fiat apprecatur. Et hic erat felix Africanæ ecclesiæ status, quæ post tot calamitates tandem barbarorum oppressione liberata, brevi pristinum splendorem recuperavit.

FINIS.

INDEX

INDEX
HISTORIÆ PERSECUTIONIS Vandalicæ.

Quem quisquis consuluerit, in hujus Operis paginarum enumerationem, decem numeros irrepsisse duplicatos advertat, hique sunt
55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64.

A

Adru-

Am-

Auſu-

B

Bur-

Car-

Cel-

Cre-

D

Ecly-

Fe-

G

Gau-

H

Sf 2 Levis

M

Ma-

Me-

Mona

pere-

Q

R

Re-

Ro.

S

Salu-

T

Tele-

V

Van-

Victor.

Ulli-

FINIS.

CB